

શ્રી

જૈન તત્ત્વ સંગ્રહ.

આત્માર્થિ ભાઈઓના હિતને અર્થે

રચનાર તથા પ્રસિદ્ધ કર્તા

શા ખેમચંદ પીતાંબરદાસ

મુગ વળાદ.

અમદાવાદમાં

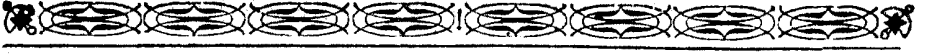
શા. જેઠાલાલ દલસુખભાઈએ

શ્રી જૈન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું

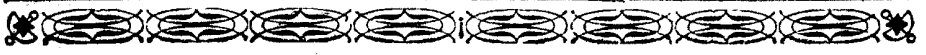
સંવત ૧૯૬૦

સને ૧૯૦૪

રૂ. ૧—૦—૦

सर्व हृक्त स्वाधिन.

અર્પણ પત્રિકા.

મારા પરમ ઉપકારી, શ્રુત ધર્મમાં સહાયકારી,—
આભારી ગુણધારી.

શેઠ. રવચંદ્રભાઈ જયચંદ સુબા સાહેબ.
જૈન વિદ્યાશાળાના મુખ્ય અધિપતી—અમદાવાદ

સાધર્મિ ભાઈઓને ધર્મોપદેશ આપવા ખાસ

પ્રયત્નથી પ્રયાસ લેઈ સ્વધર્મમાં

જોડવા ઉદ્યમી હોવાથી તથા

મને પુરતી રીતે પુષ્ટ કર

વાથી તેમની સ્થાપેલી

વિદ્યાશાળામાં આ

અપૂર્વ ગ્રંથ

અર્પણ

કરું

છું.

લી. હું-છું.

શા. ખેમચંદ પીતાંબરદાસ.

મું વળાદ.

પ્રસ્તાવના.

માર્ગાભિમુખી વાચક વર્ષ સ્વજન પુરુષોને સુચના જે.બી.બુ. પુસ્તક એકવાર વંચવાથી બસ છે પણ આ પુસ્તકનો તો દરરોજ અનુભવ કરવો યોગ્ય છે. કારણ દરેક વિષય વાંચવાથી વર્તમાન નિર્વિકલ્પ દશા થયા વિના રહેજ નહીં એટલુંજ નહીં પણ શ્રોતાને શ્રવણ ગોચર થવાથી સહેજ સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રકટ થવા પરમ સાધનભુત છે એ નિર્વિવાદ છે.

પ્રથમ સમ્યક્ત્વ ધર્મ રતની ઝોળખાણુ થવાથી કુશળાનુંબંધીપણું (મોક્ષમાં જોડવાપણું) થાય છે જે કારણ માટે પ્રથમ એજ વિષય દાખલ કરી પછી ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તથા તેને લગતાં અનેક સાધનો બતાવ્યાં છે ઘણા દીવસથી મારા પ્રિય મિત્રોનો શુભ આગ્રહ હતો કે એકજ પુસ્તકમાં અનેક ધાર્મિક વિષયો દાખલ કરી બહાર પાડવા કારણ કે અવકાશ મળવાથી તેમાં પ્રવેશ થાય તો સ્વરૂપાનુયાયીપણાનો અપૂર્વ લાભ ઉત્તરોત્તર કરી શકાય આવી ભલામણથી મારી ઉતારેલી નોટ તથા બીજા કેટલાંક શાસ્ત્રોમાંથી વિષયો લઈ દાખલ કર્યા છે. આ પુસ્તકની રચનાનો પ્રયાસ પ્રીયે સામાયકમાંજ લીધેલો છે. તેમાં જે સૂત્રનાં દર્શાવો આપેલા છે તે દૃષ્ટિગોચર કરીને તથા શુદ્ધમુખથી ધારીને તથા બીજા શાસ્ત્રોની ભલામણથી આપ્યા છે. આ પુસ્તક શોધવામાં એક વિદ્વાન તથા સંધવી છોટાલાલ લલુભાઈએ જે પરિશ્રમ લીધો છે તેમનો ઉપકાર માનું છે તેમ છતાં દૃષ્ટિદોષથી તથા મારી અલ્પબુદ્ધિથી અપૂર્વ શ્રુતાનુભવની ખામીથી જિનારા વિરૂદ્ધ અધિક ન્યુન લખાયું હોય તેનો અતુર્વિધ સંધ સાથે મીચ્છામીદુક્કં દેહધું વળી મોટી ભુલ થઈ હોય તો સુર જનોએ પત્રદારાએ મને જાહેર કરવી જેથી પુનરાવૃત્તિમાં સુધારવા લક્ષ આપું બીજી કેટલીક કવિતાઓ તથા સ્તવનાદિ વિષયો નાંખવાનો વિચાર હતો પણ છાપવાને ઘણો કાળ રોકાવાથી મોકુફ રાખ્યું છે એજ

લી. શેવક,

શા. ખેમચંદ પીતાંબરદાસ.

મુ ૦ વળાદ.

અનુક્રમણીકા.

પ્રશ્ન.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

- ૧ સમ્યક ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું ખીજ એવું જે સમદિત તે શું પદાર્થ છે તે
હુંદ્રામાં સમજાવો... ... ૧
- ૨ સર્વ લોકો પોતપોતાના કુલ ધર્મને વિષે પ્રીતી પૂર્વક મોક્ષ માની રહેલા
છે તે વારે વસ્તુગતે સસધર્મનું સ્વરૂપ શું છે તે પ્રકાશ કરો... ૨
- ૩ સામાયકમાં મનનો સંવર સર્વથા થઈ શકતો નથી અને મનના કુચ્ચાપારથી
સામાયક ભંગ થાય છે માટે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત ફરી ફરી કરવું જોઈએ જોયી
કયા કરતાં ન કરવું તેજ ભણું છે. ... ૧૪
- ૪ મોક્ષનો માર્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વીર્ય છે, તે કેમ પામીએ? ... ૧૫
- ૫ સિદ્ધ ભગવાન કોએ અનંત છે તથા તેમને રૂપારૂપી કેમ કહ્યા. ... ૧૬
- ૬ સિદ્ધ ભગવાન ક્યાં છે, અને તેમનું કેવું સ્વરૂપ છે તથા તેમને અનંત
ચતુષ્વીવંત તથા તેમના સુખનું પ્રમાણ અને સમગ્રેશ્વી, ચોજન પ્રમાણ
ચાર નિલેપાદ્રવ્ય ક્ષેત્રાયનુ સ્વરૂપ વર્ણન કરો... ૨૧
- ૭ કેમ સંહિત આત્મા તેજ સમયે લોકાંતે શી રીતે જાય છે. અને તેની
ગતી કેવી છે? ... ૨૧
- ૮ સિદ્ધશીલનું સમ્યગ સ્વરૂપ, તથા સુખ, નામ, યુગ, બ્રહ્મદિકતું શાસ્ત્રાનુ-
સારે વર્ણન કરો. ... ૨૧
- ૯ સેન પ્રશ્નમાં પુછેલા પ્રશ્નોત્તર મધ્યેથી કેટલાક ઉપયોગી ઉત્તર લખીએ
છીએ. ... ૨૨
- ૧૦ ગૃહસ્થના આચારવાળો યતી, સાધુ, ગોદળ, મહાત્મા, સામાયક લીધા
વીના પ્રતીકમણ કરે કે કેમ?... ૨૮
- ૧૧ શ્રી હીરસૂરિયે શ્રીપતન (પાટણ) નગરે સમસ્ત સંઘ આગળ સંવત
૧૬૪૬ ના પોસ સુદ ૧૩ શુક્રવારે બાર જરૂપ કહ્યા તે કેવી રીતે. ... ૨૯
- ૧૨ જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન કેવી રીતે થાય છે, તથા પ્રણામ
કેટલી પ્રકારે થાય છે. ... ૨૯
- ૧૩ તુચ્છ સંસાર કેમ સમજાય? ... ૩૦
- ૧૪ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના પર્વાય કીયા. અને તેથી શા યુગ થાય છે. ... ૩૦
- ૧૫ ચાર પ્રકારના જીવ કીયા. ... ૩૦
- ૧૬ પાંચ ખાટકીસાળાનાં સ્થાન કીયાં. ... ૩૧
- ૧૭ બાદર અગ્નિકાય તથા અપકાય ક્યાં સુધી છે. ... ૩૧
- ૧૮ અભવી જીવનાં પ્રસિદ્ધ નામ તથા તે શું ન પામે તેનું સ્વરૂપ કહો. ... ૩૧
- ૧૯ ભામંડળનું તેજ સૂર્યથી અધિકતર છે તે કેમ ... ૩૧
- ૨૦ ચાર કારણ વસ્તુ માત્ર માંહે છે તે કીયાં?... ૩૨
- ૨૧ મિથ્યાત્વ વિષે ચોભંગી, તથા સાદિ અનાદિ મિથ્યાત્વ કોને કહીએ અને
મિથ્યાત્વને ગુણુદાણું કેમ કહ્યું. ... ૩૨

(૬)

૨૨ ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ કહો.	૩૩
૨૩ જૈનમાર્ગ કોને કહીએ... ..	૩૩
૨૪ આ સંસારમાં કયા કયા પદાર્થો કષ્ટ કષ્ટ વસ્તુથી ત્રાસ પામતા નથી અને તેથી શું ફળ મળે છે... ..	૩૪
૨૫ સચિત અચિત ભૂમિ કેટલી હોય... ..	૩૪
૨૬ પાંચ ઇંદ્રિયોનાં નામ અને તેનો વિષય કેટલો છે	૩૪
૨૭ છ કાયનાં નામ તથા ગોત્ર કહો... ..	૩૪
૨૮ ત્રિગલેંદ્ર એટલે એરેદ્રિ, તેરેદ્રિ ચૌરેદ્રિને રસના ઇંદ્રિ છતાં કેમ બોલતા નથી.	૩૫
૨૯ પાંચ ઇંદ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયનો સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તેથી થતા તેના (૨૫૨) વિકારવડે જીવ કર્મમય કરે છે તે વિકારનું સ્વરૂપ તથા કામી ભોગી કોણ છે અને તે શી વસ્તુએ ભરેલી છે.	૩૫
૩૦ છ પ્રકારના પુદ્ગલ તથા ત્રણ પ્રકારના પુદ્ગલનું સ્વરૂપ શી રીતે છે?... ..	૩૬
૩૧ ચાર પ્રકારના પુરૂષ વિષે ચોખ્ખી કહો.	૩૬
૩૨ ચાર પ્રકારના પુરૂષ કીયા?	૩૬
૩૩ પાંચ પ્રકારે જીવને કાયામાંથી નિકળવાનો માર્ગ કહો છે તે કેમ?	૩૬
૩૪ જાતી સ્મરણ, મતિ જ્ઞાનવાળો કેટલા ભવ દેખે, અને કયા જ્ઞાનના ભેદમાં છે.	૩૭
૩૫ પાંચ પ્રકારની લબ્ધિનું સ્વરૂપ કહો... ..	૩૭
૩૬ શ્રી ચિતરાગ ભાષિત ધર્મ કોણ ન પામે?	૩૭
૩૭ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ અને તેને ટાળવા પ્રજાગ સાધનશ્રુત ઉપચાર શું છે?... ..	૩૭
૩૮ સંધ થકી દુર કોને કરવો... ..	૩૮
૩૯ દેવતાને શાસ્ત્રમાં નોંધમિયા કલા છે તે કેમ... ..	૩૮
૪૦ ચૌદ મહોદી વિદ્યાના નામ... ..	૩૮
૪૧ લૌકિક અદાર પુરાણનાં નામ કીયાં?	૩૯
૪૨ ઇંદ્ર કેટલી દેવીઓ સાથે ભોગ ભોગવે છે.	૩૯
૪૩ એક ભવમાં ચક્રવર્તી તીર્થંકરની પદવી ભોગવતાં થકાં ભાગધાદિ તીર્થ સાધતી વખત અઠમ કરે કે નહીં... ..	૩૯
૪૪ તીર્થંકરનો જન્મ થાય તે વખતે સાતે નરકમાં કેટલું અજવાળું થાય?... ..	૩૯
૪૫ ચાર ચિત કીયાં... ..	૩૯
૪૬ ઉત્સર્ગ અપવાદ તે શું.	૩૯
૪૭ સિદ્ધિ સડક ખતાવો	૪૦
૪૮ શુદ્ધ વ્યવહાર તથા અશુદ્ધ વ્યવહાર કોને કહીએ?	૪૦
૪૯ મંદ્રેસી મુદ્રેસીવાળાને શું ફળ થાય?... ..	૪૦
૫૦ મૈથુન સેવનાથી ચૌવીહાર ભંગ થાય કે નહીં?	૪૦
૫૧ દયામાં ધર્મ છે કે આજ્ઞામાં ધર્મ છે?	૪૦

(૭)

૫૨ ચાર પ્રકારના પુરૂષ ક્રીયા ?	૪૧
૫૩ નવ પ્રકારની ભક્તિ બતાવો ?	૪૧
૫૪ તીર્થંકર જ્ઞાનવાન છતાં ભોગ કર્મ કેમ કરે છે ?	૪૨
૫૫ સાત ક્ષેત્રે ધન વાવરવું તે કેવી રીતે તથા પુન્ય કેવી રીતે કહેવું અને કેવી રીતે વાપરવું વીગેરે વીસ્તારથી કહો.	૪૨
૫૬ પૂર્વધર કયાં સુધી હતી	૪૪
૫૭ સાત ભય દ્રવ્યભાવથી કહો.	૪૪
૫૮ દ્રવ્યસ્તવ અને ભાવસ્તવ તે શું અને તેનું ફળ શું.	૪૪
૫૯ જીવ ઉત્પન્ન થવાની આઠ ખાણ છે તે કઈ...	૪૫
૬૦ નિશ્ચય વ્યવહાર જ્ઞાન તથા જ્ઞાન વિષે ચાર નિષ્કેષા કિતારો.	૪૫
૬૧ નિગોદનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે સમ્યક પ્રકારે ટુંકામાં સમજાવો.	૪૫
૬૨ ચાર પ્રકારની શીક્ષા સમજાવો.	૪૭
૬૩ ત્રેસડ સન્નાયી પુરૂષનાં માતા, પિતા, જીવ, દેહ, વર્ણ, ગતી આદેનું સ્વરૂપ કહો.	૪૭
૬૪ ઉઘાડે મુખે બોલતાં શું દુષણ છે?...	૪૮
૬૫ ચાર દશા તથા ત્રણ દશાનું સ્વરૂપ સમજાવો.	૪૯
૬૬ સાડીપચવીસ આર્ય દેશ તથા તેના મુખ્ય શહેર, નગર, ગામ કેટલાં છે ?	૪૯
૬૭ અંજલિગીતું સ્વરૂપ સમ્યગ્ પ્રકારે સમજાવો.	૫૧
૬૮ ષટ્દ્રવ્ય તથા નવ તત્ત્વને હેય, જ્વેય, ઉપાદેયરૂપે તથા નવ તત્ત્વ દ્રષ્ટાંતરૂપે કહો.	૫૧
૬૯ સોમ્યા કેવલી, અસોમ્યા કેવલી વિષે શું સમજવું.	૫૨
૭૦ મનુષ્યને શું કરવું કહણ છે.	૫૨
૭૧ દુનિહાર તોવિહારવાલાને કેટલી સત્રી સુધી પાણી આદે વાવરવાની મરજદ છે ?	૫૨
૭૨ “નિશ્ચય વ્યવહાર છે શું”	૫૨
૭૩ જ્ઞાનથી મોક્ષ કે ક્રિયાથી મોક્ષ છે ? અને એ બેહુતા પરસ્પર સંવાદનું શી રીતે સમાધાન છે....	૫૩
૭૪ ત્રણ પ્રકારે મુનિ નિર્જરા કેવી રીતે કરે.	૫૩
૭૫ ત્રણ સ્થાનકે શ્રાવક મહા નિર્જરા કરે તે કેવી રીતે ?	૫૩
૭૬ તમસ્કાયનું સ્વરૂપ સમજાવો.	૫૪
૭૭ છ પ્રકારની ભાષા, તથા ષટ્દર્શનનાં નામ ક્રીયાં ?	૫૪
૭૮ સાલંબન, નિરાલંબન, એ પ્રકારનાં ધ્યાન કેવી રીતે થાય છે અને ધ્યાની કોને કહીએ ?	૫૪
૭૯ નિમિત્ત ઉપાદાન કારણ વિષે ચૌભગી કહો.	૫૫
૮૦ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ તથા પરભવ આયુ શાશ્વી અધાય છે.	૫૫
૮૧ પારીકાવણી યાગારણું એ ખઠમુનિ આશ્રી છે તો આવકને પચખાણમાં કેમ કહો છો....	૫૫
૮૨ આવકને પોસડમાં બેસુ સામાયક વ્રત લેવાનું શું કારણ છે તથા પૂન્ય	૫૫

(૮)

કર્મા વિનુ પોસહ થાય કે કેમ.	૫૬
૮૩ જીનેશ્વર વીતરાગ છે તો તેની ભક્તિથી કેવી રીતે ફલ પ્રાપ્ત થાય છે !	૫૬
૮૪ સંસાર કેટલી પ્રકારની હોય છે ? ...	૫૭
૮૫ સંસાર વ્યવહાર રાજનિતી ધર્મનિતી જ્ઞાનાદિની ઉત્પત્તિ તથા તીર્થંકરની ઉત્પત્તિ અને સિદ્ધિ ક્યારે હોય.	૫૭
૮૬ કોઈ મતાવલંબી કહે છે કે જે ગતીમાંથી જીવ મરી જાય તે ફરી ભવાંતરે તેજ ગતીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્ય મરી મનુષ્ય થાય છે અને જનનવર મરી જનનવર થાય છે. તેનું કેમ ? ...	૫૭
૮૭ સાતત્યનું સ્વરૂપ ટુંકામાં સમજાવો.	૫૭
૮૮ સમ્મત્તમાં પટ આવસ્યકને વિષે ઉત્તરો.	૫૮
૮૯ જ આવસ્યકને વિષે ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રેવનું સ્વરૂપ સમજાવો.	૫૮
૯૦ ધરીયા વહીના મિચ્છાભિ દુકક કેટલા તે વિસ્તાર સાથે કહો.	૬૦
૯૧ કાચુ પાણી જાત્ર (કિતુ) કરો છકાયની વહણી પીનું તે કરતાં ઠંડુ પાણી વ્રતમાં પીતાં શું હરકત છે ? ...	૬૦
૯૨ અન્વય વ્યતિરિક્ત તે શું ...	૬૧
૯૩ બીજમાં તથા પત્ર વીજેરમાં એક જીવ કે ઘણા જીવ લાભે.	૬૧
૯૪ જ આરાતું થોડુંક સ્વરૂપ કહો.	૬૨
૯૫ અધિક ન્યુન તાપ પડે છે તે સૂર્યના કીરણની વધઘટથી કેમ ? ...	૬૩
૯૬ પાંચ આશ્રાદાર તથા પાંચ સંવર દ્વાર કહ્યા છે તે કયા ? ...	૬૩
૯૭ પાંચ પ્રકારની સજાય કહી તે કેમ ? ...	૬૪
૯૮ પ્રતિક્રમણ વીજેરમાં દેવતાનો કાકસગ્ગ કરતાં મિથ્યાત લાગે કે કેમ ? ...	૬૪
૯૯ પ્રતિક્રમણ વિષે રૂડી સમજાવતી આપો.	૬૪
૧૦૦ શ્રીશત્રુજય માહાતીર્થના માહાત્મ્યનું બીજાં તીર્થો કરતાં વિશેષ પ્રકારે વર્ણન કરવાનો શો હેતુ છે ? ...	૬૭
૧૦૧ ઘડી, પ્રહાર, દીવસ, કાલમાન ધર્માધર્મ કાર્યે જોડતાં જીવને શું ફળ થાય ?	૭૩
૧૦૨ ચાર પ્રકારની ધર્મકથા કહો.	૭૪
૧૦૩ પ્રમાણનું સ્વરૂપ સમજાવો....	૭૪
૧૦૪ જ અનંતાનું વર્ણન કરો.	૭૪
૧૦૫ નિર્જરા અને વેદની વિષે ચૈાભંગી સ્વામી સાથે કહો....	૭૪
૧૦૬ સુગતી કુગતીનો હેતુ કાણ ? ...	૭૪
૧૦૭ સ્ત્રી પુરુષનું આસન પરસ્પર વર્ણનું કહ્યું છે તેનું કાલમાન સરખું કે અધિક ન્યુન છે....	૭૫
૧૦૮ જ્ઞાન તે આકાર અને દર્શન તે નિરાકાર ઉપયોગ કહ્યા છે તે શા માટે....	૭૫
૧૦૯ પુનરુક્ત દોષ કયા સ્થળે ન લાગે....	૭૫
૧૧૦ પાંચ પ્રકારના વ્યવહારનું સ્વરૂપ શી રીતે છે.	૭૫
૧૧૧ પટ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે પ્રકાશ કરો.	૭૬

(૯)

૧૧૨ દીગંબર દ્વાદશાંગી બિથાપે છે. તીર્થંકર કેવલી થયાય છે અહાર ન કરે કહે છે. સ્થાવીર કલ્પ બિથાપે છે. ચાંબડાંની મસકનું પાણી ચાંબડાના ભાજનમાં ભરેલું ઘૂત કરતુરી અપવિત્ર ગણે છે. ક્ષુદ્રને મુક્તિ નહી. મુનિને નમ્ર રહેવું. ત્રેસઠ સદ્ગામી પુરૂષ અહાર કરે પણ નિહાર ન કરે. દુષ્ટતાને પાંચ ભરતાર નહી. તીર્થંકર આદ્યશમાં આવે નોકારનાં પાંચ પદ. તીર્થંકરની માતા ૧૬ સુપન દેખે. દેવ લોક ૧૬ ઈંદ્ર (૧૦૦) કેવલી કેવલીને નમવે છલાદિ ૮૪ બોલના વિસંવાદનું પૂર્વાચાર્યેએ સમાધાન કરેલું છે તે તથા શાંત સુતાનિધિ ગ્રંથમાં પણ છે વિચારવાનું જે સ્ત્રી ચતુર્વિંશ સંવ્રમાં છતાં દીગંબરી કહે છે જે સ્ત્રીને મોક્ષ નહી. કારણ કે વસ્ત્રાદિ પરિગ્રહ છે તે મુઠ્ઠા ભાવ છે માટે ચારિત્ર નહી, તેથી મોક્ષ પણ નહી વતી નમ્ર રહેવાનું નથી, છડી નરક સુધી જવાનું પાપ વીર્ય હોય છે. પૂર્વે માયા મોહ કર્મ બિપાજન કરેલું છે, એકાંત સ્થાન ધ્યાન થતું નથી વસ્તિ વિના રહેવાનું નથી. વલી અશુદ્ધ છે, બિપસર્ગ કેમ સહી શકે, સાતમી નરક યોગ્ય આકર કર્મ ન બાધે તો મોક્ષ વીર્ય કેમ હોય વલી સ્ત્રી તે ચક્રિ હરી જન્મેવ વિદ્યા ચારણ જંઘાચારણ ન થાય તો મોક્ષ

ક્યાંથી હોય તે વિષે શું સમજવું.	૭૮
૧૧૩ અસગ્રાય વિષે શું સમજવું.	૭૯
૧૧૪ સમુદ્ધમ મનુષ્ય પચ્ચેદ્રી કીયા સ્થાનકે ઉત્પન્ન થાય છે ?	૮૦
૧૧૫ શ્રાવકના એકવીશ ગુણનું વર્ણન કરો.	૮૦
૧૧૬ ભાવ શ્રાવક કોને કહીએ.	૮૨
૧૧૭ મુનિ આશ્રી ચાર પ્રકારના શ્રાવક કીયા.	૮૨
૧૧૮ ચાર કથાયના ઉત્તર ૧૬ બેઠનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે સમજાવો.	૮૩
૧૧૯ મરણ અવસરે સંચારો તથા આરાધના કેવી રીતે કરવી.	૮૫
૧૨૦ સત્તર પ્રકારનાં મરણ કીયા.	૮૬
૧૨૧ સોપકમનિરૂપકમ આયુવાલા કીયા શુચ જાણના, અને સાત પ્રકારે આયુષ્ય ધટે છે તે કેના.	૮૭
૧૨૨ અકાલે મરણ વિષે શું સમજવું.	૮૮
૧૨૩ મનુષ્ય જન્મ વિષે દક્ષાંત કલાં છે તે ટુંકામાં કહો.	૮૯
૧૨૪ પૂર્વે દ્વાદશાંગી હતી, તો વર્તમાન કેટલાં સૂત્ર છે. અને તેની પદ સંખ્યા કેટલી છે.	૯૧
૧૨૫ ચૌદ પૂર્વનાં નામ અને તેનું માન કેટલું છે.	૯૨
૧૨૬ યુગ પ્રધાન કોને કહીએ.	૯૩
૧૨૭ અહાર ભાર વનસ્પતિ કેવી રીતે ગણાય અને તે ભારનું માન કેટલી રીતે થાય છે ?	૯૪
૧૨૮ પ્રતેક અને સાધારણ વનસ્પતિ એવાખવાનું લક્ષણ શું.	૯૪
૧૨૯ ચાર પ્રકારના આહાર અને અણુહારનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું.	૯૫

(૧૦)

૧૩૦ પચખખાણુ કેટલી પ્રકારનાં છે.	૯૫
૧૩૧ હરેક પચખખાણુમાં ચાર મહોટા આગાર કલા છે તે કયા.	૯૬
૧૩૨ સર્વ કાઉસંગમાં અનથ ઉસસીએણું આદે બાર આગાર કલા છે તેનો સમજ્યું પણ એવ માહએડિં આગારેડિં તેનો શો ભાવાર્થ સમજવો?...	૯૬
૧૩૩ પચખખાણુ પાલતાં છ શુદ્ધિ સંભલારી તે કેવી રીતે.	૯૬
૧૩૪ પચખખાણુ કરનારનો અભિપ્રાય નોદારસી આદેનો છે અને કરાવનાર ઉપ-વાસાદિકનું પચખખાણુ આપે તે વિષે ખરું શું સમજવું.	૯૭
૧૩૫ પચખખાણુના ભાંગી, અને કયું પચખખાણુ શુદ્ધ છે વીગેરેનું સ્વરૂપ કહો.	૯૭
૧૩૬ મૈત્રાદિક ચાર ભાવનાઓનું સ્વરૂપ કથન કરો.	૯૮
૧૩૭ ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ સમજવો.	૧૦૧
૧૩૮ દશ ચંદરવા દશ ઠેકાણે બાંધવા તે કેવી રીતે.	૧૦૨
૧૩૯ સામાયકાદિક ક્રિયા કરતાં કોની સ્થાપના કરવી.	૧૦૨
૧૪૦ પાંચ પ્રકારના દેવ કલા તેમાં વાંદવા પૂજવા યોગ્ય કાણુ.	૧૦૨
૧૪૧ દેવતાને ચાલવાની ગતીનું માન કેવી રીતે હોય.	૧૦૩
૧૪૨ શાસ્ત્રતાજન પ્રાસાદનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રનુસારે સમજવો.	૧૦૩
૧૪૩ દાન ધર્મેનું સ્વરૂપ કહો.	૧૦૪
૧૪૪ શીલ ધર્મેનું સ્વરૂપ સમજવો.	૧૦૮
૧૪૫ તપ ધર્મેનું સ્વરૂપ સમજવો.	૧૧૨
૧૪૫ ભાવ ધર્મેનું સ્વરૂપ સમજવો.	૧૧૪
૧૪૬ શ્રુત ધર્મે કોને કહીએ કેમકે જૈની તથા અન્ય મતાવલખી પણ પોત પોતાના શાસ્ત્રને શ્રુત ધર્મ કહે છે, તે વારે ખરું શું સમજવું.	૧૧૫
૧૪૭ એકત્ર સજીવની અતુકંપાં અસંખ્યાતા યાવરાદિક જીવ હણાય છે જે માટે, ત્રસાતુરને કાયુ પાણી પાતાં અને ભુખ્યાને સચિત ભોજન દેતાં શું લાભ છે ?	૧૧૬
૧૪૮ એક વાર જીવને હણ્યો હોય, ખોટું આલ નાખ્યું હોય, ચોરી કરી હોય ઇલાદિ પાપસ્થાન સેવેલુ કેટલી વાર બિદય આવે.	૧૧૬
૧૪૯ છ પ્રકારે જીવ ધણું કર્મ બાંધે છે તે કેમ.	૧૧૭
૧૫૦ જીવને જમ લેઈ જાય છે તે ખરું છે કે નહીં. અને તે જીવને કર્મ કેવા રીતે શોધી કાઢે છે ?	૧૧૭
૧૫૧ ઇશ્વરને કર્તા માનવામાં શું હરકત છે કેમકે વસ્તુ પદાર્થ કર્તા વિના કેમ બને ?	૧૧૭
૧૫૨ કર્મ તે શું અને તે કર્મને અન્ય મતીયો કેવા રૂપે માને છે.	૧૧૮
૧૫૩ કર્મ કેટલી પ્રકારનાં અને તેનું શલમાન તા. આપણે, પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ બધોધ્યા શાસ્ત્રાનુસારે કહો.	૧૧૯
૧૫૫ ચોદ ગુણ ઠાંણાનું સ્વરૂપ દુકામાં સમજવો.	૧૨૬
૧૫૬ ઉપશમીક, ક્ષયોપશમીક, ક્ષાયક ઔદ્યયિક પરિણામિક ભાવકોને કહીએ.	૧૩૦
૧૫૭ અગોચાર ગુણ શ્રેણિનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે.	૧૩૦

(૧૧)

- ૧૫૮ જે જે કાર્ય થાય છે તે પાંચ કારણ મહ્યાથી થાયછે તે સ્વામાં સાથે
બતાવો. ... ૧૩૧
- ૧૫૯ યોતિષિ આદે દેવોનું સ્વરૂપ તથા તેમના વિમાનની વાખ્યા તથા ગ્રહણ
વિષે તથા દ્વીપસમુદ્રની સંખ્યા આદે સમજાવો. ... ૧૩૨
- ૧૬૦ આ જગત્પિપમાં જે ક્ષેત્ર છે તથા પર્વત છે તેનું થોડુક સ્વરૂપ
સમજાવો. ... ૧૩૪
- ૧૬૧ સર્વદ્રિષ સમુદ્રના નામની સંકલના કેવી રીતે છે તથા પર્વતની સંખ્યા
કેટલી છે. ... ૧૩૬
- ૧૬૨ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંહે જે પદાર્થ છે અને તે બાહર નથી તે કીયા. ... ૧૩૭
- ૧૬૩ અદ્વી દ્વીપના મનુષ્ય ગર્ભજ પર્યાપ્તા કલકૃષ્ટ કાચે કેટલી સંખ્યાએ હોય. ૧૩૭
- ૧૬૪ દેવતાને દેવીયો સાથે કામ ભોગ કેવી રીતે હોય. ... ૧૩૭
- ૧૬૫ દેવતા અન્ને સા કારણથી આવતા નથી અને તે કેમ ઓલખાય તેમનો
આહાર, લેસ્વા, ઊપજવું આકાર, નિર્મલ શરીર, સંધયણ, સંસ્થાન,
આદેનું સ્વરૂપ શી રીતે છે. ... ૧૩૮
- ૧૬૬ ચાર નિકાયના દેવતામાં અનુક્રમે મહધિક કીકા, તથા સુર સુરકોને
કહીએ. ... ૧૩૮
- ૧૬૭ બાસક માર્ગણા બોલની માથા તથા પ્રસંગે ગતી ઇંદ્રી આશ્રી અસ્થ
બહુવનું સ્વરૂપ સમજાવો. ... ૧૩૯
- ૧૬૮ શુભાશુભ કર્મ પ્રકૃતિના રસનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજાવું. ... ૧૩૯
- ૧૬૯ આત્મઆંગલ, ઉલ્લેખ આંગલ, પ્રમાણ આંગલનું માન શી રીતે સમજાવું. ૧૪૦
- ૧૭૦ તીર્થંકર ગ્રહવાસ છતાં પુજનીક છે કે ત્યાગી થયા પછે જ પુજનીક છે ૩ ૧૪૦
- ૧૭૧ તીર્થંકર ગૃહનાસે અવિરતિ છતાં તેમને મુનિ વંદણા કરે કે નહીં. ... ૧૪૧
- ૧૭૨ ચાર સ્થાનકે જીવ અણુહારી હોય તે કોણે ... ૧૪૧
- ૧૭૩ છલેસ્થાનું સ્વરૂપ સ્વાતી સાથે સમજાવો. પ્રસંગે તેના વણું રસ ફરસ પણ કહો. ૧૪૧
- ૧૭૪ નારકીનું સ્વરૂપ વેદના, આયુષ્ય, ક્ષેત્ર સ્વભાવ-દેહમાન-રોગ-અધાર-
અજવાણુ, જાતી સ્મરણાદિ કોણે જીવ નર કે જાપ ઇત્યાદિ પ્રકાશ કરો. ૧૪૨
- ૧૭૫ પરમાધારીનાં નામ અને તેની કરણી આદે કેવી છે ? ... ૧૪૫
- ૧૭૬ ચક્રવર્તીનાં ૧૩ રત્ન અને ઠકુરાઇ તથા વાસુ દેવનાં સાત રત્નનું સ્વરૂપ
સમજાવો. ... ૧૪૬
- ૧૭૭—નવ નિધિનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે. ... ૧૪૭
- ૧૭૮ અષ્ટ માહા સિદ્ધિનું શું પ્રાક્રમ છે. ... ૧૪૮
- ૧૭૯ યોની શબ્દનો ભાવાર્થ અને ત્રણ પ્રકારની યોની સ્વરૂપ શી રીતે છે ? ... ૧૪૮
- ૧૮૦ સરીરનો નાશ થવાથી જીવ જે આત્માનો નાશ કેમ થતો નથી ? ... ૧૪૮
- ૧૮૧ શરીરને વિષે નાડી તથા શ્વાસોશ્વાસનું ચાલવું શાથી થાય છે, ... ૧૫૯
- ૧૮૨ છ પર્યાયિનું સ્વરૂપ સમજાવો કેમકે તે સર્વને જાણવાની જરૂર છે. ... ૧૪૯
- ૧૮૩ સ્વકાય શસ્ત્ર પરકાય શસ્ત્ર કોની કહીએ. ... ૧૫૦

(૧૨)

૧૮૪ અષ્ટાંગ નિર્નિત જે નિર્મત્તાનાં આડે અંગ કીયાં ?	૧૫૦
૧૮૫ બ્રહ્મ લક્ષણનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રાનુસારે કહો.	૧૫૧
૧૮૬ આઠ યોગ્યો લક્ષણ કીયાં.	૧૫૨
૧૮૭ ત્રણ પ્રકારનાં કુટુંબ કીયાં ?	૧૫૨
૧૮૮ મિત્રામિ દુષ્ટાંતો શબ્દ અન્તરોત્તો કેવો અર્થ થાય છે.	૧૫૨
૧૮૯ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તે સમજાયું પણ ગુરુદ્રવ્ય તે શું. ...	૧૫૩
૧૯૦ ઉશ્નજલનો સખારો કાલવિત્યા પછે કાચા પાણીમાં નાંખવો કે કેમ ? ...	૧૫૩
૧૯૧ પાંચ ઈંદ્રિયોના વિષય કોણ તરફ છે.	૧૫૩
૧૯૨ સંસારી અને ત્યાગી વિષે તારતમ્યતા (તદ્વાચતા) કથન કરો.	૧૫૪
૧૯૩ સિદ્ધાંતના અર્થપતે બ્રહ્મજ્ઞાની ઇચ્છા કરનાર પુરુષોએ અગીયાર યોગ્ય બ્રહ્મવા તે કીયાં ?	૧૫૫
૧૯૪ વાખ્યાન કરવાનો કોને અધિકાર છે ?	૧૫૫
૧૯૫ જન વચન વક્તા તથા શ્રોતા કેવા હોય ?	૧૫૫
૧૯૬ કેવા મુનિ દેસનાના અધિકારી હોય અને તે કેવી રીતે દેસના આપે અને તેથી શો ગુણ થાય છે ?	૧૫૬
૧૯૭ શ્રાવકને સત્ત્વ ભણવાનો તથા ઉપદેશ કરવાનો અધિકાર છે કે કેમ. ...	૧૫૬
૧૯૮ ધર્મોપદેશ કોની પાસે સાંભળવો અને કેવા ગુરુનો આદર કરવો. ...	૧૫૭
૧૯૯ ભાવિ ચોવિસીમાં કોનો જીવ કષ્ટ ગતીમાંથી નીકળી કોણ તીર્થંકર થશે ?	૧૫૮
૨૦૦ મુનિ કેવી ભાષાએ ઉપદેશ કરે.	૧૫૯
૨૦૧ ચાર પ્રકારનો વૃત્તિમંક્ષેપ તપ કેવી રીતે થાય છે.	૧૫૯
૨૦૨ મુનિરાજ રાત્રિએ દીવો રાખે કે નહી.	૧૫૯
૨૦૩ મુનિરાજ એકલા વિહાર કરે કે કેમ ?	૧૬૧
૨૦૪ જન મતમાં પાંચ પ્રકારના સાધુ અવંદ્યુલિક કહ્યા છે તે કીયાં. ...	૧૬૧
૨૦૫ પાંચ પ્રકારના નિયંત્ર (નિયંત્ર) જન મતમાં વંદ્યુલિક કહ્યા છે તે કીયાં. ...	૧૬૨
૨૦૬ મુનિ ખટ કારણે આહાર લે તેમજ ખટ કારણે આહાર ન લીધે ને કેવી રીતે. ...	૧૬૩
૨૦૭ કેવા મુનિની દીક્ષા આ જીવીકાર્ય છે.	૧૬૪
૨૦૮ મુનિને કેઈ વખતે વાંદવા નહી.	૧૬૪
૨૦૯ સાધુ આહાર કરતાં બીજાની નજરે ન પાડે તેનું શું કારણ છે. ...	૧૬૪
૨૧૦ ત્રણ પ્રકારના વાદનું સ્વરૂપ શી રીતે છે.	૧૬૪
૨૧૧ મુશિષ્ય કુશિષ્યનાં લક્ષણ દ્રષ્ટાંત પૂર્વક કહો.	૧૬૫
૨૧૨ આઠ દૃષ્ટિનું સ્વરૂપ કુંકમાં સમજાવો.	૧૬૫
૨૧૩ મુનિને ત્રણ ભોગ તે રત્નત્રય ગુણે પ્રણમ્યા છે તે કેવી રીતે. અને તેથી શું સંધાય છે.	૧૬૭
૨૧૪ મુનિને ૧૪ ઉપગરણ કહ્યાં છે તે કીયાં.	૧૬૭
૨૧૫ સાત કષ્ઠ તથા ચાર મહા વિગ્યાહિનું સ્વરૂપ વર્ણન કરો.	૧૬૮
૨૨૬ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પ્રકાર નિષેધ કરવાનો શું હેતુ છે.	૧૬૮

(૧૩)

- ૨૦૭ પાંચ પ્રકારની ક્રિયાનુ સ્વરૂપ સમજાવો. ... ૧૭૧
- ૨૧૮ શ્રાવકને પંચર કમાદાન તત્ત્વોમાં કલ્યાણ છે અને તે કર્મ વિના ચાલતું નથી તેનું કેમ કરવું. ... ૧૭૨
- ૨૧૯ ખાવીશ અમલ ક્રીયા. ... ૧૭૪
- ૨૨૦ શ્રીમન્ મહાવીર સ્વામીના દશ શ્રાવકનું સ્વરૂપ હુંકામાં કહેા. ... ૧૭૪
- ૨૨૧ અકામ નિર્જરા તે શું અને સકામ નિર્જરા તે શું. ... ૧૭૪
- ૨૨૨ શ્રી રીખવદેવજીથી આજ તક સુધી જે જે નરીન પથ નિકળ્યા છે અને જે જાણવા યોગ્ય ખાના બની છે તેનું કિંચિત્ સ્વરૂપ ઇતિહાસ રૂપે કહેા. ૧૭૫
- ૨૨૩ જીન મંદીર કરાવતાં આરંભ સમારંભ શાખ છે તેા તે કાણે કરાવ્યા અને તેથી શું ફળ થાય છે. ... ૧૭૭
- ૨૨૪ જીન પડીમા વિશે કેટલાક લેાકો આશંકા કરે છે, અને તે પૂજામાં હિ.સા માની નિષેધ કરે છે, અને ધર્મ ક્રિયામાં સ્વરૂપ હિંસાને સાવધ કરણી ગણે છે, માત્ર બત્રીસ સૂત્ર માને છે, અને તેની પંચાંગી ઉથાપે છે, જેથી તેજ બત્રીસમાં પરસ્પર વિરોધ ઉડે છે, અને એકાંત દયા માની જીનાગું ભંગ કરે છે જીન પડીમા ઉથાપે છે માટે એવા કુતર્ક વાદીઓનું શાસ્ત્રાનુસારે સમાધાન કરો. ... ૧૭૮
- ૨૨૫ શ્રાવકને જીન પૂજાદિક વિધિ માર્ગમાં કેવી રીતે પ્રવર્તવું. ... ૧૮૧
- ૨૨૬ જીનભૂવને પ્રથમ પ્રવેશ કરતાં સાથે ત્રણ નિસિદ્ધિ કહેવાની રૂઢી ચાલે છે અને શાસ્ત્રમાં તેા ઘર વ્યાપાર નિષેધરૂપ ગ્રેથમ નિસિદ્ધિ જીનમંદિરમાં પેસતાં ખીજી દ્રવ્યપૂજા કરતાં ત્રીજી ભાવપૂજા અવસરે તે વિષે શું સમજવું. ... ૧૮૪
- ૨૨૭ સાત પ્રકારન ચોર કલ્યા છે તે કયા. ... ૧૮૪
- ૨૨૮ પ્રીતી ભક્તિ વિષે ચૌભાંગીનુ સ્વરૂપ સમજાવો. ... ૧૮૫
- ૨૨૯ આત્મ સ્વરૂપ વિચારણા આત્મ જ્ઞાનવિલસ સ્વપર ભાવનું વિવેચન દ્રવ્યાર્થિક નયનુ સ્વરૂપ સમજાવો... ... ૧૮૫
- ૨૩૦ નવ રસનું સ્વરૂપ દ્રવ્યભાવથી સમજાવો. ... ૨૦૨
- ૨૩૧ સાત વ્યવન દ્રવ્યભાવથી સમજાવો... ... ૨૦૨
- ૨૩૨ આત્મ ભોધહિત શિક્ષા સ્વરૂપ કથ કરો. ... ૨૦૩
- ૨૩૩ તીર્થંકર દેવને કેવલ જ્ઞાન થયા વિના અનંત બળી કહીએ કે કેમ... ... ૨૦૭
- ૨૩૪ કેટલાક લોકોને મદંગી થવાની અન્યદેવાદિકની માનતા કરે છે. અહિં શાંતિ, મંત્ર જાત્રાદિના બિપચાર કરાવે છે તે વિષે કેમ વર્તવું... ... ૨૦૮
- ૨૩૫ અભિવાસનું સ્વરૂપ અને તેમાં શતી વેદના તથા પુદ્ગલના અશુચિપણાની ભાવના વિગેરે શી રીતે છે.. ... ૨૧૦
- ૨૩૬ કલકિ સંવત ૧૯૧૪ ની સાલમાં થયો કહે છે તે વિષે ખરે શું સમજવું ? ૨૧૨
- ૨૩૭ સ્ત્રી પુરૂષ સંજોગે કે વારે જીવ બિપન્ન થાય છે અને કેટલા થાય છે તથા વિલુપ્તી ભય છે..... ... ૨૧૩

(૧૪)

૨૩૮ જીવને દશ દશા ઊપજે છે તે કેવી રીતે તથા તે પુરૂષની અવસ્થા કેટ-

લાક પ્રકૃતિની હોય.. ... ૨૧૩

૨૩૯ લોક સ્વરૂપ દુઃકામાં બતાવે.. ... ૨૧૪

૨૪૦ અહાર પુરૂષો દીક્ષાને અયોગ્ય છે તે કીયા ?... ૨૧૫

૨૪૧ પાંચ ગુણ આશય શિષ દેખાડ્યા છે તે કીયા ? ... ૨૧૭

૨૪૨ જીનકલ્પી મુનિ કોને કહીએ.. ... ૨૧૮

૨૪૩ તપ ગચ્છનાં પુરૂષી ગુણ નિમ્પન ઘટ નામ કેવી રીતે થયાં. ... ૨૧૮

૨૪૪ નવાચર્ય સ્તવનાદિ જ્ઞેડવાનું શું પ્રયોજન છે કેમકે સિદ્ધાંતમાં શું નથી. ... ૨૧૯

૨૪૫ પાંચ પ્રકારે સ્ત્રી પુરૂષ સાથે ભોગ કહી કરતાં પણ ગર્ભ ધરે તે કેમ. ... ૨૨૦

૨૪૬ પાંચ પ્રકારે પુરૂષ સંજોગ છતાં પણ સ્ત્રી ગર્ભ ન ધરે તે કીમ.... ૨૨૦

૨૪૭ છ પ્રકારના કૃત્રીન વચન (દુષ્ટ વચન)-સાધુ સાધવીને ખોત્રવાં ન કલ્પે

તે કીમ... ... ૨૨૦

૨૪૮ ચાર પ્રકારના પુરૂષ વિષે ચોમંગી કહો. ... ૨૨૦

૨૪૯ પૃથિવ ચલે છે (કંપે છે) તેનું શું કારણ છે... ... ૨૨૦

૨૫૦ દેવતા ત્રણ પ્રકારની વાંછા કરે છે તેમજ ત્રણ પ્રકારે પશ્ચાતાપ કરે છે તે

કેવી રીતે. ... ૨૨૧

૨૫૧ મેઘવૃષ્ટિ અદ્ય થાય છે તથા ખીત્રકુત્ર ન થવાનું કારણ શું છે ?... ૨૨૧

૨૫૨ ચાર પ્રકારની ગર્હા કહી તે કેમ. ... ૨૨૧

૨૫૩ ચાર વિશ્રામ કહ્યા તે કીયા... ... ૨૨૨

૨૫૪ વિવેકી પુરૂષો કામ ભોગને વિષે કેવી રીતે વર્તે છે. અને તેથી તેઓને

કેવી સંતતીનો લાભ થાય છે. ... ૨૨૨

૨૫૫ ચાર સ્થાનકે મનુષ્ય લોકમાં અધિકાર થાય તે કેમ. ... ૨૨૩

૨૫૬ ચાર પ્રકારે અજવાળું થાય તે કેવી રીતે ? ... ૨૨૩

૨૫૭ ચાર પ્રકારના મેઘ કીયા ?... ... ૨૨૩

૨૫૮ ચાર પ્રકારના કુંભ સરખા ચાર પુરૂષ કીયા ?... ... ૨૨૩

૨૫૯ પાંચ પ્રકારના દંડ કીયા ?... ... ૨૨૪

૨૬૦ છ પ્રકારે લોક સ્થિતિ કહી તે કેમ ?... ... ૨૨૪

૨૬૧ છ પ્રકારે અવધિ જ્ઞાન કહ્યો તે કેમ... ... ૨૨૪

૨૬૨ આચારના પતિમથૂ છ કહ્યા તે કીયા ? ... ૨૨૪

૨૬૩ છ પ્રકારે પ્રમાદ પડિસેડણા કહી તે કેમ ? ... ૨૨૪

૨૬૪ મૂળ સાત ગૈતમ કહ્યા તે કીયા ? ૨૨૪

૨૬૫ સાત સ્વરનાં નામ તથા સ્થાન પીંગેરેનું સ્વરૂપ દુઃકામાં કહો. ... ૨૨૪

૨૬૬ શ્રીમન્ મહાવીરના તીર્થને વિષે સાત પ્રવચનના નિન્હવ થયા તે કયા. ... ૨૨૫

૨૬૭ નવ સ્થાનકે જીવને રોગ ઊપજે તે કેમ ? ... ૨૨૫

૨૬૮ શ્રીમન્ મહાવીર સ્વામીના તીર્થને વિષે નવ જીવોએ તીર્થકર નામ કર્મ ગોત્ર

કર્મ નિપજ્ઞવો તે કોણ કોણ. ... ૨૨૬

(૧૫)

૨૬૯ દશ પ્રકારનાં સુખ કહ્યાં તે કીયાં ?...	૨૨૬
૨૭૦ દશ પ્રકારનાં વૃક્ષ સુખમ સુખમ સમયને વિષે ઊપભોગપણે આવે છે તે કીયાં ?	૨૨૬
૨૭૧ શ્રાવક કેવી રીતે જાપ તથા ધ્યાન કરે.	૨૨૬
૭૨૨ ધાની પુરૂષોના આમનનું સ્વરૂપ તથા ધ્યાનનાં સ્થાન તથા ત્રણ પ્રકારે કા- થોત્સર્ગ તથા પ્રાણાયમનું સ્વરૂપ કહો..	૨૨૯
૨૭૩ નિયમ ધારવાનું સ્વરૂપ. અને તેથી થતા ગુણનું વર્ણન ટુંકામાં સમજાવો.	૨૩૦
૨૭૪ પૂર્વે બાર કુત્તની ગાયરી મુનિ કરતા તે બાર કુલ કીયાં ?	૨૩૧
૨૭૫ શરીર સંમંદી મ ધાતુ કેમ ?	૨૩૧
૨૭૬ સ્વપ્ન વિષે શુભસમ ક્ષત્રનું શી રીતે સમજવું...	૨૩૧
૨૭૭ તીર્થંકર નામ કર્મ સ્વાથી બંધાય છે અને તેનો ઉદય કયારે ગણાય છે તે કહો?...	૨૩૨
૨૭૮ ચૌવિસ તીર્થંકરનાં માતા પિતા કેમ ગતિએ ગયા છે.	૨૩૩
૨૭૯ તેર કાઠીયા કહ્યા છે તે કીયા.	૨૩૩
૨૮૦ અષ્ટોતરી સ્નાન શાંતિસ્નાન ગ્રહ દીગપાસ પૂજન પ્રાંતે પ્રતિષ્ઠાદિ સમાપ્તી અવસરે પ્રાર્થના રૂપ જે ત્રણ ગાથા કહેવાય છે તે કમ.	૨૩૩
૨૮૧ સરોદય વિદ્યાનો વિચાર શાસ્ત્રમાં શી રીતે છે.	૨૩૩
૨૮૨ વિવાહ કેટલી પ્રકારના કહ્યા છે ?	૨૩૫
૨૮૩ કેટલીક શીખામણ જાનવર પાસેથી લેવાની છે તે કહે છે.	૨૩૬
૨૮૪ માતાપિતા, ધર્મોચાર્યના ઊપગારનો બદલો કેમ વળે ?...	૨૩૭
૨૮૫ જીતરાયણ દીવસે દાન કયે છે. હુતાસણીના બડકાનું પૂજન. ગણેશ ચોથે રાત્રિ ભોજન કરે છે. નાગ પાંચમે નાગનું પૂજન. શીતળાનું ઠંડુ ખાણું, જન્માષ્ટ- મીનું વ્રત. ધનતેરસે ધન ધોવાનું. શ્રાદ્ધ નૈવેદ્ય. સતી ભોમ એક ભક્ત ભોજ. યાગની માનતા. દેવદેવતાની માનતા. અક્ષત દેખાડવા, હેડે તથા ઉમા ખાવું. ઉચાડે મસ્તને ફરવું. બાધા રાખી હાથે કંકણ ધાતી ફરવું. કેશ વધારવા મુંડન કરવું. ખેડી ઘાલવી જીતાયણ મુકવાં દૃષ્ટિ બાંધવી. ઘડા શ્રીફલ ઘંટી વાસવી. અમુક વસ્તુની આખડી કરવી. મરનારનું દુખી દેખી શીઘ્ર મરણની વાંચાએ કહીયાં આંખેલ વીગેરેનું માનવું. અંખાજી જઈ ભયો કરાવી આત્મણુ જમાડવા વીગેરે પુદ્ગલ સુખ અરથે તથા બજાતકારે જીવવા અનેક પ્રકારે અગ્નાન કષ્ટ અપુષ્ટ ઊપચારનું સેવવું. માનવું એ વિષે તાત્પર્ય શું સમજવું.	૨૩૮	
૨૮૬ સુગુરને વંદના કેવી રીતે કરવી અને તેના સમાગમથી શેા ગુણ થાય છે.	૨૩૯
૨૮૭ ચુરખના આઠ ગુણ તથા બુદ્ધિતા આઠ ગુણ કીયા.	૨૪૦
૨૮૮ કાલ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ તથા કેટલી પ્રકારના રોગે હોય અને તે સ્વાથી યોગ્ય છે તે કહો.	૨૪૧
૨૮૯ છ રૂતનાં નામ તથા માસ અને ખોરાકીનો ગુણ બતાવો.	૨૪૪
૨૯૦ કયું પર્વ મીથી પ્રમાણ કરવું.	૨૪૪
૨૯૧ નવ પ્રકારના નિયાણનું સ્વરૂપ સમજાવો.	૨૪૪
૨૯૨ અક્ષાની કેવા અંધારામાં અથડાય છે.	૨૪૫

(૧૬)

- ૨૯૩ મૈથુન સેવનાર ગૃહેસ્થ પ્રભાતે સ્નાન કર્યાવિના જનમંદીરે જાય કે નહી. ... ૨૪૬
- ૨૯૪ મમનાર પાછવરોવા કુટવા અને રાગડાતાંબવા ચીંગરેતો રીતજ પાલે છેકેનહી ૨૪૬
- ૨૯૫ બવહાર શુદ્ધિ અરથે, લૌકિકલૌકોત્તર હીત બણી વિવેકી શ્રવકોએ તેવીરીતે વર્તવું ૨૪૮
- ૨૯૬ ચારગતી, ચૌવીસડંડક, તથા ચારગતિના જીવોની ગતિઅગતિનું સ્વરૂપ સમજાવો ૨૬૧
- ૨૯૭ ચારગતીમાં ચૌવીસડંડકને વિષે જગન્મ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન તથા ઓયુમાન કેટલું હોય ૨૬૨
- ૨૯૮ વનસ્પતિ તથા જસકાયનું બીજ સ્થાનશુ તથા છકાય જીવોની ઉત્પત્તિ ૨૫૩
- સ્થાન કયાં સુધી છે. ૨૬૩
- ૨૯૯ મુલ નાયક પ્રભુ દૃષ્ટી દાર સાખાના કયા બાજે સ્થાપવો. તથા પર્મા. ૨૬૩
- સતનું માપ કેમ થાય. ૨૬૪
- ૩૦૦ પ્રતિષ્ઠિ મુહુર્ત તથા શુભ શુભ યોગેની સમજુતી ટુકામાં બતાવો. ... ૨૬૪
- ૩૦૧ બાધાધિક મતવાલા બાતની પેરે પ્રસિદ્ધ પ્રાણીના અંગને માંસ) બક્ષણ કરવું માને છે. એટલે યોખા છે તે એકંદ્રિ પ્રાણીનું અંગ છે અને માંસ છે તે પંચેદ્રિ પ્રાણીનું અંગ છે એમ તુલ્ય ગણે ગણે છે તે વિષે શું સમજવું.... ૨૬૭
- ૩૦૨ બણા લોકો વિદ્યોપશાંત તથા રોગ મંદગી નિર્વાણુર્થ મંત્રયંત્રાદિ અનેક પ્રકારના અનુચિત ઉપચાર કરે છે અને મિથ્યાત્વ જાણમાં ફસાય છે તે અસત્ય પ્રવૃત્તિ હકાવા માટે જૈનમાં સત્ય ઉપચારનું સાધન કોઈ છે? ... ૨૬૭
- ૩૦૩ સ્વામિવત્સલ કેવી રીતે કરવો. ૨૬૮
- ૩૦૪ પુરૂષ સ્ત્રીનાં શુભાશુભ લક્ષણ ટુકામાં સમજાવો ? ૨૬૯
- ૩૦૫ હવે મંથકર્તા પોતાની લધુ ૥ કરતો મોકો સમભાવની સર્વોત્કૃષ્ટતા બતાવે છે. ૨૭૧

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

॥ શ્રી અજિતનાથાયનમઃ શ્રી ગુરુગૌતમાયનમઃ ॥

॥ અથ મંગલાચરણ ॥

અર્હતો ભગવંતેન્દ્રમહિતાઃ સિદ્ધાશ્ચસિદ્ધિસ્થિતાઃ ।
 આચાર્યા જિન શાસનોન્નતિકરાઃપૂજ્યા ઉપાધ્યાયકાઃ ।
 શ્રીસિદ્ધાન્તમુપાઠકા મુનિવરા રત્નત્રયારાધકાઃ ।
 પંચૈતેપરમેષ્ઠિનઃપ્રતિદિનંકુર્વન્તુવોમંગલં ॥ ૧ ॥

દુહા.

મયનકરીવહુશાસ્ત્રનું । નવનિતપેરેસાર ॥
 શોધિને સંગ્રહ કર્યો । તત્વસાર નિરધાર ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન ૧—સમ્યગ્ ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું બીજ એવું જે સમકિત તે શું પદાર્થ છે તે કુદમાં સમજાવો ?

ઉત્તર.—મિથ્યાત્વ વિકારનો અણુઉપજાયણહાર એવો કોઈ અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વિશેષ આત્માનું પરિણમન તે સમકિત કહીએ. તે ભવ્ય સંજ્ઞા પંચેન્દ્રિય જીવને સ્વભાવથી વા ઉપદેશથી જીનોક્ત તત્વોને વિષે રચિછે જેને તે સમ્યગ્ શ્રદ્ધાવંત, વિરતિપણું રૂઢ ફલ જાણતો તેનો અભિલાષ કરતો છતો અપ્રત્યાખ્યાની કષાયોદયથી કરી શકે નહીં. અનંતાનુબંધી કષાયનો ચોકડી, સમકિત મોહની મિશ્ર મોહની મિથ્યાત્વ મોહની એ સાત પ્રકૃતિનો ઉપસમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષય થવાથી ઉપસમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થાયછે. તેના સમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા, આસ્તા, એ પાંચ લક્ષણ જાણવાં. ત્રત નિયમ નથી તોપણ દેવગુરૂ સંગની ભક્તિ કરવા ઉત્સાહવંત થકો જીન નામ કર્મ, મનુષ્યાયુ, દેવાયુનો બંધ કરેછે. ઉત્કૃષ્ટ અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલમાં નિયમાનિર્વાણ પદ પામેછે. એ ગુણ વિના સંજમ જપ તપ ક્રિયા કલાપથી ભવ ભ્રમણ ન રળે

(૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

તે સમકિત નિશ્ચય વ્યવહાર એ ભેદે જાણવું. વ્યવહારમાં અરિહંત સર્વજ્ઞ દેવની પૂજા ભક્તિ અને નિશ્ચયથી તો શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપ અનુભવતે નિશ્ચય દેવતત્ત્વ છે. વ્યવહાર ગુરૂ તો પંચમહાવ્રતધારી શ્રમણ અને નિશ્ચય ગુરૂ તત્ત્વ તો શુદ્ધાત્મ વિજ્ઞાનપૂર્વક જે હેયોપાદેય ઉપયોગ યુક્ત પરિહાર પ્રવૃત્તિ જ્ઞાન તે વ્યવહાર ધર્મ-તે શુદ્ધ સ્યાદ્વાદશૈલી વિજ્ઞાનપૂર્વક સિદ્ધાંતોક્ત દાન શીલ તપ ભાવનારૂપ શુભ પ્રવૃત્તિ તે. અને નિશ્ચય ધર્મ તો વસ્તુ સ્વભાવને જાણે શુદ્ધ ચૈતન્ય અસુત્તિ, અ-વિનાશી, અવિકારી સચ્ચિદાનંદાદિ અનંત ગુણમણી અલંકૃત એવો મારો આત્મા ઉપાદેય, એથી ભીન્ન જે પુદ્ગલાદિ વસ્તુ તે માહુરો ધર્મ નહી. એ ત્રણ નિશ્ચય તત્ત્વને પ્રગટ કરવા સર્વ શુદ્ધ વ્યવહાર નયનિમિત્ત માત્ર છે. પરંતુ મુ-ખ્યત્વપણે તો સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરવું. એજ શુદ્ધ સાધન છે. એ ત્રણ તત્ત્વોની જે શ્રદ્ધા નિશ્ચલપણું વા જિણ્ણત્તત્ત્વેરૂઢલચ્છવગદ-જનોક્ત તત્ત્વને વિષે રૂચિ લક્ષણ તેજ સમકિત કહીએ એટલે વસ્તુ સ્વરૂપ જાણી તેને વિષે જે પ્રીતિ કરવી તેને સમકિત કહીએ. એથી વિપરિતને મિથ્યાત્વ કહીએ. ધૂંધાં વ્યવહારે કહ્યું તે વ્યવહાર સમકિત અને નિશ્ચયથી કહ્યું તે નિશ્ચય સમકિત કહીએ. તથા જીવાદિ નવ પદાર્થ-નયનિક્ષેપાદિકે જાણી સદહે તેને સમકિત કહીએ છતાં તેમાં પ્રવેશ ન થાય તો કદાચહ છોડી કેવલીના ધરની વસ્તુની ખેંચતાણ ન કરતાં તમેવસચ્ચં-ભગવંતે ભાખ્યું તે સત્ય છે એમ ધારી હલુકર્મ જીવેએ આજ્ઞા આ રાધક થવું સારાંશ જે સાચામાંજ સમકિત છે. કિં વહુના.

પ્ર૦ ૨:—સર્વ લોકો પોતપોતાના કુલ ધર્મને વિષે પ્રીતિ પૂર્વક મોક્ષ માની રહેલા છે તે વારે વસ્તુગતે સત્યધર્મનું સ્વરૂપ શું છે તે પ્રકાશ કરો.

ઉ૦—દુર્ગતૌ પત્તઃ પ્રાણિનો ધારયતીતિ ધર્મ:—દુરગતીમાં પડતાં જીવને ધારણ કરે તે ધર્મ કહીએ. વા આત્માનો જે શુદ્ધ સ્વભાવ તે ધર્મ કહીએ.

વ્યવહાર ધર્મના ચાર પ્રકાર છે, ૧ દાન, ૨ શીલ, ૩ તપ, ૪ ભાવ, તે સમકિત યુક્ત કરતાં કર્મ નિર્જરે, નહી તો પુન્ય પ્રકૃતિ ઉપાર્જન કરે.

૧ આચાર ધર્મ વળી—આદરતો અનાચારપણું દલે જેથી અન્ય પણ જૈનની પ્રશંસા કરે.

૨ દયાધર્મ જેથી હિંસા દલે, શુભ પુન્ય બાંધે. મુક્તિ પામે.

૩ ક્રિયાધર્મ શુભ ક્રિયા પોસહ પ્રતિક્રમણ જીન પૂજાદિવિધ ક્રિયા કરતો છતો કર્મનો કાટ ઉતારે, ભવતુચ્છ કરે.

૪ વસ્તુધર્મ સ્વરૂપાયરણ પૂર્ણ સમકિત પામે, કર્મ નિર્જરે, ધર્મરૂપ રથનાં એ ચાર પદ્ધતિ છે. તેથી રથ ચાલે છે, વસ્તુગતે એ ધર્મના ભેદ છે, તેમાં દાના-દિક ચાર પ્રકારનો ધર્મ તે કારણરૂપ છે. ધનખલથી દાન દેવાય છે, મનખલથી શીલ પળે છે, તનખળથી તપ થાય છે. સમ્યગ્ જ્ઞાનખળથી ભાવ ધર્મ વધે છે, અને ૧ વસ્તુને વસ્તુનો જે સ્વભાવ, જેમ ચેતનને ચેતન સ્વભાવ તે. ૨ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ ક્ષમાદિ. ૩ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર એ રત્નત્રયરૂપ આત્મ પ્ર-

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૩)

જ્ઞાન ધર્મ, ૪ જીવની દ્રવ્યભાવથી દયા પાલે તે ધર્મ. એ ચાર પ્રકારે હવે જીવ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયના ધાતક તથા પુષ્ટિકારક કોણ છે તે કહે છે. ૧ અજ્ઞાન-પણે તે આત્મ દ્રવ્યનો ધાતી છે, ૨ મિથ્યાત્વ તે આત્મગુણ ધાતી છે, ૩ અવિરતિ તે આત્મીક સુખપર્યાય ધાતી છે, એટલે દાખે છે, તેમ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણથી જીવના ૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ પર્યાય, સમરે છે એ અનુક્રમથી સમજવું. વળી એ રત્નત્રયી જન્મ જરા મરણના ભયને મટાડવાનો હેતુ છે, એટલે દર્શન (સમકિત) થી ધણા જન્મ ઘટે છે જ્ઞાનથી જરા દુઃખ વેદના મટે છે, ચારિત્ર ગુણથી મરણ ભય ટળે છે, એમ એ રત્નત્રયીથી ત્રણ ગુણ પ્રગટ થાય છે. ઇતિ.

હવે ક્યાં ક્યાં કર્મ ક્યા ક્યા ગુણથી નષ્ટ થાય છે તે કહે છે ત્રણ જોગથી ઉપાર્જન કરેલાં કર્મ તે તપ સંજમાદિ શુભ ક્રિયાથી ટળે છે, તથા સત્તા એ કર્મ છે તે શુદ્ધ ઉપયોગે નિર્જરાય છે. મિથ્યાત્વનાં બાંધ્યાં કર્મ સમકિત પામ્યાથી મટે અવિરતિનાં તે વિરતિથી ટલે, કષાયનાં બાંધ્યાં કર્મ તે ઉપશમથી ટળે, ઇન્દ્રિય વિષયનાં બાંધ્યાં કર્મ તે તપસ્યાએ ટલે છે. ૧ ધર્મની ઉત્પત્તિ સારે કરી થાય છે. ૨ દયા દાને કરી વૃદ્ધિ પામે છે, ૩ ક્ષમાદિ ગુણે કરી સ્થિર રહે છે. ૪ ક્રોધ લોભે કરી વિનાશ પામે છે. ઇતિ ધર્મ વિષય ચાર ભાવના. હવે ધર્મ ૧ કર્મ (અધર્મ) ૨ પુન્ય, ૩ પાપ, ૪ એ ચારનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧ શુદ્ધોપયોગ તે ધર્મ, એટલે જીવ પોતાના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું તદ્દાકારે આત્મપણે પ્રણમે તે ધર્મ, તેથી કર્મ ક્ષય કરી સુક્તિ પામે.

. ૨ અશુદ્ધોપયોગ તે કર્મ, જે રાગદ્વેષથી બંધાય છે તેથી ધણા સંસાર કરે.

૩ શુભ યોગ તે પુન્ય એટલે મન વચન કાયાના યોગ પ્રશસ્ત વ્યાપારે, પૂજા સામાયક દાનાદિ શુભ યોગે પ્રવર્તન તેથી પુન્ય બંધાય, તેથી જીવ શુભ ગતી શુભ સામગ્રી શાતાપણું પામે.

૪ અશુભ યોગ તે પાપ, એટલે મન વચન કાયાના યોગ વિષયાદિક વ્યાપારે તન્મય તક્ષીનતાપણે પ્રણમે ત્યાં પાપ બંધાય છે, તેથી ધણી અશાતા પામે અર્થાત પાપે અશાતા, પુન્યે શાતા, કર્મે સંસાર વધે, અને ધર્મે મોક્ષ, એમ ચાર પ્રકાર જાણવા લક્ષ આપવું. વલી વિશેષે કહે છે, ધર્મ તે આત્મ સ્વભાવ જનીત છે, અને પુન્ય પાપ તે કર્મ જનીત છે. કર્મ તે અશુદ્ધોપયોગ અજ્ઞાન જનીત છે. ઇહાં પુન્ય અને ધર્મની વેહેંચણ કરે છે.

પુન્ય તે અણપુણે પાણપુણે આદિ નવ પ્રકારે બંધાય છે અને ઊંચ ગૌત્રાદિ ૪૨ ભેદે ભોગવાય છે તે બંધરૂપે છે. આશ્રવ છે, પુન્ય તો મિથ્યાદ્રષ્ટિને પણ હોય, હવે ધર્મ તે બાંતી પ્રમુખ દશ પ્રકારે હોય તેનું ફક્ત મોક્ષ છે તે સમ્યગ્ દ્રષ્ટિને હોય, તે સંવરરૂપે છે, નિર્જરારૂપ અક્ષય છે એમ ધર્મ, પુન્ય, વસ્તુ, ભિન્ન ગતીભિન્ન, ફક્તભિન્ન જાણવું. હવે ધર્મ કર્મ ઉપજે છે તે, છઠ્ઠસ્થ કેમ જાણે તે કહે છે. સંકલ્પ વિકલ્પ પરિણામ જે વારે જીવને વર્તે છે ત્યાં કર્મ નિપજે છે, અરે જે વારે જીવ નિર્વિકલ્પ ભાવે વર્તે છે ત્યાં ધર્મ નિપજે છે, ઇહાં સમકિત પામ્ય પછી જ્ઞાન ચેતના હોય, અને મિથ્યાત્વની અજ્ઞાન ચેતના હોય, એમ જીવન

(૪)

શ્રી. જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

ચેતના એ પ્રકારે જાણવી. શુદ્ધોપયોગ તે સમક્તિ પામ્યા પછી હોય શેષ સર્વ સંસારી મિથ્યા દ્રષ્ટિ જીવોને અશુદ્ધોપયોગ હોય; છતાં મિથ્યા દ્રષ્ટિને શુભ ક્રિયા હોય પણ શુભોપયોગ નહિ, શુભોપયોગ તો શુદ્ધના ધરતો છે, તે તો અશુદ્ધચક્રે હોય, અને મિથ્યાત્વીને તો શુભ ક્રિયારૂપ શુભ ઉપયોગ હોય પણ નિયાણ સહિત હોવાથી અશુભરૂપ કહ્યા.

શિષ્ય—પૂર્વે જે પુન્યનું વર્ણન કર્યું તે આદરવા જોગ છે કે નહીં.

ગુરુ—પુન્યે સોનાની બેડી સમાન છે, અને પાપ લોઠાની બેડી સમાન છે. જેથી બને મુક્તિનો અટકાવ કરનાર છે. જેથી નિશ્ચયનયથી તજવા યોગ્ય છે પરંતુ વ્યવહારથી તો આદરવા યોગ્ય છે. હવે પુન્ય ઉપર ચોભગી કહે છે. કેમકે કેટલાક અર્થમાં અન્યાય, સુખી દેખીએ છીએ અને કેટલા ધર્મિષ્ઠ દુખી દેખીએ છીએ. તે પૂર્વ કૃત કર્મ ફળ જાણવું તે કહે છે.

૧ પુન્યાનુભવિ પુન્ય—પૂર્વ પુન્ય પ્રભાવે છતાં રાજ રિદ્ધિ દિધાય ભોગવતો છતો પણ પુન્યનો અનુભવ કરે છે. ભરતેસરવત્ જેથી સારા ધરમાંથી નિકળીને વધારે સારા ધરમાં એટલે ઉત્તમ સ્થાનમાં તે જાય છે. દયા, વૈરાગ્ય, ગુરુ પૂજન શ્રદ્ધાશિલ પંચાશ્રવ ત્યાગ રૂપ શુદ્ધવૃત્તિ તે પુન્યાનુભવી પુન્ય મોક્ષનું આપનાર છે માટે સર્વ મનુષ્યોએ અવશ્ય આદરવું.

૨ પાપાનુભવિ પુન્ય—પૂર્વના પુન્યયોગે નિરોગી દિધાય રૂપવંત થાય પણ છતાં પાપનો અંધ કરી કુગતીએ ગમન કરે, કુણીકવત્ સારા ધરમાંથી નહારા ધરમાં એટલે મનુષ્યમાંથી નરકાદિમાં જાય એ પુન્ય પૂર્વ ભવ અજ્ઞાન કષ્ટ કરવાથી થાય છે.

૩ પુન્યાનુભવિ પાપ—પાપના ઉદયથી દુઃખોઆથકા પણ દયા પાળે છે, ગુણીની સેવા કરે, ધર્મ કૃત્યમાં તત્પર હોય દુર્વિધ ધર્મ આરાધે. દુમક મુનિવત્ નહારા ધરમાંથી સારા ધરમાં એટલે તિર્યંચમાંથી મનુષ્યમાં જાય તેમ છે. તે પૂર્વભવ લેશ માત્ર દયાદિ સુકૃત કરવાથી થાય છે.

૪ પાપાનુભવિ પાપ—કુકર્મના ઉદયથી દુઃખ પામતો થકો પણ નિદંયાદિ પાપ કર્મમાં ઘણો આશક્ત, કાલ સૌકરીક કષ્ટવત્ નહારા ધરમાંથી નિકલી વધારે નહારા ધરમાં જાય એટલે તિર્યંચાદિમાંથી નિકલી નારકીમાં જાય, અર્થાત્ એવી રીતનું પાપ બાંધ્યું છે કે તે ભવાંતરે પણ પાપનો ઉદય ભોગવતો છતો પણ પાપનોજ અંધ પાડે છે. ઇતિ શ્રાદ્ધ વિધિ અર્થાદિ વચનાત્.

હવે પ્રભુત પુન્યોદયથી શુ' શુ' પ્રાપ્ત થાય છે તે કહે છે.

પાંચે ઈંદ્રે અખંડીતપણું, સુકુલ, આર્યદેશ જન ભાષિત ધર્મ, માતા, પિતા પક્ષ સંપૂર્ણ એ પ્રભુત પુન્યોદયથી થાય છે. અગણ્યોતેર કોડકોડો સારોપમની ઝાંઝરી સ્થિતિ ક્ષય થાય તેસે ઊંણો એક કોડકોડોની સ્થિતિ રહેથી પ્રભુત પુન્યનો ઉદય હોય, જીવનની સેવા ભક્તિ, સુગુરુની ભક્તિ, સજ્જાયનું કરવું, કુમતનું તજવું, મોટાઈપણું પામવું, વિના પ્રયાસે બોધિનું પામવું, ભલા ગુરુનો સમાગમ કપાયનું તજવું, સર્વ જીવની દયાનું કરવું, કપટ રહિત થવું, યથાર્થ વતનું પાલવું, ધર્મ શાસ્ત્રનું ભણવું, સ્યાદ્વાદમાં નિપુણપણું, સ્વપર

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૫)

મતનો જાણ, ત્રણ શુદ્ધિનું ધરવું, અવિકારપણું, વૈરાગ્યપણું, પેરોપકારનું કરવું, ધર્મ ધ્યાનમાં સ્થિર ચિત્ત, પોતાની પ્રશંસા અને પરતી નિંદા ન કરે, દાન દેવાનો ઉદ્ધાર, ચાર ગતીના દુઃખથી ભય પામે, દુષ્ટકૃત્યનું નિંદવું, ભલા કૃત્યનું અનુમોદવું, પ્રાયશ્ચિત્તનું લેવું, તપ કરવું, નમસ્કારાદિ ધ્યાન કરવું, એ પામવું હવે પુન્યે કરો જીવને હોય એમ પુન્ય ફલકમાં કહ્યું છે. વળી પુન્ય પ્રભાવે ૧ વનને વિષે, ૨ રણમાં, ૩ શત્રુ, ૪ જલ, ૫ અગ્નિ, ૬ સમુદ્ર, ૭ પર્વત એ સાત વિષમ સ્થાનકમાં રક્ષણ થાય છે. પુનઃ મયળા કહે મતિ ન્યાયની શીલ શું નિર્મલ દેહ ॥ સંગત ગુરુ ગુણવંતની । પુન્યે પામી જે પેહ ॥ તેમજ રૂડાં ગામ, ઠામ, જાત, ભાત, માત, તાત, ફલ બલ, સ્ત્રી, પુત્ર, પાત્ર, ક્ષેત્ર, દાન, માન, રૂપ, વિદ્યા, દેવ, ગુરુ, ધર્મ, વેશ, દેશ, વાત, એ બાવીસ પ્રકારની સમ્યક્ સામગ્રી પ્રબલ પુન્ય વિના ન પામીએ. હવે દેશવિરતિ તથા સર્વ વિરતિ એ પ્રકારના ચારિત્ર મધ્યેથી, સામાન્ય પ્રકારે સ્થુલ પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિક તે દેશવિરતિ આવકના બાર વ્રતનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહારથી આગમ સારાદિ ગ્રંથાનુસારે લીખ્યતે.

૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતતે-પરજીવને આપણા જીવ સરખો જાણી સર્વ જીવની રક્ષા કરે તે વ્યવહાર પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત કહીએ; ઘણાં મુનિની પેરે સર્વ જીવની નિંદ્યા કહી તે સામાન્ય ભેદે સમજવું. અન્યથા આવકને સવા વશાની દયા ત્રસ જીવ આશ્રી સમજવી. થાવરની પણ જયલા કરે અર્થાત્ બનતી રીતે થાવરનું પણ હેદન ભેદન થોડું થાય તેમ કરે.

આપણે જીવ કર્મ વચ્ચે થવાથી દુઃખો થાય છે, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ ભાવ પ્રાણનો મિથ્યાત્વ કષાયોદિક અશુદ્ધ પ્રવર્તનથી પ્રતીક્ષણે ઘાત થાય છે તેથી છુટવાનો ઉપાય જે પરભાવ ત્યાગ, આત્મ રમણતા શુદ્ધ ઉપયોગે વર્તે, સ્વભાવ મક્ષતા એ સમસ્ત કર્મ શત્રુને ઉછેદવા અમોઘ શસ્ત્ર છે એતાવતા સકલ પરભાવ ઇષ્ટતા દુર કરી સ્વરૂપ સનમુખ ઉપયોગ રાખે તેને ભાવ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત કહીએ. ઈહાં જ્ઞાન તે શુદ્ધ સ્વરૂપનું જાણવું તે, દર્શન તે શુદ્ધ સ્વરૂપનું અવલોકન કરવું, ચારિત્ર તે શુદ્ધ સ્વરૂપનું આચરણ કરવું, એ રીતે ભેદ જ્ઞાને કરી જીવને કર્મ બંધનથી છોડાવે વા, આવતા કર્મને અનુભવ જ્ઞાનવડે રોકે અર્થાત્ આત્મહિંસા નિવારવી, એમ વ્યવહાર નયે ચાલવું અને નિશ્ચયનયે સદહવું. ઇતિ.

૨ જીવું બોલવું નહીં તે વ્યવહાર મૃષાવાદિ વિરમણ વ્રત કહીએ. તે કન્યાલિક આદિ પાંચ ભેદ છે.

પરપુદ્ગલાદિક વસ્તુને આપણી કહેવી. સિદ્ધાંતના અર્થ જોડા કરે, જીવને અજીવ કહે અજીવને જીવ કહે ઇત્યાદિ અજ્ઞાન ભાવે તેથી વીરમણ તેને નિશ્ચય મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત કહીએ ચોરી કરનાર માત્ર ચારિત્રથી ભંગ થાય ચોથા વ્રતનો ભાગનાર મુનિ પ્રાયશ્ચિતે છુદે પણ મૃષા ઉપદેશક આલોચણે શુદ્ધ ન થાય. નિશ્ચય મૃષાવાદી રત્નત્રયનો નાશ કરનાર

(૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

છે ફલભ યોધિ થાય, દ્રવ્ય મુખાવાદના ત્યાગી તો અન્ય દશનમાં છે પણ ભાવ મુખાવાદના ત્યાગી તો જીનેંદ્ર મતમાંજ છે, મારે પટ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાય જાણવો અપ કરવો.

૩ પરવસ્તુ ધણીને વગર કહે છુપાવે, ચોરી કરે, ઠગાઈ લે ઇત્યાદિ ત્યાગ કરે તે વ્યવહાર અદત્તાદાન વિરમણ પ્રત કહીએ, તેના સ્વામી અદત્ત આદે સામાન્યે ચાર ભેદ છે.

પાંચ ઇંદ્રિના ત્રેવીસ વિષય, આઠ કર્મ વર્ગશા ઇત્યાદિ પર વસ્તુ લેવી નહી, તેની વાંછા કરવા નહી, એ આત્માને અગ્રાહ્ય છે, તે નિશ્ચય અદત્તાદાન વિરમણ પ્રત કહીએ.

૪ સ્વદારા સંતોષ પર સ્ત્રી વિરમણ તે વ્યવહારથી મૈથુન વિરમણ પ્રત કહીએ. રતી કિડા, કામ સેવા, ચાર દારા તજે તે.

હવે ત્રિકા મમતા વિષયાભિલાષારૂપ કુવાસનાનું ત્યાગપણું, અહો આત્મા તું જ્ઞાનાદિ ગુણનો ભોગી છે અને એ પુદ્ગલખંધ તે અનંતા જીવની એક છે તે કેમ ભોગવાય એ રીતે ત્યાગ યુદ્ધિ તે નિશ્ચય મૈથુન વિરમણ પ્રત કહીએ, જેણે બાહ્ય વિષય છાંડ્યો છે અને અંતરંગ લાલચ છોડી નથી તો તેને મૈથુનનાં કર્મ લાગી રહ્યાં છે, જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી પર પરણતી મગ્નતા ત્યાગે, શુદ્ધ ચેતના સંગી થાય તેને ભાવ મૈથુન ત્યાગી કહીએ. ઈહાં દ્રવ્ય મૈથુન ત્યાગી તો અન્ય દર્શનમાં હોય પણ ભાવ મૈથુન ત્યાગી તો જીન મતમાં ભેદ જ્ઞાનવંત જ હોય છે.

૫ ઇચ્છા પૂર્વક નવ વિંધ પરિગ્રહનું પરમાણુ કરી બાકીનો ત્યાગ કરે તે વ્યવહાર પરિગ્રહ પરિમાણ પ્રત કહીએ.

જ્ઞાનાવર્ણાદિ આઠ કર્મ તે દ્રવ્ય કર્મ છે, અને રાગ દ્વેષરૂપ ભાવ કર્મ છે, શરીર ઇંદ્રિ પરવસ્તુ જાણી પરિહાર કરે, મિથ્યાત્વ કષાયાદિ ચાદ અસ્વંતર ગ્રંથીરૂપ પરભાવનું વર્જનું, જેણે મુછા છોડી તેણે પરિગ્રહ છોડ્યો એમ સમજવું તે નિશ્ચય પરિગ્રહ પરિમાણ પ્રત કહીએ.

૬ છ દિસીનું પરિમાણ કરી અધિકંતા ત્યાગ કરે તે વ્યવહારથી દિસીત પરિમાણ પ્રત કહીએ. વા દીગ વિરમણ પ્રત કહીએ.

ચાર ગતી ભટકવું એટલે જીવ પૂર્વ કર્માનુસારે ગતી ભ્રમણ કરે છે, પરંતુ શુદ્ધ ચેતન્ય અગતી નિશ્ચલ સ્વભાવમયી છે એમ જાણી સર્વ ક્ષેત્રથી ઉદાસ રહે સિદ્ધ અવસ્થાનું ઊપાદેયપણું તે નિશ્ચય દિસી પરિમાણ પ્રત કહીએ.

૭ એકવાર આહારાદિ વસ્તુ ભોગવે તે ભોગ, અને વારંવાર, ઘર, સ્ત્રી, વસ્ત્ર, ઘરેણુ આદે ભોગવે તે ઊપભોગ, તેનું પરિમાણ કરે, ઊત્સર્ગે તો શ્રાવકને નિરવધ આહાર કરવો કહ્યો છે, શક્તિ અભાવે સચિત્ત ત્યાગે, વા પ્રમાણ કરે, અભક્ષ અનંતકાય ત્યાગ કરે તે વ્યવહાર ભોગોપભોગ પ્રત કહીએ પંદર કર્માદાન વર્જે. અર્થાત્ બહુ આરંભ ત્યાગે અદપારંભ થાય તેમ કરે.

નિશ્ચયથી તો આત્મા સ્વભાવનો કર્તા ભોક્તા છે. પરંતુ ઊપગરણ અવરાજાથી પરભાવ ભોગી થયો છે તેથી સ્વકાર્ય કરી શકતો નથી. એતાવતા જગ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૭)

તમાં પરવસ્તુ છે તે પુઠ્ઠગણ પધાય સર્વ જગતની એક છે તેના ભોગ કરવો તત્વ પેતાને ઊચીત નહીં એમ જાણી પરભાવ ત્યાગે તે નિશ્ચયથી ભોગપભોગ વિરમણ વ્રત કહીએ.

૮ જે કામ વિના જીવ વધ કરવો, વા, પરને અરથે આરંભ કરાવવા આજ્ઞા આપવી તે વ્યવહાર અનર્થ હ'ંડ કહીએ. તે ચાર પ્રકારે, ૧ અપધ્યાનાનર્થ હ'ંડ, ૨, પાપકર્મોપદેશ અનર્થ હ'ંડ. ૩ હિંસા પ્રદાન અનર્થ હ'ંડ, ૪ પ્રમાદચરણ અનર્થ હ'ંડ તે, ક્તોહત જીએ કિંકા કરે, ઇંદ્રિ વિષય પુષ્ટ કરે, વિકથા અતી નિંદ્રા કરે ઇત્યાદિ ચાર પ્રકારે અનર્થ હ'ંડ તજવાથી. વિરમણ વ્રત કહેવાય છે.

જે શુભાશુભ કર્મ મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય યોગથી બંધાય છે તેને જીવ આપણા કરી જાણે તે નિશ્ચય અનર્થ કહીએ, તેને ત્યાગ કરે તે નિશ્ચય અનર્થ હ'ંડ વિરમણ વ્રત કહીએ.

૯ ત્રીકરણ જોગ નિરારંભપણે વર્તાવે તેને વ્યવહાર સામાયક વ્રત કહીએ. સમતા સમભાવમાં રહેવું. મુહુત કાલમાન છે જેહું, પૂર્વોક્ત આઠ વ્રતોને તથા આત્મગુણને પુષ્ટિકારક, અવિરતિ કષાયરૂપ અનાદિ શુદ્ધતા વિભાવ પરિણતી અભ્યાસને મદાડવા, આત્મ અનુભવ સહજનંદ પ્રગટ કરવા નવમું સામાયક વ્રત છે, સાવધ વર્જવાથી શ્રમણવત્ શ્રાવક કહીએ.

હવે જીવના જ્ઞાનાદિગુણનું વિચારવું, સર્વ જીવ ગુણ સત્તાએ સમાન જાણી સર્વ સાથે મૈત્રીભાવ સમતા પ્રણામે વર્તે તે નિશ્ચયથી સમતારૂપ સામાયક કહીએ.

૧૦ ત્રીકરણ યોગ એક દોર કરી એક સ્થાનકે બેસી ધર્મ ધ્યાન કરે તે વ્યવહાર દેશાવગાસીક વ્રત કહીએ. છઠા વ્રતમાં બહુ ક્ષેત્રની મોકલાસ રાખી છે તેના અહીંયાં સંક્ષેપ કરે તે મુહૂર્ત, દીનરાત્રિ આદેવું થાય છે.

હવે શ્રુતજ્ઞાને કરી ૫૮ દ્રવ્ય આલખી પાંચ દ્રવ્યથી નિરપેક્ષ થઈ જ્ઞાનવંત જીવને ધ્યાવે તે નિશ્ચય દેશાવગાસીક વ્રત કહીએ.

૧૧ ચાર આઠ પ્રવર શુદ્ધિ સમતા પ્રણામે સાવધ ત્યાગ કરી સઝાય ધ્યાનમાં પ્રવર્તે તે વ્યવહાર પૌષધોપવાસ વ્રત કહીએ, તે આહાર ૧ શરિર. ૨ અબ્રહ્મ ૩ અવ્યાપારાદિ ૪ ચાર ભેદ છે,

જે પોતાના જીવને જ્ઞાન ધ્યાનથી પોષીને પુષ્ટ કરે તે નિશ્ચય પૌષધ કહીએ, અર્થાત જીવને પોતાના સ્વગુણે કરી પોષીએ તે પૌષધ વ્રત કહીએ.

૧૨ પૌષધને પારણે, વા સદા સર્વદા સાધુને, વા શ્રાવકને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દાન દેવું તે વ્યવહાર અતીથી સંવીભાગ વ્રત કહીએ, અર્થાત પ્રાહુ-ણાવત અણચિતે આવે તેને સંવીભાગ જે નિર્દોષ અહારવું દાન દેવું તે.

પોતાનાજીવને, વા, પરને જ્ઞાનદાન જે ભણવું ભણાવવું તે મિશ્રયથી અતિથી સંવીભાગ વ્રત કહીએ, એ રીતે શ્રાવકનાં બાર વ્રત સામાન્યે કહી. તે સમકિત સહિત નિશ્ચય વ્યવહારથી ધારે તેને પાંચમે ગુણ ઠાણે દેશવિરતિ શ્રાવક કહીએ. એકાદ વ્રતવાલાને પણ દેશવિરતિ કહીએ વિશેષ વ્રતનું સ્વરૂપ જોવું હોય

(૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

તો બાર વ્રતનો ટીપ છાપેલી તથા ધર્મરત્ન પ્રકરણ અથ જોવો. યાવત જેટલું બને તેટલું આદરીને પાલવું. અને ન થાય તો તેનું શ્રદ્ધાન કરવું. ચતુક્ત ॥ જંતકતંકિરદ્ । અહ્ન નલકેશ્વરહયસદ્દદ્ । સદ્દમાર્ગોજીવો । પાવડઅયરામરંગો ॥૧॥ અર્થ= રે જીવ તું કરી શકે તો કર. અને જો ન કરી શકે તો જીવ વચને સદહણ કર શુદ્ધ સદહણ રાખનાર જીવ અજરામર જે ભોક્ષ સ્થાનક પામે છે. ઇત્યર્થ વ્યવહારથી વ્રતનું સ્વરૂપ જાણવું સુસભ છે પણ નિશ્ચયથી સ્વરૂપ સમજવું દુષ્કર જાણી અત્રે વિશેષ તેની વાજ્યા કરી છે એ સર્વે વ્રતો પ્રથમ વ્રતની પુણી અરથેવાડ છે. માટે તે પહેલું વ્રત જીવ દયા, તે આડ પ્રકારે કહે છે.

૧ દ્રવ્યદયા-વતનાપૂર્વક સર્વ કામ કરવું-જીવ રક્ષા કરવો તે.

૨ ભાવ દયા-ખીજા જીવોને ગુણની પ્રાપ્તિ થવા સાડ, વા, દુરગતીથી રક્ષણ કરવા અનુકંપા યુક્તપરને હિતોપદેશ કરવો તે, વા, ધર્મથી પડતાને થિર કરવો તે.

૩ સ્વદયા-કષાયાદિ ભાવ શસ્ત્રવડે પોતાના આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણ રૂપ ભાવ પ્રાણની હિંસા થાય છે માટે શુદ્ધોપયોગ ધારી વિષય કષાયથી દુર રહેવું. સુખ દુઃખમાં હર્ષ વિષાદ ન કરવો. અશુભ કર્મ નિવાન દુર કરવાની જે ચિંતા તે, એ સ્વદયા ધર્મ સાધવા પરમ સાધન ભૂત છે.

૪ પરદયા-છકાય જીવની રક્ષા કરવી, જીવો સ્વદયા ત્યાં પરદયા નિયમા હોય; અને પરદયામાં સ્વદયાની ભજના છે. એટલે હોય અથવા ન હોય.

૫ સ્પર્શદયા-પુદ્ગલ સુખ અરથે દેખાદેખી જીવ રક્ષા કરે તે દેખવામાં દયા છે પરંતુ ભાવે હિંસા છે.

૬ અનુભવ દયા-શ્રાવક બડા આડંબરે મુનિને વાંદવા બળ તથા ઉપગાર ખુદ્ધિએ કેમકે તાડના કરે, શિક્ષા આપે, સાધુ પણ શિષ્યને શિક્ષા દે, શાસનના પ્રત્યનિક્તે લખિવડ દંડ દે, ઇત્યાદિ કામોમાં દેખીતી હિંસા છે પણ ફલ દયાનું છે.

૭ વ્યવહાર દયા-વિધિ માર્ગાનુયાયી સર્વ ક્રિયા કલાપ (સમુહ) ઉપયોગ પૂર્વક કરે જીવ દયા પામે તે.

૮ નિશ્ચય દયા-શુદ્ધ સાધ્ય ઉપયોગમાં એકત્વભાવ અભેદોપયોગ સાધ્ય ભાવમાં એકતા જ્ઞાન, તે ભાવ દયાથી જીવ ઉપરલે ગુણ ઠાણે ચઢેછે માટે શ્રેષ્ઠ છે. એવં પંચાંગી પ્રમાણ સ્યાદ્વાદસૈલી ।સદ્ગતોક્તદાનાદિ શુભ પ્રવૃત્તિ તેનું નામ શુદ્ધ વ્યવહાર ધર્મ કહીએ તેનું હે ભવ્ય જીવો સેવન કરો, એજ ઇષ્ટ સુખનું પુષ્ટ સાધન છે.

હવે સંસાર વ્યવહારમાં પણ સદય પ્રણામે જયણ પૂર્વક વર્તવું તે કહે છે, ઇંધણ છાંણ સોંધી બાલે, ધૂત તેલાદિનાં ભાજન ઠાંકી રાખે, ચુલા પાણી-યારા ઉપર ચંદરવા રાખે જીવ રહિત નવાં ધાન્ય ખાવા લાવે, પાણી ગલવા સાડ દ્રઢ ગાઢ વસ્ત્ર રાખે. એક પ્રહર પછે પાણી ફેર ગલે. તેનો સંખારો તે લાવેલા પાણીમાં નાખે, વર્ષા ઋતુમાં ઘણા જીવ ઉત્પન્ન થાય છે માટે ગાડી રથની સ્વારી ન કરે કેમકે જીવો ચક ફેરે ત્યાં અસંખ્ય જીવોનો વિનાશ થાય

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૯)

છે, વનસ્પતિ બહુ બીજ ફલત્ર સજીવ સંયુક્ત ન ખાતું, માંચો સડેલુ ધાન્ય ધુપમાં ન નાખે કેમકે ત્રસ જીવ લક્ષ્મણૂત થઈ જાય છે. એકું પાણી કુંડીમાં ન રાખે જેથી જીવોત્પત્તિ તથા રોગોત્પત્તિ થાય છે, ફાગણ ચૌમાસાથી આઠ માસ-મુઘી પત્રોતું સાક ન ખાતું, કારણ કે એમાં ઘણા ત્રસ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, પક-વાન વર્ષાઋતુમાં દીન ૧૫ શીયાલે દીન. ૩૦ ઊંઘાલે દીન. ૨૦ ઊપરાંત ન ખાતું ત્રસ જીવ ઊપજે છે માટે, ખાનારને પણ રોગ થાય છે, તે પહેલાં પણ તેના વણગંધાદિ ફેરે તો તે પણ અલક્ષ છે, વાશી અન્ન પણ વર્જવું, સાવરણી સુઆણી કોમલ રાખતી, સ્નાન થોડા જલથી રેતીમાં કરે પણ જીવાકૂલભૂમિએ ન કરે, મહા પાપકારી વ્યાપાર ન કરે કોમળો હક તોડે નહી, કોમળી આજી-વિકા ભાગે નહી. એકા જુઠ્ઠા ધાનતું પાણી બે ઘડી ઉપરાંત રાખે નહી હરેક વસ્તુ લેતાં મુકતાં બોઈ પુજીને કામ કરે, દીવા બત્તી ફાનસમાં ચત્તથી કરે, પીધાતુ વાસણ ફેર પાણીમાં બોલવું નહી, એક ઝાંડીવાલો ચડુઆ જુઠ્ઠા રાખી કાઢીને પાણી પીવું, નહી તો મુખની લારથી જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી ઘણાતું એકું ખાવાપીવાથી તે રોગીનો રોગ બીજને પણ લાગે છે માટે એકું તથા ઘણા જનોએ લેવા એસી ખાતું નહી.

નિધ્વંદ્વસપણે પાપારંભ ન કરે, કોઈક નિર્દોષ, સર્પ, વિંછુ, ઘેરાં બકરાં સસલાં હરણ ઈંડાં વીંગેરે જીવોનો વિનાશ કરે છે ગર્ભ ગળાવે છે, ઝેર આપે, સસ્ત્ર મારે, ઊંદર ઘોના બીલ ફેડે, કંટક, પત્ર એકઠા કરી ખાલે છે, વનદંષ ધાસ ખાલે, લાલ્ય કરે, ઝીલણાં ઝીલે, રંગતાં ઘોળતાં ભીંતે કરોલીઆ આદે ઘસી નાખે. ખણતાં, ચમુતાં, છેદમાં, છુંદતાં, વૃક્ષોતુ છેદન ભેદન કરતાં, ઇંદવાડ, ભ-ટ્ટીનો આરંભ કરતાં, કરાવતાં, અતુભોદતાં, પાણીની (નહેર) કઢાવતાં, મહારંભી કપાઈ વાઘરી મચ્છી લોકો સાથે લેણદેણ કરતાં, હિંસક જીવો જે ચીત્ત, મંજર, કુર્કટ કાગ દેવલી, વાઘ સર્પ ગરોલી આદે અપર જીવોને મારતા દેખી દુષ્ટ બુદ્ધિથી બચાવે નહી. અને કહે જે એ તો એનો લક્ષ છે માટે અંતરાય કોણ કરે. એહવા રૂદ્ર પ્રજામી અજ્ઞાની નિશ્યાદ્રષ્ટિ મહારંભી નિર્દોષ માંસ લક્ષી અહોનીશ જીવ વધેનો જ ઊલ્લસ કરનાર અધર્મિ પાપીષ્ઠ માત્ર એક જ ભવના કિચિત પુરૂષ મુખ માટે અનંત ભવમાં દુખની પરંપરાના પોટલાનો બોલો ઊપાડવા ઊલ્લસ કરે છે હા ઇતિબેદ. વસી સંચા, જન, અજન, ચલાવે, કુવા, તલાવ ખણાવે, પાણીના નળ ચલાવે, કૃષિ કમ (ખેતી) કરાવે, મતુખ્યાદિકનો વધ કરે, ત્રસ જીવોનાં અગાપાંગ છેદે, છુંદે, લક્ષણ કરે ત્રાસ પાડે. બંધન ધાલે, કુરલોચના ધણી પૂર્વાપાજીવ કમ ઊદયથી કોઈ પ્રાણને અત્યંત વેદના થતી દેખીને તેથી મુકત કરવા શિવ તેના પ્રાણનો નાશ કરી ધમ મારે છે તે મહા મુઠમતી પાપીષ્ઠ જાણવો. કેમકે કોઈ જીવને મરણ પ્રીય નથી. તે માટે વૈર ભાવ છોડી મૈત્રી ભાવ કરો. એતાવતા. ઘર આરંભ વ્યાપારાદિ હરેક કામમાં જતના પૂર્વક શુદ્ધ વ્યવહારમાં પ્રવર્તતાં શ્રાવકને સવા વિદ્યાની દયા હોય તે કહે છે.

(૧૦)

શ્રી જૈનતાત્વસંગ્રહ.

૧૦ ૫ ૨૧ ૧૦
ત્રસજીવને સંકલ્પથી નિરપરાધે હજીવાની બુદ્ધિએ હજી નહી. તે વિસ્તારથી કહે છે.

પ્રશ્ન—મુનિને વિચિત્ર વિચ્છાની દયા, અને શ્રાવકને સવલ્લિધાની દયા તે કેમ ?

ઉ૦—ત્રસ અને થાવર એ પ્રકારના જીવ મધ્યે થાવરની દયા શ્રુહસ્થને ન પડે માટે અડધા ગયાથી દર્શાવિધા રહ્યા. ફેર ત્રસજીવને સંકલ્પી નહી પણ આરંભે હજીવાથી પાંચ રહ્યા, વહી તે નિરાપરાધિને ન હજી પણ સાપરાધિને હજીથી અઘી રહ્યા, તે નિરપેક્ષ ન હજી પણ ઘોડા બળદ પ્રમુખ હાંકતાં પંચદિને બચાવા કીડા પ્રમુખનું ઓસડ કરતાં સાપેક્ષ હજીથી સવા વસ્યો રહ્યો. એનાવતા ત્રસજીવને સંકલ્પી, નિરાપરાધે, કરજી વિના હજીવુ નહી. વા. નિરપેક્ષ, નિરાપરાધી, ત્રસવજીવને, સંકલ્પી ન હજી એ સવા વિધાની દયા શુદ્ધ શ્રાવકને હોય.

છાંઈ કોઈ કહેશે કે, શ્રુહસ્થાશ્રમમાં રહેવું તેનાથી પૂર્વોક્ત વાત કેમ અને ? તેણે સમજવું કે જેમ શ્રૃંગી મત્સ ખારા જલના સમૂહમાં રહ્યા થકો પણ સદા નદીનુ મીડુ પાણી પીએ છે, તેમ શ્રુહસ્થ સંસારમાં રહીને પણ આદર સહિત જીવ વાણીરૂપ અમૃત રસનું પાન કરે છે તેને ધન્ય છે.

દિધાંયુ, જશ, વિદ્યા, સુખ, લક્ષ્મી, સંતાન, મનુષ્યપણુ આદે સર્વે ધર્મ-પક્ષએ થાય છે માટે એક ધર્મ એજ સાર છે કેમકે,—

(પુન મુક્તં ચ) ધર્મા જન્મ કુલે શરીર પદ્ધતા સૌભાગ્યમાકુર્લં ।

ધર્મેણેવ ભવંતિ નિર્મલ યશો વિદ્યાર્થ સંપત્તયઃ ।

કાંતારાશ્રમહામયાચ સતતં ધર્મ પરિચાયતે ।

ધર્મઃસમ્યગુપાસિતોભવાતિહિસ્વર્ગોપવર્ગોપદઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત ધર્મ પ્રભાવે પૂર્વોક્ત સામગ્રી મલે છે.

યસ્માત્ ॥ ન ધર્મકર્માપરમાત્મકર્મ. હતિવચનાત્ ॥

વળી કહ્યું છે કે,

પૂષાંનવિદ્યાન તપોનદાનં, નચાપીશીલં નગુણો ન ધર્મ ૧

તે મૃત્યુ લોકે મુચિ માર મૂતા, મનુષ્યરૂપેણ મૃગાશ્વરંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થાત મનુષ્યપણુ પામીને જેમણે એવો ધર્મ સાધ્યો નહી તે પશુવત્ જાણવા. અર્થ અને કામ એ બે વર્ગ તો જાનવર પણ સાધે છે પરંતુ ત્રીજો વર્ગ જે ધર્મ સાધે તે મનુષ્ય જાણવો, અને તેથીજ ચોથો મોક્ષ વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે.

સમસ્ત સંસારીક સુખ છતાં પણ ધર્મવિના અવર કોઈ સંખાઈ નથી.

(યદુક્તં) દારાપુત્રો ન રાણાં પરિજન સુદ્ધદો બંધુ વર્ગો પિસોલ્યં ।

માતા આતા પિતા વા સ્વસુર કુલ જનો ભૌગયૈશ્વર્યવિત્તં ।

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૧)

વિદ્યારૂપં વિદ્યેષં સુવિમલ નયનં ચૈશ્વનં માનં દર્પણં ।

સર્વે વ્યર્જા જ્ઞાનાનાંહિ મરણ સમયે ધર્મં એકઃસહાયઃ ॥ ૧ ॥

હવે તે ધર્મ વિષે દ્રષ્ટાંત આપે છે.

શાંતિતુલ્યં તપોનાસ્તિ । સંતોષા ન પરંસુખં ।

નચ્ચત્રાપરોઽવ્યાધિ । નચ્ચર્મોદયાપરઃ ॥ ૨ ॥ ધર્મિનઃ

હવે જીવ હિંસાનો ત્યાગ શા માટે કરવો તે કહે છે.

સર્વે જીવાસ્તિ દુષ્ટંતિ । જીવિજનમરિજ્જનકં ॥

તસ્માદાપિ વહં ધૌરં । નિર્ગમ્ય, વજ્રવ્યંતિર્ણં ॥ ૩ ॥

અર્થ—સર્વે જીવો જીવવું વાંછેછે, પણ કોઈ જીવો મરવું વાંછતા નથી, માટે મુનિઓ પ્રાણિ વધતો ત્યાગ કરેછે.

પુનઃ ॥ યથા મમ પ્રીયો પ્રાણા । તથા તસ્યાપિ દેહીન્યં ।

હતિ મત્વા ન કર્તવ્યો । ધૌર પ્રાણી વધોઃ કુધૈઃ ॥

હવે આ જીવ સર્વ જાતિ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયો છે તે કહેછે.

નસાજાહ નસાજ્ઞેણી, નતં ઠાણં નતં કુલં ।

નજાયા નમુચ્ચજલ્થ, સર્વ જન્મા અણં તસો ॥ ૪ ॥

અર્થ—જાતી, યોનિ, કુલ, આ જીવે અનુભવ્યાં જે ભોગવ્યા વિના રહ્યા નથી, અર્થાત્ સર્વ જીવો તેમાં અનંતી વાર ઉત્પન્ન થઈ ગયા છે માટે હે ભવ્ય જીવો જ્યાં શુદ્ધિ ધર્મકળામાં નિપુણપણું નથી ત્યાં શુદ્ધિ પુરૂષની બહોતેર કળાયોનો પરિશ્રમ વ્યર્થ જાણવો, કેમકે ધર્મ વિના ભવાટવીતું પરિશ્રમણુ ન રખે.

માટે કહ્યુંછે કે, સર્વ કલા ધર્મ કલ્યાણહાર્ણં । હતિ વચનાત્ ॥

હવે તે ધર્મને સનમુખ કરનાર શું કર્તવ્ય છે તે કહેછે.

જયંચરે જયચિદ્ધે । જયંમાસે જયસયે । જયં મુજંતો માષંતો । પાવકર્મનંબંધઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જયણાએ ચાલતાં, ૧ ઊભાં રહેતાં, ૨, બેસતાં, ૩, સુતાં, ૪, ખાતાં, ૫, બોલતાં, ૬, જીવ પાપકર્મ ન બાંધે. એથી વિપરીતપણુ વર્તતો પાપકર્મ બાંધે એમ દશ વૈકાલીક સૂત્રમાં કહ્યું છે. વળી સંબોધસત્તરીની ગાથા ૬૭ માં કહ્યુંછે જે.

જયણાય ધર્મજગળી । જયણા ધર્મસસ પાલણીચેવ ॥

તવ વુદ્ધિ કરી જયણા । એમ તસુહાવ્હાજયણા ॥ ૬ ॥

અર્થ—ધર્મની જતેતા ધર્મની પાલનારી, તપની વૃદ્ધિ કરનારી, સુખની આપનારી એકાંત જીવની જતના છે. એગ શાસ્ત્રના બીજા શ્રદ્ધાશમાં જાપેલી ચોપડી પૃષ્ઠ ૧૫૫ માં ઈન્દ્રિયોનું જીતવું, દેવગુરની સેવા, સુખાદ્ય પ્રતે જાન, શાસ્ત્રનો અભ્યાસ, અંદાણસાદિ તપ કરે, પણ જે હિંસાને તો નહીં હો સર્વે નિષ્ક્રમ જાણવું.

(૧૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અન્ય શાસ્ત્રેપિ, ઉક્તં.

અહિંસા લક્ષણો ધર્મઃ । અધર્મઃ પ્રાણીનાં વધઃ ।

તસ્માત્ ધર્માર્થિર્મિલોકૈઃ । કર્તવ્યાપ્રાણીનાંદયા ॥ ૧ ॥ ઇતિ.

પુનઃત્યજેત્ ધર્મ દયાહિનં । વિદ્યાહિનંગુરુત્યજેત્ ।

ત્યજેત્ક્રોધમુલ્ખિમાર્યા । નિસ્નેહાબાંધવાત્યજેત્ ॥ ૨ ॥

શિષ્ય-હિંસાએ અધર્મ છે તે ખરી વાત પણ જીવ દ્રવ્ય તો અમૂર્તિમંત છે, કોઈનો માર્યો મરતો નથી માટે તેની હિંસા શી રીતે થાય ?

શુર-સર્વ જીવ માત્રના ચારથી દશ શુદ્ધિ પ્રાણ હોય છે તેનો જે વિનાશ કરવો તેને હિંસા કહે છે.

યદુક્તં । પંચંદ્રિયાણિ ત્રિવિધંબલંચ । ઉત્સવાસ નિશ્વાસમથાન્યદાયુ ।

પ્રાણાદશૈતેભગવદ્નિરુક્તા સ્તેષાંવિયોગીકરણંતુહિંસા ॥ ૧ ॥

તે, અના ઉપયોગે થાય તેને દ્રવ્ય હિંસા કહીએ અને જાણીને તિવ્ર પ્રણામ કરે તે ભાવ હિંસા છે. તેનું કૃણ ભવાંતરે તિવ્ર વેદનાનો રસોદય પ્રાપ્ત થાય છે તે મધ્યમ સ્થિતિ નિકાચિત વર્તિ તથા વિધ ઊપાએ છુટીએ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ નિકાચિત વર્તિ કર્મબંધ તે ભોગવ્યા વિના છુટે નહીં, માટે તિવ્ર ભાવે હે ભવ્ય જીવો કોઈ કર્મબંધ કરશો નહીં, ઇંદ્રિય કહેશે જે તથા વિધકર્મનું શુભાશુભ કૃણ આ ભવમાં મળે કે કેમ,

(તત્રાહ) પદ્મ માસે તથાપક્ષે સહમિરેવ દીને કિલ ।

અત્યુગ્ર પુન્ય પાપાનિ મહેવ ફલ જાયતે ॥ ૧ ॥

એટલે અતી ઉમ્મ પુન્ય તથા પાપનું કૃણ છ મહોના, છ પક્ષ, છ દીવસમાં જરૂર મળે છે, માટે વિચાર કરી કામ કરવું, કેમકે થોડા જીવિતવ્યને માટે જીવને ભારે કર્મી કરવો નહીં, કાચના કટકા માટે કામ કૃત્ત અને રતન ચિંતા-મણી ભાગવું, ખીલા અર્થે ઝાઝ ભાગવું, દોરડી સાડ નશ કાઢવી, ઊંદર પકડવા ડુંગર ફેડવો, સસલા સાડ સૈન્ય મોકલવું, દોરા માટે નવ લાખ હાર તોડવો, એ કેવી અજ્ઞાન દશા છે, તિવ્ર પાપથી પુર્વના સુકૃત્યો પણ બળીને ભસ્મ ભૂત થઈ જાયછે. માટે ભવ ભીરુ પુરુષોએ ભારે કર્મ ન થવું. મહાવ્રત અહુવ્રત, અદાર પાપ સ્થાન, સાત વ્યસન, પાંચ પ્રમાદ, મિથ્યાત્વાદિ ચાર હેતુ જીવાદિક નવતત્વ, ખટ દ્રવ્યાદિ અનેક પદાર્થની વાખ્યા કરી છે તે પ્રાયે અહિંસા ધર્મની પુષ્ટીને માટેજ છે, અર્થાત્ જીવ રક્ષારૂપ દયા ધર્મનાં સાધન ભૂત સમસ્ત કૃત્ય જાણવાં.

વૈરાગ્ય શતકમાં કહ્યું છે જે. જ્યાં સુધી ઇંદ્રિયો બલ હીજી થઈ નથી. જરા આવી નથી, રોગ થયો નથી. મૃત્યુ સરણ થયું નથી, ત્યાં સુધી હે ચેતન ધર્મ બનશે. પછે તે સર્વેને સ્વાધિન થએ છતે કેમ ધર્મ સાધીશ. જેમ ધર બળવા લાગે તે કૂપ ખોદી પાણી કાઢી ન શકીએ, વસી પાછલી રાત્રીએ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૩)

ભાવવું જે હે ચેતન આ દેહરૂપ આપણુ ધર ખળે છે. અને તું નિચિંત કેમ સુઈ રહો છું; જે ધર્મ વિના દિવસ રાત્રિ જાય છે તે ફરી નહી આવે. આ પુદ્ગલ જીવીતત્વ વિષય સુખ તે અશાસ્ત્રત જેમ સંધ્યાનાં વાદલાં, ઇંદ્ર ધનુષ, પંથીનો મેળો નાશવંત છે તેમ જાણી બૂઝ બૂઝ, પ્રમાદરૂપ અંધ કુવામાં પડીને આપ આપણા વૈરી થયો છું. સ્વજનવર્ગ કોઈ તારૂં સરણ નથી. તાહુરાં કૃત કર્મ તુહીજ ભોગવીશ. માટે જેને ધર્મરૂપ રત્નનો પરિક્ષા નથી તે નરના ગુણ અને હાપણને ધિક્કાર હો. ઇતિ.

તે ધર્મની પરિક્ષા સુવર્ણની પેરે થાય છે, જેમ સોતુ કસોટીએ કસવાથી ૧ છેદવાથી, ૨ તાપ દેવાથી ૩ કુટવાથી ૪ માલમ પડે છે તેમ ધર્મતુ સ્વરૂપ પરિક્ષા કરી ધારવું; ઈહાં ધર્મને પાંચ વનની ઊપમા આપે છે.

૧ કથેરી વન સમાન, નાસ્તિક મતીઓ છે.

૨ ખીજડી તથા આવળના વન સમાન, બૌદ્ધમતીઓ છે.

૩ જંગલી વનવત, વૈશ્વ, નૈયાયીક, વૈષેસિક, સાંખ્ય, જૈમનીય, આદિ લૌકીક ધર્મ છે.

૪ રાજવન સમાન, શ્રાવક ધર્મ, વ્રતધારી, સમકિતી જાણવા.

૫ દેવતાના વન સમાન, પુલાક, બકુસ, કુસિલ, નિમ્બ, સ્નાતકાદિ વિચિત્ર મુનિયો છે. એ ચોથો પાંચમો ભેદ ઉત્તમ છે એમ જનધર્મ પ્રશ્નોત્તરમાં આત્મા-રામજીએ કહ્યું છે.

હવે શ્રાવકને સર્વદા આરંભ ત્યાગી ન શકાય તો પર્વતીથી કલ્યાણક દીવસ આઠમાં જીવનું છેદનભેદન આદે અવશ્ય વર્જવું, અને ધર્માનુષ્ઠાન વિચિત્ર પ્રકારે કરવું. ન અને તો પાંચ તીથીએ પ્રાયઃ જીવોને પરભવનું આચ્છ બંધાય છે માટે વિશેષે કરી પર્વમાં ધર્મ આરાધન કરવું. ખીજ બે પ્રકારનો ધર્મ આરાધવા અરથે, પાંચમ પાંચ જ્ઞાન આરાધવા અરથે, આઠમ આઠ કર્મ અપાવવા સારૂ, એકાદશી અગીયાર અંગની સેવા નિમિત્તે, ચૌદસ ચૌદ પૂર્વની આરાધના અરથે જાણવી. એ પાંચમાં અમાવાસ્યા; પુન્યમ ઊમેરીએ તો પ્રત્યેક પક્ષમાં ઉત્કૃષ્ટ છ પર્વ થાય છે, શુભ કૃત્ય કરવાથી રૂડી ગતીનો અંધ પડે છે અને પાપારંભ અશુભ કર્મ કરવાથી માઠીગતીનો અંધ પડે છે. અવરનાં પર્વ તો આરંભકારી જે, મારવું, બાળવું, રમવું, રોવું, કાપવું, કુટવું, ધૂળ ઊઠાડવી, ધૂણવું, રાત્રિએ ખાવું, જાપસોઈ કુટવી આદિ અનેક પ્રકારની આચરણા કરે છે, અને વીતરાગના પર્વમાં તો ધર્માચરણ પ્રકાશ્યું છે, તે ઊપગારીને ધન્ય છે, પરપીડા જાણે તેજ કરૂણાવંત દયાળુ કહીએ. પણ જે પોતાને દુઃખ આવે તે જાણે પરંતુ પરની પીડા ન જાણે તે અધમ દુષ્ટ જાણવા. શ્રી હરીચંદ રાસ મધ્યે કહ્યું છે કે,

(૧૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

રાજા વેશ્યા યમો વન્દિ । પ્રાહુગોવાલયાચકા ।

પરખીદાનજાનાતિ । અષ્ટમોગ્રામકોટક ॥૧૧॥ ધૃતિ૦

હવે ક્ષમો સત્ય સંતોષ શીલ આદે સમસ્ત સુંદર પરિવાર છે જેહનો, દેવ મનુષ્યોએ આજ્ઞા માની છે જેહની એવો દયારૂપી ધર્મ, સિદ્ધિરૂપી શૃદ્ધતું પગથાલીયું, મોક્ષ સુખતુ સુખ્ય સાધન, જેના આધારે નિરાલંબ પૃથ્વી અધર રહે છે. જગત છવોને આશ્રયભૂત, સંસાર ભયનો નાશ કરનાર, જેના પસાએ જગતમાં સુય, મેઘ, સમુદ્ર, વાયુ, દાવાનલ પવનાદિ પરાલવ કરી શક્તા નથી તે સર્વે ધર્મનોજ પ્રભાવ જાણવો. માત તાત પુત્ર મિત્ર સર્વત્ર સજ્જન અત્યંત આદર બહુ માન કરે છે તે પણ એહીજ પસાએ વલી કષ્ટ અવસરે ધર્મરૂપ બક્ષર સહાયકારી થાય છે. વિકટ સંકટથી બચાવનાર મોટું રાજ સુંદર સ્ત્રી, પુત્ર, પુત્રીઓ, કવિત ચતુરાર્થ સુશ્વર આરોગ્યપાણુ ગુણુ પરિચય સજ્જનપણુ સુબુદ્ધિ ઇત્યાદિ સર્વ ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનાં જ ફલ જાણવાં તે પૂર્વ પુન્યોદયથી પ્રાપ્ત થાય છે, જેના મહિમાથી અરબ્જુન માલી, શુક પરિવ્રાજક, રાય પરદેશી, ગૌતમશિષ્ય, આદે શિવપૂર ગયા છે, એવો ભવ સમુદ્રથી તારવા ઝાઝ સમાન ધર્મે તે જયવંતો વર્તો.

હે ચેતન જ્યાં સુધી તાહરા સ્વાધીન આ શરીર છે ત્યાં સુધી તું તાહર કલ્યાણ કર. કેમકે તલાવ દુરી પાણી બાહર નિકલ્યા પછે પાણ્ય કેવી રીતે બાંધીશ. સમુદ્રમાં પડી ગયેલું ચિંતામણી રત્ન પાણુ ફરી હાથમાં આવવું અતિ દુલભ છે તેમ જીન પ્રણિત ધર્મ મળવો મુશ્કેલ છે. મારે વિલંબ રહિત પરમધર્માવલંબ ન કર.

અરેરે ધર્મ વિનાનો ધનવાન માણસ, કપાએલા મળવાળા વૃક્ષ તથા કપાએલા મસ્તકવાળા યોદ્ધાની માફક કેટલો કાળ મહાલશે? અર્થાત ધર્મરૂપી ધન છે તેજ નિશ્ચળ સુખતુ પુષ્ટ નિધાન છે, એ નિર્વિવાદ જાણવું.

ઇહાં વિશેષ એ છે જે-દ્વિવિધ ધર્મતું આરાધન સમ્યક્ત સંયુક્ત સદ્ગ જાણવું. ધૃતિ૦

પ્ર:—૩ સામાયકમાં મનનો સંવર સર્વથા થઈ શક્તો નથી અને મનના કુ વ્યાપારથી સામાયક ભંગ થાય છે મારે તેનું પ્રાયશ્ચિત ફરી ફરી કરવું બેઝબે જેથી કર્યા કરતાં ન કરવું તેજ ભલું છે.

ઊ૦—જઘન્યથી સામાયક વ્રત બે ધરીનું છે તેમાં મન વચન કાયાયે કરી સાવધ જે પાપ વ્યાપાર કરવો કરાવવો તેનું પશ્યબાણ છે, તે છ કોટીએ છે, અને મુનિને તો તેની અનુમોદના ત્યાગવાથી નવ કોટીએ છે. એમ વિશેષતા છે, શૃદ્ધસ્થ સામાયકમાં છતાં પણ સંસારોક રિદ્ધિનો માલીક ગણાય છે, ઇહાં અનાભોગે મન ભંગ નહી, જેમ ઊઠ બેસ કરતાં બોલતાં કાયા વચનથી જીવ હિંસા દુષણ ન લાગે તેમ સમજવું. યથા સામાયક માંહે મન આહુટ દોહુટ ચિંતવું, એમ આ વ્રતના અતિથારની આદિમાં છે, વા, તિવિહે દુષ્પણિહાણે

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૫)

નવમા વ્રતના પાંચ અતિચાર કહ્યા છે તેમાં પણ મન દુઃપ્રતિધ્યાન અતિચાર કહ્યો છે પરંતુ અનાચાર નહીં. દ્રષ્ટાંત જેમ ૧ પરવસ્તુ લેવા કલ્પના કરે તે અતિક્રમ. ૨ પરવસ્તુ લેવા પ્રયાણ કરે વ્યતિક્રમ ૩ પરવસ્તુ લેવા ઘરમાં પ્રવેશ કરે તે અતિચાર. ૪ પરવસ્તુ ગ્રહણ કરે તે અનાચાર કહીએ, માટે છતાં ત્રીજા ભંગવત્ અતિચારરૂપ દુષણનો સંભવ થાય છે. દશ દોષ મનના યાળવા એ ભાવ વિધિ છે, અને વચન કાયાના બાવીસ દોષ યાળવા તે દ્રવ્ય વિધિ છે, પરંતુ મનની ચપળતા સ્થિર કરવા અશક્યપણું છે તો પણ તેને ઉપયોગ આપ્યાથી ખેચતાણ કરતા રહેવું જે હે ચેતન! તું કુપકલ્પ કરે છે પણ તાહર અસાધારણ ઊન્નત અમુલ્ય પદાર્થ જે દેશવિરતિરૂપ પાંચમું ગુણધાણ, તેને વિખર ચિત્તરૂપ કદાવે કરી મલીન કરે છે. હા, ઇતિખેદે, માત્ર બે ઘડીનું વ્રત તાહરાથી સાધી શકાતું નથી, અને સમભાવ રહેતો નથી તો તાહરા દુઃપ્રતિધ્યાનને ચિહ્નર હો. એમ ચેતનને બોધ કરતો થકો જ્ઞાનાગમરૂપ અવલંબન અહીં જ્ઞાન ધ્યાન કરે તેને ધન્ય છે. શાસ્ત્રમાં વિખર ચિત્તથી સામાયિકનું નિષ્કળપણું કહ્યું છે તે ખરૂં. પરંતુ કોઈ એમ કહેશે કે અવિધિ કર્યા કરતાં ન કરવું તે સારૂ છે જેમ કોઈ રોગીએ વૈદ્યની દવાને નિવારણ કુપથ્ય સાથે ખાધી તેથી રોગ વૃદ્ધિ પામ્યો, દુઃખી થયો તેમ વ્રત લેઈ ભંગ કરનાર દુઃખી થાય વળી કુપિ વાણીજ્ય દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાસાદિકે કરી ફળીભૂત થાય છે તેમ વિધિએ કરવું તે વિશેષ ફળીભૂત થાય છે, એમ આંશિક કરનારને જૈનતત્ત્વાદર્શ પૃષ્ઠ ૪૧૮ થી ઉત્તર આપે છે.

॥ અવિહિકયા રમકયં અસૂઆવયગં મળાંતિ સમયનુ ।

પાયચ્છિત્તં અકળ, ગુરુ અંવિત્તં કલ્પલુહં ॥

ભાવાર્થ—અવિધિ કરવાથી ન કરવું સારૂ તે અસુઆ વચન છે, જૈન શાસ્ત્રના જાણકાર તો એમ કહે છે જે ન કરે તેને ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત્ત અને જે અવિધિ કરે તેને લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત છે.

કારણ કે કરનારને પ્રથમ વીર્ય ઉદ્ધાસ, શુભાધ્યવસાસ થાય છે માટે ધર્માનુષ્ઠાન નિરંતર કરવું. અને કરનારે સર્વ શક્તિએ કરીને વિધિમાન યતન કરવો એજ શ્રદ્ધાનું લક્ષણ છે, કિયાના પ્રાંતે અવિધિ આશાતના નિમિત્તે મિથ્યા દુષ્કૃત હેવું. વળી બત્રીસ દોષમાં મનના દશ દોષ અતિચારરૂપે કહ્યા છે, પણ અનાચારરૂપે નથી. માટે સામાયિકનું નિર્મૂલપણું કરવું યોગ નથી, કારણ સર્વે વિરતિ સામાયિકને વિષે પણ ગુપ્તિ આદેના દોષથી મિથ્યા દુકૃત્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કહેલું છે. વળી સાતીચાર અનુષ્ઠાન તે પણ અભ્યાસથી નિરતિચાર અનુષ્ઠાન થાય છે એમ પૂર્વાચાર્યે કહ્યું છે જેમ તિર્યંચનું આગક અનાદિના અભ્યાસથી જન્મવેળાએ તુરંત સ્તન પાન કરેછે તેમજ જન્મોત્તર પાછળ આદ્યનાર અભ્યાસ છે તે બળવાન જાણવો કહી દુવિહતિ વિહેણું એ જ ભાંગા માંહેથી કેવારે એક ભાંગો દુષિત થાય તો પણ પાંચ તો અખંડ રહે. અને મનના કુંભાપારનું ફળ અલ્પ હોય તે મિચ્છામિ દુક્કંથી છુટીએ પરંતુ શુદ્ધનો ખપ કરવો.

(૧૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

વર્તમાન સામાયક દિક્ષા અભ્યાસરૂપ છે જેથી કોઈક વખતે શુદ્ધ ચારિત્રનો લાભ થાય જેથી કોઈક સાર્થવાહુ માર્ગ ભ્રષ્ટ્ર પ્રસાદે પીડીત અશ્વીમાં ડહોળું પાણી પીવાથી મુખી થયો, પછે નિર્મળ પાણી પણ મળ્યું. પરંતુ પ્રથમ જે ડહોળા પાણી પીવાથી ભડકી તેનો અનાદર કર્યો હોત તો તુપાએ પીડક અશ્વીમાં મરણ પામત. તેમ સાતિચાર અનુષ્ઠાન ધર્મનો અનાદર ન કરતાં ઉત્કૃષ્ટાનો ખપ કરવો. એજ સાર પદ્ધતિ છે. અનાભોગ જે મનનો મુન્યોપયોગ થવાથી ઉપન્યું જે દુ-પણ તેમ નથી મિત્તભિ દુકડાં દેતાં છુટીએ. સર્વથા નાશ ન થાય, ન કરવાથી વ્રત હીણ થાય, જેમ મલગા નાગા કરતાં ફાટાં દુટા વસ્ત્ર પહેરવાં તે સારાં છે. વ્યાપાર કરતાં ધન સંપદા નિપજે, તેમ મોક્ષરૂપ નિધાન પ્રાપ્ત કરવા સામાયક કારણ ભૂત છે, વચન કાયા વશ્ય કરનાર કોઈ વખત મનને પણ વશ્ય કરશે, મનને મારવાથી અનુક્રમે સિદ્ધિ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

યયા) મનમરણે હિંદિયમરણં । હિંદિયમરણે મરંતિ કમ્માહ ।

કમ્મમરણેણમુલ્લેખો । તમ્હાયમણં વસિકરણં ॥ ૧ ॥ ધિતિ.

મુગમાર્થ-એમ જાણી સાધક પુરુષોએ ઉદ્યમ છોડવો નહી. કહ્યું છે કે,

અમ્યાસે ન સ્થિરં ચિત્તં । અમ્યાસે ન જિતેંદ્રિયઃ ।

અમ્યાસે ન પરાનંદો । ડમ્યાસે નૈવાત્મ દર્શનં ॥ ૧ ॥

હવે વિાધ માર્ગની પુષ્ટિ આપે છે. શ્રાદ્ધ વિધિની છાપેલી ચોપડીમાં પૃષ્ઠ ૧૫૮ મે કહ્યું છે જે ચિત્રકાર પુત્રે સુર પ્રિય જક્ષનો વિધિ યુક્ત અષ્ટ, પદ, મુખ કોષ, શરીર, વસ્ત્ર, પીછી, રંગાદિ પવિત્ર વસ્તુથી ચિત્રીને પગે લાગી ખમાવ્યો જેથી યક્ષ પ્રસન્ન થઈ વર આપી મારીનો ઉપદ્રવ્ય નિવારી ચિત્રકળા આપી, એમ દેવતા, મંત્ર, વિદ્યા, સર્વ વિધિએ કરી રૂળે છે. ઇહાં સમજવાનું એ છે જે વિધિ માર્ગ ખળવાન છે જેથી સિદ્ધ રૂળ મળે છે, તથાપિ એકાંત નહી. સર્વ ગુણી તો વીતરાગ છે. પરંતુ ગુણ વિશેષે કરી જેમ આત્મ ધર્મ વૃદ્ધિ પામે. જડતાનો ઉચ્છેદ થાય, વ્યવહાર ક્રિયારૂપ ધોક માર્ગનો લોપ ન થાય એમ પ્રવર્તવું, એજ સાર છે.

અસઠ ગીતા રથ અણમત્સરી । જે જે વાત કહેતે સરી ।

લામા લામ વિચારે જેહ । વિધિ ગીતારથ કહિણ તેહ ॥ ૧ ॥

એમ વડીલોની છાપરૂપ પ્રમાણે છતાં કુવિકલ્પ કરી સામાયક ન કરવું એ કહેવું અનુચિત છે જે અવસરે અમદાવાદમાં શાંતિસાગરના મત વિષે ચરચા ચાલી હતી તે વખતે મને સામાયક ધર્મ વિષે અનેક પ્રકારના ન્યાય યુક્તિવડે મનની ચપળતાનું સમાધાન પૂર્ણ દ્રઢતા કરી થીર લાવ વલોતનાર મુનિ ગુલાબ વિજયજી મહારાજનો મહાન ઉપકાર માનું છું. શ્રાવક સામાયક કરતો થકો શુદ્ધકાર્ય ચિતવે, રૌદ્રધ્યાન કરે તેનું સામાયક નિરથક છે એમ સંબોધ સત્તરીનો ગાથા ૨૬ મધ્યે કહ્યું છે મારે વિખર ચિત્ત ટાળી સ્વરૂપનુયાયી ચિર ચિત્ત

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૭)

થઈ સમભાવે સામાયક કરવું શ્રેષ્ઠ છે. પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિ આઠ પ્રતોને તથા આત્મ ગુણને પુષ્ટિકારક, તથા અનાદિ અશુદ્ધતારૂપ વિભાવ પરણતીના અભ્યાસને મટાડવા અને આત્મ અનુભવ, સહજનંદ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવા એ નવમું પ્રત છે. એવું બે ઘડીના કાળ માનનું સામાયક તે મુખ્યતાએ તો એક આસને બેસીને કરવું, શક્તિ અભાવે, અથવા કાઉસગ્ગ કરતાં ક્ષમાસમણાદિ, દેતાં પૂંજ પ્રમાણે યતના પૂર્વક ઉભો થાય હવે પોસહમાં તો વધારે કાળ હોવાથી અને તેના ભાંગા પ્રમાણે કરવાથી ગમણા ગમણ, તથા અહાર પાણી કરે છે તે વિધિ માર્ગ જણવો.

રખડઉ હરધયું ઢોર જેમ રેરે બાંધવાથી વશ થાય છે તેમ પ્રમાદી જીવોના ઉન્મત્ત ભાવના ઉછાળા વિરતિ ભાવથી પ્રાયે વશ થાય છે.

હવે શ્રુત સામાયક ૧ સમ્યક્તા સામાયક ૨ દેશ વિરતિ સામાયક ૩ સર્વ વિરતિ સામાયક ૪ એવાં ચાર પ્રકારનાં સામાયક શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે, વળી ત્રણ પ્રકારનાં સામાયક પણ કહ્યાં છે તે કહે છે.

૧ જાવનિયમપજ્જુવાસામી.

૨ જાવસાહુપજ્જુવાસામી.

૩ જાવચૈત્યપજ્જુવાસામી.

હવે સામાન્ય શ્રાવક, ઘેર ચૈત્યે, પૌષધશાળાએ સામાયક કરે. અને રિદ્ધિ-વંત શ્રાવક, રાજ મંત્રી, ખડા આડંબરે ઘોડા રથ સહિત ગુરૂ પાસે આવી સામાયક કરે જેથી ખટ દર્શનવાલા જૈનની પ્રશંસા કરે. પોસહમાં જેમ આભૂ-પણનો નિષેધ કર્યો છે તેમ સામાયકમાં પણ આ ભૂપણ રાખવું. સેન પ્રશ્નાદિકે નિષેધ્યું છે. પરંતુ સ્ત્રીને સૌભાગ્યપણાનો નિષેધ નહીં.

ચ પુનઃ સમણોઽવસાવઓઽવજ્જમ્હા, હતિવચનાત્,

અર્થાત્ સામાયકવાલા શ્રાવકને સાધુ સરખો કહ્યો છે તે તાદાત્મ મુનિ વૃત્તિ આશ્રયી સમજવું. વર્તમાન રૂઢીથી સામાન્યપણે ગૃહસ્થ લોકો આભૂપણ છતાં સામાયક કરે છે તેનો અતિશે કઠાથહ કરવો ઠીક નહીં. કેમકે ગૃહસ્થને જે વખતે અવકાશ મળે તે વખતે સામાયક કરી લે એમ પુનઃ પુનઃ કાર્યાતરે અવસર પામી સામાયકમાં પ્રવેશ કરે. પરંતુ પુરોક્ત મુખ્ય વૃત્તિએ આભૂપણની ખામી સમજીને ભુલ સુધારવી. આધુનિક વખતમાં અવિરતિ છુટા શ્રાવક બીજા શ્રાવકને સામાયક ઉચરાવે છે તે પ્રવૃત્તિ સારી સમજાતી નથી. કેમકે સર્વ વિરતિ સાધ્ય પણ પુરૂષ પ્રધાનપણાથી શ્રાવકને સામાયક ડંડક પાઠ ન ઉચરાવે તો વિરતિ શ્રાવક વિના બીજાથી સામાયક કેમ ઉચરાવાય; ધહાં કોધ કહેશે જે અવિરતિમાં બેડા કરતાં લાભ છે કે કેમ? તેણે સમજવું જે આખામાં ધર્મ છે, વળી વિશેષ સમજવાનું એ છે જે, બીજા પચખાણમાં પચખાણ, વોસીરે કહેવાય છે, અને કરેભિભતેના પાઠમાં તો પચખામી, વોશિરામી શબ્દ છે. જેથી પોતામાં પ્રત લાભે છે. આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે વિરતિવંત હોય તે

(૧૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

બીજાને સામાયક ઉચારાવે તેમ ન બને તો છેવટ મોકલો શ્રાવક સામાયક લેનારને કરેમીલતેના પાંડનો શબ્દાચાર તેના મહોર કરાવે. પાલવામાં છુટો શ્રાવક પલાવે. કોઇ કારણે મોકલો શ્રાવક બીજાને સામાયક લેવરાવે તે અપવાદરૂપ છીંડી છે, પરંતુ એ ધોડ માર્ગ નહીં. તત્વ બહુ શ્રુત ગમ્ય. ” મારો કુટુંબી ભાઈ મૃત્યુ શરણ થવાથી ક્ષણભંગુર દેહ બણી ભવ ભયથી સંવત ૧૯૩૧ ની સાલથી નિરંતર સામાયકની શરૂઆત મારે ચાલુ થઇ છે. તે આજ પણ તથા વિધ ચાલે છે સામાયક વ્રત વિષે મને પૂર્ણ પ્રીતીનો ઉછાળો મારે છે, કેમકે બે ધડીનું વિરતિપણું અમુલ્ય પદાર્થને આપવા શક્તિમાન છે અને તે મનુષ્ય વિના બીજા ત્રેવીસ ડંડકના જીવોથી સાધિ શકાય તેમ નથી. મારે જે વખતે દુરસદ મળે તે વખતે શ્રાવકને અવશ્ય સામાયક કરવુંજ, કિં બહુના.

ઝાણમાં ઝાણ દીવસ ઘટી ૨૪ હોય અને રાત્રિ પણ ચોડામાં ચોડી ઘટી ૨૪ હોય છે. તેમજ વધારેમાં વધારે દીવસ તથા રાત્રિ ઘટી ૩૬ મળી કૂલ ઘટી ૬૦ અહો રાત્રિ મધ્યેથી ધર્મ કાર્યમાં જે વખત જાય છે તેજ સફળ બાણવો, શેષ સંસાર ફળ હેતુ છે. દ્રવ્યથી કોઇ મેરૂથી અધિક દાન આપે પણ એક સામાયકના તોલે ન આવે, વળી એક સામાયક કરતાં થકાં, દરપદરપદરપ પદ્યોપમ બજેરૂ દવાયુ બાંધે, એ વ્યવહારથી બાણવું, અને અતિ વિશુદ્ધાધ્યવ સાથે ક્ષપક શ્રેણિ માંડી કેવળ જ્ઞાન પામે. એ નિઃસદેહ છે.

ઇહાં સાવજંગોગંપચ્છલામી જેથી વર્તમાનકાલની વિરતિનો લાભ થાય છે.

જાવનિયમપજ્જુવાસામી જેથી ભવિષ્યકાલની વિરતિનો લાભ થાય છે.

તસમંતેપઙ્કિકમામિ તે પહેલાનું પાપ નિંદા ગહા કરવાથી ભૂતકાળની વિરતિનું ફળ થાય છે.

અર્થાત્ સામાયક કરવાથી ત્રણ કાળના સાવધ વ્યાપારના વિરામરૂપ વિરતિનો લાભ થાય છે. અપ્રત્યાખ્યાની કપાયના અભાવથી પાંચમું ગુણઠાણુ પ્રગટ થાય છે, બીજાં મૂલોત્તર ગુણ પચ્ચખાણુ કરે, પણ પાંચમું દેશવિરતિ ગુણઠાણુ ક્યારે હોય જે પૂર્વોક્ત કપાયની ચોકડી ખપાવે ત્યારે. તે ચોથા ગુણઠાણુ સહિત હોય.

હવે સામાયકનાં આઠ નામ અર્થ સાથે લખીએ છે. સમઝાયાતિતી સામાયકં ફતિ વ્યુત્પત્તયં:

૧ સામાહયં=સમઙ્ક=સમભાવ.

૨ સમહયં=સમઙ્ક=સમ્યગ્ દયા પૂર્વક સર્વ જીવેષુ પ્રવર્તન.

૩ સમ્મંવાઓ=સમ્મગ્વાદૌ=રાગદ્વેષ ભાવાદિ પરિહારેણ યથાસ્થિત કથન.

૪ સમાસ=સમાસ=સ્તોકાક્ષરે કર્મ નાશક સ્તત્વાવબોધ.

૫ સંઘેવો=સંઘેવ=સ્તોકાક્ષર મહાર્થ દ્વાદશાંગી.

૬ અણવજ્જુવ=અંનવજ્જ=નિઃપાપાયરણ.

૭ પરિણા=પરિજ્ઞા=પાપ ત્યાગે ન સમંતાત્ વસ્તુ તત્વજ્ઞાન.

૮ પચ્છલાણેય=પ્રત્યાલ્યાન=પરિ હરણીય વસ્તુ ત્યાગ. દ્વલ્લઘૌનામાનિ સમાસાનિ॥

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૯)

શિષ્ય—સામાયક તે જીવ છે અજીવ છે, તથા રૂપી કે અરૂપી છે.

ગુરુ—સમભાવે વર્તે, તે આત્માને સામાયકવંત કહીએ અને સામાયક તે એહીજ આત્મા છે, માટે સામાયક છે તે જીવ છે, તેમજ અરૂપી છે. ઇ. અહો ઇતિ આશ્ચર્ય સર્વ વિરતિ ચારિત્રવંત મુનિરાજનો લઘુ આંધવ દેશ વિરતિ સાઃ માયકવંત પુરૂષનો કોણ આદર ન કરે ઇહાં ગુરુ આદિકના વિનય બહુ માન અર્થે આદેશ પૂર્વક ઉભા થઈ સામાયક વ્રત ઉચરવું. યદુક્તં વેસળે સંદિસાહુ વેસળે વાઙ્ઙિતિ વચનાત્.

જેના આદરથી ધન-મીત્ર, કેસરી ચોર, સુલસા રેવતી શ્રાવિકા, આદે ઘણા એક સ્વર્ગ અપવર્ગ મુખના ભાજન થયાં છે. અને થશે, માટે હે પ્રિય મીત્રા વગર પ્રયાસે મહા નિજ્જરારાનું કરનાર એવું જે નિશ્ચય વ્યવહાર બે પ્રકારનું સામાયક તેના લાભ લેવા અવસર ચુકવો નહી, એ જ મારી ભક્તિરાગે ભ-લામણુ છે. ઇતિ.

પ્રશ્ન—૪ મોક્ષનો માર્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વીર્ય છે, તે કેમ પામીએ ?

ઉત્તર—૧ ધર્મે સાંભળવાની રૂચી હોય તે સમ્યગ્ દર્શન ગુણ પમાડે.

૨ તત્વા તત્ત્વની ગવેષણા બુદ્ધિ હોય તે સમ્યગ્ જ્ઞાન ગુણ પમાડે.

૩ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય કષાય પ્રમાદની ત્યાગ બુદ્ધિ હોય તે ચારિત્ર ગુણ પમાડે.

૪ વસ્તુગતે અતુલવ લગ્ન તક્ષિન હોય તે વીર્ય ગુણ પમાડે. ઇતિ.

પ્ર૦—૫ સિદ્ધ ભગવાન કીએ અનંત છે તથા તેમને રૂપારૂપી કેમ કહ્યા.

ઉ૦—સિદ્ધ ભગવાન આઠમે અનંતે તથા પાંચમે અનંતે કહે છે, પણ નિ-ગોદ આઠમે અનંતે છે, અને સિદ્ધ પાંચમે અનંતે સંભવે છે, પ્રસંગે અભવી ચોથા અનંતે છે, જ્ઞાન વિમલકૃત અદ્વૈતા બહુત્વ સજાયમાં પાઠાંતર આઠમે અ-નંતે સિદ્ધ કહે છે. આત્મારામણ પણ તેમજ કહે છે. સિદ્ધ ભગવાન અનાદિ અનંત સાદિ અનંત ભાંગે વર્તે છે. સિદ્ધ ભગવાનને રૂપારૂપી કહેવાનું જે આત્મ સ્વરૂપે રૂપી છે, અને પુદ્ગલ અભાવે અરૂપી છે. ઇતિ.

પ્ર૦—૬ સિદ્ધ ભગવાન ક્યાં છે, અને તેમનું કેવું સ્વરૂપ છે તથા તેમને અ-નંત ચતુષ્પૃથીવંત તથા તેમના મુખનું પ્રમાણ અને સમશ્રેણિ, યોજન પ્રમાણ ચાર નિર્દેશ, દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિકનું સ્વરૂપ વર્ણન કરો.

ઉ૦—સિદ્ધ સિદ્ધિ પીસ્તાલીસ લક્ષ જોજન પ્રમાણ છે તે ઉપર અધર સિદ્ધ રહે છે, તે અત્રે ઉભા, બેઠા, સુતાં જેવી રીતે જે આકારે સીએ તેવી રીતે ત્યાં અવગાહના ત્રીજે ભાગ દેહ પોલાણનો જતાં હોય છે. તે આત્મ પ્રદેશ નિરાવર્ણુ અરૂપી છે. પણ કોઈ પુદ્ગલ નથી કારણ કે ખર દ્રવ્યમાં પુદ્ગલરૂપી છે તે અત્રે સંભવે નહી.

ભરત ઐરવતે દશ કોડા કોડી સાગરમાન, છે આરા હોય તેમાં એક કોડા કોડી આગરમાં મુક્તિ હોય, અને મહા વિદેહે તો સર્વ કાલ મુક્તિ માર્ગ

(૨૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ચાલુ છે. એ સિદ્ધ અનંત પદાર્થના વેતા હોવાથી અનંત જ્ઞાની કહીએ, તેમજ અનંતી કર્મ વર્ગીણના આવર્ણ ક્ષય થયાથી નિરાવર્ણ અરૂપી કહીએ. ૬૦

વળી જ્ઞાનાવરણી, ૧ દર્શનાવરણી, ૨ મોહની, ૩ અંતરાય ૪ એ ચારના ક્ષયથી અનંત અતુષ્ટીવંત કહીએ તથા તે સિદ્ધ એક જોજનના ચોવીસ ભાગ કદપીને ત્રેવીસ ભાગ હેડળ મુકી ઉપરના ચોવીસમા ભાગના ક્ષેત્રમાં પાંચસે ધનુષનો ત્રીજો ભાગ ઘટાડતાં શેષ અવગાહના ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણસે તેત્રીસ ધનુષને બત્રીસ આંગળનો સમાવેશ સંપૂર્ણ રીતે ઉત્સેધ આંગળના અર્થાત્ ચાર ગાઉના જોજનમાં થાય છે જઘન્ય બત્રીસે અંગુલ અવગાહના હોય પરંતુ સર્વ સિદ્ધનાં મસ્તક લોકાંતે રહેલાં છે. સેન પ્રશ્નમાં પણ ઉત્સેધ આંગળ કહ્યો છે. તે ઉપર અલોક છે, ત્યાં આકાસ્તિકાય વિના પાંચે દ્રવ્યનો અભાવ છે તેથી ત્યાં જવાય નહીં.

સિદ્ધિ જતાં જીવ સમશ્રેણી એક સમયે લોકાંતે જાય અકુસમાળગદ્ એટલે બીજા પ્રદેશને અણુકરશે, અર્થાત્ જે ઇલાં આકાશરૂપ ક્ષેત્રના પ્રદેશ ફરસ્યા હતા તેહીજ ત્યાં ફરસ્યા પણ બીજા પ્રદેશ અણુ ફરસતાં, શુદ્ધ જ્ઞાનાદિ ચેતનાના ગુણરૂપ ભાવે સહિત સિદ્ધ પરમાત્મા સ્વાત્મ પ્રદેશનો ધન કરી લોક સિખરે બીરાજમાન વર્તે છે. ઇલાં એક સમય તે કાલ આશ્રી છે, અને સમશ્રેણી તે ક્ષેત્ર આશ્રી જાણવી.

એમ અધ્યાતમ ગીતાની ગાથા ૩૮ માં કહ્યું છે. વળી બીજા કર્મ ગ્રંથની ગાથા ૩૫ ના ભાવાર્થમાં ઇલાં જે આકાશ પ્રદેશ અવગાહ્યા હતા તેહની ઉર્ધ્વ સમશ્રેણીએ જે સિદ્ધક્ષેત્રના આકાશ પ્રદેશ તે અવગાહી અચલરૂપ રહ્યા. અર્થાત્ સમશ્રેણીના ફરસે બીજા નહીં.

ચાર નિકાયના દેવતાનાં ઇંદ્રિજનીત પુદ્ગલીક સુખ ત્રણે કાળનાં ભેળાં કરીએ તેને અનંત વર્ગે વર્ગીત કરીએ પણ સિદ્ધ ભગવાનના અજરામર સ્થાનક આત્મીક સુખના તોલે એક લેશ માત્ર પણ ન આવે.

તે સિદ્ધ દ્રવ્યથી શુદ્ધ ચેતન ૧ ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત પ્રદેશી છે ૨ કાળથી સાદિ અનંત તથા અનાદિ અનંત છે, ૩ ભાવથી શુદ્ધ ઉપયોગ ગુણ મહત્ત્વ. ૪ હવે તે સિદ્ધ (મોક્ષ) વિષે ચાર નિર્દેશ ઉતારે છે.

૧ નામ મોક્ષ—મોક્ષ એતુ' નામ તે. ૨ સ્થાપના મોક્ષ—મોક્ષનો ચિત્રપટ, મૂર્તિ, વા અક્ષર લખવા તે. ૩ દ્રવ્ય મોક્ષ—આરમા તેરમા ચૌદમા ગુણ ઠાણે રહ્યા તે. કેવળી ૪ ભાવમોક્ષ—લોકાંતે રહેલા સિદ્ધ ભગવાન તે.

ઘાણીથી ખોળ તેલ જુદુ કરે વલોણાથી ઘાસ માખણ જુદુ કરે, અગ્નિથી ઘાતુ અને ધુળ જુદી કરે, તેમ જ્ઞાનાદિકે કરી જીવ અને કર્મ જુદાં કરે તે મોક્ષ.

શિષ્ય—સિદ્ધને દશ પ્રાણ મધ્યેના એકે નહીં છતાં જીવ કેમ કહીએ ?

ગુરુ—સિદ્ધને દ્રવ્ય પ્રાણ નથી પણ ભાવ પ્રાણ છે તેથી જીવ છે, તે કહે છે અનંતજ્ઞાન પ્રાણ, દર્શન પ્રાણ, સુખપ્રાણ, વીર્યપ્રાણ એવ' ચાર અનંતા પ્રાણ ભાવે પ્રાણી જીવે છે તેથી જીવ કહીએ. ઇત્યર્થ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧)

પ્ર૦—૭ કર્મ રહિત આત્મા તેજ સમયે લોકાંતે શી રીતે જાયછે. અને તેની ગતી કેવી છે ?

ઉ—જેમ ડોડા માંહેથી મુકાણુ એરંડ ફળ તે સ્વભાવ વિશેષ આકાશે ઉડે છે, તથા ધૂમ્રગતી સહેજે ઊંચી હોયછે. વળી ધનુષથી છુટા બાણ પાધરો જાય છે, તથા માટીના લેપથી રહિત તુંબડુ પાણી માંહે નાખ્યું છતું ઊંચું ચઢી આવેછે, ડડે કરી ફેરવ્યા ચક્ર ભ્રમની પેરે પ્રયોગ કર્યોછે, અને જીવ કર્મબંધ-ણથી મુકાણુ તેથી જીવની સહચારી ગતી પરિણામ ઊંચોજ છે માટે તે જીવ એક સમયમાં ઊંચો લોકાંતે જાય, ત્યાં શાસ્વતાં સુખ અનુભવે, ઉપરાંત ધર્માસ્તિકાયાદિકનો અભાવ હોવાથી અલોકમાં જવાતું નથી, માટે સર્વ સિદ્ધ ત્યાં જ રહે છે.

શિષ્ય—નિરંતર મુક્તિ માર્ગ વહે છે તોપણ ત્યાં સંક્રાસ થતી નથી અને અહીંયાં સંસાર ખાલી પણ થતો નથી તે કેમ ?

ગુરુ—જેમ મેઘજલથી કાદવ કચરો સમુદ્રમાં તણાઈ જવાથી સમુદ્ર પુરાતો નથી અને ભૂમિએ ખાડો પડતો નથી, તેજ રીતે અનંતાસિદ્ધિવરે તોપણ સંસાર ખાલી થવાનો નથી. અર્થાત્ જ્યારે પુછીએ ત્યારે નિગોદનો અનંતમે ભાગ સિદ્ધિવર્યો કહેવાશે. એ નિઃસંદેહ છે.

કહ્યું છે કે—ગદેનરાસ નિગૌદકી બધેન સિધિ અનંત ઈં

પ્ર૦—૮ સિદ્ધસિદ્ધાંતું સમ્યગ સ્વરૂપ, તથા સુખ, નામ, ગુણ, બલાદિકતું વર્ણન શાસ્ત્રાનુસારે કહે ?

ઉ૦—જૈનતત્વાદર્શ પદ્ય પરિચ્છેદ પૃષ્ઠ ૨૮૯ તથા ૨૯૦ મે આત્મારામજી લીખતે હે કે—

ઘપત પ્રાગભારા નામા સિદ્ધસિદ્ધા ચૌદ રજ્જુ લોકકે મસ્તકકે ઉપરે વ્યવસ્થિત હે. ઊસકુ સિદ્ધોકે નિટક હોનેસે સિદ્ધસિદ્ધા કહેતે હૈ, પરંતુ સિદ્ધ કુષ ઊસ સિદ્ધોકે ઉપરે બેઠે હુએ નહી હે, સિદ્ધાસે ઊંચે લોકાંતમે બિરાજમાન હૈ, વો સિદ્ધા કેસી હે, મનોજ્ઞ, મનોહરણી, સુરભી, કર્યુરસેભી અધિક સુગંધીવાલી હે, અરૂકો, મળ હે, સુક્ષ્મ હે અવયવ જીસકે પવિત્ર પરમ ભાસુરા પ્રકૃષ્ટ તેજવાલી હે, અઢી દ્રીપકા ઢંકણ રૂપ, મનુષ્ય ક્ષેત્રપ્રમાણ લંબી ચૌડી હે. સ્વેત ઊત્તાન છત્રાકારે હે. ઊસકા બડા શુભરૂપ હે. સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનસે ખાર જોજન ઉપરિ હે, મધ્ય ભાગમે આઠ જોજન જડી હે, પ્રાંતમે ઘટતી ઘટતી મક્ષીકી પાંખસેભી પતલી હે, તે સિદ્ધાકે ઉપરે એક જોજન લોકાંત હે, ઉસ જોજનકે ચૌવિસમે ભાગમે સિદ્ધોકી અવગાહના હે, તે આત્મપ્રદેશોકી અવગાહનાકા આકાર લીખતે હે, જેસી કુઠાળી (મુખા)—કુલડીતી સમે મોમ. (મિણ) ભરકે ગાળીએ, તીસકે ગલનેસે જે આકાશકા આકાર હે, તેસા સિદ્ધાંકા આકાર હે, તે સિદ્ધો ચૌદ રજ્જુમક લોકકા સ્વરૂપ કેવળ જ્ઞાન દર્શનસે સામાન્ય વિશેષરૂપ કરકે દેખતે હે જાનતે હે, તે સિદ્ધોકુ આઠ કર્મ ક્ષય કરનેસે આઠ ગુણ પ્રગટ ભયે હે, ચક્રવર્તીકી પદવીકા અરૂ ઇંદ્રાદિકી પદવીકા જે સુખ

(૨૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

હૈ તીનસેલી સિદ્ધોકા સુખ અનંત ગુણ હૈ. “ કિંમહુતા ” જ્ઞાનાદિ આઠ ગુણ આઠ કર્મોથી રોકાયેલા તે છુટવાથી જીવને મોક્ષ હોય.

આશંકા—સિદ્ધને પુદ્ગલ અભાવે ખાતું નથી, પીતું નથી, ભોગસંભોગ નથી. ખોલતું ચાલતું નથી. શય્યામાં પોઢતું નથી, ગીત ગાન તાનમાં નવિ લાસ નથી, રાજલીલા નથી, હુકમ અધિકારીપણું નથી, પહેરતું ઓઢતું નથી ઇંદ્રજનિત કાંઈ પણ સુખ નથી તો અનંત સુખ કીયું ?

સમાધાન—જડ સંગવિકલ્પ દર્શા છુટવાથી અને સંપૂર્ણ વસ્તુ સ્વરૂપ દેખવાથી જાણવાથી સિદ્ધ ભગવાન અનંત સુખ અનુભવે છે, કેમકે આધિવ્યાધિ ભય ક્ષુધાવેદની ભવફેરી વિધટી જેથી ગર્ભાવાસ, જન્મ, મરણનાં અનાદિ કાળનાં અનંતા દુઃખવિનાશ થવાથી અનંત સુખ પ્રગટ થયું છે.

વળી તે સિદ્ધસ્થાનક કેવું છે—

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭

શિવ, મયલ, મરુઅ, મર્ણત, મરુલય, મઘ્વાવાહ, મપુણરાવિત્તિ,

સિદ્ધિ ગદ નામ ધેયં ટાણં સંપત્તાણં નમોજિણાણં ॥ ઇતિ ૦ ॥

હવે તે શુદ્ધ જીવ દ્રવ્યનાં નામ કહે છે. પરમેશ્વર, પરમયોનિ, પરિભ્રમ, પ્રધાન, અનાદિ, અનંત, અવિનાશી, અમ્ભાન, મુક્તિ, મુકુંદ, અજ, અવ્યક્ત, સર્વદર્શિ, સર્વજ્ઞ, સિદ્ધ, ઇશ, જગદીશ, ભગવાન, નિરાખાધ, નિરંજન, નિગમ, નિર્વિકાર, નિરાકાર, નાથ, શિવ, સ્વામી, પરમપુરૂષ ઇત્યાદિ અનેક નામ જાણવાં તેમજ અષ્ટમી ભૂમિ જે સિદ્ધ ક્ષેત્રના નામ કહે છે, સિદ્ધિ, કેવલ્ય, અપુર્નભવ, બ્રહ્મપદ, મોક્ષમુક્તિ, નિર્વાણ, અક્ષર, નિર્વૃત્તિ અક્ષય, અચલ, મહોદય. ઇત્યાદિ.

શિષ્ય—સિદ્ધની અવગાહનામાં નિગોદીયા જીવ હોય કે કેમ.

ગુરુ—સિદ્ધની અવગાહનામાં નિગોદીયા જીવ અનંતા લાભે ઊત્તરાધ્યાયન દીકાયાં.

શિષ્ય—સિદ્ધ ભગવાન બળ ફેરવતા નથી તેવારે અનંત વીર્યવંતકેમ કહ્યા,

ગુરુ—બળ તો પુદ્ગલ ભાવનું છે અને વીર્ય તે આત્મશક્તિ જનિત છે. એટલે જ્ઞાનદર્શનને વિષે આત્મશક્તિ સ્થિરતાપણે વિસ્તરેલી છે તેથી અનંત વીર્યવંત કહીએ, અંતરાય કર્મ ક્ષય થવાથી એ ગુણ પ્રગટ થાય છે. ઇતિ.

પ્ર૦—૯ ઉ૦—સેન પ્રશ્નમાં પુછેલા પ્રશ્નોત્તર મધ્યેથી કેટલાક ઉપયોગી ઉત્તર લખીએ છીએ.

૧ કમળ પ્રભાચાર્યે તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું તે સ્ત્રીના સંઘરથી લિંગીયાએ પુછ્યું ત્યાં પ્રમાદથી ચોથા વ્રતને દુષણ નથી એવું કહેવાથી તીર્થંકરનાં દલીઆં વિખેરી સંસાર વધાર્યો.

૨ સાતમા સુપાર્શ્વનાથના મસ્તકે. ૧, ૫, ૯ ફણા હોય, કારણ, તેમની માતાએ સ્વપ્નમાં તેવી ફણાના સર્પ દીઠાં, અને પાર્શ્વનાથના મસ્તકે ૩, ૭, ૧૧

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩)

કૃષ્ણ થાય, તેમની માતાએ સ્વપ્નમાં તેમજ દીકા છે માટે.

૩ કેવળજ્ઞાની સાધ્વિ છદ્મસ્થ સાધુને ન વાંદે, તેમજ તે સાધુ કેવળી સાધ્વિને પણ ન વાંદે, પુરૂષ પ્રધાન માટે.

૪ ચક્ષુ વિકલ જે અંધ તેને કેવળ જ્ઞાન ઉપજે.

૫ ઔષધમાં વિષવાળી વસ્તુ આવે તે ઔષધ યુદ્ધિએ ભક્ષણે, અને કામ વિકાર યુદ્ધિએ અભક્ષણે.

૬ અષ્ટોત્તરી સ્નાત્રે જગન્યથી સ્નાત્રીયા ૮ હોય.

૭ મિથ્યા દ્રષ્ટિ ઇચ્છા વિના તપ કરે તે અકામ નિર્જરા, અને કર્મ ખપાવાની અભિલાષાએ તપ કરે તો સકામ નિર્જરા અદ્ય થાય, સમકિત સહિત ઘણી નિર્જરા થાય.

૮ દેશવિરતિ, સર્વ વિરતિ તે દ્રવ્ય ધી સચિત્તના સંધરેથી અને ક્ષેત્રથી ૧૦૦ હાથ ઉપરાંત ગમન કરવાથી ઈરીયાવહી કહે.

૯ છપ્પન દીર્ઘ કુમારી કહી તે ભુવનપતીની કુમાર કીકા કરેછે તેથી જેમ અસુર કુમારદિકની સંજ્ઞાછે તેમ કુમારી સંજ્ઞાછે, પરંતુ કુમારી નહી.

૧૦ પૌષધ મધ્યે ભોજનના અક્ષર શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ ચુરણી તથા પંચાશકની ચુરણીમાં છે.

૧૧ ઉપધાન વહ્નિની શ્રદ્ધા ન રાખતાં ભણે તે અનંત સંસારી બાણવો.

૧૨ સુગુરૂને વંદણ કરતાં મુહુર્તપતિ ચરવણા ઉપર અથવા ભૂમિ ઉપર આપવી, પણ બેસવાનું આસન જે કટાસણા ઉપર મુકવી નહી.

૧૩ ખાટી છાશ મિઠી છાશ, ઉષ્ણ જળ, ઠંડુ જળ, ખાર, મીઠું જળ, ગાયનું દુધ, ભેંસનું દુધ, દહીં, ઘી, છાશ, એકજ દ્રવ્ય ગણાય, નામ સ્વાદ વર્ણાદિ ફેરથી જુદુ દ્રવ્ય ગણાય.

૧૪ ગંગા નદી છકે આરે રથ પંથ પ્રમાણે રહેશે. બાકીની ચૌદ હજાર નદીયો તાપે કરી મુકક જશે.

૧૫ ગવાર ચણા મેથી પ્રમુખ વિદલની ભાજ તે પણ વિદલ જેવી બાણવી તેમાં કાચું ગારસ એટલે છાશ દુધ દહીં ન ખપે.

૧૬ જન્મ મરણ સુતક નહાયા પછે પ્રભુ પૂજ કરવાનું નિષેધ જણાતું નથી.

૧૭ કોઈ શ્રાવકે સામાન્યપણે યોજન ઉપરાંત જવું નિષેધ કર્યું છે. છતાં ધર્મ કાર્યે અધિક ભૂમિ જળ પણ ત્યાં સંસારીક કામ ન કરે, પચ્ચખાણ અવ્રતનાં થાયછે માટે જળ.

૧૮ જથ્થજલ તથ્યવન-ન્યાં જળ ત્યાં સાધારણ પ્રત્યેક વનસ્પતિ હોયજ ઘડો પાણી વાવરે તેને જળ વનસ્પતિ બેહુની વિરાધના થાય, પણ વનસ્પતિના વ્રતનો ભંગ નહી.

૧૯ પાસત્યાદિકની પ્રતિષ્ઠિત પડિમા પૂજવા વાંદવા યોગ્ય છે પણ પાસ-ત્યાદિક વાંદવા યોગ્ય નથી.

(૨૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૨૦ પ્રભતિ ચોવિહાર ઉપવાસનું પચ્ચખાણ કર્યું હોય તો સાંજે માત્ર પ-
ડીકમણામાં સંભારવું.

૨૧ જીવના આઠ ક્ષયક પ્રદેશ ગોસ્તન આકારે છે, તેને કર્મ ન લાગે, જ્ઞાન
દીપીકામાં છે.

૨૨ ઊંચ નિચ કુળની ગાયરી મુનિ કરે, ઘણું રીદ્ધીવંત તે ઊંચ અને અ-
રીદ્ધીવંત તે નિચ કુળ કહીએ, પણ નિચ શબ્દે નિચ કુળ બીજું ન સમજવું.

૨૩ ચૈત્ર માસ બે હોય તો પહેલા ચૈત્ર વદમાં અને બીજા ચૈત્ર સુદમાં
કલ્યાણકાદિ ચૈત્ર માસનો તપ કરવો, એમ સરવે અધિક માસ સમજવો, પહેલો
ન ગણવો. એ શાસ્ત્રોક્ત પુનર્મીઆ મહીના પ્રમાણે જાણવું.

૨૪ મહીનાથને દેશના કાલે બાર પ્રખંદાદિ સર્વે તીર્થંકરની પેરે હોય પણ
વૈયાવચ્ચ અવસરે સાધવો હોય.

૨૫ ચૌમાસી આઠાઈ ચૌદશ શુદ્ધિ જાણવી પણ પુન્યમ પર્વતીથી છે મારે
આરાધવી.

૨૬ ભગવાનહું આદે ચાર ખામણામાં પ્રથમ ભગવાન શબ્દે ધર્માચાર્ય
વા તીર્થંકર ભગવાન જાણવા.

૨૭ આગળ પાછળ એકાસણ કર્યા વિના પણ ચોથભક્ત છઠ ભક્તનું પ-
ચ્ચખાણ કલ્પસૂત્રની સમાચારી અનુસારે અપાય છે.

૨૮ લીલુ શાક ઉપધાનમાં તથા છુટા પોસામાં ન ખપે.

૨૯ જ્ઞાનદ્રવ્ય દેરાશરમાં ખપે પણ દેવદ્રવ્ય જ્ઞાન દ્રવ્યમાં ન ખપે, તેમજ
માળ સખધી સુવર્ણ રજત આદે દેવદ્રવ્યમાં ખપે.

૩૦ અધારે અહાર કરતાં રાત્રિભોજનનો દોષ લાગે. તથા શેષ બે ઘડીએ
સાંજે તથા પ્રભાતે ભોજન કરતાં રાત્રિભોજનનો દોષ લાગે.

૩૧ આસો ચૈત્ર મધ્યે ૭-૮-૯નો ઉપવાસ વિસસ્થાનકમાં ન ગણાય.

૩૨ કોઈક સચિત ત્યાગીને કારણે રાત્રિએ પાણી પીવું પરંતુ તો ઊંણ
જળ કલ્પે.

૩૩ શ્રાવકકૃત્ય સ્તુતિસ્તોત્ર મંડળી મધ્યે કહેવું શુદ્ધ છે. પરંતુ શ્રાવકકૃત
સંઝાય, સાધુ શ્રાવકને ક્રિયામાં ન મુકે.

૩૪ લોકાકાશ પ્રદેશ અને જીવના પ્રદેશ સરખા જાણવા.

૩૫ જનમંદીરે પેસતાં મોકળા શ્રાવકને નિસિહી કહેવી પણ નિકળતાં
આવસહી ન કહેવી, પોસાવાળા તથા સાધુ આવસહી કહે, પૌષધશાળામાં
પણ જનમંદિરવત જાણવું.

૩૬ જનમંદીરે રાત્રિએ ગીત, નાટક, ગાન, તાન કરવું શાસ્ત્રાનુસારે
શુદ્ધ નથી, પરંતુ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ આદે કારણે કરતાં લાભ છે.

૩૭ તીર્થંકર અને સામાન્ય કેવળીનું વીર્ય અંતરાય કર્મના ક્ષયથી સરખું
હોય તોપણ નામ કર્મ જોદે રૂપ, શરીર, બળ, તીર્થંકરનું ધણું હોય.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૩૫)

૩૮ દહીને મેળવ્યા પછી બે રાત્રિ વિત્યા કેડે અભક્ષ થાય, આજ પ્રભાતે મેળવે તો પ્રહર સોળ થાય અને આજ સાંજે મેળવે તો પ્રહર બાર થાય પછી અભક્ષ છે.

૩૯ દેવદર્શન દ્રવ્યપૂજા કરી ઘંટા વગડવી તે હર્ષની રૂઢી છે.

૪૦ પોસહવાળો આવક ધરિયા સુમતિ સોધતો ધર્મ અરથે ધન્યા પ્રમાણે ક્ષેત્રભૂમિ જાય, આમાંતરે જાય. સો હાથ ઉપરાંત જવાથી ધરિયાવહી ગમ-જાગમણે આલોવવું. અને સામાયક મધ્યે તો સો હાથ ઉપરાંત કહ્યું નથી,

૪૧ વીરપ્રભુ પહેલાં ઘણા દુકાળ પડ્યા છે પણ શાસ્ત્રાનુસારે બાર વર-સની દુકાલી ત્રણવાર પડી છે.

૪૨ જીવને કોઈનું દેવું હોય તે આપે કર્મથી છુટે, તથા તપ સજ્જાયાદિકથી કર્મ નિર્જરાઈ વગર આપે છુટે.

૪૩ મધ, મહીરા, માખણને વિષે બેરેંદ્રી જીવ ઉપજે, તથા વાસીમાં પણ બેરેંદ્રી જીવ ઉપજે, અને વિદલ ગૌરસમાં બેરેંદ્રિયાદિક ત્રણ જીવ ઉપજે, અને તિર્યચના માંસમાં તો એકેંદ્રિ બાદર નિગોદરૂપ તથા બેરેંદ્રી જીવ ઉપજે, અને મનુષ્યના માંસમાં તો બાદર નિગોદીયા તથા બેરેંદ્રિ તથા સમુર્ધ્વ મનુષ્ય જીવ ઉપજે, યોગશાસ્ત્રમાં પણ અનંતા નિગોદીયા કહ્યા છે.

૪૪ સ્ત્રી તથા સચિત્તનો અનંતર અને પરસ્પર સંઘટો વચમાં એક બે પુ-રૂષ હોય ત્યાં શુદ્ધિ લાગે, ત્રણથી ન લાગે.

૪૫ થાપનાચાર્યની પડિલેહણા કરતાં પોસહ વિના છુટા આવકને પડિલે-હણા પડિલેહાવોએ આદેશ માગવો નહીં. પડિલેહણા કરે એમ આદેશ મા-ગવો, મુહુપત્તી પ્રમુખ વસ્ત્ર પડિલેહીને પછે થાપનાચાર્યની પડિલેહણા કરવી.

૪૬ કોઠક ચારિત્ર લેખ તથા બ્રહ્મવ્રત ગ્રહીને કર્મવશે ભંગ કરે તે લઘુ કર્મી જાણવો. કારણ કે વ્રત લેતાં શુભ પ્રણામ થવાથી, અને કોઠ વ્રત ભંગ ભયથી વ્રત લેજ નહીં તે ભારે કર્મી જાણવો.

૪૭ સ્થુલીભદ્ર કોસ્થાના ઘેર રહ્યા, સજ્જાતર આહાર કર્યો તે આગમ વ્ય-વહારી ભણી જાણવું.

૪૮ પાસત્યાદિ દિક્ષીત ૧-૨-૩ પરંપરા શુદ્ધિ સાધુ ગણમાં કહેવાય, તે ઉપરાંત પાસત્યાદિકની પરંપરા દિક્ષીત સાધુ ન કહેવાય.

૪૯ જીગલીયાનો આહાર પહેલે આરે તુવર જેટલો, બીજા આરે બોર જેટલો, ત્રીજા આરે આંબળા જેટલો, તે તુવર, બોર, આંબળાં તે આરા પ્રમા-ણે જાણવાં.

૫૦ સાગારી અણસણ કરતાં અનથથણા ભોગણું આદે આગાર તથા જઘ મેહુજપમાઓ તે ગાથા સહિત કહેવું.

૫૧ રાયપસેણી સૂત્રમાં સુર્યાભ વિમાને ભમરાદિક જીવ કહ્યા છે તે પૃથ્વી કાયરૂપ જાણવા, સ્યા માટે જે દેવલોકમાં વિગલેદિ નથી, પત્રવણાપદે વિગલે-દિ નિષેધ્યા છે માટે.

(૨૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પર તીર્થંકરની સાથે જે દિક્ષા લે તે પોતાની મેળે સમજીને પાક ઉચરે, અને તપસ્યા પશુ કરે.

પ૩ દ્રવ્યલિંગીનો દ્રવ્ય ચૈત્યને વિષે કામ ન આવે, પણ જીવ દયામાં તથા પુસ્તકમાં સર્વને વાંચવા કામ આવે.

પ૪ આવકને નિંદ્રા અવસરે ચાર વસ્તુ વર્જવી, ૧ તાંબોલ રાખે તો મુખ ગંધાય, ૨ તીલક રાખેથી આયુ ઘટે, ૩ ફુલમાળથી સર્પ ભય થાય, ૪ સ્ત્રી પાસે રાખે તો બળહીણ થાય.

પ૫ સાધ્વિને આવક વાંદે તે અણુજાણુહ ભગવતી પસાય કરી કહે, પણ ખમાસમણ નહી.

પ૬ આ અવસરપણીએ સમય સમય અનંતી હાણી કહીછે તે વર્ણ ગંધ રસ ફરસપર જાય પ્રજામ આશ્રી જાણવી.

પ૭ મુલસાએ બત્રીસ પુત્ર સમકાળે પ્રસવ્યા છે તે વીર ચરીત્ર છે.

પ૮ શરીરના મેલમાં, નાદાના પાણીમાં તથા પરસેવાના વસ્ત્રમાં સમુર્થમ મનુષ્ય પચેદિ ઉપજે.

પ૯ પનીતા નગરીથી બાર જોજન છેટે અષ્ટાપદ છે એવો પ્રધોષ છે.

૬૦ આવક સાધુ ભેગુ પ્રતિક્રમણ કરે તો કરેમીલ'તે આદે કાંઈ પણ જુદું ન કહેયું.

૬૧ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણે કાઉસગ લોગસ્સ ૪૦) ૧ નોકારનો કરવો. પરંતુ એકલા નોકાર ગણે તો ૧૬૦) ગણવા.

૬૨ ચોખાનું ધોયણ અને રખ્યાનું જળફાસુ થાય પણ આવકને કદપે નહી.

૬૩ ગુરૂ અભાવે પોતે ચારિત્ર લીધું હોય પછી ગુરૂ મળ્યાથી ફરી ચારિત્ર ન લેતો વિરાધક કહીએ.

૬૪ સમવસરણમાં દેવતા તથા દેવીઓને મનુષ્ય દેખે.

૬૫ આવકના અવગદ્ગાર=ઉઘાડાં બારણાં તે ભીક્ષુકને દાન દેવાની ઉદારતા એ મુક્યાં છે.

૬૬ હું ભવી છું કે અભવીછું એવો મનમાં વિચાર થાય તે ભવિ જાણવો.

૬૭ એક કુળમાં ૧૦૮ પુરૂષ હોય તેવી છપ્પન કુળ કોટી જાદવની જાણવી.

૬૮ શાલીભદ્ર પૂર્વભવે સંગમ ગોવાળભવે ભદ્રકભાવે મુનિને દાન દીધું તેથી પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું પણ સમક્ષિત નહી.

૬૯ યવન (મુસલમાન) ધીવર (ભીલ) આવક થયો હોય તેને શરીર વસ્ત્ર શુદ્ધિ કરી પ્રભુ પૂજા કરવાનો નિષેધ જાણવો નથી.

૭૦ કટાસણા ઉપર બેસીને વંદીતા સીવાય પ્રતિક્રમણ ન થાય,

૭૧ નાતબાહેર મુકેલાના ઘેર કારણ વીના મુનિને વહોરવું ન કદપે લોક વિરૂધ્ધ ભણી.

૭૨ દેરાસરના પૂજારી પ્રમુખ પાસે આપણા ધરતું કામ ન કરાવવું.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૭)

૭૩ કેમ શ્રાવક એકાસણું બેસણું કર્યા વીના ફાસુ પાણી પીએછે તે પાણસના આગાર લે. તેને સાંજે ચૌવિહાર થાય પણ પાણહારનું પચખાણ નહી.

૭૪ કાચી કેરી ચીલણાં નિરખીજ કરી કડકા કર્યા હોય તોપણ બે ઘડી પછે ફાસુ ન થાય, અને પાકાં ફળ નિરખીજ કરી કડકા કર્યા હોય તે સચિત્ત ત્યાગીને બે ઘડી પછે કામ આવે.

૭૫ વિકસીત ફુલની નાળ મધ્યે સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, અનંતા છવ પત્રવણાએ કહ્યા છે.

૭૬ શ્રાવકને દાતણની શુદ્ધિ કરી પૂજ કરવી, પરંતુ વ્રત પચખાણ હોય તો દાતણ કર્યા વીના પણ છન પૂજ થાય.

૭૭ બે ઘડી આદિ શેષ રાત્રિસમ એ પોસહ કરવો તે મૂળ વિધિ છે, અને પડીલેહણ આદે કરીને કાળ અતિક્રમે પોસહ કરવો તે અપવાદ છે.

૭૮ બોળ અથાણું પાણીના ભાગથી થાય છે.

૭૯ ચોમાસામાં સાધુ ગૌચરીએ જતાં આવતાં પાંચ ગાઉ શુદ્ધિ ગમન કરે.

૮૦ પોસાતી શ્રાવક પુસ્તકની કપૂરાદિકે પૂજ ન કરે, તેમજ આવીકાએ હુછણાં ગાહુલી કરવી ગુરને ન કદ્યે, દ્રવ્યસ્તવ માટે.

૮૧ લઘુ, પંડિત છે, બીજા પર્યાયે જોષ્ટ છે, પરસ્પર આદેશનો હઠ કદાચ ન કરવો.

૮૨ આ ભરત ક્ષેત્રે દશ અચ્છેરાં થયાં તેવાં દશ ક્ષેત્રે બજવાં, પણ ગમે તે દશ અચ્છેરાં થાય.

૮૩ ભુવનપતી દેવ પહેલા દેવલોક સુધી જાય, અને પહેલા બીજા દેવલોકની દેવીઓ આઠમા સુધી જાય અને પહેલા દેવલોકના દેવતા ખારમા દેવલોક સુધી જાય, અને નિચે ત્રીજી નરક સુધી જાય, ત્યાં અનુગામી અવધિ છે માટે તેટલું દેખે.

૮૪ બેસણું કરતાં બેઠા છતાં ઉલટી થાય તો ફરી ત્યાં ખાય પણ ઉઠા પછી ઉલટી થાય તો ફરી બેસણું કરવું ન કદ્યે.

૮૫ પાખી, ચૌમાસી, સંવત્ષરી પ્રતિક્રમણમાં અતિચાર પહેલી છીંક આવે તો ચૈત્ય વંદનથી ફરી કહેવું. યાવત્ વડી શાંતિ સુધી છીંક નિવારવી, અને અતિચાર પછી છીંક આવે તો સગાય પહેલાં ધરીયાવહી લોગસ કહી, ખમાસ-મણે દેખ ઇચ્છા. ક્ષુદ્રો પદવ વારણાર્થ કાઉસગ્ગ કર ? ઇચ્છા ક્ષુદ્રો પદવ વારણાર્થ કરેમીકાઉસગ્ગ, લોગસ, ૧ વા, ૪ ગણીને એક જણ પાળી ગાથા કહે બીજા કાઉસગ્ગમાં સાંભળે, તેથી સંધોપદવ ટળે છે. તે કહે છે.

સર્વે યક્ષાં વિકાચાયે । વૈયાવૃત્ય કરાજિને ॥

ક્ષુદ્રોપદ્રવ સંઘાતં । દુત્તં તે દ્રાવયં તુનઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ

હવે પાખી ચૌમાસી પ્રતિક્રમણમાં નમોસ્તુ વર્ધમાનાયની ગાથા ૨ કહ્યા પછી, અને સંવત્ષરીમાં ગાથા, ૩ કહ્યા પછી, અને દેવસીમાં પ્રથમની ગાથા ૧

(૨૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

કહ્યા બાદ બીજા સર્વે ત્રણ ગાથા બોલે, એ વડીલ મુનિ આશ્રી બાણવું.

૮૬ ઉઘાડે મુખે બોલતાં ધરિયાવહી આવે પણ વાંદણાં લેતાં વિધિ માર્ગ ભણી ન આવે.

૮૭ પ્રભાતે વીસ પૂજા હાથ પગ શુદ્ધ કરી નિર્માલ્ય ઉતાર્યા વિના પણ કરે.

૮૮ વ્યવહાર રાસી જીવ ફરી મુક્ત નિગોદમાં જાય તો પણ વ્યવહારી-યો કહેવાય.

૮૯ સામુદાયી ભીક્ષા તે ધનવંત તથા ધન રહિતની ગોચરી કરવી તે.

૯૦ સાધુ, શ્રાવકને ઘેર બેસીને કારણ વિના ગોચરી ન કરે, અને રોગી શુદ્ધ, તપસ્વી હોય તો બેસીને લે.

૯૧ અભવી જીવ શત્રુંજય તીર્થ ન ફરશે.

૯૨ મુકું લસણ અચિત છે, કારણ આશ્રી મુનિને લેવું નિષેધ નહી.

૯૩ લવણ બાવીસ અભક્ષમાં નથી પણ આચરણ નહી.

૯૪ સો દોકડાનાં ફુલ માળી પાસેથી લેઈ પ્રભુને ચઢાવ્યાં હોય અને તેને વસ્ત્ર ગોળ પ્રમુખ માલીને નેઉ દોકડાનો આપે તો દશ દોકડાનો લાભ રહ્યા તે દેવદ્રવ્ય બાણવો, ભંડારમાં નાંખે તો દોષ નહી,

૯૫ પોસહ પાયા પછે સામાયક પારવાની મહોપતી પડીલેહતાં પચેંદ્રિની આડ પડે તો પોસહ પણ ફરી પાળવો.

૯૬ નીલવણ ત્યાગવાળાને કેરીપાક પ્રમુખ તેજ દીવસનો નિપજેલો કદ્યે.

૯૭ છમાસી તપનું કૃપ પાંચ પદની ટીપ ગણતાં અને વરસી તપનું કૃપ નવ પદની અનાનુપુરવી ગણતાં હોય.

૯૮ રાત્રિ ભોજનના પચખાણવાળો બે ઘડી શેષ દીવસે ભોજન કરે તો રાત્રિ ભોજનનો અતિચાર લાગે.

૯૯ શ્રાવકને દેવ દ્રવ્ય વ્યાજે મોટા કારણ વીના ન લેવો.

૧૦૦ કેવળજ્ઞાની ક્ષુધા, ત્રશા, શીત, ઉષ્ણ, ડંસ, વધ, રોગ, ત્રણ ફરસ, ૯ ૧૦ ૧૧ મલ, ચર્ચા, (ચાલવું) શય્યા. એ અગીયાર પરિસહ હોય.

પ્ર:—૧૦ શુદ્ધસ્થના આચારવાળો યતી, સાધુ, ગૌરજી, મહાત્મા, સામાયક ભીલા વિના પ્રતિક્રમણ કરે કે કેમ ?

ઉ:—હીર પ્રશ્નને વિષે શુદ્ધસ્થના આચારવાળો યતી સામાયક ઉચરીને પ્રતિક્રમણ કરે.

હવે ઈહાં અનુભવી ભવ ભીડ પુરૂષોએ વિચારવું જે હું ચેતન તારી પાસે વિરતિ ભાવની વાનગી બીલકુલ નહી છતાં ફેગર ફૂણ રોપ કરેછે તેથી તાહર મુકૂત્ય કેમ મુધરશે, માટે પુનઃ પુનઃ સામાયક સંજમ નો આદર કરી પાપ નિવર્તવારૂપ પ્રતિક્રમણ કર. એમ જ્ઞાનારૂપ વ્યવહારનું સેવન કરવું. એજ ઉત્તમ પદ્ધતિ બાણવી.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૯)

પ્ર:—૧૧ શ્રી હીર સરિજીએ શ્રીપતન (પાટણ) નગરે સમસ્ત સંઘ આગળ સંવત ૧૬૪૬ ના પોસ સુદ ૧૩ શુક્રવારે આર જલ્પ કહ્યા તે કેવી રીતે.

ઉ:—૧ પરપક્ષીને કંઠણ વચને બોલવું નહીં.

૨ પરપક્ષી કૃત્ય ધર્મ કાર્ય અનુમોદવા ચોગ્ય છે, શા માટે જે દાનરૂચી-પણું, વિનિતપણું, અલ્પકપાયપણું, પરોપકારપણું, પ્રિય ભાષિતપણું, ભવ્યપણું, ઇત્યાદિ જે માર્ગાનુસારી ધર્મ કર્તવ્ય જીન શાસન થકી અનેરાજીવને વિષે પણ અનુમોદવા ચોગ્ય છે.

૩ ગમ્મ નાયકને પુછ્યા વિના શાસ્ત્ર સંબંધી નવી પ્રરૂપણા કરવી નહીં.

૪ ડીંગબર સંબંધી ચૈત્ય, કેવળ શ્રાવક પ્રતિષ્ઠિત ચૈત્ય, દ્રવ્યલિંગીના દ્રવ્યે નિરૂપન ચૈત્ય એ ત્રણ ચૈત્ય વિના બીજાં ચૈત્ય વાંદવા પૂજવા ચોગ્ય છે.

૫ સ્વપક્ષીના ઘરને વિષે પૂર્વે કહેલી ત્રણ પ્રતિમા અવંદણીક છે, પણ સાધુના વાસક્ષેપે વંદનીક પૂજનીક થાય.

૬ સાધુની જ પ્રતિષ્ઠા શાસ્ત્રમાં કહી છે.

૭ સાધર્મી વતસલ કરતાં સ્વજનાદિક સંબંધ ભણી કદાચિત્ પરપક્ષીને જમાડવા તેડતાં સ્વામી વતસલ ક્રોધ નહીં,

૮ શાસ્ત્રોક્ત દેશ વિસંવાદીનિન્હવ ૭ અને સર્વ વસંવાદી ૯ વિના બીજા કોઇને નિન્હવ કહેવો નહીં બીજા એક છુટા પત્રમાં સર્વ વિસંવાદી. ૧) પણ કહેા છે ત્યાં ગુરૂગમ લેવો.

૯ પરપક્ષી સાથે કોઇએ ચરચાની ઊદીરણા ન કરવી, અને પરપક્ષી ઊદીરણા કરે તે શાસ્ત્રાનુસારે ઉત્તર દેવો, પણ કલેશ વધે તેમ કરવું નહીં.

૧૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિજીએ બહુ જન સમક્ષ ઊત્સૂત્ર કંઠ કુટા અથજલ શરણુ કર્યો છે તે અર્થ બીજા કોઈ શાસ્ત્રમાં આણ્યો હોય તે અપ્રમાણ જાણવો.

૧૧ સ્વપક્ષીના સાથના અભાવે, પર સાથે યાત્રા કરતાં ફેક નહીં.

૧૨ પૂર્વાચાર્યના વારે પરપક્ષી કૃત્ય સ્તોત્રાદિ કહેવાતા તે કહેતાં કોઇને ના ન કહેવી. એ આર બોલથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરવી નહીં, સેનસૂરિ શિષ્યાદિ સમ્મત્ત. પુનઃ પુન્યમ સર્વ પર્વપણે અંગીકાર કરવી મતાંતરીને અંત સમયે નોકાર આરાધન ધર્મ બુદ્ધિ એ સંભળાવતાં લાભ છે, પ્રતિમા સ્થાપના સચવાતાં જાણી ઉપાડે, આશાતના નહીં, અણસણીયા શ્રાવકને તિવિહાર પચખાણ કરાવી રાત્રિએ ઊંઘ પાણી પાવાથી અણસણને કારણ આશ્રી દુષણ નહીં. એ વંહીરસૂરિ કથીત એમ એક છુટા પત્ર મધ્યે લખેલું હતું તે રીતે અત્રે ઉતાર્યું છે.

પ્ર:—૧૨ જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન કેવી રીતે થાય છે, તથા પ્રણામ કેટલી પ્રકારે થાય છે.

ઉ:—સાધુને પ્રતિદીન સાત ચૈત્યવંદન કરવાં તે કહે છે, રાધ પ્રતિકમણે ૧ જીન મંદીરે, ૨ અહારપાણી અવસરે, ૩ દીવસ ચરિમ વખતે ૪ દેવસી પ્રતિકમણમાં, ૫ સુધ રહેવા પહેલાં, ૬ જાગ્યા પછે ૭ એ રીતે મુનિને કહ્યાં. હવે શ્રાવકને ઉત્કૃષ્ટથી સાત ચૈત્યવંદન કહે છે. પ્રતિકમણને અવસરે એ મુતાં જાગતાં

(૩૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

બે ત્રીકાલ પૂજામાં ત્રણ એવં સાત જાણવાં. પ્રતિક્રમણ ન કરે તેને પાંચવાર અને એકવાર પડિકમણવાલાને છ વાર થાય છે. ઇહાં જઘન્યથી ત્રણવાર, મધ્યમ પાંચ વાર, ઉત્કૃષ્ટ સાતવાર જાણવું વળી વિશેષ કહે છે. હાથ ભેડી નમસ્કાર કરવાથી, વા નમો અરિહંતાણું, વા, એકાદ શ્લોક સ્તુતિ કહેવાથી, વા, એકવાર નમોઽશુણું કહેવાથી જઘન્ય ચૈત્યવંદન થાય છે. અરિહંતચેઘ્યાણું પાઠ કહી એક નોકાર ગણી થાય કહે તે મધ્યમ ચૈત્યવંદન કહીએ. પાંચ દંડક એટલે શકસ્તવ ૧ ચૈત્યસ્તવ, ૨ નામસ્તવ, ૩ શ્રુતસ્તવ, ૪ સિદ્ધસ્તવ, ૫ આઠ થાય છે કહી જ્યવિયરાયરૂપ પ્રણિધાન કહેવાથી ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન થાય છે. વળી જઘન્ય, મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટ પરસ્પર ઉલટ પાલટ નવ ભેદે પણ ચૈત્યવંદન થાય છે તે ચતુર્થ સ્તુતિ નિર્ણયથી જાણવું. હવે પ્રણામ કહે છે.

૧ શરીર નામવું તે એકાંગ પ્રણામ ૨ બે હાથથી દ્વયાંગ પ્રણામ થાય છે, ૩ બે હાથ મસ્તકથી ત્ર્યંગ પ્રણામ, ૪ બે હાથ, બે ઘુટણથી ચતુરંગ પ્રણામ થાય છે, ૫ બે હાથ બે ઘુટણ, એક મસ્તકથી પંચાંગ પ્રણામ થાય છે વળી ઉર ૧ શીર, ૨ પૃષ્ઠ ૩ જાનુ ૪ નાશા ૫ શ્રીવા ૬ કર ૭ નયન ૮ એવં અષ્ટાંગ પ્રણામ જાણવો.

એમ બાહ્ય પ્રતિપત્ય તથા અભ્યંતર બહુ માનભક્તિ દેવવંદન ૨૦૭૪ બોલે થાય છે. અને ગુરૂવંદન ૪૮૨ બોલે થાય છે. ઇતિ.

પ્ર:—૧૩ તુમ્હ સંસાર કેમ સમજાય ?

ઉ:—૧ તુમ્હ નિંદ્રા હોય, ૨ તુમ્હ આરંભ હોય, ૩ તુમ્હ કષાય હોય, તેને સંસાર પણ તુમ્હ જાણવો.

પ્ર:—૧૪ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના પર્યાયકીયા. અને તેથી શા ગુણ થાય છે.

ઉ:—૧ આસ્થા, ૧ શ્રદ્ધા, ૨ પરતીત, ૩ નિરધાર, ૪ રૂચિ, ૫ અભિલાષા ૬ બહુ માન, ૭ આથપણ, ૮ તત્વએહા, ૯ ગુણ અદભૂતતા, ૧૦ ગુણગુણી આશ્ચર્યતા, ૧૧ તદ્વિરહકારકતા, ૧૨ એ સમક્ષિતના પર્યાય જાણવા, તેથી ખાર જાય છે.

૨ આ લોકન ૧ ભાષન ૨ પરિછેદન ૩ વિવેચન ૪ અમુક્તિ ચેતતત્વ ૫ સર્વવેત્તા ૬ નિરાવર્ણત્વ ૭ ઇત્યાદિ જ્ઞાન પર્યાય જાણવા, તેથી વૈર જાય છે.

૩ ચિરતા ૧ તત્વ રમણતા ૨ નિશ્ચિંતાનુભૂતિ ૩ પરમજ્ઞાના ૪ પરમ આર્જવતા ૫ પરમમાર્જવતા ૬ અનાશંસય ૭ સુખ ૮ ઇત્યાદિ અનંત પર્યાય ચારિત્રના જાણવા. તેથી ઝેર જાય છે ઇત્યાદિ ગુણ થાય છે.

પ્ર:—૧૫ ચાર પ્રકારના જીવ કીયા.

ઉ:—૧ સઘન રાત્રિ સમાન ભવાલીનંદી જીવ મિથ્યાત્વી જેમાં કાંઈ પણ અજવાળું નથી.

૨ અઘન રાત્રિ સમાન માર્ગાનુસારી માર્ગાલીમુખી જીવ જાણવા.

૩ સઘન દીન સમાન ચોથાથી ખારમા ગુણ ઠાણા મુધી જીવ જાણવા.

૪ અઘન દીન સમાન કેવળી ભગવાન જાણવા, એવં ચૌવિધા.

પ્ર:—૧૬ પાંચ ખાટકીશાળાનાં સ્થાનકીયાં.

ઉ:—૧ ચૂલાની ખાટકીશાળા, ૨ પાણીહારીની ખાટકીશાળા, ૩ ધંટીની ખાટકીશાળા, ૪ ઉખલ-ખાંચણીયાની ખાટકીશાળા, ૫ સાવરણીની ખાટકીશાળા, એવં જીવ વધનાં સ્થાનક જાણવાં. અર્થાત એ પાંચ સ્થાનક છકાયજીવનો કુટો કરવા અમોઘ શસ્ત્રરૂપ છે. મારે ચતનાએ વર્તવું.

પ્ર:—૧૭ બાદર અગ્નિકાય તથા અપકાય કયાં સુધી છે.

ઉ:—બાદર તેઉકાય ત્રીછી અઠી દ્વિપ શુદ્ધિ અને ઊંચી મેરૂની ચૂલિકા સુધી કહી છે, અને બાદર અપકાય બારમા દેવલોક સુધી ઊંચે અને ત્રીછી સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્ર સુધી જાણવી.

પ્ર:—૧૮ અભવી જીવનાં પ્રસિદ્ધ નામ તથા તે શું ન પામે તેનું સ્વરૂપ કહો.

ઉ:—૧ સંગમો દેવ, ૨ કાલયસુરિયો કષ્ઠ, ૩ કંપીલા દાસી, ૪ અંગાર મદંકા ચાર્ય, ૫ પાલક પાપી, ૬ કૃત્તિ પુત્ર બીજે પાલક, ૭ ઊદાઈનૃપ મારનારો એ સાત અભવ્ય પ્રસિદ્ધ છે. એવા અભવ્ય જીવતે, સુપાત્ર દાન, ૧ નિર્મલ સમક્ષિ, ૨ સમાધિ મરણ, ૩ એ ત્રણ વાનાં ન પામે.

॥ યદુક્તં ॥ કાલેસુપત્તદાનં, સમ્મત્તં વિશુદ્ધ બોહિલામં ચ ॥

અંતેસમાહિ મરણં । અમઘ્વજિવા ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥ ધતિ૦

વળી અભવી જીવ શું શું ન પામે તે કહે છે. ઇંદ્રિયજી, અનુત્તર દેવપણું, ત્રયસઠ સલાખીની પદવી, કેવલી, ગણધર હાથે દીક્ષા, વરસીદાન, લોકાંતીક દેવપણું, શાસનના આધિપાયક દેવપણું, તેત્રીસ ગુરૂ સ્થાનકીયા દેવપણું, પરમાધ્યાત્મીપણું, વિમાનના સ્વામીપણું, સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રપણું, ગુણીગુણી ભાવભક્તિપણું, એટલાં વાનાં અભવી જીવ ન પામે.

જીગલીક મનુષ્ય ન થાય, તીર્થંકરના, વા, તેમની પ્રતિમા શરીરના ભોગાદિક કારણમાં પણ ન આવે, ચકિના ચૌદ રતનમાં પણ ન આવે. સંસાર દુઃખની ખાણ છે એવો ભાવ ન થાય, તીર્થંકરના માતા પિતા સ્ત્રી ન થાય, આચાર્ય સંઘ આદે દશ પદનો વિનય ન કરે. ત્રણ અહિંસાનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય ભાવથી ન પામે, જીવ આણુએ સાધર્મિની, વા, સંઘની ભક્તિ સહાજ્યન સાધી શકે, સંલીનત્રોત પૂર્વધરની અહારક પુલાક લખિંધ, ક્ષીરાશ્રવ, વિદ્યાચારણ જઘાચારણ, અક્ષીણ માણસી લખિંધ ન પામે, મતી શ્રુત, જ્ઞાનાદિની લાખંધ ન પામે. અર્થાત અભવી જીવ એ પૂર્વોક્ત ભાવ ન પામે.

શિષ્ય—અભવિ જીવ ચારિત્ર પાળતો છતો મોક્ષ કેમ ન જાય.

ગુરૂ—વધ્યા સ્ત્રી ઘણા કાળ પુરૂષ ભોગવે અનેક ઉપાય કરે પણ પુત્ર ન પામે તદ્વત અભવ્ય જીવ વ્યવહાર ચારિત્રની ક્રિયા આદરી નમ્યા આંચક સુધી જાય પણ સિદ્ધિ ન પામે.

શિષ્ય—સર્વ જીવ સત્તાએ સિદ્ધ સમાન કહ્યા. કેમકે આઠ રૂચક પ્રદેશને કર્મ ખીલકુલ લાગતાં નથી તે મારે ભવ્ય અભવ્ય બેહુ સિદ્ધ સમાન કયાં.

(૩૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

છતાં અભવ્યં તો મોક્ષ જતા નથી તેનું કેમ ? તેનો ઉત્તર આપે છે જે. અભવ્યમાં પરાવર્ત ધર્મ નથી. કર્મનો સંબંધ અનાદિ અનંતમે ભાગે વર્તે છે. તેથી કોઈ કાળે મોક્ષ જશે નહીં, અને ભવ્ય જીવમાં તો પરાવર્ત ધર્મ છે માટે કારણ સામગ્રી મળે પલટણ પામે ગુણ શ્રેણિ ચઢીને સિદ્ધ થાય છે. ઇતિ તત્વ૦

પ્ર:—૧૯ ભામંડળનું તેજ સૂર્યથી આધકતર છે તે કેમ.

ઉ:—તીર્થંકરનું પરમ ઉદારીક શરીરનું તેજ વિશેષ છે. જે મનુષ્યથી ખમી શકાય નહીં તે ભણી તે તેજના પુદ્ગલ દેવતા સંહારીને પ્રભુની પુઠે ભામંડળ કરે તે ખાર સૂર્યથી પણ અધિક તેજવંત હોય છે. જે કારણ માટે તેમની પૂજા ભક્તિ કરવી મનુષ્યને ઘણી દુષ્કર છે.

પ્ર:—૨૦ ચાર કારણ વસ્તુ માત્ર માહે છે તે કીયાં ?

ઉ:—૧ ઊપાદાન કારણ-દ્રષ્ટાંત મૃતિકા, જે માહે ઘટ ઉપજવાની શક્તિ. ૨ નિમિત્ત કારણ-ઘટને ઉત્પન્ન કરનાર ચક્ર ચિવરાદિ જેણે કરી ઘટ નિપજે. ૩ અસાધારણ કારણ-કુંભકાર જે ઘટ નિપજાવે તે.

૪ અપેક્ષા કારણ-વસ્તુ જેમ છે તેમની તેમ રહે પણ જેની સહાયે આપણું કાર્ય કરીએ જેમ ઘટ નિપતો તેમને તેમ રહે પણ તેની સહાયે જલભરણરૂપ કામ નિપજે તથા જેમ સૂર્ય દીપે છે તેની સહાયે આપણું કાર્ય કરીએ તે અપેક્ષા કારણ કહીએ એ ચારમાં ઊપાદાન કારણ ધુરથી છેલેડા સુધી રહે. ઇતિ.

પ્ર:—૨૧ મિથ્યાત્વ વિષે ચૌભંગી, તથા સાદિ અનાદિ મિથ્યાત્વ કેને કહીએ અને મિથ્યાત્વને ગુણ કાણુ કેમ કહ્યું.

ઉ:—૧ અનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ, અભવીને હોય. ૨ અનાદિ શાંત મિથ્યાત્વ, ભવ્ય જીવને હોય, ૩ સાદિ શાંત મિથ્યાત્વ સમકિત પામીને ફરી પાછો મિથ્યાત્વે જાય અને ફરી સમકિત પામે તેને હોય. ૪ સાદિ અનંત તો કોઇને ન હોય.

હવે જે જીવે મિથ્યાત્વ ગ્રંથી ભેદી નથી સર્વ કાળ મમતામાંજ મગ્ન રહે છે. તે જીવ અનાદિ મિથ્યાત્વી જાણવો, અને જેણે મિથ્યાત્વ મોહનીના દલને ઉપસમાવી ગ્રંથી ભેદીને સમકિતી થઇને પાછો મિથ્યાત્વમાં આવે તેને સાદિ મિથ્યાત્વી કહીએ. એ બેહુ ભેદ જાણવા. એ બેહુ મિથ્યાત્વ છતાં જે અનુદાન કરેછે તે નિષ્કળ થાય છે. કહ્યું છે કે-

કષ્ટ કરો પરિપરિ દમો અપ્પા, ધર્મ કાજે ધન સ્વરચોજી ।

પણ મિથ્યાત્વ છતે તે જુદો, તિળે કારણ તુમે વિરચોજી ॥ ૧ ॥

એમ જશોવિજયજીએ સ્વાધ્યાયમાં કહ્યુંછે, જીન વચનથી વિપરિત દૃષ્ટિ તે મિથ્યાત્વ કહીએ. હવે સંસાર ભમતાં જીવને અનાદિ મોહ લક્ષણ મિથ્યાત્વ સદા સર્વદા છેજ, પરંતુ જે પ્રગટપણે કુદેવાદિ ઉપર સુદેવની ખુદ્ધિ એજ મિથ્યાત્વ ઉદયને ગુણસ્થાન કહીએ.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(33)

પ્ર:—૨૨ ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ કહો.

ઉ:—૧ પ્રદેશ મિથ્યાત્વ, ૨ પરણામ મિથ્યાત્વ, ૩ પડપણા મિથ્યાત્વ, ૪ પ્રવર્તન મિથ્યાત્વ એવં ચાર પ્રકાર તેમાં વ્યવહાર સમક્ષિ પામે ત્યારે. પડપણા તથા પ્રવર્તન બેહુ મિથ્યાત્વ ટળે. અને ગ્રંથી ભેદ કરી ઊપશમ ક્ષયોપશમ સમક્ષિ પામે તે વારે મિથ્યાત્વ પ્રણામ મિથ્યાત્વથી ટળે. અને ક્ષાયક પામે તે વારે પ્રદેશ મિથ્યાત્વ ટળે. અર્થાત્ જન પ્રક્ષિત અર્થથી વિપરીત પડપણા કરવી તે પડપણા મિથ્યાત્વ કહીએ. ૧ લૌકિક લોકોત્તર મિથ્યાત્વની કરણી કરવી તે પ્રવર્તન મિથ્યાત્વ કહીએ. ૨ કેવળી ભાષિત નવ તત્ત્વના અર્થે યથાર્થ સદહે નહી તે પરણામ મિથ્યાત્વ કહીએ. ૩ સત્તાએ રહેલી મોહની કર્મની સાત પ્રકૃતિ તે પ્રદેશ મિથ્યાત્વ જાણુ. ૪ એવા મિથ્યાત્વરૂપ ઘોર અંધકારમાંથી નિકળી સમ્યક્ત્વરૂપ દીપક ધરી આત્મ સ્વરૂપ અવલોકન કરશે તેને ધન્ય છે.

પ્ર:—૨૩ જૈનમાર્ગી કેને કહીએ.

ઉ:—રાગદ્વેષાદિ દુષણે રહિત વિતરાગ જેવની આજ્ઞાપૂર્વક ચાલે તેને જૈનમાર્ગી કહીએ. ૥ કહ્યું છે ૥ પદ ૥ પરમગુરુ જૈન કહો ક્યો હોવે, સ્યાદવાદ પૂરણ જોજને ૥ નયગભિત જશ વાચા, ગુણપર્યાય દ્રવ્ય જો જુએ, સોઠ જૈન હે સાચા, પરમ. ૥ ૧ ૥ પરપરણતિ અપની કર માને કિરીયા ગરવે થેહોલો, ઉનકુ જૈન કહો ક્યો કહીએ, સો મુરખમે પેહોલો. પરમ. ૥ ૨ ૥ ઇતિ.

પ્ર:—૨૪ આ સંસારમાં કયા કયા પદાર્થો કઈ કઈ વસ્તુથી ત્રપ્ત પામતા નથી અને તેથી શું ફળ મળે છે.

ઉ:—જગતવાસી જીવોને સર્વ પદાર્થ મળે તો પણ અપૂર્ણ ઇચ્છાથી વિશેષની વાંચ્છા કરેછે, જેમ હજાર મળેથી લાખની ઇચ્છા થાય છે. લાખ દ્રવ્ય મળે તો કોડની વાંચ્છા થાય છે. જીએ કે સગર ચકિતે સાંહજાર પુત્ર છતાં પણ ત્રપ્તી થઈ નહી, ગાયોના સમૂહથી કુચીકણે, તીલકશેઠ ધાન્યથી નંદરાજ સુવર્ણથી અત્રપ્ત હતા. પુનઃ ૧ વિપ્ર સર્વથી અત્રપ્ત અગ્નિધણુથી ૨ યમ જીવથી ૩ રાજા, પૃથ્વીથી ૪ સમુદ્ર, નદીથી ૫ ઊદર અશનથી ૬ ધરધન્યથી, ૭ નારીવ્યભિચારથી ૮ એ આઠ પદાર્થો આઠ વસ્તુથી અત્રપ્ત છે. અહાહા!! મોહની પ્રબલતા, અહંમ દશા ક્યારે છુટશે, અને પરિગ્રહના પુરમાંથી ક્યારે નિકળશું. પરિગ્રહ પાપનું મુળ છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ કહ્યું છે કે,

પરિગ્રહમદગરુ અતણે ભવમાંહેપહેજંતસલૂળે ।

ચાનપાત્રજેમસાયરે મારાકાંતિઅત્યંતસલૂળે પરિગ્રહમતાપરિહરો ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ ધણા ભારથી જેમ ઝાઝ ડુબી જાય છે તેમજ જીવ મહા પરિગ્રહ રૂપ ભારથી ભવ સમુદ્રમાં ડુબી જાય છે. મારે ભવ્ય જીવોએ સંતોષ કરવો. કેમકે સંતોષાનપરંસુલં હિતિ વચનાત્ ઇહાં ધનધાન્યાદિ નવ પ્રકારનો અહિ પરિગ્રહ કહીએ અને મિથ્યાત્વ. ૧ હાસ્યાદિ. ૬ કષાય. ૪ વેદ. ૩ એવં ચૌદ પ્રકારે અભ્યંતર પરિગ્રહ જાણવો, વા જે વસ્તુ ઉપર મુરજાલાય છે તેને પરિગ્રહવંત કહીએ. ઇતિ

(૩૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પ્ર.—૨૫ સચિત અચિત ભૂમિ કેટલી હોય.

ઉ.—રાજમર્ગની ભૂમિકા આંગણ પાંચ અચિત્ત પછી હેડળ સચિત્ત હોય શેરીની ભૂમિ આંગણ ૭ અચિત્ત હોય. ઘરની ભૂમિ આંગણ ૧૦ મળમુત્રની ભૂમિ આંગણ ૧૫ ગાય લેસ બકર પ્રમુખ બેસે ત્યાં આંગણ ૨૧ ચલા હેડળ આંગણ ૩૨ ની ભાડાની ભૂમિ આંગણ ૭૨ ઇટવા નિચે ભૂમિ આંગણ ૧૦૧ અચિત્ત જાણવી. શેષ સર્વે સચિત્ત જાણવી, કેમકે જ્યાં ઉપક્રમ વધારે લાગે ત્યાં વધારે અચિત્ત થાય છે. ઇતિ.

પ્ર.—૨૬ પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં નામ અને તેના વિષય કેટલો છે.

ઉ.—

નામ.

વિષય.

૧ રસના ઇન્દ્રિ, જીભવા

નવ જોજન ઉત્કૃષ્ટ જાણવો.

૨ નેત્ર, ચક્ષુ, ઇન્દ્રિ

લાખ જોજન ઝાઝેરા ઉત્કૃષ્ટ.

૩ નાસિકા, શ્રાણુન્દ્રિ

નવ જોજન ઉત્કૃષ્ટ.

૪ કર્ણ, શ્રોત્રેન્દ્રિ

બાર જોજન ઉત્કૃષ્ટ

૫ શરીર, સ્પર્શેન્દ્રિ

નવ જોજન ઉત્કૃષ્ટથી.

જઘન્યથી તો આંગળનો અસંખ્યાતમો ભાગ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય હોય હવે વિશેષ સમજુતી આપેછે, શ્રોત્રેન્દ્રિ ગર્ભરવ શબ્દ જોજન બાર સાંભળે, તેમજ વાયુ યોગે નવ જોજનથી આવ્યા બારા બારા પુદ્ગલનું જીભવાએ ગ્રહણ થાય. અને નાસીકા નવ જોજનથી સુરલી દુરલી ગ્રહે, સ્પર્શેન્દ્રિ નવ જોજનથી વાયુ યોગે આગ્રહણ થાય, અને ચક્ષુ ઇન્દ્રિનો વિષય એક લક્ષ જોજન કહો છતાં ઘણા લાખ જોજન સૂર્ય ખીંખને કેમ દેખી શકેછે, તત્રોતર, આસરે આપણા ગાંઠી ૧૩૦૦ નુ સૂર્યવિમાન મહોડુ છે તે સંપૂર્ણ મનુષ્યની નજરે નથી આવતું પણ તેના વિમાનના તળીયાનો તેજનો આભાસ માન ઝલક કાંતી દીસેછે પણ વિમાન જેવડું છે તેવડુ દ્રષ્ટે ન આવે વળી તેજવંત પદાર્થ વધારે દેખે તો પણ નિષેધ નહી. ઇતિ.

પ્ર.—૨૭ છ કાયનાં નામ તથા ગોત્ર કહો.

ઉ.—

નામ.

ગોત્ર.

૧ ઇંદ્રીયાવર કાય

પૃથ્વિકાય ગોત્ર, માટીના જીવ

૨ બંભીયાવર કાય

અપકાય ગોત્ર, પાણીના જીવ,

૩ સીપીયાવર કાય

તેડીકાય ગોત્ર, અગ્નિના જીવ,

૪ સુમુદ્યા થાવરકાય

વાઙિકાય ગોત્ર, વાયુના જીવ,

૫ આવસ્થથાવરકાય

વનસ્પતિકાય ગોત્ર, વનસ્પતિના જીવ,

૬ જંગમ કાય નામ

ત્રસ કાય ગોત્ર, બેરેન્દ્રિ, તેરેન્દ્રિ, ચૌરેન્દ્રિ,

પચેન્દ્રિજીવ.

એ રીતે છકાયનાં નામ ગોત્ર જાણવાં, જેમ સાત નરકનાં નામ ગોત્ર છે તેમ એ પણ જાણવાં.

શ્રી જૈનતાવસંગ્રહ.

(૩૫)

પ્ર:—૨૮ વિગલેંદ્રિ ઝાટલે ઝેરેંદ્રિ, તેરેંદ્રિ ચૌરેંદ્રિને રસના ઇંદ્રિ છતાં કેમ બોલતા નથી.

ઉ:—મંદશકિતથી વચન ઉચાર કરી સકતા નથી પણ મંદ સ્વરે બોલે છે. ॥ ઇતિ.

પ્ર:—૨૯ પાંચ ઇંદ્રિયોના ત્રેવીસ વિષય તો સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તેથી થતા તેના (૨૫૨) વિકારવડે જીવકર્મ બાંધ કરે છે તે વિકારનું સ્વરૂપ તથા કા-
મી ભોગીન કોણુછે અને તે શી વસ્તુએ ભરેલી છે.

ઉ:—૧ શ્રોતેંદ્રિનાં ૧૨ વિકાર કહેછે. સચિત શબ્દ રૂઠો મયૂર કોકીલ પ્ર-
મુખ ૧ અચિત શબ્દ મૃદંગ તાલ પ્રમુખ, ૨ સ્પર્શ શબ્દ ભેરી પ્રમુખ, ૩ તે
શુભ અશુભ ભેદ. ૬ તે રાગ દ્વેષ. ૧૨ ભેદે શ્રોતેંદ્રિના વિષય વિકાર જાણવા.
ઠાં શુભા શુભ સાંભળવું તે તો શ્રોતેંદ્રિનો સ્વભાવિક વિષય છે. પરંતુ તેને
વિષે રાગદ્વેષની બુદ્ધિએ ઇષ્ટાનિષ્ટપણે વર્તવું તેજ વિકાર ભાવ તજવા થાય
છે, એમ સર્વ સ્થળે સમજવું.

૨ ચક્ષુ ઇંદ્રિના ૬૦ વિકાર કહેછે, વર્ણ પાંચ, તે શુભ રતનાદિક, અશુભ
વર્ણ કેશાદિ મળી ૧૦ તે સચિત્તા ચિત્ત મિશ્ર ભેદ ત્રીગુણ કરતાં ૩૦ ભેદ થાય
તે રાગદ્વેષે બમણા કરતાં ૬૦ ભેદ જાણવા.

૩ ધ્રાણેંદ્રિના ૨૪ કહેછે, સુરભીગંધ, દુરભીગંધ, બેહુ ભેદ તે સચિત્તા
ચિત્ત મિશ્ર ભેદ. ૬ થાય તે શુભા શુભ કરતાં ૧૨ ભેદ થાય, તે રાગદ્વેષે કરી
૨૪ ભેદ જાણવા.

૪ રસેંદ્રિના ૬૦ વિકાર કહેછે, પાંચ રસ, તે શુભાશુભ કરતાં ૧૦ સચિ-
ત્તાચિત્ત મિશ્ર ગણતાં ૩૦ તે રાગદ્વેષે કરી ૬૦ ભેદ જાણવા, ઠાં કપાયલા રસ
ભેગા ખારા રસનો સમાવેશ થાયછે.

૫ સ્પર્શેંદ્રિના ૯૬ ભેદ કહેછે, સ્પર્શ ૮ હલવો સ્પર્શ, અર્કતુલ્ય ૧ ગુરૂ તે
વજ્રદિક, ૨ મૃદુસ્પર્શ, હંસના રોમરૂપ, ૩ ખરસ્પર્શ કરવતધાર, ૪ શીતસ્પર્શ
હેમ પ્રમુખ, ૫ ઉષ્ણસ્પર્શ, અગ્નિ પ્રમુખ, ૬ સ્નિગ્ધ સ્પર્શ, ધૂતાદિ, ૭ લુખો
સ્પર્શ, રાક્ષાદિ, ૮ તે સચિત્તાચિત્ત મિશ્ર ભેદ ત્રીગુણ કરતાં ચોવિસ થાય, તે
રૂઠા અને ભૂંડા કરતાં ૪૮ થાય, તે રાગદ્વેષે કરતાં ૯૬ ભેદ થાયછે, એવં
સર્વ મળી પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષય ૨૩૦ અને વિકાર ૨૫૨ જાણવા. તે તજે તેને ધન્ય છે.

શિષ્ય:—પૂર્વોક્ત પાંચે ઇંદ્રિયોમાં કામી તથા ભોગી કોણુછે.

ગુરૂ:—શ્રોતેંદ્રિ શબ્દથી અને ચક્ષુઇંદ્રિ રૂપથી કામી છે અને સ્પર્શેંદ્રિ,
રસેંદ્રિ, ધ્રાણેંદ્રિ, એ ત્રણ પોત પોતાના વિષયની ભોગી છે. વળી.

શિષ્ય:—પાંચ ઇંદ્રિયો શી વસ્તુથી ભરેલી છે.

ગુરૂ:—૧ દ્રવેંદ્રિ આકાર તે મળમૂત્ર રક્તમાંસાદિ અશુભ પુદ્ગલોથી
ભરેલી છે. ૨ ભાવેંદ્રિ તે રાગદ્વેષ વિકાર ભરેલી છે. ઠાં રસના ઇંદ્રિના વશવડે
જીવ પ્રખળ દુઃખી થાયછે માટે તેને ઉપદેશ કરેછે બે.

(૩૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

હે જીઠે કુરુ મર્યાદા । મોજને ભાષણે પિવા ॥

અક્ષાલે નિયતે મૃત્યુ । જીઠા દોષેણ માનવાઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ યુગમાર્થ.

પ્ર:—૩૦ છ પ્રકારના પુદ્ગલ તથા ત્રણ પ્રકારના પુદ્ગલનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉ:—૧ આદર પુદ્ગલ, ૨ આદર આદર, ૩ આદર સૂક્ષ્મ, ૪ સૂક્ષ્મ આદર, ૫ સૂક્ષ્મ, ૬ સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ એવાં છ તે વિસ્તારથી કહેછે.

૧ પાણી, દુધ, ધૂત, તેલ, મધુ ઇત્યાદિના પુદ્ગલ તે આદર કહીએ. જે માટે છેલા થકા એકમેક થાય.

૨ માટી, પાષાણ, કાષ્ટ પ્રમુખના જે પુદ્ગલ તે આદર આદર કહીએ. જે માટે છેલા થકા એકમેક ન થાય, ભીન્ન રહે માટે.

૩ શરીરની છાયા, ધુમાડા આશ્રી મધ્યે વિશ્રસા દીસેછે તેને આદર સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ કહીએ જે માટે નજરે દેખીએ પણ હાથમાં ન આવે.

૪ ચક્ષુ વિના બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયે ગ્રહીએ તે સૂક્ષ્મ આદર પુદ્ગલ કહીએ શા માટે જે ગંધ રસ સ્પર્શ શબ્દના પુદ્ગલ આવતા ન દેખીએ તે માટે સૂક્ષ્મ અને ગંધે રસે સ્પર્શે શબ્દે જાણીએ તે માટે એ જાતીના પુદ્ગલને સૂક્ષ્મ આદર કહીએ.

૫ કર્મની વર્ગણના પુદ્ગલ તે દ્રષ્ટે ન આવે તે માટે ચૌદાસીઆ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ કહીએ.

૬ કર્મોત્પત્તિ એક છુટો પરમાણુ પુદ્ગલ તે સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ કહીએ. એ રીતે છ પ્રકારના પુદ્ગલ સંસાર મધ્યે વ્યાપી રહ્યા છે, જેમ છકાયના જીવ વ્યાપી રહ્યા છે તેમ એ જાણવા. હવે ત્રણ પ્રકારના પુદ્ગલ કહેછે. ૧ જીવે જે ગ્રહણ કરેલા તેમાં જીવે ત્યાં સુધિ પ્રયોગસા પુદ્ગલ કહીએ. ૨ તેજીવ શરીરમાંથી ગયા પછી રહ્યા તે મિશ્રસા કહીએ. ૩ સ્વભાવીક સ્કંધ પુદ્ગલ અધારના વાઢળના લીલા પીળા સ્વભાવીક થઇ જાયછે તે વિશ્રસા જાણવા.

પ્ર:—૩૧ ચાર પ્રકારના પુરૂષ વિષે ચૌભાંગી કહો.

ઉ:—૧ ઉગીને ઉગ્યા તે ભરતેસર, ૨ ઉગીને આથમ્યા તે બ્રહ્મદત્ત ચક્રિ, ૩ આથમીને ઉગ્યા તે હરીકેસી સુનિ, ૪ આથમીને આથમ્યા તે કાલિક શર કપાઈ ઇતિ વૈરાગ્ય રતનાકરે.

પ્ર:—૩૨ ચાર પ્રકારના પુરૂષ કયા ?

ઉ:—૧. ક્ષમાસૂર અરિહંત દેવ, મહાવીરવત્ ૨ તપસૂર અણુગાર, દ્રઢ પ્રહારીવત્. ૩ દાનસૂર વૈશ્રમણ્ય દેવતા, લોકપાલવત્, ૪ યુદ્ધસૂર વાસુદેવ, ત્રણસે સાઠ સંત્રામ કરે તે માટે.

પ્ર:—૩૩ પાંચ પ્રકારે જીવને કાયામાંથી નિકળવાનો માર્ગ કહેાછે તે કેમ ?

ઉ:—જીવને અત સમયે જે અંગ દુરકી, રહી જાયછે તે જોવું. ૧ જેમકે સર્વ અંગ રહ્યા પછી માત્ર પગના પ્રદેશ હાલતા હોય તે પછી અંધ થાય તે જીવ નરકે જાય ૨ તેમજ જંઘાથી નિકળે તો ત્રીજાં થાય, ૩ હૃદયથી નિકળે

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૩૭)

તો મનુષ્ય થાય, ૪ મસ્તકથી નિકળે તો દેવલોકે જાય, ૫ સર્વોગ પ્રદેશ સાથે ઉપડે તે મોક્ષ ગામી જીવ જાણવો. ઇતિ ઠાણાંગ.

પ્ર:—૩૪ જાતી સ્મરણ જ્ઞાનવાળો કેટલા જીવ દેખે, અને કયા જ્ઞાનના ભેદમાં છે. ૩

ઉ:—જાતી સ્મરણ, મતિ જ્ઞાનના ભેદમાં છે, અને તે એક બે ત્રણ ચાવત નવ જીવ પૂર્વના દેખે, ઉપરાંત તેનો વિષય નથી. એજ એનો સ્વભાવ છે. પૂર્વે પ્રજ્ઞની વાણી સુણી જાતી સ્મરણ જ્ઞાનથી પૂર્વે જીવસ્વરૂપ વિચારી ચારિત્ર લેઈ સંસાર પાર થાય, જેમ વિભંગ જ્ઞાનથી દેખે તે અવધિ દર્શનના ભેદમાં છે તેમ ઇલાં જાણવું.

પ્ર:—૩૫ પાંચ પ્રકારની લબ્ધિનું સ્વરૂપ કહો.

ઉ:—૧ કાલલબ્ધિ, ૨ ઇંદ્રિયલબ્ધિ, ૩ ઉપદેશલબ્ધિ, ૪ ઉપસમલબ્ધિ, ૫ પ્રયોગતાલબ્ધિ, એવાં પાંચ લબ્ધિ પામે તે વારે જીવ આત્મબોધ સમક્તિ ધર્મ પામે. ઇલાં કાળલબ્ધિ તે યથા પ્રવૃત્તિ કરણ થયે આવે. આયુર્કર્મ વર્ણ સાત કર્મની સ્થિતિ અકામ નિર્જરાદિકે ઓછી કરતો ઘટાડતો નવી અણ બાંધતે ઉત્કૃષ્ટમાંથી એક કોડકોડી માંહે આણી મુકે એટલે સાત કર્મની સાત કોડા કોડી સાગર માંહે લાવી મુકે ત્યારે જીવ કાળલબ્ધિ પામ્યો કહીએ. ૧ પણ તે એકંદ્રી વિગલેંદ્રી પણ પામ્યો તે કામ ન આવે જે માટે અકામ નિર્જરાયે ઊંચો આવી સંજી પંચેદ્રીપણ પામે તે વારે બીજી ઇંદ્રિયલબ્ધિ પામ્યો કહીએ. ૨ ત્રીજી ઉપદેશલબ્ધિ પામે, ૩ ત્યારે તે સમે ત્યાં ઉપશમભાવે વર્તતો અપૂર્વ કરણ પામેથી ગંડીને ભેદ ત્યાં ચોથી લબ્ધિ પામ્યો કહીએ, ૪ પછી અનિવૃત્તિ કરણ અંતર કરણ વર્તતો જીવ પ્રયોગતા લબ્ધિ પામે, ૫ ત્યાં વીતરાગ ધર્મ રૂચિ પ્રતીતાત્મક ધર્મે શુદ્ધ શ્રદ્ધાન આત્મ સ્વરૂપનો દર્શન જ્ઞાન સ્વરૂપા ચરણરૂપે સમક્તિ પામે. ઇતિ.

પ્ર:—૩૬ શ્રી વીતરાગ ભાષિત ધર્મ કોણ ન પામે ?

ઉ:—૧ જ્ઞાત કુળથી ભ્રષ્ટ થયો તે, ૨ દેવનો પુજારો દેવ કોમા લખાય તે, ૩ વિષયાશક્ત લોલુપી, સ્ત્રી લંપટ હોય તે, ૪ આર્યાનો પુત્ર એટલે જે સાધ્વિએ વ્યભિચાર સેવ્યું હોય તેનો પુત્ર, ૫ દેવગુરુનો નિંદક ઉત્થાપક, ધાતક, એ પાંચ નિધર્મમા કહ્યા, એટલે વીતરાગ ભાષિત ધર્મ ન પામે.

પ્ર:—૩૭ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ અને તેને ટાળવા પ્રમળ સાધનભૂત ઉપચાર શું છે ?

ઉ:—૧ દ્રવ્યકર્મ—આઠ કર્મની વર્ગણારૂપ પુદ્ગલ તે અર્થાત્ ભાવકર્મ આકર્ષણે કર્મ વર્ગણા બંધાય તે.

૨ ભાવકર્મ—અશુદ્ધોપયોગે વિભાવ જે રાગદ્વેષ મોહરૂપ આત્મા પ્રણમે તે.

૩ નોકર્મ—ઉદારીકાદિ પાંચ શરીર દ્રવ્યકર્મને સમીપે રહ્યાં આટે તે શરીરને પણ નોકર્મ કહીએ. અર્થાત્ તે કર્મ વર્ગણા જે વારે પાંચ શરીરે પ્રણમે તે નોકર્મ કહીએ એ ત્રણ પ્રકારના કર્મરૂપ રોગના મહા વૈદ્ય જીનેશ્વર ગણધરજી છે.

(૩૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

તે ત્રણ પ્રકારની દેશના આપેછે, તે કહેછે ૧ યથાર્થ વાદ દેશના-જીવાદિકતું સ્વરૂપ ધાર્યાથી પ્રશ્નપ્રત્યક્ષ વસ્તુ તત્ત્વનો પ્રકાર થવાથી ભાવકર્મ રોગ ટળેછે. ૨ વિધિ વાદ દેશના-દેશવિરતિ મહાપ્રતીરૂપ ક્રિયા શુભોપયોગે આચરતાં દ્રવ્ય કર્મ રોગ ટળેછે. ૩ ચરિતાનુવાદ દેશના-જાણુસ્વામી પ્રમુખનાં ચરિત્ર સુશીલ વપય કપાયતી નિવર્તિરૂપ વૈરાગ્ય ગુણ પ્રગટ થવાથી નોકર્મ રોગ મટેછે, એટલે એ ત્રણ પ્રકારની દેશના ત્રણ પ્રકારના કર્મ રોગ ટાળવા કારણભૂત છે. ઇતિ.

પ્ર:—૩૮ સંઘ થકી દુર કેને કરવો.

જા:— જો ભગઈ નથી ધમ્મો ન સામાયક ચેવ ન વચાઈં.

સો સમગ સંઘ વજ્જો કાયવ્વો સમગ સંઘેગ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કોઈ કહે જે આજ તો ધર્મ નથી, સામાયક નથી, વ્રત નથી એમ બોલનારને સંઘે મળી સંઘ થકી દુર કરવો.

પ્ર:—૩૯ દેવતાને શાસ્ત્રમાં નોંધમિમયા કહ્યા છે તે કેમ.

જા:—દેશવિરતિ સર્વ વિરતિપણુ નથી મોટે પરંતુ સમકિત ધર્મ શ્રુત ધર્મની અપેક્ષાએ ધર્મ છે. એટલે દેવતાને વ્રત પચખાણુ નથી પરંતુ ભક્તિરાગે નિર્જીશ કરેછે. ઇતિ.

પ્ર:—૪૦ ચૌદ મહોદી વિધાનાં નામ.

જા:— ૧ નભોગામિની	૨ પરશરીર પ્રવેસની.
૩ રૂપપરાવર્તની	૪ સ્તંભની
૫ મોહની	૬ સ્વર્ણસિદ્ધિ
૭ રજતસિદ્ધિ	૮ રસસિદ્ધિ
૯ અધ્ધમાક્ષણી	૧૦ શત્રુપરાયણી
૧૧ વસ્યકરણી	૧૨ ભૂતાદિદમની
૧૩ સર્વ સંપત કરી	૧૪ શિવપદ પ્રાપણી

તથા બીજી લૌકિક ચૌદ વિધાનાં નામ કહો ?

૧ રૂગવેદ-કર્મમાર્ગ	૨ યજુર્વેદ-યાગવિધિ
૩ અથરવેદ-દેવતાના આરા	૪ સ્યામવેદ-જ્ઞાનશાસ્ત્ર
૫ શિક્ષા-ગુરુ શિષ્યનો ધર્મ	૬ કલ્પ-આચાર
૭ વ્યાકરણ-શુદ્ધ શબ્દસાધન વિધિ	૮ છંદ-અનેક પ્રકારે કાવ્ય વિગેરે
૯ જોતિષ-અગાલવિદ્યા આકાશપૃથ્વીની	૧૦ નિર્ચુક્તિ-સિદ્ધાંતનિર્ણય
૧૧ મીમાંસક-કર્મકાંડ વિગેરે	૧૨ આત્મીક્ષીકા-જ્ઞાનકાંડ કલ્પ-સૂત્રે તર્કવિદ્યા કરી છે

૧૩ ધર્મશાસ્ત્ર-ધર્મનિર્ણય

૧૪ પુરાણ-ધણ કાલનો બીના.

ઇતિ ચૌદ વિધાનાં નામ જાણવાં.

ઈહાં ચાર વેદના કર્તા પુરૂષ કોઈ નથી એમ વેદમતીયો કહે છે. ઝક્કવ અવૌલ્લેય ૩૦ પશુ તે બોલું છે કેમકે અજ્ઞરમય વેદ છે તો તાલુઆદે સ્થાન તો

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૩૯)

પુરૂષને હોય છે માટે કોઈ પણ પુરૂષ કર્તા હોવો જોઈએ એ નિઃસંદેહ છે.

પ્ર.—૪૧ લૌકિક અઠાર પુરાણનાં નામ કીયાં ?

હિ.—૧ બ્રહ્મપુરાણ.	૨ પદ્મપુરાણ.
૩ વિશ્વપુરાણ.	૪ શિવપુરાણ.
૫ ભાગવતપુરાણ.	૬ માર્કંડેયપુરાણ.
૭ અગ્નિયપુરાણ.	૮ નારદપુરાણ.
૯ ભવિષ્યપુરાણ.	૧૦ અહતવેવર્તીપુરાણ.
૧૧ લિંગપુરાણ.	૧૨ રુદ્રવ્યપુરાણ.
૧૩ વરાહપુરાણ.	૧૪ વામનપુરાણ.
૧૫ કુર્મપુરાણ.	૧૬ મત્સ્યપુરાણ.
૧૭ ગરુડપુરાણ.	૧૮ બ્રહ્માંડપુરાણ.

એ રીતે અઠાર પુરાણનાં નામ જાણવાં.

પ્ર.—૪૨ ઇંદ્ર કેટલી દેવીઓ સાથે ભોગ ભોગવે છે.

હિ.—અમરેંદ્રને પાંચ અગ્ર મહાદેવી છે, તે પ્રતેકને આઠ આઠ સહસ્ર દેવીનો પરિવાર ગણતાં ચાલીસહજાર દેવીઓ સાથે ભોગ ભોગવતા વિચરે છે. અને સુધર્મ ઇંદ્રને આઠ અગ્ર મહાદેવી છે, તે એકેત્રી સોઠ હજાર રૂપ વિકુર્વે તે ઇંદ્ર પણ વિષય ભોગવતાં ૧૨૮૦૦૦ રૂપ વિકુર્વે આ રીતે આ છવે દેવમનુષ્ય સખાંધી ઘણા પુદ્ગલીક ભોગ ભોગવ્યા પણ અત્રપ્રથકો હજી પણ તેનો લાભ લઈ છુટતી નથી હા છતિ ખેદ. ? આત્મરામેરે મુનિરામે ક્ષતિ.

પ્ર.—૪૩ એક ભવમાં ચક્રવર્તી તીર્થંકરની પદવી ભોગવતાં થકાં માગ્યાદિ તીર્થ સાધતી વખતે અઠમ કરે કે નહીં.

હિ.—તીર્થંકર ચક્રિ માગ્યાદિ તીર્થ સાધતાં અઠમ તપ ન કરે તીર્થંકર પદવી છે માટે શાંતિનાથ ચરિત્રે કહ્યું છે.

પ્ર.—૪૪ તીર્થંકરનો જન્મ થાય તે વખતે સાતે નરકમાં કેટલું અજવાળું થાય ?

હિ.—પહેલી નરકે સૂર્ય સરીખો ઉઘોત થાય. બીજી નરકે સાજી સૂર્ય સમતેજ. ત્રીજી પુન્યમ ચંદ્રસમ ઉઘોત ચોથીએ સાજીચંદ્ર સમ તેજ પાંચમી નરકે શુક્રાદિગ્રહ સરીખો તેજ છઠીએ નક્ષત્ર સરીખો તેજ સાતમીએ તારાસરીખો તેજ હોય એહવો ઉઘોત તીર્થંકરના કલ્યાણક અવસરે હોય.

પ્ર.—૪૫ ચાર ચિત કીયાં.

હિ.—૧ વિક્ષિપ્ત-એટલે અપલ ચિત વિખર ચિત તે. ૨ જ્ઞતાયત-ખેચી લાવે તે. ૩ સંસ્લીષ્ટ-વળગાડી રાખે તે. ૪ સંલીનતા-નિશ્ચલ ચિત, ઇત્યર્થઃ મણિચંદ્રકુત સઝાયથી.

પ્ર.—૪૬ ઊત્સર્ગ અપવાદ તે શું.

હિ.—ઊત્સર્ગ તે-શક્તિ સામર્થ્ય છેતે આગસોક્ત વિધિએ સંહિત છત આ-

(૪૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ણયુક્ત ઉત્કૃષ્ટ ધોરત્રત પચખાણુ બ્રહ્મચર્યાદિપાળે પરિસહ સહન કરે જનકદંપી આદે નિશ્ચલપણે આત્મ ઉપયોગે વર્તે તે પુન્યમ ચંદ્રવત છે.

૨ અપવાદ તે—કોમલ માર્ગ, છ છીંડી ચાર આગારે કરી સહિત યથા-શક્તિ એ કારણ ભાવે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળભાવથી ન્યુનાધિકપણે કરે. શિષ્ય સાખા-દિક કરે, ધર્મોપદેશ આપે અસકય પરિહાર હોવાથી કરે તે બીજના ચંદ્રવત જાણવો. સાધક ભાવને બાધક પડતાં આત્મગુણ રાખવા કરવું તે અપવાદ છે.

પ્ર:—૪૭ સિદ્ધિ સડક બતાવો.

ઉ:—૧ આગમ અનુસારે પ્રવર્તવું. ૨ સંવિગ્ન ગીતાર્થ વૃદ્ધેની આચરણાએ ચાલવું, તે મુક્તિ પુરી જવા સિદ્ધિ સડક છે, અને જે સ્ત્રીયોને પરપુરૂષની અતિ અભિલાખા, વા પુરૂષને ઘણી સ્ત્રીયોની અભિલાખા છે તેજ નરકગતી જવા સિદ્ધિ સડક છે. જેમ વિષ તે બાધાથી મારે છે. અને વિષયરૂપ વિષ તે સ્મરણ કર્યાથી મારે છે. મારે ઉત્તમ જીવોને તે તજવા ચોગ્ય છે. ઇતિ.

પ્ર:—૪૮ શુદ્ધ વ્યવહાર તથા અશુદ્ધ વ્યવહાર કેને કહીએ ?

ઉ:—૧ શુદ્ધ વ્યવહાર—જીવ સાથે જોડાએડા કર્મોની નિર્જરા પૂર્વક સમ-કિતાદિ ગુણ શ્રેણિનું ચક્રવું એમ પ્રણામ વિશુદ્ધતાપૂર્વક જ્ઞાન, જ્ઞાનાદિને વિષે વર્તવું, જેની હદ પ્રાપ્તિ ચોથાથી ચૌદમા ગુણ કાણા સુધી હોય.

૨ અશુદ્ધ વ્યવહાર—શુભાશુભ કર્મોશ્રવ લાગુ પડે એવા પ્રમાદ પૂર્વક જે શરીર જન્ય વ્યાપાર તેની હદ પ્રાપ્તિ પહેલાથી છૂટા ગુણ કાણા સુધી હોય, શુભાશુભ ઉપચરિત અનુપચરિત વ્યવહારનો એમાં જે સમાવેશ થાય છે.

પ્ર:—૪૯ ગાંડસી વેદસીવાળાને શું ફળ થાય ?

ઉ:—દીવસે એકસણુ, સાંજે ચોવિહાર સહિત કરી ગાંડસી પચખાણુ કરે તેને માસ એકે ઓગણત્રીસ ઉપવાસનો લાભ કહ્યો છે, અને બે વખત ભોજન કરનારને અઠાવીસ ઉપવાસનું ફળ કહ્યું છે, ઉપયોગ ચુકવાથી, તે વખતથી ચો-વિહાર બીજે દીવસ સૂર્યોદય સુધી કરે, પ્રમાદ રહિત જે નોકાર ગણી ગાંડ બાંધે છે તે મુક્તિ સુખની ગાંડ બાંધે છે, તેમજ નોકાર ગણી ગાંડ છોડે છે તે કર્મની ગાંડ છોડે છે. વળી પુનઃ પુનઃ નોકાર સંભાળવાથી નિર્જરાનો લાભ પણ થાય છે. ગાંડ તથા વીંટી ફેરવે તેટલી વખત મોકલું છે શેષ સર્વ કાળનો ચોવિ-હારરૂપ વિરતિનો લાભ થાય છે. આ કેવી મજેતું ઉત્તમ સ્વભાવીક નીયમ છે. આ વ્રત વિષે મારા પ્રિય મીત્ર મગનલાલ અમીમંદની પક્ષી દ્રઢતા હતી. ઇતિ.

પ્ર:—૫૦ મૈથુન સેવવાથી ચોવિહાર ભંગ થાય કે નહીં ?

ઉ:—મૈથુન સેવવાથી ચોવિહાર ભંગ નહીં, પરંતુ મુખ ચુંબન કરે, અથવા લેપવાળી આંગળી મુખમાં ઘાલવાથી ચોવિહાર, તિવિહાર ભંગ થાય, લેપર-હિત પોતાની આંગળી મુખમાં ઘાલવાથી વ્રતભંગ નહીં, તેમજ અપવાદે અણ-હારી વસ્તુ વાપરતાં ચોવિહાર ભંગ નહીં, ઇતિ.

પ્ર:—૫૧ દયામાં ધર્મ છે કે આજ્ઞામાં ધર્મ છે ?

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૪૧)

ઉ:—આણા સહિત દયામાં ધર્મ છે. નહીતો જમાલીએ રાજ સુકી દીક્ષા લેઈ માખીની પાંખ ન દુહવાય એમ દયા પાળી પણ માત્ર વચન ઉઠાપવાથી સંસાર વધાર્યો.

અર્થાત મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું કે જે કામ કરવા માંડ્યું તે કર્યું કહીએ અને જમાલી કહે કે પુર થયા પછી એટલે કર્યા પછી કર્યું કહીએ, ઇલાં ફક્ત શાબ્દ માત્રાનો ફેર ઉત્સૂત્ર ભાષણથી ભવ ભ્રમણ કર્યો, તો વધારે વિપરીત પ-રૂપણા રૂપ ઉત્સૂત્ર ભાષણનું શું કહેવું, શ્રી આનંદધનજીએ ચૌદમા પ્રભુના સ્તવનમાં કહ્યું છે. જે:—

પાપ નહીં કોઈડત્તમૂત્ર ભાષણ જિસ્યુ ધર્મ નહીં કોઈ જગ સૂત્ર સરીલ્લો ।

સૂત્રાનુસાર જે ભવિક કિરીયા કરે શુદ્ધ ચારિત્ર તેહનોજ પરલ્લો ॥ધાર. ૧॥

બીજાં પાપ કર્યા છતાં ભવાંતરે સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ છે, પ-રંતુ વિપરીત પરૂપણાદિક મિથ્યાત્વનો ભવ માત્ર પણ ભવાંતરને વિષે બોધિ જે સમકિતનો નાશ કરે છે. કેમકે આણામંગો મહાદોષો, પછીશતક ગાથા ૧૦ મીથી જાણવું. વળી જુઓ કે પર્વત, વસુરાજ અબાહોમ અસત્ય વચનથી નરકે ગયા, અને નારદનો યશ થયો, માટે ઉત્સૂત્ર ભાષણ ન કરવું. ઇલાં કોઈને શંકા થશે કે જે કામ કરવા પ્રારંભ્યું તેમાં અનેક વિદ્ન થાય છે તો પુર થયા પછી થયું કહેવું એ ઠીક છે. તેણે સમજવું કે ભવિષ્યકાળે થવાનું છે પણ વર્તમાન કરવાના અભિલાષથી કર્યું કહીએ, જેમ કોઈ માણસ અમુક નગરે જવા નિકળ્યો, તે વારે અવર પુરૂષે તેના સંબંધીને પુછ્યું જે મોટા ભાઈ ક્યાં ગયા છે, તેણે કહ્યું જે અમુક નગરે ગયા છે, હવે તે તો રસ્તામાં છે, ઠેક પહોંચ્યો નથી, તોપણ ગયો કહીએ. વળી કોઈ કે ઉપવાસ કર્યો છે તે બીજે દીવસે પુરૂ થાય છે, તો પણ તેણે ઉપવાસ કર્યો કહીએ. જેમ ઘર વસ્ત્ર બળવા લાગ્યું હોય તે સર્વત્ર નહીં બળ્યા છતાં પણ બળ્યું કહીએ છે. માટે વીર વચન સત્ય કહીએ.

પ્ર:—પર ચાર પ્રકારના પુરૂષ કીયા ?

ઉ:—૧ ઉત્તમ પુરૂષ-દ્રાક્ષવત આહ્યાક્યંતર બેહુનરમ, કોમળ હોય છે, તેમ આહ્યા અક્યંતર ગુણ પણ હોય છે.

૨ મધ્યમ પુરૂષ-નારીએરવત, અંતર કોમળ હોય, ઉપર કંઠ હોય છે.

૩ અધમ પુરૂષ-બોરવત, અંતર કંઠ ઉપર નરમ હોય.

૪ અધમાધમ પુરૂષ-સોપારીવત, માંહેથી અને આહરથી બેહુ કંઠ હોય એમ પુરૂષની પરિક્ષા કરવી.

પ્ર:—પર નવ પ્રકારની ભક્તિ બતાવો ?

ઉ:—૧ ઉપાદેય સ્વરૂપને સાંભળવું, ૨ કીરતન કરવું, ૩ ચિંતન કરવું, ૪ સેવા પૂજા કરવી, ૫ વંદન સ્તુતિ કરવી, ૬ ધ્યાન ધરવું, ૭ તનમયતા કરવી, ૮ સમાધિ કરવી, ૯ એકમેક લય લીન થવું. ઇ.

(૪૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

પ્ર:—૫૪ તીર્થંકર જ્ઞાનવાન છતાં ભોગ કર્મ કેમ કરે છે ?

ઉ:—પુર્વોપાસ્થિત જે કર્મ ઉદય આવ્યું તેનું ફળ રોગવત જાણી રાગનિવારી ભોગવે, પ્રવાસાં પેરે બાહ્યરંગધરે પણ અંતરવિકારભાવ, અતિ આશક્ત તિપ્રા-લિલાપ ન હોય, કારણ કે સમ્યગ્ પ્રકારે વસ્તુ સ્વભાવના વેત્તા છે માટે.

પ્ર:—૫૫ સાતક્ષેત્રે ધન વાવરવું તે કેવી રીતે તથા પુન્ય કેવી રીતે કહેવું અને કેવી રીતે વાપરવું વીગરે વિસ્તારથી કહો.

ઉ:—૧ જ્ઞાન, ૨ જીન ભુવન, ૩ જીન પડિમા, ૪ સાધુ, ૫ સાધ્વિ ૬ શ્રાવક, ૭ સાવિકા એ રીતે સાત પુન્યક્ષેત્ર જાણવાં, ઇહાં મુનિને માટે કહેવું ધન તે ઉત્સર્ગે મુનિને ન કદપે, પરંતુ અપવાદ મહારોગાદિ કારણે વૈધાદિકને, વા, અપવાદ નિવારવા, આપદાથી વારવા, વા નિવારણ ખરચમાં ગૃહસ્થ અભાવે એ દ્રવ્ય વાપરે શેષ ધન જેમ ઘટે તેમ નિમિ મુદતસર વાવરવું શ્રાવ-કને ઘણું કરીને જે પુન્ય કહેવું તે મુખ્યતાએ સાધારણમાં જ કહેવું, કારણ કે હરકોઇ ધરમાદામાં હટ ફૂટ હોય ત્યાં વાપરી શકાય, વળી તે તાકીદથી વાપ-રવું, કેમકે કાળ અકસ્માત આસ કરે તો એ બંધન છુટાય નહીં, વા, નરમ હાલત આવી પડ્યાથી ભવાંતરે એ રણ દુઃખદાઇ થઇ પડે માટે હરેક ધર્માદાનું દેવું હોય તે પોતે જાતીથી જલદીએ કરી દેવું.”

હવે મરણાંત અવસરે જે પુન્ય કહેવું તે ઘણા શ્રાવક સમુદાય સમક્ષ કહેવું જોઇએ, અને મરનારને કહે જે તમો તેની અનુમોદના કરો. પછી તે ધન પોતાના નામથી નહીં પરંતુ પૂર્વ વૃત્તાંતે તે મુદત પહેલાં વાપરી દેવું, તેમાંથી જે તીર્થા-દિકે જઈ વાવરે તો ભોજન ભાડુ એમાંથી ન વાવરવું. જે તેમાંથી ખાય તો ધર્માદાનું ભક્ષણ કરનાર કહીએ, દેવું તો કોઇનું રાખવું નહીં. પરંતુ સાધારણ આદે પુન્યનું દેવું તો અવશ્ય નહીં જ રાખવું, વળી મરનાર પાછળ જાનવરને કહેલા દાણા પણ મુદતસર આપવા. તેમાં કસુર કરે તો તે દાણાનો વ્યાજ વધા-રાનું ભક્ષણ કરનાર તે કબુલ કરનાર વાલીવારસો જાણવા. ઇહાં સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવું કદપે પણ માગણને દેવું કદપે નહીં. કેટલાક લોકો શુભ ખાતે પુન્ય કહેલા રૂપૈઆ મધ્યેથી પુસ્તક, ઘડી, કટાસણાં, ચરવલા, રૂમાલ, આબેઠાદિ ઊપગરણ લાવી પોતાને તાબે મારાપણ કરી રાખે છે. વળી ઊજ-મણું કાઢી જ્ઞાનાદિકનાં ઊપગરણનો સિદ્ધપણે ઊપયોગ નહીં કરતાં માલીક તરીકે પોતાને કબજે રાખે છે, તે ઘણા પ્રયાસે અમુક વસ્તુ દાક્ષણતાએ આપે છે. સીપારસ વિના જેવા તેવાને ન આપે આ કેવી અજ્ઞાન દશા છે.

વળી કોઈક કહેલા પુન્યના રૂપૈયામાંથી તીર્થયાત્રાએ જતાં ભોજન ભાડુ સગાંસંબંધીનું ખરચ ગણી તેમાં ઊધારી મજરે પાડે છે, વળી તે રકમમાંથી ટીપ લખતાં પોતાના નામથી ભરી આપે છે, તથા ધર્માદામાંથી આપીને હું આપું છું એમ કહે, વા, બગડેલી વસ્તુનું મુલ ગણી ધર્માદો મજરે પાડે છે, ઐરલે વિણસેલું ધાન્ય, બગડેલી ઘાસ, છર્ણુ વસ્ત્ર, નજવી વસ્તુ ઊપયોગ વગ-

શ્રી જૈનતાવસંત્રહ.

(૪૩)

રની જમીન, ઝાડ, ઘર, ઢોર, ધરેણું આદિ સાધારણ ખાતામાં વાળે. વળી દાંતની ચુડીઓ ધર્માદે ઠરાવેલી. સરસનીરસ અદ્દલઅદ્દલ કરી આપે, તથા વેપારાદિકમાં ધર્માદે કહેલો તે ખોડા ઢોર વીગેરે દુટ દુટ ખાતે નહી આપતાં મિથ્યાત્વીઓના મકાનમાં અથવા બ્રાહ્મણાદિકની ચોરાસી ખાતે, વા, કુટુંબાદિકના પોષણ અર્થે, વા, પંચના ટંટા ફજેતાદિક ખરચમાં વાપરે, વળી વિવાહ સંબંધી વર કન્યા લગ્નકર પંચના ઠરાવ પ્રમાણે ધર્માદે રીતભાતમાં મજરે લેઇ આપે નહી. તેમજ કેસરીઆળ વીગેરેના હીસ્સાના રૂપેયા જમે કરી વ્યાજ અને સુડી સર્વે આખું કોહોળું દેખતા ડાળે ગલત કરી જાય છે. ગોફણ ગોળા સાથે ઉડાવી દે છે. ધમધોખ ધણીઆપુ કરી ધોળે દહાડે ઘાડ પાડે તેવું કરે છે હા ઇતિ ખેદ, આ કેવી ધીડાર્થ છે ? એ પૂર્વોક્ત સર્વે ધર્મ ઠગ, સખળ ધૂર્ત ખળ પુરૂષ દુરગતી ગાંભી જાણવા.

વળી પ્રતિષ્ઠાદિ મહોત્સવમાં, તીર્થયાત્રાએ, ઊજમણામાં, સમોસરણ, ધળ, શીખર, પૂજા આદિ ચડાવાની માગણીમાં સેંકડુ હજારે રૂપેયા કહેલા તે નીમેલી સુદત અંદર આપતા નથી, અને પાછળથી નરમ દશા આવવાથી તમામ દેવ દ્રવ્યાદિ ધર્માદે દેવાળા ખાતે પડી જાય છે, કેમકે પોતાની શક્તિની તુલના ન કરતાં માત્ર યશ કીર્તિ લોક રંજન ઉદ્ધત અભિમાનપણથી માગણીનો ચડાવો કરે છે તેથી કેમ ખની શકે. માટે ચતુર પુરૂષોએ વિચાર પૂર્વક આપ-શક્તિ અનુસારે આત્મહીત ભણી દેવ દ્રવ્યનો વધારો કરવા માગણી કરવી, પણ તે જલદીથી આપવું દેવું રાખવું નહી. તે ઉપર શ્રાદ્ધ વિધિમાં કહેલા વિષયની વાખ્યામાં સાગર શેઠની કથા જોવી.

ઘણાં કોઈ કહેસે કે ન કરે વણજ કે નાવે ટોટો, માટે બીલકુલ માગણી ન કરવી, તો ખટપટ શાની થાય. તે વિષે સમજવું જે.

મક્તિ કરણ જિન રાજનીરે શક્તિ છતે કરે નુન્ય ।

પુન્યાનૂ વંધિ પુન્યનારે ફલમાં તે પામે ઉંન ॥

એમ રૂપવિજયજી પુજામાં લાવ્યા છે અર્થાત શક્તિ પણ ગોપવવી નહી.

કુટિલપણ સુકીને યથાર્થ જેમ કહેલું તેમ વિવેક સહિત ગુરૂ લાઘવનો વિચાર કરી જલદીથી ભલા માર્ગમાં ઉપયોગ કરવો. એટલુંજ નહી પણ કોઈની રકમ હીસાખમાં વધારે આવી છતાં જાણ્યા પછી મજરે ન આપે, વા જાણીને વધારે લે, સર્વાળામાં ગોથવે તોલ માપમાં ગડબડ કરે ઊલટ પાલટ સેગભેગ સરસ નિરસ વસ્તુ કરી આપે, થાપણ ઓળવે, ઇત્યાદિ કપટક્રિયા કરી વિષને વધારી મક્કલાય જે અમને આજ વ્યાપારમાં સારો લાભ મળ્યો પરંતુ વસ્તુનું જડામૂળ સત્યાનારા ઘાલ્યુ તે સમજતા નથી જુઓ કે દેવાનંદ બ્રાહ્મણીના છવે પૂર્વ ભવે ત્રીસલા દેવીની રતન ડાભડી ચોરી હતી તો ભવાંતરે અમુલ્ય પદાર્થ ભાવરત્ન શ્રીવીર પ્રભુનું અપહરણ શ્રીત્રીસલાની કુખે થયું, એજ રીતે કરેલું દેવું ભવાંતરે પણ આપ્યા વિના છુટે નહી. એમ કર્મની વિ-

(૪૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ચિત્રતા જાણી હું ભવ્ય જીવો મિથ્યા કંત્ય કરી મક્કાસો નહીં. કેમકે પરિણામે દુઃખદાર્ઢ છે, જન્મે બીલાડો દુધ દેખે પણ ડાંગ ન દેખે, તેમ અજ્ઞાની જીવો શેર જારના ભાતા માટે સેકડુ મણ બોળે ઊપાડતા બીહતા નથી. એ કેવી ખેદની વાત છે શું જ્ઞાની નથી જાણતા ? અન્ય દર્શની પણ કહેછે કે,—

અંતરજામીનું નથી અજાણ્યું, મન માને ત્યાં માર્હો ।

પુન્ય પાપના દો મારગ છે જોડ વિચારી ચાલો ॥ ૧ ॥

જે જૈ કરશો તે મોગવશો મવમાગરમાં મમશો ।

વંટીનું બીજ વાવીને તમે કમોદ ક્યાંથી જમશો ॥ ૨ ॥

ધર્ત્યર્થ:—માટે બીજનુ દેવુ નહીં રાખવું તો ધર્માદાનુ તો કેમ રખાય. જલદી આપી છુટવું.

પ્ર:—૫૬ પૂર્વધર ક્યાં શુદ્ધિ હતા ?

ઊ:—ભગવતીજીમાં વીસમા શતકના આઠમા ઊદેસે શ્રીવીર પ્રભુએ કહ્યું છે. હે જોતમ માહુરા પછી એક હજાર વર્ષ શુદ્ધિ પૂર્વધર હોસે. વળી શ્રીવીર પ્રભુથી ૪૭૦ વર્ષે રાજા વિક્રમનો સંવત્સર પ્રવર્તસે, તે વાર પછી શ્રી સુધર્મ સ્વામીના કીધેલા ઉપરથી શ્રીધનેશ્વર સૂરિએ શત્રુંજય મહાત્મ્ય ૪૭૭ વર્ષે કીધું વળી શ્રીહરિભદ્રસૂરિ ૧૪૪૪ અંથના કર્તા શ્રી વીર પ્રભુથી ૯૪૭ વર્ષે થયા જ-ણાય છે. ૬૦

પ્ર:—૫૭ સાત ભય દ્રવ્યભાવથી કહો.

ઊ:—૧ ઇહલોક ભય, ૨ પરલોક ભય, ૩ આદાન ભય, ૪ અકસ્માત ભય, ૫ આજીવીકા ભય, ૬ અપયશ ભય, ૭ મરણ ભય, એ સાત દ્રવ્ય ભય કહીએ. એટલે ૧ મનુષ્યને મનુષ્યનો ભય. ૨ મનુષ્યને દેવાદિકનો ભય, ૩ રખે માહુર કોઇ લેઇ જાય, ૪ ભીત પ્રમુખ પડવાને શખ્તે બીક રાખે, ૫ રખે માહુરી આજીવિકા હુણાઇ જાય, ૬ અપયશ થવાનો ભય, ૭ રખે મુજને મરણ આવે. ૧ કામ, ૨ ક્રોધ, ૩ મદ, ૪ હર્ષ, ૫ રાગ, ૬ દ્વેષ, ૭ મિથ્યાત્વ, એવં સાત ભાવભય જાણવા. તે શ્રીવિતરાગ દેવ જીત્યા છે, જીયમયાજં, ક્ષતિ વચનાત્ ॥ એવા સાત ભય વારક જીનેશ્વરનું સેવન કરવું.

પ્ર:—૫૮ દ્રવ્યસ્તવ અને ભાવ સ્તવ તે શું અને તેનું ફલ શું.

ઊ:—દેવપુજા, દાન, દીક્ષા મહોત્સવાદિ ધનાદિકે કરી વિતરાગના છતા મુણ પ્રગટ કરે તે દ્રવ્યસ્તવ કહીએ. અને શ્રુત અધ્યવસાયે કચ્છી ક્રિયા અનુષ્ઠાન કરે તે ભાવ સ્તવ કહીએ. દ્રવ્ય સ્તવથી યાવત્ બારમા દેવલોકે જાય, અને ભાવસ્તવથી અંતર મુહુર્તમાં મોક્ષ થાય.

યદુક્તં ઝક્કો મદવ્વ ત્થયં આરોજે જાઇ અચ્ચુયં ।

જાવ માવચ્છવાઓ પાવડ અંત મુહૂત્તેણ નિવ્વાણં ॥ ૨ ॥ ક્ષતિ૦

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૪૫)

પ્ર:—૫૯ જીવ ઉત્પન્ન થવાની આઠ ખાણ છે તે કેઇ.

ઉ:—૧ અંડા. } એ બેહુ ખાણ ત્રીજા પંચાદિ ગરભજની જાણવી.
૨. પોપયા. }

૩ જરાયુ—એ ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્યચની ખાણ છે.

૪ રસયા—તે વાસી વિદલ, બોલાદિકને વિષે પાણીના સંસર્ગથી બેરે-
દ્રિયાદિકની ખાણ જાણવી.

૫ સંસેધમણુ. } એ બેહુ વિગલેદ્રિની ખાણ જાણવી, એટલે બેરેદ્રિ, તે-
૬—ઉભીયા. }

૭ સમુચ્છિમા—એ વિગલેદ્રિ, પંચેદ્રિ, અસન્નિયા સમુચ્છિમ મનુષ્ય તિર્ય-
ચની ખાણ જાણવી.

૮ ઉવવાધ્યા—ઉત્પાતીકા, એ દેવતા નારકીની ખાણ જાણવી, એ રીતે
આઠ ખાણ ત્રસ જીવ ઉપજવાની શ્રીસમક્તિ પરિક્ષા અથથી જાણવી. ઇતિ.

પ્ર:—૬૦ નિશ્ચય વ્યવહાર જ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વિષે ચાર નિક્ષેપા ઉતારો.

ઉ:—૧ પરદર્શનીનાં શાસ્ત્ર તથા જૈન આગમ ચાર અનુયોગ તે વ્યવ-
હાર જ્ઞાન કહીએ. ૨ ખટ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાય જાણે તેમાં પાંચ અજીવ છે,
છઠા જીવ છે, તેમાં પાંચ છાંડવા યોગ્ય અને જીવ દ્રવ્યમોક્ષનો કારણભૂત અન-
તગુણી જાણી ધ્યાવે તે નિશ્ચય જ્ઞાન કહીએ.

જ્ઞાન વિના ક્રિયા આડખર તે મિથ્યા છે શા માટે જે અભવ્ય પણ એવી
ક્રિયા કરેછે માટે આત્મસ્વરૂપ ઓળખ્યા વિના સામાયક યોસહુ કરે તે દ્રવ્ય
નિક્ષેપે પુન્યાત્રવ છે, પણ સંવર નથી, જીવસ્વરૂપ જાણ્યાવિના તપ સંયમ કરે
તે દેવાદિ ગતી પામે પણ અંતસ્કરણ જ્ઞાન ઉપર રાગ નથી તો જ્ઞાન સફળ
થાય નહી, હવે ચાર નિક્ષેપા કહેછે.

૧ નામજ્ઞાન—તે નામ નિક્ષેપો.

૨ પુસ્તક—તે સ્થાપના નિક્ષેપો.

૩ પુસ્તકમાં લખેલું—તે દ્રવ્ય નિક્ષેપો.

૪ નવતત્વ ખટદ્રવ્યાદિ સ્વરૂપ જાણવું—તે ભાવ નિક્ષેપો, એ રીતે જ્ઞાન
વિષે ચાર નિક્ષેપા જાણવા. સમક્તિ દૃષ્ટિનું ભણવું ગણવું જાણપણ તે ભાવજ્ઞાન.

પ્ર:—૬૧ નિગોદનુ સ્વરૂપ શી રીતે છે તે સમ્યગ્ પ્રકારે ટુંકામાં સમજાવો.

ઉ:—જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે તે કહે છે. સંજ્ઞા મનુષ્ય સંજ્યાતા છે, અ-
સન્નિ મનુષ્ય, નારકી, દેવતા તિર્યચપંચેદ્રિ, વિગલેદ્રિ, પાંચ થાવર બાદર વિ-
ગેરે અનુક્રમે અસંજ્યાતા છે. તેથી સિદ્ધતા જીવ અનંતા છે, તેથી બાદર નિ-
ગોદતા જીવ અનંત ગુણ છે, તે સર્વથકી સુક્ષ્મ નિગોદતા જીવ અનંત ગુણ
છે, તે સુક્ષ્મ નિગોદનો વિચાર કાંઈક કહીએ છે.

જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે તેટલા ગોળા છે: તે એક એક ગોળામાં અ-

(૪૬)

શ્રી જૈનતાત્પર્યસંગ્રહ.

સંખ્યાતા નિગોદ છે. નિગોદ શબ્દનો અર્થ જે અનંતા જીવનો પિંડભૂત એક શરીર તેને નિગોદ કહીએ, તે એક એક નિગોદ મધ્યે અનંતા જીવ છે, અતીત અનાગત કાળના સર્વ સમયને વર્તમાનકાળનો એક સમય તેને લેખા કરી અનંતગુણ કરીએ એટલા એક નિગોદમાં જીવ છે, અર્થાત્ અનંતા જીવ છે. આ સંસારી જીવ એકેકના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે. તે એકેકા પ્રદેશે અનંતી કર્મ વર્ગણા લાગી રહી છે. તે એકેકી વર્ગણા મધ્યે અનંતા પુદ્ગલ પરમાણુ છે. એમ અનંતા પરમાણુ જીવ સાથે લાગ્યા છે, તે થકી અનંતગુણ પુદ્ગલ પરમાણુ જીવરહિત છુટા છે, નિગોદીયા જીવ મનુષ્યના એક ઊશાસ માંહે સતર ભવ ઝાઝેરા કરેછે, તે ૮૭૭૩ ધ્યાસોધ્યાસ એક મુહુર્તના થાય છે. અવ્યવહાર રાસી નિગોદના જીવ તો કોઇ કાળે નિગોદમાંથી નિકળ્યાજ નથી.

પહેલા પશુ ત્રસપણું પામ્યા નથી, વારંવાર એમાંજ ઉપજવું છે, તે અવ્યવહારી કહીએ. હવે જે બાદર એકેદ્રિ વા, ત્રસપણું પામીને પછી નિગોદમાં જઈ પડ્યો તેને તો વ્યવહાર રાસી નિગોદ કહીએ, અહારાદિક ચાર સંજ્ઞાની મંદતાએ ઊંચા આવે છે, અને તેની જ તીવ્રતાએ પાછો ફરી અધોગતીએ (નીચી ગતી) જાય છે, ઇહાં જેટલા મનુષ્ય એક સમયમાં કર્મ ખપાવી મોક્ષ જાય તેટલા જીવ એક સમયમાં અવ્યવહાર સુદ્ધ નિગોદમાંથી નિકળીને ઊંચા આવે છે કોઇ વખત ભવ્ય ઓછા નીકળે તો અભવ્ય પશુ એકાદ નીકળે. પશુ વ્યવહાર રાસીમાં જીવ વધે ઘટે નહી. આ કેવી ખુબી છે, એવા નિગોદના અસંખ્યાતા લોક માંહેલા ગોળા તે મધેના જીવ છ દીસીના આવ્યા પુદ્ગલને અહારાદિપણે લે છે. તે સકળ ગોળા કહેવાય. એ સુદ્ધ નિગોદમાં પાંચ થાવરના સુદ્ધ જીવ તે સર્વ લોકમાં કાજળની કુંપળી સમભર્યા થકા વ્યાપી રહ્યા છે, સાધારણપણે તો માત્ર એક વનસ્પતિમાં છે. ઇહાં પ્રતેક વનસ્પતિના એક શરીરે એક જીવ છે તે વાત જુદી છે, અને આ તો એક શરીરે અનંતા જીવ છે, તે સુદ્ધ નિગોદનું દુઃખ ઊદાહરણ સાથે કહે છે. સાતમી નારકીના તેત્રીસ સાગરોપમના જેટલા સમય થાય તેટલીવાર સાતમી નારકીમાં જાય તેને જે છેદનભેદનાદિ દુઃખ થાય તેને એકકું કરીએ તેથી અનંત ગુણ દુઃખ નિગોદના જીવ એક સમય માત્રમાં ભોગવે છે. દ્રષ્ટાંત-જેમ કોઇ મનુષ્યને ઊંડ કોડ લોઠાની સોયો તપાવીને કોઇ દેવતા સમકાળે ચાંપે તેને જે વેદના થાય તેથી અનંતગુણી વેદના નિગોદ મધ્યે છે. નિગોદીયા જીવના ગોળાની અવગાહના અંગુલ અસંખ્ય ભાગ છે. લોક પ્રદેશ જેટલા જીવના પ્રદેશ છે. એક મુહુર્તમાં નિગોદીયા જીવ, ૬૫૫૩૬ ભવ કરે. અને નિગોદનો એક ભવ ૨૫૬ આવલોનો છે. એ ક્ષુલક ભવ પ્રમાણ છે, એમ આગમસારથી જાણવું, એતાવતા જન્મ મરણ સંઘટન ઠાંસી ભરેલા જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ અંતર મુહુર્ત આયુ તેથી અતી વેદનાવું દુઃખ થાય છે, નરકથી અધિક દુઃખ તેવું કારણ જે, નારકીને વૈકિય શરીરે સહન શક્તિ છે, અને નિગોદને ઉદારીક શરીરે વેદવું છે; વળી સ્વભતી

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૪૭)

શસ્ત્ર દુઃખ ક્ષુલક ભવ જન્મ મરણથી મહા વેદના થાય છે, હા ધૃતિ ખેદે, અનંતાણ્વ એકઠા થાસોથાસ કરે અને એકઠા આહાર કરે છે, એવી નિગોદ છે. એ દુઃખ કેવળ જ્ઞાની ગમ્ય છે.

શિષ્ય:—તે નિગોદીયા જીવ અકામ નિર્જરાદિકે ઊંચા આવે કે નહીં ?

ગુરુ:—એકેંદ્રિ જીવો ક્વલ અહાર ખીલકુલ કરતા નથી તો પણ તેમને ઉપવાસનું ફળ મળતુ નથી. વળી એકેંદ્રિ જીવો મન વચન કાયાથી સાવધ વ્યાપાર કરતા નથી તો પણ તેમને અનંતો કાળ તે કાયમાં રહેવું પડે છે તે સર્વે અવિરતિનું ફળ જાણવું. એટલુંજ નહીં પણ અવિરતિપણાથી એકેંદ્રિને અઠાર પાપ સ્થાન અને પાંચ ક્રિયા લાગી રહી છે એમ પચ્ચમ અંગે કહ્યું છે. માટે ઊંચે આવવાનું પ્રમળ સાધન નથી, જેથી અનંતોકાળ તેમાંજ રહે છે, અને તે અનંતુ દુઃખ અનુભવે છે કદાચ કાલ સ્વભાવે ઊંચા પણ આવે. સુદમ વનસ્પતિના અસંખ્યાતા શરીર એકઠા કરીએ તે વારે એક વાયુકાયનું શરીર થાય, એમ અસંખ્યાતા વાયુકાયના શરીરે એક તેજકાયનું શરીર થાય તેવા અસંખ્યાતા તે ઉકાયના શરીરે એક અપકાય થાય. એવા અસંખ્યાતા અપકાયે એક પૃથ્વીકાયનું શરીર થાય. અર્થાત વનસ્પતિમાં ઘણા જીવ રહ્યા છે, તે સુચવવા ભણી આ સ્વરૂપ કહ્યું. તરણ સુખી પુરૂષના સાત થાસોથાસે એક થોવ થાય, સાત થોવે એક લવ થાય. સીતોતેર લવે એક મુહુર્ત થાય. ઇહાં કેઇક આચાર્ય નાડીના ઊલારાને પણ થાસોથાસ કહે છે. તે એક થાસોથાસમાં નિગોદીયા જીવ ક્ષુલક ભવ સત્તર ઝાઝેરા કરે છે. નવ સમયથી માંડીને બે ઘડી પર્યંત એક સમય ઊંચુને અંતર મુહુર્ત કહે છે, તેના પણ ઘણા ભેદ છે. વળી જે કાળે પુછીએ તે વખત નિગોદને અનંતમે ભાગે સિદ્ધિ વર્ધા છે. એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. માટે ભવ્ય જીવ કેઇ કાળે ખાલી થવાના નથી, અને સિદ્ધ સિદ્ધા ભરાવાની નથી. વળી તે નિગોદના જીવ, વજ જેવી કંઠણ વસ્તુને પણ ભેદીને ચાલ્યા જાય છે. ખાત્યા ખળે નહીં. ગાત્યા ગળે નહીં. ખાત્યા ખળે નહીં એવા જીવ નિગોદના જાણવા. એવા દુઃખથી ઉભાગી હે ભવ્યો આત્મ સાધન રસિક થાઓ.

પ્ર:—૬૨ ચાર પ્રકારની શીક્ષા સમજાવો.

ઉ:—૧ સારણા-ભુલતાને સંભારી આપે તે ૧૨૧૧ વારણા-ખોરી ક્રિયા લાખણથી વારે તે. ૧૩૩૧ ચોયણા-ક્રિયાદિમાં ત્રેરણા કરે. ખતાવે તે. ૧૪૪૧ પડિચોયણા-પ્રમાદી સાધુને વિશેષે ત્રેરણા કરે તે. એમ સર્વ સ્થળે સમજાવું.

પ્ર:—૬૩ ત્રેસઠ સલાખી પુરૂષનાં માતા, પિતા, જીવ, દેહ, વર્ણગતી આદેતું સ્વરૂપ કહો.

ઉ:—રીપભાદિક તીર્થંકર. ૨૪. ૧ ભરતચક્રિ, ૨ સગર ચક્રિ, ૩ મધવા, ૪ સનત કુમાર, ૫ શાંતિ, ૬ કુથું, ૭ અર, ૮ સુભ્રમ, ૯ મહા પદ્મ, ૧૦ હરિ વેણુ, ૧૧ જયચક્રિ, ૧૨ બ્રહ્મદત્ત, એવંભારચક્રિ, ૧ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ, ૨ દ્વિપૃષ્ઠ,

(૪૮)

શ્રી જૈનતાત્પસંપ્રહ.

૩ સ્વયંભુ, ૪ પુરુષોત્તમ, ૫ પુરુષસિંહ, ૬ પુરુષ પુંડરીક, ૭ દત્ત, ૮ લક્ષ્મણ, ૯ કૃષ્ણ વાસુદેવ, એવંનવ વાસુદેવ. ૧ અશ્વઘોષ પ્રતિ વાસુદેવ, ૨ મેતાર્ય, ૩ મેરક, ૪ મધુકેટમ, ૫ નિસુલ, બલ, ૭ પ્રલાહ, ૮ રાવણ ૯ જરાસિંધ એવંનવ પ્રતિ વાસુદેવ.” ૧ અચળ બળદેવ, ૨ વિજય, ૩ ભદ્રા ૪ સુપ્રભ, ૫ સુદર્શન, ૬ આનંદ, ૭ નંદન, ૮ રામચંદ્ર, ૯ બલભદ્ર, એવં બલદેવ મળી. ૬૩ સલાખી બાણવા. તેમાં તીર્થંકર પંચવર્ણ હોય અને ચક્રિ સુવર્ણ વર્ણ હોય, વાસુદેવ સ્થામવર્ણ, બળદેવ ઉજ્જવળ વર્ણ હોય, બ્રહ્મદત્ત, અને સુભૂમ, બેચક્રિ સાતમી નરકે ગયા, શેષ દશ ચક્રિ દેવલોકમાં તથા મોક્ષ ગયા છે. સર્વ વાસુદેવ, તથા પ્રતિ વાસુદેવ નરકે ગયા છે, બલભદ્ર પાંચમા દેવલોકે ગયા છે. શેષ આઠ બળદેવ મોક્ષ ગયા છે. છેવટ સર્વે મોક્ષ ગાંમી છે. નવ વાસુદેવને વારે નવ નારદ થયા તે સર્વે ભીમ આદે મોક્ષ ગયા છે.

હવે ઈહાં ત્રેસઠ સલાખીના પિતા (પર) તે કોણ. ૧૬-૧૭-૧૮ મા તીર્થંકર ચક્રિના પિતા ૩ અને સલાખી ૬ વાસુદેવ ૯ અને બળદેવ ૯ કુલ ૧૮ ના પિતા ૯ એટલે ત્રેસઠ મધ્યથી (૧૨) બાદ કરતાં (૫૧) રહ્યા, અને વીરના પિતા સીધાર્થ તથા રીખવદત બંને તેમાંથી એક ઉમેરતાં (૫૨) પિતા થયા. હવે સલાખી ૬૩ ની માતા (૬૧) તે કહેછે. ૧૬-૧૭-૧૮ તીર્થંકર ચક્રિની માતા ૩ અને સલાખી ૬ એટલે ત્રેસઠમાંથી ત્રણ બાદ કરતાં (૬૦) રહ્યા પછી વીરની માતાઓ બે, ત્રીસલા અને દેવાનંદા તે એક વધારતાં (૬૧) માતા થઈ હવે સલાખી ૬૩ નાં શરીર (૬૦ તે કીમ ૧૬-૧૭-૧૮ તીર્થંકર ચક્રિનાં શરીર ૩ અને સલાખી ૬ એટલે ત્રેસઠમાંથી ત્રણ બાદ કરતાં (૬૦) દહુ રહ્યાં. હવે સલાખી ૬૩ ના જીવ (૫૯) તે કીમ. ૧૬-૧૭-૧૮ તીર્થંકર ચક્રિના જીવ ૩ અને સલાખી ૬ અને વીર ત્રીપૃષ્ઠ વાસુદેવનો જીવ એક મળી (૪) જીવ બાદ કરતાં (૫૯) જીવ રહ્યા. અહો ઇતિ આશ્ચર્ય આ કેવી યુક્તિ છે.

પ્ર:—૬૪ ઉધાડે મુખે બોલતાં શું દુષણ છે.

ઉ:—ભગવતીજીમાં વીર પ્રભુને ગૌતમજીએ પ્રશ્ન કર્યું છે જે ઇંદ્ર સાવધ કે નિરવધ ભાષા બોલેછે. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે જે વખત ઇંદ્ર વસ્ત્રાદિ રાખી બોલેછે તે નિરવધ અને ઉધાડે મુખે બોલેછે ત્યારે સાવધ ભાષા કહીએ. આ ઉપરથી સમજવું જે શ્રાવકને પણ અવસ્ય મુખ વસ્ત્રીકા અથવા હાથ રાખી બોલવું ઉચિત છે.

શિષ્ય—સર્વથા ઉપયોગ રહેતો નથી માટે હમેશાં મુખવસ્ત્રીકા બાંધી રાખી એ તો કેમ?

ગુરુ—એ પણ યુક્ત નહીં, કારણ જે ઘણી વખત બાંધી રાખે તો મુખની લારથી સમુર્ધ્મ જીવની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશનો સંભવ થાય છે, તેથી વ્રત ભંગ થાય છે. વળી વિપાકસૂત્રમાં મૃગા લોહીઆને જોવા ગયેલા ગૌતમ સ્વામીને મૃગાવતીએ અતિ દુર્ગંધથી મુખવસ્ત્રીકા બાંધવાનું કહ્યું જેથી નાસીકા પણ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૪૯)

દેકાય છે, આ ઉપરથી પુરે પણ મહોપત્તી મુખે બાંધેલી નહિ એમ સિદ્ધ થાય છે વિશેષ કરીને મુનિને તેા ભાષા સમિતિ સાચવવા ભણી અવસ્થ અવસરે એટલે શબ્દોચાર કરતાં મુખવસ્ત્રીકા રાખવીજ. તેમ ન કરે તેા જ્ઞાનાજ્ઞા ભંગ દાપ લાગે. બોળુ થુક ઉડવાથી ગુરૂ આદિતુ અપમાન તથા જ્ઞાનની આસા-તના અને ત્રસાદિક જીવની હિંસા પણ થાય છે. માટે ઉઘાડે મુખે બોલનારની ભગવતે સાવધ ભાષા કહી છે, તે પ્રસંગ દાપના સંભવથી મુનિ અને શુદ્ધસ્થ સર્વને ઉપયોગયુક્ત બોલવું શ્રેષ્ઠ છે વળી ઉઘાડે મુખે બોલનાં ધરિયાવહી આવે તે ખરૂં, પણ મુગુરૂ વંદણ કરતાં વિધિમાર્ગે ભણી દુષણ નહી. ઇતિસેન પ્રશ્ન૦ આધુનિક વખતમાં ઘણા ભાગે મુનિગણમાં મુખવસ્ત્રીકા માત્ર કેરે લટકાવી મુકે છે તે મોટી ભુલ ભરી વાત છે. અને તે પ્રમાદાયરણ તજવા યોગ્ય છે, અહો, વિરતિવંત ઉત્તમ પુરૂષોને પુનઃ પુનઃ ઉપયોગમાં ખામી લાગે છે. એ કેવી શ-મ ભરી વાત છે ?

ધહાં હુઠક હમેશાં નિરંતર બાંધી રાખે છે તે તદન ખોટું છે, કેમકે આ-ધનિરયુક્તી તથા આવસ્થકમાં મુહપોત્તિયંજ્ઞુહયે મુખ વસ્ત્રીકા જમણા હાથે રાખવી. એવું કહ્યા છતાં નિરંતર બાંધવાથી નિગોદ ઉત્પત્તિ સમુર્ધ્મ હિંસા થાય છે. વળી કાઊસગ્ગના આગારમાં પણ, સ્વાસીવળ, છીવળ, ઇત્યાદિ કારણથી કાઊસગ્ગમાં પણ હાથ ઊપાડી વસ્ત્રાદિ રાખતાં કાઊસગ્ગ ભંગ નહી. તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે, હમેશાં મુહપત્તી બાંધેલી નહી. ધહાં મુખના પવનથી પણ વાઊકાય હણાય છે માટે ઉપયોગ રાખવો. મુહપત્તી રજોહરણ ત્રસજીવની રક્ષાને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે. એતાવતા મુખ વસ્ત્રીકા મુખે બાંધવી કહી છે, પણ તે અવસરે અવસરે છે. જેમ પડીલેહેણ કરતાં, કાળે લેતાં, ઠડે જતાં, મૃતકને અવસરે બાંધવો પણ સદાકાલ બાંધવી યુક્ત નહી, ધહાં કેટલાક મુનિ વાજ્યાન અવસરે હાથમાં મહોપત્તી રાખી વાંચે છે, અને કેટલાક મુનિ મહોડે બાંધી વાંચે છે. તે વાતનો અત્રે કદાચહ નથી. પરંતુ ઉપયોગની ખામીને લો-ધે મુખે બાંધી વાજ્યાન કરવાની પદ્ધતિ સારી જણાય છે. પછેબહુ શ્રુત ગમ્ય. ઇતિ.

પ્ર:—૬૫ ચાર દશા તથા ત્રણ દશાનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ:—મોહોઅણાહ્નિદ્ધા ॥ સુચળદશામવબોહિપરિણામો ॥ અપમત્તમુનિજાગર ॥ ઝજ્ઞા-ચરવીયરાઓત્તિ ॥ ૧ ॥ અર્થ: જીવને અનાદિ મોહ તે નિંદદશા છે. ॥ ૧ ॥ ભવને વિષે બોધિ એટલે સમકિતના પ્રણામ તે સુપન દશા છે ॥ ૨ ॥ અપ્રમત્તમુનિ-ની જાગર દશા છે ॥ ૩ ॥ વિતરાગની ઊજાગર દશા કહીએ ॥ ૪ ॥ ૧ મિથ્યા ત્વ દશા તે બાંધક દશા જાણવી. ૨ સમકિતથી ચૌદમા ગુણ ઠાણા ભાગે સા-ધક દશા જાણવી. ૩ સર્વકર્મથી રહીત દશા તે સિદ્ધ દશા જાણવી. ઇતિ.

પ્ર:—૬૬ સાડીપચવીસ આર્ય દશ તથા તેના મુખ્ય શહેર, નગર, ગામ કેટલાં છે ?

(૫૦)

શ્રી જૈનતાત્વસંગ્રહ.

ઉ:—જીહ્વં દેવગુરુ ધર્મની સામગ્રીનો સદ્ભાવ છે તે આર્ય દેશ કહીએ, જ્યાં સલાખી પુદ્ગલું ઊપજવું છે, તેવા સાડી પચવીસ આર્ય દેશ છે. અને ૩૧૯૭ ઠાા અનાર્ય દેશ છે, ત્યાં દેવગુરુ ધર્મની સામગ્રીનો અભાવ છે, એવં સર્વ મળી ૩૨૦૦૦ દેશ આ જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં છે, તે જ્યારે ચક્રવર્તિ થાય ત્યારે તે સર્વ દેશ વા ખટખડનો ધણી થાય, વાસુદેવ પ્રતિ વાસુદેવ અર્ધ ના ત્રણ ખડનો ધણી થાય.

- ૧ મગધદેશ—રાજગૃહી નગરી ત્યાં ૧૬૬૦૦૦૦૦ ગામ.
- ૨ અંગદેશ—અંબાપુર નગર—૫૦૦૦૦૦ ગામ.
- ૩ વંગદેશ—તામલી નગર—૮૦૦૦૦ ગામ.
- ૪ કલિંગદેશ—કંચનપુર નગર—૧૦૦૦૦૦ ગામ.
- ૫ કાશીદેશ—ખનારસ નગર—૫૧૯૨૦૦૦ ગામ.
- ૬ કોસલદેશ—અયોધ્યાનગરી—૯૯૦૦૦ ગામ.
- ૭ કુરુદેશ—ગજપુર નગર—૮૭૩૨૫ ગામ.
- ૮ કુસાવર્તદેશ—સૌરીપુર નગર—૧૪૨૮૩ ગામ.
- ૯ પંચાલદેશ—કાંપીલપુર નગર—૩૮૩૦૦૦ ગામ.
- ૧૦ જંગલદેશ—અહિછત્રા નગરી—૧૪૫૦૦૦ ગામ.
- ૧૧ સૌરઠદેશ—દ્વારકાં નગરી—૬૮૦૫૨૫ ગામ.
- ૧૨ વિદેહદેશ—મીથુલા નગરી—૮૩૦૦ ગામ.
- ૧૩ વચ્છદેશ—કોસખી નગરી—૨૮૦૦૦ ગામ.
- ૧૪ સાંડીલદેશ—નંદનપુર નગર—૨૫૦૦૦ ગામ.
- ૧૫ માલવદેશ—ભદિલપુર નગર—૭૦૦૦૦૦ ગામ.
- ૧૬ વૈરાટદેશ—વૈરાટ નગર—૨૮૦૦૦ ગામ.
- ૧૭ દિસારણદેશ—વિરતાવતી નગરી ૯૨૦૦૦ ગામ.
- ૧૮ વરુણદેશ—ધંદ્રપુર નગર—૨૪૦૦૦ ગામ.
- ૧૯ વિદેહદેશ—સત્યવતી નગરી—૨૪૦૦૦ ગામ.
- ૨૦ સિંધુ સોવીરદેસ—વિતભયપુર પાટણ—૬૮૦૦૦ ગામ.
- ૨૧ ચેદીદેશ—સોક્તા કાવતાનગર—૬૦૨૮ ગામ.
- ૨૨ સુરસયનદેશ—મથુરા નગરી—૩૬૦૦૦ ગામ.
- ૨૩ ભગીદેશ—પાવાપુર નગર—૧૬૦૨૫ ગામ.
- ૨૪ લાટદેશ—કોટીવર્તનપુર નગર—૨૧૧૬૦૦૦ ગામ.
- ૨૫ કુલાણદેશ—સાવત્થી નગરી—૬૩૦૦૦ ગામ.
- ૨૫૫ કેકેઈદેશ—સેતખીકા નગરી—૨૫૮ ગામ.

એ રીતે આર્યદેશ સાડીપચવીસ ભવ્ય જીવોને જાણવા સારૂ લખ્યા છે, બીજા કોઈ સ્થલે પાઠાંતર દેશ નગર ફારફેર હોય તો તે પ્રમાણ છે. ઇહાંતો પ્રવચન સારોદ્ધાર. ૨૭૫ વિગેરેથી લખ્યા છે. શકદેશ, યવનદેશ, શખર, બાખર, ગૌ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૫૧)

ણ, પારસ, કૌશીક, બુક્ક, પુલંદ, ચંચુક, દ્રવિડ, કિરાત, ખરમુખ, ગજમુખ, તુરંગમુખ, ગજકર્ણ, કૌચ, અંધ્ર, ચીણ આદે બીજા ઘણા અનાર્યદેશ છે. જેમાં મહા પાપીષ્ઠ રૂદ્ર પ્રણામી, અલગ્ન ભક્ષણ કરનારા, નિર્દય, તેવા જીવોને અનાર્ય જાણવા. અહીંથી આર્ય ક્ષેત્રવાસી ત્યાં જાય પણ અનાર્ય વાસી ધર્મ પામે નહી. કદાપી આર્દ્ર કુમારવત કોઈ જીવ વિશેષ જાતી સ્મરણાદિક જ્ઞાને કરી ધર્મ પામે તેનો નિષેધ નહી. ઇતિ.

પ્ર:—૬૭ અષ્ટભંગીનું સ્વરૂપ સમ્યગ્ પ્રકારે સમજાવો.

ઉ:—૧ કેટલાક જીવો ધર્મનું સ્વરૂપ સ્યાદ્વાદસૈલીએ કરી જાણે નહી, આદરે નહી, પાલે નહી તે સર્વે મિથ્યા દ્રષ્ટિ જાણવા. એ પ્રથમ ભંગ.

૨ કેટલાક જીવો ધર્મનું સ્વરૂપ સમ્યગ્ પ્રકારે જાણે નહી, આદરે નહી, અને પાળે તે કષ્ટ ક્રિયા તથા જપ શીલ આદે કરી કાયા ગાળે તે સર્વે મિથ્યાત્વી. એ બીજો ભંગ જાણવો.

૩ કેટલાક ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે નહી, આદરે, પાળે નહી, તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ. એ ત્રીજો ભંગ.

૪ કેટલાક ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે નહી, આદરે, પાળે તે પણ મિથ્યા દ્રષ્ટિ. એ ચોથો ભંગ જાણવો.

૫ કેટલાક જીવો ધર્મનું સ્વરૂપ સ્યાદ્વાદસૈલીએ કરી જાણે પણ આદરે નહી, પાલે નહી, એ શ્રેણિકવત પાંચમો ભંગો અવિરતિસમ્યગ્ દ્રષ્ટિનો જાણવો.

૬ કેટલાક ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે, આદરે નહી, અને શીલ આદે પાલે, તે અનુત્તર વાસાદેવ જાણવા, એ છઠો ભંગ કહેા.

૭ કેટલાક ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે, મુનિ આદેનાં વ્રત આદરે, અને પાલે નહી, પણ શુદ્ધ પરપણા કરે છે, પોતામાં મુનિપણ સ્થાપતા નથી, એવા જાણ ગોતાર્થ સંવિજ્ઞપક્ષી સર્વે સમકિતી જાણવા. એ સાતમો ભંગ સમજવો.

૮ કેટલાક ધર્મનું સ્વરૂપ જાણે છે, આદરે છે, પાલે છે, એહવા જીનમતના જાણ રતનત્રયવત પુરૂષો સર્વે સમકિતી જાણવા. એ આઠમો ભંગ સર્વોત્કૃષ્ટ જાણવો. અર્થાત્ જાણની ક્રિયા એટલે છે, એ પૂર્વોક્ત અષ્ટભંગ મધ્યે પ્રથમના ચાર ભંગો મિથ્યા દ્રષ્ટિને લાભે, અને પાછળના ચાર ભંગો સમકિતીને લાભે. એ રીતે સમ્યગ્ પ્રકારે અષ્ટભંગીનું સ્વરૂપ સમજીને યથાચોગ્ય ગ્રહણ કરવું. શ્રી જ્ઞાનવિમલજી પણ અષ્ટભંગીની સ્વાધ્યાયમાં એવો ભાવ લાવ્યો છે. એતાવતા જાણી સમજીને વા જાણની નિશ્રાએ કરવું તે શુદ્ધ છે. ઇતિ.

પ્ર:—૬૮ પરદ્રવ્ય તથા નવ તત્વને હેય, સ્ત્રેય, ઉપાદેયરૂપે તથા નવ તત્વ દ્રષ્ટાંતરૂપે કહો.

ઉ:—૫૭ દ્રવ્યમાં ૧ જીવ દ્રવ્ય જ્ઞાનાદિ ગુણની અપેક્ષાએ આદરવા યોગ્ય છે. ૨ ધર્માસ્તિકાય, ૩ અધર્માસ્તિકાય, ૪ આકાસ્તિકાય, ૫ કાલ, જાણવા યોગ્ય છે, ૬ પુદ્ગલાસ્તિકાય છાંડવા યોગ્ય છે. તેમજ આપણા દ્રવ્યની અશુદ્ધતા હેય

(૫૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

છાંડવા યોગ્ય છે. એને પટદ્રવ્યતુ સ્વરૂપ જોય વિચારવારૂપ છે. પોતાના દ્રવ્યની શુદ્ધતા ઉપાદેય આચરણરૂપ છે. ૧ જીવ તત્ત્વ, ૨ અજીવ તત્ત્વ જાણવા યોગ્ય છે, ૩ પુન્ય, ૪ પાપ, ૫ આશ્રય, ૬ બંધ છાંડવા યોગ્ય છે, ૭ સંવર, ૮ નિર્જરા, ૯ મોક્ષતત્ત્વ આદરવા યોગ્ય છે, એને સાચ કરી જાણે તેને વ્યવહાર સમકિતી કહીએ. ઇહાં કોઈ શંકા કરે જે પુન્યને છાંડવાનું કેમ કહ્યું પણ તે સોનાની બેડી સમાન હોવાથી ગુણગણાની હદ સુજાળ આત્મીક ધર્મની અપેક્ષાએ જાણવું. જીવરૂપ તલાવ. ૧ અજીવરૂપ પાણી, ૨ આશ્રયરૂપ ઘડનાલાં, ૩ તેમાં સાફ પાણી આવે તે પુન્ય, ૪ ખરાબ પાણી આવે તે પાપ, ૫ તે પાણી એને તલાવ એકમેક હોય તે બંધ, ૬ આવતાં ઘડનાલાં રોક્યા તે સંવર, ૭ અચ્છાદ્યદિકે આગલું પાણી કાઢે તે નિર્જરા, ૮ સર્વ તલાવ ખાલી થાય તે મોક્ષ. ૯ ઇતિ નવ તત્ત્વરૂપ દ્રવ્ય કથન વ્યવહારે આદરવા યોગ્ય છે.

પ્ર:—૬૯ સોમ્યા કેવલી, અસોમ્યા કેવલી વિષે શું સમજવું.

ઉ:—કેવલી આદે દશની સમીપે કેવલી પર્ય્યાય ધર્મ સાંભલીને કેવલ જ્ઞાન પામે તે સોમ્યા કેવલી કહીએ, તે ધર્મોપદેશ કરે, શેષ અસોમ્યા કેવલી તે ધર્મોપદેશ ન કરે, દીક્ષા પણ ન આપે, પુછ્યાનો ઉત્તર આપે.

પ્ર:—૭૦ મનુષ્યને શું કરવું કંઠણ છે.

ઉ:—પાંચ ઇંદ્રિયોમાં રસના ઇંદ્રિ દુર્જય છે, ૨ આઠ કર્મમાં મોહની કર્મ જીતવું ધણું કંઠણ છે, ૩ વ્રત માંહે ચોથુ વ્રત પાલવું દુસ્કર છે, ૪ ત્રણ ગુપ્તિ માંહે મનવશ કરવું સુસ્કેલ છે, તેમજ જીવને જિન પ્રણિત ધર્મ મલવો દુર્લભ છે. ઇતિ તે પ્રભુત પુન્યોદયથી પામી હારવું નહીં.

પ્ર:—૭૧ દુવિહાર તેવિહારવાલાને કેટલી રાત્રી સુધી પાણી આદે વાવરવાની મરજદ છે ?

ઉ:—સેનપ્રશ્ન ૪૫૩ માં ઊપવાસ કરવો હોય તે મધ્યરાત્રિ પછે તો સુખડી પ્રમુખ નજ વાવરે, તે ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમના બે પ્રહર શુદ્ધિની મરજદ નોકારસી આદેહુ પચખાણુ કરનારની છે. પરંતુ બીજા દીવસે મોકલા પચખાણુવાળાને મરજદતુ પ્રમાણ જણાતું નથી.

પ્ર:—૭૨ “નિશ્ચય વ્યવહાર તે શું”

ઉ:—આચારાંગે મનની અસમાધિએ ભાવ ચારિત્રીયો નહિ એ નિશ્ચયનો મત છે, વળી મોક્ષરૂપ મહેલ ઉપર ચઢવા નિશ્ચેષ્ટિરૂપ નિશ્ચયની દ્રષ્ટિ રાખવી. એજ પ્રબળ છે, એ વિના ગુણ શ્રેણિ ન હોય. હરેક સાધનને વિષે નિશ્ચયદ્રષ્ટિ સહિત વ્યવહારમાં વર્તવું એ જૈનશૈલી છે.

૨ શુદ્ધ વ્યવહાર સંયમાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિરૂપ વિના નિશ્ચય પરિણમે નહીં, યથા મલીન વસ્ત્રે કેસરનો રંગ ન લાગે. તેમજ હીણ વ્યવહારવત્તે ગુણ ન ન હોય, જલસેક્યાદિ ક્રિયાવિના ભુખ્યાની ઇંછાએ ઊંઘર ફલ ન પાડે તેમ એકલો નિશ્ચય નયવાદી જાણવો. ક્ષણ તોલો ક્ષણમાસો થાય પણ સ્થિર ભાવ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૫૩)

ન થાય. માટે ધુર પડનાલીકા વ્યવહારની વાખ્યા વિશેષ પ્રકારે કરેછે, જે મુનિ આધાકર્મી આહાર શુદ્ધ જાણી લાવે તે કેવળી વાવરે, તે વ્યવહાર સાચવવા લણી જાણુવું. શ્રી મહાનિસિથે લોકલજ્યા ધરીલ પાળનારને ધન્ય કહ્યા છે. જેમ દ્રવ્ય ક્રિયારૂપ શુક્લબીજની ચંદ્રકળા તે પુનમને મળે છે માટે વ્યવહાર પણ બળવાન કહ્યા છે. મોક્ષરૂપ નગરે વહેલા પહોચાડવા અધ્યવત્ વ્યવહાર છે, ઇલાં કોઈ ભરતાદિકનું નિશ્ચય આલંબન એકાંત છીડી પકડી દેવપૂજા દયા દાન આવસ્યક પોસહ સામાયક વ્રતાદિધોક માર્ગ છોડે રીખવદત વિપ્ર પુત્ર, વીર છતાં સીધાર્થ પુત્ર કહીએ છે તે વ્યવહારથી જાણુવું. મિંધુ દેસે પંદરસે સાધુ જુખ્યા તરસ્યા છતાં વોર પ્રભુએ અચિત જળનો દ્રહ અને તસનુ ગાડુ ભરેલુ દોડુ પણ અવસ્થા દોષ લણી આદેશ આપ્યો નહીં, તે પણ વ્યવહાર સાચવવા લણી જાણુવું. માટે બંનેનય સમ્મત શ્રદ્ધા ઉપયોગ સહિત થોડી ક્રિયા પણ સફળ છે. જેમ મંત્ર થોડા અક્ષરી પણ વિષ પ્રહારી છે. રતન નહાતુ પણ પ્રકાસકારો છે. રસાયણ થોડુ પણ રોગાપહારી છે. અગ્નિ કિંચિત પણ બાળે. અમૃત ખીંદુ માત્રથી રોગ જુખ વ્રસાદિ શાંત થાય છે. તેમજ નિશ્ચયનયથી આત્મદાષ્ટે અધિકારીને થોડી વ્યવહાર ક્રિયા કરે તો પણ સફળ જાણવી. ૬૦

પ્ર:—૭૩ જ્ઞાનથી મોક્ષ કે ક્રિયાથી મોક્ષ છે? અને એ બેહુના પરસ્પર સંવાદનુ શી રીતે સમાધાન છે.

ઉ:—જ્ઞાનવાદી-મારા વીના ક્રિયા જુડી છે. કેમકે રૂપ જાણી છીપને પ-કરેથી શું કાર્ય સધાય? અર્થાત્ અજાણુ શું સાધન કરી શકે.

૨ ક્રિયાવાદી-મારા વીના જ્ઞાન શું કરે, જેમ જળમાં પેસી હાથ પગ ન હલાવે તે નર કેમ કરી તરી શકે, મતલબ એ છે જે જ્ઞાનવાદી પાંગળો છે, અને ક્રિયાવાદી આંધળો છે. દેખતો એવો પાંગળો માણસ અગ્નિથી બળી ગયો અને દોડતો એવો આંધળો માણસ તે પણ દાઝ્યો માટે બહુ ભેગા થવાથી ઇચ્છિત સ્થાનકે પહોચે, અર્થાત્ જ્ઞાનક્રિયા બેહુ મળે મોક્ષ છે, જ્ઞાનથી વસ્તુ સ્વભાવ જાણે, અને ક્રિયાથી તેમાં સ્થિર રહે. અનાદિ અશુદ્ધતાનો વિનાશ થવાથી જે શુદ્ધતાના પોપણની આત્મ પરણતી થાય તેજ જ્ઞાનક્રિયા છે તેજ મોક્ષદાયી છે. તસ્માત્ જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષ: ૬૦.

પ્ર:—૭૪ ત્રણ પ્રકારે મુનિ નિર્જરા કેવી રીતે કરે.

ઉ:—૧ કેવારે હું થોડું પણ શ્રુત લણીશ. એમ ચિંતવે તે.

૨ કેવારે હું એકલવિહારીની પડિમા દ્રવ્યભાવથી એકલાપણું રાગદ્વેષ સહિતપણે અંગીકાર કરી વિચરીસ.

૩ કેવારે હું મરણાંતિક સંલેખણા સેવના સેવોસ, ભાત પાણીનો નિષેધ કરી મરણને અણવાંછતો પાદપોષગમન અણસણ કરીસ. એ ત્રણ જોગથી પ્રગટ કરતો ચિંતવતો મુનિ મહાનિર્જરા કરે. કર્મેક્ષય કરે. ઇતિ ઠાણાંગ.

પ્ર:—૭૫ ત્રણ સ્થાનકે શ્રાવક મહા નિર્જરા કરે તે કેવી રીતે?

(૫૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઉઃ—૧ બ્રહ્મ અભ્યંતર પરિગ્રહ જે મહા પાપનું મૂળ, દુરગતીનો વધારનાર પંચાશ્રવણે આગાર, અનર્થકારી માઠી લેસ્થાનો કરનાર, સંમકિતનો નાશ કરનાર, કટુક ફેલકાઈ અનિત્ય અશાસ્વતો અધ્રુવ એહવો આરંભ પરિગ્રહ તેને હું કેવારે છાડીશ. તે દીવસ ધન્ય છે, એ પ્રથમ મનોરથ શ્રાવક ચિંતવે.

૨ કેવારે હું સત્તર ભેદે સંજમધારી, બ્રહ્મચારી, અપ્રતિબંધ વિહારી, વિરસ વિશુદ્ધ અહારી સર્વ સાવધ પરિહારી અહપયણુ ધારી જીતાજાકારી ઇત્યાદિ ગુણધારી અણુગાર તે હું કેવારે થઈશ. એમ બીજો મનોરથ ચિંતવે.

૩ કેવારે હું સર્વ પાપસ્થાન આલોહને નિસદ્ય થઈને સર્વ જીવ રાસ ખમાવીને સર્વ વ્રત સંભારીને અઠાર પાપસ્થાન ત્રિવિધે વોસરાવી, ચાર અહાર પચખીને છદ્દે શ્વાસોશ્વાસે શરીર વોસરાવીને અરિહંતાદિ ચાર સરણુ કરી પાદપોપગમત સંધારા સહિત અતિચાર ટાળી મરણને અણુવાંછતોથકો અંતકાળે એહવો પંડીત મરણ મુજને ક્યારે હોશે. એ ત્રણ મનોરથ શુદ્ધ યોગે ધ્યાવતો કર્મ નિર્જરી સંસારનો અંત કરી અનુકર્મે મોક્ષમુખ પામે. ઇતિભાવ.

પ્ર:—૭૬ તમસ્કાયનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉઃ—જંબુદ્વિપથી અસંખ્યાતમો અરણુવર સમુદ્ર છે, તેની જગતીથી ૪૨૦૦૦ જોજન અવગાહીએ તેણે પ્રદેશે તેના પાણી ઉપરથી મહા અંધકારરૂપ અપકાયમય તમસ્કાય નિકળ્યો છે, તે ૧૭૨૧ જોજન વિસ્તર્યો છે. વલયાકારે ત્રિછો વિસ્તરતો વળી બ્રહ્મદેવ લોકના ત્રીજા પાથડા શુદ્ધિ આવરી રહ્યો છે, તમજે અંધકાર, કાયને સમૂહ તેને તમસ્કાય કહીએ. શ્રાવણાના આકારે રહ્યો છે. ત્રણ ચપટીમાં એકવીશવાર જંબુદ્વિપ ફરે એહવો દેવતા પરંતુ તમસ્કાય આગળ જઈ શકે નહીં, કદાપી કોઈ અપરાધી દેવતા માંહે પેસી ગયો તેને પકડવા બીજો દેવ બીહતો થકો તે તમસ્કાય માંહે પ્રવેસ કરી સકે નહીં. એમ પ્રવચન સારોધાર રૂપ થી જાણવું.

પ્ર:—૭૭ છ પ્રકારની ભાષા, તથા ૫૨દર્શનનાં નામ કીયાં ?

ઉઃ—૧ સંસ્કૃત, ૨ પ્રાકૃત, ૩ સૌરસેની, ૪ માગધી, ૫ પેસાચીકી, ૬ અપભ્રંશક, એ ભાષાના ગદ્ય, પદ્ય મળી બાર ભેદ થાય છે.

૧ બૌદ્ધ, ૨ નૈયાયિક, ૩ સાંખ્ય, ૪ જૈન, ૫ વૈશેષિક, ૬ જૈમનીય ઇતિ ૫૨ દર્શન જાણવાં.

પ્ર:—૭૮ સાલંબન, નિરાલંબન, એ પ્રકારનાં ધ્યાન કેવી રીતે થાય છે અને ધ્યાની કેને કહીએ. ?

ઉઃ—૧ સાલંબન=સમવસરણુ સ્થજનજીના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું વા જીનમુદ્રા દેખી જીનેશ્વરના ગુણનું ચિંતન કરે, જેથી ચેતના સ્થિર થાયછે. એક ઉદ્દેશગાદિ આઠ દોષે કરી રહિત હોય તે મનની એકાગ્રતા એટલે પ્રશિધાન સાધે, વળી શાંત ગુણ પણુ આવે, ઇતિ સાલંબન ધ્યાન.

શ્રી જૈનતાત્પર્યસંગ્રહ.

(૫૫)

૨ નિરાલંબન ધ્યાન—સિદ્ધ ભગવાનનું રૂપાતીત ધ્યાન કરે જે સિદ્ધ તો સક્લ પ્રદેસે નિરાવર્ણ થયા, આઘ્યાબાધ સુખતા ભોક્તા થયા, વર્ણાદિ રહિત અનંત જ્ઞાન દર્શનધરા સર્વ ઉપાધિ રહિત થયા, એવું નિરાલંબન ધ્યાનયોગની એકાક્રતાએ તીવ્ર પ્રજ્ઞાએ કરે તે ક્ષપક શ્રેણે ચઢી તત્કાલ કેવળ જ્ઞાન પામે, વા, વિતરાગના શુદ્ધ નિરાવર્ણ આત્મ પ્રદેશ સમુદાય કેવળ જ્ઞાનાદિક સ્વભાવનું ધ્યાન કરવું તે, ચતુર્થ ॥

શુદ્ધ પરમાત્મ ગુણ ધ્યાનં નિરાલંબનમ્ इति वचनात् ॥

અશુભ કાર્યના મનોરથરૂપ દુર્વિકલ્પ તેથી વિરમ્યા તે સદાધ્યાનીજ છે. મનની શુભાશુભ કલ્પનાએ કરીને ભોક્ષ નરક ગમન થાય છે. પ્રસન્ન ચંદ્રમુનિ અને તંદુલીઆ મચ્છવત્ માટે ભોક્ષાભોલાખી છતાં યોગે ત્રીકરણ સંવરે તેને ધ્યાની કહીએ. તેનું કૃણ કહે છે.

पूजा कोटी समं स्तोत्रं । स्तोत्र कोटी समो जपः ॥

जप कोटी सम ध्यानं । ध्यान कोटी समोलयः ॥ १ ॥

ઈહાં ધ્યાત્તા=જપ. ધ્યેય=આત્મસ્વરૂપ. ધ્યાન=વસ્તુ સ્વરૂપનું ધતિ.

પ્ર:—૭૮ નિમિત્ત ઉપાદાન કારણ વિષે ચૌભંગી કહો.

ઉ:—નિમિત્તજે સંજોગરૂપ કારણ, અને ઉપાદાન તે વસ્તુની સહજ શક્તિ.

૧ એક વક્તા અજ્ઞાની છે અને શ્રોતા પણ અજ્ઞાની છે તે તો નિમિત્ત ઉપાદાન બેહુ અશુદ્ધ છે.

૨ બીજો વક્તા અજ્ઞાની અને શ્રોતા જ્ઞાની છે તે નિમિત્ત અશુદ્ધ અને ઉપાદાન શુદ્ધ છે,

૩ ત્રીજો વક્તા જ્ઞાની છે અને શ્રોતા અજ્ઞાની છે તે નિમિત્ત શુદ્ધ ઉપાદાન અશુદ્ધ છે.

૪ ચોથો વક્તા જ્ઞાની અને શ્રોતા પણ જ્ઞાની છે તે નિમિત્ત ઉપાદાન બેહુ શુદ્ધ છે, ઈહાં નિશ્ચય રૂપ ઉપાદાન છે અને વ્યવહારરૂપ નિમિત્ત કારણ બાણવું. જેમ જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુ, ક્રિયારૂપ ચરણ અને શિવમાર્ગની ધારા છે, તેમ એ બંને કારણ આલંબન ભૂત બાણવાં.

ઈહાં વક્તાજે શુદ્ધ ઉપદેશરૂપ નિમિત્તથી શ્રોતારૂપ ઉપાદાન બલવાન થાય છે. યથા વનરાજામાં ફુલ સ્વભાવ છે પણ રૂતુરૂપ નિમિત્ત મળ્યાથી સારી ખીલે છે. ઈ૦

પ્ર:—૮૦ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ તથા પરભવ આયુશાથી બંધાય છે.

ઉ:—યોગવડે પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશ દળ બંધાય છે. કષાયથી સ્થિતિ અને રસ બંધાય છે. તેમજ યોગ ૧ કષાય, ૨ ધ્યાન, ૩ લેસ્થ્યા, ૪ એ ચાર એકા મળેથી જીવ પરભવનું આયુ બાંધે છે.

પ્ર:—૮૧ પારીકાવણી યાગારણ્ય એ પાઠમુનિ આશ્રી છે તો શ્રાવકને પચ-આશુમાં કેમ કહો છો.

(૫૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ડી:—શ્રાવકને પચખાણની જુદી વિવક્ષા કરી નથી જે માટે પરીપાટી પાડ દુટે નહી, જેમ નિઝ્યપર દારગમણ વિરિઓ. તેમાં પરસ્ત્રી વિરમણ કર્યું, તેવારે શું પરપુરૂષ ન પ્રેર્જવો? એતો સૈલી છે વળી રાધ પ્રતિક્રમણને વિષે મુનિ દાનના આતચાર આલોવાય છે. તો શું રાત્રિએ દાન દેવાય છે? જ્યાં પુરૂષને ઉદેસીને ઉપદેશ કર્યો છે ત્યાં સ્ત્રીયોનો પણ સમાવેસ થાય છે જેમ નવવાડમાં મુનિને ઉદેસીને વાખ્યા કરી છે. તો શું શ્રાવકની હદ પ્રમાણે પરસ્ત્રી આશ્રી નવવાડ ન સમજવી? વળી મુનિ ભેગુ પ્રતિક્રમણ કરતાં શ્રાવકને જે મે દેવસીઓ કરેમીભતે આદે જુદા પાડ છતાં પણ પ્રાચે જુદા બોલવાની જરૂર નથી કેમકે પોતપોતાની મર્યાદ પ્રમાણે વર્તવું છે. શ્રી વીરપ્રભુએ ગાતમને ઉદેસીને કહ્યું છે કે હું ગોતમ લગાર માત્ર પ્રમાદ ન કરીસ. તેથી શું બીજા જીવોને માટે નથી? વળી શ્રેણીક ઉદેસીને ઉપદેશ કર્યો છે તેથી શું વિરતિ ગુણીનો અનાદર ગણાય? ઇત્યાદિ ઘણાં દ્રષ્ટાંત છે. અત્રકઃસંદેહ આ પ્રશ્ન મને એક હઠકમતીએ પુછેલો તેતુ શાસ્ત્રોક્ત યુક્તિએ નિરાકરણ કરવા દ્રષ્ટાંત સાથે આ વિષય દાખલ કર્યો છે.

પ્ર:—૮૨ શ્રાવકને પોસહમાં ભેગુ સામાયક વ્રત લેવાનું શું કારણ છે તથા પૂજા કર્યો વિના પોસહ થાય કે કેમ.

ડી:—પોસહ છે તે આહારાદિચ્યાર પ્રકારે તે એસી ભાંગે લેવાયછે, અને સામાયકમાં તેવી રીતે ભાંગાના આગાર નથી. વળી સર્પ સાવધ ત્યાગ અરથે પોસહમાં સામાયક લેવું કહ્યું છે. તથા સામાયક ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા ભણી સામાયક ડંડક ઉચરવું છે.

શિષ્ય—પ્રભુ પડિમા પૂજને પોસહ કરવો કહ્યો છે તેએકાંત કે સ્વાદવાદ.

ગુરૂ—ઉત્સર્ગ માર્ગે મુખ્ય વૃત્તિએ તો સુર્યોદય પહેલાં પોસહ ઉચરી પ્રતિક્રમણ કરે પછી પડિલેહેણ કરે પછી દેવવંદન વિધિ કરે. એ સંવર જોગરૂપ ભાવ પૂજામાં દ્રવ્ય પૂજા નિયમા છે, પરંતુ કારણસર સંસારીક કાર્યમાં રોકાયો થકો જીનપૂજા કરી પોસહ કરે તે પણ નિષેધ નહી. કાલાતીકમે પોસહ ઉચરે તેને સેન પ્રશ્ને અપવાદમાં ગણ્યો છે. ઇતિ સ્વાદવાદ.

પ્ર:—૮૩ જીનેશ્વર વીતરાગ છે તો તેની ભક્તિથી કેવી રીતે ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. ?

ડી:—ચિંતામણી રત્ન જેમ મનોવાંછીત પુર્ણ કરેછે, એટલે શુભચિંતકને શુભ અને અશુભ ઇચ્છકને અશુભ ફળ મળેછે તેજ રીતે પ્રભુની ભક્તિકારકને ફલ ફલ મળે છે, અને નિંદક અવર્ણવાદીને અશુભ ફલ મળે છે. હેમજેમ ઠડુ છતાં વન દહે છે તેમ પ્રભુજી વીતરાગ છતાં તેની ભક્તિથી કર્મરૂપ વન બળે છે શ્રી દેવચંદ્રજીએ પણ કહ્યું છે કે,

તુજ કુરુણા સઝુ ચપરેરે સરસ્વી છે મહારાય ।

પણ અવિરાધક જીવનુંરે કારણ સફલું થાયરે ॥ ચંદ્રાનનજિન ॥૧॥

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૫૭)

પ્ર:—૮૪ સંજ્ઞા કેટલી પ્રકારની હોય છે ?

ઉ:—ઈહાં દશ પ્રકારની સંજ્ઞા કહી છે તે સ્વામી સાથે કહે છે.

૧ અહાર સંજ્ઞા—વૃક્ષ જળનો અહાર કરે છે. ૨ ભયસંજ્ઞા—ભયથી સંકેત થાય તે. ૩ પરિગ્રહ સંજ્ઞા—વેલ તંતુવડે વૃક્ષને વીંટે છે. ૪ મૈથુન સંજ્ઞા—સ્ત્રીના હાવભાવે કરી કદબ વૃક્ષ ફળે છે, ૫ કોષસંજ્ઞા—કોષે કરી કોકદં વૃક્ષ હુંકાર કરે છે. ૬ માનસંજ્ઞા—માને કરી રૂદ્રવતી રૂએ છે જે મુજ સરીખી ઔપમી છતાં લોક દુખીયા ઢરીદ્રી કેમ રહે છે. જેથી મુવર્ણ સિદ્ધિ થાય છે તે. ૭ આયાસંજ્ઞા વેલ કપટાઈથી ફળોને ઢાંકે છે. ૮ લોભસંજ્ઞા—લોભે કરી ખીલો, પલાસ નિધાનને જડે વીંટે છે. ૯ ઔષધસંજ્ઞા—વૃક્ષના ઉત્તમ અંગવેલો ચઢે છે તે. ૧૦ લોક સંજ્ઞા રાત્રીને વિષે કમળનો સંકેત થાય છે તે. એ રીતે એકેદ્રિ વનરૂપિતિ આદે જીવોની સંજ્ઞા જાણવી વળી મનુષ્ય આદેને ખીજ છ સંજ્ઞા વિશેષ હોય તે નિચે પ્રમાણે જાણવી. ૧૧ સુખસંજ્ઞા. ૧૨ દુઃખસંજ્ઞા ૧૩ મોહસંજ્ઞા. ૧૪ દુઃખસંજ્ઞા સંજ્ઞા. ૧૫ સોક સંજ્ઞા, ૧૬ કર્મ સંજ્ઞા. એવં પ્રકારે સોલસ સંજ્ઞા જાણવી.

પ્ર:—૮૫ સંસાર વ્યવહાર રાજનિતી ધર્મનિતી જ્ઞાનાદિની ઉત્પત્તિ તથા તીર્થંકરની ઉત્પત્તિ અને સિદ્ધિ કયારે હોય.

ઉ:—ત્રીજ આરમ્ભતે નવ દુલગરની જાતી, રાજનિતી, સર્વ સંસાર વ્યવહાર જીવંધર્મ આદર અગ્નિકાય, જ્ઞાન, વિજ્ઞાન (કળા) પ્રમુખ સર્વની ઉત્પત્તિ થાય, લઘુક્ષેત્ર સમાસની ગાથા ૯૯ ઉત્સર્પિણી કાળના ત્રીજ તથા ચોથા આરાના નેવ્યાસી પક્ષ જય તેવારે પહેલા તથા છેલા તીર્થંકર અનુક્રમે થાય. તેમજ અવસરપિણી કાળના ત્રીજ તથા ચોથા આરાના પાછલના નેવ્યાસીપક્ષ શેષ રહે તેવારે પહેલા તથા છેલા જીવ અનુક્રમે સિદ્ધિ પામે, ઇતિ ગાથા ૧૮૦ થી જાણવું.

પ્ર:—૮૬ કોઈ મતાવલંખી કહે છે કે જે ગતીમાંથી જીવ મરી જાય તે ફરી ભવાંતરે તેજ ગતીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્ય મરી મનુષ્ય થાય છે અને જાનવર મરી જાનવર થાય છે. તેનું કેમ ?

ઉ:—જીવ ભવાંતરે કર્માનુસારે પુનઃ પુનઃ રૂપાંતર કરે છે, જેમ ભેંસના સીંગણથી કેલ થાય છે, કાશથી સેલડી થાય છે, માખીની હુગારથી કદલીની ભાજી થાય છે. ઇલકા ભ્રમરી થાય છે માટે ઇંદ્રિ ગતી તથા વેદનું પલટાવું ન થાય એ ભ્રમણા વ્યર્થ છે. અહો કર્મની વિચિત્ર ગતી છે, એકેદ્રિયાદિક જીવ છેદન ભેદન દુઃખ સહન કર્યાથી અકામ નિર્જરા યોગે વિગલેદ્રિયાદિમાં આવે, વળી પ્રાણ પર્ચાપ્તી શરીરાદિક અધિકરણ યોગે હિંસાદિક દોષની બહુલતાએ ફરી એકેદ્રિયામાં પણ જાય, વળી વિશેષ આયુ શરીરવડે અકામ નિર્જરાએ ઊંચો પણ ચઢે છે. પચેદ્રિ, વા દેવાદિ ગતીમાં પણ જાય છે. અર્થાત કર્માનુસારે જીવને અનુપુવિ ખેંચી લે છે. જેમ નાથે ઝાંદ્યો વૃષભ ઘેર જાય તેની પેરે જાણવું. ૪૦

પ્ર:—૮૭ સાતત્યનુ સ્વરૂપ દુઃખમાં સમજાવો.

(૫૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૩—૧ નૈગમનય-અંસ ગુણગ્રાહી; જેમ સુક્ષ્મ નિગોદીયા જીવમાં અક્ષરના અનંતમાં ભાગનું જ્ઞાન છતાં તેને સિદ્ધ સમાન કહે છે. વલી જે કાર્ય કરવાની ધૃત્તાને કંઈ કહે સર્વ જીવોના આઠ રૂચક પ્રદેશ નિર્મલ સિદ્ધરૂપ છે જે બાણી એક એશે સિદ્ધ સમાન કહે છે. નથી એક ગમે કહેતાં અભિપ્રાય તે જેનો તેને નૈગમનય કહીએ.

૨ સંગ્રહનય-સત્તાગ્રાહી, સર્વ જીવ સત્તાગુણે સરખા છે. બીજામાં જેમ વૃક્ષની સત્તા છે. માત્ર નામ લેવાથી સર્વે ગુણપર્યાય આવે, જેમ કોઈ લાડ જમવાનું કહે તે ભેગાં દાળ સાક ભાત વિગેરેના સમાવેશ થાય છે. વળી જેમ દ્વતણ મંગાવ્યાથી પાણી રૂમાલ વીગેરે લાવે તે.

૩ વ્યવહારનય-બાહ્ય ગુણગ્રાહી છે. જેમ જીવ અમર છતાં કોઈ કહે જે અમુક જીવને મારવાથી હિંસા થાય છે. ઈંડાં આચાર ક્રિયા મુખ્ય છે.

૪ રિજુસત્રનય-વર્તમાન પ્રણામ ગુણગ્રાહી છે. જેમ કોઈ જીવ ગ્રહસ્થ છે પણ અંતરંગ મુનિ સમ પરણામ વર્તે છે. તેથી મુનિ કહે, અને મુનિમાં ગૃહસ્થના ગુણ હોવાથી ગૃહસ્થ કહે તે.

૫ શબ્દનય-શબ્દોચ્ચાર નામ ગ્રાહી, ભાષાથી વચન ગોચર થાય તે, નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ભાવ એ ચારના આધારે જે બોલવું તે. ઘટની ચેષ્ટાને કરતો હોય તે ઘટ કહેવાય.

૬ સમભિરૂઢનય-અપૂર્ણ પૂર્ણગ્રાહી, અંસ ઓછી વસ્તુને પૂર્ણ માને, જેમ અયોગી, સયોગી, કેવળ જ્ઞાનીને સિદ્ધ કહે.

૭ એવં ભૂતનય-ગુણ ક્રિયા પૂર્ણગ્રાહી, જેમ સિદ્ધને જ સિદ્ધ કહે, સ્ત્રી, ઘટમાં જળ ભરી મસ્તકે ધરી જતી હોય તેને ઘટ કહે પરંતુ ખાલી ઘટને ઘડો ન કહે. ઇંડાં વિસ્તાર ધણ છે તે આગમ સારાદિત્રયથી બણવો. એ સાત નયના સાતસો ભેદ થાય છે. તે ગુરુગમ ધારવા, નય એટલે વસ્તુનો પ્રતેક ગુણ અવલંબી વચન બોલવું તે. (દ્રષ્ટાંત) કોઈકે પુછ્યું જે. અનાજ શાથી થાય છે ત્યાં એક જણ બોલ્યો જે ઊદકથી, બીજે કહે પૃથ્વીથી, ત્રીજે કહે હવાથી, ચોથો કહે બળધથી, પાંચમો કહે બીજથી, છઠો કહે ઋતુથી, સાતમો કહે ભાગ્યથી, એમ સર્વે એકેક અંસ ગ્રહી બોલ્યા, ઇંડાં જે એક નય પકડે તે મિથ્યાત્વી બણવો, સર્વ નય માને તે સમક્તી કહીએ. અપેક્ષા વચન છે, જેમ કોઈ સ્ત્રીને સ્ત્રી કહે છે, કોઈ તેને બહેન કહે છે, કોઈ દીકરી માને છે. એમ અનેકાંત માર્ગ જૈન પદ્ધતી છે. ૧૧ ઇતિ

પ્ર:—૮૮ સપ્તભંગી ૫૨ આવસ્યકને વિષે ઉતારો.

૩—૧ સ્યાદ્ અસ્તિ, ૨ સ્યાદ્ નાસ્તિ ૩ સ્યાદ્ અસ્તિ નાસ્તિ ૪ સ્યાદ્ અવક્તવ્ય ૫ સ્યાદ્ અસ્તિ અવક્તવ્ય ૬ સ્યાદ્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય ૭ સ્યાદ્ અસ્તિ નાસ્તિયુગપત અવક્તવ્ય એવસમનામ બણવા. હવે તે છ આવસ્યકને વિષે ઉતારે છે. સ્યાત્ શબ્દે અનેકાંતપણે સર્વ અપેક્ષા લેઈ કહેવું તે.

શ્રી જૈનતાત્વસંગ્રહ.

(૫૯)

૧ સામાયક સંવરરૂપે સ્થાત્ અસ્તિ છે ૧ ચૌવિસત્થા કીરત્તનરૂપે અસ્તિ છે, ૨, વંદણા ગુણવંત પ્રતિપત્તીરૂપે અસ્તિ છે, ૩, પડીકમણા આલોચણરૂપે અસ્તિ છે ૪ કાઉસગ્ગ રત્નત્રય આરાધનરૂપે અસ્તિ છે, ૫, પચખાણ વ્રત ધારણરૂપે અસ્તિ છે ૬, એ પૂર્વોક્ત ગુણરૂપ ખડાવસ્યક સ્થાત્ અસ્તિરૂપે છે. એ પ્રથમ ભંગ જાણવો ॥ સ્થાત્ અસ્તિપદે જોડવું. ॥

૨ એ ખડાવસ્યક અશુભ બંધપણે નથી મારે એમાં અશુભ બંધની નાસ્તિ છે તેથી સ્થાત્ નાસ્તિપણું છે. એ બીજો ભંગ જાણવો.

૩ એ છ આવસ્યક પોતાના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલભાવે અસ્તિરૂપે છે, અને એ હીજ દ્રવ્ય તે પરદ્રવ્યમાં દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવપણે નાસ્તિરૂપે છે, મારે જે સમયે અસ્તિ છે તે સમયે જ નાસ્તિભંગ પણ છે, એ સ્થાત્ અસ્તિ નાસ્તિ નામે ત્રીજો ભંગ જાણવો.

૪ એ પૂર્વોક્ત ત્રીભંગીએ કરી છ આવસ્યકનું સ્વરૂપ જાણીએ પણ એ સમય સમકાળે કહેવાય નહીં, કેમકે વચનનું તો ક્રમે પ્રવર્તન છે, તેથી એક સમયમાં સર્વ ધર્મ કહેવાય નહીં, મારે એ અવકતવ્ય નામે ચોથો ભંગ જાણવો.

એ ખટ આવસ્યક માંહે એક સમયને વિષે અસ્તિપણાના અનંતા ધર્મ રહ્યા છે તે જાણે ખરે પણ એક સમયે કહેવાય નહીં. કેમકે એક અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરતાં પણ અસંખ્યાતા સમય લાગે છે, મારે સ્થાત્ અસ્તિ અવકતવ્ય નામે પાંચમો ભંગ જાણવો.

૬ એ ખટ આવસ્યક માંહે એક સમયને વિષે નાસ્તિપણાના અનંતા ધર્મ રહ્યા છે તે જાણે ખરે પણ એક સમય માંહે વચને કરી કહ્યા જાય નહીં મારે સ્થાત્ નાસ્તિ અવકતવ્ય નામા છઠો ભંગ જાણવો.

૭ એ ખડાવસ્યકમાં પોતાનારૂપે અસ્તિપણે એક સમયને વિષે અનંતા ધર્મ છે, અને પરરૂપે નાસ્તિપણે પણ અનંતા ધર્મ એક સમયને વિષે છે, પણ તે એક સમયે વચને વચને કરી કહ્યા જાય નહીં મારે સ્થાત્ અસ્તિ સ્થાત્ નાસ્તિ યુગવત્ અવકતવ્ય નામા સાતમો ભંગ જાણવો. એ રીતે સપ્તભંગીનું સ્વરૂપ બીજી વસ્તુ ઉપર ઉતારવા ગુરૂગમ લેવો. કેમકે બુદ્ધિવત પંડિત પુરૂષ હોય પણ સદગુરૂ વિના રહસ્ય શમજી શકે નહીં.

॥ ય દુક્તં ॥ વિનાગુરુભ્યોઃ ગુણનિરધિભ્યો । જાનાતિ ધર્મનવિચક્ષ્ણોપિ ॥
આકર્ણ દિર્ઘોજ્વલ લોચનોપિ । દીર્ઘવિના પશ્યતિનાંધકારે ॥ ૧ ॥

પ્ર:—૮૯ છ આવસ્યકને વિષે ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રુવનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ. ૧ સામાયક કરવાથી સાવધ યોગની વિરતી પણાનો ગુણ ઉપજે છે, ચૌવિસત્થા સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉપજે છે, વંદનાથી વિનયગુણ ઉપજે છે, પડીકમણાથી ઊપરાઠો થવા રૂપ ગુણ ઉપજે છે, કાઉસગથી જ્ઞાન દર્શનરૂપ

(૬૦)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

શુદ્ધગુણ ઊપજે છે, પચ્ચખાણથી આશ્રવ નિરોધગુણ ઊપજે છે, એ વ્યવહાર નથે કરી ગુણનું ઉત્પાદ (ઉપજાવ) પણું દેખાડયું.

૨ એ છ આવસ્યકથી અશુભ કર્મનો વિનાશ થાય છે, તે વ્યય (નાશ) જાણવો.

૩ એ છ આવસ્યકથી જીવ નિર્મલ સ્વભાવમાંહે ધ્રુવપણે રહે છે તે ધ્રુવ (નિશ્ચલ) જાણવો ધતિ.

પ્ર. ૯૦—ધરીયા વહીના મિચ્છામિ દુઃકડ કેટલા તે વિસ્તાર સાથે કહો.

ઉ—ધરીયાવહીના મિચ્છામિ દુઃકડ ૧૮૨૪૧૨૦ તે સમ્યગ પ્રકારે ત્રીકરણ શુદ્ધે પરીક્રમતાં મિચ્છામિ દુઃકડ દેતાં ક્ષણેકમાં મૃગાવતીની પેરે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરે. ઇહાંચાર ગતિમાં જીવના (૫૬૩) ભેદ છે તે સત્વીસ્તર પણે કહે છે.

૧૯૮ દેવતાના ભેદ કહે છે. ૧૦ ભુવનપતીના ૧૫ પરમાધામીના ૧૬ વ્યંતરના ૧૦ તીર્થગર્ભલક ૧૦ ચોતિપિ ૧૨ દેવલોકના ૩ કીલ વિપ, ૯ લોકાંતિક ૯ ગૈરેયક, ૫ અનુત્તરજાસી એવં ૯૯ પર્યાપ્તા ૯૯ અપર્યાપ્તા મલી ૧૯૮ દેવતાના ભેદ જાણવા. ૩૦૩ મનુષ્યોના ભેદ કહે છે, ૧૫ કર્મભૂમીના ૩૦ અકર્મભૂમીના ૫૬ અંતરધીપાના લવણ સમુદ્રના અંતરે છે તે. એવં, ૧૦૧ ગર્ભજ પર્યાપ્તા ૧૦૧ ગર્ભજ અપર્યાપ્તા ૧૦૧ સમુર્થમ ચૌદસ્થાનકીયા મલી કુલ ભેદ ૩૦૩ જાણવા. ૪૮ તિર્યચના ભેદ કહે છે ॥ ૪ ॥ પૃથ્વીકાય સુક્ષ્મ, આદર, પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તા. ૪ અપકાય સુક્ષ્મ, આદરા પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા ૪ તેઉકાય સુક્ષ્મ, પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા ॥ ૪ ॥ વાઉકાય, સુક્ષ્મ, આદરા, પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા ॥ ૬ ॥ વનસ્પતીકાય તેમાં ચાર સાધારણ સુક્ષ્મ, આદરા પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા, અને બે પ્રતેક વનસ્પતીના પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તા મલી છ ભેદ જાણવા ॥ ૬ ॥ વિગ લેદ્રિના પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તા ॥ ૨૦ ॥ તીર્થય પચેદ્રિના કહે છે, ગર્ભમુર્થમ સજ પચાપ્તા, અપર્યાપ્તા એવા ૪ જલચર ૪ થલચર ૪ ખેચરા ૪ ઉરપુરી ૪ ભૂજપુરી મલી વીસ ભેદ થયા કુલ ૪૮ ભેદ તિર્યચના જાણવા.

૧૪ નારકીના ૭ પર્યાપ્તા ૭ અપર્યાપ્તા, એવં ૧૪ મળી સર્વે જીવના ૫૬૩ ભેદ જાણવા. તેને અમિહયા=સામા આવતાં હણ્યા, ઇત્યાદિ દશ પદે દશ ગુણ કરતાં ૫૬૩૦ ભેદ થાય. તેને રાગદ્વેષથી ખમણ કરતાં ૧૧૨૬૦ થાય, તે મન વચન કાયાએ ત્રીગુણ કરતાં ૩૩૭૮૦ થાય. તે કરણ કરાવણ અનુભોદન ત્રીગુણ કરતાં ૧૦૧૩૪૦ થાય તે અતીત અનાગત વર્તમાન કાલ ત્રીગુણ કરતાં ૪૦૪૦૨૦ થાય તે અરિહંત: મિદ્ધ, સાધુ, દેવ, ગુરુ, આત્મા એ છની સાથે ગુણતાં થકાં ૧૮૨૪૧૨૦ મિચ્છામિદુઃકડ થાય છે. એ રીતે જીવને ખમત ખામણાં કરીએ. એ ધર્મનું રહસ્ય છે. સમસ્ત શુદ્ધિ કરવા ભણી સર્વ ક્રિયાના પ્રારંભે તથા પ્રાંતે અવશ્ય ધરીયાવહી કહેવાની ફરજ છે. તે જીનોક્ત વચને જાણવું. ઇહાં પ્રસંગે અજીવ અરૂપી તથા રૂપીના ૫૬૦ ભેદ છે તે અથાતરથી જાણવા. ધ.

પ્ર:—૯૧ કાચુ પાણી ઊંચ (ઊંચું) કરી છકાયની વહણી પીવું તે કરતાં ઠંડુ પાણી પ્રતમાં પીતાં શું હરકત છે ?

શ્રી જૈનતત્વસંહિત.

(૩૧)

ઉ:—૧ અચિત પાણીની આચરણ શાસ્ત્રમાં કરી છે.

૨ બીજે આરંભ મોકળો છતાં આણુંદાદિક આવડને સચિતનો ત્યાગ કર્યો છે, જેથી સમસ્ત સચીતાશ્રવ રોકાય છે.

૩ કામાદિવિકાર ભાવને શાંત કરનાર ઉશ્ન જલ છે.

૪ સમય સમય જીવ ઉત્પન્ન વિનાશ થવાનો અભાવ છે.

૫ અસંખ્ય નદી સમુદ્ર વાવ્ય કુવા તલાવ આદિ જળનું વિરતીપણુ થાય છે.

૬ મુનિરાજ વીગેરેના ભોગમાં આવ્યાથી અત્યંત લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.

૭ તપસ્યાવર્તને ઉશ્ન જળથી વ્યાધિવિકાર ઊઠે નહીં.

૮ રસનાઇંદ્રિનો વિષય વિકાર વિરામ પામે છે.

૯ ઉશ્ન જળ નહીં મલવાથી પરિસહ સહન તપ થાય છે.

૧૦ સચિત ત્યાગવાથી તેની મુરછા ઉતરે છે. ઇત્યાદિ ધણા ગુણ ઉશ્ન જળમાં છે. તે માટેજ ઉશ્ન જળની આચરણ પ્રગટપણુ શાસ્ત્રકારે દર્શાવી છે. શેષ મતિ કલ્પના તે વ્યર્થ છે.

ઇહાં આવડને પણ વ્રતમાં શુદ્ધમાન તૈયાર પાણી મળે તેા ઘણુ શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ લાલાલાભનો વિચાર ન કરતાં હુઠકની પેરે બીજા પ્રસંગે ઘર આરંભ સંસારીક કાર્યમાં ઉશ્ન જળ કરે, પણ વ્રતવાળાને ન કરવું એમ કુવિદ્ય કરતાં વ્રતનો અભાવ અનાદર તથા અચ્ચી થાય છે. માટે ગૃહસ્થોએ દીર્ઘ દૃષ્ટિએ વિચાર કરવો. ઇહાં આજ્ઞા પ્રધાન છે, કેમકે ગૃહસ્થ લોકોએ સર્વ પ્રકારના આરંભ ત્યાગ કર્યા નથી માટે વ્રતાદિ કારણે પોતાના ઘેર આવડને ઉશ્ન જળ કરવાનો નિષેધ નહીં. ઇતિ.

પ્ર:—૯૨ અન્વય વ્યતિરિક્ત તે શુ.

ઉ:—૧ અન્વય તે—છતે છતો યથા યત્રયત્ર દયા અસ્તિ તત્ર તત્ર ધર્મ અસ્તિ. એટલે જ્યાં દયા છે ત્યાં ધર્મ છે. પુનઃ યત્ર યત્ર શીત સ્પર્શ તત્ર તત્ર જલં એટલે જ્યાં શીતલતા ત્યાં પાણી હોય.

૨ વ્યતિરિક્ત—અછતે અછતો યત્ર યત્ર દયા નાસ્તિ તત્ર તત્ર ધર્મ નાસ્તિ એટલે જ્યાં દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી. યત્ર યત્ર શીત સ્પર્શ માવા તત્ર તત્ર જલમાવા એટલે જ્યાં શીતળતા નથી ત્યાં જળ પણ નથી. એમ સર્વ સ્થળે સમજવું ઇ.

પ્ર:—૯૩ બીજમાં તથા પત્ર વીગેરેમાં એક જીવ કે ઘણા જીવ લાભે.

ઉ:—ત્રણ પ્રકારની ચોની શાસ્ત્રમાં કહી છે. ૧ સચિતા ૨ અચિતા ૩ મિશ્ર ચોની તે ભૂજલદિ ચોગે નવ પદ્ધતિ થાય છે તે બીજથી થાય છે અને સ્વાભાવીક પણ થાય છે. ચૌમાસામાં ઠામ ઠામ વનસ્પતી ઉગે છે. લીલા ફુલણું વીગેરે થાય છે તે સર્વે પુર્વની ત્રણ ચોની મધ્યેથીજ થાય છે હવે પ્રતેક વનસ્પતિના લીલા બીજમાં તથા લીલા પત્રમાં સચિતપણુ છે તેથી એક કણ થા એક પત્ર માંહે એક અનેક અસંખ્ય જીવ લાભે. એ સર્વે એકેદ્રિ જલવા, સાધારણમાં અનંતા છે સેન પ્રશનમાં જાર પ્રમુખ એક દાણા વિણસેથી નિશ્રાએ રહેલા અ-

(૬૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

સંખ્યાતા અપર્યાપ્તાની પણ હિંસા લાગે છે. વા એક જીવનું શરીર પણ કમળનાલાદિ હોય તેનો નિષેધ નહીં તે ઉત્કૃષ્ટથી જાણવું ઇહાં વનસ્પતિ કાયના જીવનું અંગુલ અસંખ્ય લાગ જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ શરીર કહ્યું છે. ત્યાં એક હજાર જોજન પ્રતેક વનસ્પતિનું કહ્યું તે મુળ એકની નિશ્રાએ અસંખ્ય જીવ સમુદ્ધ શરીર જાણવાં. તત્વ કેવલી ગમ્ય.

પ્ર:—૯૪ છ આરાનુ થોડુક સ્વરૂપ કહો.

ઉ:—૧ આ અવસરપિણિમાં પહેલો આરો ચાર કોડાકોડી સાગરોપમનો સુખમસુખમ નામે છે, તે આરો જીગલીઆનુ શરીર ત્રણ ગાઉનુ અને ત્રણ પદ્યોપમ આયુષ્ય ૨૫૬ પાંસળી શરીરમાં હોય. તેને છ માસ થાકતાં પુત્ર પુત્રી પ્રસવે તે દીન ૪૯ પાળે તે પછી પોત પોતાની મેળે ફરતા ફરે, તે વસ્તી થોડી ફળ અહાર કરે તે તુવર જેવડો જાણવો. પુન્ય પાપ રાગ દ્વેષ કષાય કામ મોહ વિશેષ નહી. તેથી તે દેવલોકમાં જાય છે. રૂપવંત હોય છે.

૨ બીજો આરો ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમ સુખમાનામે જાણવો. તે આરો જીગલીઆનુ શરીર ગાઉ બેનુ, બે પદ્યોપમ આયુ, પાંસળી ૧૨૮ સંતાનદીન ૬૪ પાળે અહાર માત્ર બેાર જેટલો જાણવો. શેષ પૂર્વવત.

૩ ત્રીજો આરો બે કોડાકોડી સાગરોપમનો, એક ગાઉ શરીર માન એક પદ્યોપમ આયુ. પાંસળી, ૬૪ સંતાનદીન ૭૯ પાળે દશ જાતીના કલ્પત્રક્ષ મનવાંછીત પુરે. સુખમદુઃખમ નામે આરો તેના છેડે ચોરાસી લાખ પુર્વ ત્રણ વર્ષ સાડા આઠ માસ બાકી રહેતાં આદિજીન થયા તેવારે જીગલ ધર્મે નિવારણ કર્યો. આંખળા જેટલો આહાર તે આંખળા તે કાળાનુસારે જાણવાં.

૪ ચોથો આરો એક કોડાકોડી સાગરોપમમાં બેતાલીસ હજાર વર્ષ ઊણા દુઃખમસુખમ નામા કહીએ. પાંસળી ૩૨ હોય. પુર્વ કોડી વર્ષ આયુ પાંચસે ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ દેહ એવી સજીવ થાય.

પાંચમો દુઃખમ આરો ૨૧૦૦૦ વર્ષ પાંસળી ૧૬. સાત હાથ દેહમાન. આયુ વર્ષ ૧૨૦ ઉત્કૃષ્ટ જાણવું. કેવળ જ્ઞાનાદિ દશ વસ્તુ વિછેદ થય તે જાંબુ સ્વામી પછે જાણવી. છેડે દુપસહ મુનિ ૧ કૃદ્યુશ્રી આચાર્ય આયુષ્ય વર્ષ ૨૦ બે હાથ શરીર સાઢી ૨, નગિલ શ્રાવક ૩ સત્યશ્રી શ્રાવિકા ૪ એવંચતુર્વિધ સંધ એકાવતારી થશે. પછે જૈનધર્મ જશે.

શિષ્ય—પાંચમે આરે પાંચ વિષ અસત પ્રવૃત્તિના હેતુ છે તે કયા ?

ગુરુ—૧ દુઃખમકાલ ૨ હુંડા અવસરપિણિ, ૩ દક્ષણ દિશાએ, ૪ ભસ્મ અહનો જોગ, ૫ કૃષ્ણ પક્ષી જીવો, એવંચંચમ આરે પાંચ વિષ વર્તે છે. હા ઇતિબેદે. પ્રલયકાળ પવન વાસે ચંદ્ર બાર ગુણે શીતલ અને સૂર્ય બાર ગુણે આકરેશ થશે. છઠો આરો બેશશે.

૬ છઠો આરો એકવીસ હજાર વર્ષ દુઃખ દુઃખમ નામે જાણવો. આયુ વર્ષ ૨૦ દેહમાન હાથ ૧ એકાંત દુઃખ એમ એકેક મેઘ તે વિજળી યુક્ત સાત

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૬૩)

સાતવાર વરસસે. નગર ગામ નહી રહે. શેષ રહેશે તે ૫૮ ખંડના મનુષ્ય, પક્ષી, ખેડોતેર બીલ વૈતાઢ્યની છે તેમાં રહેશે. મત્થ ભક્ષણી, ૫૮ વરસે સ્ત્રી ગર્ભ ધરે તે ધણા કષ્ટે પ્રસવે, ધણાં છોકરાં થશે. યાવત એકવીસ હજાર વર્ષમાં ભારે કરમી જીવ તેમાં ઉપજશે. પ્રાચે સમક્ષિ રહિત જાણવા પક્ષી વૈતાઢ્યે રહેશે. હાહાકાર વરતાશે, કુરૂપી, નિર્દય પ્રણામી, વસ્ત્ર રહિત પેહેરવું, પાથ-રવું, રહેવું, રાંધવું, મળે નહી. એવં દશ કોડા કોડી સાગરોપમે એક અવસરપિણિ એ ઉત્તમ વસ્તુની કમથી હાની તેમજ ઉત્સરપિણિ એ ઉત્તમ વસ્તુની કમથી વૃદ્ધિ હોય, એ બંને મળી વીસ કોડા કોડી સાગરોપમનો એક કાલ ચક્ર જાણવો. એમ અનંતા કાળચક્રથી આ જીવ પરિભ્રમણ કરે છે. પરંતુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ સ્પર્શ્ય વિના અને સ્પર્શજ્ઞાન અનુભવ વિના સંસાર પાર થયો નહી. માટે હે ચેતન પરભાવ રમણ એટલે પુદ્ગલ લોલા છોડી શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપ વિલાસ કર. એજ કર્મ સુક્ત થવાનો પુષ્ટ ઉપાય છે. કેમકે વીસ કોડાકોડી સાગરોપમના એક કાળચક્રમાં બે કોડાકોડી સાગરોપમમાં ધર્મ હોય છે, તે જીન પ્રણિત ધર્મ એકવાર મદ્યો તે વારે ધન્યોહં ક્તવુચ્યોહં એમ જાણવું.

ત્યાર બાદ ઉસર્પિણિનો પહેલો આ રીતે છઠા જેવો જાણવો. અને બીજો આરો એક પછે પુષ્કરાવર્તમેઘ-ક્ષીરોદક મેઘ-ધૃતોદક મેઘ-શુદ્ધેદક મેઘ-રસોદક મેઘ-એવં પાંચ જાતના મેઘ દીન ૩૫ સુધી વરસશે તેથી પૃથ્વી રસકસ વાલી થશે. પછે બીલવાસી પ્રાણીઓ બાહર નિકળી ફુલ અહાર કરશે. આયુષ્મલરૂપ આદિ પ્રતિદીન વૃદ્ધિ પામશે. પછી આદતું પૂર્વ એ ચોવીસ તીર્થંકર થશે તેની સર્વ જ્ઞાન ઉલટી સમજવું.

પ્ર:—૯૫ અધિક ન્યુન તાપ પડે છે તે સૂર્યના કીરણની વધઘટથી કેમ ?

ઊ:—પોસ માસે ૧૦૫૦ કીરણ જગન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટ આશ્વિન માસે ૧૬૦૦ કીરણ સૂર્ય અનુક્રમે તપે છે એમ કલ્પસૂત્રની વાખ્યામાં કહ્યું છે તે અન્ય મતીની અપેક્ષાએ જાણવું, પરંતુ જગત સ્વભાવિક સૂર્ય વિમાનના કીરણની વધઘટ થાય નહી. પર્યાયની હાની વૃદ્ધિ થાય. ઋતુ પ્રભાવે આધિક ન્યુન તાપ લાગે છે આશંકા-છઠા આરે અત્યંત તીવ્ર તાપોદયથી બીલવાસી લોકો કહ્યા તે વિષે શું સમજવું સમાધાન-લલી મેઘ વૃષ્ટિ અભાવે, ક્ષેત્ર તથા કાળ સ્વભાવે પ્યાર દૃષ્ટિ અગ્નિ વૃષ્ટિ ઝેર વૃષ્ટિના પ્રભાવે. અત્યંત તાપોદય થાય છે. તેમજ વૃદ્ધિ હાની પણ જાણવી, પરંતુ સૂર્યના કીરણની વૃદ્ધિ, હાની થવાનો સંભવ સમજાતો નથી. એટલે શીત ઊશ્ન પુદ્ગલ સ્વભાવ વિશેષ ન્યુનાધિક તાઢ તાપનો સ્પર્શ થાય છે. એ અનુમાન પ્રમાણથી જાણવું. જેમ વર્ષા ઋતુમાં થોડુંક જળ પીવાથી પણ પેસાબની છુટ વધારે થાય છે અને તૃષા થોડી લાગે છે. તથા ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ઘણું જળ પીવાથી પણ પેસાબ થોડો થાય છે, અને, તૃષા ઘણી લાગે છે. તે ઋતુના પુદ્ગલનો પ્રભાવ જાણવો. ઇં

પ્ર:—૯૬ પાંચ આશ્રવદ્વાર તથા પાંચ સંવર દ્વાર કહ્યા છે તે કયા ?

ઊ:—૧ મદ, ૨ વિષય, ૩ કપાય, ૪ નિંદા, ૫ વિકથા, એ પાંચ પ્રમાદ

(૬૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

જીવને ભવ ભ્રમણ કરાવે છે માટે તેને તજવા ઉદ્યમ કરવો. એ પાંચ આશ્રવ-
દ્વાર બંધવા.

૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ વિરતી, ૩ અપ્રમાદ, ૪ અકંપાય, ૫ ઉત્તમ યોગ એ
પાંચ સંવર દ્વાર ઇતિ કાણંગે.

પ્ર:—૯૭ પાંચ પ્રકારની સજાય કહી તે કેઈ ?

ઉ:—૧વાંચના-વાંચવું. ૨ પૃષ્ઠના-અર્થનું પુછવું.

૩ પરાવર્તના-ગણી વાલવું. ૪ અનુપેક્ષા-વિચારણાકરવીતાત્પર્યજોવું.

૫ ધર્મ કહા-ધર્મ કથા કહેવી, ઉપદેશ કરવો, ધર્મની ચરચા વારતા
કરવી એ રીતે પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય તપ બંધવો. પ્રશ્ન ૧૧૧ પ્રમાણે બંધવી.

પ્ર:—૯૮ પ્રતિક્રમણ વીગેરેમાં દેવતાનો કાઉસગ્ગ કરતાં મિથ્યાત લાગે કે કેમ?

ઉ:—એ કહેવું અશુક્ત છે. લલીત વિસ્તરા વૃત્તિમાં તથા આવશ્યક
ચૂર્ણમાં પ્રગટપણે કહ્યું છે તથા મનોરમા શ્રાવિકાએ સુદર્શન શેઠને સૂળીના
સંકટે, તથા સુભદ્રાએ ચંપા પોલ ઉઘાડવા દેવતાનો કાઉસગ્ગ કર્યો છે. માટે
સમક્ષિત દ્રષ્ટિ દેવતાને નિમિત્ત હેતુ કારણસર સંધોપ દ્રવ્ય નિવારણ માટે
શાંતિ સમાધિ આરાધના અર્થે સમરતાં દુષણ નહીં.

શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ સૂત્રે પિઞ્કત્તં । સમ્મદિષ્ઠી દેવા ।

દિતુ સમાહિં ચ વોહિં ચ ઇતિ વચનાત્

પ્ર:—૯૯ પ્રતિક્રમણ વિષે રૂડી સમજૂતી આપો.

ઉ:—શ્રાવકને હુમેસાં દીવસ રાત્રી સંખંધી દુષણનું નિવારણ કરવા સારૂ
પ્રતિક્રમણ કરવું. જેમ જે વખત કાળે કાઢવાથી ઘર શુદ્ધ થાય છે, વળી જેમ
હુમેસાં વાસણ માંજવાથી કાટ ન વળે. તેમ આત્મા કર્મરૂપ દુષણે રહીત થ-
વાથી નિર્મળ થાય છે. ઉત્સર્ગે તો સુર્યભિન્ન અર્ધ છતાં ચોથો આવશ્યક ભણે,
અને અપવાદે તો મધ્યાન પછીથી મધ્યરાત્રી શુદ્ધિ દેવસીક અને મધ્યરાત્રીથી
તે મધ્યાન શુદ્ધિ રાધ પ્રતિક્રમણ કરવું યોગશાસ્ત્રે કહ્યું છે. પરંતુ કાળની ક્રિયા
કાલે કરતાં વિશેષ ફળીભૂત થાય છે. કાળાતિક્રમે પ્રતિક્રમણ કરતાં પુરીમઠનું
પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે. પ્રથમ બાર અધિકારે દેવ વાંદે છે. તે કહેછે. નમોઽથુણાં
ભાવનિક્ષેપે વાંદા ૧ જે અધ્યાસિદ્ધા જેઅભવીસંતણ ગયે. કાલે ઈહાં દ્રવ્ય
નિક્ષેપે વાંદા ૨ અરિહંત ચેઢયાણું સ્થાપના જનવાંદા ૩ લોગસમાં નામ જન
વાંદા. ૪ સવલોએ અરિહંત ચેઢયાણુંમાં ત્રણ લોકની શાસ્વતી અશાસ્વતી
પ્રતિમા વાંદી ૫ પુખ્તવર વરદીવક્રમાં વિહરમાન જન વાંદા ૬ તમ તિમિર
પડલાદિથી શ્રુત જ્ઞાનવાંદ ૭ સિદ્ધાણું જુદાણુંમાં સર્વ સિદ્ધ વાંદા ૮ જે દેવાણું
વિદેવો વીર સ્તુતિ ૯ ઊજાંત શૈલનેમ સ્તુતિ ૧૦ ચતારીઅકુદશ દાય વાંદીયા
અષ્ટાપદેયો વીસનજી વાંદા ૧૧ વૈયાવચ્ચગરાણું સમ્યગ દૃષ્ટિ દેવતાનું સ્મરણ
૧૨ એ બાર અધિકારે દેવ વાંદવા કહ્યા છે. એ ઉત્કૃષ્ટ ચત્યવંદન કહીએ. હવે
પ્રતિક્રમણમાં છ મુદ્રાઓ કહેછે. નમોઽથુણાં યોગમુદ્રા ૧ કાઉસગ્ગ કરતાં જનમુદ્રા

શ્રી જૈનતૈલસાગ્રહ.

(૨૬૫)

૨ દેવસી આદિ પ્રતિકમણ હાવતાં મયુરાવતંત્ર ૩ મુગુર વદણમાં યથા જાત મુદ્રા ૪ વદીતા સૂત્રમાં ધાનુકમુદ્રા ૫ જ્યવિયરાષ્ટ્ર કરતાં મુતાસુત્તિ મુદ્રા કરવી ૬ એ રીતે છ મુદ્રાઓ આવશ્યક કરવી. આડી સર્વ ઠેકાણે સમતામુદ્રા કરવી હવે છ આવશ્યક કહેછે. દેવસી પ્રતિકમણ હાવ કરેમીભતે કહે તે સામાયક નામા પહેલા આવશ્યક જાણવો. ૧ લોગસએ બીજે ૨ મુગુર વદણએ ત્રીજે ૩ દેવસીઆ લોકવદીતુ કહી અભુડીઓ આમવા મુદ્રી પડિકમણ નામે ચોથા આવશ્યક જાણવો. ૪ કાઉસજા નિખિતે વદણ કરી પછી કરેમી ભતેથી કાઉસજા કરવા તે પાંચમે આવશ્યક ॥ ૫ ॥ પછે મુહુપતા પડી-લોહવી પચ્ચાણ કરવું તે હડા આવશ્યક જાણવો. તે સર્વે સંપદા સહિત કરવું એટલે છે "જયસ્યનેવ કર્મજ્ઞે હિતિ આવશ્યક ॥ ઠંહાં કોમ કહેશે જે-મૂલાદે પડિકમણુ માણુ પાયતણ બગ કરવું. ઉત્સર્ગ તે ખરૂં છે પણ ગૃહસ્થને ચરિત્ત ચારે-કાંઈ વા-રિત્ત કાંઈ અચારિત્ત જે આવરતિપણુ છે જેથી વરાંતપણામાં જે દુષણ લાગવું તેનું આલોચું નિદ્રવું છે અને આવરતીપણાની ભાવના તરફ નિદા ગરહા કરે.

વળી અવિયવસાય સ્થાનક અસંખ્ય છે. જે ભણા સકસ સંધને અકાર પાપ સ્થાનાદિ સમુદય આલોચના વ્યવહાર પૂર્વે પુરવેએ પ્રવૃત્ત રાખવા છે તે ચોથું છે પ્રતિકમણ કરવાથી નિમસ થાય છે એ સિદ્ધાંત છે તે ઉપર વદીતા સૂત્રની ગાથા. ૩૭-૩૮-૩૯-૪૦-૪૧-૪૨-૪૩ નો અર્થ વિચારી જતાં સ્પષ્ટ માણુમ પરંતુ કે પ્રતિકમણ હમેશાં શ્રાવકને નિરતર કરવું હુકમ છે હજી કોમ આશંકા કરે જે પ્રતિકમણ તો પ્રતિ ધારી આશ્રીત છે. કેનકે શ્રાદ્ધ સૂત્રમાં ખાર પ્રતના અતિચાર આલોચા છે માટે બીજને કરવું કેમ થટે. પણ તે સામાયક સહિત છે.

વળી વદીતા સૂત્રની ગાથા. ૪૯ નો અર્થ વા. અર્થ દીપકા જેવી. વા. મુગુર સમીપે ધારવાથી શકાં દુર થશે" યથા પડિસિદ્ધાંત વરણે ॥ ૬૮૫ાદિઠ ઠંહાં મુખ્યતા તો ખાર જતીની જાણવી, જોણતામાં બીજા પણ લેવા. ૧ આશ્રવ રો કરે પડિકમણ મુખ પરિણામ આણવા તે ॥ ૨ ॥ મિથ્યાત્વ પડિકમણ તે મિ-થ્યાત્વ પ્રતિકમણ ॥ ૩ ॥ કયાય પડિકમણ તે કપ ય પ્રતિકમણ ॥ ૪ ॥ વળે યોગના પડિકમણ તે યોગ પ્રતિકમણ ॥ ૫ ॥ ભાવ આણી પડિકમણ તે ભાવ પ્રતિકમણ, એવા પાંચ પ્રકારે પ્રતિકમણ હાણે કહ્યું છે વળી છ પ્રકાર પડિકમણ કહ્યા છે તે કહ્યું છે ॥ ૧ ॥ વળી નીત પરંતુનીને ધરિયાવલી પડિકમ ॥ ૨ ॥ લજ્જ નીત પરંતુનીને ધરિયાવલી પડિકમ ॥ ૩ ॥ થાયા કાલનું રાષ્ટ્ર દેવસી પડિકમ ॥ ૪ ॥ વળા કાલનું મહાપ્રત ઊચરવારૂપ ॥ ૫ ॥ સજ્જમમાં દુષણ લોગથી મિશ્રિમિ મુક્ક કહે ॥ ૬ ॥ મુતો ઠંહાં ધરિયાવલી પડિકમ, એવા છ પ્રકાર પણ શ્રી ઠંહાં કહ્યા છે.

૫ આવશ્યક પુરા થયા પછી અધિક કહેછે તે પરપરાગત દેવમુદ્રની ભક્ત રૂપ આચરણ છે પડિકમણનાં સૂત્ર અમુક પછી અમુક કહે છે તે વિષેના સમ-જાતી પડિકમણના હેતુ ગણિત અથવા જોવાની સ્પષ્ટ સૂચનાઓ. સૂત્ર અથ શુદ્ધ

(૬૬)

શ્રી જૈનતાત્પર્યસંગ્રહ.

ઉચ્ચરતાં ઉપયોગ સહિત કરે તે ભાવ આવસ્યક અને સૂત્રાર્થ વિધિ સહિત કરે પણ વિખર ચિત્તથી ઉપયોગ સહિતપણે વર્તે તે દ્રવ્યાવસ્યક જાણવો તેથી આત્માની શુદ્ધિ થાય નહીં. મૂલ વિધિ માર્ગે તો વંદીતા સૂત્ર વિના બેઠાં પડિકમણુ કરવું સેન પ્રશ્નમાં નિષેધ્યું છે. વળી બેઠાં પડિકમણુ કરતાં આંખીલનું પ્રાયશ્ચિત પણ કહ્યું છે. શ્રાવકને સમકિતની શુદ્ધિને અરથે અને ભદ્રકને અભ્યાસ રૂપ બે વખત પ્રતિકમણુ કરવાથી જીવ પાપના બોજથી હલુઆ થાય છે. ઓહરિઅમરુવમારવહોંં ઇતિ વચનાત્ પાખી કરવાથી પંદર આહો રાત્રીનું, ચૌમાસીએ ચાર માસનું, સંવત્સરી કરવાથી વરસ દીવસનું પાપ કર્મ જીણુ થાય છે. શુભાધ્યાવસાયે આલોચના નિંદા ગર્હા સમ્યગ્ પ્રકારે કરતાં થકાં વિશુદ્ધાત્મ થાય છે. કેમકે ત્રીજા વૈદ્યના રસાયણ સમાન સૂત્રાક્ષર ઔષધ છે ઇહાં કેટલાક શ્રાવકો ચપલતાથી તીક્ષ્ણતાએ શિષ્યપણે થોડા વખતમાં પ્રતિકમણુ કરી ઉઠી જાય છે. પણ સામાયક સહિત પ્રતિકમણુ મૂલ રીતે એક મુહુર્ત (બે ઘડી) ની અંદર ઉઠે તે અનુચિત છે. અધિક કાલથી અધિક ફેલ છે. થોડા કાલમાં વિધિવિનય બહુ માન સંપદા સચવાય નહીં.

શબ્દોચ્ચાર સ્પષ્ટ થાય તો બે ઘડીથી આહો કાલ થાય નહીં. શ્રી ગણધરજી મુહુર્તમાં ચૌદ પૂર્વની રચના કરે છે તે તો લઙ્ગિય પ્રભાવ જાણવો. હવે આવસ્યક કરતાં ત્રણ કાલનો લાભ થાય છે તે કહે છે. સામાયક ઉંડકથી વર્તમાન સંવર થાય છે. અતિચાર આલોચા નિંદા ગર્હાથી ભૂતકાલની નિર્જરા થાય છે. પચઆણુ આદિ કરવાથી ભવિષ્યકાલનો સંવર થાય છે ઇહાં જાણની ક્રિયા વિશેષ ડૂળીભૂત થાય છે. જ્ઞાનરહિત ક્રિયાથી કર્મનો નાશ થવો તે મંડુક(દેડકો) ચુર્ણવત જાણવો. અને જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયાથી કર્મનો ક્ષય થાય છે તે મંડુક ભસ્મ સમાન જાણવો. આહો જે સંસાર આરંભ સંખંધી કાર્યમાં જીવ જેટલો કાલ ગમાવે છે તેનો લાભમા ભાગ જે ધર્મ કાર્યમાં જોડે તેને શું મેળવવું મુશ્કેલ છે? ઇહાં પ્રતિકમણુમાં વારંવાર કરેમીસંતે કહેવાય છે તે સમભાવની વૃદ્ધિ અરથે છે. વળી કોઈ કહે છે જે માત્ર સમકિત દ્રષ્ટિનેજ પ્રતિકમણુ કરવું ઘટે. બીજાને નહીં, તત્રોત્તરં, આઠ દ્રષ્ટિમાં બસા નામે ત્રીજી દ્રષ્ટિવાળાને મિથ્યાત છતાં પણ ત્યાં આવસ્યક ક્રિયા કરે એમ યશોવિજયજી કૃત્ય સ્વાધ્યાયમાં સુચવ્યું છે જેથી પૂર્વની શંકા દુર થાય છે. એકાંત નથી. સામાયક લેવું પાલવું આદર બહુ માત્ર યુક્ત કહ્યું છે. પારવાના આદેસમાં ગુરૂ કહે પુર્ગોવિકાચવ્ગો એટલે ફેર કરવા સુચવ્યું શિષ્ય^૧ યથા શક્તિ હાલમાં એટલી શક્તિ છે. ફેર પાલનાર કહે મચ્છં. પોસહ સામાયક પાર્યું ગુરૂ કહે આચારોનમુત્તવ્ગો આચાર મુકવો નહીં. શિષ્ય કહે તહત તે વચન મારે પ્રમાણ છે એમ ત્રત પાલતાં પણ બહુ માન વિનય કરવો. ઇહાં કેઈક પ્રતિકમણુમાં લઘુ શંકાદિકની બાધાથી ચપલતાથી જેમ તેમ કરી પાલીને ઉઠી જાય છે પણ તે અધુરી ક્રિયા મુકી સરર પરર કર્યા

૧. શિષ્ય શબ્દ શ્રમણોપાસક આત્મિક સમજવો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૬૭)

કરતાં પૌષધવત ધરિયા સમિતિ શોધતો બાધા દુર કરી ધરિયાવહી પહીંકમી ગમણાગમણ આલોધ શેષ ચાલુ ક્રિયા પૂર્ણ કરે એ ઉત્તમ પદ્ધતિ ગણાય છે. આવી પ્રવૃત્તિ આત્મારામજી મહારાજની સમીપે મારા જોવામાં આવી હતી અને બીજા પણ ઘણા ઠેકાણે એમ ચાલે છે તે શ્રેષ્ઠ છે. ઈંડ હવે પ્રતિક્રમણ છ-નાશાનો દ્રષ્ટાંત ભાવે છે એક રાજાએ ઘર કરવા નગર બાહરે સત્ર બંધાવ્યું રખવાલ મુકી કહેવરાવ્યું જે ઇંડાં પેસે તેને હણવો અને જે પાછો ઓસરે તેનો પ્રાણ રાખવો. તે અવસરે જાને ગામડીયા ત્યાં આવી પેઠા રખવાલે કહ્યું કે નિવાર્યા છતાં તમે કેમ પેઠા તે વારે એક કહે જે તેમાં શું થયું ત્યાં તેને હણ્યો. બીજો પાછા પગે ઓસરતો કહે જે હું અજાણે પેઠો છું તેથી તેને છવતો મુક્યો એ દ્રષ્ટાંતને! ઉપનય કહે છે ઇંડાં રાજા તે તીર્થંકર તેમણે સંજમ રખવા કહ્યું છતાં જે મુક્યો તેને રાગાદિક રખવાલે હણ્યો અને સત્ય ભાષી તે મુખી થયો ઇંડાં પ્રતિક્રમણ અતિક્રમેથી એ ભાવ જાણવો બીજો વિષ ભુક્તિ-તલારનો દ્રષ્ટાંત પણ ઇંડાં ભાવવો. ત્યાં પણ નૃપ આણા ધરી તે મુખી થયા ઇ. શિષ્ય-મનની વ્યવ્રતાએ શું ફલ મલે કેમકે પ્રતિક્રમણ કરતાં ચિત્તની ચ-પલતાએ અનેક પ્રકારના વિકલ્પ ઉડે છે જે કારણ માટે નદી તો બંધાય પણ સમુદ્ર કેમ બંધાય હુગરી ઉપર ચઢાય પણ મેર ઉપર કેમ ચઢાય સરોવર ત-રાય પણ સામી ગંગા કેમ તરાય તેમજ વચન કાયા તો બંધાય પણ મન બાંધ્યો કેમ જાય અને મન બાંધ્યા વિના ક્રિયા ગુણ વિશેષ ફલીભૂત કેમ થાય તત્ત્રોત્તર. ગુરુ-શુભ યોગ અનુભવ અભ્યાસ વૈરાગ્ય આદર શ્રદ્ધાન ભાવે મન પણ બંધાય છે જેમ રામચંદ્રજીએ સમુદ્રમાં પાલ બાંધી તથા યોગીયો અભ્યાસથી આશન જય કરે છે તેની પેરે અભ્યાસથી મન સ્થીર થાય છે ભલા ભાવે નિઘાગઈ કરવાથી ભારવહુક વિસામાથી હલવો થાય છે તેની પેઠે જીવ પાપથી હલવો થાય છે પરંતુ કુંભકાર ઘટવત્ વારંવાર ફેડી મિચ્છામી દુષ્ટદેતાં અપરાધ ન છુટીએ “ઈત તત્વ” ઘણું કષ્ટ કરવાથી ઘણું ધન ખરચ-વાથી ન છુટીએ તે પાપને શુભાધ્યવસાએ પ્રતિક્રમણ કરતાં છુટાએ એ કેવી આશ્ચર્યકારી અદભૂત વાત છે ઈં

પ્રશ્ન ૧૦૦—શ્રી શેત્રુંજય માહાતીર્થના માહાત્મ્યનું બીજાં તીર્થો કરતાં વિશેષ પ્રકારે વર્ણન કરવાનો શો હેતુ છે ?

ઉત્તર—શેત્રુંજય લઘુ કલ્પ મધ્યે અતી મુક્ત કેવલીએ શ્રી શત્રુંજય તી-ર્થનું માહાત્મ્ય નારદમુનિની આગલ કહ્યું છે તથા નવાણુ પ્રકારી પૂજામાં વર્ણવ્યું છે તે હે ભવ્ય જીવો સાંભળો. એ તીર્થે ઉપર પ્રથમ જીનના પુંડરીક નામે પ્રથમ ગણધર ચૈત્રી પુન્યમે પાંચ કોડ મુનિના પરિવારે સિદ્ધિ પદ પામ્યા તેથી પુંડરી કગિરિ નામ પ્રસિદ્ધ થયું. નમિ વિનમિ બે ભાઈ બે કોડી મુનિ સાથે સિદ્ધિ વર્ધા, દ્રાવિડને વારીખિલ્લ બે ભાઈ મુનિ દશકોડી સાધુ સાથે કારતકી પુન્યમે સિદ્ધિ વર્ધા, તેથી કારતકી પુન્યમનો મહીમા મહોદો છે કૃષ્ણ પુત્ર શાંબ અને પ્રહુમ્ન કુમાર સાડા આઠ કોડ સહિત સિદ્ધિ વર્ધા પાંચ પાંડવ વીશ કોડ સાથે સીદ્ધી વર્ધા નારદજી

શ્રી કિર્તિનામકથા.

2000

क्रांती अर्चुदगिरिना जागी, महिमा शशुंजय मुखदायो ॥ २ ॥

વળી ભરતની પાઠે અસંખ્યાત ભૂપતી અશ્વત્થાથ મુદિ સિદ્ધિ વર્ધા છે.
દિ ઘણા મુનિઓ મોહને ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પામી માત્ર ગયા છે તેમને
મસ્કાંદ કર છું. વળી એ ગિરિની વ્યાધા છરીપાલી જનમાણુ વાન લાખ
સહિત કરીએ કારણ કે આદિ પ્રેષુ નવાણુ પુરવતાર આવ્યા મટે કહ્યાં
છું એ અક્ષમ કરીએ. રથ વ્યાધા મેલકણા નવાણુ મહારી પૂજા કરીએ.
પાંચ સ્વત્ર કરીએ. અષ્ટ પ્રેસરી પૂજા કરીએ. માતા ક્યાતા પુલકે વચા
લાવસહિત એ ગિરિ સંનમુખ એક ડગા ભરે તો કોડી સહસ્રભવતા
પાપનો નાશ થાય છે.

महाराष्ट्र शासन, न्याय विभाग, मुंबई

(૭૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

જાણવો. પ્રાચે એ ગિરિ શાસ્વતો કહ્યો છે તેથી સર્વથા હાની નહીં. જેમ ગંગા જમુના નદી રીખવડત પેરે શાસ્વતો જાણવાં.

હવે એ ગિરિનાં મહોટાં ગુણ નિરૂપત્ર એકવીશ નામ કહે છે.

૧ શત્રુંજય. ૨ બાહુબલી. ૩ મરૂદેવા. ૪ ભાગીરથ. ૫ રૈવતગિરિ. ૬ તીર્થરાજ. ૭ સિદ્ધક્ષેત્ર. ૮ કામુક. ૯ ઢંક. ૧૦ કપર્દિ. ૧૧ લોહિત. ૧૨ તાલધ્વજ. ૧૩ કદંબગિરિ. ૧૪ સહસ્ત્રાખજ. ૧૫ નાગાધિશ. ૧૬ સિદ્ધરાજ. ૧૭ શતપત્ર. ૧૮ શતકટ. ૧૯ પુન્યરાસી. ૨૦ સુરપ્રીય. ૨૧ સહસ્ત્ર પત્રએવ એકવીશનામ ૧૦૮ મધ્યેથી મહોટાં રૂડાં જાણવાં. કોઈ સ્થલે પાઠાંતર હોય તે પણ પ્રમાણ છે.

હવે એ ગિરિવરના સદૃશ ઉદ્ધાર તો ઘણા થયા છે પરંતુ મહોટા ઉદ્ધાર થયા તે કહે છે.

૧ પ્રથમ ઉદ્ધાર ભરત ચક્રિનો કંચનમય જીનપ્રસાદ ચૌમુખ ચારામી મંડપે ઝાલીત માંહે મણી રતનમય ચાર આદિ જીનપરિમા ભરાવી. અને બાહુબલિ તમિવિતમિ એ કાઉસળીયા પુરૂરીક ગણધરની પ્રતિ ભરાવી તથા નાભીરાજ, મરૂદેવી દાદી, માતા સુમંગલા સુનંદા તથા આત્મી સુદરી બેહેનો તથા નવાજુ ભાઈઓ તથા ગામુખજક્ષ ચક્રેશ્વરી દેવી એ સર્વેની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તે વારે નવાજુ કોડ નવ્યાસી લાખ ચારાસી હજાર સંઘવી હોતા હતા.

૨ દ્વંડ ત્રીર્થજરાજ ભરતની આડમી પાટે થયા તેણે બીજા ઉદ્ધાર ભરત માદક સંઘવી થઈને કર્યો. એ આડ રાજ્યો આવીસા ભુવનમાં કેવલ પામી મોક્ષ ગયા છે.

૩ ઇશાનેંદ્ર શ્રીમંધરજીન પાસે એ ગિરિનો મહિમા સાંભળીને કર્યો.

૪ માહેંદ્ર નામે ચાથા દેવલોકના ઇંદ્રે એક કોડ સાગર આંતરે કર્યો.

૫ પાંચસા દેવલોકના ઔર્લેંદ્રે કર્યો દશકોડી સાગરોપમ આંતરે.

૬ ચરુરેંદ્ર તે ભુવનપતીના ઇંદ્રે એક લાખ કોડી સાગરે કર્યો.

૭ સગર ચક્રવર્તિ અજીતનાથના ભાઈએ કર્યો. તે વારે ૫૦૮૫૭૫૦૦૦ સંઘવી હતા. ત્રીસ કરોડ ને દશ લક્ષ સુદૃશ ઉદ્ધાર થયા. હવે છતાં સગર ચક્રિ તથા દેવોએ હુસમ કાલનો વિચાર કરી રતનમયજી પ્રતિમાને પશ્ચિમ દિશાએ એવન ગુફામાં ભંડારી ત્યાં દેવ દેવી દરરોજ પૂજા ભક્તિ કરે છે. છતાં સુરસા નિધનર દર્શન મવતાંતરે. એમ પૂજામાં સુચળું છે, એટલે દેવતાની સાનિધિથી એ પ્રતિમાનું દર્શન કોઈ પુરૂપને થાય તે ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય. પછે સુવર્ણની પડીમા કરી રૂપાનાં દેવાલય કર્યો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૭૧)

૮ વ્યંતરના ઇંદ્રનો અભીનંદનના ઉપદેશથી થયો.

૯ ચંદ્રજસા જે ચંદ્રસેખરનો પુત્ર તેણે ચંદ્ર પ્રભુને વારે ક્યો.

૧૦ ચક્રાયુદ્ધ જે શાંતીનાથનો પુત્ર તેણે ક્યો.

૧૧ રામચંદ્ર દશરથ પુત્ર તેણે મુનિચુદ્રત સ્વામીને વારે ક્યો.

૧૨ પાંચ પાંડવોએ નેમનાથને વારે ક્યો એ સર્વે ઉદ્ધારજીયાથા આરે થયા
વચે મુક્તિ ઉદ્ધારનો પાર નહીં ઇંદ્રો કાષ્ટનો પ્રાસાદ કરી લેખમય મુક્તિ સ્થાપી.

૧૩ જયડ સાહુનો ઉદ્ધાર સંવત ૧૦૮ માં થયો તે કાસ્મીરનો વેપારી
પોરવાડ હતો તેમના દીકરાએ ગીરનારનો ઉદ્ધાર ક્યો.

૧૪ બાહડ મંત્રી શ્રીમાલીનો સંવત ૧૨૧૩ માં થયો તે કુમારપાલનો
પ્રધાન હતો પાલીયાણાનો શ્રાવક હતો એમ ગીરનારના મહાત્મ્યમાં કહ્યું છે

૧૫ સમરોસા આસવાલે સંવત ૧૩૭૧ માં ક્યો.

૧૬ કરમાસાહુનો કરેલો ઉદ્ધાર સંવત ૧૫૮૭ માં તે હાલ વર્તે છે તે ચી-
ત્રાહનો મંત્રી હતો.

૧૭ વિમલવાહનરાજા હરેલો ઉદ્ધાર દુપ સહચરિના ઉપદેશથી વિશેષ સાબ
જાણી કરાવેલો.

ઉપધાન સાગવાથી પુત્ર: ૧ તલાટી. ૨ શાંતીનાથનું જીનાલય. ૩ પુઠરીકનું
૪ પગલાં. ૫ આદેસરજીનું એવું પાંચ પ્રસાદ પડિમા જગન્યથી કરાવે ભરાવે
તે ઉદ્ધાર કહીએ શક્તિ પ્રભાવે વિશેષ જીનાલય જીન પડીમા ભરાવે સમરાવે
ઉદ્ધાર કરનાર માનુ પોતાના આત્માનોજ ઉદ્ધાર કરે છે.

હવે એ તીર્થાધિરાજની સ્તુતિ ભક્તિ કરે છે.

॥ કાવ્ય ॥

શ્રી શત્રુંજય ભૂપણં જિનવરં, શ્રીનાભિભૂપાત્મજં ।
મેદ્રે નૌકિવસ્તૈર્નરેદ્રાનિ કરં, ભક્ત્યાપ્રણુજૈર્નરં ॥
જ્ઞાનંયયસ્યાત્રિકાલવસ્તુવિષયં, લોકેતરાભાસિકં ।
સર્વેષાંહિતદંકૃપારસમયં, વંદેત માદિશ્વરં ॥ ૧ ॥

(૬૬૨)

શ્રી કાલસાગર મંદિર.

ઇત્યાદિ ઘણી સ્તુતિ પ્રાપ્ત થઈ આદિજીવનના ઉપરનું અશ્રદ્ધાશયતા લયથી બસ છે. હવે તીર્થ ભાનને વિષે યાત્રાએ જવાનું વિશેષ કહે છે.

ધર કદંબ વ્યાપાર સંસાર સખંધી અનેક પ્રકારની ઉપાધિ વિકલ્પ છુટે છે, સદગુણીની સોખમ યત્નાથી જીનયંત્રીદિ ધર્મનાં લાભ થાય છે. ચિત્તની ચીરતા થાય છે. વહી ત્યાં જે સ્થાનથી મોક્ષ મળે તેમજ સ્વચ્છ મુક્તિ, બહુ માન કરવાથી શુદ્ધ આશય વરતે છે, તેથી ત્યાં એકાદ સ્થાનકે બેસીને સ્વપરની વેચણ કૃપ ભેદ જાણે કરી નિર્ભય કરે વહી ઉત્તમ પુરુષો જે સ્થાને ગયા તેમના શરીરમાં પુરુષો પાસે ઘણી ઉત્તમ જ્ઞાન વ્યસનમાં શુદ્ધિતા મળ્યા છે તે ત્યાં વિખરેલા છે જેથી ઘણા પુરુષોનું નિવાસ બવાથી આસ પુરુષોનાં ઘણા ભાગ ત્યાં છે. તે ઉત્તમના સ્વપર બવાથી આદિની શુદ્ધિ થાય છે. તેથી શુદ્ધ પ્રભાવ સિદ્ધિ પામે સિદ્ધ થાય છે. ઇત્યાદિ જેનું મારે યાત્રાએ જવાનાં વિશેષ લાભ હવે પુરુષોએ જાણવો છે. આદિ જ્ઞાન, ધ્યાન, એકત્વપણે ભાવનાં ભવસમુત્પન્ન પારે ભોજીએ નિષ્કલંક હોય તેથી તારીએ તે તીર્થ કહીએ. સર્વ તરસ દાહ નિવારણ કરે અને ભવજનનિધિ તારે વળી જેમ જોવન પુત્રના સર્વ વેણ જોવન વનખરના આવાગમને કરી સોયને વેડાં મળે છે તેમ કરીને કદંબ પાસે તીર્થને વિશે તીર્થના સારણથી કીકા થઈ જાય છે. તે તીર્થ ત્રાય ૧ સ્થાપના, ૨ દ્રવ્ય, ૩ ભાવ ત્રાય પ્રકાર છે તેમાં દ્રવ્ય તીર્થના જન્મન, આવરણ ભેદ છે. ઘણાં ગણુધર કેવળી અવાધ મનપર્યવ જ્ઞાની મોટા પાર આદિભાવક ચતુર્વધ સંધે ત્રાય સર્વ જન્મન તીર્થ કહીએ તેને સ્વેચ્છીમુક્તા કલ્પથી વ્યભાવીએ. બહુ માન ભાગિ કરીએ. વિમલાચલ, અબુજગિરિ તારણગિરિ ગિરિતારણ સંસ્કૃત શીખરણ અષ્ટાપદ શીખર શાસ્ત્રવત અસાસ્ત્રવત એ સર્વે આવર તીર્થ કહીએ. તેની દ્રવ્યભાવથી પામ કરીએ તેમજ દ્રવ્ય તીર્થ એ પ્રકાર કહે, હવે ભાવ તીર્થ કહે છે. શીખરણકે વિહરમાન છત્ર વીર એ કાસી કેવળી વિમલાચલ છે તેને ભાવ તીર્થ કહીએ તેઓને કિર્તિના ચિત્તે નમસ્કાર કરીએ. જેમને ભાવ છત્રીનું નુપુર પુષ્પ છે. ઘણાં કેવળ સ્વાહવીપકલ પ્રભાવના રચનાના તીર્થના એ સર્વે સદારણ ક્રિયા દ્રવ્યસ્તવ છે, એને જાણીને ધરનાર કરીએ કાકાં મેળાવવાં આહવીનાદિ વ્યાપારનું કરવું તે સર્વે અસદારણ કહીએ. ઘણાં અસદારણની નિવૃત્તિ એ સદારણ થાય છે.

॥ ૬૬૩ ॥

વધી તીર્થ યાત્રાદિકનું કહે છે.

॥ વસંતતિલકા વૃંદ ॥

શ્રી તીર્થપાંથરજસાદિરજી ભવંતિ, તીર્થેષુ વંન્નમણતો નામ ભવંતિ ॥

દ્રવ્ય વ્યગાદિદ્વરારાધિરો સંપદસ્ય પૂજ્યા ભવંતિ જમદીસમપાવંન્નત્રઃ ૧

અર્થ—તીર્થની કદંબી મનુષ્યની કદંબી અર્થે યાત્રા છાંત્રીની વીરવાર કર-

(୧୩)

For Private and Personal Use Only

(૭૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પ્રશ્ન ૧૦૨—ચાર પ્રકારની ધર્મકથા કહો.

ઉત્તર—૧. આક્ષેપણી-તત્વમાર્ગને જોડાવે તે. ૨. વિક્ષેપણી-મિથ્યાત્વ માર્ગથી નિવર્તીવે તે. ૩ નિર્વેદની-મોક્ષાભીલાષ ઊપજાવે તે. ૪ સવેદની-વૈરાગ્ય ભાવ ઊપજાવે તે ચાર પ્રકારની ધર્મકથા જાણવી.

પ્રશ્ન ૧૦૩—પ્રમાણત્વં સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉત્તર—એ પ્રકારનાં પ્રમાણ છે. (૧) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ. (૨) પરોક્ષ પ્રમાણ. જે જીવ પોતાના ઊપયોગથી દ્રવ્યને જાણે તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. જેમ કેવડી છ દ્રવ્ય પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે તેમ છે. તે માટે કેવડજ્ઞાન સર્વથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. મનઃ પર્યં જ્ઞાન તેમનો વર્ગણી પ્રત્યક્ષ જાણે. તથા અવધિ જ્ઞાન તે પુદ્ગલ દ્રવ્યને પ્રત્યક્ષ જાણે માટે એ જો જ્ઞાનદેશ પ્રત્યક્ષ છે. બીજી મનિશ્ચિન જ્ઞાનનો ઊપયોગ તે પરોક્ષ પ્રમાણ છે. તેના ત્રણ ભેદ છે. ૧ અનુમાન પ્રમાણ—લક્ષણ-ક્ષણે નિરધાર થાય. જેમ ધૂમ્ર દીઠે અગ્નિનો નિરધાર થાય. ચેતન લક્ષણે જીવનો નિરધાર થાય. ૨ આગમ પ્રમાણ—શાસ્ત્રધારથી સ્વર્ગ નરક નિગોદ વીગે રેતું સ્વરૂપ જાણીએ છે તે. ૩ ઉપમાન પ્રમાણ—કોઈક વસ્તુનો દ્રષ્ટાંત આપી વસ્તુ ઓલખાવવી. જેમ તલાવને સમુદ્રની ઉપમા આપવી તે. કંતિ.

પ્રશ્ન ૧૦૪—છ અનંતાત્વં વર્ણન કરો.

ઉત્તર—

સિદ્ધા નિગોય જીવા ॥ વગસ્સઈ કાલપોગલાચેવ ॥

સંવમલોગાગાસં ॥ હપ્પેણં તપાનેયા ॥

અર્થ—૧ સિદ્ધતા જીવ અનંતા થયા અને અનંતા થશે. ૨ નિગોદતા જીવ અનંતા છે. ૩ વનસ્પતિ તે નિગોદ સાધરણ વનસ્પતિ કાષ્ઠક જીવો પણ અનંતા છે. ૪ કાલ જે ઊત્સર્ગિણી અવસરંપિણી રૂપ થઈ ગયો અનંતો અને થશે પણ અનંતો. ૫ પુદ્ગલ પરમાણુઓ પણ અનંતા છે. ૬ સર્વ અલોકાકાશ પણ અનંતો છે. એવાં છ વાતાં અનંતાં જાણવાં.

પ્રશ્ન ૧૦૫—નિર્જરા અને વેદની વિષે ચૌલંગી સ્વામી સાથે કહો.

ઉત્તર—૧ માહાવેદની અને અલ્પ નિર્જરા તે નારકીને હોય.

૨ માહાવેદની, માહા નિર્જરા સાધુને હોય. ગજચુક્રમાલયત.

૩ અલ્પવેદના અલ્પનિર્જરા દેવતાને હોય.

૪ માહાનિર્જરા અલ્પવેદના સૈલેશીકારકને હોય. ઇતિશાવ.

પ્રશ્ન ૧૦૬—સુગતી કુગતીનો હેતુ કોણ ?

ઉત્તર—૧ શુભ પ્રકૃતિને ઉદ્દેશે જીવન શુભયોગ થાય, તેથી શુભ ક્રિયા કરે તેથી શુભ બાંધે તેથી શુભ ગતી થાય છે.

૨ તેમજ અશુભ કર્મના ઉદ્દેશે અશુભયોગી થાય અશુભ ક્રિયા વિષયાદિ સેવે તેથી પાપ પ્રકૃતિ બંધાય તેથી અશુભ ગતી થાય છે. ઇહાં મિથ્યાત્વોને

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૭૫)

આમ્રવ બંધ પૂર્વક નિર્જરા હોય. અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિને સંવરપૂર્વક દ્રવ્યભાવ નિર્જરા હોય કેમકે જ્ઞાન શક્તિ વૈરાગ્ય બલવડે કરીને થાય છે. માટે.

પ્રશ્ન ૧૦૭—સ્ત્રી પુરુષનું આસન પરસ્પર વર્જનું કહ્યું છે તેનું કાલમાન સરખું કે અધિક ન્યુન છે.

ઉત્તર—સ્ત્રીના આસને બેઘડી શીલવ્રતધારી પુરુષને બેસવું ન કલ્પે અને પુરુષના આસને સ્ત્રીએ ત્રણ પ્રહર વર્જવા એમ શાસ્ત્રમાં મુનિને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે. આસન શબ્દે જ્યાં જ્યાં ને ને જગાએ બેસે તે સર્વે વર્જનું, શીલ વ્રત ધારી શ્રમણોપાસક (શ્રાવક) ને પણ તેજ રીતે વર્તવું. ઇહાં કોઇ કહેશે ને આસન ઉપર બેસવાથી શું તેણે સમજવું ને સ્ત્રીના આસનની વાસનાએ પુરુષના શીલનો વ્યાઘાત થાય છે તેમજ સ્ત્રીને પણ જાણવું.

યથા—કોહલાકેરીભેં ધસંજાગર્યારે, જેમજાયકળકનોવાક રૂતિ.

પ્રશ્ન ૧૦૮—જ્ઞાન તે સાકાર અને દર્શન તે નિરાકાર ઉપયોગ કહ્યો છે તે શા માટે.

ઉત્તર—જ્ઞાન છે તે વિશેષ છે, જે ધંભાદિકના વર્ણગંધાદિકનું સ્વરૂપ સમ્યગ્ પ્રકારે જાણે ને માટે નિશ્ચય પ્રમાણનું કરનાર છે, તેથી તેને સાકાર ઉપયોગ કહીએ તે કેવળીને પ્રથમ હોય અને છદસ્થને પછે હોય.

ર દર્શન છે તે સામાન્ય છે, સાચી ને એને ધંભાદિકનું સામાન્યથી જાણવું છે, માટે તેને નિરાકાર ઉપયોગ કહી તે કેવળીને સમયાંતરે હોય. તથા કોઇ આચાર્યને મતે એક સમયમાં બે ઉપયોગ પણ હોય એમ સુચવ્યું છે. પરંતુ મોક્ષજતાં—

સાકારરૂપયોગે શિવ જાત્રે, રૂતિ વચનાત્ વહુમતં ॥

પ્રશ્ન ૧૦૯—પુનરૂક્ત દોષ કયા સ્થળે ન લાગે.

ઉત્તર—ગાથા—સજ્ઞાય જ્ઞાન તવઓ સહેજનવર સર્થુરૂ પયાળેસુ ॥

સંતગુપ્ત રૂતિરૂપે, નહુંતિ પુનરૂક્ત દોષાઓ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સજ્ઞાય, ધ્યાન, તપ, ઉસદ્ધ, ઉપદેશ, સ્તુતિ, પ્રદાન, મુનિગુણ કીર્તન પુનઃ પુનઃ કરતાં પુનરૂક્ત દોષ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧૦—ભંચ પ્રકારના વ્યવહારનું સ્વરૂપ શી રીતે છે.

ઉત્તર ૧—આગમ વ્યવહાર—કેવલજ્ઞાનની સતપર્યવજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની ચૈદ પૂર્વધર દશપૂર્વધર તત્ત્વપૂર્વધર એના વ્યવહાર એ છે પ્રકારનો છે. એ કેવળી પ્રમુખ ને છે તે આગમ વ્યવહારી સમસ્ત દોષના પારગામી તેમની પાસે આલોચના લેવી. એટલે કેવળીના અભાવે સતપર્યવજ્ઞાની પાસે લેવી. તેમજ ઉત્તરતા અનુક્રમે પાછલાને અભાવે આગતા પાસે આલોચણ લેવી. એઆ દંભ અદભપણું સમજવાંને આલોચણ એકવાર પુછીને આપે.

ર શ્રુતવ્યવહાર—આચાર પ્રકરને તે નિસિધ સૂત્ર છે. આદે જેહને એહવા

(૭૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

વ્યવહાર સૂત્ર પ્રહત કલ્પ દશાશ્રુતસ્કંધ અગીયાર અંગ અને નવ પૂર્વથકી શેષ પૂર્વપણુ શ્રુતવ્યવહાર માંહેજ છે ઇહાં આલોચનારને ત્રણ વાર દુષણ પુછીને તેના અભિપ્રાય જાણીને આલોચણુ આપે કેમકે શ્રુતવ્યવહારી કપટ, વા સરસપણું ન જાણે માટે તેની ખાતરી કરી આલોચના આપે.

૩ આજ્ઞા વ્યવહાર—એહુ આચાર્ય ગીતાર્થ છે પણ જંઘાબલના ક્ષીણપણથી દેશાંતર રહ્યા થકા વિહાર કમ કરી માંહોમાંહે મળી શકતા નથી. હવે તે બંને માંહેથી એક પ્રાયશ્ચિત લેવા વાંછેછે તો શિષ્યને અતિચારાદિ કહીને બીજા આચાર્ય પાસે મોકલે તે આચાર્ય તેના અપરાધ શ્રવણ કરી દ્રવ્યક્ષેત્રકાલ ભાવ સંઘયણુ ધત્તી બલાદિક વિચારી યોતે અથવા ગીતાર્થ શિષ્યની સાથે કહે-રાવી મોકલે અથવા જે આવ્યો છે તેની સાથે અતિચાર વિશુદ્ધિ કરી મોકલે.

૪ ધારણા વ્યવહાર—કોઈ શિષ્યને અપરાધને વિષે દ્રવ્યાદિક જ્ઞેયગીતાર્થે સંવિજ્ઞ આચાર્યે વિશુદ્ધિ દીધી હોય તે શુદ્ધિ ધારીને એ શિષ્ય બીજા કોઈને તેવાજ અપરાધે તેવીજ શુદ્ધિ આપે અથવા ગુરુદત્ત પ્રાયશ્ચિત ધારીને તેજ રીતે બીજાને આલોચના આપે તે ધારણા વ્યવહાર કહીએ.

૫ જીતવ્યવહાર—જે અપરાધ ઉપજ્યાથી પૂર્વે મુનિયો ઘણું તપ કરીને તેની શુદ્ધિ કરતા હતા તેજ અપરાધ ઉપજ્યા છતાં સોંપત (હમણાં) કાલે દ્રવ્યાદિક ચારને ચિતવી સંઘયણુ ધત્તી બલની હાંણી જાણી યોગ્ય તપનું પ્રાયશ્ચિત આપે તેને જીત કહે છે. અથવા જે આચાર્યના ગચ્છમાં પ્રાયશ્ચિત સૂત્ર થકી અધિક ન્યુન પ્રવર્ત્યું હોય અને તે ઘણા ગીતાર્થોને માન્ય હોય તેને ૩૬ જીતવ્યવહાર કહીએ. એ પાંચ વ્યવહાર માંહેલા કોઈપણ વ્યવહારે સહિત ગીતાર્થ થાય તેની પાસેથી પ્રાયશ્ચિત લહીએ પરંતુ અગીતાર્થ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત લેવાથી દોષની ઉત્પત્તિ થાય છે એમ પ્રવચન સારોદ્ધાર ૧૨૬ થી લેશ માત્ર જાણુ. આલોચણુ ન લેતો આરાધ કહેવાય નહીં માટે ક્ષેત્રથી સાતસે જોજન, કાલથી છાર વર્ષ સુધી ગીતાર્થની ગવેષણા કરી આલોચણુ લેઈ પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવી. તેવા ગીતાર્થના અભાવે હવટ પાસત્યાદિક પાસે વિનયથી યથાર્થપણે આલોચના લેવી એજ સાર છે. એ વિષે વિશેષ વાળ્યા જોવી હોય તો શ્રાદ્ધ વિધિની ટાપેલી ચોપડીમાં પૃષ્ઠ ૪૪૫ થી જાણુ. કેમકે જે પાપ દુષણુ લાગ્યું છતાં સક્ષ રાખી આલોચણુ ન લેતો લક્ષમણુ સાધ્વીની પેરે ઘણા ભવ ભ્રમણ કરે. અને આલોચણુ લેનાર પાપ સ્થિત થાય છે. જેમકે બાલહત્યા કરનાર, દેવગુરુ જ્ઞાનનો દ્રવ્ય ચોરી ખાનાર પણ સત્યરહિત પ્રાયશ્ચિત લેવાથી શુદ્ધ થાય છે, નહીં તો દ્રઢ પ્રહારી હત્યાકારક વિગેરેને તેજ ભવે મોક્ષ શી રીતે થાય? તીવ્રપ્રજ્ઞામથી કરેહું નિકાનિત પાપ પણ આલોચણુથી છુટી જાય છે માટે ચો-માસે વા પ્રત્યેક વરસે આલોચણુ લેવી એજ સાર છે.

પ્રશ્ન ૦ ૧૧૧—૫૪ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે પ્રકાશ કરો.

ઉત્તર—૧ જીવ દ્રવ્ય છે, તેમાં ચેતન પદાર્થ છે, ચેતના એટલે ઉપયોગ તે યુંજ કહીએ. તે જીવાસ્તિકાય અરૂપી છે, દ્રવ્યથી અનંત છે. ક્ષેત્રથી ચૌદ

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૭૭)

રાજલોક પ્રમાણુ છે, કાલથી અનાદિ અનંત છે, ભાવથી વર્ણ ગદ્ય રસ સ્પર્શ રહિત એવો હવદ્રવ્ય તે જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય) છે. જેમ કાષ્ઠમાં અગ્નિ છે દૂધમાં ઘૂત છે તેમ કાયામાં અરૂપી હવ અદૃશ્ય અનંત રહે છે. હવ દ્રવ્ય અનંત અસંખ્ય પ્રદેશી છે તે દરેક પ્રદેશમાં સમયે સમયે અનંત પુદ્ગલ પરમાણુનો સ્પર્શ થાય છે તેમજ વિઅરુદ પણ જાય છે માટે હવ કરતાં અહવ અનંત ગુણો છે પણ અહવ કરતાં હવ અનંત ગુણો નથી.

૨ ધર્માસ્તિકાય-ગતીપર્યાયને ભજનારા હવ તથા પુદ્ગલોને સહાયકારી હોય તે. છતાં છતાં ધર્મ દ્રવ્ય છે તીહાં તીહાં હવ તથા પુદ્ગલોનું આલવું થાય છે. અલોકમાં તે દ્રવ્ય નહોવાથી ત્યાં જવાતું નથી. જેમ મત્સને સહાયકારી જલ છે. જલવિના બાહેર મત્સની ગતી થઈ શકતી નથી અસંખ્ય પ્રદેશી છે. ગતી લક્ષણ ગુણ છે, ખંધ દેશ પ્રદેશ ભેદે જાણવું. અગુરુ લઘુલક્ષણ પર્યાય છે ધર્મરૂપ દ્રવ્ય તેના અસ્તિ જે પ્રદેશ તેના કાય જે સમુદ્ર, તેને ધર્માસ્તિકાય કહીએ. તે દ્રવ્યથી એક છે, ક્ષેત્રથી લોક વ્યાપી છે. કાલથી અનાદિ અનંત છે. ભાવથી વર્ણાદિરહિત અરૂપી છે, અહવ દ્રવ્ય જ્ઞેય છે.

૩ અધર્માસ્તિકાય-સ્થિતિના પર્યાયને ભજનારા હવ અને પુદ્ગલોને સહાયકારી જાણવો. એટલે જ્યાં અધર્માસ્તિકાય હોય ત્યાં હવ અને પુદ્ગલોનેસ્થિર રહેવું થઈ શકે છે. જેમ વરેમારગુ વૃક્ષની છાયાથી વિશ્રામ પામે છે તેમ આ દ્રવ્યથી વિશ્રામ પામે છે, તે ખંધ દેશપ્રદેશ ભેદે જાણવું. સ્થિતિ લક્ષણ ગુણ છે. અગુરુ લઘુ પર્યાય છે. દ્રવ્યથી એક છે, ક્ષેત્રથી લોક વ્યાપી છે. અલોકમાં એ દ્રવ્ય નથી. કાલથી અનાદિ અનંત છે, ભાવથી વર્ણાદિ રહિત છે તે અસંખ્ય પ્રદેશી અરૂપી અહવ દ્રવ્ય જ્ઞેય રૂપ છે.

૪ આકાશાસ્તિકાય-અવકાશ લક્ષણ ગુણ છે. અગુરુ લઘુ પર્યાય છે, જવાને સાર્ગ આપે છે. તે બે પ્રકારે, એક લોકાકાશ તે જેમાં હવાદિ પાંચ દ્રવ્યો પોત પોતાને સ્વરૂપે વ્યાપી રહ્યા છે, અને બીજી અલોકાકાશ તે ગોલાકારે અનંતો છે સુન્ય છે, ખંધ દેશ પ્રદેશ ભેદે હોય છે. દ્રવ્યથી એક છે ક્ષેત્રથી લોકલોક વ્યાપી છે, કાલથી અનાદિ અનંત છે ભાવથી વર્ણાદિ રહિત છે. અરૂપી અહવ જ્ઞેય છે. અનંત પ્રદેશી છે.

૫ કાલ-સકલ દ્રવ્યનું સહકારી કારણ છે. તથા પુદ્ગલોને વિષે નવીનતા જર્ણુતાનું સહકારી કારણ છે, તેને કાલ કહીએ. યથાપિ નવીનતા જર્ણુતા પુદ્ગલના પર્યાય છે તે પુદ્ગલને વિષે છે, તથાપિ ત્યાં તેમિત્ત કારણ કાલ દ્રવ્ય છે, જેમ વનસ્પતિને વિષે કુશુભ સંપદાકાલે થાય છે. તાપ તાદ, વૃષ્ટિ બાલ યૌવન વૃદ્ધાવસ્થાદિ સર્વ કાલાનુસારે થાય છે, નહીં તો સર્વ ફેરફાર વિપરીત થઈ જાય. માટે કાલ નિમિત્ત કારણ છે, તે અહવ અરૂપી છે. સમયાવલિ મુદ્દત્તા હિતિ વચનાત્ ॥ સમય આવલી મુહુર્ત, દીવશ રાત મારા વર્ષ મનુષ્ય ક્ષેત્રને વિષે કાલમાન હોય છે, બાહેરના દ્વિપ સમુદ્ર નરક સ્વર્ગનું ગણીત માન થાય છે તે પણ મનુષ્ય ક્ષેત્રાનુસારે જાણવું ઈહાં સમય તે દ્રવ્ય જાણવો. દ્રવ્ય પરાવ-

(૭૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

તેન લક્ષણ ગુણ જાણવો, અચુર લઘુ પર્થાય જાણવો. ખંધ દેશ પ્રદેશને અસ્તિ-
કાય એ કાલને વિષે નથી. માત્ર કાલ તે દ્રવ્યથી એક છે ક્ષેત્રથી અઠી દ્વિપમાં
છે, કાલથી અનાદિ અનંત છે, ભાવથી વર્ણાદિ રહિતજેય (જાણવા યોગ્ય) છે.

૬ પુદ્ગલાસ્તિકાય-પુદ્ગલ દ્રવ્ય જે વસ્તુ પૂણે તથા ગજન ધર્મ યુક્ત હોય
તે જાણવું એટલે કોઈ એક ખંધને વિષે પુદ્ગલ પુરાતા હોય અને કોઈને વિષે
વિખરતા હોય છે એટલે પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે તે ખંધ દેશ પ્રદેશ પ્રમાણ
ચાર ભેદે જાણવો. ૧ પૂણે આખો તે ખંધ ૨ ખંધનો અમુક ભાગ વા ઊંચો તે
દેશ ૩ એકના બે અંસ ન થાય એવો ખંધને વલગેલો તે પ્રદેશ. ૪ પ્રતેક
એકાકી જે છૂટો રહ્યો છે તે પરમાણુ જાણવો-પરંતુ પ્રદેશ પરમાણુ બે સરખા
ગણ્યા છે. પછી બહુ શ્રુત કહે તે ખંડ દ્રવ્યથી અનંત છે ક્ષેત્રથી ચૌદરાજ
લોકમાં છે કાલથી અનાદિ અનંત છે, ભાવથી વર્ણ ગંધરસ સ્પર્શ છે. વસ્તુસહિત
અનંત ધર્માત્મક હોય છે. ઇહાં પરમાણુ વિષે ઘણો વાખ્યા છે તે ખંડ દ્રવ્ય
વિચારથી જાણવી, આ દ્રવ્ય રૂપી છે, અણુ છે, હેય (છાંડવા યોગ્ય છે. ઇહાં
૫૨ દ્રવ્યમાં પ્રથમ જ્ય દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહી પછેથી પાંચ અણુ દ્રવ્ય સાથે
લીધા છે. પરંતુ ૧ ધર્માસ્તિકાય. ૨ અધર્માસ્તિકાય ૩ આકાશાસ્તિકાય. ૪
પુદ્ગલાસ્તિકાય. ૫ જ્વાસ્તિકાય ૬ કાલ એ રીતે અનુક્રમ સમજવો ઇતિ

પ્રશ્ન:-૧૨૨ દીગંબર = દ્વાદશાંગી ઊંચાપે છે. તીર્થંકર કેવડી થવાય છે અ-
હાર ન કરે કહે છે. રથાવીર કદપ ઊંચાપે છે. ચાંખડાંની મસકનું પાણી ચાં-
ખડાના ભાજનમાં ભરેલું ઘૂત કસ્તુરી અપવિત્ર ગણે છે ક્ષુદ્રને મુક્તિ નહીં.
ચુનિને નમ્ર રહેવું. ત્રેસઠ સલાખો પુરૂષ આહાર કરે પણ નિહાર ન કરે. કુપ-
તીને પાંચ ભરતાર નહીં. તીર્થંકર આકાશમાં ચાલે નોકારનાં પાંચ પદ. તીર્થં-
કરની માતા ૧૬ મુપન દેખે. દેવ લોક ૧૬ ઇંદ ૧૦૦) કેવડી કેવડીને ન મલે
ઇત્યાદિ ૮૪ બોલના વિસંવાદનું પર્વાચાર્યોએ સમાધાન કરેલું છે તે તથા
શાંત સુધાર્નિધિ ગ્રંથમાં પણ છે વિચારવાનું જે સ્ત્રી અતુર્ધ સંધમાં છતાં
દીગંબરી કહે છે જે સ્ત્રીને મોક્ષ નહીં, કાંણ કે વસ્ત્રાદિ પરિગ્રહ છે તે મુજા
ભાવ છે માટે ચારિત્ર નહીં, તેથી મોક્ષ પણ નહીં વડી નમ્ર રહેવાતું નથી,
છઠી નરક શુદ્ધિ જવાતું પાપ વીર્યે હોય છે. પૂર્વે માયા મોહ કર્મ ઊપાર્જન
કરેલું છે, અંકાંત સ્થાન ધ્યાન થતું નથી વસ્ત્રિ વિના રહેવાતું નથી. વડી
અશુદ્ધ છે, ઊપમર્ગ કેમ સહી શકે, સાતમી નરક યોગ્ય આકરૂ કર્મ ન આંધે
તો મોક્ષ વીર્ય કેમ હોય વડી સ્ત્રી તે ચક્રિ તરી બલદેવ વિદ્યા ચારણ જંધા-
ચારણ ન થાય તો મોક્ષ ક્યાંથી હોય તે વિષે શું સમજવું.

ઉ:-સર્વેભૂટ પાતી પ્રાપ્તિ ઊત્કૃષ્ટ અધ્યવસારથી થય છે તે તો સર્વે સમ્મત છે
જેમ ભરત ચક્રિ ખંડ ખંડ લોકતા ચોત્તક હજાર સ્ત્રીઓ સહિત સર્વ અતંકારે સો-
લીત છતાં આરીસા ભુવનમાં વસ્તુ મુન્છા પમિહ રહિત ભાવે શુદ્ધ ધ્યાને કેવડ
પાખ્યા છે મટે ધ્યાન શ્રેષ્ઠ છે. વડી તો નિવેન પુરૂષોને મોક્ષ મળવું જોએ.
ઇહાં સુરજા રૂપ મહા પરિગ્રહ મમત્વ ભાવે, તેથી રહિત ભાવ તેજ મોક્ષ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૭૯)

ફક્તની પ્રાપ્તિ કરનાર છે, વહી તેજીના ગોમઠ સારની ગાથામાં પણ સ્ત્રીને મોક્ષ હોય એમ મુચ્યું છે. અને પંદર લોક સિદ્ધ કર્યા છે તેમાં સ્ત્રીલોગે સિદ્ધ મરૂદેરી, ચંદન બાલાવત લોગ પ્રયોજન નથી, જ્ઞાનાદિ ગુણે પુરુષવત્ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પામે, સિદ્ધાંતે લાણે બ્રહ્મચર્ય પાલે તપ કરે, સાર લોક સંજમ સાધે તેને વિષે મુક્તિ કેમ ન થઈ શુદ્ધ સ્વભાવ સમભાવનાં રહે તેથી મોક્ષ લહે જેના ઉપર મુરજા તે પરિચલ છે, પણ વસ્ત્રાદિક બીજા ઉપગરજની તો શાસ્ત્રમાં રજા છે. નહીં તો ચમરી આદે પણ પરિચલ કહાળે, સાતમી નરકે, ખતસ જાય માટે શું તે મુક્તિ પણ જામ એમ નિશ્ચય નથી સંજામ આદે મહોદું પાપ કૃપિ કર્માદિ નથી માટે સ્ત્રી સાતમી નરકે ન જાય. પણ જ્ઞાનાદિ ગુણથી મોક્ષ તો જાય. ચક્રિ દાક્ષા લેગ મોક્ષ-વા, દેવ લોકે જાય, નહીં તો નરકે પણ જાય માટે તેમાં શું વિશેષ છે છતાં પદવીનું વિશેષ નથી. મુક્તિનું કારણ તે સહજ સ્વભાવ આત્મ શક્તિમાં છે. ગોમઠ સાર અથે સ્ત્રી એક સમયે ચાલીસ મુક્તિ જાય એમ કહ્યું છે તે જુદું કેમ કેહેવાય ચેતનમાં લોગ પણ નથી, અવેદી છે. અરૂપો અમૂર્ત તેને લોગ પ્રયોજન શું, સ્વરૂપ વિલાસ કરતાં મોક્ષ લાહીએ નિસદેહ છે બોલું, પ્રતાદિકમાં કાચુ સચિત્ત પાણી વાવરે છે ઈત્યાદિ વિસવાદ ડીગંબર સપ્રદાયે ચાલે છે તેનું નિરાકરણ અર્થાંતરથી જાણવું. છતાં અચિત જલની આચરણના ગુણે આ પુસ્તકમાં દર્શાવ્યા છે ત્યાંથી જાણવા.

પ્ર:—૧૧૩ અસગ્રાધ વિષે શું સમજવું.

ઊ:—અકાલે વૃષ્ટિ થાય તો દીવસે અસગ્રાધ થાય છે. મનુષ્યનું મૃત્યુ કલેવર પડે ત્યાં અહો રાત્રિની અસગ્રાધ, જનપૂજા દીન ૧૨ ઘરવાલાને કહી છે ત્રીજંચનું રૂઢીર પડેનું હોય ત્યાં વા ગાય લેસે વાહાય મેલી પડે ઇંડુ ફૂટે ત્યાં પ્રહર ત્રણ અસગ્રાધ, મનુષ્યનું રૂઢીર દુર કયા પછી અહો રાત્રિ અસગ્રાધ, દાંત પડેલા પરકંબાપ છે નહીં સ્મશાન ભૂમિ હાથ ૧૦૦ માંહે વરસ ૧૨ અસગ્રાધ, ત્રીજંચનું અવયવ (શરીરનો ભાગ) પડેથી હાથ ૬૦ અસગ્રાધ મનુષ્યના અવયવે હાથ ૧૦૦) પણ ગાડા અંતર બે દીશા મારગ હોય તો અસગ્રાધ નહીં. માસે માસે સ્ત્રીને રૂતુ આવે દીન ૩ અસગ્રાધ હોય, પછી રૂતુ આવે તેટલી વેળા અસગ્રાધ ગણાય. પુત્ર પ્રસવે દીન ૭-૧૦ પુત્રી દીન ૮-૧૧ ચંદ્ર ગ્રહણે ઘડી ૧૨ સૂર્ય ગ્રહણે ઘડી ૧૬ ભૂમિ કંપે ઘડી ૮ એ ઊત્કૃષ્ટથી જાણવું. જઘન્યથી થોડું પણ છે આવચયક સામાયક પડી લેહેરુ ધ્યાન પૂજા કાવ્ય સ્તોત્ર સ્તુતિ ભક્તિ મૈત્ર પણે કરતાં અસગ્રાધની વિશેષતા જનપૂજનથી ઘણું કરાને સિદ્ધાંત ભણવા ગણવા આશ્રી જાણવું. આસો કરતક અપાડ ચૈત્ર એ ચાર માસનો વદ પડતા એ સિદ્ધાંત ન વાંચવું, સ્ત્રીને અટકાવ, જન્મ મરણાદિક અશુચી સ્થાનકનું કાલ પ્રમાણ જનાજ્ઞાપ વ્યવહાર સાચવવા ભણી તથા જ્ઞાનાદિકની આચારના ટાળવા અર્થે યથાચોગ્ય પ્રવર્તવું. શ્રી ઠાણાંગળઆદે સ્ત્રીમાં અસગ્રાધના અનેક પ્રકાર છે. ભાવ અસુચિનું કારણભૂત દ્રવ્ય અશુચિ છે, માટે વર્ણવી, વિશેષ દેશ કાલ સમજ લોક વિરૂધ દાલવા અવિસંવાદ ભાવે વતવું. અર્થાંતરે અધિક ન્યુન પણ

(૮૦)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

કહી છે તે દેશકાલ સમજ લેવો : ને તે પણ પ્રમાણ છે. જ્યાં જે દેશમાં જેતું પ્રવર્તન ચાલે છે તેજ રીતે વર્તેલું. દેવાદિ ત્રણ તત્ત્વને આરાધવા દ્રવ્ય લાવથી આશાતના યાગથી. લાવ આશાતના તે અશુચિથી થાય છે. એટલું અશુદ્ધ લેર્યા તથા મનાદિ યોગ કષાયથી લાવ અશુચિ થાય છે. કારણ કે એ અશુદ્ધ લેર્યા દિકના પુદ્ગલ માંહે સ્વાત સર્પે અધ્યાદિક મરણ પામેલા જે પણએ તેમનાં સડી ગયેલાં કલેવર માંહે જે દુર્ગંધ થાય છે તેથી પણ અનંત ઘણી દુર્ગંધ એ અશુદ્ધ લેર્યાદિકના પુદ્ગલ માંહે કહેલી છે એ વાત શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી તથા ભગવતી પ્રમુખ સૂત્રોમાં પ્રસિદ્ધ છે, જે આશાતના કરવાથી પાપકર્મની ૮૨ પ્રકૃતિ બંધાય છે. ત્યારે અશુચિરૂપ કારણથી એ પાપરૂપ કાર્ય થાય છે મારે મુજ પુરુષોએ વિગતે પૂર્વક વર્તવું. ઇહાં ૧ ઉદકાપાત. ૨ દિશિના દાહ ૩ ગાજ. ૪ તીજ. ૫ નિર્ધાત. ૬ સંખ્યાકાલ. ૭ ચક્ષાલસયથાદીસ આકાશેલચત. ૮ ધૂઆડા ત્રીસે. ૯ હુચરિ. ૧૦ રજેવૃષ્ટિ થાતે એવં દશ પ્રકારે આકાશની અસંગ્રામ શ્રી કાણાંગજીમાં કહી છે તે પણ વર્જવી ઇતિ.

પ્રશ્ન—૧૧૪ સમુર્થમ મનુષ્ય પચેદ્રી ક્રીયા સ્થાનકે ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉત્તર—શ્રી પત્રવણ સૂત્રના પ્રથમપદને વિષે કહ્યું છે કે હે જૌતમ અહીં દ્વિપતી અંદર ગર્ભજ મનુષ્યના આદ સ્થાનકને વિષે મનુષ્ય સમુર્થમ ઉપજે છે, તે કહે છે. ૧ વિષ્ટામાં. ૨ સૂત્રમાં. ૩ કુકમાં. ૪ નાકના મેલમાં. ૫. વમન (ઉલટી)માં. ૬ પીતમાં. ૭ વીર્યમાં. ૮. પુરુષ વીર્યમાં મિશ્ર થયેલું સ્ત્રી વીર્યમાં ૯. રાધ (પાચ) માં. ૧૦ કાઠી નાંગેલા પુરુષ વીર્યના લીના પુદ્ગલમાં. ૧૧ જીવરહિત કલેવરમાં. ૧૨. સ્ત્રી પુરુષના સંલેગમાં. ૧૩ નગરના ખાલમાં. ૧૪ સર્વ અશુચિ સ્થાન જે કાનનો મેલ કાખનો મેલ શરીરનો મેલ આંગળાના પીયા પ્રમુખને વિષે સમુર્થમ મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે શરીરથી વેગલા થવાથી થાય છે. અંગુલ અસંખ્ય ભાગ શરીર અસંખિ મિથ્યા દૃષ્ટી અજ્ઞાની અપર્યાક્ષા અંતર મુહૂર્ત આચુવાલા તેતું રક્ષણ કરવા વિવેકી પુરુષોએ ઉપયોગ રાખવો. ઇહાં સમજવાતું એ છે જે એક સ્થાનકે ચૂલા ખાળમાં વડી નીતી કરે તથા માત્ર ઊપરા ઊપરે કરે રાખી મુકે નાકનો મેલ પીત પાચ લોહી બલખા ઉલટી આદે જ્યાં ત્યાં નાંગે. ઉપર ધૂલ રાખ વીગરે નાંગે નહીં એમ જયણા ન કરે તો પૂર્વોક્ત જીવવિરાધનાતું પાપ લાગે મારે ભવ લીરૂ પુરુષોએ આ બાબત સારી પેઠે ઉપયોગ રાખે સુગત ઘરતાં સુસ્થાને પડવતું. એજ દયારૂપ મોહોટું તપ છે. ઇહાં કાયાને કષ્ટ તથા ધનતું ખરચ પણ નહીં થતાં માત્ર જાતનાએ વર્તવું તેમાંજ અપૂર્વ લાભ રહ્યા છે. વાહ !!!

પ્રશ્ન ૧૧૫—શ્રાવકના એકવીસ ગુણતું વર્તન કરો.

ઉત્તર—૧ અશુદ્ધ-દુષ્ટ સ્વભાવ નહીં તે ગંભીર ઉદાર દીલનો હોય, તુચ્છ નહીં. પર છિદ્ર ન ભુજે તે.

૨ રૂપવાન-જે સંપૂર્ણ અંગાપાંગ પાંચ ઇંદ્રીઓપર વરો હોય. ઉત્તમ સંધ યજુવંત રૂપતું નિશાન હોય.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૮૧)

૩ પ્રકૃતિ સોમ્ય—સ્વભાવેજ સોમ્ય પાપથી દુર રહે, વિશ્વાસનું ભાજન સર્વ સાથે સીત્ર ભાવ હોય. અખીલામણી પરને સમતાનું કારણ હોય.

૪ લોક પ્રિય-વિરુદ્ધાયણ વર્જવાથી દાનાદિ ગુણે કરી લોકને વાહણ હોય. સદાચારી હોય.

૫ અકૂર-માઠા અધ્યવસાયથી પારકાં છિદ્ર ન જીએ. સકલેશ પરિણામી ન હોય.

૬ ભીરુ=નિશકપણે પાપને વિષે પ્રવર્તે નહી અપયશથી ડરે, ભવ ભીરુ હોય અયોગ્ય કામથી બીડે.

૭ અશઠ=કપટે કરી રહિત અનુષ્ઠાનનો કરનાર હોય, પરને ઠગે નહી. વિશ્વાસનું ભાજન.

૮ સદાક્ષિણ્ય-કોઈ વસ્તુ માગે તેની ઇચ્છા ભંગ ન કરે, પોતાનું કામ પડતુ મુકીને પણ ઇહ પરલોકને વિષે હિતકારીપર ઉપકાર કરે, પરની પ્રાર્થનાનો ભંગ ન કરે.

૯ લજ્જાગુ-અકાર્ય કરવામાં લાજ પામે, વ્રત લીધેલાં છોડે નહી.

૧૦ દયાળુ-દયાવંત હોય, પ્રાણી માત્રની અનુકંપાવંત હોય, જીવ રક્ષા કરે.

૧૧ માધ્યસ્થ-રાગ દ્વેષે કરી રહિત જુદી છે જેની, તત્વનો જાણ, દોષને ત્યાગે સોમ્ય દષ્ટિ.

૧૨ ગુણ રાગી-ગુણનો રાગી જે ગાંભીર્ય ધૈર્ય ઉદાર્ય ચિરતા પણ ઇત્યાદિક ગુણોવા ધર્મને વિષે રાગ ધરે, નિર્ગુણીની ઉપેક્ષા કરે, અટલેનિંદા ન કરે.

૧૩ સતકથ-ધર્મ સખથી સદાચારપણાએ કરી ભલી વાત કરે પણ ભુલો વાત ન કરે ધર્મ કથા વાહણી છે જેને.

૧૪ મુપક્ષ યુક્ત-જેનો પરિવાર સુશીલવંત વિનયાદિ ગુણવંત હોય.

૧૫ મુદિર્ઘ દર્શિ-પરિણામીકો જુદીએ સહિત ઘણા વિચાર કરે, જે કાર્ય પરિણામે રૂડ હોય તેવું કરે તે આ લોક સખથી કામ પણ વિચારીનેજ કરે, અનાનન કાલ વિચારી કરે.

૧૬ વિશેષજ્ઞ-પક્ષપાત રહિત પણ વસ્તુમાં રહેલા ગુણ દોષોને યથાર્થ પણે જાણનારો. જ્ઞાન જીવ જાણે.

૧૭. વૃદ્ધાનુગત-પર્યાય વૃદ્ધ, જ્ઞાન વૃદ્ધ વયવૃદ્ધ તેમની સેવા કરનારો(અર્થાત વૃદ્ધની ભક્તિ કરનાર, તેમની રીતે ચાલનારો.

૧૮ વિનિત-આપણા કરતાં જેનામાં વધારે ગુણ હોય તેનું આદરમાન કરનારો, વિનયવંત હોય.

૧૯ કૃતજ્ઞ-કર્તા ગુણનો જાણ આપણને ઊપગાર કરેલો ભુલે નહી. તત્વગુણની જુદી હોય.

૨૦ પરહિતનારી-કોઈ લાભની આશા ન રાખતાં પારકુહિત (બંડો વાળે.) કરનારો તે જીજ્ઞાસે પણ ધર્મમાં સ્થાયે.

(૮૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૨૧ લબ્ધ લક્ષ-વગર પ્રચારે આગમાદિ લખે સીખે સમસ્ત ધર્મકાર્ય થોડા કાલમાં સાધે તે લબ્ધ લક્ષ કહીએ. અથવા, શિખવાને થોડ્ય જે અર્થ અનુષ્ઠાન વિશેષ તે લબ્ધ લક્ષ. સર્વ ધર્મકૃત્ય તત્કાલ આદરે એવો, એ રીતે આવકના એકવીસ ગુણો પ્રવચનસારોદ્ધાર તથા શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથાનુસારે જાણવા, તે સર્વ ગુણો પ્રાપ્તે ભદ્રક પ્રકૃતિ વિગેરે ચાર વિશેષણોમાં સમાઈ જાય છે. તે જીવને દશ વિરતિ સર્વ વિરતિ રૂપ ધર્મ, રત્નની થોડ્યતા હોય, ઘડાં સંપૂર્ણ એકવીસ ગુણો સહિત હોય તે ઊત્તમ કહીએ, થોડે ભાગે હિન હોય તે મધ્યમ કહીએ, તથા મધ્ય ગુણેહીન હોય તે જન્ય કહીએ, તેથી હીન હોય તે દરીદ્ર દીન જણવો તે ધર્મ રત્નનો મનોરથ પણ ન કરી શકે, એ એકવીસ ગુણો સહિત હોય તે ભાવ આવકપણું પામે એમ શાસ્ત્રજ્ઞોના સ્વપ્ન મધ્યે કહ્યું છે વળી આવકને સ્થુલ હિંસા અને અભક્ષ ત્યાગી નોકારસી આદિય પચગુણાણકારી સચિત્ત પરિહારી એકલ અહારી બ્રહ્મચારી વ્રત ધારી. પડિમા ધારી સદાચારી, ન્યાય સંપન્ન વિભવાદિ ગુણો સહિત, મહાવ્રત અભિસંકાપી પદ્ધત્તમાં તત્પર હોય.

યદુક્ત-દેવપૂજાગુરુપાસ્તિઃ । સ્વાધ્યાયઃ સંત્રમસ્તપઃ ॥

દાનંચેતિવૃહસ્તાનાં વર્ષકર્માણિદિનેદિને ॥ ૧ ॥

ભાવથી એક વ્રત હોય તે જન્ય આવક—આરત્નત ધારી મધ્યમ—પડિમા-ધર ઊત્કૃષ્ટ આવક કહીએ.

પ્રશ્ન—૧૧૬ ભાવ આવક કેને કહીએ.

ઊ:-ભાવથી આવકની ધર્મક્રિયા કરવામાં તત્પર હોય સંસાર વૈરાગ્ય આદિ ૧૭ ભેદે અલંકૃત હોય તે કહે છે. ૧ સ્ત્રી વશ ન થાયર ઇંદ્રીયો વશ રાખે. ૩ ધન અનર્થનું હેતુ જાણે. ૪ સંસાર અમાર જાણે. ૫ વિપયાભિલાષ ન કરે. ૬ આરંભ વર્જે. ૭ શૃલવાસ બંધનવત્ જાણે. ૮ સમકિત પાલે ૯ ગાડરીયો પ્રવાહ છોડે. ૧૦ આગમ અનુસારે ચાલે. ૧૧ દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ આચરે. ૧૨ ત્રિવિધ માર્ગમાં પ્રવર્તે. ૧૩ શૃલ કૃત્ય, મધ્યસ્થપણે કરે. ૧૪ માધ્યસ્થપણે કદાચહ છોડે. ૧૫ વસ્તુ ક્ષણ ભંગુર જાણી ધનાદિક છતાં પણ તેમાં લપટાય નહી. ૧૬ સંસાર વિરક્ત થયેલો આવક સ્ત્રીના આગ્રહથી કામ ભોગ લેવે. ૧૭ વેસ્થાની પેરે શૃલવાસ પાળે એટલે વેસ્થા જેમ અન્ય પુરૂષને ભોગવતી છતી મનમાં ધારે જે એને આજ કાલ છોડી દેશ. એમ પરવસ્તુ છોડવાની ભાવના એ ભાવઆવકના. ૧૭ ભેદ જાણવા.

પ્ર:-૧૧૭ મુનિ આશ્રી ચાર પ્રકારના આવક કીયા.

ઊ:-૧ મુનિનું સ્વપણીત પણ દીડે પણ સ્નેહ ધરે તે માતા તુલ્ય આવક જાણવો.

૨ મુનિને પરાભવને વિષે સહાય કરે તે ભાઈ તુલ્ય આવક જાણવો.

૩ મુનિને સજ્જન થકી અધીક માને તે મીત્ર સમાન આવક કહીએ.

૪ મુનિનાં છીદ્ર જોનાર જોહવો આવક તે મુનિને સોક્ય સમાન જાણવો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૮૩)

પ્ર-૧૧૮ આર કપાયના ઉત્તર ૧૬ ભેદનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે સમજાવો.

ઉ.—કપ-સંસાર તેનો આય-લાભ હોય જેના ઉદયથી જીવને તે ભણી કપાય કહીએ, ઇહાં અનંત સંત સંસારના અનુભવી જે વૃદ્ધિ કરનાર કપાય તેને અનંતાનુભવી કહીએ તે એકાંતવાદી કતાશ્રદ્ધી જનમતની અશ્ચર્ય રૂપ દેખ તે અનંતાનુભવી જાણવા. તે વિશેષ કહે છે.

૧ અનંતાનુભવી કોષ-આઉખા શુદ્ધિ ઉદય છે જેના, નરક ગતીના હેતુ સમકિત ગુણ રોષક પર્વન રેખા સમાન ધણા ઉપાયે ભેગો ન થાય.

૨ અનંતાનુભવી માન-પાણ્ણ થાંલ સરખો ધણા ઉપાયે ન નમે શેષ પૂર્વવત.

૩ અનંતાનુભવી માયા-વાસના મૂલ સરખી વક્ર કોષ ઉપાયે પાંસરી ન થાય શેષ પૂર્વવત.

૪ અનંતાનુભવી લોભ-કર્મજના રંગ સમાન, ધણા ઉપાયે રહે નહી શેષ પૂર્વવત.

૧ અપ્રત્યાજ્યાની કોષ-વરસ શુદ્ધિ ઉદય છે ત્રીજી ગતી હેતુ દેશ વિરતિ ગુણ રોષક પૃથિવ રેખા સમાન જાણવો.

૨ અપ્રત્યાજ્યાની માન-હાથ થાંલ સરખો ધણા ઉપાયે પાણીથી નમે શેષ પૂર્વવત.

૩ અપ્રત્યાજ્યાની માયા-વેરાના સિંગ સરખી વક્ર, બહુ કષ્ટે વળે.

૪ અપ્રત્યાજ્યાની લોભ-નગરની ખાલના કાઢવના રંગ સરખો હોય છે તે વચ્ચે લાગવાથી ક્ષારાદિ બહુ ઉપાયે રહે.

૧ પચ્ચજ્યાણી કોષ-ચાર માસ ઉદય અનુભવ ગતી હેતુ સર્વ વિરતિ રોષક રજરેખા સમાન, વાયુ ભેગે મટે.

૨ પચ્ચજ્યાણી માન-કાષ્ઠ થાંલ સરખો થોડા ઉપાયે નમે શેષ પૂર્વવત.

૩ પચ્ચજ્યાણી માયા-ગૌ મૂત્રપેરે વક્ર તે જતાં વળતાં રહે.

૪ પચ્ચજ્યાણી લોભ-ખજૂર રંગ જે યાકાની મરી વા, દીવાનું કાજલ વચ્ચે લાગવાથી ઉપાયે રહે, તેમજ એ લોભ ઉપદેસે રહે.

૧ સંજલ કોષ-પક્ષ શુદ્ધિ ઉદય છે, દેવગતી હેતુ, યથાજ્યાત ચારિત્ર રોષક જલ રેખા સમાન ક્ષણમાં પોતાની મેળે નિવરે તુરત એકમેક થાય, તે મુનિ ગુણકાણે લાભે.

૨ સંજલનમાન-નેત્રની કાંખસમાન વાયુ ભેગે પોતાની મેળે વળે શેષ પૂર્વવત.

૩ સંજલન માયા-વાંસની છાલસમાન પ્રયાસવિના વકાશ રહે

૪ સંજલન લોભ-હલદ રંગ સદ્રસ્ય પોતાની મેળે રહે એ રીતે કપાયના સોળ ભેદ જાણવા. તે સર્વેને જીતે જીતેથી જાણવા મુનિને તે સંજલન ઉદયે

(૮૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અતિચાર હોય, શેષ ખાર કપાયના ઉદ્યે અનાચાર થાયછે. ઇત્યર્થ ધણું કરીને એ સ્થિતી છે. નહીં તો ખાહુબલીને સંજલન માન એક વર્ષ રહ્યું. અને પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિને અનંતાનુબંધી અંતર સુહૃદ્ રહ્યું વળી કોઈક પુરૂષ વખી જાય છે તે વખતે અનંતાનુબંધીનો ઉદય થાય છે. ખાછો અંતર સુહૃદ્માં સમક્ષિ પામે છે ત્યારે તે ઉદયટલી જાય છે. એટલે આકરો કપાય હોય તે સમક્ષિ થોડી વખત રહેતો પણ તે અનંતાનુબંધી સમજવો, તેથી મંદમંદ ઊતરતા કપાય સમજવાં એકાંત કાલ પ્રમાણ સમજવું નહીં જે કારણ માટે કપાયનાં અધ્યવસાય સ્થાનક ગણ્યાં છે. વલી હાસ્યાદિક નવથી કપાય ઊપજે માટે તેનાં કારણ લણી તેને નોકપાય કહીએ માટે જેમ અને તેમ પૂર્વોક્ત કપાયનો ક્ષયોપશમ થાય તે કરવું કેમકે અકપાય તેજ આત્મ ધર્મ છે. શ્રીદેવચંદ્ર મહારાજે અંદ્રાનનજના સ્તવનમાં પણ કહ્યું છે જે. “ ॥ આતમગુણ અકપાયતાર ધર્મ ન જાણે મુઠ્ઠે ચંદ્રાવજિન ॥ આદિ સચતા સરિત જે જે અનુધ્યાન છે તે તે સર્વે સફલ છે. ઈં હવે તે ચારકપાયનાં વિશેષ પર્યાય નામ કહે છે.

ઉપદેશમાલાની ગાથા ૩૦૯ માં કહ્યું છે જે. ૧ કોધ, કલહ, ખાર, પરસ્પર મત્સર, ખમી ન શકે.

પસ્તાવાનું કાંઈ, સમતાએ રહિત, કંઈ ભાવ તાપનું કારણ, આટલી બોલ, નિભ્રંજણ સામાના કહેણમાં ન રહેવું, એકઠા ન રહી શકે, કીધો ઉપગાર ગ-માડે, એ સર્વે કોધના પર્યાયને (અપર નાંમ) જાણવાં, એથી જીવ ચીકણાં કર્મ બાંધે, કટુકવિપાક અનુભવે, વળી તપનું અર્જુન કરે છે તે કહે છે.

૧. કઠોર વચને બોલવાથી એક દીવસના તપનો નાશ કરે છે.

૨. અતિ કોધે કરી જાતી કુલ ભર્મ પ્રતે બોલતો એક માસના તપનો વિનાશ કરે.

૩. આપ દેતો એટલે તમારૂં અશુભ થાઓ કહે તો વરસી તપનો નાશ કરે.

૪. શસ્ત્રાદિકે કરી પરજીવનો ઘાત કરતો છતો સાધુપણનો નાશ કરે. એ વ્યવહારીક વચન ઉપદેશમાલાની ગાથા ૧૩૩—૧૩૪ થી જાણવું નિશ્ચયથી તો કોધની તારતમ્યતાએ તપસંજમ બાળે છે.

ક્રોધે ક્રોડ પૂરવ તર્ણાં સંજમ ફલ જાય ૩૦

નારદ નારી નિર્દય ચિત્ત પ્રાપ્તે એ ત્રણ કલેષની ઉદ્ધરણા કરનાર છે ૪૦

૨. માંભ, મદ અહંકાર, પર અપવાદ પરને પરાભવે પોતાને મહોટો જાણે હેલના કરવી નિંદવું, ઉપગાર ન કરે. વિનય રહિત, પરજુણ ઢાંકે એવે આંભમાંને કરી જીવ સંસાર પરિભ્રમણ કરે.

૩. માયા, કુંડ, પ્રજન, બોલવે, કપટ થાપણ એલવે, છલભેદ. દગલબાજ મતી કુટીલતા વિશ્વાસઘાત ઇત્યાદિ માયાના પાશથી જીવ ભવ ભ્રમણ કરે, દુધ સાકર રૂપ મિષ્ટ ચરિત્રમાં માયા રૂપ વિષ મિશ્રિત થવાથી ઉત્તદું પરિણામ છે.

૪. લોભ, મહારાપણું, વસ્તુસંગ્રહ, કૃપણપણું ન ભોગવે, શોકપણું મુર-છાલાય જે તિવ્રરાગ, લોભપીપણું તુષ્ટા ઇત્યાદિ લોભના ભેદ જાણવા. એ

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૮૫)

લોભ મહા દુઃખદાઈ છે. દાવાનલ પેરે સર્વ અલુણની બુધિ લોભીને હોય, સ્થીરતા ન રહે.

માટે જે લાયકર લવસમુદ્રમાં ડુબાવનાર એ ચાર કપાયને જીતવા સુર-વીર થવું. શ્રી અધ્યાત્મ કલ્પ દ્રૂમે કપાયાધિકારે કહ્યું છે જે હે આત્મા જે તું અપકારક શત્રુને વિષે ક્રોધ કરે છે તે તેના બદલે તાહરા અંતરંગ કામ ક્રો-ધાદિ છ શત્રુ છે તેને વિષે ક્રોધ કર, કેમકે એ છ શત્રુથી બીજો કોઈ તુઝને વ-ધારે દુઃખદાઈ નથી તત્ત્વદૃષ્ટીએ વિચાર કરતાં બાહ્ય શત્રુ છે તે ઉપસર્ગાદિક કરતાં સહુન કર્યાથી કર્મ નિર્જરતાં પરલોકે સુખની પ્રાપ્તિથી સહાયકારી થયા તેથી અભ્યંતર મીત્ર ભાવે જ પ્રભુચ્ચા તે માટે ઉપસર્ગ કારક શત્રુને વિષે તત્ત્વ દૃષ્ટિએ મીત્ર તુલ્ય જાણી ક્રોધ ન કરવો, કદાચ તેને ક્રોધ થયો હોયે તોપણ તું તેના ઉપર નહીં તપે તો તે સ્વયમેવ શાંત થશે.

“યદુક્ત”-

ક્ષમા સ્વત્ કરેયસ્ય, દુર્જનર્કિકરિષ્યતિ,

અતુળેપતિતોવન્દિ, સ્વયમેવોપસાસ્યતિ ॥૧॥ ચપુનઃ

શાંતિતુલ્યંતપોનાસ્તિ, સંતોષાન્નપરં સુખં ॥

નચત્રશ્તાપરોવ્યાધિર્ન, ચધર્મોદયાપરઃ ॥ ૨ ॥

કપાયની પ્રખલતાથી પ્રાણી અનેક ગુણની હાની પામે છે અને કપાયનીમ-દતાથી જીવ મહાંત ગુણી થાય છે. માટે જેમ જેમ કપાયની પ્રજ્વલી ધટે અને સમભાવ દશા રૂપ પ્રસાદમાં પ્રવેશ થાય તેમાં સાધન જોડવા ઊદ્યમ કરવો શા માટે જે ઉપશમના એક લવ આગલ દ્રવ્ય ક્રિયા લાખમણ પણ નિર્જરા ફલ ન આપે. ઇત્યર્થઃ

શીખ્ય-ક્રોધ ગતીમાં કયા કપાયની પ્રખળતા લાભે.

ગુરુ નારકીમાં ક્રોધ ધણો હોય, તિર્યચમાં માયા ધણી હોય, મહુબ્ધને માન ધણુ હોય, દેવતાને લોભ ધણો હોય ઇતિ ગતીભાવ.

શિખ્ય-આર ધર્મદ્વાર કહ્યા તે કીયાં ?

ગુરુ-૧ ક્ષમા ૨ નિર્લોભતા. ૩ નિષ્કપટતા. ૪ માર્દવ જે અહંકાર રહિતતા એવં ઠાણાંગે ધર્મદ્વાર કહ્યા છે, તેમાં પ્રવેશ કર. ઇતિ.

શિખ્ય-કપાયનો કપાયમાં રાગ દ્વેષના ધરનાં કયાં.

ગુરુ-ક્રોધ માન અરતિ શોક ભય જુગુપ્સા એવ છ દ્વેષના અંગ જાણવા.

માયા લોભ ત્રણ વેદ હાસ્ય રતિ એ સાત રાગાંગ છે. ઇતિ.

પ્ર: ૧૧૯-મરણ અવસરે સંચારો તથા આરાધના કેવી રીતે કરવી.

ઉ-જ્ઞાનીના વચનથી ખાત્રી થાય તો જાવજીવનું અણસણ કરે, નહીં તો સાગારી અણસણ કરવું, તે ધડી પ્રહર દીવસાદિકનું અથવા સાંકેતિક જે મુ-ઠી વાલી નવકાર ગણું ત્યારે મોકલું. તેમ ન કર ત્યાં મુઠી ચારે અહાર ત્યાગ

(૮૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

તથા સંસારી સર્વ કામનો આરંભ ત્યાગ કરે, અવસર નહીં મલવાથી દ્રવ્ય દ્વેષાદિ બેધને કરાવે, અથવા શ્વાસોશ્વાસના ગણીતથી પણ થાય છે તે અનન્યજ્ઞા ભોગેણ આદે આગાર સહિત કરવું, મંદગી અવસરે ધર્મશાસ્ત્રની હરેક ગાથાનું ધ્યાન કરવું. જેથી રૂડી સમાધિ હોવાથી ભવ સમુદ્ર સહેજે તરાય છે. આયુરપચ્ચાણ પચન્તામાં આરાધના વિચાર કહ્યો છે જે સંથારો કરીને સર્વ વસ્તુ વોસરાવી સર્વ જીવ સાથે ખમતખામણું કરી આરાધના કરી કાલ કરે તો ઉત્કૃષ્ટ સાત આઠ ભવે મોક્ષ બંધ પણ અધિક ભવ ન કરે, માટે આરાધનાનો ઉદ્યમ તથા ભાવના હેઠલી વખતે જરૂર કરવી, જેથી પૂર્વે મેઘ કુમાર ધનનો સાળીભદ્ર ખંધક સુનિ આદે ધણા પુરૂષો આરાધક થયા છે આયુના અતે ઉત્તમ પુરૂષોએ ધરઆર ધન ધાન્ય પુત્ર સ્ત્રી શરીર સજ્જન સ્થાવર જંગમ મીલકત શસ્ત્રાધિકરણ જેમાં પોતાનું ધણીઆપું છે તે સર્વને વોસરાવે. નહીં તો તે સર્વ વસ્તુથી થતી ક્રિયા આરંભ મરનારને અવિરતીપણાથી અવસ્ય લાગે છે માટે જરૂર સાગારિ અણસણ શ્રાવકને કરવું વહી જઈ મેહુજ્જપમાઓ ઇત્યાદિ સંથારો પૈરસી મધ્યેથી કેટલીક ગાથાઓ જે અરહંત સરણ તથા પાપસ્થાન આલોવાની તથા દુર્ગોઢનથીમેફોર ગાથા ૩ તથા અરહંતો મહદેવો આદે સર્વ જીવ સાથે ખમતખામણું કરી ભિન્નભિન્નદુઃકરદેશ અને તે ભાવેવર્તવું. હવે મરણ અવસરે ઈહાં કાયા ન વોસરાવે તો તે પુદ્ગલથી થતા આરંભની પાંચે ક્રિયા તે જીવને લાગે છે, પણ તેનાથી થતું ફલ સુકૃત ફલ વિરતી અભાવે ન થાય, એ પ્રમાદાયરણ અનર્થ દંડ છે માટે પૂર્વતા રોવા કૃત્વા કાંણુ મોકાણુ આદિ જે અશુભ વ્યવહાર માત્ર સર્વ વોસરાવ્યાથી પશ્ચાત્ તેનું પાપ આવે નહીં પૂર્વે કહેલી જહમેહુજ્જપમાઓ ગાથા કહી સાગારી અણસણ હુમેશાં શ્રાવક સુતી વખતે પણ કરે છે તે નિંદ્રા કરીને જાગીને સંસારી કામ કરે તો પણ પચચ્ચાણુ ભંગ નહીં એમ સેનપ્રશ્ન કહ્યું છે. માટે શ્રાવકને હુમેશાં સુતી વખતે સાગારી અણસણની ગાથા અનન્યજ્ઞા ભોગેણ આગાર સહિત જરૂર ભણવી. જેથી કદાચ નિંદ્રામાં અકસ્માત કાલધર્મ પાંચે તોપણ તેને અણસણના વિરતીપણાનો લાભ થાય છે જન્માંતર વખતે આરાધના પ્રકરણ પુન્ય પ્રકાશ સ્તવન નમસ્કાર મંત્ર, મુજને ચારસરણ હોજ્યો ઇત્યાદિ સર્વ સજ્જનોને જરૂર શ્રવણગોચર કરાવવું. અને મુતાં વખતે પણ પૂર્વોક્ત અભ્યાસ રાખવો. જેથી સુગતિ સધાય છે અને નિર્જરા પણ થાય છે એ સાગારી અણસણ નમસ્કાર મંત્ર પૂર્વક લેવાય છે અને ગંઠસીવેઠસીની પેરે નમસ્કાર ગણીને પલાય છે.” આપડિત પુરૂષાની શ્રેષ્ઠ આચરણ છે. અને આ બાબતનો અભ્યાસ નિરંતર લાગુ થયો છે. તેમજ બીજા ભાઈઓને પણ એના આદરની ભલામણ છે.

પ્ર.—૧૨૦ સતર પ્રકારનાં મરણ કીયા.

ઉ.—૧ આવીથી મરણ-સમયે સમયે આશુ કર્મનાં ફલ ખેરવે છે તે.

૨ ઊઠીમરણ-સમસ્ત સંપૂર્ણ આશુ ભોગવીને મરે છે ઝાઢી જે અવધિ મરણ મરજાદ પુરી કરી મરે તે.

શ્રી જૈનતત્વસંમહ.

(૮૭)

૩ અતીત મરણ-નરકાગિતીના આયુક્ષીક મરવા પછે ભોગવે નહીં તે આત્યંતિક મરણ કહીએ.

૪ અસીયમરણ-સંજમ યોગે ખિન્ન થયો થકો વિચારે કે કેવારે સંજમથી છુટીએ એમ સંજમાનુષ્ઠાન થકી ચાલતો મરણ પામે તે બળવત મરણ કહીએ. એ ભમ વૃત્તિને હોય.

૫ વસયમરણ-દંડીને પરવશપણે મરે. દીપસીખા દેખી પતંગવત તે વસા-ત્તમરણ કહીએ, વસદ.

૬ અલોસણમરણ-સમજદિકથી સહ્ય રાખી મરે લક્ષનાશવત તે સશ-લ્યમરણ કહીએ.

૭ તદભાવમરણ-અરય શરિરી થયું મરે, વસી આવધી આરીચી આત્યં-તિક એ વચ્ચે ટાડી રોય જે મરણ તે તદભાવ મરણ પ્રવચન શારોદ્ધર ૧૫૭ માં કહ્યું છે.

૮ બાલમરણ-અગિરનિ મિથ્યાત્વી હિંસાદિકથી જે ચિરમ્યા નથી તેનું મરણ તે.

૯ પંઠિયમરણ-મની સમક્તિનું મરણ તે પંડિત મરણ કહીએ. એટલે સર્વ સાવચની વિરતિવંતનું મરણ જાણવું.

૧૦ મિત્રમરણ-દેશવિરતિ આવકનું મરણ.

૧૧ છડમત્યમરણ-છટમત્ય ચારિત્રીયાનું મરણ.

૧૨ કેવલિમરણ-કેવલજ્ઞાનીનું મરણ.

૧૩ વિહાય સમરણ-મલેફાંસી તથા વિષયોગે સચ્ચે મરે તે આકાસને વિષે જાપાપાત કરી મરણ તે.

૧૪ શુદ્ધ પીઠ મરણ-શુદ્ધ પાંખી આદે તે કારણ પડે શરિર ખવરાવી મરે તે સમક્ષી શિયાડા પ્રમુખને આપણું શરીર ભક્ષણ કરાવે તે.

૧૫ ભત્ત પરિણામરણ-ચતુર્વિધ આહાર ત્યાગવા ચોગ્ય જાણીને-આહાર ત્યાગે તે ભક્ષ પરિણા મરણ કરીએ.

૧૬ ઇંગિત મરણ-નિમિ ભૂમિકાને વિષે ચાર આહાર ત્યાગ કરે વૈયા વચ્ચ ન કરાવે તે ત્યાં ફરેહુરે.

૧૭ પાદપોગમન મરણ-નિશ્ચલનિઃ પ્રક્રમ પ્રક્ષની ડાલી પડી હોય તેની પેરે શરીરાદિ હલાવે નહીં.

વોશારાવે, એવં સતર પ્રકારનાં મરણ ઊત્તરાધ્યયન ટીકાથી તથા પ્રવચન શારોદ્ધર ૧૫૭ થી જાણવા તે જગન્ય મધ્યમ-ઉત્કૃષ્ટ ભેદે જાણવાં.

૧૨૧ પ્ર-સોપકમનિરૂપકમ આયુવાલા કીયા છવ જાણવા, અને સાત પ્રકારે આયુષ થટે છે તે કેના.

ઊ-ત્રેસાઠ સાખી પુરુષ, સરમ શરિરી, ચાર નિકાયતા દેવતા નારકી, અ-સંખ્યાત આયુ વાલા લુગલીયાં મહુખવિજ્ઞા, એ સર્વે નિરૂપ કમ આયુવાલા નોપકમી જાણવા. આકીના સર્વે છવ બેહુ ભેદે હોય એટલે કેઈ સોપકમી કોઈ નિરૂપકમી હોય, સંઘડણી ગાથા ૩૦૬ વિષ અતિ શરણ, પાણી પ્રમુખ કારણે આયુ ઊપકમીએ એટલે ઘણા કાલે વેધ હોય તેને અલ્પકાલે વેધ પછે પમાડીએ તે

(૮૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અપવર્તન હેતુક સોપકમ આયુ કહીએ. એ એથી વિપરીત જે અનુપ વર્તન તે અનુકમ આયુ જણવું; અર્થાત્ જે કર્મોને ગાઢ નિકાચિત્ત નિવડ બંધ વડે નિશ્ચયથી પૂર્વે બંધ પાડ્યો છે તે કર્મ તો અવસ્થ તેમજ, વેદ, ભોગવેજ, ઘડાં કૃત્રિજને તથા સ્કંધકાર્યના શિષ્ય ચરમ શરીરી આદે ને ઊપકમ લાગ્યું છે પરંતુ તે નિરૂપકમ એટલું જ આયુ હતું જે માટે સોપકમ ન કહીએ. જે આયુષ્ય અથવા બાજી કર્મોનો સિથલ બંધ બાંધ્યો છે જે દેશ કાસાદિકારણ મળે થકે થોડા કાલે વેદે તે સોપકમ આયુ તેના સાત પ્રકાર કહે છે.

૧ રાગ સ્નેહ, ભયથી ભરણ પામે એટલે જેમ સ્ત્રી, ભરતારનું મરણ સાંભળી અતી સ્નેહે તુરત મરણ પામે, ભયથી જેમ કૃત્તને દેખી શોભીસવિ-પ્રવત્, ઘડાં જેને મત ન હોય તેને સંજ્ઞાથી કહેવો.

૨ નિમિત્ત તે દંડ હથોયાર પાણી લુપ્ત ત્રણ શીત ઊશ્ન પ્રમુખ નિમિત્તથી આયુ દુટે ઘડાં જવે જે ગતીનું આયુ બાંધ્યું હોય તે અધ્યાવસાયના ફેરફારથી વધારે ઓછું થાય છે પણ બીજી ગતીના ફેરફાર થાય નહીં.

૩ અત્યંત સરસ આહાર ઘણા બાધથી મરણ પામે.

૪ મસ્તકને સુલાદિકની વેદનાથી તથા મર્મ પ્રદેશમાં ખીડા થવાથી મરણ પામે.

૫ પરાધાત જે ખાડામાં પડયાથી, વિજલી પડવાથી મરણ પામે.

૬ સર્પ અગ્નિ વિષ પ્રમુખના સ્પર્શથી મરણ પામે છે.

૭ શાસોશાસ ન્યુનાધિક વહેતાં અથવા રૂંધવાથી; અથવા શ્વાસોશ્વાસના રોગથી મરણ પામે એ સાત કારણે સીધીલ જે ઢીલા બંધનું આયુ ઘટે છે. અને નિરૂપકમ નિકાચીત્ત તે ઘટે નહીં એમ સંગ્રહણી સત્રાનુસારે જણવું. ગા. ૩૧૧ એટલે કર્મ બાંધતાં તથા પ્રકારના અધ્યવસાયથી બાંધેલું નિકાચિત્ત, વા. સિથલ તેજ પ્રકારે ઊદય આવે અને તેમજ વેદ.

પ્ર. ૧૨૨ અકાલે મરણ વિષે શું સમજવું.

ઊ-સોપકમી આઊખાવાલો જીવ આયુ પુરૂ ભોગવી મૃત્યુ પામ્યો તેને અકાલે એવ જીવીયાઓ વવરોવિયા થયો તે કેમ; દ્રષ્ટાંત, કોઠ ચોરને રાજાએ હણ્યો તે વારે તે જીવે સર્વ આયુ કર્મના દલ હતા તે આત્મ પ્રદેસે ભોગવી આયુ કર્મ બાંધ્યું હતું એટલું પુરૂ ભોગવી આલ્યો, તથા કાલ આશ્રી અકાલે મુઓ જે માટે મુખે સમાધે વિપાક વેદના વેદીને જીવ ચાલતો તે થોડા કાલમાં પ્રદેશ વેદના વેદીને આલ્યો તે માટે અકાલે મુઓ કહીએ એટલે પ્રદેસ વેદ ન આયુ કર્મ બાંધ્યું હતું તે સંપૂર્ણ ભોગવ્યું અને વિપાક વેદના આશ્રી થોડા કાલ કાલ માંહે મુઓ, તે માટે અકાલે મરણ કહીએ. ॥ ઘડાં કોઠ કહે જે જીવ ઘણા લગે શરીરમાં કેમ રહેતો નથી, કોણ કાઢી મુકે છે કે તેણે સમજવું જે થોડું દીવેલ પુરેલો દીપક થોડીવાર બેલે છે, વીશેષ દીવેલ ભયથી ઘણીવાર ચાલે છે, તેમજ જે જીવે જેવા, રસોદયથી આયુ કર્મ બંધ પાડી સત્તાએ નાખ્યું છે તેટલુંજ પૂર્ણ થવાથી દીપકવત મુકામથી ઊપડી જાય છે. નિશ્ચય આયુ બંધની વાત તો બહુ શ્રુત ગમ્ય છે. હવે સોપકમી આયુ વાલા જીવ આ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૮૯)

યુતો ત્રીજો ભાગ થાકતાં પરસવતુ આયુ બાંધે, વા નવમે-સતાવીસમે થાવત છેલ્લો અંતર મહર્ને-અવસ્ય આયુ બાંધી-સંગ્રહણી ગાથા ૩૦૨.

શિષ્ય-સમોહિત્ય સમોહિત્યા મરણુ વિશે શું સમજવું.

ગુરુ-૧ સમોહિત્યા મરણુ તે મરતી વખતે આત્મ પ્રદેશનો તાંતો લાગે જે ગતીમાં જવું હોય ત્યાં સુધી તાણવાવાણાની ધેરે લાગી રહે તે.

૨ અસમોહિત્ય મરણુ તે બદુકની ગાલી ધેરે સર્વ પ્રદેશ સાથે નિકલી જાય તે.

અં ૧૨૩—મનુષ્ય જન્મ વિષે દૃષ્ટાંત કહ્યાં છે તે ટુંકામાં કહો

ઉ૦— ૧ સુહૃમપાત્મ ૨ ઘજે ૪ જુથે ૫ ચળેયર સૂમિળ,

ચક્રેષ ૮ કુમ્મ ૯ જુને ૧૦ પમાણુ દસાદિકૃતામણુઅલમે ॥૧॥

એ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય ભવ પામવો હુકર છે તેમ છતાં અકામ નિર્જેરા-યોગે ધૃણાક્ષર ન્યાયે અસિ અક્ષર દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય ભવ પામ્યો પણ આર્યક્ષેત્ર ઉત્તમકુળ સહયુર સંયોગ પાંચેધીદ્રી પરવડો દેહનિરોગ સિદ્ધાંતનું અવણુ અને તે ચિત્તમાં ધારવું શ્રદ્ધા કરવી અંગીકાર કરવું એ અનુક્રમે હુકર છે પરંતુ એ સામગ્રી મળી છતાં ચિંતામણી રત્ન સમાન આ મનુષ્ય ભવે તે કેમ હારી જા-આ છા અહો ભવ્યો બોધિ રત્ન ઉપેળી વિષયરસ રૂપવિષ પુષ્પ થવું તે લો-હાના ખીસા માટે સસુદમાં ઝાઝ ફોડવું અને ગુણ દોરો) માટે નવલખો હાર તોડવારૂપ છે માટે મનુષ્ય ભવ સફળ કરો તે ઉપર સંક્ષેપથી દશ દૃષ્ટાંત કહે છે.

૧ સુહૃમ-નુસાતું દૃષ્ટાંત બ્રહ્મદત્ત કુમારને સાર્ગ બ્રહ્મ ધ્યેયથી એક વિપ્ર-ની સહાય મહો તેથી અઘરી યોગલેખન કરી કહ્યું જે હું રાજા થાકી ત્યારે તું આવજે તેમજ તે આવ્યો રાજાએ કહ્યું વર માગ તેણે છ ખંડમાં જમવાતું કહ્યું. ત્યાં રાજાએ પ્રથમ જમાડ્યો. ફરીને દેશમાં જમે છે પણ ચક્રવર્તિ જેવી મજે ન પડી તેથી તેણે અંતેડીરમાં જમવા માંડયું પણ ફરીને સકિનો વારો ન આવે, કદાપી દેવયોગે આવે પણ મનુષ્ય ભવ ગયો ફરી આવવો હુકર છે.”

૨ પાસાતું દૃષ્ટાંત-આણકય વિપ્ર નંદ રાજાને જીતયા ચંદ્રગુપ્તને મળી ચઢાવ કરી પણ ન ફાવ્યાથી ફરી પર્વત રાજાને ફોડી તેની સહાયથી નંદને હરાવ્યો તે ચંદ્રગુપ્તને કર યોછા કર્યા હવે હાંડાર ખાસી થવાથી તે આણકયે ત્રણ ઉપ-વાસ કરી દેવ આરાધ્યો તેણે પાસા આપ્યાથી જેની સાથે રમે તેને જીતે. કદાપી દેવયોગે તે હારે પણ મનુષ્ય ભવ હાર્યા ફરી આવવો હુકર છે.

૩ ધાન્ય દૃષ્ટાંત-કોઈ રાજાએ યાત્રીસ જાતના ધાન્યનો મેરૂ જેવડો ઢગલો કરી માંહે એક પાલી સરસવ ભેસી વૃદ્ધ ડાસીને સુપક આપી કહ્યું જે સર્વ ધાન્ય જુદા કર. અને સરસવ પણ જુદા કર, હવે તે ડાસી શી રીતે કરે. કદાચ દેવયોગે જુદા કરે પણ મનુષ્ય ભવ ખાંચેલો મલવો હલેલો.

૪ ભુગટાતું દૃષ્ટાંત-એક રાજા સહ્યામાં ૧૦૮ થાંભ હતા તે દરેકને ૧૦૮ હાંશો હતી, વડો પુત્ર રાજા હોવા ઈચ્છે છે તેને રાજાએ કહ્યું તું મારી સાથે જુગાર રમ. એકવાર જીતે તો એક હાંસ જીતે એમ એકસો આઠવાર જીત્યાથી એક સ્થંભ જીતે એમ એકસો આઠ સ્થંભ લાગર જીતે તો રાજા આપું અને

(૯૦)

મી જૈનતાવસંમહ.

જે વયમાં એકવાર હારે તે સર્વ ફેક. ફરી સર્વ કરવું પડે તે તેવી રીતે રમતાં પુત્ર ન હતે તે કદાપી તે દૈવયોગે હતે તેપણ મનુષ્ય ભવ હાયો ફરી મલયો મુશ્કેલ છે.

૫ રત્નનું દ્રષ્ટાંત-વસંતપુરવાસી ધનો શેઠ અપાર લક્ષ્મીવંત છે. રત્ન એકમાં કર્યાં. બહુ મુલ ઉપજે પણ વેચે નહીં તે ધનો દેશાંતર જવાથી તેના ખાંચ પુત્રોએ પરદેશી વેપારીઓને સર્વ રત્ન વેચી દીધાં. તે લેઈ સર્વ વ્યાપારીઓ સર્વ દિશાએ વિખરાઈ મરજી માફક વેચી દીધાં હવે ધનો ઘેર આવ્યાથી વાત જાણી તેણે સર્વ પુત્રોને આજ્ઞા કરી જે તમે સર્વ દેશ ફરી સર્વ રત્ન પાછાં લાવો હવે તે શી રીતે મલે કદાચ દેવયોગે તે ભોગાં થાય પણ મનુષ્ય ભવ ગયો ફરી દુઃખાપ્ય છે.

૬ સ્વપ્ન દ્રષ્ટાંત-ઉજ્જૈણ નગરીમાં મુલદેવ રજપુત બહોતર કલાવંત છે. તે દેવદત્તા વેશ્યા સાથે લુબ્ધ થયા છે, તેને કોઈ વ્યવહારીએ માન ભ્રષ્ટ કરી કાઢી ચુક્યો, રસ્તામાં કોઈ મઠમાં સુતો છે, ત્યાં સ્વપ્નમાં પોતાના મુખમાં ચંદ્ર જાય છે તે જોઈ જાગી ઉઠ્યો, પછે ફલાદિ લેઈ સ્વપ્ન પાડકને પુછવાથી તણે મહોદી રાજ રિદ્ધિ પામીશ કહ્યું, તેજ અવસરે એક બાવાના ચેલાને તેવુંજ સ્વપ્ન આવ્યાથી તેણે બાવાને નવેદન કર્યાથી તેણે સારી ભીક્ષા મળસે કહ્યું તેમજ થયું, હવે મુળરાજ નગરમાં જતાં કોઈએ બાકલા આપ્યા તેણે સાધુને વહોરાવ્યા, તેથી દેવી તુષ્ટ થઈ કહ્યું જે, વરદાન મળે, તેણે કહ્યું હજાર હાથી બંધાય એવું રાજ દેવદત્તા સહિત આપ, દેવીએ કહ્યું તથાસ્તુ. આગલ જતાં સાતમે દીને કોઈ રાજ અપુત્રોયો મરણ સરણ થયાથી તેનું રાજ હુકરાજને મલ્યું, આ સર્વ જોઈ કાપડીનો ચેલો કહે જે વિધિ સહિત અને સ્વપ્ન ફલ પુછતાં ન આવડ્યાથી મેં ફલ ગમાવ્યું, તેથી તે જગ્યાએ પાછો સુએ પણ સ્વપ્ન આવે નહીં. કદાચ દૈવયોગે આવે પણ મનુષ્ય ભવ ગયો ફેર આવવો દુઃકર છે.

૭ ચક્ર દ્રષ્ટાંત-ઇંદ્રદત્ત રાજને બાવીસ રાણીયો હતી તેને બત્રીસ લક્ષણવંત પુત્ર થયા ફેર પ્રધાનની પુત્રી પરણ્યો તેને અણગમતી કરી તે પોતાના પીતાના ઘેર રહે છે એક દીવસે ગામે બેઠેલી દેખી રાજ મોહીત થઈ ત્યાં જઈ રાતે રહી આવ્યો, તેને નવ માસે પુત્ર થયો મુરેંદ્ર દત્ત નામ પાડ્યું, પ્રથમના બાવીશને ગુરૂએ અવનિત નાણી બરાબર ભણાવ્યા નહીં અને મુરેંદ્ર દત્તને બરાબર ભણાવ્યો, હવે મથુરાના રાજાએ પોતાની પુત્રીને પરણાવા સ્વયંવર મંડપમાં એક સ્થંભ ઉપર આઠ ઢાંતવાલા સવળાં અને આઠ ઢાંતવાળાં અવલાં ચક્ર ફેરે છે તેથી રાધા નામની પુત્રી ઊંઠા મુખની રાખી તે બાવીસ પુત્રો રાધા વેધમાં નિષ્ફલ થયા અને મુરેંદ્ર દત્તે તેલ કડકમાં નિચું મુખ રાખી બાણ માર્યું જેથી રાધાની ડાલી આંખની કીકી વેંધી તેથી કન્યાએ વરમાલ નાંખી પિતાનું રાજ મલ્યું, એમ કોઈ રાધાવેધ સાથે પણ મનુષ્ય ભવ ગયો ફેર મલયો મુશ્કેલ છે.”

૮. કાચબાનું દ્રષ્ટાંત-સૌ જોજન ઊંડા દ્રણની સેવાલ પવન યોગે ફાટવા-

(६३)

જાન્યવારી ૧૯૩૬ના રોજ જ્યુના સચાઇવરે એક ખાસાણની મણી
 લીધી હતી જે પર એક મહત્ત્વના નિર્ણય (રેસ) લગાવવાની જાણતીમાં તે જુની
 સભાએ એક નિર્ણય કર્યો હતો કે 'પરવાણ'માં આ એકાદ રેસ આવે. જ્યારે તેમ
 પ્રવાણી જાય ત્યારે જ્યારે આ જુની રૂબે મળે એકાદ રેસ છે, એક જુનાઈ' કારણ
 એકે એ એકાદ રૂબે મળે એકાદ રેસ છે એક પ્રવાણી જાય એક આવે પ્રવાણ છે.
 એકે છે એ—

DATE: 10/10/2014

[illegible]

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific information required.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

Experiment 1

• Every day

2000

2000000

(૯૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

૩ કાંણાંગ	૩ જ્વાલીગમ
૪ સ્થાવાયાંગ	૪ પત્રવણા
૫ ભાગવતી	૫ જંબુદ્વીપ પનંતી
૬ જ્ઞાતાસૂત્ર	૬ ચંદ્રપનંતી
૭ ઉપાશગદશાંગ	૭ સૂરપનંતી
૮ અંતગડસૂત્ર	૮ કંખીયા
૯ અનુત્તરોચ્ચવાઇ	૯ કંખવંડસયા
૧૦ પ્રત્યે વ્યાકરણ	૧૦ પુદ્ગીયા
૧૧ વિપાક સૂત્ર	૧૧ પુષ્કયુલીયા
	૧૨ વર્ણિકશા
ઇતિ અંગ ૧૧	ઇતિ ઉપાગ ૧૨
૧ નિસિથ	૧ ચૌસરણ પયન્નો
૨ મહાનિસિથ	૨ આયુરપચખખાણ
૩ દશશ્વતસ્કંધ	૩ સંધારા પયન્નો
૪ વૃહતકંધ	૪ તંદુલવિયાલી
૫ વ્યવહાર સૂત્ર	૫ માહા પ્રકીર્ણક
૬ જીતકંધ	૬ ભત્તપયન્નો
ઇતિ છંદ સૂત્ર ૬	૭ ગણી વિજ્ઞા
૧ દસવૈકાલીક	૮ ચંદાવિજય
૨ ઉતરાધ્યયન	૯ દેવેન્દ્રસ્તવ
૩ આધાનર્યુક્તિ	૧૦ મરણ સમધિ
૪ આવસ્યસૂત્ર	ઇતિ પયન્નો ૧૦ એવં. ૪૩
ઇતિ મલ સૂત્ર ૪	૪૪ નંદીસત્ર
	૪૫ અનુયોગદ્વાર

એવં સૂત્ર પીસ્તાલીસ વર્તમાન છે. ઇહાં પ્રથમ આચારાંગ સૂત્રનાં (૧૮૦૦૦) પદ છે સુયગાંગ સૂત્રનાં ૩૬૦૦૦ તેમજ ઠાણ બમણાં અગીયાર અંગનાં પદની સંખ્યા કહે છે ૩૬૮૪૬૦૦૦) પદ થાયછે. ૫૧૦૮૮૬૮૪૦ ઉપર ૨૮ અક્ષર એટલા શ્લોક સંખ્યાનું એક પદ થાયછે એમ સૂત્રના પદની સંજ્ઞા સમજવી એ પદનું પ્રમાણ સેન પ્રશ્ને કહ્યું છે ॥ ઇહાં સર્વે સૂત્રોનું ઠાણ બમણાનું પ્રમાણ નહીં વલી ૫૧૦૮૮૬૮૪૦ શ્લોક ઉપર (૨૮) અક્ષર થાય ત્યારે એક પદ થાય એમ અનુયોગદ્વારની ટીકા પણ કહે છે.

પ્ર: ૧૨૫-ચૌદ પૂર્વનાં નામ અને તેનું માન કેટલું છે ?

ઉ-દ્રષ્ટિવાદે તે બારમું અંગ તે દ્રષ્ટિવાદનાં દશ નામ કહે છે ૧ દ્રષ્ટિવાદ ૨ હેતુવાદ ૩ ભૂતવાદ ૪ તથ્યવાદ ૫ સમ્યક્તવાદ ૬ ધર્મવાદ ૭ ભાષાવિજય ૮ પૂર્વગત ૯ અનુભોગ ગત ૧૦ સર્વ પ્રાણ ભૂત જીવ સત્ત્વ સુખાવહ ઇતિ ઠાણોગે અર્થાત્—સમસ્ત જીનાગમ ૩૫ સમુહ તેના ૧ પરિકર્મ ૨ સૂત્ર, ૩ પૂર્વાનુયોગ ૪ પૂર્વગત, ૫ ચુલિકા એ પાંચ અધિકાર છે. તે માંહે ચોથો પૂર્વગત નામે અધિકાર છે તેને ૧૫૫ ચૌદ પૂર્વ છે તે કહે છે.

ક્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૯૩)

- ૧ ઊત્તપાદ પૂર્વ—પદ સંખ્યા કોડી. ૧૧
- ૨ આગ્રાયણી—પદ, છન્નુલાખ.
- ૩ વિર્વ પ્રવાદ—પદ, સીતેરલાખ.
- ૪ અસ્તિ નાસ્તિ પ્રવાદ પદસાડલાખ.
- ૫ જ્ઞાન પ્રવાદ—પદ એક કોડીને, ૭.
- ૬ સત્ય પ્રવાદ—પદ એક ઉછું કોડી.
- ૭ આત્મ પ્રવાદ—પદ છત્રીસ કોડી.
- ૮ કર્મ પ્રવાદ—પદ એક કરોડ એસી લાખ.
- ૯ પ્રત્યાખ્યાન—પદ ચોરાસી લાખ.
- ૧૦ વિલા પ્રવાદ—પદ અગ્રીયાર કોડને પંદર હજાર.
- ૧૧ કલ્યાણ પ્રવાદ—પદ છત્રીસ કોડી.
- ૧૨ પ્રાણાયામ—પદ એક કોડી છપન લાખ.
- ૧૩ કિરિયા વિશાલ—પદ નવ કોડી.
- ૧૪ લોક ગીંદુસાર—પદ સાડતેર કોડી.

એ રીતે ચૌદ પૂર્વ છે, તે મધ્યે પહેલા પૂર્વનું લખાણ એક હાથી પ્રમાણ, બીજા પૂર્વનું બમણુ ત્રીજાનું તેથી બમણુ એમ અનુક્રમે ઠાણુ બમણા ગણતાં. ૧૬૩૮૩ હાથી પ્રમાણ મસી પુજ (ઢગલો) લખાણ થાય છે, અહો ઇતિ આ શ્ર્વ્ય દૃષ્ટિવાદના એક ચોથ પૂર્વગત અધિકારનું આટલું જ્ઞાન ભાન છે તે વારે દ્વાદશાંગી રૂપ સમુદ્રતું શું કેહેવું, જે વારે ભગવંતે ગણધરજીને ત્રીપદી આપી તેજ વખતે ગણધરજી તે સર્વના વેત્તા થાય અને તેનું ગણવું ભણવું એક મુર્દત્ત માત્રમાં લખિય પ્રભાવે ગણધરને હોય છે આવા શક્તિવંત જ્ઞાનવાન પુરૂષને ધન્ય છે, એમ પ્રવચનસારોદ્ધાર, ૯૨ તથા કર્મ પ્રધાનુસારે ભણવું શ્રીવીર પ્રભુથી ૯૮૦ વર્ષે દેવધિ ગણી ક્ષમાશ્રમણે સર્વ સિદ્ધાંતનો પુસ્તકારૂઠ કર્યો તે પહેલાં પણ અંગાદિ વિના બીજા ઘણા પુસ્તક હતાં અને ઘણી વસ્તુ મુખ પાઠ પણ હતી પરંતુ દુકાલાદિ પ્રભાવે વિનાશ પામેલાં સત્ર સમુચ્ચય (એકઠાં) કર્યો તેથી પુસ્તકારૂઠ ત્યાંથી થયો કહીએ.

પ્ર: ૧૨૬ ॥ યુગ પ્રધાન કોને કહીએ. ॥

एषांहिक्लेन पतंतियुका ॥ नराष्ट्रभंगो नच देशचिंता ॥

गदा प्रणइतिपदोदकेन ॥ युगप्रधाना जठरभृतोयि ॥ ૧ ॥

અર્થ—૧ જેહુના વસ્ત્રમાં જી ન પડે. ૨ જીહાં વિચરે તે દેશનો ભંગ ન થાય. ૩ દેશમાં ચિંતા ન ઊપદે ૪ પગનો ધોવણુ પીધાથી રોગ નાથ એ ચાર અતિપથ હોય, જીહાં વિચરે ત્યાં મારી ઊપદ્રવ્ય અઢી જોયણુ શુદ્ધિ ન હોય, વક્ષી છત્રીસગુણે સહિત યુગ પ્રધાન આચાર્ય વર્તમાન સૂત્રના પાર ગામી હોય એહવા વીરના શાસનને વિષે ૨૦૦૪ ભણુમા.

પુન:—येषांचदेहेन पतंतियुका नदेशभंग किलेषुसत्सू-

(૬૪)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંમિદ્ધ.

સંધ્યાસ્થં મુત્રપુરીષયોઽથ યુગ પ્રધાનંમુનયોઽવદન્તિ । ૧ ॥ ૫૦

પ્ર.—૧૨૭ અઢાર ભાર વનસ્પતિ કેવી રીતે બન્યાં અને તે આશુ' માન કેવી રીતે થાય છે ?

ઉ.—૧ ૭ સરસવે એક જવ થાય, પણ તેને એક મળાદી, ૨૭ બુઝાએ એક વાલ, સોલ વાલે એક ગદીયાણા, ૨૭ ગદીયાણા એક વાલ, ૫૬ સો વાલે એક મણી, ૬૭ મણીએ એક ધડી થાય, ૬૭ ધડીએ એક બાલ, ૧૧૨ બાલુડ શરીર પણ એવા અર્થે ભારલું પરીક્ષણ કરવાનું થાય છે.

શબ્દચિંતામણી કોષમાં તે બોલે તેના અર્થમાં ૧૪૧૧૧ ભાર કહી છે. બલી લોકીક મતે લોક પ્રકારે ૩૮૧૨૨૨૨૨૨૨ મળતા માન કહ્યા છે. પા કાંતરે-૩૮૧૨૨૧૭૦ મણુ પણ કહ્યો છે. તેના અનુસાર બહુ નાનું વનસ્પતિનું વેચણ કરે છે.

૮ ભાર ફૂલ ફૂલની જાત છે.

૯ ભાર પોદડાની જાત છે તે એકેકે મળતું એકજૂ પત્ર થાય.

૪ ભાર વેલાની જાત છે એવાં ૧૮ ભાર વનસ્પતિ બન્યાં. પાકાંતરે ફૂલની એકલી ભાર ૪ તથા ફૂલ ફૂલ પાની ભાર ૮ પણ વનસ્પતિ માન ૬ મિથ ભાર અઢારની સંખ્યા અંધાતરથી બન્યું.

પ્ર. ૧૨૮ પ્રતેક અને સાધારણ વનસ્પતિ એકાબવાનું લક્ષણ શું ?

ઉ.—અંગુલ અસંખ્ય સ્થાને શરિરમાં વનસ્પતિ વ્યાપ્ત થાય તે બીજ કહીએ, અને તે એક શરિરે અનંત જીવ હોય એવાં જીવ તે અપાણ કહીએ તેને સામાન્યપણે એકાબવાનાં લક્ષણ કહીએ.

૧ મૂલ ૨ સ્કંધ ૩ કંઠ ૪ ત્વચા ૫ સાંધા ૬ અંગુલ ૭ અંગ ૮ કૂંડ ૯ ફૂલ ૧૦ બીજ ૧૧ નશા એ અબીયાર યુક્ત હોય, તેણે જેવા તથા ન હોય તે પર્વ ગુપ્ત હોય, ભાગતાં સમભાગે ભાંજે પત્ર સમભાગે કુદે, જાગ્યાં ફીરતાં ન હોય, ઉશ્વપછે પૃથ્વી આદે સંજોગે ઉગે, પાકેવે પ્રજાદે ઉપાસણે અનંતકાય કહીએ.

આહુ, મૂલા, ગાજર સડરીયા, સુરણ લસણ કુંચર બાહર ગદી કેમલાવ ઊગતા અંકુરા શેગ મોથ અમૃતવેલ ભૂમિકોડા ફૂણી આંબલી સ્વાલ પાકુ પંચવર્ણ લીલકુલ પાંખીની સેવાલ આદે જેનાં પત્ર ફૂલ બહુ કેમલે હોય તે સર્વે સોષના અથ્ર ભાગ ઉપર રહે તેટલા માંહે અનંત જીવ જ્ઞાનીએ કહ્યા છે. આદે તેની કયા પાલવા સાર યતનાએ પ્રવર્તવું, એથી વિપરીત લક્ષણ તે પ્રતેક વનસ્પતિ કહીએ. એટલે જેની નશા ફૂલ ફૂલ પર્વ પત્ર સ્પષ્ટ છે તે પ્રતેક બન્યા. પાંચે થાવર કહ્યા છે તેમાં વનસ્પતિને વિષે ધણા જીવ રહેલા છે, મારે જેનું વિશેષ પ્રયત્ન કરવું. સહજ લીલા માત્રમાં તેનું છેદન લેદન ન કરે. પોદડા મગડાની ખાલ ઊતારી રાખ્યા માખ્યાથી આંધેલું કર્મ લાખે ભવ ઊદય વગર તેથી અધક મુનીને વૈરભાવથી કોઠંબડાનો જીવ જે રાજ તેણે ખાધ ઊનાગ, મારે દક્ષ પુરુષાએ લક્ષ આપવું. જેમ અગ્નિકા પુત્ર ગંગા નદી ઊતરતાં આવ-

શ્રી જૈનતત્વસંમિહ.

(૬૫)

કાચની થતી વિરાધના દેખી આત્મા નિષ્ઠા કરતાં કેવલ જ્ઞાન પામી મોક્ષ ગયા તેમ બીજાઓએ પણ સર્વ પ્રાણી ઉપર અનુકંપા કરવી.

પ્ર. ૧૨૯ ચાર પ્રકારના આહાર અને અણહારનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું.

ઉ. ૧ સર્વ ધાન્ય—કઠોર ડાંગર બાજરી છુર ધાણા હુણુ, કંદમૂળ સયા વરીયાળી હીંગ બર ચાવલ, બર ઘડુ, પકવાન, લોઠ; તથા, દુધ-ઢહી-ધૂત-છાશ તીલ વિગેરેને અશન કહીએ.

૨ સર્વે જાતનાં પાણી તેને પાણું કહીએ.

૩ દ્રાક્ષ ખારેકા ખજુર દોપરં બદામ, કેરી દેરી ડાઠમ જમફલાદિ સર્વે ફલ તથા સેકેલાં ધાન્ય પાપડ ધાણી પુઆ-પુક, તથા ખાંડ સાકર ગોલ આદેને ખાદ્ય કહીએ.

૪ સુઠ; કાથો અજમા બીલવણ પાંતસોપારી એલચી પીપર અંદાડા તજ લવીંગ, દાતણ હિંઆટક ગોલીમાં આવે તે ગોલ આંખાગોરી વીગેરે અતુસ વ. સ્તુ સ્વાદીમ જાણવી, એ ચારે આહાર ત્યાગ કરે તેને ચૌવિઅહાર કહીએ અને તે મધ્યેથી ત્રણ આહાર ત્યાગ કરે અને પાણી મોકલું રાખે તેને તિવિ આહાર કહીએ, અને મધ્યેથી અશન જે ધાન્ય અને ખાદીમ જે ફલાદિ એ બે આહાર ત્યાગ કરે, અને તે પાણી તથા મુખવાસ જે તંબોલની છુર રાખે તે દુવિ આહાર કહીએ, હવે પૂર્વે કહેલા ચાર આહાર ત્યાગ કરે તેને કારણ હેતુ એ કષ્ટ સમાવા અરથે અપવાદે અણહારી વસ્તુ વાપરવાની મરજદ છે તે નિચે પ્રમાણે સમજવી.

લીંબડાનું પંચાંગ, ગોમૂત્ર; કડુ કરીયાતુ અતિવિષ ઊપલોટ રાખ વજ ત્રીફલાં ખાવલ છાલ એલીયો પુઆડ તમાકુ અફીણ હ્રદ કપાસ, પ્રમુખ જે છવને અરચી અલખાંમણુ લાગે તે સર્વે અણહારી જાણવું ઇતિ ષડાવશ્ય કે.

પ્ર. ૧૩૦—પચખાણુ કેટલી પ્રકારનાં છે.

ઉ.—સંક્ષેપથી ત્રણ ભેદ છે, વિસ્તારથી દશ ભેદ છે તે કહે છે.

૧ મદ્દા પચ્ચાજ—કાલ માનજે પોરસી સાઠ પોરસી પુરીમદ અવદ માસખમણુ માસક્ષપણાદિ.

૨ સાંતિકવચ્ચજ્ઞાન—સકેત ક્યૌ હોય, જેમ ગઠં સહિઅં મુઠં સહિઅં, વેઠં સહિઅં, પ્રમુખ જે પચખાણુ બીજા પચખાણુની વચમાં થાય છે, જેમ પોરસીનું પચખાણુ પૂર્ણ થયું પણ જોજનની વાર છે તો વિરતિમાં રહેવા ભણી વેઠસી મદ સહિતો સકેત કરે.

૩ અમિમદ્દી પચ્ચજ્ઞાન—વિગય; નિવિ, આંબીલ પ્રમુખ કરવું તે.

હવે વિસ્તારે તો સાધુ શ્રાવકને ઊત્તર ગુણ પચખાણુ દશ ભેદ કહ્યું છે.

૧ નમુકાર સહિઅં ૨ પોરસી. ૩ પુરિમદ ૪ એકામણ. ૫ એકલ ઠાણ ૬ વિગઈ, ૭ આયંબીલ. ૮ ઊપવાસ. ૯ દીવસ ચરીમ. ૧૦ અશિમહીક, તે આત્મ સાક્ષી, દેવ સાક્ષી, છુર સાક્ષીએ લેવાથી પ્રજ્ઞાંમ દ્વંદ્વ થાય છે. વલી તે કાલ માન લેવાથી વિશેષ ફલીભૂત થાય છે.

(૯૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

આધુનિક વખતમાં બીજા દશ પ્રકારનાં પચખાણુ જે, ઊપવાસ, એકાસણુ, એક ચોખો, નિર્વી, એક કપલ, એકલ ઠાણુ; એક દત્તી, માંગિલ, પર ધરીયુ, ખાખરીયુ, આ મુજબનુ વ્રત પચખાણુ દશ દીવસ તક ચાલે છે તે કલ્યાણને અર્થે છે. પરંતુ મૂલ દશ પચખાણુ તે તો નોકારસી પોરસી આદે પૂર્વે કલ્યાં તે જાણવાં, જગન્યથી પચખાણુનો કાલ મુહૂર્ત માત્ર જાણવો. દ્રવ્ય પચખાણુથી યાવત્ અવેચક શુધી જાય, અને પરિણામ મોક્ષાભિલાખી ભાવ પચખાણુથી થવ મોક્ષે જાય, એમ બે ભેદ પણ જાણવા.

પ્ર—હુરેક પચખાણુમાં ચાર મહોડા આગાર કલ્યા છે તે કીયાં.

ઉ—૧૩૧ અનવ્યગારેણ—ઉપયોગ વિસરવાથી મુખમાં વસ્તુ ઘાલે તે ચાદ આવેથી કાઢી નાંખે પછે પુર થએથી પાલે તો વ્રત ભંગ નહી. આધા પછે સાંભળે તોપણ ભંગ નહી.

૨ સહસ્રાગારેણ—અકરમાત્ આચીત્ ઉપયોગ છતાં પણ ગાય લેસ દાતાં વરસાદ વરસતાં મુખમાં છાંટા પડવાથી પચખાણુ ભંગ નહી.

૩ મહસ્રાગારેણ—મહોડાકાર્યે પચખાણુ થકી મહોડો નિર્જરાનો લાભ છે દેવગુરુ સંઘતું વેધાવચ્ચ જ્ઞાન પ્રસાદ હેતુએ ગુરુ આદિકના આદેસે વેહેલું પચખાણુ પાળતાં ભંગ નહી.

૪ સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણ—સર્વ પ્રકારે શરીરે અસમાધિ થમ અટલે પચખાણુ ભીધા પછે તીવ્ર સુલાદિ ઉપત્તિ સર્પડક ભૂતાદિક કોલેરા વીગેરેમાં ઔષધાદિક કારણે વેહેલું પાલતાં પચખાણુ ભંગ નહી, પછે પાછલો વિધિ પુરી કરે અસમાધિથી આર્તધ્યાનાદિ થાય તે ટાલવા એ આગાર છે સપ્તમિયોગ આદે છ ઈંડી કહી છે તે પણ સર્વ પચખાણુ જાણવી, ઘણાં આગાર છતાં પણ નિશંકપણું ટાલવા ભણી વ્યવહારથી પ્રાયશ્ચિત લેવું. કહ્યું છે ઇતિ.

પ્ર: ૧૩૨—સર્વ કાઉસગમાં અનથ્થ ઉસસોએણુ આદે બાર આગાર કલ્યા છે તેતો સમજાયું પણ દ્વમાદ્વહિ આગારેહિ તેનો શો ભાવાર્થ સમજયો ?

ઉ—આદિ શબ્દે બીજા ચાર આગાર જાણવા તે કહે છે.—

૧ દીવાની ઉજ્જેહી લાગે વસ્ત્ર એઠતાં કાઉસગ ન ભાગે.

૨ ઊંદર બીલાડી આવે ફરી રહેતાં કાઉસગ ન ભાગે.

૩ ચોર ધાડ રાજની બીકે અધુરો કાઉસગ પાલતાં ન ભાગે.

૪ અગ્નિદાહ ભીંત પડતી હોય સપેની બીકે વેગલો જઈ બેસતાં કાઉસગ ન ભાગે. પછેથી અધુરો કાઉસગ હોય તે પુરો કરે સખખ આગાર ચુકત છે માટે.

પ્ર: ૧૩૩—પચખાણુ પાલતાં છ શુદ્ધિ સંભાલવી તે કેવી રીતે.

ઉ ૧ ફાસીઅ—પચખાણુ વિધિ કર્યું વેલા ચિંતવે જે પ્રાપ્ત થયુ.

૨ પાલીઅ—પચખાણુ વારંવાર સંભાર્યું, ઉપયોગ રાખે તે.

૩ સોહિઅ—ગુરુ વાદિકને નિમંત્રી પછે પાલે ને જમે તે.

૪ તિરિઅ—અધિક કાલ થએ પાલવું તે.

શ્રી જૈનતત્વસંમ્ભવ.

(૯૭)

૫ કંઢીજં—ભોજન વેંલાયે સંભારી લેવું તે અમુક પચખાણુ મેં કીધું છે.

૬ આરાહિજં—જે રીતે પચખાણુ લીધું તે રીતે આરાધ્યું પૂર્ણ કીધું. એવં પચખાણુની છ શુદ્ધિ જાણવી. જંચન આરાહિજં-જે વલી ન આરાધ્યું હોય.

તત્તમિચ્છામિ દુક્કઠં—તેની માફી માગુછું એટલે તે માફ દુસ્કૃત્ય મિથ્યા થા-
ઓ-મત્યર્થઃ પછે નોકર સંભાલે ઇલાં પચખાણુ પાખીને દાતણ પાણી ભોજન સ્થાનાંતરે ઊઠી જમ નહી કરતાં બાધક જેમ પોરસીના પચખાણુવાલો પોતાના ઘેર પચખાણુ પાણી પછે બીજા ઠેકાણે જઈ દાતણ પાણી ભોજન કરે તે પણ શુદ્ધ છે. તેમજ ઇલાં પણ સમજવું. હવે પચખાણુ પાલવાની રીત કહે છે. નોકરસી પોરસી સાઠ પોરસી કર્યું ચોવિહાર, એકાસણુ બેસણુ નિવિ આયંબિલ કર્યું તેવિહાર. એમ એકાસણાદિ વાલાને સંભારવું, અને ઊપવાસ વાલાને; ઊપવાસ કર્યો તેવિહાર, પોરસી, સાઠપોરસી પુરીમઠ કર્યો પાણુહાર-એ રીતે અર્થાત્ જે પચખાણુનો પાઠ જેવી રીતે કહેવાય છે તે પાળનાં પણ કહેવા. એમ વૃદ્ધ પરંપરાએ સમજવું.

પ્ર૦ ૧૩૪—પચખાણુ કરનારનો અભિપ્રાય નોકરસી આદેનો છે અને કરાવનાર ઊપવાસાદિકનું પચખાણુ આપે તે વિષે ખરૂં શું સમજવું.

ઊ—ઇલાં કરનારનો ઊપયોગ પ્રમાણુ જાણવો, પરંતુ હુલથી કરાવનારના અક્ષરનું પ્રમાણુ નહી અર્થાત્ કરનારનો વિચાર કબુલ મંજુર છે એમ પચખાણુ ભાષ્યની ગાથા. ૫ મધ્યે કહ્યું છે.

પ્ર. ૧૩૫—પચખાણુના ભાંગા, અને કયુ પચખાણુ શુદ્ધ છે વીગેરેનું સ્વરૂપ કહો.

ઊ—એક સ્થુલ દ્વિસાદિક મને ન કરે બીજી વચને ન કરે ત્રીજી કાયાએ ન કરે એ ત્રણ એક સંજોગી થયા. ચોથો મન વચને ન કરે, પાંચમો મન કાયાએ ન કરે, છઠું વચન કાયાએ ન કરે એ દ્વિક સંજોગી જાણવો મન વચન કાયાએ ન કરે એ સાત ભંગ થયા. તે કરણે કહ્યા, તેમજ બીજા સાત ભંગ કરાવણુથી થાય ત્રીજા સાત ભંગ અનુમતથી થાય, ચોથા સાત ભંગ કરણ કરાવણુથી થાય, પાંચમા સાત કરણ અનુમતીએ થાય, છઠા સાત કરાવણુ અનુમતીએ થાય, સાતમા સાત ભંગ કરણ કરાવણુ અનુમતીએ થાય એ રીતે સાતો સતીએ ઝોગણુ પચાસ ભાંગા જાણવા. તેના ઊતર ભાંગા ૧૪૭ થાય છે, એ રીતે કરણ કોટી ભાંગાનું સ્વરૂપ વિચારી પ્રત પચખાણુ કરે તે શુદ્ધ છે તે ૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૩૧-૩૨-૩૩ ના આંકે થાય છે. હવે પચખાણુ વિષે ચોભંગી કહે છે.

૧ પચખાણુનો આપનાર જાણ અને લેનાર પણ જાણ છે તે તો શુદ્ધ ભંગ છે.

૨ પચખાણુનો આપનાર જાણ છે અને લેનાર અજાણ છે.

૩ પચખાણુનો આપનાર અજાણ છે અને લેનાર જાણ છે.

(૯૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૪ પચખખાણનો આપનાર અજણ છે, અને લેનાર પણ અજણ છે, ઇહાં પૂર્વના ત્રણ ભાંગાએ સુપચખખાણ છે, અને પાછળનો એક ભાંગ તે દુપચખખાણ જણવો. અર્થાત્ જણની નિઆએ કરવું શ્રેષ્ઠ છે વલી વિશેષ કહે છે.

૧ દ્વિવિધ ત્રિવિધ—મન વચન કાયાએ કરૂં નહીં કરાવું નહીં એ પ્રથમ ભાગ જણવો.

૨ દ્વિવિધ દ્વાવિધ—મન વચને કરૂં કરાવું નહીં એ બીજો ભાગ જણવો.

૩ વચન કાયાએ ન કરૂં ન કરાવું પણ ઇહાં એ ત્રણેને અનુમત મોકલી છે ઇત્યાદિ મૂલ ભાંગ છ છે તે મધ્યેનું આવકને મૂળ પાંચ વ્રતને વિષે કોઇ એક પેહુલે ભાંગે, કોઈ બીજે ચાવત જડા ભાંગે વ્રત ઊચરે અને આવસ્યાદિકમાં તે પાંચ અણુ વ્રતવાલો દુવિહાં તિવિહાં આદે છ ભાંગે ઊચરે. ભગવતીજમાં ત્રિવિધ આવકને કહ્યું છે તે તોજેમ સ્વયંભૂ રમણના મન્દચના માંસનું પચખખાણ કરે તે વિશેષ વિષમહિ જણવો, એતાવતા મુનિ આવકનો જીદ જણવા સારૂં મુનિને નવ કોટી અને આવકને છ કોટીનું પચખખાણ છે. પરિગ્રહાદિ સદ્-ભાવથી ત્રણે અનુમત મોકલી છે.

હવે આવક નિયમ ધારે તે વિચાર કરે જે માહરે સચિત્ત દ્રવ્યાદિક વસ્તુ ખાવી નહીં પણ પરને અરથે છુટ છે, જેમ ઊપવાસ કરનાર કાયા આશ્રી ક્વલ આહાર નિષેધ કરે છે. પરંતુ પુત્રાદિકને ખવરાવાની છુટ રાખે છે તે એક કારણ એક જોગ અગીયારના આંકે છે. ઇહાં દિશિપરિમાણવાળો એક કરણ કોટી ધારે તો બીજને મોકલે, કાગલ ભેજે, અને છ કોટી વાલો આવક તો નિમિ ભૂમિથી બાહર કાંઈ પણ ધાલમેલ ન કરે, અને જો કાગલ પત્ર માણસ સમાચાર સુચવે તો વ્રત ભાંગ દોષ ભાંગે, માટે જે જે વ્રત પચખખાણ કરવું તે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલ ભાવથી આગાર મુક્ત પૂર્વોક્ત ભાંગાનું સ્વરૂપ સુજ સમીપે ધારીને થયાશક્તિએ અંગીકાર કરવું, તેમજ દ્રઢતાએ પાલવું, અર્થાત્ જે જે ભાંગે લેવું તેવીજ રીતે પાલવું, કહ્યું છે કે. વોલ્યુ પહ્લુ પાલવિ ॥ इति वचनात्. વ્રતના ભાંગાનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી પ્રવચન સારોદ્ધાર. ૨૩૬ થી જણવું. જેહવો ગાળ ધાલે તેવું ગળથું થાય ઇતિ ન્યાયે વિશેષ વિરતિથી વિશેષ ફલ થાય છે. દશથી ધારે તેને લેપ ફલ થાય છે. જેમ પૃથ્વીકાય પાલી ચુલા ચ્યારી વનસ્પતિની એક કરણ જોગે માન પ્રમાણે વિરતિ કરી છે તેથી અધિક કરવું નહીં, પણ બીજની પાસે કરાવવા વિગેરેની છુટ છે તો ઘણા ભાગ મોકલો મુકવાથી લેશ માત્ર વિરતિપણાનું ફલ થાય છે અને અધિક ત્યાગથી અધિક ફલ હોય, પણ અવિરતિની અપેક્ષાએ ઘણું શ્રેષ્ઠ છે. જેટલી વિરતિ થાય તેટલો સંવર છે, બાકી સર્વ આશ્રવ જણવો, માટે સજન પુરૂષોએ ઘણા કાલ આશ્રવમાં ન ગમાવતા દશ વિરતિ રૂપ સામાયક વ્રત અવસર તાકી અવસ્ય કરવું તેટલા કાલનું ચરિત્ર છે. જેટલો સંસાર ઊપાધિમાંથી આત્માને ખસેડીને સ્વભાવ દશમાં આણવો તેટલા કાલનું આયુષ્ય સફલ જણવું. શેષ સંસાર ફલ હેતુ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૯૯)

જણવો કહ્યું છે જે, નિરાપરાધી નિરપેક્ષ ત્રણ જીવને સંકલ્પી નહીં, એ સવા વિદ્યાનીદયાવાલાને દેશથી વિરતિ ચારિત્રવંત કહીએ. ઇહાં ગુરુ અભાવે શ્રાવક, શ્રાવક પાસે વ્રત ઊચરે, પચખખાણ કરે ચૌલાંગી વિચારે મુચ્છુદ્ધિ પ્રધાને જીત શત્રુને વ્રત ઊચરાવ્યું છે.

મતાંતરે, પર પક્ષી, સ્વપક્ષી આત્મ સાધન ભણી અનેક પ્રકારનાં વ્રત પચખખાણ જપ તપ કરે છે તે આણા સાધ્ય દ્રષ્ટિએ કરે તો તે નિર્વિવાદ છે, ચિંતામણી રત્નજેમ વિધિ પૂજનથી ફલીભુત થાય છે તેમ સર્વે વ્રત પચખખાણ વિધિ પૂર્વક કરવાથી સફળ થાય છે. ઇતિ.

પ્ર. ૧૩૬—મૈત્રાદિક ચાર ભાવનાઓનું સ્વરૂપ કથન કરે.

ઉ-૧ મૈત્રી ભાવના—જે બીજાના હિતનું ચંતવણું આ જગતમાં બીજો કોઇ શત્રુ છે એમ ભાવનું નહીં કર્મ પ્રપચ્ચ ભાવે જાતિભાઇઓજ જેમ ધ્યાનને કોઇ કાંકરો મારે તો તે કાંકરાને વગગવા જાય છે, અને સિંહને કોઇ ગોલી મારે તો તે મારનારને સામો થાય છે પણ તે ગોલીને વગગતે નથી. અર્થાત બાહ્ય શત્રુને ઉવેખી અભ્યંતર કર્મ રૂપ શત્રુને સન્સુખ થવા સિંહવત પ્રાકાંભી થવું. નવું ધ્યાન વૃત્તિ વર્તવું. કારણ કે, આ સંસારમાં સમસ્ત પ્રાણી સાથે હજારો વખતે ભાગપણ અનુભવ્યું છે જે માટે એ સર્વે તાહરા સ્વજાતી ભાઇયે જઇ પછી કોઇ શત્રુ નથી એમ જાણવું. વળી સમસ્ત પ્રકારે સર્વે સાથે સખંધ કરી ચુક્યા છે, માટે તે કુટુંબીક સાથે મૈત્રી ભાવ કરવો. રાગ દ્વેષના ધરનાર ઊપર જીવ જીવાસીનપણ પામી મુખી થાઓ, એમ મૈત્રી પણ સર્વે જીવો ઊપર કર, કર્માનુસારે ત્રીજાઆદિ ગતી પામેલા પણ સર્વે તાહરા કુટુંબી છે. એમ જાણી કલેશ કરી કલુષતા મ કર, સાથી જે કોષ છે તે તાહરા પુન્યનો નાશ કરનાર છે માટે તીર્થંકર દેવના વચનોનું સંરક્ષણ કર એજ અવ્યાખ્યા ધ મુખનું પુષ્ટ કારણ છે.

૨ પ્રમોદભાવના—ગુણીનો પક્ષપાત તે, સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરનાર શ્રીતીર્થંકર ભગવાનના ગુણનું સ્તવન કરવું તે જીવને પણ ધન્ય માનવું. બીજા જે લોક વાર્તા વારાહપણમાં વર્તનારી જીવને મૂર્ખ તુલ્ય જાણવું. પ્રજુના ગુણ ગાનાર, જ્ઞાની પુરૂષ શુદ્ધ ઊપદેશક શાંત દાંતગુણી જીવેન્દ્રિય મુનિને ધન્ય માનવું. સચ્ચ દ્રષ્ટિ ચૌવિધ ધર્મારાધક શ્રાવકને પણ ધન્ય છે. જીનશાસન દીપાવકનું સ્મરણ કરવું માર્ગાનુસારી મિથ્યા દ્રષ્ટિનો પણ ઊપગાર જાણીએ છે. કારણ કે સંતોષ સત્ય દાતારપણ તે માર્ગાનુસારીપણમાં છે એમ જાણી તેની અનુમોદના કરીએ, તેમજ બીજા ઊપર મતસર કરવાપણના દોષને દૂર કરી ગુણીના ગુણ ગ્રહણ કરવા એજ સાર છે.

૩ કારણ્યભાવના—દુઃખ દૂર કરવાની ઇચ્છા રાખવી તે, ધનદાન્ય ધર ધરણીના લોભે કેટલાક લોકો મરે છે દેશાટણ દરે છે ઇત્યાદિક દુઃખે કરી આ

(૫૦૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

જગત અત્યંત વ્યાકુલ થયું છે, જે પ્રાણી હીતોપદેશ સાંભળતો નથી. ધર્મની લેસ્થાનો તો સ્પર્શ કરતો નથી, એહવા પ્રાણીના દુઃખો સી રીતે દુર કરીએ અર્થાત દુઃખી ધર્મહીણ દેખી કરૂણા લાવે જેએ પ્રાણી આત્મ સાધન પ્રાપ્તિ સ્વ-સ્વરૂપ ધર્મને ક્યારે અવલખસે. એમ જે પ્રાણી પૂર્વોક્ત પ્રકારે બીજાનાં દુઃખોનો પ્રતિહાર હૃદયમાં ધરે છે તેણે કરી જેના પ્રણામ શુદ્ધ થયા છે તેને નિર્વિકારી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

૪ આધ્યસ્થ ભાવના—દુષ્ટ બુદ્ધિવંત પ્રાણી ઉપર ઉપેક્ષા કરવી તે જેમ કોઇ પ્રાણીને થાક લાગ્યો હોય તે પ્રાણી વિશ્રાંતીના સ્થાનને વિશ્રાંતી લેછે તેમજ ઉદાસી નતા જે છે તે સંસાર રૂપ અરણ્યમાં જામણ કરનાર પ્રાણીને વિશ્રાંતિ સ્થાનક છે. વલી જેને રોગ ઉત્પન્ન થયો હોય તેને ઉદાસીનતા જે પરભાવથી વિરામ પામવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઇ હોય તે પ્રાણીને રોગ પીડા કાંઈ ન જાણતાં ઊલટો હર્ષ વધે છે જેની પ્રાપ્તિ રોગદ્રેષ રૂપ શત્રુનો રોધ કરવાથી થાય છે એહવી જે ઉદાસીનતા તે અમેને સર્વ કાલ થાઓ જે માટે સર્વ ઉપર સંતુષ્ટ અથવા રૂષ્ટ ન થતાં સમદ્રષ્ટી રાખવી યોગ્ય છે જેમ શ્રી વીર પ્રભુએ જોતમ સ્વામી તથા ગોસાલા ઉપર રાખી તેમ. વલી તેજ પ્રભુ ઉપદેશ આપી ધર્મ પ્રાપ્તિ કરાવતા પણ બળાત્કારે અત્યંત શક્તિવાન છતાં ધર્મનો ઉલ્લેખ કરાવતા નહીં માટે હે ભગ્યો તમે ઉદાસીનતા રૂપ અમૃતનું આસ્વાદન કરો કે જેથી જીવ પરમાનંદ સુખ પામે જે કોઇ હીતકારી ભાવણ સાંભલતા નથી. ઉત્તર ભાવણ કરે છે કર્માનુસારે પરિણામ થાય છે એવા ઉપર પણ કોઈ કરીશ નહીં. સમતા ધારણ કર. આનંદનું કરરણ જે અનોપમ ઉદાસીનતા રૂપ તર્કનું સ્મરણ કર. જેથી શોધ સુખનો અનુભવ થાય એજ આશીશ એમ શાંત સુધારસ ગ્રંથે કહ્યું છે.

વિશેષ મહા પર્વ પર્વપણુ આદેમાં ઢુંઢક મતી સાથે વરધોડાની ધામધુમમાં તથા પરમપક્ષી સ્વપક્ષી સાથે ચોથ પાંચમની છમત્તીના ઝગડાના કદામહુ કરવો છોડી દેઇ સર્વ જીવ સાથે સમ્યક્ પ્રકારે ખમત ખામણ કરી વર વિરોધ વોસીરાવી મૈત્રીભાવ ધરી માધ્યસ્થ રહેવું. કેમકે જ્ઞાનાવર્ણિ કર્મના દ્રવ્યોપશમ પ્રમાણે જીવોનું સમજવું થાય છે, જે માટે કાલ દ્રવ્યને અરથે પવિત્ર ચેતન્ય દ્રવ્યને કપાય ભાવથી કલુષીત કરી કરવો ચોગ્ય નહીં. અર્થાત્, સ્વમતી અન્ય-મતી સાથે ક્ષમા પૂર્વક માધ્યસ્થપણુ વર્તવું એજ એવ છે, જે કારણ માટે.

ષટ્ દરશન જિન અંગ મળીજે. ર્જિતિં

ગાથા-પરાહિત્તિ મૈત્રી—પરનું હિત ચિંતવવું તે મૈત્રી ભાવના કહીએ.

પરદુઃખ વિનાશિનિ તથાકરુણા—પરનું દુઃખ નિવારણ કરવાનો ભાવ તે કાર-ણ જે કરૂણા ભાવના.

પરસુખ તુષ્ટિમંદિતા—પરનું સુખ જોઇ સંતુષ્ટ રહેવું તે પ્રમોદ ભાવના કહીએ.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૦૧)

પરદોષા પ્રેક્ષણ મુપેક્ષા ॥૧૧—પરના દોષ જોઈ માધ્યસ્થ જે સમભાવે રહેવું તે ઉપેક્ષા વા માધ્યસ્થ ભાવના કહીએ. એ ચાર ભાવના તે ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું મૂળ જાણવું કેમકે એ ચિના ધર્મ હોય નહીં મારે જીવદ્રવંત ભવભી-રૂ પુરૂષોએ ધર્મ ધ્યાનને પ્રગટ કરનારી માહા નિર્જરાનું કારણ ભૂત એવી મૈ-ત્રાદિ ભાવના અવસ્થા ભાવની એજ આત્મીક અવ્યાખ્યાય સુખની આપનારી છે. એ નિઃસંદેહ છે એટલી ભાવના મુજને અત્યંત પ્રિય લાગે છે. વિશેષ હે મુનિ મહાતપાદિ કરવા અર્થ છે તો કેવલ મને કરી સાધી શકાય એવી અનિત્યાદિ ભાવનાનું સેવન કર. એજ ભવનું નિર્કર્ષણ અને સિદ્ધીનું આર્કર્ષણ છે.

પ્રા. ૧૩૭-ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઊ-૧ મોહ ગલિત વૈરાગ્ય—મિથ્યાત્વાદિકના શાસ્ત્ર ભણવાથી નામ મા-ત્ર વૈરાગ્ય થાય.

આત્મ ઉપદેશો સુત્ય બાલ તપસ્વી જૈનાભાસ પ્રમુખનો જે વૈરાગ્ય તે મોહગલિત જાણવો. રદુસ્થનો અજાણ મોટામ રાખવા ખોટા અર્થ કરી પો-તાનું વૈરાગ્યપણું જણાવા આકરા તપ કરે તે પણ મોહગલિત છે. શાંત દાંત ગાંભિર્યાદિક ગુણ તે પણ મોહગલિતને દુઃખ ભરી થાય છે પણ ગુણ ભરી ન થાય, કારણ કે અંતરંગ મિથ્યાત્વ ગયું નથી મારે જેમ અંતરગત છાંનો રહેલો હાડજવર ઉપરથી માલમ ન પડતાં અંતે દુઃખદાઇ થાય છે તેમ એ ગુણ પણ દુઃખદાઇ છે. પરશાસ્ત્ર જાણવા ઉદમ કરે, સ્વછંદ ચાલે ખોટા તર્ક કરે. ગુણીની નીંધા કરે, કલેશ કછયો કપટ કરે, નિરગુણી છતાં ગુણી નામ ધરાવી ગુજરાન ચલાવે વિપય સુખની અભીલાષામાં તીવ્ર પ્રજ્વાલે વર્તે પરવચક ભાવ વર્તે, શ્રદ્ધાનુ મૃદુપણું હોય જેને વહી જતરંજન અરથે પોતાની પ્રતિષ્ઠા વ-ધારવા ક્રિયા કલાપ ભણેગણે વખાણ વાંચે ગીત નૃત્ય કરે તે સર્વે શુદ્ધાત્મ જ્ઞાન વિના મોહગલિતમાં ભલે છે, કારણ કે કપાય ભાવથી એટલેકોઇ કોધથી કોઇ માનથી લોભાદિ દુષણે સહિત છે જેથી અશુદ્ધ ઉપયોગ વર્તે છે મારે તેને મોહ ગલિત કહીએ, અન્યમતના શાસ્ત્ર સાંભલી તેના એકાંત મતની શ્રદ્ધા રાખવા-થી જેટલો વૈરાગ્ય થાય તે પણ મોહ ગલિત વૈરાગ્ય જાણવો એટલે મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનથી ભરેલો છે મારે,

૨ દુઃખગલિત વૈરાગ્ય—જે પુરૂષને પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયે મુખ અનુકુલ-પણે ન મલવાથી ઉદ્ભવેગ પામીને અસાર સંસાર જાણે, અને વિચારે જે ધણી મજૂરી કરેથી પણ ઉદર પૂરણ થતું નથી મારે સાધુ થઇએ તો ઠીક; પછે આ-જીવિકા સાર તર્ક ભણે, વાદ કરે જોતિષ વૈદક દ્વારા ચીઠી મંત્ર જંત્ર તંત્ર ભ-ણે તેમજ પુદ્ગલ સુખ અરથે જૈનશાસ્ત્ર ભણે, વહી કહે જે અમારા જેવો બીજો જાણનાર કોણ છે, ભાવ ધર્મના અજાણ છતાં કેવલ લોકરંજન અરથે

(૧૦૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

પદ ધારણ કરે અર્થાત પુદ્ગલ-સુખની વાંછાએ સહિત હોવાથી તેને દુઃખગ-
ભિત વૈરાગ્યવત કહીએ અષ્ટકજીમાં કહ્યું છે જે આતંધ્યાને કરી વૈરાગ્ય થાય
એટલે પુત્રાદિકના મરણથી તથા ઇષ્ટ-વસ્તુના વિયોગથી વા અનીષ્ટના સંજોગથી
જે વૈરાગ્ય થાય છે તેને દુઃખગભિત વૈરાગ્ય કહીએ.

૩ જ્ઞાન ગભિત વૈરાગ્ય—વસ્તુતત્ત્વનો જાણ અદંભપણું જે કપટ રહિત
વશકીરતીની વાંછા રહિત તથા આદ્ય દ્રષ્ટીએ રહિત સમ્યગ્જ્ઞાન દ્રષ્ટીએ સહિત, વિ-
ષય કષાય ભાવ રહિત નિર્મલ ચિત્તવત સત્યવક્તા એકાંત વાદ નહી આત્મ
દ્રવ્ય સિદ્ધ સમાન જોવાથી ઘટમાંજ પ્રગટ સિદ્ધિ દેખે છે અને રતનત્રય રૂપ સિ-
દ્ધિ પણ ઘટમાં દેખે છે, જગતથી ઉદાસ રહે છે, કર્મ પ્રકૃતિ વિચારી માધ્યસ્થ
વરતે છે. આર્ત રૌદ્ર ધ્યાનથી વિમુખ થયે છે. સ્વરૂપ સ્મરણ કરે છે એહવા પુ-
રૂષોનો જે વૈરાગ્ય તે જ્ઞાન ગભિત વૈરાગ્ય જાણવો. એજ મોક્ષદાર્ઢ છે રાગ
રહિતપણાનો જે ભાવ તે વૈરાગ્ય કહીએ. એકાંત મનની શ્રદ્ધા ઉછેદી સ્વાદવાદ
જનમત તત્ત્વસંવેદન રૂપ વૈરાગ્ય તે સત્યજ્ઞાનને જ્ઞાન ગભિત વૈરાગ્ય કહીએ
એવા વૈરાગ્યવાસીત જીવો ભવાભિનંદીપણું ટાલી પુદ્ગલજ્ઞાનંદપણું ઘટાડી આ-
ત્માનંદપણાનો વિલાસ કરે છે.

પ્ર: ૧૩૮—દશ ચંદરવા દશ ઠેકાણે બાંધવા તે કેવી રીતે.

ઉ—જન ભુવને ૨ પૌષ્પદશાળાએ ૩ સામાયક ૪ ભોજને ૫ વસોણે ૬
ખાંડણે ૭ પીસણે ૮ ચૂલે ૯ પાણીહારે ૧૦ સજ્જાએ, એ રીતે તે દશ સ્થાનકે
ચંદરવા બાંધવાથી સ્વપરંતું રક્ષણુથાય છે.

પ્ર: ૧૩૯ સામાયકાદિક ક્રિયા કરવાં કેાની સ્થાપના કરવી.

ઉ—ગુરૂ અભાવે જ્ઞાન દર્શન ચરિત્રનાં ઊપગરણ થાયે એમ ગુરૂવંદન
ભાખ્યમાં કહ્યું છે. શ્રી ઠાંણંગે દશ પ્રકારની સ્થાપના કરીછે ઇહાં શ્રી વીર પ્રભુના પાંચમા
પટોધરશ્રી સુવર્ણ સ્વામી ગચ્છનાનાયક આચાર્ય ગુરૂ અહુરાજ જાણવા તેમના ગુણોનો
આરોપ કરી ક્રિયાનુષ્ઠાન થાય છે એટલે નોકરવાસી, પુસ્તક ગુરૂચોત્ર અક્ષ-
કોડા વીંગેરેની સ્થાપના પણ તેમના ગુણારોપણની દ્રષ્ટીએજ વંદનીક છે.
તે અક્ષ ત્રણ પાંચ સાત નવ આવર્તવાલા શ્રેષ્ઠ કહ્યા છે અને તે વિશેષ ફલ-
દાર્ઢ છે. વળી જન તથા જન પડિમાસનીપ ક્રિયા વિધાન થાય છે.

પ્ર: ૧૪૦—પાંચ પ્રકારના દેવ કહ્યા તેમાં વાંદવા પૂજવા ચોગ્ય કોણ—

ઉ—૧ ભવ્ય દ્રવ્યદેવ—જે ભવને આંતરે દેવ થવાનો તે.

૨ નરદેવ—ચક્રવર્તિ.

૩ ધર્મદેવ—સાધુ.

૪ દેવાધિદેવ—અર્હંત તીર્થંકર દેવ.

૫ ભાવદેવ—દેવતા વૈમાનિકાદિ.

એમ પાંચ પ્રકારના દેવ કહ્યા તેમાં ધર્મદેવ અને દેવાધિદેવ બેહુ વાંદવા
પૂજવા ચોગ્ય છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૦૩)

પ્ર. ૧૪૧ દેવતાને ચાલવાની ગતીનું માન કેવી રીતે હોય.

૧ મંડાગતી—૨૮૨૫૮૦ ચોજન સાઠીયા હાથ લાગ.

૨ ચપલાગતી—૪૭૩૬૩૩ ચોજન સાઠીયા ત્રીસ લાગ.

૩ જ્યણાંગતી—૬૬૧૬૮૬ ચોજન સાઠીયા એક વન લાગ.

૪ વેગાગતી—૮૫૦૭૪૦ ચોજન સાઠીયા. અદાર લાગ. એ રીતે ચાર પ્રકારની દેવતાને ચાલવાની ગતીનું માન કહ્યું છે. તે રીતે દેવતા એક પગલું ભરે એમ સંગ્રહણીમાં કહ્યું છે.

પ્ર. ૧૪૨—શાસ્વતાજીન પ્રાસાદનું સ્વરૂપ શાર નું શરે સમજાવો.

ઊ—૧ રીખભાનન. ૨ અંદાનન. ૩ વારીખેણ, ૪ વધવાન એવા ચાર નામ શાસ્વતાં છે અને એ ચારના નામની શાસ્વતી પડિમાઓ છે. તે નામ ભરતા-દિક પંદર ક્ષેત્ર માંહે જ્યારે પુઝીએ ત્યારે લાભે તે વણ લોક માંહે શાસ્વત પ્રસાદ શાસ્વતી પ્રતિમાઓ છે તે તેજનામની છે, તે મણીમય પીટ સિંહાસન ઉપર પગાશન બેઠી જન પડિમાઓ છે તેનો વર્ણ કહે છે, નાભી ચુચુક પગ, હાથ, વાલની ભૂમિ, જલ, તાલુ, એટલાં રક્ત વર્ણ છે. નખ, આંખ અંક રત્ન સમાન છે, આંખની કીકી રોમરાઈ, આંખની પાંપણ તથા લાપણ, સર્વ કેશ એટલાં સ્વામ રત્નમય છે, ફટકમથદંથી છે, વજ્રમય મસ્તક છે, પ્રવાલાં સમાન હોઠ છે. સુવર્ણ વર્ણ મય હીચણ તથા ઝંઘા છે. શરીર નાસીકા, કાન, કપાલ, એ સર્વે સુવર્ણ વર્ણ છે. એ રીતે શાસ્વતી પ્રતિમાનું વર્ણ છે હવે વ્યંતર અને જોતિપીએ તો ભુવન અને પડિમાઓ અસંખ્યાતી છે. તે માન નથી શેશ વણ જગતના પ્રાસાદની પડિમાઓનું માન નિચે મુજબ સમજવું.

અધો લોકે ભુવન પતીમાં	પ્રાસાદ	પ્રતિમાઓ.	ના પ્રાસાદ
	૭૭૨૦૦૦૦૦	૧૩૮૮૬૦૦૦૦૦૦	

ત્રીજા લોકે દ્વિપ પર્વતા-
દિકને વિષે.

૩૨૫૮

૩૮૧૩૨૦

ઉર્ધ્વલોકે દેવ લોકને વિષે.

૮૪૮૭૦૨૩

૧૫૨૮૪૪૭૬૦

વણ લોકને વિષે કુલ પ્ર-
સાદ તથા પડિમાઓની
સંખ્યા.

૮૫૭૦૦૨૮૨

૧૫૪૨૫૮૩૬૦૮૦

તે ભુવન (પ્રસાદ) શાસ્વતાં વિદ્યુષ્ટ લાંબાં જોજન ૧૦૦ અને પડેળાં ચોજન ૫૦ અને ઊંચાણે જોજન ૭૨ હવે જગન્યથી એક કોષ લાંબાં અને અથ કોષ

(૧૦૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પહોળાં છે એટલે બે હજાર ધનુષ લાંબાં અને એક હજાર ધનુષ પહોળાં છે અને ચૌદસેં ચાલીસ ધનુષ અધિક ઊંચપણુ છે. હવે તે પ્રતિમાનું માન કિત્તેસેધ આંગણના માપે કરી ઉર્ધ્વ લોકે અધોલોકે સાત હાથ હોય, અને ત્રીજા લોકે પાંચસે ધનુષ શાસ્વતી પ્રતિમા હોય તેને હું પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર કરું છું. હવે તે ચૌમુખ શાશ્વત પ્રતિમા કેવી રીતે સ્થાપાત હોય તે કહું છે.

અનુષ્ઠુપ હંદ.

પૂર્વસ્યામૃષમ સ્વામી । વર્ધમાનસ્તુદક્ષિણે ॥

મંદ્રાનનઃ પશ્ચિમાયાં કૌર્વેર્ય વારિપેળગદ્ ॥૧૧॥

અર્થ:—પૂર્વ દિશાએ રીખવાનનજી, દક્ષિણે વર્ધમાનજી, પશ્ચિમે ચંદ્રાનનજી, ઉત્તર દિશે વારિપેણજી ઇત્યર્થ.

શીખ્ય—તે પરિમાની પૂજા લક્ષિત હોણુ કરે છે અને તે પરિમાએના અધિકાર કયા સુત્રમાં છે.

ગુરુ—દેવતાદિક તેની પૂજા લક્ષિત કરે છે. અને તે પરિમાનો અધિકાર કાય પસેણી જીવાભોગમ ભગવતીજી જંબુદ્વીપ પત્રની ઠાણાંગે વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન કર્યો છે.

શીખ્ય—એતો શાસ્વતી કહી તેતો સત્ય છે પરંતુ આધુનીક વખતમાં અશાસ્વતી બનાવી બનાવીને પુજે છે તે કેમ ?

ગુરુ—જેમ શાસ્વતી પરિમાને વિષે ભાવજીનના ગુણનો આરોપકારી સ્તવના રૂપ લક્ષિતનું ફક્ત પામીએ તેમજ કત્રીમજીન પરિમાને વિષે પશુફલેતુ જ ફક્ત પ્રાપ્ત થાય છે, એતો વિશેષ અધિકાર, આ પુસ્તકમાં આગલ સવિસ્ત્ર પણે દર્શાવ્યો છે તે જોઈ નિશ્ચય શ્રદ્ધાન કરવું.

શીખ્ય—જૈત્ય કેટલીક પ્રકારનાં છે. ગુરુ ૧ મુદ્ધ ચૈત્ય ઘર દેરાસર ૨ મંગલ ચૈત્ય ખારણુ ઉપર આદે ૩ નિખ્રા ચૈત્ય કોઈ ગચ્છતુ સ્થાપેલું દેવાલય ૪ શાન્તિશ્રા ચૈત્ય સર્વ ગચ્છતુ સ્થાપેલું ૫ શાશ્વત ચૈત્ય ત્રણે કાલમાં કાયમ રહે તેવું શાશ્વત પ્રતિમા અને જીનાલય તે. એવં પાંચ પ્રકારે જાણવા. ઇતિ.

પ્ર. ૧૪૩—દાન ધર્મનું સ્વરૂપ કહો.

જી—અભયદાન, સુપાત્રદાન, જ્ઞાનદાન ધર્મદાન અનુકંપાદાન આદે દાનના ધણા ભેદ છે પરંતુ તેમાં અભય. સુપાત્રાદિ વિશેષ છે. ઇહાં સુપાત્રના ત્રણ ભેદ ૧ સુનિરાજ ઊત્કૃષ્ટદાન સુવર્ણ ભોજન સમાન છે. ૨ શ્રાવક મધ્યમદાન રૂપાના ભોજન સમાન છે. ૩ અપિરતિસમ્યક્ દ્રષ્ટિ જગન્યદાન તામ્ર ભોજન સમાન જાણવા. શેષ મિથ્યા દ્રષ્ટિ આદે લોહા માટીના ભોજન સમાન જાણી ગુરુ લાઘવનો વિચાર કરી યથાયોગ્ય દાન દેવું. ઇહાં અભય જે જીવને મરણના ભયથી અચાવવો. સંરક્ષણ કરવું તે અને સુપાત્ર એ બને દાન મોક્ષ હેતુ છે. હવે વ્યવહારીક ફક્ત બતાવે છે સહુસ મિથ્યાત્વીએ એક અજુત્રતી, અજુત્રતી

શ્રી જૈનતાવસંગ્રહ.

(૧૦૫)

સહસ્રથી એક મુનિ, મુનિ સહસ્રથી ગણધર, અરિહંતને દાન દેવાનો અધિક લાભ જાણવો. હવે તે દાનનાં પાંચ ભુષણ કહે છે.

૧ મુનિ દેખી હર્ષનાં આંધુ આવે મીઠવત	૧ અનાદર કરે
૨ મુનિ દેખી રોમાવસી વિકધર થાયજૈવહૃમ વસ્તુવત	૨ દાન દેતાં નિહાળ કરે
૩ મુનિ દેખી બહુ માન કરે સેવક સ્વામીવત	૩ વાંકું મુખ કરે
૪ મુનિને દાન દેવાની ચાહના જેમ ગરીબ લાખો રૂપૈ-
યા કમાયો હોય તેને વેપારની કેવી ચાહના હોય.
જેમ પ્રિય વચન શ્રુત હોય.	૪ કંઠ વચન બોલે ;
૫ મુનિને દાન આપી અનુચોદના કરે, ધન્યભાગ્યસમજે
જેવાં પાંચ પ્રકારે મુક્ત અતિથી સંવીલાગમત કહીએ.
જે પાંચ ભૂષણરૂપ છે.	૫ પશ્ચાતાપ કરે
અવં પાંચ પ્રકારે
દાનનાં હુપણ
જાણ્યાં.

હવે ઉત્તમદાન પ્રભાવે કોણ કોણ હવ મુખી થયા છે તે કહે છે.—

ધનાસાર્થવાહને હવે શ્રી ધર્મધોપસરિ પ્રમુખ સાધુને ધીતુ દાન દેવા-
થી શ્રીઆદિનાથ તીર્થંકર થયા. પૂર્વે પારેવો પ્રત્યે અભયદાન દીધું તેથી સોલ-
મા શ્રીશાન્તિનાથ તીર્થંકર થયા. પાંચસે સાધુ પ્રતે આહાર દાને કરી ભરત
ચક્રવર્તિ થયો. રોગી મુનિને આચરવા ચોખ્ય વસ્તુ રત્ન કાંમલ આપના ચંદન
દેણહાર સોડીયો પણ તેજ હવે શોધ ગયો છે. ખીરતું દાન દેવાથી શાસીભદ્ર
ભોગતું ભાજન થયો. પર્વતા મુખાત્ર દાન પ્રસાદે ક્યવંતો ભોગતુ સ્થાનક
થયો. વૃત પુખ્ત સાધુ તથા વસે પુરુષ સાધુએ જે મુનિએ પોતાની તપ લબ્ધિએ
સમસ્ત સાધુ મંડલોને વૃત વસતું મુરવાપણ કરીને ભક્તિ કરી ઉત્તમ ગતી
પામ્યા છે. તીર્થ પ્રવ્યાવક સંપ્રતિ રાજાએ અનુકંપા તથા ભક્તિ દાને કરી જન
પ્રસાદ કરાવી જૂનિ મંડલ સોભાની મુખી થયા. શ્રીમુલદેવ કુમરે મહોદા
મુનિને શુદ્ધ માન આરહતા બાકડા દેવાથી મહોદી રાજ લક્ષ્મી પ્રતે પામ્યો.
અતીદાન પ્રભાવે રાજ વિક્રમાદિત્યનુ ચરિત્ર વિસ્તાર પામેલું સાંભળીએ છે.
શ્રી રીખવદેવજનો પૌત્રો શ્રીચિયાંસ કુમાર તેણે શ્રી રીખવદેવજને વરસી તપ
પારણે દાન દીધું તેથી શોધ મુખનો ભાજન થયો.

શ્રી ચંદનભાસાએ શ્રી મત્તાવીર પ્રત્યે દાન દેવે કરી કૃતાર્થ થઈ હત્યાદિ દાન
ધર્મપ્રભાવે ઘણાં જીવો મુખી થયા અને થયો. ઠહાં મુખાત્ર અભય બંનેનું વર્ણન
કર્ણ છે. પરંતુ શ્રીવીર પ્રભુએનો દેવ દુષ્ય વસે તથા ગાણી વિપ્રને આપ્યું છે.
વળી વરસીદાન આપી દીન દુઃખીનો ઉદ્ધાર કર્યો છે. માટે અનુકંપાદાન પણ
શુદ્ધસ્થને અવશ્ય હેતુજ કરણ કે તેને શાતા થવાથી પોતે શાતા વેદની આંધે.
વળી કહ્યું છે સર્વેયા તેવિશા.

દિનકુ દિજીયે પ્રાણ દયામન, મંત્રીકુ દિજીએ પ્રીત વધારે ॥

શત્રુકુ દિજીએ વેર વધે નહીં, રાયકુ દિજીયે આદર પામે ॥

(૧૦૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

સૈવકકુ દિજે સેવ કરે વહુ, માટકુ દિજીયે કીરતી માવે ॥

સાધુકુ દિજીયે મોક્ષ કે કારણ, હાથકો દિધો કોહાં નહિ જાવો ॥૧॥

જેજે દીધું તેજે લીધું । જે દેશે તે લેશે ।

જેજે નવિ દીધું તેજે નવિ લીધું । દીધા વિના કીમ લેજે ?

હુંસીડા હુંસ નકી જે સ્વોદી ॥ ૧ ॥

ઈહાં સુપાત્રને દાન દેવું તે સ્વાતી નદાત્રતું પાણી છીપમાં પડ્યાથી મોતી બધાવ છે અને કુપાત્રને દાન દેવું તે જેમ સર્પના શુભમાં 'દુધ' પણ ઝેર રૂપ થાય છે. એમ લાભાલાભ સમજવો. પણ અનુકંપાદાનનો નિષેધ નહીં, કેમકે દાન છે તે મનુષ્યનો સ્વભાવીક ગુણ છે જેથી કોઈ વખતે સુપાત્રનો લાભ પણ થાય છે. ત્રસથાવર જીવનો બધાવ કરવો તે અનુકંપા છે માટે અભયદાનનો અનુકંપા માંહે અંતરભાવ થાય છે. વહી સાત ક્ષેત્રે દાન દેવું. દે-વગુરના ગુણ ગાય તે જાચકને, તથા વધાઅણી લાવે તેને તથા સામ્યકારીને તથા રતનત્રયીની સહાય માટે તથા દીક્ષા મહોત્સવમાં તથા શાસન દીપાવા દાન દેવું ઇત્યાદિ દશદાન પાંચ દાન સર્વે ધર્મદાનમાંહે આવે છે. શ્રાવક શુભસ્થાન કે ધન્ય ખરસવાનો અનોરથ ચીંતવતો નિર્જરા કરે, તે વારે જે ખરસે છે તેના ફલનું શું કહેવું સાધુ શ્રાવકને અસાંખ્ય યોગ્ય સ્થાનક શોધ જવાનાં કહ્યાં છે તેમાં જેને જેવો ક્ષયોપશમ હોય તે પ્રમાણે કરે. શિષ્ય-અસંજત (સંજમ ર. હિત) ને દાન આપવું શાસ્ત્રમાં નિષેધ્યું છે તે વિષે કેમ સમજવું.

તેરાપથી હુટક પણ નિષેધે છે.

ગુરુ-જૈનમાં અનેકાંત છે. પ્રભુએ સમકિતિ છતાં વરસીદાન અસંજમીને આપ્યું છે. વહી શ્રી કૃષ્ણજીએ થાવચ્ચાકુમાર દીક્ષાલેવા તૈયાર થયા ત્યારે દ્વારકામાં ઉદ્ધોષણ કરાવી કે જે દીક્ષા લેશે તેના પાછલના કંઠેખનું હું પ્રતિપાલન કરીશ. વહી પુરણ શેડના ઘેર વીરપ્રભુએ પારણ કર્યું ત્યાં સોનિયાની પૃષ્ઠિ થમ તે અસંજમીના ભોગમાં ગમ. પરદેસી રાજાએ દાનમાં થોથ આપ્યું છે વળી તીર્થંકરની જી વધાઈમાં દાન આપ્યું છે. તે મિથ્યાત્વી જાણીને નહીં પણ પ્રભુની ભક્તિના ઉત્સાહથી આપ્યું છે. અસંજમીને દાનદેવાથી પૃષ્ઠ થમ આરભ કરશે તેથી હિંસા લાગે એમ સમજવું નહીં માત્ર તેની ભુખનું દુઃખ ભાગવું છે. જીવને મરતો બધાવવો અભયદાન કરવું તે ભાવ છે માટે કારણ ભાવનાનો લાભ છે, પછે તે શું કરશે એ વિચારવાનું નથી. કુપાત્રને સુપાત્ર બુદ્ધિએ આપવું તે તો નિષેધ્યું છે. પણ અનુકંપાદાનનો નિષેધ નહીં, તથા શાસન પ્રજાવતા એ દાનનો નિષેધ નથી. પણ દાનાંતરણ કર્મના ઉદયથી દાન દેવાય નહીં. અનુકંપાએ સમકિતનું થોથ લક્ષણ છે જેવાને તેવી બુદ્ધિએ આપવું, એટલે વેસધારી યતિને સાધુની ભાવનાએ બહુ જ્ઞાનપૂર્વક આપવું તે અનુચિત છે. કેમ કે તેનામાં મુનિના ગુણ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૦૭)

નથી માટે ભક્તિ અનુકંપા નિષેધ સમજવો. ઇહાંજીનાજ્ઞા ભંગરૂપ કુમતીવેશ વિડંબક આત્ર એકાંત દયાદયા પોકારનાર સર્વેને પાત્ર બુદ્ધિએ દાન દેતાં દુષણ છે. હવે અશ્વપોસં ચ વ્રજિજા અસતિ જે ધ્યાન યોગીસાડી બ્યભિચારી પ્રમુખ જે પાપીષ્ઠને પોપવાનો અતિચાર કહ્યો છે તે બ્યાપાર અરથે છે પણ અનુકંપાએ જે દુઃખી દેખી દાન કરવાની મનાઈ કરી નથી સંવત ૧૮૫૬ ના દુકાસમાં કે-ટલાક ભાગ્યસાક્ષી જીવોએ શક્તિ અનુસારે ઉદારચિત્તથી દીનહીન પ્રાણીનો ઉદ્ધાર કરવા સરવીર થએલા તેમના સમુદાયનું વારંવાર સ્મરણ કરીએ છે. આ વિષે આરા મીત્રોને સાબાશી આપીએ છે.

હવે દાન આપનારનો નાકારો સમજાવે છે.

૧ સામા ઉપર નેત્ર ચઢાવે, ૨, ઉંચું બેવે, ૩ વાંકું મુખ કરી બેસે, ૪ દાન દેતાં ઘણા વખત કરે, ૫ બોલે નહીં, ૬ ચિત્તમાં અવજ્ઞા ધરે એવું છ પ્રકારે દાનનો નાકારો જાણવો. માટે સુજ્ઞ પુરુષોએ એ પ્રકારે કંપણ પાત્ર ન કરવું કેમ કે દાનથી લક્ષ્મી ધણી વૃદ્ધિ પામે છે. કહ્યું છે કે દાહોદ્ર નાશનં દાનમ્” ઇતિવચનાત્ ॥ ૧૧ ઉપરથી સુરજા ઉતરવાથી દાન દેવાય છે. ॥ કેટલાક ગૃહસ્થ લોકો ગરીબ જાતકને દાનમાં દુકડો અપટ્ટી અનાજ આપતાં ઘણા તીરસ્કાર અને અપશબ્દ બોલી કપાય કરે છે તે સેકીને વાવે છે એમ સમજવું માટે શક્તિ પ્રમાણે થોડુ ઘણુ સમતા પૂર્વક આપવું એજ ઉગ્ર છે અને ન આપી શકાય તો માધ્યસ્થ રહેવું પણ તેની નીજીછણા કરવી નહીં કેમકે આ ચેતનને એવી દશા પૂર્વે અનંતીવાર અનુભવેલી છે અને વહી અનુભવસે માટે એવી ખોટી મોટાઇને ચિકાર હોજ

ભગવતીજીમાં શ્રાવકના અભંગદુવાર કહ્યા છે. માટે ભોજન અવસરે બારણુ ખુલ્લુ રાખવું, જેથી સુનિરાજ સાધર્મિ દીન રાંક ગરીબ કંગાલ અશક્ત અનાથ રોગી બાલ વૃદ્ધ હીનઅંગ જાતકના ભોગ ભોગ્ય ભોજન પડે તો પુન્ય બંધાય ઇહાં મુનિ ઉત્કૃષ્ટ ભાગે છે તે તો શ્રેષ્ઠ છે પરંતુ અનુકંપાદાન પણ શક્તિ અનુસારે આપવુંજ. જેથી દીન દુઃખીનો ઉદ્ધાર થાય છે. માટે આસ્થાવંતને નિરાશ કરવો નહીં. સ્વાથી જે નિર્દયપણુ ધર્મની હીલના કર્મ બંધેના સંભવ પ્રાપ્ત થાય છે. તે હેતુ માટે લાયકર લવસમુદ્રમાં જીવેતો સહુદાય દુઃખથી હોરાન થયેલો જોઈને નાત જાત ધર્માધર્મીની ખટખટ ન કરતાં દ્રવ્યથી અત્તાદિક દેઇને, ભાવથી સુમોર્ગે લગાડીને યથાશક્તિ અનુકંપા કરવી.

દુકાસના વખતમાં અનાથ લોકોને સહાય કરવાથી ઘણા ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે જેમ શિષ્યની વિનય ઉપરથી સુજ્ઞની સંગ્રામ સમયે મીત્રની આપઘા આવેથી અને દાનેશરીની દુકાસ પડયાથી પરિક્ષા થાય છે. ધન્ય છે સંવત ૧૩૧૫ માં દુર્લિક્ષ પડયો ત્યારે ભદ્રેશ્વર નગરવાસી શ્રીસાલજ્ઞાતી જગદુસાહે. ૧૧૨ સદાશ્રત રાખી દાન આપ્યું. તેમજ અણુહીલ પુરપાટણમાં સિંધાક નામે સરાફ થયો સંવત ૧૪૨૯ માં તેણે યોતિપિના કહેવા ઉપરથી આવતી સાસમાં દુર્લિક્ષ પડવાનો જાણી બેલાખ મજુ ધાન્યનો સંગ્રહ કરી રાખ્યો.

(૧૦૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

જેથી ભાવ તેજ થયાથી ઘણા લાભ લેઈ ચોવિશ હજારમણ ધાન્ય તેણે અનાથ લોકોને આપ્યું. હજાર બંદીવાન છોડાવ્યા. છપ્પત્ત રાજ્યો છોડાવ્યા છન મંદીરો ઉઘડાવ્યા ધર્મ કૃત્યો કર્યા તે ધન્ય છે ક્વલમાંથી દાંણ પડેથી આશુ થાય નહી નદીમાંથી પાણી પાણી પીએ તેથી નુકસાન થાય નહી તેમજ ગૃહસ્થ પોતાના અરચમાંથી જીજ ભાગ દાનાદિકમાં વાપરે તો ખુટે નહી. જુદિમાન પુરૂષ તો માતા પિતા વૃદ્ધ બાલ રોગીને ભોજન કરાવી પછે પોતે ભોજન કરે. ઇહાં ૧ અપાત્ર, ૨ કુપાત્ર, ૩ પાત્ર, ૪ સુપાત્રનું ફલ જુદુ જુદુ છે પણ દાતારને ઉદારતા છોડવી નહી. અનાર્ય હિંસક જીવતે કુપાત્રને દાનદેવાથી યશ્ન પ્રતિષ્ઠાદિ લેશ ફલ હોય ૧ મીઠ્યાત્વી કાપડી વૈરાગી અન્ય દર્શની ભિક્ષુકને આપે તે અપાત્ર દાનનું ફલ પરભવ રાજાદિક મુખ પામી પાપાનું બંધી પુન્યે ઘણા સંસાર વધારે ૨ સ્વમકિતિ દેશવિરતિ સાધર્મીને પોષવો તે પાત્રદાન છે તેથી પુન્યાનુબંધી પુન્ય બાંધી ભવનુચ્છ કરે. ૩ સાધુચારિત્રવંત ગણધર તીર્થંકરને અન્નાદિકનું દાન દેવું તે સુપાત્રનું ફલ મહાપુન્યાનુંબંધી પુન્ય ઉપાઈને થોડા ભવમાંહે સિદ્ધિ વરે. ૪ ધના સાલીભદ્રવત યોગશાસ્ત્રની ગાથા ૧૧૯ માં કહ્યું છે જે સાતક્ષેત્રમાં અને અતીદીન (રોક) ને ધનાદિક આપતો છલો માહાશ્રાવક કહેવાય છે. નહી તો દીનહીન જનદમ્પ્ત દયાચક્ષુ જાયતે ॥ સર્વજ્ઞ માપિતો ધર્મસ્તયસ ચિત્તેન વિચિતે ॥ ધનની મુરછા ઉતરવાથી દાન ધર્મ થાય છે. ઇ૦ પ્ર: ૧૪૪—શીલ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ—મંગલકારી બાલ બ્રહ્મચારી શ્રીનેમીનાથ જ્યવંતા વર્તો. અકૃત્રીમ ધરેણું, નરક રૂપ નગરના દ્વારનું કમાડ, દેવલોક રૂપ મેહુલે ચઢવા નિસરણી સમાન એવું શીલ છે. તે શ્રી રહેનેમીને સંજમ ગુણે સ્થાપ્યો એહવી રાજ મતી સતી, વલી અગ્નિ સચ્છ તે શીલ ગુણે પાણીના પ્રવાહ થયો. એહવી સ્ત્રીતા સતી જ્યવંતી વર્તો, સતી મુલદ્રા જેણે ચાલણી વડે પાણી કાઢી અપાનુ દ્વાર ઊઘાડ્યું. વલી કષ્ટ પડે પેહેલી થઇ શીલ પાઠ્યું એહવી નર્મદા સુંદરી, વલી કલાવતી બીહામણા રણમાં રાજ્યે તજ પણ શીલ ગુણે કરી છે દેલાં અંગ હસ્તાદિ ફરી નવાં થયાં. વલી શીલવંતી સતી તેણે રાજના મોકલ્યા પ્રધાન ચારેને પણ શીલ રાખવા પ્રકર્ષે ડગ્યા શ્રીમત્ મહાવીર સ્વામીએ ભલો ધર્મ લાભ મોકલાવ્યો જેને એહવી મુલસા આવીકા જ્યવંતી વર્તો. વલી કંકર્પના બલને મર્દન કર્યો છે જેણે એહવા નિર્મલ સરદ રીતુના ચંદ્રમાની પેરે ઊજવલ શીલવંત માંહે સીરામણી શ્રીચુલીભદ્ર જ્યવંતા વર્તો. વલી યૌવન વયમાં પ્રાર્થના કરે છ તે ક્ષોભ ન પામ્યા એહવા વયર સ્વામી, વલી સુદર્શન શેઠ શ્રાવક રાજના સંકટમાં પડ્યા થકા પણ અખંડ શીલ રાખ્યું છે. અથાત અભયા-રાણીના બલાત્કારથી પણ શીલ વ્રત ચુક્યા નહી. અહો ઇતિ આશ્ચર્ય સુંદરી શ્રીરીખદેવજીની પુત્રી, અને સુનંદા વૈર સ્વામીની માતા, ચેલણા શ્રેણીકની સ્ત્રી મનોરમા સુદર્શન શેઠની સ્ત્રી. અંજના હનુમાનની માતા, મૃગાવતીચંદન બાલાની તે જનસાસનમાં પ્રસિદ્ધી છે—વલી અચંકારી ભટ્ટા, જેણે પદ્મીપતીની ક-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૦૯)

દર્થના સહન કરી ધીર્યપણે અખડ શીલ પાળ્યું, જેઓનું ચરિત્ર સુણીને કોનું શીશ ન ધૂણે ? બીજાં વ્રત ભાગેથી આલોચણાદિ ઊપાય છે પણ પાકા ઘડાને કાંતો ન ચોટે તેમ શીલ (અદ્વયર્ય) ભાગે ફેર ઊપાય નહીં. જેના પ્રભાવથી સરસાનિધ કરે. વિષ અમૃત રૂપ થાય, સાગર થલ થાય, સિંહ શિયાલ થાય, અગ્નિ જલ થાય. સર્પ ફૂલ માલ થાય, લક્ષ્મી શુભવાસ કરે એહુવું શીલ વ્રતને પ્રાણીને અકૃત્રિમ અલંકાર છે, હવે સ્ત્રીને ઊદારીક અને, દેવ, બને ભેદ કંત કરીત અનુમતી કરતાં છ ભેદ થાય તે મન વચન કાયાથી ગણતાં અઘાર ભેદ થાય છે. તે વ્રતના રક્ષણ રૂપ નવ વાડની રચના સામ્રિકારે કરેલી છે, તે મુજબ વર્તવાથી નિરતિ ચાર વ્રત પાડે છે.

હાલં દ્રવ્યર્થી ચૈવા રાત જે. ૧ દેવી. ૨ નારી. ૩ ત્રીજંચણી. ૪ ચોત્રા-મણની સ્ત્રી એવં. ૪

અને ભાવેપર પરિણતી ત્યાગ—એટલે પુત્રગલ વ્રક્ષાપર વસ્તુ આશક્ત ભાવ તે કુંડરીકે હજાર વર્ષ ચારેત્ર પાળ્યું તે એક દીન વિષય મુખ ભોગથી નરકે ગયો હા ક્રતિ ખેદ,

શિષ્ય—લોકો કંન્યાદાનમાં મહોદ પુન્ય માને છે તે વિષે શું સમજવું.

ગુરુ—સ્ત્રીની યોતી માંહે બેરેંદ્રી આદે જીવોનું કથાનક છે, વલી પુરૂષ થોગે બે લાખથી નવ લાખ મુધિ મનુષ્ય ગર્ભજ પચેંદ્રી ઊત્પન થાય છે, તે મધ્યથી એક બે ત્રણ રહે છે. વલી અસંખ્યાત સમુર્જમ મનુષ્ય ઊપજે છે અને તે ચવી જાય છે. માટે તેનું રક્ષણ કરવા આ વ્રત પાલવું છે. લો કંન્યા આપવી એ તો વ્રતક્ષ સંસારની વૃદ્ધિ રૂપ સંતતીનું બીજ વાવવાનું છે. લેમાં પુન્ય માનવું એ તો ઘેહોલીના ગાંણા જેવું છે. શ્રીકૃષ્ણમાહારાજ તથા ચેડા રાજા આદે ઊત્તમ પુરૂષોએ કંન્યાદાન દેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે. તે પ્રગટ છે. બીજાં વ્રતોને નદીની ઊપમા આપી છે અને ચોથા વ્રતને સમુદ્રની ઊપમા ઘડાવી છે. આઊખા મુદ્ધિ બીજા ગુણ સંપાદન કર્યા છતાં પણ જે છેવટ શીલ વ્રત ગમાવે તો સધલા ગુણને ખારા કૂવામાં ફેંકી દીધા જેવું છે. માટે ગુણી પુરૂષોએ ચોથા વ્રતને ગુપ્તી આપવી.

તેમ ન બને તો શ્રાવકને સ્વદારા સંતોષ પૂર્વક પરસ્ત્રી અવસ્ય ત્યાગ કરવીજ જેથી કુગતી રોકાય છે.

શીલં દુર્ગતિ નાશનં ધતિ વચનાત પ્રસંગે હવે કામદેવની પ્રખલતાનું કથન કરે છે.

વસંતતીલકા છંદ.

મત્તે મહું મદલને મુવિ સંતિ શુરાઃ કેપિ પ્રચંડ મૃગ રાજ જયે પિશક્તાઃ ॥

કિંતુ બ્રવિમિ બલિનાં મદતાં પુરસ્તાત્ ॥ કંદર્પ દર્પ દલને વિરલા મનુષ્યાઃ ॥૧॥

ભાવાર્થ મહાનમત્ત હાથીના કુંભસ્થલને ભેદવા પૃથ્વિમાં શુરા છે, અને સિંહને જીતવા પણ શક્તિવંત છે, પરંતુ કંદર્પ જે કામદેવને જીતવા વાલા વિરલાપુરૂષ છે.

(૧૧૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ચપુનઃિંદ્ર વજ્રા વૃત ॥

અન્હાય વહૌ વહૌ વિજંતિ ॥ સક્ષૈ સ્વગાત્રાણિ વિદારયંતિ ॥

કૃચ્છાણિ ચિત્રાણિ સમાચરંતિ ॥ મારારિ વીરં વિરલા જયંતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—અગ્નિમાં પ્રવેશ કરનાર છે, પોતાના શરીરને શસ્ત્ર વડે ઉદનાર છે, વિચિત્ર આશ્ચર્ય કારી કાર્ય કરનાર છે. પરંતુ કામ રૂપ શત્રુને છતવાવાલા વીરલા પુરુષ છે. પ્રસંગે ઇંદ્રીય પરાજય શતક મધ્યેથી કિચિત ભાવ હિખ્ય તે ॥ રે છવ આ સંસારમાં ઇંદ્રી જનીત સુખ છે તે પરિણામે કિંપાક ફલ સગાન મનોહર સરસ વર્ણુ રૂડાં છે પણ આધારથી પ્રાણ નાશ કરે છે. તેમ એ ઇંદ્રીય સુખ કિચિત પણ વિપાક તરકાદિ ગતીતુ મોહોદ દુઃખ આપે છે કાષ્ટના સમૂહ કરી અગ્નિ ત્રાસ થાય નહીં. ભવજ સહુ નદીયાના સમૂહ ત્રાસ થાય નહીં, તેમ જ કામ ભેગે કરી આ છવ ત્રાસ થતો નથી. વલી ઇંદ્રીય સુખ કેવાં છે સર્પના ઝેહેર સમાન છે. ભવાટવીમાં ભ્રમાવે છે સંસાર રૂપ મહા ભયંકર સમુદ્રમાં નાંખે છે, જેમ પામ ખરસી (ખસ) વાલો વવરતો થકો સુખ માને છે પણ પરિણામે દુઃખ થાય છે. વલી સ્વાન જેમ હાડકુ ચાટતો થકો પોતાના તાલ-વાતું રૂધીર રસ શોષે છે ને તેમાં સુખ માણે છે તેમ મનુષ્યો પણ સ્ત્રીના વિષય સુખ કામ ભોગથી પોતાના શરીરના વીર્યની હાની પામતા છતા આ-શુદ માને છે, ખત ધતિ ખેદ આ કેવી અજ્ઞાનતાનો અધારો છે. કહું છે કે—

નપશ્યતિ જાત્યંધ ॥ કામાંધેનૈવપશ્યતિ ॥

નપશ્યતિમદોન્મત્તો ॥ અર્થ દોષોનપશ્યતિ ॥ ૧ ॥

વલી સ્ત્રી કેવી છે શૃંગાર રૂપ તરંગ જે કલ્હોલ યૌવન રૂપ જલ વીલાસ રૂપે જલચર છે એહવી નારી રૂપ નદીને વિષે નથી છુડતા એહવા કોણ પુરુષ છે. વલી વૈર વિરોધ રૂપ અગ્નિ ઊપજવવા અગ્ની કાષ્ટ સરખી, શોક રૂપ નદી, કપટની શુદ્ધ કલેશની કરનારી સર્પવત વિષમ દ્રષ્ટિ જેની એહવી સ્ત્રી મૃગા-ક્ષીના દ્રષ્ટિ ક્ષોભે કરી કંદર્પનાં બાણ પસરે તેનાથી નાશવાને કોણ સમર્થ થાય છે, વલી તેહીજ નયન રૂપ બાણ કરી અગ્નિ રૂપ પ્રાણનો નાશ કરે છે ગીતાર્થ યતીને પણ સ્ત્રી રૂપ પીસાયણી છલે છે. વલી જેમ અગ્નિ વડે મેણમાં ખણુ ઓગલી જાય છે તેમ સ્ત્રીના સમીપ ભાગે મુનિતું અને ઓગલી જાય છે માટે એહવી સ્ત્રીના પરિત્યાગ કર વલી સ્ત્રીતુ શરીર કેવું છે કે અશુચિમય મૂત્ર, વિષ્ટા પાચ પડ લોહી ચરખી માંસ હાડકાંના કરંડીયા ચર્મ માત્રે કરી આન્ધાદન કરેલું કમિ છવતું સ્થાનક એહવું બીભત્સ સ્ત્રીતુ શરીર અનિત્ય છે તેને વિષે બાહ્ય દ્રષ્ટિવંત મગ્ન રહે છે અને તેના પાશમાં પડે છે હા ધતિ ખેદ એક વિષ્ટાની નલી બીજી પેસાબની નલી, અને સમીપ ભાગે રહેલી જે દેખવાથી પણ અનિષ્ટ ભાગે છે સુધવાથી પણ દુઃખચાકારી છે, રસ દ્રસ પણ છુરો છે એહવી સ્ત્રીની યોનીમાં રાગાંધ થતું આહાહાહા મોહ રૂપ મહા મહાને

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૧૧)

જાણતા છતાં પણ તજતા નથી. વસી હરીહર બ્રહ્મા ઈંદ્ર ચંદ્ર નરેંદ્ર દેવતા આદે માહા પુરૂષો પણ સ્વીચીતું દાસ પણું કરે છે. એહવા વિષયવંત પ્રાણીયોની તુજાને વિકાર હો. ગેહુ લોક સુખનો વિરોધી કામ ભોગ છે. જેમ હાથી કાદવ માંહે કલ્થો થકો દખાતો છતાં પણ તીરે જઈ શકે નહી તેમ જ કામાશક્ત પુરૂષ સુધર્મ માર્ગને વિષે જઈ શકે નહી જેમ વિદ્યાના ઢગલા માંહે ખુતેલો કમ્પી સદાકાલ સુખ માને છે તેમ વિષય રૂપ અશુચિને વિષે રક્ત થએલો જે મુઠ છવ તે વિષયને વિષે વિશેષેકરી સુખ માને છે ॥ યથા ગંદકીકા કીમાસોઢ ગંદકીમે રહેતે હૈ, વસી જન વચન રૂપ અમૃત પાત સુકીને ચૌગતી વિડંબક જે વિષય રૂપ મહીરાને પીચો છે અને તે બાલાના સ્નેહે કરી ઘેહેલા થકા લાલન કરે છે. ઇલાચી કુમરવત નિર્લજ થાય છે. રાવજુની ઘેરે મરણુ ભય ન ગણતો વસી બ્રહ્મા દત્ત ચક્રિ સંસાર રૂલ્થો તેવા વિકારને વિકાર હો.

મદન રૂપ પવને કરી મેરુ સદ્રસ્ય ધૈર્યવંત પુરૂષો ચલાયમાંન થયા એહવા રહેનેથી ચરમ શરિર ચાહામતી પણુ રાજ મતો ઊપર રાગ બુદ્ધિએ હોતા હવા. હા. ધિ. વિષયને. તો બીજાની સો વાત કરવી. સિંહ સર્પાદિ ભયકર જીવના સુલભ છે પણુ મોક્ષથી વિરામ કર્યો છે એહવો કંદર્પ જીવો કઠણ છે. જીવને વિષયની પીપાસા અનાદિની છે, ચિત્ત ચપલ છે, ઇંદ્રીયો અતિ દુર્જય છે, જેના વશથી આશાતા ભૂખ વ્યાધિ દાઘ બ્વર મરણુ પ્રિય વિચોગાદિ વિવિધ વેદના ઊત્પન્ન થાય છે. એ વિષય પ્રજ્ઞાતને સારે મન વચન કાયા નથી સંવર તો તે તુંગલાને વિષે કાતી વાહે છે. અરે ચેતન તુજને સનિપાત થયો છે અથવા ધંતુરો પીધો છે કે અંધ થયો છે જે સારે અમૃત સદ્રસ્ય ધર્મ છે. તેને વિષયવત્ માની અને વિષયરૂપ જે મહાવિષમ વિષ તેને અમૃત સમમાને છે તો તારૂ જ્ઞાન વિજ્ઞાન જન આડંબર બ્વલિત બ્વલામાં પડયું જાણજે. જે વિષય અરથે મનુષ્યપણુ હારે છે તે સુકી રાખને સારે બાવના ચંદનને બાલે છે. મોકડો લેવા અરથે ઐરાવત હાથી વેચે છે. કલ્પવૃક્ષ તોડી એરંડ વાવે છે રેજીવ શાસ્ત્રવત ઉજ્વલ નિરાખાધ અક્ષય સુખ તેને, વિષયમાં લપટાયો થકો કે મ હારે છે વસી તે કામાગ્નિ કેતો છે, ચરિત્રને બ્વલિત કરનાર છે. સમક્તિનો વિરોધી સંસાર વૃદ્ધિ કરનાર છે ચૌદ પૂર્વધરને પણુ નિગોદમાં નાંખે છે. વિજ્ઞાનવત વિષય સુખનો સ્થો પ્રતિબંધ કરવો. રાગદ્વેષ કોથ્યા થકા જેટલુ દુઃખ કરે છે તેટલુ દુઃખ શત્રુ વિષ શાસ્ત્ર પીસાય અગ્નિપણુ ન કરી શકે અર્થાત્ રાગાંધ થએલા પુરૂષને સમગ્ર દુઃખવસ થઈ રહ્યું છે. જેમ નક્કી સમજવું. અહો આ સંસારમાં કર્મ જે તેણે સ્ત્રી રૂપે જાલ સાંડી છે, તેમાં મુઠ મનુષ્યો તિર્યચ સુરાસુર બંધાય છે વિષય રૂપ ભુજંગે રસ્થા એહવા જીવો દુઃખરૂપ અગ્નિએ કરી ચોરાસી લાખ જીવ યોનિને વિષે કલેશ પામે છે. વિષયરૂપ તુરંગ વિપરીત સીખાવેલા તે ભુજંગ લોકને લવાટવી માંહે પાટ છે. તેણે દુઃખ કર્યું કર્યું કે જેણે યૌવન અવસ્થાને વિષે ઇંદ્રીય રૂપ સૈન્યને ભાગ્યુ, તે પુરૂષ ધૈર્ય રૂપ જે ગઢ તેને વલગ્યા જાણવા. તે પુરૂષને ધન્ય છે જે સ્ત્રીના કટાક્ષને કરી પડતા નથી તેને

(૧૧૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

હું નમસ્કાર કરું છું. કિંબહુના એટલે ઘણું શું કહેવું. રે જીવ તું શાસ્ત્રત મુખ વાં છે છેતો વિષય થકી વિમુખ થઈ સંવેગ રસાયણનું પાન કર એમ ઈંદ્રીય પ રાજ્ય શતક મધ્યે કહ્યું છે.

વલી મધુઆદે ત્રણ પ્રકારની મદીરા તે પ્રીયાથી મદ કરે છે અને સ્ત્રીરૂપ મદીરાતો દીકાથી મોહ કરે છે માટે તે જરૂર વર્જવા યોગ્ય છે પ્રજ્ઞાસિ આદે-શાસ્ત્રોમાં રૂથી ભરેલી વાંસની નલીમાં અગ્નિથી તપાવેલા સલીયાને દ્રષ્ટાંતે પ્રાણીયાને બાધા કરનાર મૈથુન છે તેને કોણ સૂર્ય નિર્દોષ કહે, જે માટે મોક્ષલિ-લાખી જીવોએ તો તેને વિષ મિશ્રિત અન્નની પેઠે ત્યાગ કરવું યુક્ત છે. ઇહાં કેટલાક આહ્વાણ લોકો અપુત્રીયાને ગતી નથી એમ કહે છે તે અજ્ઞાની જાણવા કેમકે તેમના શાસ્ત્રમાં કેટલાક આહ્વાણના કુમારો અહ્વાચારી થયેલા છે. માટે તીવ્ર મોહોદય; વિષયાભિ લાખ, મૈથુન પરિણામ અજ્ઞાન ભાવે જીવ એકેંદ્રી-પણાનું કર્મ બાંધે છે. માટે હા ઇતિખેદ, ઉત્તમગતીથી પદભ્રષ્ટ થવું એટલે પંચેંદ્રી મનુષ્ય ગતીરૂપ રત્ન પદારથમાંથી જે કર્મના વશથી મૂલાપણી આદે એ-કેંદ્રીજાતી પદ્ધતિની પાંચસેરમાં વેચાવું આ કેવી લઘુતાઈ છે તો એવા વિષ-યાસુક્ત પણાને ધિક્કાર હો. અણભોગવતો થકો માત્ર યુવતીના ધ્યાનથી ભવ-સાગરમાં ડુબી જાય છે એમ જાણતા છતાં પણ વ્યભિચાર સેવે છે તેને કોણ વારી સકે, કહ્યું છે કે.

॥ દીપક પકડી જે કૂપે પડે ॥ હરસ્વે જે વિષચાચ ચતુરનર ॥

અગ્નિમુકે નિજ આવાસમાં ॥ તસકુળ વારવા જાય ચતુરનર ॥

ઇંડ એમ જીવ વિજીજ્યે સ્વાધ્યાયમાં કહ્યું છે.

માટે સહેજે દારૂણ્ય દુઃખ દેનાર કામ વાસતાને ખંડી નાંખવી. કહ્યું છે કે આહાર, ૧ કપાય. ૨ ખરાનીખર જે ૩ વિષયભોગ ૪ જેણે વધારીએ તેમ વધે અને જેમ વ્યાધિ ૧ વૈરી ૨ વિષ ૩ વન્હિ ૪ ની પેહેલી વાહાર કરીએ તો વૃદ્ધિ ન પામે, તેમજ કામાગ્નિ પ્રથમથીજ જુલવવી શ્રેય છે. અતિલોભ વિષ-યાસુક્ત ન થતાં નવવાડનું સેવન કરવું જેથી ઉપશાંતભાવ પ્રાપ્ત થાય છે, સં-તાનની સુરક્ષા ઉત્તરવાથી શીલપલે છે.

ઇહાં સુકા માટીના ગોલાવત લપટાતા નથી તે ઉત્તમ પુરૂષ જાણવા તે-મને ધન્ય છે. ઇંડ

પ્ર:-- ૧૪૫ તપ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ: બાહ્યાણ્યંતર મલી બાર પ્રકારનો તપ કહ્યો છે તેના ઉત્તર ભેદ અનેક છે. તપ એટલે અશુભનિકા ચિતકર્મને તપાવે બાલે તે. ઈંદ્રીય જ્ય, યોગશુદ્ધિ, રત્નત્રય તપકપાયજ્ય, કર્મસુદન, રત્નાવલી, સુક્તાવલી, કનકાવલી, સિંહની કિ-ડીત ભદ્રાદિ, ચોહણી તપ સર્વાંગ સુંદર પર્મભૂષણ સૌભાગ્ય કલ્પવૃક્ષ તપ, સ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૧૩)

ભવસરણ તપ, નંદીચરતપ પુરૂરીકતપ, અક્ષયનિધિતપ, ચંદ્રાયણતપ, વર્ષમાન આંબીલ તપ, ગુણરત્ન સંવત્સર, અગીઆર અંગતપ, ઉપાંગતપ, ઉપધાનાદિ તપ, વરસીતપ, માસતપ, પક્ષતપ, અઠમ છઠ ઉપવાસ તથા અધકમુનિ આદિ ઉત્તમ પુરૂષોએ આ સેવન કર્યા સાંભલીએ છે. વિશેષ તપની વાળ્યા પ્રવચન સારો દ્વાર. ૨૭૧ મા છે હવે ચાર જ્ઞાનેયુક્ત શ્રી વીરપ્રભુજી તદ્ભવે મોક્ષ જાણતા છતાં પણ કેવો તપ કર્યો છે તે કહે છે.

એ છ માસી, નવ ચૌમાસી, બે અઢીમાસી છે, બે માસી, બે દાઢ માસી, માસખમણ બાર પક્ષખમણ બહોતેર છઠ તપ ૨૨૮ અઠમ તપ ૧૨ માહાભ-દ્રાદિ ૧૬, પારણના દીન ૩૪૯ સાડાબાર વર્ષ માહુ ૧ શેશ સર્વ તપ જણવો તે ચૌવિહાર સહિત આંતરા રહિત ખડાં ખડાં ઐનપણે નિંદા રહિત કર્યો. શ્રી પદ્મ વિજયજી પૂજામાં લાવ્યા છે જે.

સામાબાર વરસ જિન ઉત્તમ વીરજી મોમીન ઠાયા હો કેવલ લહે તેદના
પદ્મ વિજય નમે પાયા તપસ્યા કરતાં હો ઢંકા જૌરં બજાયા હે.

માટે ખાતાં પીતાં મુક્તિ માને તે મૂર્ખ જણવા. કેમકે સામાપૂરે તરતાં નદીનો કાંઠો કેમ પામીએ? જ્ઞાની પુરૂષો તે તપ કરતાં આત્સવરૂપ દીન કાઢે છે ઉપાધ્યાયજી લાવ્યા છે જે.

इच्छा रोधे संवरी परणति समता योगेरे, तवतेणहिज आतमा ।

वरते निजगुण भोगेरे ॥ वीरजीऐसर उपदीशे०

એમ ક્ષમા સહિત તપ કરતાં થકાં માહા નિર્જરા કરે તે કહે છે. જે તપના પ્રભાવથી આહુબલ સ્વામીએ ખડાં ખડાં કેવલ લીધું. પ્રથમ જીવંદ તદ્ભવ મોક્ષ જાણતા છતાં પણ વરસી તપ કીધો, શ્રીગાતમ છઠછંના તપના પ્રભાવે અક્ષીણ માહાજુસી આદે લખિયવંત થયા. સનંતકુમાર ચક્રિતપ પ્રભાવે ખેલો સહિત લખિયવંત થયા. જે લખિયથી પોતાના શુક્રથી ખરડી આંગલીને કચનવરૂ દીક્ષ હોય. વસી તપથી દ્રઢ પ્રહારી ચ્યાર હુલ્યા કરનાર પણ શુદ્ધ થયા. નદી વિષુ મુનિ તપ કરી ભવાંતરે કૃષ્ણ પીતા વસુદેવજી ઘણી સ્ત્રીઓના સ્વામી માહા રૂપવંત થયા. હરીકેશી મુનિ ચંડાલ ફૂલે છતાં તપ પ્રભાવે પૂજ્ય પાદ થયા, શ્રી ઢંઢણ રૂપીની પ્રશંસ્યા શ્રી નેમનાથે તપ પ્રભાવે કરી. અરજુન માસી છ પુરૂષને સાતમી સ્ત્રી એવં સાત માણસની ઘાત દીનપ્રતે કરનારો વીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા લેઈ દુષ્કર તપ કરી સિદ્ધિપદ પામ્યો. વસી તપ પ્રભાવે વિદ્યાચારણ જંઘાચારણ મુનિયો મેરૂ પર્વતના શીખરને વિષે એક ફાલે કરી જન પ્રતિમા વાંદવા અરથે જાય. ધનાકા કંદીની તપ પ્રભાવે શ્રેષ્ઠિ આગલ વીરે પ્રશંસ્યા કરી. વસી સાલીલદ્રનો બનેલી ધનોજી તપ પ્રભાવે સર્વાર્થસિધ્ધે પહોંચ્યો. શ્રી રીખવદેવની પુત્રી સુંદરી સાઠ હજાર વર્ષ આંબીલ તપ લાગત કરી શિવમુખ પામી, તે સાંભળી કોનું હૃદય ન કંપે અર્થાત કંપેજ, કૃષ્ણના ભાઈ

(૧૧૪)

શ્રી જૈનતત્વસંમહ.

અલભદ્રજી માસ ખમણ તપના કરનાર રણમાં વસનાર સ્વાપદ જે વનચર જીવોને પ્રતિબોધ કરનાર જ્યવંતા વર્તે. શ્રી વિન્તુકુમાર મુનિએ સંધનું કંટ નિવારણ કર્યું. અરથે લાખ જોજનનુ રૂપ કર્યું તે તપનું રૂપ જાણવું. ઘણું શું કહેવું સમસ્ત લોકને વિષે જીવોને સુખ શાતા વર્તે છે તે તપનો પ્રભાવ જાણવો.

હવે અજ્ઞાન તિમિર ભાસ્કર ગ્રંથ પૃષ્ઠ ૧૩૭ માં કહ્યું છે જે “સાંપ્રત કરવાની શક્તિ મુજબ અનુષ્ઠાન કરવું. સંધ્યણુ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાદિ ઊચીત તપ જપ કલ્પ ક્રિયા કરે. અધિક કરે તો પ્રતિજ્ઞા ભંગ થાય, વચમાંથી છાડવું પડે. અનાદર ખહુમાન ઊત્સાહ ભંગ થાય. આર્તધ્યાન થાય. ઇંદ્રીયોની યોગની હાની થાય માટે ઘણા લોક પ્રસંગે એહવું અનુષ્ઠાન કરવું. તે પણ ઇહાં પર-લોક વાંચ્યા રહિત કરવું પ્રમાદ રહિત શક્તિ અનુસારે ક્રિયા કરવી ઇષ્ટ ફલ-દાઇ છે અને કર્મનો વિનાશ પણ એથીજ થાય છે કહ્યું છે કે. તપકર્મ વિનાશય ॥ ઇતિ વચનાત શરીરની મુરછા ઊતરવાથી તપ થાય છે.

વળી ઊપદેશમાળાની ગાથા પૃષ્ઠ ૫ માં પણ કહ્યું છે જે પ્રતોને વિષે દુષણ ન લાગે, સંજમાદિ વ્યાપાર હાની ન પામે ઇંદ્રીયો ક્ષય ન પામે એટલે ઇંદ્રીયો સુખતિ આદે પાલવા સીધીલ ન થાય. માહુ ધ્યાન ન થાય એહવો તપ તે આત્માને હીતકારી છે. માટે જે પ્રભાવ તપ હાની ન પામે તેમ દ્રવ્ય તપનો ઉદય કરવો એજ સાર છે. ઇતિ સ્થાદવાદ યદપિ તપ છે તે ઇંદ્રીયોના વિષય વિકારને મંદ કરનાર છે અને મોહ કટકને જીતનાર છે એ નિઃસંદેહ છે તથાપિ શક્તિ આચરતાં પ્રજ્ઞામ નિધારા પડી જાય કહ્યું તે કે.

ઠચિત ક્રિયાનિજ શક્તે હંદીજે અતી વેગે વદતા, ભવ સ્થિતિ પરિપક્વ થયા વિષ,
જગમાં દીશે પડતા, ધન્ય તે મુનિવરારે જે ચાલે સમભાવે ॥ ૧

ઇહાં વિસ્થાનકના મધ્યે તો કહ્યું છે જે.

પાંચે ઇંદ્રી જીણે વસ્ય કીધી, ટાલ્યા વિષયક ષાયરે ।

કહે જિન હર્ષ સદાહું પ્રણમું, તે તપસ્વાની પાયરે ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ ઇંદ્રીયોને ચસ્ય કરનાર અને વિષય કષાયને જીતનાર એ તપસ્વી જાણવો, તેમજ છતી સામર્થ્ય મન વચન કાયાના યોગને ધર્મ વ્યાપારમાં જોડે નહી તો વીર્યાચારના અતિચાર લાગે, એ પૂર્વોક્ત તપ ક્ષમા સહિત કરતાં થકાં નાનકથીત કર્મને પણ ક્ષય કરે છે અહો ઇતિ આશ્ચર્ય. સ્વદેપ સદય વસ્તુનો ત્યાગ કરવાથી પણ ઇન્દ્રિયોનો રોધ (અટકાવ) થાય છે માટે અનુક્રમે ચઢતે ચઢતે રંગે વિરતિ કરવાથી ઇન્દ્રિય રોધ રૂપ મહોરો સંવર થાય છે, અને ઇન્દ્રિયોના અટકાવ કરવા સાર જ તપ કરવો છે. ઇતિ રહસ્ય.

પ્ર: ૧૪૫-ભાવ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ-ચુના વિનાનું તંબોલ રંગ ન આપે તેમજ ખરબચા વિના વસ્ત્રાદિકે રંગ ન બેસે, તેમ દાન શીલ તપ ભાવના એ ચારે પણ અતઃકરણ શુદ્ધ ભાવ વિના નિસ્ફલ જાણવાં. મણી રતન ઔષધી મંત્ર યંત્ર તંત્ર જડીધુટ્ટી, દેવ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૧૫)

ઊપાસના, ભાવ વિના સિદ્ધ ન થાય. વલી ભાવના વસે પ્રશ્નચંદ્ર રાજપિંચે મુહૂર્ત માત્રમાં કેવલ જ્ઞાન લીધું, આપણી ગુરૂણી ચંદન ખાલાની સેવના કરતી અને પોતાના દુષણની નિંદા કરતી કેવલ જ્ઞાન પાંખી એવી મૃંગાવતસા દ્વિ-જયવંતી વર્તે. ધસારી પુત્ર મહોદા વાંસ ઊપર નરડી મોહોરે ચઢેલા ત્યાં મુનિ-વરને કોઇ શુદ્ધસ્થ શ્રુદ્ધે ગૌતરી ગથેલા દેખીને શુદ્ધ ભાવ કેવલ જ્ઞાન પામ્યા છે. કપીલનાં મે બ્રાહ્મણ મુનિને અશોકવની કાનામેવાડી માંહે આપણ મનથીજે.

જહા લાહો, તહા લોહો, લાહા લાહો પવદ્દ ॥

દોમાસાકળય કજ્જં । કોહીણ ન નીવદ્દ ॥ ૧ ॥

એ ગાથાનો અર્થ ધ્યાતો થકોની તીરમરણ પામી અતુકમે કેવલી થયો. વાસી ઊઠન : જે કરંબાદિકનો આહાર સાભે તે પછી નિમત્રણા પૂર્વક શુદ્ધ ભાવથી ખાતો થકો કેવલ જ્ઞાન પામ્યો એવો કુરગડુ મુનિ જયવંતો વર્તો. પાછલ ભવે આચાર્ય પરે હું' તો, જ્ઞાનની આશાતના પ્રભાવે મૂર્ખ થયો તે આપણ નામધ્યા તો થકો માસ તુસ મુનિ કેવલ જ્ઞાની થયો. હાથી ઊપર ચઢીને આવેલી મરૂ દેવી માતા શ્રીરાખવ દેવની અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની રીઢી દેખીને શુદ્ધ ભાવે શુક્લ ધ્યાના રૂઠ થઈ સિદ્ધિ પદ પામી જંધાતુ બલહીણ થયેલું એહવા અનીકા પુત્ર આચાર્ય ઊપર ભક્તિવંતવૈયા વચ્ચ કરતી થકી પુણ્ય ચુલા સદ્ધિ કેવલ પામી. શુદ્ધ ભાવે ગૌતમ શીષ્ય ૧૫૦૩ તાપસોનેકેહલ જ્ઞાન થયું. ખંધક સૂરિના શીષ્ય. ૫૦૦ સાધુ ઘાંણીમાં પીલાતાં પણ સમાધિ પણે જીવ પુદગલ ન્યારાગણી કેવલ જ્ઞાન પામ્યા, નગોડના કુલે કરી શ્રીવીરના ચરણને પૂજવાની વાંચ્છા કરતા છતી દુરગતા નામે સ્ત્રી ઊત્તમ ભાવથી દેવલોક ગઇ, શ્રીવીરને વીંદવા સાડ વાવ્યમાંથી નિકલતો દડકો માર્ગમાં ચાલતાં શ્રેણિકના ઘોડાના પગે મરણ પામી પોતાના નામે ઓલખાય એહવે, સુધર્મ દેવલોકે દદુર નામે દેવ થયો.

વલી ભાવના વશથી શ્રાવિકા મુનિને વાંદવા જતાં પાથીના પૂરે ભરેલી નદીએ માર્ગ આપ્યો, શ્રીચંદ્ર રૂદ્ર આચાર્ય ગુરૂએ દંડ પ્રહારે માર્યો થકો તેમને શીષ્ય નવ દીક્ષીત તે જ અવસરે શુદ્ધ લેરયાએ કેવલજ્ઞાન પામ્યો. રાણકિતનું બીજ ભૂત અને આત્મ ધર્મનો સખાઇ મોક્ષ મુખદાઇ એહવો ભાવ ધર્મ તેજ-શ્રેષ્ઠ છે, વલી ભરતાદિક ઘણા સિદ્ધિ પદ પામ્યા છે તે અત્રે અંથ ગૌરવના ભ-યથી લખતા નથી. એમ ભાવ કુલક પ્રકણે કહ્યું છે. પુનઃ માવમા મવનાશની ધૃતિ વચ્ચતાત, અર્થાત સંસારને ઊચ્છેદ કરનાર એહવી અને, યમ ભાવના છે તે તમારા રદ્યમાં નિરંતર વસો. ॥ સમ્યગ્ જ્ઞાન બલથી ભાવ ધર્મ સધાય છે. ધ.

પ્ર:-૧૪૬ શ્રુત ધર્મ કોને કહીએ કેમકે જૈની તથા અન્ય મતાવલથી પણ પોત પોતાના શાસ્ત્રને શ્રુત ધર્મ કહે છે, તે વારે ખરું શું સમજવું.

(૧૧૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૭૧—શ્રુત ધર્મ જીહાં ત્રીકોટી શુદ્ધ છે. એટલે આદિ, મધ્ય, અંત, શુદ્ધિ વિાધ, નિષેધ્યાદિકની વાજ્યામાં પરસ્પર અવિરોધ પણ હોય, અને તેની મુવર્ણની પેરે કસન, છેદન, તાણી તાપ નથી પરીક્ષા થાય છે જેથી શ્રુત ધર્મ અને કરંત સર્વજ્ઞ ભાષિત સત્ય છે. પરંતુ અન્ય મતવાલાનાં શાસ્ત્ર સમ્યક્ શ્રુત નહીં. એ તો શાસ્ત્ર રૂપ જાણવાં; કેમકે ત્રીકોટી અશુદ્ધ છે માટે, જેમકે આદિમાં અહિં શા ધર્મ લખે છે. મધ્યમાં ક્રિયા કાંડ કર્મ કાંડ હોય છે અને અંતે યજ્ઞ હોમાદિમાં જીવ વધની વાજ્યા હોવાથી નામ માત્ર શ્રુત ધર્મ કહેવાય પણ શ્રુત ધર્મ નહીં. શ્રુત ધર્મની વાજ્યા ધર્મબીદુ અંધમાં સવિસ્તર પણે કરી છે ત્યાંથી જેવી આ ઊપરથી સમજવાનું છે જે સર્વ પોત પોતાનાં શાસ્ત્રી અને ધર્મ અંગીકાર કરે છે. પરંતુ સ્વમત પરસ્પર વિરૂધ ભાવ હોવાથી તે સર્વે અજ્ઞાનિ કૃત્ય જાણવાં, અને શ્રીજૈનાગમ રૂપ શ્રુત ધર્મ તો આદિથી અંત શુદ્ધિ પદ પદે જે વાજ્યા ચાલી હોય તેને મળતી સર્વ સ્થલે ચાલી જાય જે માટે નયનિ ક્ષેપે કરીને એકાંત હોવાથી સર્વજ્ઞ ભાષિત સિદ્ધ થાય છે. અર્થાત જૈન શાસ્ત્રના કર્તા સર્વજ્ઞ તીર્થે કર ભગવાંન જ છે. તેમ જ શુદ્ધ ધર્મ દેખાડનાર પણ એજ છે.

પ્ર:-૧૪૭ એકત્ર સજીવની અનુકંપા અસંખ્યાતા થાવરાદિકજી હેવ હજાય છે જે માટે, ત્રસાતુરને કાચુ પાણી પાતાં અને જીવ્યાને સચિત ભોજન દેતાં શું લાભ છે ?

૭૨—પંચેંદ્રી જીવની અનંતિ પુન્ય પ્રકૃતિ છે. જેને દેખી અનંતાનું બધી કષાયખાત પડે. હૈયામાં કુરૂણા ઉપજે. પંચેંદ્રીની અનુપાથી શુભ પ્રણામ વડે પુન્યાનું બધી પુન્ય પ્રકૃતિ બાંધે, પૂર્વના અશુભ કર્મની નિર્જેરા પણ કરે. એકેંદ્રીની પુન્ય પ્રકૃતિ ઘણાં થોડી છે. અસંખ્યતા સમુદ્રના પાણીના જીવની પુનૈ થકી એક પંચેંદ્રી જીવની અનંત પુનૈ જાણવી હવે પ્રસંગે વ્યાવહારથી વિરાધનાનું ફલ કહે છે. પૃથ્વી, અપ, તેડી, વાડી એ ચાર થાવર થકી વનસ્પતિ-કાયના એક જીવની વિરાધના અનંત ગુણી અધિક જાણવી. તેથી એક એરેંદ્રીની વિરાધનાનું પાપ અસંખ્યાત ગુણ છે તેથી એક લાખ ગુણુ જાણવું તેથી એક ચૌરેંદ્રીનું હજાર ગુણુ પાપ જાણવું તે ચૌરેંદ્રી થકી એક પંચેંદ્રીનું પાપ સો ગુણુ અધિક જાણવું ઇતિ વ્યવહાર ફલ નિશ્ચય નયમતે તો પ્રણામ વસે ન્યુતા-ધિક પાપ લાગે છે. જેહવા જીવના અધ્ય વસાય તેહવું પાપ લાગે, માટે પ્રણામની પ્રબલતાથી લાભાલાભ જાણી યથા યોગ્ય વર્તવું.

પ્ર:-૧૪૮ એક વાર જીવને હણ્યો હોય, ખોટું આલ નાજીય હોય, ચોરી કરી હોય ઇત્યાદિ પાપસ્થાન સેવેલુ કેટલી વાર ઊદય આવે.

૭૩—જગન્યથી દશ ગુણુ ઊદય આવે એટલે એકવાર કોઈ જીવને માર્યો હોય તે દશ વાર મારનારો થાય. દશવાર આલ આપે, દશ ગુણુ વસ્તુ આપે એટલે એક રૂપેયો જીલવી લીધો હોય તે દશ આપે છુટે એ સામાન્ય પણે વ્યવહારથી જાણવું. નિશ્ચયથી તો તિમ્ર ભાવે વધારિક કરનારો । સો ગુણુતે

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૧૭)

લાખ ગુણો કોડ ગુણો કોડા કોડી અતી બહુ, જેહવા કપાયે કર્મ બાધ્યું હોય, તેહવું કર્મ ઊદય થાય, એમ ઊપદેશ માતાની ગાથા. ૧૬૭થી બહુ ઇતિભાવ.

પ્ર:—૧૪૯ છ પ્રકારે જીવ ધણાં કર્મ બાંધે છે તે કીમ.

ઊ:—૧ રાગ, ૨ દ્વેષ ૩ આર્તધ્યાન, ૪ રોદધ્યાન ૫ વિષય, ૬ કપાય, એ છ પ્રકારે આત્મા ધણાં કર્મ બાંધે છે, તે કહે છે, રાગદ્વેષ જીવના પ્રણામમાં વર્તે છે તેથી કર્મ બાંધાય છે તે ઊદય આવ્યાથી આર્તરોદધ્યાન થાય તેથી વિષય કપાય સેવે તેથી ધણાં કર્મ બાંધાય તેથી ભવ સંતતિ વૃદ્ધિ પામે છે. આટલે પૂર્વોક્ત છ પ્રકાર સંસારના બીજને બાળવા ઉદ્ધમ કરવો.

પ્ર:—૧૫૦ જીવને જન્મ લેઈ જાય છે તે ખરૂં છે કે નહીં. અને તે જીવને કર્મ કેવી રીતે શોધી કાઢે છે ?

ઊ:—સ્થુલ-શરીરમાંથી નિકળેલા અરૂપી જીવને કોઈ પકડતાર નથી. અનંતા જીવ સાથે જન્મ મરણ કરે છે. વળી ચમ (દુત) મરે છે તેને કોણ લેઈ જાય છે, આટલે આયુર્કર્મ અને ગતી નામ કર્મના ઉદયથી જીવ પરભવમાં જાય છે. જેમ દોરાવાલી સોયને ચમક પાપાણ આકર્ષણ કરે છે તેમ નરકાદિ ગતીનું સ્થાન તે ચમક પાપાણ સમાન છે અને આયુ ગતી નામ કર્મ તે લોહની સુઈ સમાન છે. અને જીવ દોરા સમાન છે. શુભાશુભ કર્માનુસારે અનુપૂર્વ જીવને ખેંચી લે છે અને તે કર્મ પણ કર્તાને સોંપી કાઢે છે.

તથા.

યથા ધેનુ સહસ્રેષુ વત્સો વિંદતિ માતરં,

તથા પૂર્વ કૃતં કર્મ, કર્તાર મનુગચ્છતિ. ૧

ભાવાર્થ:—હજારો ગાયોમાં વાછડુ પેતાની માતાને શોધી કાઢે છે તેમજ પૂર્વના કરેલાં કર્મ તે જીવ કર્તાને સાથે જાય છે, એટલે તેને સોંપી કાઢે છે.

આ ઉપરથી જીવને જન્મ લેઈ જાય છે એવી ભોળા ભોડાની ભ્રમણાનો છંદ થયો છે.

પ્ર:—૧૫૧ ઇન્દ્રને કર્તા માનવામાં શું હરકત છે કેમકે વસ્તુ પદાર્થ કર્તા વિના કેમ અને ?

ઊ:—ઇન્દ્રે કલકલ્ય જે કરવાનું તે કૃષ્ણ કર્યું છે અર્થાત્ સિદ્ધિ સાધન કર્યું છે; હવે શું બાકી છે જે કરે. ઇન્દ્રને રક્ષક કહે તો પણ હુપણ છે કેમકે જીવ ત્રણ રોગી સોગી ફાંસી, કેદી ચાર કોથી દ્રેપી દુર્ગતી પાતાદિની રક્ષા કેમ કરતા નથી, વળી કહેસો જે જેહવું પુન્ય પાપ કર્યું છે તેહવું ફળ આપે છે, તે વારે ઇન્દ્રે પ્રથમથીજ પાપ કરતાં કેમ નિવાર્યું નહીં. એહવી શક્તિ નહીં તો સર્વ શક્તિમાન કેમ કહીએ. પાપ અને તેનું ફળ જે જીવ ત્રણ રોગાદિથી સુક્ત મ કરે તો ઇન્દ્ર દયાળુ સ્થાના. વળી કહે જે રાજાની પેરે જેવાં કામ કરે તેને ઇન્દ્ર તેવી શિક્ષા કરે છે, પરંતુ તે પણ અયુક્ત છે. કારણ કે રાજાને ચોરાદિ-

(૧૧૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

કને બંધ કરવાની શક્તિ નથી અને ઈશ્વરને તો તમે સર્વ શક્તિમાન ગણો છો, વળી પાપીયોને પાપથી બંધ નહીં કરવાથી ઈશ્વર દયાળુ નથી, વળી ઈશ્વર જાણીને પાપ કરાવે છે અને વળી ડંડ આપે છે માટે અન્યાય છે. અને જાણે નહીં કહેશો તો અજ્ઞાની છે જાણીને રોકે નહીં તો નિર્દય અસર્થ, પણ પાતી રાગી દ્રેષી સિદ્ધ થાય છે. સારાંશ એ છે જે સર્વ જીવ જડ ચેતનના નિમિત્તથી પોતપોતાનાં નુન્ય પાપનાં ફલ સુખ દુઃખ ભોગવે છે તેને ઈશ્વર કૃત્ય કહેવું એ ભોળા લોકોને ભ્રમભળમાં નાંખવા જેવું છે. ઈશ્વરને જગતના કર્તા હતા કહેવાથી પૂર્વોક્ત અજ્ઞાની નિર્દય, અન્યાય, અસમર્થાઈ, આદે દુષણોનો સંભવ થાય છે. વળી કર્તાને કર્મ લાગે છે અને પ્રભુ તો નિરંજન એટલે કર્મભોષથી રહિત છે કર્તાને ભોક્તા હોય એટલે જે કર્મ કરે તે ભોગવે જેથી ભવચક્રમાં ભ્રમણ પડે માટે ઈશ્વર હોય તે ગભીરાસમાં આવી અવતાર લેજ નહીં.

યથા અનુષ્ઠપ છંદ.

દમ્ધે વીજે યથા ત્યં ત્યં પ્રમુર્ભવતિનાંકુર,

કર્મ વીજે તથા દધ્ધે નરોહતિ ભવાંકુરઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જે બીજ બલી ગયું તેનો ફરી અંકુર ઊગે નહીં. તેમજ કર્મરૂપ બીજ બલી ગયું તેનો ફરી ભવરૂપ અંકુર થાય નહીં. આ કહેવાથી વિશ્વલોકો પ્રભુને અવતારી કહે છે તે મતનું ખંડન થયું.

પરમેશ્વરને ફરી ગભીરાસ ધારણ કરવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી. કર્મનો કર્તા ચેતન છે. તે કર્મફલ લોહ અગ્નિવત જીવ સાથે એકમેક રહેલાં છે તે ઉદય થવાથી શુભાશુભ ફલ આપે છે. ઇલાં કર્મ જડરૂપ છે, પરંતુ જેમ ઝહેરી વસ્તુ ખાનારને મારે છે તેમ તે કર્તાને લાગુ પડે છે. વલી મદીરાવન ચેતનને મુઝવે છે. ઇલાં આલંબન ભૂત પરમેશ્વરને ઉપચારે સુખના કર્તા કહીએ પણ નિશ્ચયથી શુભાશુભનો કર્તા ચેતન છે, પ્રભુજી અનંત શક્તિવંત છે પણ ફેરવે નહીં, કારણ, રાગદ્વેષવાલાને મીત્રભાવ શત્રુભાવ હોવાથી એકને રાજ આપે બીજને કીંકર કરે, તે ઇલાં વીતરાગને ન ઘટે માટે પ્રાક્રમ ફેરવે નહીં. આ વિષે વચારે ચરચા જોવી હોય તો પ્રકરણ રતનાકર બીજ ભાગમાં આસ્તિક નાસ્તિકનો સંવાદ તથા જૈનતત્ત્વાદર્શ અથ અવલોકન કરવો.

પ્ર:—૧પર કર્મ તે શું અને તે કર્મને અન્ય મતીયો કેવા રૂપે માને છે.

ઊ—તૈસાદિકથી શરીર ચોપડીને કોઈ પુરૂષ નગરમાં ફરે તે વારે તેને શરિર ઉપર સુક્ષ્મ રજ પડવાથી તૈલ સંજોગે પરિણામાંતર થઈ મલરૂપ થાય છે. શરીરમાં ચીકાશ થાય છે તેમજ જીવને હિંસાદિ અઘાર પાપસ્થાનરૂપ જે અંતઃકરણના પરિણામ છે તે તૈસાદિ ચીકાશ સમાન છે, તેમાં જે પુદ્ગલ જડરૂપ મલે છે તેને વાસનારૂપ સુક્ષ્મ કાર્મણ શરીર કહે છે, એ શરીર જીવની

શ્રી જૈનતત્વસંબંધ.

(૧૧૯)

સાથે પ્રવાહથી અનાદિ સંબંધવાલું છે એ શરીરમાં અસંખ્ય તરેહની પાપ પુન્યરૂપ કર્મ પ્રકૃતિ સમાઈ રહી છે. તેને જૈનમાં કર્મ કહે છે. સાંખ્ય મતવાલા પ્રકૃતિ કહે છે. વેદાંતી ક્રમાયા કહે છે, નૈયાયક વૈશેષીક અદ્રષ્ટ કહે છે. બૌદ્ધ-વાસના કહે છે. અને વિના સમજે લોક એહવા કર્મને ઇશ્વરની લીલા કહે છે. પરંતુ સર્વજ્ઞ વિના એહવા કર્મની વિચિત્ર ગતીનું સ્વરૂપ કોણ કહે માટે જૈન તેજ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. એ અવિસંવાદ અને કાંત બ્રહ્મવું. ઇહાં જીવ અરૂપીને કર્મ રૂપી છતાં કેમ લાગે છે. તે વિષે સમજવું જે આકાશ અરૂપી અને ઘટાદિક રૂપી તેહને સંબંધ છે તેમ આત્માને કર્મ સંબંધ છે, ધર્મ સંબંધથી વચનાત પ્ર:—૧૫૩ કર્મ કેટલી પ્રકારનાં અને તેનું કાલમાન તા. આવણું, પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ બંધોધ્યા શાસ્ત્રાનુસારે કહેા.

ભ:—કર્મ અથાદિ સાસ્ત્રમાં અષ્ટ કર્મનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી દર્શાવ્યું છે તેમાંથી કીંચીત ભાવ લીખ્યતે જ્ઞાનાવર્ણી આદે આઠ દ્રવ્ય કર્મ કહીએ અને રાગદ્વેષ તે ભાવકર્મ કહીએ એ આઠ કર્મ જીતવાથી સિદ્ધને આઠ ગુણ પ્રગટ થાય છે, તે કહે છે.

૧ અનંતજ્ઞાન, ૨ અનંત દર્શન, અવ્યાબાધ મુખ, ૪ યથાજ્યાત ચરિત્ર ૫ અક્ષય સ્થિતિ ૬ અરૂપી ૭ અગુરુ લઘુ ૮ અનંતવીર્ય એવં અનુક્રમે જાણવા.

હવે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કપાયોગ એ ચાર હેતુ એ કર્મ આવે છે તેના ચાર બંધરૂપ ચાર થાંભ કહે છે.

પ્રકૃતિસમુદાય સ્વાત્, સ્થિતિકાલા વધારણં,

અનુભાગો રસોજ્ઞેયઃ । પ્રદેશોદલ સંચયઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—૧ સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ એ ત્રણ બંધનો જે સમુદાય તેને પ્રકૃતિ બંધ કહીએ.

૧ અધ્મ વસાય વિશેષે કરી ગ્રહણ કરેલાં જે કર્મ દલીકના કાલનો જે નિયમ તે સ્થિતિ બંધ કહીએ.

૩ કર્મના પુદ્ગલોના શુભાશુભ વા. ધાતી અધાતી જે રસ તે અનુભાગ વા રસ બંધ કહીએ.

૪ સ્થિતિ તથા રસની અપેક્ષા વિના કર્મ પુદ્ગલોના દલીકોનું જે ગ્રહણ કરવું તેને પ્રદેશ બંધ કહીએ.

એવં ચાર બંધ મોદક દ્રષ્ટાંતે જાણવા.

વલી વિશેષ કહે છે—કોઇ કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનને આચ્છાદન કરનારી, કોઇના સ્વભાવ દર્શનને આવરણ કરવાનો કોઇ આનંદ દેનારી, કોઇ સમક્ષિતે ધાત કરનારી ઇત્યાદિને કર્મ પ્રકૃતિ કહીએ. ૧ કોઇ ત્રીસ કોઇ કર્મ સીતેર કોલકોડી સાગર શુદ્ધિ ટકી શકે છે તેને કર્મ સ્થિતિ કહીએ. ૨ તેજ કર્મને વિષે કોઇમાં એકઠાણીયો કોઇમાં બહુ ઠાણીયો રસ હોય છે તેને અનુભાગ કહીએ. ૩ તેજ કર્મને વિષે કોઇમાં અદ્ય પ્રદેશ હોય કોઇમાં ઘણા હોય ઇત્યાદિ પ્રદેશોના સંચયને પ્રદેશ બંધ કહીએ. ૪ તે કર્મની મુલ પ્રકૃતિ આઠ છે. ઉત્તર પ્રકૃતિ.

(૧૨૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૧૫૮ છે તે મિથ્યાત્વાદકના મેલાષે કરીજીવને વ્યાપારે આકર્ષણ કરેલી કર્મવર્ગણા એટલે કર્મ પુદ્ગલસમુહ તેને આવર્ણ કહીએ, હવે તે જ્ઞાનાવર્ણ આદેનો વીશેષ સમજીતી આપે છે. તે નીચે સુજળ સમજાવું.

૧ વિશેષ બોધજ્ઞાનનું આચ્છાદન કરે, ઢાંકે, આવરે તે જ્ઞાનાવર્ણ કહીએ, આંખના પાટા સમાન તેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની જાણવી ત્યાં મુઘી ટકી શકે છે.

૨ તેમજ સામાન્ય બોધરૂપ દર્શનનું આચ્છાદનને દર્શનાવર્ણ પ્રતિહાર સમાન ત્રીસ કોડકોડી સાગર સ્થિતિ.

૩ સુખ દુઃખરૂપણે અનુભવ કરાય છે તે વેદની કર્મ અસિધાર મધ લેપવત ત્રીશ કોડકોડી સાગર સ્થિતિ.

૪ સદઅસદ વિવેકથી જે ચિકલ કરો નાંખે મોહ ઉપજાવે તે મોહની કર્મ, મઢીરા સમાન સીતેર કોડકોડી સાગર સ્થિતિ.

૫ જેથી ગત્યાંતરે જબું થાય વા ભવાંતરે નિશ્ચય ઉદય આવે તે આયુ-કર્મ હેડા વા બેડી સમાન, તેત્રીશ કોડકોડી સાગરમાન.

૬ જે જીવ પ્રતે દેવાદિ ગતી એકેંદ્રીયાદિ જાતી પ્રમુખ પર્યાયના અનુભવને કરે તે નામ કર્મ ચીતારા સમાન. વીશ કોડકોડી સાગર સ્થિતિ.

૭ જેણે કરી આત્માને ઊંચ નિચ શબ્દે કરી બોલાવાય છે તેને ગોત્ર કર્મ કહીએ. કુલાર ગટવત વીશ કોડકોડી સાગર સમાન.

૮ જેણે કરી દાંનાદિક લબ્ધિયોનો નાશ થાય છે તે અંતરાય કર્મ ભંડારી સરખું ત્રીશ કોડકોડી સાગર સ્થિતિ જાણવી.

કર્મ એટલે જીવે મિથ્યાત્વાદિ હેતુએ કરીને જે આત્મા સાથે પુદ્ગલ બાંધીએ તેને કર્મ કહીએ. યથા ક્રીયતે ક્ષતિ કર્મ, ક્ષતિ વ્યુષ ત્યા-જે કરાય તે કર્મ કહીએ, તેના પુદ્ગલ અંજન ચુરચુથી ભરેલા ડાલડાની પેઠે સર્વ લોકાકાશમાં નિરંતર વ્યાપી રહ્યા છે તેને ક્ષીર નીરની પેરે કર્મ વર્ગણા દ્રવ્ય અને આત્માનો તાદાત્મ સંબંધ જે કારણ માટે થઈ રહેલો છે તે માટે કર્મ કહેવાય છે, તે જીવે કરી કરાય છે. કર્મ દલને વિષે અનંત પ્રદેશીયા સ્કંધ તેના પ્રદેશ પ્રતે અનંતારસાણએ યુક્તને કર્મપણ જીવ ગ્રહણ કરે છે. આત્મતત્વપણું સમાન છતાં પણ કોઈ રંક કોઈ રાજ છે. કોઈ મુર્ખા, કોઈ પંડીત, કોઈ એકેંદ્રી, કોઈ પંચેન્દ્રી, ઇત્યાદિ અંતર, કર્મનું નિબંધ છે, માટે કર્મ પુદ્ગલ સ્વરૂપી છે.

હવે તે કર્મ શુક્લ ધ્યાનરૂપ તીવ્ર અજ્ઞિએ કરી દલે છે જેમ સુવર્ણાદિ ધાતુને પાષાણનો અનાદિપણે મલ સખંધ તીવ્ર અજ્ઞિ સંજોગે બલે છે તેમ. પછે શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે તેને પછે કર્મ બંધ ન થાય સકલ લોકો જ્ઞાનાવર્ણી કર્મના ક્ષયોપશમને લીધે ચતુર થઈ બુદ્ધિબલે સુદૃઢ વસ્તુનો વિચાર કરવા સમર્થ હોવાથી સુખ વેદે છે. વડી સુખ દુઃખ કારણ કર્મ છે એમ જાણી તે સમભાવે વેદે છે. તેથી નવાં કર્મ બાંધતા નથી. અને અજ્ઞાની જીવ ઉદય આવ્યા કર્મ વેદે છે. અને નવાં કર્મ અશુભ ભાવે બાંધે છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૨૧)

માટે જ્ઞાતા શ્રેષ્ઠ છે. તે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે નિચે મુજબ જાણવું.

૧ જાણે તે મતિ કહીએ, પાંચ ઇંદ્રિયો તથા મનોધારે કરી નિયત વસ્તુને જાણે કરી જણાય વા મનાય તેને મતિજ્ઞાન કહીએ તેના ૨૬ ભેદ છે. ઇહાં સમકિતની દ્રષ્ટી તે મતિજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વની બુદ્ધિ તે મતિ અજ્ઞાન.

૨ શ્રવણ શ્રુત—એટલે જે સંભલાય તેને શ્રુત જ્ઞાન કહીએ તેના ૧૪ ભેદ છે.

૩ ઇંદ્રીયાદીકની અપેક્ષા વિના આત્માને વિષે જે સાક્ષાત અવધાન એટલે અર્થ ગ્રહણ થાય છે. તેને અવધી જ્ઞાન કહીએ તેના ૭ ભેદ છે.

૪ મનતું સર્વથકી જાણવું તેને મન પર્યવ જ્ઞાન કહીએ વા મનચિંતનાતું ગત પરિણામ તેતું જે જ્ઞાન તેને મન પર્યવ જ્ઞાન કહીએ. તેના બે ભેદ છે.

૫ કેવલ એટલે એક અર્થાત જે મતી આદિ જ્ઞાનની અપેક્ષા વિનાતું હોય તેને કેવલજ્ઞાન કહીએ, ત્રણ કાલનો યથાવસ્થીત ભાવ જેથી પ્રગટ થાય તેને કેવલજ્ઞાન કહીએ તેનો એકજ ભેદ છે તે સર્વોત્તમ છે. હવે પ્રથમ જે મતિ શ્રુત એ બે જ્ઞાન હોય તો જે પછી અવધી આદિ બીજાં જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. તે માટે પહેલું મતિ આદિ ગણાય છે. મતિ તે શ્રુતતું કારણ છે અને શ્રુત જ્ઞાન તે મતિતું કાર્ય છે. અવધિ મન પર્યવ કેવલ એ ત્રણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન આત્મ ઉપયોગનાં છે જાતી સ્મરણ જ્ઞાન તે મતિજ્ઞાનમાં ધારણનો ભેદ છે. ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ તે પણ મતિજ્ઞાનના ભેદમાં છે, તે કહે છે.

૧ રોહાની પેરે ઉપજે તે પહેલી ઉત્પત્તીકી બુદ્ધિ વા મતિ કહીએ, જે અદીદી સાંભલી ઉપજે તે.

૨ ગુરનો વિનય કરતાં બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય તે વિનયકી બુદ્ધિ કહીએ.

૩ કાર્ય કરતાં કરતાં અભ્યાસ વિશેષ બુદ્ધિ થાય તે કાર્મીણી બુદ્ધિ કહીએ.

૪ વચના પરિપાકથી વૃદ્ધને બુદ્ધિ ઉપજે તે પરિણામીકી બુદ્ધિ જાણવી. ૬૦ પુનઃ ૧ અવગ્રહ મતિ પ્રથમ વસ્તુ ગ્રહણ તે. ૨ ઇહામતિ—વિચારવાતું ૩ અપાયમતિ—તે વસ્તુનો નિર્ણય કરવો. ૪ ધારણમતિ—ધારી રાખવો તે. ૬૦ હવે શ્રુત જ્ઞાની તે દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ ભાવથી ઉપયોગી થકો સર્વ ભાવને જાણે દેખે માટે કેવલી સંખ્યા કહીએ. ઇહાં ઉત્તર ભેદની વાળ્યા ઘણી સમજ વા યોગ્ય છે. પણ દુકામાં બસ છે. મતી શ્રુત એ બે ઇંદ્રીજનીત છે. એટલે પાંચ ઇંદ્રી છડું મન તેના જોગથી થાય છે માટે આત્મ અને પરના સંજોગ થાય છે.

શીખ્ય—એકેંદ્રીને વિશે શ્રુત કેમ સંભવે.

ગુર—પારો સીનું રૂપ દેખી દોરે છે અને બકુલાદિકતું ફુલ ખીલે છે તે લેખે એકેંદ્રીને શ્રુત કહ્યું છે.

(૧૨૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

“મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય યોગ, એ ચાર મૂલ ભેદ તેના ઉત્તર ભેદ પૃથક છે. જેથી કર્મ આવે છે માટે આશ્રય કહીએ. ઈહાં કર્મ વિપાકતામા પહેલા કર્મ અર્થને વિષે આઠે કર્મના બંધ હેતુ કહ્યા છે તે મધ્યેથી પ્રથમ જ્ઞાનાવર્ણના બંધ હેતુ કહે છે.

૧ પાંચ જ્ઞાનની, જ્ઞાનવંતની, જ્ઞાનોપગરણની પ્રત્યનીકતા જે અનિષ્ટપણું પ્રતિકુલપણું કરેલું, જ્ઞાન જ્ઞાનીનું માકું થાય તેમ કરે, જ્ઞાનદાયક ગુરૂ આલવે જાણુને અજાણુ કહે, જ્ઞાનનો અગિશરઆદિકે વિનાશ કરે જ્ઞાનવંત તથા જ્ઞાનોપગરણ ઉપર દ્વેષ કરતાં અંતરંગ અરૂચી મત્સર ધરતા લણુતાને અંતરાયને અનપાણી વસ્તી વચ્ચે નીચેલાં કાર્યોતરે જોડતાં વાર્તાતરે લગાવતાં પડનવિછેદ કરતાં જ્ઞાનવંતની આશાતના કરતાં, મર્મ પ્રકાશવે કરીને આલદેવે કરી. પ્રાણાંત કષ્ટ દેવે કરી. આચાર્યોદિકને અવિનયે, અકાલે સઝાય કરતાં યોગોપધાન હીણુ લણુતાં, અસઝાયે સઝાય કરતાં જ્ઞાનોપગરણ પાસે છતાં લથુ નીતી વડી નીતાં મનુન કરતાં, પગ લગાડતાં, થુંક લગાડતાં, જ્ઞાન દ્રવ્ય વિશ્વાસતાં, ઉવેખતાં, જ્ઞાનાવર્ણ કર્મ બાંધે.

હવે કેટલાક લોકો લખેલા કાગલ પલાડી કુટીને ટોપલા ત્રાજવાં કરે છે, વલી કેમક ગુલાએ (ગાંડે) ઘસે છે અને કેમ વડીનીત જે ક્ષાડામાં બેઠા છતાં વાતો કરે છે, અશુચિ છતાં શબ્દોચાર કરે છે, વલી તેવાજ સ્થાનકે અક્કર લખીત લાજન તથા વચ્ચે રાખે છે. પુસ્તકના ઠાંમે અશુચી ટાલે નહીં તે સર્વે જ્ઞાનને બાધકકારી છે.

૨ દર્શનાવરણ, દર્શન પ્રત્યનીકતાદિક દોષે કરી બંધાએલ એટલું વિશેષ કે દર્શન તે સદ્ગુ અચ્છુ પ્રમુખ દર્શની સાદ્ગુ તેની પાંચે ઈંદ્રીયાના ઉપર માકું ચીંતવતાં તથા સમ્મતી તત્વાર્થ દર્શન પ્રભાવક શાસ્ત્ર તેનાં પુસ્તક તે ઉપર પ્રત્યનીતાદિ સમાચરતાં થકાં જીનપડિમાની અતી આશાતના કરતાં થકાં દર્શનાવર્ણ કર્મ બાંધે.

૩ શાતા અશાતા વેદનીના બંધ હેતુ કહે છે.

ગુરૂ તે માતાપિતા ધર્મોચાર્ય તેની લક્ષિત સેવા કરતાં, સંજમ જોગે સાચવતાં ક્ષમા કરતાં પરજીવ દુઃખી દેખી મુક્ત કરવાનો વાંછા ધરતાં નિર્દુષણ વ્રત પાલતાં, કષાયજીપવે કરી ઉદ્ધવ આગ્યા તે નિર્મૂલ કરતાં સુપાત્ર અલયવદાન દેતાં, સર્વ જીવને ઉપગાર કરતાં હીન ચીંતવતાં ધર્મને વિષે થોર પરિણામ રાખતાં એટલે મરણાંત કષ્ટ આવે પણ ધર્મ ન મુકતો એવો પ્રિયધર્મી, બાલવૃદ્ધ જ્ઞાનાદિકનું વૈયાવચ કરતો. ધર્મવંતને ધર્મ કર્તવ્યમાં સહાય દેતો ચૈત્યલક્ષિ રૂડી પેરે કરતો, સરાગ સંજમે દેશ વિરતિ પાલતો, અકામ નિર્જરા બાલતપ શૌચ સત્યાદિક શુભ પરિણામે વર્તતો જીવ શાતા વેદનીય કર્મ બાંધે.

એથી વિપરીત તે ગુરૂને વિરાધતા કોધે વર્તતો નિકરૂણા પ્રવર્તતો વ્રત લેધ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૨૩)

વિરાધતો સામાચારીલોપતો, ઘણા કષાય ઉદ્દીરતો, કૃપણતાએ ધર્મને અસ્થીર પણે ચૈત્યાદિકની આશાતનાએ શીલ લોપતો, વૃષભ અથ્વે પ્રમુખને દમતાં, નાથતાં આંકતાં પીડા દેતાં પરને શોક સંતાપ ઉપજવતાં અવિરતિ, અહિત પરિણામે જીવ અશાતા વેદનીય કર્મ ઉપાર્જન કરે.

૪ મોહની કર્મના બંધ હેતુ કહે છે.

“હિન્માર્ગની દેશનાએ, જ્ઞાનાદિ સન્માર્ગનો વિનાશ કરતો દેવ દ્રવ્ય હરણ કરતો વિણાસતો ઊવેખતો, અરિહંત સિદ્ધમુનિ સંધ ચૈત્ય શ્રુતાદિકની પ્રત્યનિકતા પ્રતિકુલપણે આવરતો દ્રેષ કરતો, અવર્ણવાદ બોલતો, પ્રવચનનું માકું દેખાડતો, નિંદા કરતો અવશ કરતો, ઘણા જીવના બોધી બીજ હણતો. દર્શન મોહની જે મિથ્યાત્વ મોહનીકર્મ બાંધે પૂર્વે બાંધેલું હોય તે નિકાચીત કરે. કોધાદિક કષાય. ૧૬ હાસ્યાદિક. ૯ નો કષાય એ બે પ્રકારે જીવ ચારિત્ર મોહની બાંધે તે કહે છે. અનંતાનુ બંધીયા કોધાદિકને ઉદયે સઘડા કષાય બાંધે, અપ્રત્યાખ્યાનીને ઉદયે બાર કષાય બાંધે. પ્રત્યાખ્યાનીને ઉદયે ઉતરતાં આઠ કષાય બાંધે. સંજલના ઉદયે સંજલના ચાર કષાય બાંધે. ભાંડ ચેષ્ટા કરતો. બહુ બોલતો હાસ્ય કરતો જીવ હાસ્ય મોહની બાંધે. વિચિત્ર ક્રિડા રસે મુખરીપણે કામણ કરતો, પરને કુતુહલ દેખાડતો રતી મોહની કર્મ બાંધે. પરસ્પર સંલેડા લગાડતો, પરને અંરતી ઉચાર ઉપજવતો અશુભ કર્મ કરવા ઉત્સાહ ધરતો. શુભકાર્યે ઉત્સાહમાં જતો. નિસ્કારણે આર્તધ્યાને વર્તતો અંરતી મોહની બાંધે. પર જીવને ત્રાસ પમાડતો નિર્દય પરિણામી થકો જીવ જીવ મોહની કર્મ બાંધે. પરને શોક સંતાપ ચીંતા ઉપજવતો તપાવતો શોક મોહની કર્મ બાંધે. મુનિના મલમલીન ગાત્ર દેખી નિંદા કરે. મુગ કરતો. દુઃખજા મોહની કર્મ બાંધે. શબ્દ રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ એ પાંચ અનુકુલ વિષયને વિષે આત્યંત આશક્ત થકો, પરની અદેખાદ મત્સર ધરતો થકો આયા મુષા સેવતો કુટીલ પરિણામે પદદારા સેવતો જીવ સ્ત્રી વેદ બાંધે. સરલપણે સ્વદારા સંતોષે ઈર્ષા રાહિત, મંદ કષાય, જીવ પુરૂષ વેદ બાંધે. તીવ્ર કષાયે દર્શનીનું શીલ ભંગવતો તીવ્ર વીષમ પશુ ધાતક મિથ્યાત્વી જીવ નપુષક વેદ બાંધે ચારિત્રીયાનો દોષ દેખાડતો, અસાધુના ગુણ કરતો કષાય ઉદ્દીરતો જીવ ચારિત્ર મોહની કર્મ બાંધે.

૫ આયુકર્મના બંધ હેતુ કહે છે.

૧ મોહારંભી, ચક્રવર્તિની રીદ્ધિ ભોગવતો અન્ય રીદ્ધિ ભોગવતો ઘણી મુઠ્ઠા પરિગ્રહ સહિત અવિરતિ પરિણામે અનંતાનું બંધી કષાયને ઉદયે પંચે. દ્રીની હત્યા નિઃશંકપણે કરતો, મઘમાંસાદિ સાતે કુવ્યશન સેવતો કતંઠન જે કર્યા ગુણનો હણનાર, સ્વામિદ્રોહ, મીત્રદ્રોહાદિક મહેઠાં પાપ આવરતો ઉત્સવ ભાખતો પા પડચી મિથ્યાત્વનો મહીમા વધારતો, રૂદ્ર પરિણામે કૃત્ત દિ ત્રણ લેસ્યાએ વર્તતો જીવ નારકીનું આયુ બાંધે. ઠાંણાંગે તો મોટા આરંભથી, ૧ મોટા પરિગ્રહથી ૨ પંચેન્દ્રિયના વધથી, ૩ માંસ ખાવાથી, ૪ એવં ચારથા-

(૧૨૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

નકે જીવ નરકાયુ બાંધે. ૨ ગુઠ દૃઢ્યનો ધણી, મૂર્ખ ધૂર્ત મિથ્યાત્વાદિક કપટી સત્ય સહિત, ધૃત્યાદિ માયા અજ્ઞાનના તીવ્ર મોહાદિકે જીવ તિર્યગાયુ બાંધે. મનુષ્ય તિર્યચ સહજે ઉપાય કર્યા વિના ૩ મિથ્યાત્વના મંદ રસોદયે કરી કષાયના મંદ રસોદયથી રજ રેખા સમાન કષાયે વર્તે. પ્રકૃતિએ ભદ્રક, દાંત દેવા તીવ્ર રૂચીવંત ક્ષમા આર્દ્રવ માર્દવ સત્ય શૌચાદિ મધ્યમ ગુણે વર્તે. દેવ ગુરૂ પૂજપ્રિય કાષોતલેસ્થા પરિણામે જીવ મનુષ્યાયુ બાંધે. અર્થાત અદ્ય કષાયવંત, દાંત દેવાની રૂચી મધ્યમ ગુણવંત મિથ્યાત્વ મંદ રસોદયે કરી મનુષ્યાયુ બાંધે. ૪ મનુષ્ય તિર્યચ અવિરતિ સમકિતપણે દેવાયુ બાંધે. સુમીત્ર સંજ્ઞેગે, ઘોલના પરિણામે ધર્મરૂચીપણે દેશવિરતિગુણે સરાગ સંજ્ઞે દેવાયુ બાંધે. બાળ તપ એટલે દુઃખ ગભિત મોહ ગભિત વૈરાગ્યે કરી દુષ્કર કષ્ટ પંચાશ્રિ સાધન રસ પરિત્યાગાદિ અનેક મિથ્યાત્વ જ્ઞાને તપ કરતો અત્યંત આકરા રોષ ગારવે તપ કરતો અસુશાદિક આયુ, બાંધે. તથા અકામ નિર્જરાએ અજ્ઞાનપણે ભુખ ત્રશા તાપ તાઠ રોગાદિક કષ્ટ સહે તો સ્ત્રી અણુમલવે શીલ પાલતો, વિષય સંપત્તિ અભાવે વિષય અણુસેવતો ઇત્યાદિ અકામ નિર્જરાએ બાલ મરણે કરી વ્યંતરાદિક યોગ આયુ બાંધે. મિથ્યાત્વીના ગુણ પ્રશંસતો મહીમા વધારતો પરમાધામીનું આયુ બાંધે. આશંકા—મિથ્યાત્વીને દેવાયુ કેમ સંભવે. સમાધાન—શીલવ્રતપણે દેવાયુ બંધ હેતુ કહેવો એમ તત્વાર્થ ટીકા મધ્યે કહ્યું છે અને સંજ્ઞા વિશેષરૂપ અધ્યવસાએ કરી મન રહિત સમુર્થમ પણ દેવગતી પામે એમ સંગ્રહણી ગાથા. ૧૪૯ માં કહ્યું છે. તેમજ અકર્મ ભૂમિના મનુષ્યને અણુવ્રત માહાવ્રત બાલ તપ અકામ નિર્જરાદિક દેવાયુ બંધ હેતુ વિશેષ નથી ત્યાં પણ શીલવ્રતાદિ શાંત દાંત ગુણની વિશેષતાથી દેવાયુ બાંધે.

૬ નામ કર્મના બંધ હેતુ કહે છે.

સરસ જે કપટ રહિત, કેઇને પણ કુશ તોલ માપે કરી ઠગે નહી, પરવચન બુદ્ધિ રહિત, ત્રણ ગારવે રહિત. પાપભીરૂ, પરોપકારી સર્વ જનપ્રિય ક્ષમાદિ ગુણ યુક્ત તે સુર ગત્યાદિક શુભ નામ કર્મની ત્રીશ પ્રકૃતિ બાંધે. અપ્રમત્તપણે ચારિત્ર પાલતો આહારકલ્પિક બાંધે. અરિહંતાદિકનાં વીસસ્થાનક આરાધતો જીન નામ કર્મ બાંધે. એથી વિપરીત જે ઘણો કપટી કુશ તોલ માન માપ કરતો પરને ઠગતો પરદ્રોહી પંચાશ્રવે રક્ત ચૈત્યાદિકનો વિરાધક, વ્રત લેછ વિરાધતો, ત્રણગારવે રાતો, હિનાચારી, એહયો જીવ નરક ગત્યાદિક અશુભ નામ કર્મની ૩૪ પ્રકૃતિ બાંધે એવં ૬૭ પ્રકૃતિના બંધ હેતુ બાણવા.

૭ ગાત્ર કર્મના બંધ હેતુ કહે છે.

જ્ઞાનાદિ જ્યાં જેટલા ગુણ બાણે ત્યાં તેટલા કહે. અવગુણ દેખી નિંદે નહી, આઠ મદ રહિત. ભણવા ભણવાની રૂચી નિરંતર પ્રકર્ષે કરી કરે. નિર અહંકારપણે શાસ્ત્રાર્થ સમજાવે, હેતુ દ્રષ્ટાંત દેખાડી સુમતિ પમાડે કુમતિ ટાલે

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૨૫)

ઇત્યાદિક્ષર હિત કરતો જીવ ઊંચ ગોત્ર બાંધે. જીન પ્રવચન, સિદ્ધ, સંધાદિક્ષનો અંતરંગ પ્રતિબંધવંત એહવો જીવ ઊંચ ગોત્ર ઊંચ જાતી ઊંચ કુલાદિક્ષ કર્મ બાંધે. એથો વિપરીત ગુણવાળો જે મત્સરી આઠમદે સહિત, અહંકારે કરી ભણે ભણાવે નહી, જીન પ્રવચન સંધાદિક્ષનો અભક્ત એહવો જીવ હીણ જાત્યાદિક્ષ ગમ્ય નિચ ગોત્ર બાંધે એમ કર્મ વિપાક ગાથા ૬૦ થી જાણવું.

૮ અંતરાય કર્મના બંધ હેતુ કહે છે.

શ્રી જીન પૂજનો નિષેધ કરનાર પર હીતનું વિન્ન કરતો અંતરાય કર્મ બાંધે પોતાની મતીએ કરી જીન મત વિપરીતાથે પડપોતો અનંત સંસાર વધારે તે વારે અનંત જીવનો ધાતક થાય બીજને પણ ઊન્માર્ગે પ્રવર્તાવે, અનંત જીવ ધાત કરે તેથી અનુબંધ હિંસાવંત તથા અનુબંધ મૃધાભાષી તીર્થંકર અદ્વિત-માર્ગે પ્રવર્તક ઇત્યાદિક્ષ અનુબંધે અઠાર પાપસ્થાનનો સેવનાર જીવ અંતરાય કર્મ બાંધે. તથા સાધુને દાન લાભાદિક્ષનો અંતરાય કરતો મોક્ષ માર્ગ હણતો એહવો જીવ પણ અંતરાય કર્મ બાંધે. ઇહાં અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ કહેવા સારૂ શિષ્ય—અંતરાય કર્મના ઉદયથી શું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે?

ગુરૂ—પ્રવચન સારોદ્ધાર ૨૧૬ માં કહ્યું છે જે—

૧ છતી જોગવાઈએ દાંન આપી શકે નહી તે દાનાંતરાય જાણવું.

૨ છતી વસ્તુ આપનાર આપતો હોય પણ જેના ઉદયથી પ્રાપ્તી ન થાય તે લાભાંતરાય જાણવું.

૩ ભોગની છતી સામગ્રીએ પણ ભોગવી શકે નહી તે ભોગાંતરાય કર્મોદય જાણવો.

૪ ભલીશુદ્ધ પ્રયુષ ઉપભોગ સામગ્રી છતાં પણ ભોગવી શકે નહી તે ઉપભોગાંતરાય કહીએ.

૫ શરીરે પુષ્ટ ગાદો નિરોગી છતાં પણ અશક્ત ત્રણમાત્ર ભાગી શકે નહી તે વીર્યાંતરાય કર્મોદય જાણવો એમ જાણી કોઇ પ્રાણીએ અંતરાય કર્મ બાંધવું નહી.

ઇહાં ૧ બંધ—આત્મ પ્રદેસને કર્મ પ્રમાણુ સાથે અગ્નિલોહવત સર્વોસે મલવું તે એકમેકથવું વા—નવા કર્મનું અહણુ તે ઇહાં પ્રપ્ત બંધાદિ ચાર પ્રકાર સુધના દ્રષ્ટાંતે કહ્યા છે તીહાં સોયોનો સમૂહ આંગલીથી જુદો થાય તેમ કોઈ કર્મદલ સહજ સ્વરૂપ પ્રાયચ્છિતે છુટે ૧ સોયોનો સમુદાય દારીએ બાંધેલો પણ હસ્તગત છોડવાથી જુદો થાય તેમ વિશેષ ગુરૂદત્ત પ્રાયચ્છિતે છુટે. ૨ સોયોનો સમૂહ કટક જવાથી બહુ પ્રયાસે જુદો થાય તેમ અધિક અધિક પ્રાયચ્છિતે છુટે. ૩ સોયોનો સમૂહ ગાલીને ગાલો કરેલો પ્રબલ પ્રયાસે છુટો થાય નહી. તેમ ઇહાં પૂર્વના ત્રણ સીથીલબંધ ઉપાયથી છુટીએ પરંતુ ચોથાં નીવડ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન વર્તિ નિકાચિત્ત કર્મ બંધ ભોગવ્યા વિના છુટે નહી. ૪ એમ જાણી હે ભવ્ય પ્રાણીઓ તીવ્ર ભાવે અશુભ કર્મની ગાંઠ પડતાં પાછા પડજો અને શુભ

(૧૨૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

કાર્યમાં ભલા પ્રણામનો રસ હશે તેમ કરજો એજ સાર છે કેમકે ૧ પ્રકૃતિ નિકા-
ચિત્ત ૨ સ્થિતિ નિકાચિત્ત ૩ અનુભાગ નિકાચિત્ત ૪ પ્રદેશ નિકાચિત્ત તે
ભોગવ્યા વિના છુટે નહીં એમ કાણાંગે કહ્યું છે માટે.

૨ ઉદય—કર્મ પ્રમાણના ગુણાશુભ રસનું ભોગવવું તે વિપાકે કરી કર્મ
પુદ્ગલનું વેદવું તે.

૩ ઉદીરણ—સત્તામાંથી અકાલે કર્મદલ ખેંચીને ઉદયમાં લાવવાં તે ખેં-
ચીને વેદવું તે.

૪ સત્તા—આંધ્યા તથા સંકમ્યા જે પરમાણુ તે જ્યાં લગે નિર્જરે નહીં
ત્યાં લગે તેનો જે સદ્ભાવ તેને સત્તા કહીએ વા છતાંનો ભાવ તે સત્તા
કહીએ વા કર્મ પ્રકૃતિનું જીવ પ્રદેશ સાથે અસી રહેવું તે.

બહી આઠ કરણ કહ્યાં છે તે નામ આત્ર કહે છે.—

૧ બંધન કરણ, ૨ સંકમણ કરણ, ૩ ઉદયવર્તના કરણ, ૪ અપવર્તના કર-
ણ, ૫ ઉદીરણ કરણ, ૬ ઉપશમના કરણ, ૭ નિધન કરણ, ૮ નિકાચિત્ત કરણ
એવં આઠ જેનો વિસ્તાર સાંભલતાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયા વિના રહેજ નહીં
તે ગુરુગમ ધારવું. સારાંસ જે સારાં પ્રણામે સ્થિતિ પ્રકૃતિને ઘડે છે અને
હીન પ્રણામે વધારે છે. સારા પ્રણામે પુન્ય રસ વધે છે અને પાપરસ ઘટે છે,
તેમજ હીન પ્રણામે પાપરસ વધે છે અને પુન્યરસ ઘટે છે માટે આત્માર્થિ પુર-
ષોએ નિર્મલ ગંગ જલવાતર રૂઠા પ્રણામ રાખ્યાઅન્ય મતાવલંબીઓએ અનેક
અંધની રચના કરી છે. પરંતુ જૈન મતમાં સર્વજ્ઞ કેવલ જ્ઞાનીના વચનાનુસારે
પૂર્વાચાર્યોએ ૧ કર્મ વિપાક ૨ કર્મ સ્તવ ૩ બંધ સ્વામીત્વ, ૪ પરશીતી, ૫
શતક, ૬ સપ્રતિકા, એવં છ કર્મ અંધની જે રચના કરી છે તે બીજાને અપૂર્ણ
જ્ઞાને કર્મ પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ બુદ્ધિગમ્ય થતું નથી. તેથી બીજા અન્ય શાસ્ત્રમાં
સમ્યગ પ્રકારે આવી ભંગ જલમાં પ્રવેશ થવાનું મુચ્ચું નથી, આથીજ સિદ્ધ
થાય છે કે જૈનાગમના કર્તા સર્વજ્ઞ છે એ નિઃસંદેહ છે, આવા પ્રકારે કર્મ પ્રકૃ-
તિના વેત્તા પુરુષો શુભાશુભ કર્મનો અનુભવ કરી માધ્યસ્થભાવે વર્તે છે તેથી
નવાં કર્મ બાંધતા નથી. અને પુર્વના સચિતને ભોગવી છુટે છે. વા. નિર્જરે છે.

શિષ્ય કહે છે કર્મ રૂપી છે કે અરૂપી છે

ગુરુ—કર્મ રૂપી છે અને અરૂપી પણ છે, જ્ઞાનાવણાદિ આઠ કર્મ રૂપી છે
છે, તે દ્રવ્ય કર્મ છે. અને રાગ દ્વેષમદ્ધ આત્માની અશુદ્ધ પરિણતી થાય છે
તે ભાવકર્મ અરૂપી છે, તેની સમ્યગ જ્ઞાની સમકિતી જીવો નિર્જરા કરે છે. માટે
નિર્જરા તત્વનો ભેદ પણ અરૂપી જાણવો. હવે લોકતત્ત્વ નિબુધથી કમના પર્ચાય
નામ કહે છે વિધિ, વિધાન, નિયતિ, સ્વભાવ, શુદ્ધ, કાળ, ઈશ્વરી, કર્મ, દૈવ,
ભાગ્ય, યમરાજ કૃતાંત ઇત્યાદિ

પ્ર:—૧૫૫ ચૌદ ગુણ કાંણાનું સ્વરૂપ દુકામાં સમજાવો.

ઉ:—ગુણસ્થાનકનિ વાળ્યા જૈનમાં ઘણી બારીક હોવાથી નિપુણ બુદ્ધિ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૨૭)

વાંતને ગુમ્ય છે, પરંતુ ભવ્યજીવોને રમણ કરવા, ધારવા, વિચારવા કાંઈક સ્વરૂપ સમજવા મુજબ લાગીએ છે. જો પણ જીવના અસંખ્યાતા અધ્યવસાય સ્થાનક જો હે અસંખ્ય ગુણ સ્થાનક હોય, તો પણ સ્થુલ વ્યવહારે ચૌદ ગુણાંશ કહ્યાં છે તે કર્મ અર્થાત્ શાસ્ત્રાનુસારે જાણવાં. એકંદ્રી ૧ સુક્ષ્મ, ૨ ખાદ્ય, ૩ બેરેંદ્રી, ૪ તેરેંદ્રી, ૫ ચૌરેંદ્રી, ૬ અસંનીપચેદ્રી, ૭ સંનીપચેંદ્રી એ સાત પર્યાયા અપર્યાયા મલીજીવના ચૌદ ભેદ જાણવા, એહવા જીવોને વિષે ગુણાંશ કીતારે છે.

૧ મિથ્યાત્વ ગુણાંશ—જન વચનથી વિપરીત દ્રષ્ટી છે જેમ ધંતુરાનાં બીજ ખાધે થકે સ્વેત વસ્તુને પીત વર્ણ જાણી અંગીકાર કરે તેમ મિથ્યાત્વ મોહનીના જોરથી સંસાર ભમતાં જીવને અનાદિ મોહ લગ્નશ મિથ્યાત્વ સર્વદા છેજ. પરંતુ જે પ્રગટપણે કુદવાદિને વિષે સુદેવાદિની ખુદ્ધિ એજ મિથ્યાત્વ ઉદયને ગુણસ્થાન કહીએ. વ્યવહારરાસી વ્યક્ત મિથ્યાત્વ ખુદ્ધિવાલ જીવોને પ્રથમ ગુણસ્થાનવાલો કહ્યો. નતુ અવ્યવહાર રાસવર્તિ જીવ, અવ્યક્ત મિથ્યાત્વી: પરંતુ કર્મ અર્થાભિપ્રાયે તો અવ્યક્ત અવ્યવહારરાસી સુક્ષ્મ નિગોદને વિષે પણ અક્ષરનો અનંતમો ભાગ હોવાથી પ્રથમ ગુણાંશ વાસી કહીએ. એમ સુચવ્યું છે, માટે ખહુ શ્રુત કહે તે ખરૂં. ઈહાં અભવ્યને પણ મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનક હોય પરંતુ તેને બીજી ગુણસ્થાનક કોઈ કાલે પ્રાપ્ત થાય નહીં. તે અનાદિ કાલમાન જાણવું.

૨ સાસ્વાદન ગુ—અનંતાનુ અધીયાના ઉદયથી ઉપશમ સમકિત ક્ષીરતા સ્વાદ સરજો ભાવ મિથ્યાત્વ ગુણાંશ પામ્યા પહેલો જે હોય તે સાસ્વાદન સમ્યક્ દ્રષ્ટી ગુણ કાણુ કહીએ તેનું જ આવસી કાલમાન જાણવું. તે ભવ્ય જીવને હોય.

૩ મીશ્ર ગુ—મિશ્ર મોહનીના ઉદયથી જન વચન ઉપર રૂચી અરૂચી બેહુ ન હોય એહવા જે અધ્યવસાય તે મિશ્ર દ્રષ્ટી ગુણાંશ કહીએ. જેમ ઘોડી ગદાના સંધિગથી જાત્યંતર અચ્ચર ઉત્પન્ન થાય છે તેમ સમકિત અને મિથ્યાત્વ એકત્ર ભાવ વર્તવાથી મિશ્રગુણ કહીએ અંતર મહુર્ત કાલમાન છે. ઈહાં પરભવ આનુભવ જાણે તેમજ એ ગુણાંશ મરે પણ નહીં.

૪ અવિરતિ સમ્યક્ દ્રષ્ટી ગુ—વિરતિગુણ જાણતો છતાં પણ અપ્રત્યાજ્યાના વરણ કપાયોએ કરી આદરી ન સકે તે ક્ષમક ઉપસમીક ક્ષયોપશમીક એ માહેલો એક તત્ત્વરૂચી રૂપ સમકિત પામીને જે જે અધ્યવસાયે જન વચન યથાવસ્થિત પણે પરિણમે તે ચોથું ગુણાંશ કહીએ, તેનું છાસકાગર અધિક કાલમાન જાણવું. અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્ત શેષ સંસાર રહે તે જીવને એ ગુણાંશ આવે, બીજાને ન આવે. પ્રથમ સમકિતના વિષયમાં વિરતારથી વ્યાજ્યા દર્શાવી છે માટે અત્રે ખસ છે.

૫ દશવિરતિ ગુ—સાવધ યોગની એક દીસે વિરતિ કરે, જેમ, નિરાપ-

(૫૨૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

રાધી, નિરપેક્ષ, ત્રસ જીવને સંકલ્પી ન હજી ઇત્યાદિ હિંસા નિષેધરૂપ સમ્યક્ત્વ સહિત અધ્યવસાય જે જાણે આદરે પાલે એ ભાંગે વર્તતાને પાંચમું ગુણકાણુ લાભો ઇહાં સંમક્તિ સહિત નોકારસી કરે તે પણ તેમાંજ જાણવા તે દેશે ઉજી પુર્વ કોડી કાલમાન જાણવું. અપચ્ચખાણી કષાયના ક્ષયોપશમ ભાવથી એ ગુણકાણુ પ્રગટ થાય છે, આર્તરૂદ્ર ધ્યાન મંદ હોય ધર્મ ધ્યાન તો દેશ વિરતિની અધિકતાએ અધિક હોય.

૬ પ્રમત્ત ગુઠ જેમાં મદ વિષયાદિ પાંચ પ્રમાદે કરી ચારિત્ર મલીનાધ્યવસાય હોય. અપ્રમત્તની અપેક્ષાએ અનંત ગુણ હીન મલીન જાણવું, અને દેશ વિરતિની અપેક્ષાએ અનંત ગુણ વિશુદ્ધ હોય. અંતર મુહુર્ત કાલમાન પ્રત્યાખ્યાની કષાયના ક્ષયોપશમથી વા રાગ દ્વેષની પરણતી આછી થવાથી પુદગલ ત્રક્ષા છુટી જવાથી આત્મ ભાવ ભાવી રહ્યા છે, પરંતુ પાંચ પ્રમાદનો ઊદય હોવાથી પ્રમાદ ગુણકાણુ કહીએ અંતર મુહુર્તથી અધિક પ્રમાદ પણ વર્તેતો નિચે પડી જાય. અને એથી વધારે પ્રમાદ રહિત પણ વર્તે તો સાતમે ગુણકાણુ ચઢે છે, આર્તધ્યાનની મુખ્યતા છે, ધર્મ ધ્યાન મધ્યમ છે અવસ્ય આવસ્યકાદિ વ્યવહાર ક્રિયા કરે છે.

૭ અપ્રમત્ત ગુઠ પાંચ પ્રમાદ રહિત અનંત ગુણ વિશુદ્ધ નિશ્ચય ચારિત્રે સ્થિરતા રૂપ જે અધ્યવસાયે તે અપ્રમત્ત સંયત ગણકાણુ અંતર મુહુર્ત કાલમાન, અધ્યવસાયના ફેરફારથી પડીને છડે જાય, વસી સાતમે આવે, એમ હીંડાલારૂપે જાણવું આઠીમા શુધી સાતમાનો સર્વે કાલ ઊણો એ ઘડી કરતાં વધે નહી, શેષકાલ સર્વે છડાનો જાણવો, આવસ્યકાદિ વ્યવહાર ક્રિયા નથી. નિરંતર ધ્યાન પ્રવૃત્ત હોય.

૮ નિવૃત્તિ ગુઠ વા. અપૂર્વ ગુઠ અપૂર્વ ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે તે ઊપશમ તથા ક્ષાયક ભાવે થાય છે તીહાં ક્ષાયક ભાવે એ ગુણ થાય છે. તે તો સત્તાબધ ઊદયથી ક્ષય કરતા જાય છે. વસી ચઢીને કેવલ જ્ઞાન પામે છે. અને ઊપશમવાસો તો અગીયારમા સુધી ચઢીને પાછો પડી જાય છે. ફરી ક્ષાયક ભાવે ચઢેતે પડે નહી. ઇહાં શુક્લ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે. શ્રુત જ્ઞાનના બલથી વચ્ચાર કરી ધ્યાન કરતાં ભેદ જ્ઞાન અનુભવ જ્ઞાનરૂપ સુયોદય પ્રકાશ પ્રગટ થાય છે જડ ચેતનનો વિભાગ કરે છે. અતી વિશુદ્ધ અધ્યવસાય થાય છે, ચારિત્ર મોહનીની પ્રકૃતિને ઉપશમાવા તથા ખપાવા સારૂ જેણે અતી વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે કરી વીર્ય ઉદ્ધાસ ધર્મો છે. એક સમયે અનેક જીવ ગુણકાણુ ચઢ્યા તે શુદ્ધ શુદ્ધતરાદિક અધ્યવસાય ભેદ કરી નિવૃત્તિ કહેતાં ફેરફાર હોય તેથી નિવૃત્તિ ગુણકાણુ કહીએ. કાલમાન અંતર મુહુર્તે છે અપૂર્વ આત્મગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૯ અનિવૃત્તિ ગુઠ વા. આદર સંપરાય ગુઠ—અનેક જીવ એક સમયે ચઢે તેને અધ્યવસાય ફેરફાર ન હોય તેથી એનું નામ અનિવૃત્તિ કહીએ, ઇહાં કષા-

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૨૯)

યના મહોટા ખંડ કરે તેથી અપરનામ આદર સંપરાય કહીએ. તેનો કાલ અંતર મુહુર્ત છે. દેખ્યા, સુણ્યા, અનુભવ્યા ભોગની આકાંક્ષારૂપ સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત નિશ્ચલ પરમાત્મેક તત્ત્વરૂપ ભાવોની નિવૃત્તિ નહીં તેથી અનિવૃત્તિ ગુણ ઠાણું કહીએ, ખાર કષાય, નવનો કષાયનો ક્ષયોપશમ, ક્ષય કરવાનો ઉદ્યમ તે અનિવૃત્તિ ગુણઠાણું કહીએ.

૧૦ સુક્ષ્મસંપરાયગુણ—સુક્ષ્મ ભોભનો ઉદ્ય રહ્યો છે તે અતિ વિશુદ્ધભાવથી દશમાના અંતે ક્ષય થાય છે, શેષ મોહનીના ક્ષયોપશમે જે વિશુદ્ધાધ્યવસાય તે સુક્ષ્મ સંપરાય કહીએ. અંતર મુહુર્ત કાલમાન જાણવું, સંપરાય શબ્દે કષાય કહીએ. સુક્ષ્મ પરમાત્મભાવ બલથી મોહની સત્તાવીશ પ્રકૃતનો ક્ષયોપશમ કરે છે.

૧૧ ઉપશાંત મોહ ગુણ—મોહનીના ઉપશમે અધ્યવસાય નિર્મલ થાય છે, મોહની કર્મ સત્તાએ રહે છે તેના જોરથી મલીન અધ્યવસાય થવાનો સંભવ છે, તેથી અવસ્ય પડેજ. તે જો મરણ પામે તો અનુત્તરવાસી દેવ થઇ મનુષ્ય ભવ લહી સિદ્ધિ વરે, અન્યથા પડે તો દશમે આવે. કાલમાન અંતર મુહુર્ત છે, ઉપશમ મૂર્તિરૂપ સહજ સ્વભાવ બલથી સકલ મોહ કર્મને ઉપશાંત કરવાથી ઉપશાંત મોહ ગુણઠાણું કહીએ.

૧૨ ક્ષીણમોહ—સર્વ મોહનીયની પ્રકૃતિ અપાવે થકે મોહસત્તા ટાલે થકે જે અત્યંત વિશુદ્ધ અધ્યવસાય સ્થાનક જેમાં વીતરાગ પદ થાય છે. અભેદજ્ઞાન છે જેમાં, શુકલ ધ્યાનનો બીજો પાયો વર્તે છે, તે ક્ષીણમોહ વીતરાગ છદ્મસ્ય ગુણઠાણું જાણવું. અંતર મુહુર્ત કાલમાન છે. ઇહાં જીવ મરે નહીં, શુદ્ધાત્મભાવના બલથી સકલ મોહનો ક્ષય કરવાથી ક્ષીણ મોહગુણ ઠાણું કહીએ.

૧૩ સંયોગી કેવલી—કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછે જ્યાં સુદ્ધિ આદરયોગ મન વચન કાયા પ્રવર્તે હાલેયાલે બોલે ત્યાં સુદ્ધિ સંયોગી કેવલી તેરમું ગુણઠાણું જાણવું, દેશેઉણે પૂર્વકોટી કાલમાન છે. આ ગુણઠાણું જીવ મરે નહીં. કેવલજ્ઞાન રૂપ સૂર્યના પ્રકાશથી જગતના ભાવની હસ્તામલકવત (હાથેલીમાં આંબલાની પેરે) પ્રતક્ષ કલના કરે છે. એ ગુણઠાણું ક્ષાયકભાવ છે. ક્ષય ઉપશમ ભાવનહીં.

૧૪ અયોગી ગુણ—આદરયોગ રૂપે થકે મન વચન કાયાના વ્યાપારને અભાવેકરણ વીર્યરહિત મેરૂની પેરે નિઃપ્રકપ પછે સૈલેસીકરણ કરતાં અયોગી ગુણઠાણું સુક્ષ્મકાય યોગ છે. ઇહાં અયોગીપણું તે આદરયોગના અભાવની અપેક્ષાએ લેવું, અ-ઈ-ઉ-રૂ-લ્હ-એ પાંચ અક્ષર બોલીએ એટલો કાલ બાકી હોય ત્યારે એ ગુણ પામે છે. સર્વ કર્મ રહિત થાય છે, એક સમયમાં સિદ્ધિ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યાં સંપૂર્ણ આત્મીક સુખ અનુભવે છે ઇહાં જે કાલમાન બતાવ્યું છે તે સર્વ ઉત્કૃષ્ટથી જાણવું. એ રીતે ચૌદગુણ સ્થાનકરૂપ ધર્મ છે તેમાંથી જેટલો જેટલો જીવ ધર્મ કરે તે પ્રમાણે શુદ્ધ થાય છે. દશમાગુણ ઠાણાસુદ્ધિ સંકષાધ કહીએ અને ૧૧-૧૨-૧૩ એ ત્રણ કષાય રહિત જાણવાં. ચૌ-

(૧૩૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

દ્રષ્ટું તો અયોગી છે. પહેલું, બીજું, ચોથું, એ ત્રણગુણ ઠાંણાજીવની સાથે પર-ભવ જાય શેષ અગીયાર જીવ સાથે ન જાય. ૪.

પ્ર:—૧૫૬ ઉપશમીક, ક્ષયોપશમીક, ક્ષાયક ઔદયિક પરિણામિક ભાવકોને કહીએ.

ઉ-૧ મોહનીના ઉપશમ થકી પ્રગટ્યો જે જીવસ્વભાવ તે ઉપશમીકભાવ કહીએ. કષાયોદય ન હોય તે.

૨ જે કર્મના ક્ષયથી એટલે મુક્ત ઉચ્છેદ થકી થયો જે જીવ સ્વભાવ તે ક્ષાયક ભાવ કહીએ.

૩ જે ઉદય આવ્યા કર્મનો ક્ષય કર્યો અને અનુદયે રસને અવેદવે તેના અંતરાલે પ્રગટ્યો જે જીવ સ્વભાવ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવ કહીએ. એને મિ-શ્રેષ્ઠ કહે છે.

૪ કર્મના ઉદયથી થયો જે જીવનો પર્યાય તે ઔદયિક ભાવ જાણવો.

૫ ઔદયિક સ્વભાવ પણ પરિણમતું તે પારિણામિક ભાવ એવં પાંચના અનુક્રમે. ૨-૯-૧૮-૨૧-૩ ભેદ જાણવા કુલ ૫૩) ભેદ થાય છે. ચોથા કર્મ અંતની ગાથા. ૬૭ થી જાણવું.

એ સર્વ ભાવ એકઠા મલવાથી છઠો સન્નિપાત ભાવ કહેવાય છે. જેનો પ્રવચન શારોદ્ધાર. ૨૨૧) થી વિસ્તાર જાણવો.

પ્ર:—૧૫૭ અગીયાર ગુણ શ્રેણિનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે.

ઉ:—કર્મદલના પ્રદેશ વેદા વીના અવસ્થા નિર્જરા થાય નહીં. જે પણ સ્થિ-તિ તથા રસને તો વેદાવિના પણ તપજપ સંજમ શુભાદ્ય વસાએ ધાત કરી કર્મ નિર્જરે, પણ પ્રદેશ તો સર્વ વેદે તે વારેજ તેની નિર્જરા થાય છે, માટે તે પ્રદેશ વેદવાને જીવ સમકિતાદિ ગુણે કરી થોડા કાલે ઘણા પ્રદેશ નિર્જરવાને અરથે વેદમાન દલને નિષે ઉપરના દલ સમય સમય અસંજ્યાત ગુણાકારે સંક્રમાવે તે ભણી એને ગુણ શ્રેણિક કહીએ. તેનાં નામ નિચે મુજબ જાણવાં.

૧ સમકિત ૨ દેશવિરતિ ૩ સર્વ વિરતિ ૪ અનંતાનુભવીની વિસંચોજના ૫ દર્શન મોહનીના ક્ષય ૬ ઉપશમ શ્રેણિ ૭ ઉપશાંત મોહની ૮ ક્ષયક શ્રેણિ ૯ ક્ષીણમોહ ૧૦ સંયોગી કેવલી ૧૧ અયોગી કેવલી, એ ગુણ શ્રેણિએ ચઢતા જીવ ઘણા કાલે વેદ વા યોગ્ય કર્મ તે અલ્પકાલે નિર્જરે એ અનુક્રમે ગુણ શ્રેણિ-એ ચઢતા જીવ ઉત્તમ ગુણી જાણવા. સિધિ સૌધ (મહેલ) ચઢવા નિ-સરણી રૂપ છે.

શિષ્ય—ગુણ ઠાણાં અને ગુણ શ્રેણિમાં શું તફાવત છે.

ગુરૂ—મોક્ષ સાધનનો અનુક્રમ જેવી રીતે ગુણ શ્રેણિમાં છે તેવી રીતે ગુણ ઠાણામાં નથી. ઇત્યર્થ.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૩૧)

પ્ર૦—૧૫૮ જે જે કાર્ય થાય છે તે પાંચ કારણ મલ્યાથી થાય છે તે સ્વાભાવે બતાવે.

ઉ૦—મતાવલંબીયો કર્તા ઇશ્વરને માને છે પણ જૈન મતમાં તો પાંચ કારણનેજ કર્તા કહ્યા છે.

૧કાલો રસહાવ રનિયઃ ૪પુવ્વકયં ૫બુરિષ્કારણે પંચ ॥

સમવાયે સંમત્તં ઇતં મિચ્છત્તં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—૧ કાલ, ૨ સ્વભાવ, ૩ નિયતિ, ૪ પૂર્વકત, ૫ પુરુષાકાર, એ પાંચ મળ્યાથી કાર્ય નિરુપન થાય છે. ઇહાં એકાંતમાં ને તે મિથ્યાત્વી કહીએ. સમવાયમાં ને તે સમકિતી કહીએ. હવે કાલ લખિય વિના મોક્ષરૂપ કાર્યસિદ્ધ થાય નહીં એટલે કાળ સર્વનું કારણ છે. જે કાળે જે થવાનું હોય તે કાળે તે કાર્ય થાય. જેમ ફળ પાકે છે. દુધનું દહી થાય છે. સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે છે. જન્મે છે, વિષ્ણુએ છે, બોલે છે, ચાલે છે, ખટ રીતુ, દીવસ રાત કાળા ધોળા વાળ થાય છે. ઊત્સરખિણી અવસરખિણી આરો ઇત્યાદિ સર્વ કાલાનુસારે થાય છે. ઇહાં કોઈ કહે જે અભવ્ય કેમ મોક્ષ જાતો નથી. (ઉત્તર) અભવ્યને કાળ મળે પણ તેમાં સ્વભાવ નથી. કેમ કે કાલ સ્વભાવ બે કારણ જોઈએ તે સ્વભાવ કેવો છે. જેમ ચૌવન સ્ત્રી વધ્યા, બાલ ન જણે સ્ત્રીને સુછ નહી, હથેળીમાં વાળ ન ઊગે, મોર પીછ ચીત્ર, સંધ્યા રંગ, જીવોના વિવિધ અંગોની રચના વસ્તુનો વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ કંટકાદે, અગ્નિની ઊર્ધ્વ ગતી, પક્ષીની ગતી, ખટ દ્રવ્યાદિક પોત પોતાને સ્વભાવે વર્તે છે, સુઠં વાયુ હરે, કાંગડ ચઢે નહી, સર્પમાં વિષ છે, મણિ વિષ હરે છે મત્સ્યમાં તરે છે ઇત્યાદિ સ્વભાવે થાય છે, ઇહાં કોઈ કહે જે ભવ્યમાં તો મોક્ષ જવાનો સ્વભાવ છે તો સર્વ ભવ્યો કેમ મોક્ષ જાતા નથી. (ઉત્તર) નિયતિ જે નિશ્ચય સમકિત જગે ત્યારે મોક્ષ પામે. એટલે ભવિ તવ્યતા જે ભાવિ હોય તે થાય. આંખે મહોર ધણો હોય પણ કોઈ ખરી પડે કોઈ પાકે છે વિષુ ચીતવ્યું આવી મળે છે. ચીતવ્યું નાશ પામે છે. બ્રહ્મદત્તની આંખો ગોવાલે ફેડી. ધરમાંથી મરી જાય છે, સંગ્રામમાંથી જીવતો આવે છે, જેમ આ હેડીને નાગે ડસ્યો, બાણ સીચાણાને લાગે, કોકુહો ઉડી ગયો. એ સર્વે નિશ્ચયથી થાય છે, ઇહાં કાલ સ્વભાવ નિયતિએ ત્રણ કારણ મળ્યાં, ફેર પુછ્યું જે સમકિત આદે કારણ તો શ્રેણિક રાજાને હતાં તો તે મોક્ષ કેમ ન ગયો. (ઉત્તર) પૂર્વકત કર્મ ધણાં હતાં અને ઉદયમ ક્યો નહી, કર્મથી ચોગતી ભ્રમણ થાય છે. જન્મ જરા સુખ દુઃખ રાજપદ દાસપણ જીન ચક્રી હસીબલ દેવાદિકને દુઃખ સહન કરવું પડે છે જેમ ઊંદરે ઉદયમથી ખોરાકી આદે કરડીયો કાપ્યો, માંહેથી સર્પે ડસ્યો એ સર્વ કર્માનુસારે થાય છે એટલે આર કારણ થયાં. હવે પાંચમું ઉદયમ કારણ તે તલમાંથી

(૧૩૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

તેલ કાઢવું, ઓર્યા વિષ રંધાય નહીં. કર્મ પુત્ર છે ઉદમ પીતા છે, દ્રઢપ્રહારી હતા કરી ઉદમથી ખટ માસમાં અરિહંત થયા. ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય. કાંકરે કાંકરે ઢબેલા થાય. જલભીંદુથી પથ્થર વહેરાય છે વિદ્યાનું સાધન દામનું મેળવવું, એ સર્વે ઉદમથી થાય છે. એમ પાંચ કારણ મળ્યાથી કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, ઇહાં કોઈ કહે જે મરૂદેવી માતાને ચાર કારણ તો મળ્યા પણ પાંચમું ઉદમ તો કાંઈ કીધો નહીં. (ઉત્તર) ક્ષપક શ્રેણિ ચઢવાને શુક્લ ધ્યાનરૂપ ઉદમ કીધો છે માટે એ પૂર્વોક્ત ૦ પાંચ કારણ મળ્યાથી મોક્ષરૂપ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે જેમ સકલ સૈન્ય મળ્યાથી જીતાય છે તેમ પાંચેનય સમુદાય મળ્યાથી કાર્ય સધાય છે નિયતિવસે હલુકર્મિ થઈને નિગોદમાંથી નિકળીને પુન્યે મનુષ્ય ભવ પામીને સદ્ગુરુ સેવી ભવ સ્થિતિ પરિપાક થવાથી વીર્યોદ્ધાસ પામી ભવ્ય સ્વભાવે ઉર્ધ્વગતીએ મોક્ષ નગરે પહોંચે છે. ॥ ઇતિ પાંચ કારણનું સ્વરૂપ શ્રી વિનયવિજયજીકૃત સ્તવનાદિ અનુસારે ભવ્ય જીવોને અનેકાંત માર્ગની શ્રદ્ધા થવા સારૂ દર્શાવ્યું છે. ॥ ઇતિ ભાવ ૦ ॥

પ્ર૦—૧૫૬ યોતિષિ આદે દેવોનું સ્વરૂપ તથા તેમના વિમાનની વાખ્યા તથા ગ્રહણ વિષે તથા દ્વીપસમુદ્રની સંખ્યા આદે સમજાવો.

ઉ૦—મેરૂ પર્વતના મધ્ય ભાગે આઠ રચક પ્રદેશ તે સમ ભૂતલ કહીએ. ત્યાંથી ૭૯૦ જોજન ઊંચા જઈએ ત્યાંથી આરંભીને ઉપરે જડપણે ૧૧૦ જોજન માંહે યોતિષિ દેવો રહે છે. સમ ભૂતલા પૃથ્વી થકી ૭૯૦ જોજન ઉપરે તારા છે, તે ઉપર દશ જોજન ઉંચો સૂર્ય છે, તેથી એસી જોજન ઉપરે ચંદ્ર છે, તેથી ચાર જોજન ઉંચે નક્ષત્ર છે, તેથી ચાર જોજન ઊંચે યુવગ્રહ છે, તેથી ત્રણ જોજન શુક્ર છે, તેથી ત્રણ જોજન ગુરૂ છે, તેથી ત્રણ જોજન મંગળ છે, તેથી ત્રણ જોજન ઉંચે શનીના તારો છે, એટલે સર્વથી ઉંચે સમભૂતલાથી ૯૦૦ જોજન શનીશ્વર છે. ઇહાં જોજન તે પ્રમાણ આંગલે લેવો. તે યોતિષિ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંહે ચલ છે, બાહરે દ્વિપ સમુદ્રે સ્થિર છે, ઇહાં નક્ષત્ર અઠાવીશ ચંદ્રથી ઊંચા કહ્યાં તે મધ્યે ભરણી સર્વેથી નિચે ચાલે છે, અને સ્વાતિ સર્વના ઉપર ચાલે છે, અને ખૂલ નક્ષત્ર સર્વથી બાહરે ચાલે છે, સર્વ નક્ષત્રની વચમાં અભિચિત નક્ષત્ર ચાલે છે. આશંકા—લવણ સમુદ્રની શીખા દશ હજાર જોજન પહોળી અને સોળ હજાર જોજન ઊંચી ઉછળે છે, અને યોતિષિનાં વિમાન તો નવસે જોજન ઊંચાઈમાં છે તે સર્વે પાણીમાં ઢંકાઈ જાય કે કેમ. સમાધાન—સર્વે પાણીની શીખા માંહે ચાલે છે પણ તે વિમાન ઉદક સ્ફટીકમય છે તેથી પાણી ફાટીને મોકલુ થઈ જાય છે, વિમાનમાં ભરાતું નથી માટે તે વિમાનોને ફરવામાં હેરકત થતી નથી. એક જોજનના એકસઠ ભાગ કરીએ તેહવા છપન ભાગનું ચંદ્રમાનુ વિમાન લાંબુ છે. અને અડતાલીસ ભાગનું સૂર્ય વિમાન લાંબુ છે, આ પ્રમાણાંગુલથી જણાવું. એટલે ૧૬૦૦ ગાઉના જોજન પ્રમાણે ગણીએ તો સૂર્યવિમાન ૧૨૫૦ કોશ આસરે થાય અને ચંદ્રનું વિમાન

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૩૩)

આસરે ૧૪૫૦ કોશ થાય. એ ગાઉ ગ્રહનું વિમાન છે. એક ગાઉનાં નક્ષત્રનાં વિમાનો છે. અર્ધ ગાઉ તારાનાં વિમાનો છે. કેઈ નાહાનાં પણ છે તે સર્વે અર્ધ કોઠ ફલાકારે સ્ફટીકમય જણવાં જેટલાં લાંબાં છે તેથી અર્ધ ઊંચપણે જણવાં ઈહાં જગન્ય આયુવાળા તારાનાં વિમાન લાંબાં પહોળાં ૫૦૦ ધનુષ્ય અને ઉંચાં ૨૫૦ ધનુષ્ય જણવાં, તે મનુષ્ય ક્ષેત્ર પીસ્તાલીસ લાખ જોજન છે તે મધ્યેના ચર જોતિપતું પ્રમાણ જણવું, બાહેરના થિર ચોતિપિતું પ્રમાણ તો પૂર્વથી અર્ધ ભાગે જણવું, પુષ્કર વરદ્રિષે મનુષ્ય ક્ષેત્રને વિટેલો માનુષોત્તર પર્વત સુવર્ણમય ૧૭૨૧ જોજન ઉંચો છે તે બાહેર મનુષ્યનું જન્મ મરણ થાય નહીં. વિદ્યાચારણ જાય, વા દેવાદિકની સહાયથી જાય પણ ત્યાં મરણ થાય નહીં. સર્વથી ચંદ્રની ગતી મંદ છે, તેથી સૂર્ય સિદ્ધતર છે તેથી ગ્રહની ગતી ઉતાવળી છે તેથી નક્ષત્ર ઉતાવળુ તેથી તારાની ગતી સિદ્ધ છે. પૂર્વના ગ્રહો અનુક્રમે ઉંચા રહેલા તેમજ ગતી પણ સિદ્ધ જણવી. સર્વથી અદ્ય રિદ્ધિવંત તારા છે. તેથી નક્ષત્ર મહધિક છે તેથી ગ્રહ, તેથી સૂર્ય, તેથી ચંદ્ર મહધિક છે એમ અનુક્રમે રિદ્ધિવંત જણવા. તારા પંચવર્ણ છે બીજા સર્વ ચોતિપિ અગ્નિએ તપાવેલા સુવર્ણવર્ણ જણવા. તે સર્વે ભલા વસ્ત્રાભરણ મુગટે અલંકૃત હોય છે ચંદ્રમાના વિમાનવાસી દેવોને મુગટને વિષે ચંદ્રમાનું ચિન્હ હોય છે તેમ સર્વ ચોતિપિના મુગટને અગ્રભાગે પોતપોતાનાં ચિન્હ હોય છે તેથી તે ઝોળખાય છે, યદ્યપી જગત સ્વભાવે ચંદ્રાદિકનાં વિમાનો નિરાલંબન આકારને વિષે પોતાની મેળે વહેતાં રહે છે તો પણ પ્રભુતા અરથે આદેસકારી દેવો તે સેવક દેવતા ચંદ્ર વિમાનને લેઈ ચાલનાર ૧૬૦૦૦ અને સૂર્ય વિમાનવાહક ૧૬૦૦૦ અને ગ્રહના ૮૦૦૦ દેવો અને નક્ષત્રના ૪૦૦૦ તથા તારાના વિમાનવાહક, ૨૦૦૦ દેવો છે તે સિદ્ધાદિક ચારરૂપે ઉપાડી ચાલે છે, સર્વથી રિદ્ધિવંત ચંદ્રમા છે માટે તેનો પરિવાર કહે છે, મંગલાદિ અઠાસી ગ્રહ છે, અને અઠાવીશ નક્ષત્ર છે, છાસઠ હજાર કોડાકોડી નવસે કોડાકોડી પંચોતેર કોડાકોડી તારાની સંખ્યા જણવી. એ સર્વે એક ચંદ્રનો પરિવાર જણવો.

આશંકા—પીસ્તાલીસ લક્ષ જોજન મનુષ્ય ક્ષેત્ર માંહે તે કેમ સમાય,

સમાધાન—કોઈ ઉત્સેધ આંગુલે તારાનાં વિમાન કહે છે એટલે પ્રમાણું ગુણ ક્ષેત્ર માંહે ઉત્સેધ આંગુલ વિમાન સમાધ જાય છે.

વલી કોઈ સજ્ઞાંતર કહે છે. તત્ત કેવલ ગમ્મ.

શિષ્ય—પીસ્તાલીસ લક્ષ જોજનના કેટલા પદાર્થ તથા લક્ષ જોજનના કેટલા પદાર્થ લોકમાં છે.

ગુરુ—પહેલી નરકે સૌધેંદ્રને નીવા આપવાનું પાલક વિમાન એવં ચાર,

૧ સીમંત નામે નરકવાસો, ૨, મનુષ્ય ક્ષેત્ર, ૩, ઉકુ વિમાન સુધર્મ દેવલોકે, ૪ સિદ્ધ સિલા, એ ચાર પદાર્થ પીસ્તાળીશ લાખ જોજનના મહોદા છે અને ૧, સાતમા નરકનો અપઘીણ નામે નરકવાસે ૨, સર્વાર્થ સિધ વિમાન ૩ જંબુદ્વીપ પદાર્થ પ્રત્યેક લક્ષ જોજન પ્રમાણે મોટા છે ઇતિ ઠાંણાગે.

શિષ્ય—ચંદ્ર સૂર્ય ગ્રહણ વિષે શું સમજવું.

ગુરુ—રાહુનું વિમાન ચંદ્ર વિમાનથી નિચે ચાર આંગુલ ચાલે છે તે કાણુ

(૧૩૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

વિમાન નિત્ય રાહુનું છે, તે અંધારે પક્ષે એકમથી એક એક ભાગ ચંદ્રકલાને ઢાંકે છે અને અજવાલે પક્ષે એકેક કલાનો ભાગ ઢાંકેલો પાછો મુકે છે. જેથી લોકમાં ચંદ્રના તેજની હાની વૃદ્ધિનો ભાષ થાય છે. સેન પ્રશ્નને તો રાહુનું વિમાન ચંદ્ર સૂર્યથી ઉચું કહ્યું છે તે ફરતુ ફરતુ દશ જોજન નિચે આવે છે તેથી રાહુ ગ્રહ છે. એમ કહ્યું છે. ખીજે પર્વ રાહુ તે ચંદ્ર સૂર્યને ગ્રહણ કરે છે એટલે આવે છે. તે જન્યથી ૭ મહીને બેહુને ઢાંકે છે.

આશંકા—ચંદ્રમંડલ મહોદ્ધ છતાં રાહુનું વિમાન બે કોષનું તે કેમ ઢાંકે ?

સમાધાન—પ્રાચીન વચનથી નિશ્ચય નહીં કોઈ મહોદ્ધ પણ હોય વા કાલા-સના પ્રભવથી બહુધા ઉત્પન્નને ઢાંકે છે. જેમ મરીના ટીપાથી સ્ફટીકનો કટકો કાલો દેખાય છે વલી ગ્રહણ વિષે લોકો કહે છે.

ગયા માસની ખીજ અંધારી, જોધી જુઓ જોષ વિચારી;

ખીજનું નક્ષત્ર પુન્યમને મલે, નિશ્ચયે રાહુ ચંદ્રને ગલે. ૧

અર્થાત ચંદ્રગ્રહણ થાય.

તેમજ ગયા માસની ખીજ અજવાલી. જોધી જુઓ જોષ વિચારી;

એ નક્ષત્ર અમાસને મલે, નીચે રાહુ સૂર્યને ગલે ૨

અર્થાત સૂર્ય ગ્રહણ થાય.

એટલે અમાવાસ્યાનું સૂર્ય ગ્રહણ થાય અને પુન્યમનું ચંદ્રગ્રહણ થાય. તે કેટલી ઘડી પણ રહે છે તેનું ગણિત ચોતિષ શાસ્ત્રાનુસારે જાણવું. એમાં આશ્ચર્યકારી નથી. માત્ર આ ઉપરથી ગ્રાહણ લોકોને ભગવાન ધારણ નહીં. ચંદ્ર પત્નતી સૂર્ય પત્નતી આદે જૈનાગમ જોયાથી ચોતિષાદિકનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ મારુમ પડશે કે જે સર્વજ્ઞ વિના ખીજે એહવા લાવ કેમ જાણી શકે.

આ જંબુદ્વિપમાં બે ચંદ્રમા અને બે સૂર્ય છે. લવણ સમુદ્રે ચાર ચંદ્ર ચાર સૂર્ય છે. ધાનની ખંડે બાર બારછે કાલોદધી સમુદ્રે બેતાલીસ બેતાલીસ છે. પુસ્કર વર દ્વિષે બહોતેર ચંદ્ર બહોતેર સૂર્ય છે. તે સર્વે ફરતા જાણવા. શેષ અઢી ધિપ બાહુરે ચંદ્ર સૂર્યાદિથિર જાણવા. અઢી હિદ્ધાર સાગરો પમના જેટલા સમય થાય તેટલા દ્વિપ સમુદ્ર જાણવા, તે એકેકથી બમણા વિસ્તારે જાણવા. છેવટ સર્વને વિટેલો સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્ર જાણવો તે અર્ધરાજ પ્રમાણ છે કુલ અઢી ધાંપમાં ૧૩૨ ચંદ્ર તથા ૧૩૨ સૂર્ય છે ૧૧૬૧૬ ગ્રહ છે ૩૬૬૬ નક્ષત્ર છે. ૮૮૪૦૭૦૦ કોઠા કોઠી તારા છે.

પ્ર-૧૬૦ આ જંબુદ્વિપમાં જે ક્ષેત્ર છે તથા પર્વત છે તેનું થોડુંક સ્વરૂપ સમજાવો

જી—આ જંબુદ્વિપ એક ભાષ જોજન છે તેના ૧૯૦ ખંડ છે. તે દરેક ખંડ પર ૬ જોજન ઉપર છકલાનો છે, આગણીસ કલાનો એક જોજન થાય છે. છેક દક્ષણમાં ભરત છે તેમજ છેક ઉત્તરમાં ઐરવત ક્ષેત્ર છે. વચમાં મારુ વિદેહ છે. તે મધ્યે મેરૂ પર્વત છે, ભરત ક્ષેત્રમાંથી ઊંતર જતાં દરેક ગિરિ તથા ક્ષેત્ર આવે છે, તેનાં નામ ખંડ પ્રમાણ નિચેના કોઠા પ્રમાણે સમજવા, કાંણ, ખાલ જવને સુગમ રીતે સમજી સકાય માટે, વિશેષ વાખ્યા ક્ષેત્ર સમાસ આદે અં-થોથી જાણવી.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૩૫)

નંબર	ગિરિક્ષેત્રનું નામ.	ખંડ.	જોજન પ્રમાણ.	કલા.	
૧	ભરતક્ષેત્ર.	૧	૫૨૬	૬	
૨	ચુલ્લહેમવંત પર્વત પીત સુવર્ણમય.	૨	૧૦૫૨	૧૨	
૩	હેમવંતક્ષેત્ર.	૪	૨૧૦૫	૫	
૪	મહાહેમવંત પર્વત પીત સુવર્ણમય.	૮	૪૨૧૦	૧૦	
૫	હરિ વર્ણક્ષેત્ર.	૧૬	૮૪૨૧	૧	
૬	નિષધ પર્વત રક્ત સુવર્ણમય.	૩૨	૧૬૮૪૨	૨	તેની મંદિરે મુક્ત પર્વત લક્ષ જોજન ઊંચે છે.
૭	માહ વિદેહક્ષેત્ર.	૬૪	૩૩૬૮૪	૪	
૮	નીલવંત પર્વત વૈડુર્ય રત્નમય.	૩૨	૧૬૮૪૨	૨	
૯	રમ્યક્ષેત્ર.	૧૬	૮૪૨૧	૧	આજ નંબુદિયે છકડાગી અને સાત ક્ષેત્ર છે તે પૂર્વ પાશ્ચિમ દેલાયલા છે.
૧૦	રૂપીપર્વત રમ્યમય.	૮	૪૨૧૦	૧૦	
૧૧	ઐરન્યવંતક્ષેત્ર.	૪	૨૧૦૫	૫	
૧૨	શિખરી પર્વત પીત સુવર્ણમય.	૨	૧૦૫૨	૧૨	
૧૩	ઐરવતક્ષેત્ર.	૧	૫૨૬	૬	

(૧૩૬)

શ્રી જનતાવસાંબહુ.

એ રીતે લક્ષ જોજન જાળુદ્વિપનું માન છે. જાળુદ્વિપનો પરિઘ ૩૧૬૨૨૭ જોજન ત્રણ ગાઉ અને ૧૨૮ ધનુષને સાડાતેર આંગલ છે પ્રસંગે લવણ સમુદ્રની પરથી ૧૫૮૧૧૩૬ ધાતકી ખંડની ૪૧૧૦૮૬૧) કાલોદધી સમુદ્રની ૮૧૭૦૬૦૫ અર્ધ પુષ્કર દ્વીપની ૧૪૨૩૦૨૪૮ એ રીતે અઢી ધીપનો પરિઘ જાણવો હવે જાળુધીપમાં સર્વ નદીયો ૧૪૫૬૦૦૦ છે તેમાં મહોદી નદીયો ૭૮ છે અંરન્યવંત, રમ્યક, હેમવંત હરિ વર્ષ, એ ક્ષેત્રોમાં જુગલીયાં વસે છે, વસી મેરૂની ઊત્તર દક્ષણે દેવકુર ઊત્તર કુરુક્ષેત્ર છે તેમાં પણ જુગલીયાં રહે છે. તથા છપ્પન અં-અંતર ધીપમાં પણ જુગલીયાં રહે છે. અંતર ધીપ એ હેમવંત તથા સીખરી પર્વતની દાઢાઓ આઠ, સમુદ્રમાં છે. તે દાઢાઓ ઊપર દરેકમાં સાંત અંતર ધીપ છે. તેથી છપ્પન થયા. તેમાં આઠસે ધનુષ કાયાવાલા જુગલીયાં છે પૂર્વના હેમવંતાદિમાં એક ગાઉ અને હરી વર્ષાદિમાં બે ગાઉવાલાં જુગલ છે, બોર તથા આંબલા પ્રમાણે આહાર છે. હવે ભરત ક્ષેત્રની વાખ્યા કહે છે ચુલ હેમવંત પર્વતની વચ્ચે આવેલા પદ્મ દ્રુમાંથી પૂર્વ પશ્ચિમ નિકલેલી ગંગા તથા સિંધુ એ બે નદીયો દક્ષણ તરફ વલે છે, અને વૈતાલ્ય પર્વતમાં થઈને લવણ સમુદ્રમાં મળે છે તેથી ભરત ક્ષેત્રના છ ભાગ થયાછો, ત્રણ ઊત્તરમાં ત્રણ દક્ષણમાં વચ્ચે વૈતાલ્ય છે, દક્ષણનો વચલો ભાગ આર્ય છે, શેષ પાંચ ભાગ અનાર્ય છે. વચલા ભાગમાં ભાગ્ય વરદામ પ્રભાસ એહવાં ત્રણ તીર્થ છે, તેમાં દેવતાને રહેવાના શુદ્ધ છે. મધ્યમાં અયોદ્યા નગરી છે, ઐરવત ક્ષેત્રનું વર્ણન ભરત ક્ષેત્રની માફક સમજાવું. માત્ર નદીયો વિગેરેનાં નામમાં ફેર છે.

હવે શ્રી માહા વિદેહ ક્ષેત્રનું વર્ણન કરે છે જીહાં સદાય ચોથા આરાંના ભાવ વર્તે છે. અને ભરત ઐરવતમાં સદા કાલ ચક્રના આરક ફરે છે. ચડ ઊતર છે. કેમકે ઊત્તરધિપણી અવસર ધિપણી વર્તે છે માટે, માહા વિદેહ ક્ષત્રમાં વર્તમાન વીશ તીર્થ કરનો જન્મ, દીક્ષા કેવલ મોક્ષ સાથે જ હોય છે. પાંચે મહા વિદેહમાં દરેક વિહરમાન પ્રભુને ૮૪ ગણધર, ૬૪ લક્ષ કેવલી, સો કોડ સાધુ સો કોડ ડસાદ્રી છે, દરેક પ્રભુનું આયુ ચૌરાસી લાખ પૂર્વનું છે. કાયા પાંચસે ધનુષની છે. વિશેષ વાખ્યા અંચાંતરથી જાણવી.

પ્ર: ૧૬૨ સર્વદ્વિપ સમુદ્રના નામની સંકલ્પના કેવી રીતે છે તથા પર્વતની સંખ્યા કેટલી છે

ઉ—લઘુક્ષેત્ર સમાસમાં શ્રી રત્નસેખર મુરિએ કહ્યું છે જે આ જાળુદ્વિપ તે પ્રમાણાંયુક્તે લાખ જોજન ગાલાકરે પહોલો છે, બીજા સર્વ દ્વિપ સમુદ્ર બ-મણા બમણા જાણવા બીજો લીજો છેદલો એ ત્રણ સમુદ્રના પાણી, પાણી સદ-સ્થ છે, અને પેહલો લવણ સમુદ્ર તથા ચોથો વાડણી પાંચમો ક્ષોરસમુદ્ર છોકા ધૂતવર એ ચારનાં નામ સદસ્થરસ છે, બાકીના સર્વે અસંખ્યાતા સમુદ્રોનાં પાણી નો રસ સેલડી સદસ્થ જાણવો, જાળુદ્વિપે લવણસમુદ્ર, ધાતકી ખંડ કાલો દધી

શ્રી જૈનભવસંગ્રહ.

(૧૩૭)

શેષ સમુદ્ર તે સર્વે દ્વીપના નામે જાણવા. જમ્બુદ્વિપે એક મેરુ સુધાં ૩૬૬ પર્વત છે. લવણ સમુદ્રમાં ૮ છે. ધાતકી ખડે ૫૪૦ પુષ્કરાર્ધને વિષે ૫૪૦ છે. સર્વે સળી મનુષ્ય ક્ષેત્રે ૧૩૫૭ પર્વત શાસ્ત્રતા સોના રૂપાના તથા રત્નમય જુવનુષા.

પ્ર:—૧૬૨ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંહે જે પદાર્થ છે અને તે બાહેર નથી તે ક્રીયા.

ઉ:—નદી, દ્રહ, મેઘનો ગર્જરવ બાદર અગ્નિકાય, મનુષ્યનો જન્મ મરણ, કાલમાન જે દીવસ ઘડી પ્રમુખ, વિજલીનો ચય અપચય, સંદર્ સર્વનું ફરવું એટલા પદાર્થ મનુષ્ય ક્ષેત્ર બાહેર ન હોય એહુવો ક્ષેત્ર સ્વભાવ જાણવો.

પ્ર:—૧૬૩ અઠી દ્વીપના મનુષ્ય ગર્ભજ પર્યાપ્ત ઉત્કૃષ્ટ કાલે કેટલી સંજ્યાએ હોય.

ઉ:—૭૯૨૨૮૧ ૬૨૫૧૪૨ ૬૪૩૩૭૫૯૩ ૫૪૩૯૫૦ ૩૩૬ થાય. તેની કુચી જે એકદુર્ભે, બેદુરાર, એમ ઠાણ બમણા જનુવાર કરીએ તો ઉપરની સંજ્યા ઓગણત્રીસ આંકની આવે, અથવા છ વર્ગ કરતાં જે રકમ થાય તેટલી પણ કહી છે છતાં એકનો વર્ગ થાય નહી તેથી પૂર્વેની સંજ્યા થાય છે.

શિખ—સંજ્યાતા ક્યાં સુધિ કહીએ.

ગુરુ—એકસો ચોરાણ આંક સુધિ સંજ્યાતા છે ઉપરાંત અસંજ્યાતા કહીએ તથા લોક પ્રકાશમાં પણ પાલાને દ્રષ્ટાંતે સંજ્યાતાદિકની વાજ્યા કહી છે ત્યાંથી જાણવી.

પ્ર:—૧૬૪ દેવતાને દેવીયો સાથે કામ ભોગ કેવી રીતે હોય.

ઉ:—વ્યંતર ભુવનપતી યોતિષિ અને વૈમાનીક જે ૧ સુધર્મ, ૨ ઇશાન કેવલોક સુધી દેવીયોનું ઉપજવું છે ત્યાં દેવીયો સાથે કાયાએ કરી ભોગછે, મનુષ્યની પેરે વીર્ય ખરે છે તેથી દેવીયો ત્રસ થાય છે પરંતુ તે વૈકીય શરીરના શુક પુદ્ગલથી ગર્ભ ઉપજે નહી અને જે ચક્રવર્તિને વૈકીયથી ગર્ભ ઉપજે છે તે તો ઉદારીક વૈકીય જાણવો. મૂલ સ્તરીર ઉદારીક પણ વૈકીને પ્રજાભાવે સમહુણી ગાથા ૧૬૬ ચોથા કમ અર્થની ગાથા ૪૨ માં દેવતા થકી દેવીઓ બત્રીસ રૂપે આધિક બત્રીસ ગુણી હોય. મનુષ્યથી સતાવીસ ગુણી મનુષ્યહી હોય હોય અને ત્રીજીચણી ત્રમુ ગુણી અધીક કહી છે તે શુ. છતાં જ્ઞાન વિમળજી અદ્યા બહુત્વની સઝાયમાં બત્રીસ ગુણી અધીક એટલે બત્રીસ ગુણી ઉપર બત્રીસલાવ્યા છે. ઇત્યર્થ: ૩ સનતકુમાર, ૪ માહેદ્ર દેવલોકને વિષે સ્પર્શ ભોગછે, ૫ ભ્રમ, ૬ તથા લાંતક દેવલોકે રૂપ દેખવાથી કામાભિલાષ પુરો થાય છે, ૭ શુક, ૮ સહસ્તારવાસી દેવોને શબ્દ સાંભળ્યાથી મૈથુન ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે, ૯ આનત, ૧૦ પ્રાણત, ૧૧ આરણ્ય, ૧૨ અચ્યુત એ ચાર દેવલોકે દેવોને માત્ર મને કરીનેજ વિષય સેવા છે, અપર ગૃહિતા દેવીસહસ્તાર દેવલોક શુદ્ધિ જાય, ઉપરાંત દેવીયોનું ગમણાગમણ નથી. હેડલના દેવતા બારમા ઉપરાંત જાય નહી તેમજ એવેક, અનુત્તરવાસી દેવોને ગમણાગમણ અત્રે આવવાનું પ્રયોજન નથી. અને તેમને સ્ત્રી

(૧૩૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

વિષય ભોગવિહાર જીલકુલ નથી, પ્રવચનચારે દ્વાર રક્ત થી જલ્પુ. હવે તે દેવો સજ્યામાં બેઠા થકી પ્રભુની ભક્તિ કરે છે. સંદેહ પડે કે વસી નેમનો વર્ગણાએ પ્રશ્ન કરે તેનો ઉત્તર અવધિજ્ઞાને જાણી લે, પરંતુ અહીં આવે નહીં એ કલ્પાતિત દેવો સર્વે ધંદ સરખા અહુમેદ છે. ધૃતિ ભાવ.

પ્ર:—૧૬૫ દેવતા અત્રે સા કારણથી આવતા નથી અને તે કેમ ઓલખાય તેમનો આહાર, લેસ્થા, ઊપજતું આકાર, નિર્મલ શરીર, સંધયજ, સંસ્થાન, આદેતુ સ્વરૂપ શી રીતે છે.

ઉ:—દેવતાઓનું આયુ, મુખ, બલ, વર્ણ, લેસ્થા જ્ઞાનાદિ સંગ્રહણીમાં વિસ્તારથી વર્ણવ્યું છે. ત્યાંથી જોવું, દેવતાનું જેટલા સાગરનું આયુ હોય તેટલા પક્ષે સ્વાસો સ્વાસ લે છે અને તેટલા હજાર વર્ષે આહાર લે છે. શરીરનો આકાર રૂપ સંસ્થાન રૂક હોય છે, પરંતુ દેવતા નારકી અને એકેન્દ્રી તેમને સંધયજ નથી. અને તેને લોભ આહાર છે. ૧ ધંદા દેવતાને મન કલ્પીત શુભ પુદ્ગલનો સર્વ કાયાએ આહાર કરે, નારકીને અશુભ પક્ષે પરિણમે, શેષ વિગલેન્દ્રી, મનુષ્ય તિર્થંક પચેન્દ્રી ક્ષલ આહારી હોય. ૨ શરીર પૂર્ણ થયા પહેલાં જે આહાર કરે તેને ઓજ આહાર કહીએ ૩ મનુષ્ય તિર્થંક ને સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર ત્રણ પ્રકારનો આહાર હોય, અને દેવતા નારકીને સદા અચિત્ત આહાર હોય, વસી હાડ, માંસ, રૂધીર આમડી ચરખી, નખ, રોમ દાહો મુછની વૃદ્ધિ ચત્ર વિષ્ટા પ્રસેવાદિ મલ રહિત નિર્મલ મુગંધી શરીર સર્વે દેવોનું હોય, દુલની સજ્યામાં ઊપજે છે. યૌવન અવસ્થા સહિત, નિંદ્રા જરા રોગ રહિત રૂપવંત હોય, બધી શક્તિવંત હોય જેથી એક અપટ્ટીમાં એકવીશવાર જંબુદ્વિપ ફરી આવે હવે દેવતાને ઓલખવાનાં લક્ષણ કહે છે. ૧ આંખ મિટકારે નહી. ૨ મને કરી કર્વ કાર્ય સાધે ૩ દુલની માલા ગલામાં કરમાય નહી ૪ ધરતીથી ચાર આંગલ ઊંચા પગ રાખે પણ ભૂમિએ ફરસે નહી ૫ પરસ્પેદ રહીત એહવા દેવતા હોય, તે અત્રે તીર્થ કરના કલ્યાણ કરાણે, વા સમોસરણ અવસરે, વા. મુનિના તપથી આદ્ય માટે પરિક્ષા માટે સંધોપ દ્રવ્ય નિવાહ્યાર્થે સ્નેહથી વૈરથી ધત્યાદિ કારણે આવે, નહી તો મનુષ્ય લોકની દુર્ગંધથી દેવતૈ અદભૂત મુખ મુકી અત્રે આવે નહી.

॥ યદુક્તં ॥

ચતારિપંચ જોઅણ, સયા ઇમં ધોયમણુઅ લોઅસ્સ ॥

ઉદંવચ્ચ ઇજેણ, નહુ દેવા તેણ આવંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થાત મનુષ્ય લોકથી ચારસે પાંચસે જોજન ઊંચી દુર્ગંધ ઊછલે છે માટે દેવતા અત્રે આવે નહી તે દેવોને તેણુ પક્ષ, શુક્લ, એ ત્રણ લેસ્થા હોય.

પ્ર:—૧૬૬ ચાર નિકાયના દેવતામાં અનુક્રમે મહાધંક કીયા, તથા સુરા સુરકોને કહીએ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૩૯)

૭—૧ વ્યંતર, ૨ જોતથી ૩ જીવન પતી ૪ વૈમાનીક જે મુખ્ય ધર્માન સનતકુમારાદિ ચઢતા અનુક્રમે મહાધિક જાણવા. ઇતિ સેન પ્રશ્ને ॥ વાણ વ્યંતર જીવન પતી અસુર અને થોતિથી, વૈમાનીક તે સુર કહેવાય છે.૪.

પ્ર:—૧૬૭ બાસઠ માર્ગણ બોલની ગાથા તથા પ્રસંગે ગતી ઇંદ્રી આશ્રી અદ્ય બહુત્વનુ સ્વરૂપ સમજાવો.

૭—અર્થ ગાતી ૪ ઇંદ્રી. પકાય. ૬ જોગ. ૩ વેદ. ૩ કપાય. ૪ જ્ઞાન.

,, મર' હિંદિય કાણ ॥ જોણ વેણ કપાય નાણેસુ ॥

સંજમ. ૭ દંસણ. ૪ લેસ્યા. ૬ બળ્ય અબળ્ય. ૨ સમકિત ૬ સંનીઅ. સંની. ૨ આહાર અણહારી. ૨

સંજમ દંસણ લેસા ॥ ધવ સમ્મે સજિ આહારે ॥૧॥

એવં બાસઠ માર્ગણ બોલ વિસ્તાર કર્મ ગ્રંથથી જાણવો “હવે અદ્ય બહુત્વ કહે છે” મનુષ્ય ગતીના જીવ સંખ્યાતા છે. જોગણત્રીસ આંકની સંખ્યા મારે, તેથી અસંખ્યાત અધિક સ મુર્ખમ મનુષ્ય જાણવા. તેથી નારકીના જીવ અસંખ્ય ગુણ, તેથી દેવતા અસંખ્ય ગુણ અધિક, તેથી તિર્થંચ અનંત ગુણ, અધિક જાણવા સ્વાધી જે તિર્થંચ માંહે વનસ્પતિના જીવ નિગોદિયા અનંત છે મારે ઇતિ ગતી માર્ગણ ॥ હવે ઇંદ્રી માર્ગણાએ થોડા પંચદ્રી જીવ છે, તેથી વિશેષાધિક ચૌરેંદ્રી જીવ છે તેથી અધીક તેરેંદ્રિ તેથી અધિક બેરેંદ્રી, તેથી એકેંદ્રી અનંત ગુણ જાણવા.

ઈમ ચૌદ માર્ગણાએ અદ્ય બહુત્વ વિસ્તાર કર્મ ગ્રંથથી જાણવો. ધણાઠે-કણ બાસઠ બોલની ધારણા કામ આવે છે મારે અત્રે નામ માત્ર મુશ્વવન કર્યું છે.

પ્ર:—૧૬૮ શુભાશુભ કર્મ પ્રકૃતિના રસનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું.

૭—અશુભ પાપ પ્રકૃતિના કટુક રસ સહેજનો એકઠાણીયો હોય તે કટુક અને બેઠાણીયો તે કટુકતર, ત્રણ ઠાણીયો તે કટુકતમ એકઠાણીયો તે અતિ કટુક-તમ જાણવો. જેમ તિંબરસ ૧ સેરતે એકઠાણીયો તેને કઠીને અર્ધસેર કરે તે બેઠાણીયો, ત્રીજો ભાગ રહે તે ત્રીઠાણીયો, અને સેરનો પાસેર રહે તે ચૌઠાણીયો તિત્ર રસ જાણવો તેમજ શુભ પુન્ય પ્રકૃતિના સહેજનો રસ સોડડીની પેરે મધુર એકઠાણીયો તે મિષ્ટતર, બેઠાણીયો તે મિષ્ટતર ત્રણઠાણીયો તે મિષ્ટતમ, ચૌઠાણીયો અત્યંત મિષ્ટતમ જાણવો, તે પછુ પૂર્વવત્ કટુકકામે મિષ્ટ રસ ઉઠાલી ભાગ પાડી ઠાણ સમજવાં, કપાયનીતા ૨ તમ્યતાએ રસનુતર તમ્યપણુ હોય એટલે કપાયની મંદતાએ મંદરસ બાધે, અને તીવ્ર કપાયે ચઢતા રસની પાપ પ્રકૃતિ બાધે તેમજ શુભ પુન્ય પ્રકૃતિના રસ કપાયેદ્ય મંદતારૂપ અતિ વિશુદ્ધાધ્યવસાયે કરી અધિક મિષ્ટ રસ બંધાય છે. અસંખ્યાતા લોકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ સંકલેશનાં સ્થા-

(૧૪૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

નક છે, તેથી કાંઈ એક ઝાઝેરાં વિશુદ્ધિનાં સ્થાનક છે, તે સર્વે અધ્યવસાય આ શ્રી જાણવાં પાંચમા કર્મ અથર્ની ગાથા ૬૪ ના ભાવાર્થમાં ઉપશમ શ્રેણિએ સ્વીકારે પડે તે મોટે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિ સ્થાનક સરખાં ગણ્યાં જેમ પ્રાસાદ ઉપર સઢવાનાં ઉતરવાનાં પગથીયાં સરખાંજ હોયછે તેમ પરંતુ ક્ષેપક શ્રેણિના જે વિશુદ્ધાધ્યવસાય સ્થાનકે ચઢે છે તે પાછો ઉતરતો નથી તેથી સંકલેશ સ્થાનક તેટલાં ઓછાં હોય અને વિશુદ્ધિનાં અધિક જાણવાં.

પ્ર:—૧૬૯ આત્મઆંગલ, ઉત્સેધ આંગલ, પ્રમાણ આંગલનું માન શી રીતે સમજવું.

ઉ—૧ આત્મઆંગલ—જે લુગમાં જે પુરૂષ ૧૦૮ આંગલ ઉંચો હોય તે પુરૂષના પોતાના આંગલો તે કહ્યાં આત્મઆંગલ કહ્યાં, ઓછા અધિકા થાય તેનું મણીત આત્મ આંગલો ન કહેવાય પરંતુ પ્રમાણ, ધર, તળાવ કુવા ભૂમિ ટાંકાં ઇત્યાદિનું માપ થાય છે તે આત્મ આંગલો જાણવું. પ્રથમ ભરતને અંગુલે માપતા અને છેવટ પીરના આંગલો સગીને ઘસાડિક કરતા તેને આત્મઆંગલ કહીએ.

૨ ઉત્સેધ આંગલ:—૨૦ હાથપર જાદર પરમાણુ એક આંગલને વિષે હોય અને તે મુદ્રા પરમાણુએ એક જાદર પરમાણુ થાય એ હવા આઠ જાદર પરમાણુએ એક ત્રસરેણું થાય એ હવા આઠ ૧ ત્રસરેણુંએ એક ૨ રથરેણું થાય આઠ રથરેણુંએ એકવાલામ થાય, આઠવાલાએ એક લીખ થાય, આઠ લીખે એક છા (છ) થાય, આઠ છાએ એક યવ થાય. એહવા આઠ જવે એક ઉત્સેધ આંગલ થાય છ ઉત્સેધ આંગલે એક પગ થાય, એજવ, આંગલ, પગ, સર્વે જાદા માંડીએ પણ ઉભાનું ગણીત નહીં. એહવા બે પગે એક વેત થાય, બે વેતે એક હાથ અથવા ચોવીસ આંગલનો એક હાથ થાય, ચાર હાથે એક ધનુષ બે હાથર ધનુષે એક કોશ તેવા ચાર કોશનો એક જોજન ગણાય છે, છહાં ઉત્સેધ આંગલના માનથી દેવાદિકનાં શરીરનું માપ થાય છે.

૩ પ્રમાણ આંગલ:—એક ઉત્સેધ આંગલથી ચારસે ગુણો વિસ્તારે અને અઢીસેગુણો જાદરે અર્થાત્ એક હજાર ગુણો પ્રમાણ આંગલ થાય જેથી પર્વત, વિમાન, પુથિય, ભુવન, નરકચારાદિપ, સમુદ્રનું પ્રમાણ આ પ્રમાણ આંગલે કરી થાય છે, મવચન સારો દ્વાર ૨૫૪ થી જાણવું.

પ્ર:—૧૭૦ તીર્થેકર મહવાસ છતાં પુજનીક છે કે ત્યાગી થયા પછે જ પુજનીક છે. ૩

ઉ—દેવ દેવાદિકથી સર્વો માતાની કૃપે ઉપજે તે સર્વન કલ્યાણક બીજી જન્મ, ત્રીજી દિક્ષા, ચોથુ કેવલ, પાંચજી મોક્ષ એ પાંચે કલ્યાણક પૂજવા યોગ્ય છે. દેવેદ્ર પણ ભક્તિ કરે છે. તો મનુષ્ય કેમ ન કરે ? છહાં કોઈ મંદમતી તીર્થ કરને વિપાકોદય કેવલ થયા પછે પુજનીકપણ કહે છે તે એકાંત વાદી જાણવા.

૧ ત્રસરેણું—છપરામાં હે સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડે છે. તેમાં ઉડતી ખેહની આકૃતિ તે.

૨ રથરેણું—૨થ ફરતાં ઉડતી ખેહનો અંશ ભાગતે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૪૧)

પ્ર:—૧૭૧ તીર્થંકર શૃહવાસે અવિરતિ છતાં તેમને મુનિ વંદણા કરે કે નહીં.

ઊ:—વંદણા નમસ્કાર બે પ્રકારનો છે, એક દ્રવ્યથી તે પંચાંગ પ્રણામ બીજો ભાવથી તે મન પ્રણામ નમો અરિહંતાશ્ચ આદે, એટલે જ્યાં શુદ્ધિ પ્રભુ શૃહવાસ હોય ત્યાં શુધી મુનિ વ્યવહાર સાચવવા. ભણી દ્રવ્યથી વંદણા ન કરે, પણ ભાવથી વંદણા નમસ્કાર કરે. સમકિત પરિક્ષા ગ્રંથ વચનાત.

પ્ર:—૧૭૨ ચાર સ્થાનકે જીવ અણહારી હોય તે કોણે.

ઊ:—૧ વિગ્રહ મતીમાં-જીવ બીજી ગતીમાં જતાં વાટમાં અણહારી હોય.

૨ કેવલી સમદ્ભાત કરે તે વખતે ત્રણ સમય શુદ્ધિ અણહારી હોય.

૩ ચૌદમે ગુણ ઠાણે પાંચ દ્વસ્વાક્ષર બોલતાં જે કાલ થાય તેટલી વખત અણહારી હોય.

૪ સિદ્ધ લગવાન સર્વદા અણહારી છે એ વચાર પ્રકારે જીવ અણહારી છે. શેષ સર્વ જીવો આહાર લે છે એમ પ્રવચન સારો દ્વાર, રહુડ માં કહ્યું છે.

પ્ર:—૧૭૩ હલેસ્થાનુ સ્વરૂપ સ્વામી સાથે સમજાવો. પ્રસંગે તેના વર્ણ રસ ફરસ પણ કહો.

ઊ:—માર્ગથી બ્રહ્મ થયેલા છ પુરૂષો વનમાં ભમતાં ભુખ ત્રસાએ પીડ્યા થકા જ'બુ વૃક્ષ હેઠે આવ્યા, માંહેા માંહે ફલ ખાવાની વાંછાએ એક જણ તે વૃક્ષને મૂલથી છેદવા લાગેા, બીજો કહે જે થડથી છેદેા, ત્રીજો કહે જે કાલ છેદેા ચોથો બોલ્યો જે પ્રતિ સાખા છેદેા પાંચમો કહે જે પાકાં ફલ તોડેા છઠો કહે જે પૃથ્વી ઉપર ખરી પડેલાં ફલ મધ્યથી વિણીખાએા, જેમ એ છ પુરૂષના પ્રણામ જુદા જુદા છે તેમ કૃશ્નાદિકથી જાવત શુક્લ લેસ્થાના પ્રણામ જુદા જુદા બણવા, લેસ્થા એટલે યોગ પ્રવૃત્તિ પ્રણામ.

॥ નામ ॥	॥ વર્ણ ॥	॥ રસ ॥	પ્રથમની ત્રણ
૧ કૃશ્ન લેસ્થા.	કાલોવર્ણ.	કડવી તુ'બડીના	લેસ્થાનો કરવત-
૨ નીલલેસ્થા.	નીલવર્ણ.	રસ સરીખો મુઠ	થી અનંત ગુણો
૩ કાપોતલેસ્થા.	પારેવાની કોટસરખો.	મરી પીપરથી તી-	કર્કસ ફરસ. અને
૪ તેજુ લેસ્થા.	રક્તવર્ણ.	ખો રસ.	પાછલની ત્રણ
૫ પદ્મ લેસ્થા.	હલદ્રસ દ્રસ્ય.	કાંઠાથી તુરો રસ.	લેસ્થાનો માંખ-
૬ શુક્લ લેસ્થા.	દુધવર્ણ.	પાકી કેરીથી મીઠ રસ.	ણથી અનંત ગુ-
		મધુથી અધિક મીઠરસ.	ણો કોણલ ફરસ
		દુધસાકરથી અધિક	બણવો પ્રથમની
		મીઠ તરરસ.	ત્રણ લેસ્થા છઠા
			ગુણ ઠાણા શુદ્ધિ
			હોય.

પાછળની બે સાતમા શુદ્ધિ હોય, પછે તેરમા શુદ્ધિ માત્ર એક શુક્લલેસ્થા હોય, જે લેસ્થાએ જીવ આયુ બાંધે તેજ લેસ્થાએ મરણ પામે અને તે જ લેસ્થાવંત ગતી માંહે જન્મ ઉપજે.

(૧૪૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

મ્ર:—૧૭૪ નારકીનું સ્વરૂપ વેદના, આયુષ્ય, ક્ષેત્ર સ્વભાવ-દેહમાન-રોગ-અધાર-અજગ્રાણું, જાતી સ્મરણાદિ કોણ જીવ નર કે જાય ધર્ત્યાદિ પ્રકાશ કરે.

ઊ—સંગ્રહણી પ્રકરણમાં સવિસ્તર પણ વર્ણન કર્યું છે. પણ અત્રે તો કીંચીત ભાવ ભવ્ય જીવોને જાત ભોડે થયા ભણી લીખ્ય તે.

ગોત્ર.

નામ.

૧ રત્ન પ્રભા—પહેલે કાંડે ધણું રત્ન છે માટે રત્ન પ્રભા.

૧ ધરમા.

૨ સકર પ્રભા—કાંકરા ધણા છે.

૨ વંસા.

૩ વાલુક પ્રભા—વેલુ ધણી છે.

૩ સેંલા.

૪ પંક પ્રભા—કાદવ ધણા છે.

૪ અંગણા.

૫ ધૂમ પ્રભા—ધૂમ્ર ધણા છે.

૫ રિકુ.

૬ તમ પ્રભા—અધકાર ધણા છે.

૬ મધા.

૭ તમ તમા પ્રભા—અતી અધકાર મય છે.

૭ માધવતી.

એ રીતે સાત નરકનાં ગુણિ સ્પતગોત્ર તથા નાંમ જણવાં, તે જગાકારે એટલે ઊપરનું છત્ર નાંહાનું નિચેનું મહોદુ એમ અનુક્રમે સમજવું, ધહાં એક લાખને એસી હજાર જોજન પહેલી નારકીનું જાડપણું જણવું, પછે બીજીએ એક લાખ ઊપર સહસ્ર ૩૨-૨૮-૨૦-૧૮-૧૬-૮ એમ સાતેનું અનુક્રમે જાડ-પણું જણવું. જીવનપતીનાં જીવન રત્ન પ્રભા હેઠલ ઊપર એક હજાર જોજન મુકીને વચમાં છે. એ સર્વે ધનોદધી ૧ ધનયાત, ૨ તનયાત ૩ આકાશ ૪ એ આર પૃથિવતલ આશ્રય જણવાં “હવે આયુસ્થિતિ કહે છે” સાગર. ૧-૩-૭ ૧૦-૧૭-૨૨-૩૩ રત્ન પ્રભાથી અનુક્રમે સાતે નરકે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સ્થિતિ જાણવી. જગન્યતો પહેલીનું ઉત્કૃષ્ટ તે બીજીએ જગન્ય એમ ઊપર અનુક્રમે સ-સમજવું. રત્નપ્રભાની તો દશ હજાર વરસ આયુસ્થિતિ જગન્ય જણવી, નર-કે નારકીને ક્ષેત્રવેદના ૧ અન્યોઅન્ય વેદના. ૨ પરમાધામી કૃત્યવેદના. ૩ એ ત્રણ પ્રકારે તે ક્ષુધાત્રસાદિ દશ પ્રકારની વેદના એક આંખ મેચી ઉઘાડીએ તે-ટલો વખત પણ બંધ નથી. કીંચિત મુખ નથી એકાંત દુઃખ છે અહો ઇતિખેદ

હવે ત્રણ પ્રકારની વેદનાનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧ ક્ષેત્રવેદના—તમ્હેલોહ સરખી ધરતી તપેલી હોય, લીતના પુદગલ શસ્ત્ર જેવા લાગે સર્વત્ર અધકારમય છે, વિષ્ટા, મલ, મૂત્ર, લોહી, પાચ ભરેલ ત-લીયાનો ભાગ છે, સ્મસાન પેરે હાડ માંસ ચર્મી નખ દાંત પડયા હોય એ-હવો વર્ણ છે. ૧ કુતરાં, નોલ, મંજર સર્પ શીયાલ મૃત્યકલેવરથી અધિક દુર્ગંધ છે. ૨ કઢવીનું બડીથી પણ અધિક કટુકરસ છે, ૩ વિંછોના કાંદાથી, વા, કૌવ-ચથી પણ ભુડા સ્પર્શ છે. ૪ અતીવલાપ આકંઠ દુઃખકારી શબ્દ પુદગલ હોય ઇતિક્ષેત્ર સ્વભાવ.

૨ અન્યોઅન્ય કૃત્યવેદના—મિથ્યા દ્રષ્ટિ જે નારકી છે તે વણઝારાના કૃત-

શ્રી જનતત્વસંગ્રહ.

(૧૪૩)

શની પેરે બીજા નારકીને આવતો. જખીને શસ્ત્રથી પરસ્પર ઝઘડે, નવાંરૂપ કરી પ્રહાર કરે આકંદ કરે, અને સમક્ષિ દ્રષ્ટિ નારકી તો પોતાનાં પૂર્વકૃત સ્મરણ કરી બીજા થકી ઊત્પન્ન થએલાં દુઃખ તે સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે પણ બીજાને પીડા ઊપજાવે નહીં.

૩ પરમાધામી કૃત્યવેદના—નારકી ઊપજે તે આલો નાંહાંતો અને શરિર અંતર મુહુર્તમાં વધવાથી પરમાધામી આવી પૂર્વકૃત કર્મોત્સારે કર્મોપચારી દુઃખ દેહે, મધપાનીને તમે તરૂણા પીવરાવે છે. પરસ્પરી સંગીને લોહ પુતલી અગ્નિમય તેવું આલીંગન કરાવે છે વૈશ્વથી ધાત કરે છે, વાંસલાએ છેદે, ઊશ્ન-તેલમાં તલે, ખારભરે લહીમાં સેકે, ભાજાથી શરીર પરોવે; ઘાણીમાં પીલે, કર્વેતે વહેરે, કાગ કુતરાં ચિંહાદિકનાં રૂપ કરી કર્થતા કરે વૈતરણી નદીમાં ઝબોલે, અસિપત્ર વનમાંહે પ્રવેશ કરાવી તમેવેલું માંહે દોરાવે એમ વિવિધ વેદનાએ નારકીને દુઃખ આપી વલીય જમ્યકુંભા માંહે તીવ્રતાપે કરી પચતા નારકી પાંચસે જોજન શુદ્ધિ ઊછરે, તે પાછા પડતા પક્ષીરૂપે તોડે. કોઇ ભુમિ ઊપર પડે તેને વાઘરૂપે ચુટે, એમ પરમાધામી અધમ માહા પાપીષ્ઠ કૂરકરનાં જેમને પંચાગ્નિ પ્રમુખ કષ્ટ ક્રિયાથકી ઊપતું એહવું જેકુર સુખ વાલા અશુર પરમાધામી તે કર્થમાન એહવા નારકીને માંહેા માંહે કુકડા મેકાનીપેરે ઝૂંટના જખી હર્ષ પામે અટ્ટ હાસ્યકરે. વાળુ વગાડે કીં બહુના ઘણુ શું કહીએ નારકીને દુઃખ જેવા માટે પરમાધામી ઘણુ જ ખુસી થાય છે. પહેલાં ત્રણ નરકમાં પરમાધામી કૃત-વેદના છે. શેષ નરકમાં બીજી બે વેદના જાણવી “આશંકા. રાવણુ લક્ષ્મણને ચોથી નરકે પરમાધામીએ અજ્ઞેપ્રવેશ કર્યો છે તે કેમ” સમાધાન. પ્રાશ્નક વચનથી ત્રીજી નરક-કહી છે પરંતુ કોણ અવસરે ચોથો નરકયુધી જવાની મના નથો. હવે પહેલી નરકે પ્રતરજે ધરના માલ ઊપર માલની પેરે પ્રતર-૧૩-૧૧ ૯-૭-૫-૩-૧ સર્વે ૪૯ અનુક્રમે સમજતા તેમાં પ્રથમ સીમતો નામે ઇંદ્રક નરકાવાસો પોસ્તાલોશ લાખ જોજન છે. અને છેલ્લો અપર્ધ ઠાણો નામે ઇંદ્રક નરકાવાસો એક લક્ષજોજન પ્રમાણ છે, એને ફરતા કાલાદિ ચાર નરકાવાસા સાતમી નરકે છે, છે અસંખ્યાત જોજનની કોડાકોડી પરથીએ જાણવા, અર્થાત્ બહુજ મહોદા છે. પહેલી નરકે પુણ્યાઘાઠ ધનુષને છ આંગલ દેહમાન ઊત્કૃષ્ટ હોય, બાકીની છએ નરકે યથાક્રમે બમણુ કરતા જમણો તો વાવત્ સાતમી નરકે પાંચસે ધનુષમાન શરિર જાણવું ધનુષ શબ્દે ચાર હાથનુ માન સમજવું.

મિથ્યાત્વી, મહારંલી, મહાપરિગ્રહી, તીવ્રલોભી, સસદ્લ, પાપરૂચી, રૈ-દ્રપરિણામી સંખ્યાતા આયુવાલા પર્યાપ્તપ્રેદી તિર્યક મનુષ્ય એહવા જીવ હોય તે નરકાય બાંધે. એ સામાન્ય પણે જાણવું, અત્યંત કુર અધ્યવસાયવાલો પશોદ્રીનો વધ કરનાર પ્રાચે ફૂનીને ભવાંતરે નરકે જાય કૃષ્ણાદિ ત્રણ લેસ્યા નારકીને વિષે હોય, જે નરકમાંથી નીકલે તેજીવ ગર્ભજ પર્યાપ્તો હોય પણ સમુર્ધ મન હોય, જીગસીયુ, દેવતા, નારકીમાં ન ઊપજે નરકના જીવ પૂર્વભવની વાત

(૧૪૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

સમ્યક્ દ્રષ્ટિ અતિજ્ઞાનને બળે જાતી સ્મરણ જ્ઞાન છે તેણે કરી જાણે છે પરંતુ નરક માંહેથી અવધિએ કરી દેખે નહીં એ સિદ્ધાંત છે.

આશંકા—સાતમી નરકે બ્રહ્મદત્ત ચક્રિ હાકુર્મતી પોકારે છે. વલી કુર્મતી બ્રહ્મદત્તને પોકારે છે તે કેમ?

સમાધાન—જાતી સ્મરણ જ્ઞાનથી જાણે છે. પરંતુ અવધિએ કરી દેખે નહીં સાથી જે પહેલી નરકે ચાર ગાઉ અતુકમે અર્ધ ગાઉ ઊતરતું સાતમીએ એક ગાઉ અવધિ ક્ષેત્ર છે માટે એ જીવોને તીર્થંકરના કલ્યાણક અવસરે મુખશાન્તિ થાય છે.

છઠી સાતમી નરકની વચમાંના નારકીને, ૫૬૮૮૫૮૪ જાતના સર્વે રોગ હોય, નરકના ઓગણ પચાસમા પાથડાનો કોડી જેવડો કડકો મનુષ્ય લોકમાં આવે તો સાડીચોવીશ કોષ ફરતા સર્પ પ્રાણીયોનો દુર્ગંધથી નારા થાય છે, વળી ત્યાંની ઊક્ષવેદના વેદનાર અત્રેની અગ્નિચિંતામાં મુએ તો નિંદ્રાવશ થાય છે, તેમજ પોષમાસની પ્રભાતે કાચા ફુલનું પાણી છાંટી પવન કરીએ તેથી અત્યંત સીતાદિ દશ પ્રકારની વેદના નારકી સહન કરે છે તે કહે છે.

૧ રીતવેદનાર ઊક્ષવેદના ૩ ક્ષુધા ૪ ત્રષા ૫ ખરજ ૬ પરવશ ૭ જવ વ્યાધિ ૮ ભય ૧૦ શોક એવંદશ પ્રકારની વેદના હોય આહાહા.

શિષ્ય—નરક થકી આવે તેહનાં લક્ષણ કું.

ગુરુ—અત્યંતકોપ કટુકાચવાળી, દારિદ્રતા વંધુ જનસ્ય વૈર:

નિચ પ્રસંગો પરદાર સેવા, નરસ્ય ચિન્હનરકાગતસ્ય: ૧

હવે ક્યાજીવો અને ક્યા સંજેણ પાલોક કંઠ કંઠ નરકમાં જાય તે કહે છે.

૧ અસનિસમુર્ઠમ પચેદ્રી પર્યાપ્તો તિર્યચ, પહેલી નરક મુઠી ઉત્કૃષ્ટ જાય અધિક નહીં.

૨ ગાહનોલીયો જૂજપદી સર્પાદિક ગર્ભજ બીજ નરક મુઠી ઊપજે.

૩ પક્ષી માંસ આહારો શુદ્ધ, સમસી, ચાહ, સિંચાણો પ્રમુખ રોદ્ર પ્રણામે ત્રીજ નરક શુદ્ધિ જાય.

૪ સિહ ચીતરા કુતરાં, બીલાડાં પ્રમુખ હિંસક જીવ તે ચોથી નરક પૃથિવિ મુઠી જાય.

૫ ઉરપુરી સર્પ તે પાંચમી નરક મુઠી જાય.

૬ સ્ત્રી તે જાવત છૂટી નરક મુઠી જાય.

૭ મનુષ્ય જલચર જીવગર્ભજ પર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટ સાતમી નરક મુઠી જાય.

પચેદ્રીનો વધ કરનાર—અત્યંત કુર અધ્ય વસાયવાલો જીવ પુનલવાંતરે નરકે જાય.

હવે કર્મ નારકીમાંથી ઉત્કૃષ્ટ કેમ ગતીમાં જાય તે કહે છે.

પ્રવચન સારો ધાર ૧૮૧ માં કહ્યું છે જે—પ્રથમની ત્રણ નરકના આવ્યા નારકીઓ તીર્થ કરે પણ પામે પણ ચોથીના આવ્યા તીર્થ કરન થાય, પરંતુ કેવલ જ્ઞાન પામે. પાંચમીના આવ્યા મુનિ પણ પામે, પણ કેવલ જ્ઞાન ન પામે

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૪૫)

છઠીના આઠ્યા નારકી દેશવિરતિ, આવિરતિ આવક થાય પણ સર્વ વિરતિપણુ ન પામે. સાતમીના આઠ્યા સમકિતપણુ પામે, પણ શ્રાવકાદિક ભવ પામે નહી. વળી વીશેષ દેખાડે છે. પહેલીના આઠ્યા ચક્રવર્તિ થાય બીજીના આઠ્યા વાસુદેવ પ્રતિ વાસુદેવ, બલદેવ થાય. ત્રીજી મુશ્મીના આઠ્યા તીર્થંકર થાય. ઇત્યાદિ પૂર્વવત્ ત્રીજા કર્મ થયેની ગાથા ૬ નો પણ એજ ભાવાર્થ છે. ઇહાં સાતમીથી આઠ્યા મત્તાદિક ગતિમાં સમકિત પામે પણ સાતમીના આઠ્યા કોઈ મનુષ્ય થાય નહી, બંધ સ્વામીત્વ વચનાત્ ॥ હવે સંગ્રહણી આશ્રી કહે છે.

છવઠા સંઘણવાલો કુર્મ કરી બીજી નરક મુશ્મી જાય તેમજ શુભ ભાવે યાવત્ ચોથા દેવલોક મુશ્મી પણ જાય પછે અપુઠી ગણનાએ ગણતાં કીલીકા સંઘણુ આદે દેહ એકેકી નરકની વૃદ્ધિ કરીએ તે યાવત્ પદમ સંઘણવાલો સાતમી નરક મુશ્મી ઉત્કૃષ્ટ જાય, હવે તે પ્રત્યે છ સંઘણુ બતાવે છે.

૧ રીખવ નારાય સંઘણુતે, બીલો પાટો મર્કટખંધ અસ્તિ (હાડકાં) ની રચના તેને સંઘણુ કહીએ તે છ પ્રકારે છે. ૧ વજ્ર, રીખવ નારાય, ૨, રીખવ નારાય, ૩, નારાય, ૪ અર્ધ નારાય, ૫ કીલીકા એટલે હાડકાં બંધ એકલી કીલીકાએ હોય તે, ૬, છેવડું જે હાડકાં બે છેડા અડકાવી મુકેલું એવું છ સંઘણુ ગર્ભજ તિર્યચ મનુષ્યને હોય, અને છ મુર્છમ મનુષ્ય, તિર્યચ વિગલેન્દ્રીને એક છેવડું સંઘણુ હોય વલો સમુર્છમ તિર્યચ પંચે દ્રીને છ સંઘણુ પણ કહ્યાં છે, દેવતા, નારકી, એકેન્દ્રીને અસંઘણુ કહ્યા છે. ઇહાં નારકીને એકે સંઘણુ નહી. ઇતિ.

પ્ર:—૧૭૫ પરમાધામીનાં નામ અને તેની કરણી આદે કેવી છે ?

ઉ—પ્રવચનસારોદ્ધાર ૧૮૦ માં કહ્યું છે કે અંબ આદે પંદર જાતના પરમાધામી પૂર્વ જન્મને વિષે મહા કૂર કરમના કરનાર પાપમાં રક્ત છતાં પચાત્રિ સાધનરૂપ મિથ્યાત્વ કષ્ટ તપ કરી રોદ્ર અમુર સંબંધી ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેથી એનો એવોજ સ્વભાવ હોય છે, તે પ્રથમની ત્રણ નરકમાંના નારકીયોની પાસે આવોને અનેક પ્રકારની વેદના ઊદારે છે, જેમ ઇહાં મેષ, મહિષ આદે જાનવરને ઝુઝતા દંખી હર્ષ થાય છે, તેમજ તેઓ નારકીયોને કદર્થ નાથતી દેખીને હર્ષિત થયા થકા ચેલોતક્ષેપ અટક હાસ્યાદિક કરે. વલો તે નારકીયોને સંતાપ કરતાં પ્રતિ ઉત્પન્ન થાય છે તેવી તો મનોહર નાટકના જોવાથી તથા અંગના સંગમાદિકથી પણ ન થાય હા ઇતિખેદે હવે તે પરમાધામીનાં નામ કરણી અનુસારે કહે છે.

૧ અંબ—નારકીયોને હણે, ઊંચા ઉછાલે, નિચે નાંખે તે.

૨ અંબરોંબ—નારકીને હણીને કાતરણી સંડાસી પ્રમુખની સાથે કડકા કરી ભડકીમાં પકવે.

૩ સ્યામ—જે રાટ્ટ પ્રમુખને પ્રહારે કરી સાતન પાતન કરે, અને વર્ણ પણ સ્યામ છે.

(૧૪૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૪ સખલ—આંતરડુ કાઢે, હૈયાનું કલેજનું વિદારણ કરે.
 ૫ રૌદ્ર—કુંત તોમરવડે નારકીયોને પરાવે, રૌદ્રપણાને યોગે તેજ નામ છે.
 ૬ ઊપરૌદ્ર—નારકીયોના અંગોપાંગ ભાગી નાખે એમ અત્યંત રૌદ્રપણા થકી એહયું નામ છે.

૭ કાલ—કડાઇ તાવડી પ્રમુખમાં નારકીયોને પકાવે વલી કાલો વર્ણ છે તેયું જ નામ છે.

૮ માહાકાલ—ખીજ નારકીના નાંહાંના ખંડ કરી ખવરાવે, વર્ણે પણ માહાકાલ હોય.

૯ અસિપત્ર—તરવારની ધારવત્ પત્ર કરી વનવિકુર્ચિ અસિપત્રના પાને કરી નારકીના તલ તલ જેટલા ખંડ કરે.

૧૦ ધનુષ—ખાંણ ધનુષથી નારકીના કાન નાક પ્રમુખનું છેદન કરે તે.

૧૧ કુંભ—કુંભાદિકમાં નારકીને પકવે તે.

૧૨ વાલુક—વૈકીય તપવેલુંને વિવેચણની પેરે નારકીયોને સેકે તે.

૧૩ વૈતરણ—તપાવેલા ત્રાંખાથી પણ મહા કલકલતી રક્તલોહીએ ભરેલી નદી વિકુર્ચિ તેમાં નારકીયોને જે નાંખે કર્ચના કરે આટલે વૈતરણ નામ છે.

૧૪ ખરસ્વર—વજ્ર કંટકે વ્યાસ સામલી વૃક્ષ ત્યાં નારકીયોને આરોપી પૂરાણા વસ્ત્રની પેરે મહા ખર સ્વરે આરડતાને ખેંચે તેથી એનું નામ ખરસ્વર છે.

૧૫ માહાધોષ—ભયથી ખીહતા, નાસતા આરડતા નારકીયોને પશુની પેરે વાડામાં ઘાલે તે માહાધોષ છે એ રીતે પંદર જાતના પરમાધામીકના ક્રિયા વિશેષ નામ જણવા.

પ્ર:—૧૭૬ ચક્રવર્તીનાં ૧૪ રત્ન અને ઠકુરાઈ તથા વાસુદેવનાં સાત રત્નનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઊ:—૧ ચક્રરત્ન—વૈરીનું મસ્તક છેદે, તે આયુદ્ધશાલામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૨ છત્રરત્ન—મેઘવૃષ્ટિનું નિરોધ કરે, તે આયુદ્ધશાલામાં ઉપજે.

૩ દંડ રત્ન—ભૂમિ વિદારો સાફ કરે, તે આયુદ્ધશાલામાં ઉપજે છે.

૪ ચર્મ રત્ન—પ્રભાતે કણ વાવે ને સાંજે સાલી પ્રમુખ ઉત્પન્ન કરે તે ભંડારે થાય.

૫ ખડગ રત્ન—સંગ્રામમાં શક્તિવંત છે તે આયુદ્ધશાલામાં ઉપજે.

૬ કાંગણી રત્ન—વૈતાલ્ય ગુફાની ભીંતે ઓગણપચાસ ઓગણપચાસ માંડલાં કરવા જોગ્ય હોય, તે ભંડારે થાય છે.

૭ મણી રત્ન—ખાર જોજન ઉચોતકારો હોય, હાથે માથે બાંધ્યાથી રોગ હરે તે ભંડારે ઉપજે છે. એવં સાત એકેંદ્રી રત્ન જણવા.

૧ પુરોહીત—શાંતી કર્મ કરનાર છે તે નગરમાં ઉપજે છે.

૨ અર્ધ રત્ન—મહા પ્રાકંભી હોય તે વૈતાલે ઉપજે છે.

૩ ગજ રત્ન—માહા સમર્થવાન વૈતાલે ઉપજે છે.

શ્રી જૈનતત્વસંમહ.

(૧૪૭)

૪ સેનાપતી—જીતવા સમર્થ નગરમાં ઉપજે છે.

૫ ગાથાપતી—ધરનાં કામ સર્વે કરે તે પોતાને નગરે થાય.

૬ વારધીક—સુતાર ધર ચણે મહા નદીયોના પુલ બાંધે તે પોતાને નગરે ઉત્પન્ન થાય છે.

૭ સ્ત્રી રત્ન—અત્યંત અદ્ભૂત રૂપવંત ચક્રવર્તિને ભોગ ચોગ્ય હોય. તે રાજકુલે ઉપજે એવં સાત પંચેન્દ્રી રત્ન જાણવાં.

એમ ચૌદ રત્ન ચક્રવર્તિને હોય, અને વાસુદેવને તો ૧ ચક્ર, ૨ ધનુષ, ૩ ખડગ, ૪ મણી, ૫ ગદા, ૬ વનમાલ, ૭ શખ, એવં સાત રત્ન હોય. વળી ચક્રિને નવ નિધિ પ્રગટ થાય છે તે આગળ કહેશે. બત્રીસ હજાર દેશનો રાજ ચોરાસો લાખ ઘોડા, ચોરાસો લાખ હાથી, ચોરાસો લાખ રથ, છન્નુ કોટી પાયદલ એવં પ્રકારે અનુવિધ સેનાનો ધણી ચોસઠ હજાર સ્ત્રીયોનો સ્વામી, મહા બળવંત, ભોગનું ભાજન, ધણી રિદ્ધિનો ધણી, પૂર્વે ઘણુ પુન્ય સંપાદન કર્યું છે જેણે એહવા છતાં પણ તીર્થંકર ભગવંતની દેશના સાંભળાને વૈરાગ્ય પામી પર્વોક્ત સર્વ રિદ્ધિને ત્રણવત્ ત્યાગ કરીને પ્રવર્જ્યા ગ્રહીને અવધ્યાબાધ સુખના ભોગી થયા. તે ધન્ના.

આધુનીક સમયમાં તો દુઃખે ઊદર પુરણ કરનાર પ્રાણીયોને પણ ચરણ કરણની સ્પર્શના થવી ધણી મુશ્કેલ છે “આ કેવી નપુશકપણાની વાત છે” કેમ કે પ્રાકૃત્યંતનેજ પુરૂષ કહીએ. ધન

પ્રાં ૧૭૭—નવ નિધિનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે.

૭૦—૧ નૈસર્ગ્ય નિધાનથી ગદનગર વિગેરે સ્થપાય છે.

૨ પાંડુકં નિધાનથી ધાન્ય બીજનો ઉત્પત્તિ થાય છે.

૩ પિંગલં નિધાનમાં સ્ત્રી પુરૂષ હાથી ઘોડા આલસણ વિગેરે હોય છે.

૪ સર્વ રત્નં નિધાનમાં ચૌદ રત્નની ઉત્પત્તિ થાય છે.

૫ મહાપદ્મં નિધાનમાં વસ્ત્ર રંગ ઇત્યાદિ થાય છે.

૬ કાલં નિધિમાં ત્રણ કાલનું જ્ઞાન પુસ્તક છે જેમાં યોતિષ વિગેરે હોય છે.

૭ મહાકાલં નિધિથી સુવર્ણ લોહ મણી પ્રવાસાં આદેની ઉત્પત્તિ થાય છે.

૮ માણવદં નિધિથી યુદ્ધ નિર્મિત સસ્ત્ર ભક્ષાદિ નિપજે છે.

૯ સંખં નિધાનમાં વાજાં નાટક ગાયન એ ઉપજે છે.

દરેક નિધાન આઠ પછડા ઉપર હોય છે. અને તે અર્ધ જોજન ઉંચું નવ જોજન પહોળું આર જોજન લાંબુ એહવું દરેક નિધાન પેટીના આકારે હોય છે, સર્વ નિધાન ગંગાના મુખને વિષે રહે છે. ચક્રવર્તિ સર્વ દેશ જીતી પાછો આવે તેની પછવાડે નવ નિધાન ચાલે છે, તથા તે જ્યાં પડાવ નાંખે ત્યાં નિધાન પણ નિથે પાતાલમાં રહે છે. તે નવ નિધાનની નવ પેટી પ્રગટે તે એકેક નિધાને એક હજાર દેવતા અધિષ્ઠાયક છે, એમ રત્નસાર તથા ગીરનાર માહુત્તરને વિષે કહ્યું છે.

(૧૪૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

પ્રાં ૧૬૮—અષ્ટ માહા સિદ્ધિનું શું પ્રાક્રમ છે.

૭૦—અનુષ્ટુપ છંદ ॥ અહિમા ૧, મહિમાચૈવ ૨, લઘિમા ૩, ગરીમાતથા ૪॥

॥ પ્રાપ્તિ ૫, પ્રાકામ્ય ૬, મૌસત્વં ૭, વસિત્વં ૮,

ચાષ્ટસિદ્ધયઃ ॥૧॥

૧ અહિમા—અતિ સુદૃઢ રૂપ કરી જીવા છીદ્રમાં પેસે, હીતમાં અથવા કમલમાં પેસી ચક્રવર્તિની રિદ્ધિ વિસ્તારે.

૨ મહિમા—મેરૂથા પણ હલકું શરીર કરવાની શક્તિ, જેથી જલ કંટક ઉપર મુનિ ચાલી શકે પણ કીલામણા ન થાય.

૩ લઘિમા—વાયુથી પણ હલકું શરીર કરવાની શક્તિ જેથી જલ કંટક ઉપર મુનિ માની શકે પણ કીલામણા ન થાય.

૪ ગરીમા—વજ્રથી પણ ભારે શરીર કરવાની શક્તિ.

૫ પ્રાપ્તિ—ભૂમિથી આંગળીવડે મેરૂનો સ્પર્શ કરે, તથા સૂર્યના કીરણને હાથ લગાવે, જ્ઞાન બળે વસ્તુ દેખે.

૬ પ્રાકામ્ય—જમીન ઉપર પાણીની પેરે હુબકી ખાય, અને પાણી ઉપર જમીનની પેરે ચાલે અત્યંત બળ સંપન્ન પૃથ્વી પર્વતાદિ ઉપાડે, માહા પ્રાક્રમી હોય.

૭ ઇશત્વ—ત્રણ લોકની ઠકુરામ્ભોગવે, અથવા તીર્થંકર કે ઇંદ્રની રિદ્ધિ વિસ્તારે.

૮ વસિત્વ—સર્વ જીવને વશ કરવાનો શક્તિ. ॥ ઇતિ ભાવ૦

પ્રાં ૧૭૨—યોની શબ્દનો ભાવાર્થ અને ત્રણ પ્રકારની યોની સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

૭૦—યોની શબ્દે ઉપજવાનું સ્થાનિક, એકેક જીવનો નિકાય વર્ણગંધરસ સ્પર્શ સરખો હોય તે એક જાણી તે થાયર અ.શ્રી એક જાણી તેમાં અનંતા જીવ ઊપજે. ઇહાં ગોખરનું જાણ એક યોની કહીએ તેમાં જુદા જુદા વીંછી કમી કીડા પ્રમુખ જે ઘણા જીવ હોય તે સર્વ જુદા જુદા ફલ કહીએ, એક યોનીમાંહિ ઘણા ફલ હોય, એમ સર્વે ચોરાસી લાખ જીવાયોની જાણવી, સચિત અચિત મિશ્ર તથા ઊદ્ધ, સિત, મિશ્ર, ત્રણ ભેદે યોની હોય, હવે મનુષ્યની યોનીનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧ સંખાવર્ત યોની—સંખ જેવો આવર્ત હોય તેમાં જે ગર્ભ ઊપજે તે મરણ પામે, તે ચક્રવર્તિની સ્ત્રી રતનને હોય તે હૃતગર્ભા કહીએ, અત્યંત અગ્નિથી મરણ પામે છે.

૨ કુર્મ્મોનનત—કાચખાના પુંઠાની પેરે ડિંચી હોય તે યોનીમાં જીવ, ચક્રિ, હરી, બળદેવ ઉપજે છે.

૩ વસીયત્તા—વાંસના પાંદડાના બેડા જેવી હોય તે વંસપત્તા યોની કહીએ તેમાં શેષ સામાન્ય મનુષ્ય ઉપજે છે. ૪૦

પ્રાં ૧૮૦—શરીરનો નાશ થવાથી જીવ જે આત્માનો નાશ કેમ થતો નથી?

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૪૯)

૩—સ્વપ્ન દ્રષ્ટ જે શરીરાદિ તેનો સ્વપ્નને વિષે નાશ થતાં પણ જેમ આત્માનો નાશ થતો નથી. તેમજ જાગ્રત દ્રષ્ટને શરીરાદિ તેનો નાશ થતાં આત્માનો નાશ થતો નથી. એમ સમાધિ શતકના ૧૦૧ માં શ્લોકના અર્થમાં કહ્યું છે.

પ્ર૦ ૧૮૧—શરીરને વિષે નાહી તથા શ્વાસોશ્વાસનું ચાલવું શાથી થાય છે.

૩૦—સમાધિ શતકના શ્લોક ૧૦૩ માં લખે છે કે જેમ કાષ્ટનાં પુતળાં સાધનવિધિ કાર્યપર પ્રરણાથી કરે છે, તેમજ શરીર પણ ઇચ્છા દ્વેષ પ્રવર્તિત જે રાગ દ્વેષથી પેદા થયેલા પવનથી શરીરરૂપ જે યંત્રો તે પોતપોતાનાં કાર્ય કરવા પ્રવર્તે છે, પણ તે સર્વ આત્મે સંબધી પ્રયત્નથી જાયવું. કંત્રીમ ઘડીયાળનું યંત્ર જેમ સેકડ મીનીટ ઘડી કલાક આદે કાલ માનનું સુચવન કરે છે તેમજ આ શરીર સંબધી યંત્રોક્ત સમજવી.

પ્રમાણ ઉપરાંત ઘડીયાળનું યંત્ર પણ ફરતું નથી બંધ પડી જાય છે. તેમ જ આ શરીરના શ્વાસોશ્વાસ અને નાહીના ઉલ્લાસ આયુ કર્મના પ્રમાણની પૂર્ણતાથી બંધ પડી જાય છે. ઇત્યર્થ.

પ્ર૦ ૧૮૨—છ પર્યાપ્તિતું સ્વરૂપસમજવો કેમ કે તે સર્વેને જાણવાની જરૂર છે.

૩૦—નવ તત્વને વિષે કહ્યું છે.

ગાથા—આહાર શરીર ઇંદિય ॥ પજ્ઞાતિ આજ પાજ ભાષમણે ॥

ચૌ પંચ પંચ છપય ॥ ઇમ વિગલા સંનિ સંનિજં ॥ ૧ ॥

ભ.વાર્થ—એકેંદ્રીને પૂર્વતો આર પર્યાપ્તિ હોય, વિગલેંદ્રીને પાંચ હોય, અસાંતને છ પર્યાપ્તિ પુરો હોય.

જ્યારે જીવ એક ભવથી બીજા ભવમાં જાય છે ત્યારે કાર્મણ અને જસ એ બે શરીર તથા આયુ પ્રાણ એ ત્રણ તેની સાથે રહે છે તથો તે શરીરવડે પ્રથમ આહાર પર્યાપ્તિ બાંધે છે તે વિશેષે કહે છે.

૧ જે શક્તિ વિશેષ જીવ પુદ્ગલ ગ્રહી ખલરસ જીદા કરે તે આહાર પર્યાપ્તી કહીએ.

૨ જે શક્તિએ રસ થયો તેને સપ્તધાતુપણે પરિણામાવે તે બીજી શરીર પર્યાપ્તી કહીએ.

૩ જે ધાતુને દ્રવેંદ્રીપણે પરિણામવાની શક્તિ તે ઇંદ્રીય પર્યાપ્તી કહીએ.

૪ શ્વાસોસ્વાસ વર્ગલાદલ લેઇ શ્વાસોસ્વાસપણે પરિણામાવી અવલંબી મુકવાની શક્તિ તે શ્વાસોસ્વાસ પર્યાપ્તી કહીએ.

૫ ભાષા દ્રવ્ય લેઇ ભાષાપણે પરિણામાવી અવલંબી મુકવાની શક્તિ તે ભાષા પર્યાપ્તી કહીએ.

૬ મનોદ્રવ્ય લેઇ મનપણે પરિણામાવી અવલંબી મુકવાની શક્તિ તે મન પર્યાપ્તી કહીએ.

એ છ પર્યાપ્તીનો આરંભ સમકાલે હોય, પછે અનુક્રમે સર્વ છ એ પૂર્ણ

(૧૫૦)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

કરે. કેઈ જીવ આહાર. ૧ શરિર ૨, ઇન્દ્રીય ૩ એ ત્રણ પર્યાપ્તી કર્યા વીના તો મરેજ નહીં ૪ ધ્યાસોસ્વાસ ૪ ભાષા ૫ મન ૬ એવં છ પર્યાપ્તી મધ્યે જે જીવને જેટલી કહી તેટલી પૂરી ન કરતાં મરે તેને અપર્યાપ્તો કહીએ, અને પુરી કરીને મરે તે પર્યાપ્તો કહીએ. ત્રણ પર્યાપ્તી અધુરોથી કરણ અપર્યાપ્તો કહીએ, પુરી કર્યા પછે કરણ પર્યાપ્તો કહીએ. તેમજ જે જીવની જેટલી હોય તેમાં અધુરીવાલો તે લબ્ધિ અપર્યાપ્તો અને પૂર્ણવાલો લબ્ધિ પર્યાપ્તો કહીએ. ઇહાં પ્રસંગે તે ઉવાઉકાય એ બે લબ્ધિ ત્રસ ગતાએ ત્રસ કહેવાય પણ ત્રસ નામ કર્મ ઉદય નહીં. એમ કર્મ ગ્રંથે કહ્યું છે. ઇતિ.

પ્ર:—૧૮૩ સ્વકાય શસ્ત્ર પરકાય શસ્ત્ર કેને કહીએ.

ઉ:—૧ ખાડ પાણી, મીઠા પાણીનો ગુણ નાશ કરે છે. તે સ્વકાય શસ્ત્ર કહીએ.

૨ અગ્નિ, વૃક્ષનો નાશ કરનાર છે તે પરકાય શસ્ત્ર કહીએ.

૩ ડાહલું પાણી, શુદ્ધ પાણીનો નાશ કરે છે તેને ઉભય શસ્ત્ર કહે છે. એ શસ્ત્ર સચિત્તને અચેતપણાનાં કારણ થાય છે. ઇહાં પાંચ સુદૃઢ ધાવરને તો અતિ આદે શસ્ત્ર લાગે નહીં એટલે આદ્યાં બંને નહીં કપાય નહીં છેદાય નહીં ગાદ્યા ગડે નહીં પરંતુ હીરાની જાતીની પેરે સ્વકાય શસ્ત્ર લાગવાની સંભાવના થાય છે. પછે બહુશ્ચન કહે તે ખરૂં.

પ્ર:—૧૮૪ અષ્ટાંગ નિમિત્ત જે નિમિત્તનાં આઠ અંગ કીયાં ?

ઉ:—૧ અંગ ૨ સ્વપ્ન ૩ સ્વર ૪ ઉત્પાત ૫ અંતરીક્ષ ૬ લૌભ ૭ વ્યજન ૮ લક્ષણ એવં આઠ પ્રકારનાં નિમિત્ત છે. ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન એ ત્રણ કાલના ભાવનું જણાવનાર કારણ તેને નિમિત્ત કહીએ. તેનું સ્વરૂપ નિચે પ્રમાણે જણાવું.

૧ અંગ નિમિત્ત—અંગના અવયવ જે ભાગ ફરકવે કરીને શુભાશુભ અતિતાદિક વિષયક નિમિત્ત જાણે તે જાણીને બીજાને કહે જે મસ્તક ફરકે તો પૃથ્વીનો લાભ થાય, નિલાડ ફરકે તો સ્થાનકનો પ્રાપ્તિ થાય, પુરૂષને જમણા પસવાડે અને સ્ત્રીને ડાબે પાસે ફરકે તો ભલું કહીએ. વિપરીત થાય તો માઠો કહીએ. એ પહેલું અંગ નિમિત્ત જણાવું.

૨ સ્વપ્ન નિમિત્ત—દેવ, ગુરૂ, ભાઈ, બેટા, ઉત્સવ કમલનું છત્ર દેખે કોઈ જે ગડ, વૃક્ષ, મેઘ, પર્વત પ્રાસાદાદિક ઉપર પોતે ચઢ્યો છે, સમુદ્રનું તરવું, અમૃત, હૃદય, દહીનું પાન, સ્વપ્નમાં કરે, અને ચંદ્ર સૂર્યનાં ચક્રણ દેખીને જાગૃત થાય તો જાગૃતું કે તરત સુક્ષ્મ થશે. ઇત્યાદિ શુભાશુભ સર્વ સ્વપ્ને કરી કહીએ.

૩ સ્વર નિમિત્ત—ભણું માડું જે સ્વરના વિશેષ થકી જાણીએ તે સ્વર પડ્ડા રીપભ આદે સાત પ્રકારે છે તે સાંભળવાથી સાડું નરણું કહે, અથવા જે સુકન જીએ છે તેના સ્વર ઉપર સાડું માડું કહે, એ ત્રીજું નિમિત્ત જાણાવું.

૪ ઉત્પત્તિ નિમિત્ત—રૂંધોર હાડ માંસ મજ્જા ધાન્ય અંગાર પ્રમુખની જ્યાં વૃષ્ટિ થાય તે દેખી કહે કે ઇહાં ભય પ્રાપ્ત થશે, ઇત્યાદિક બીજા પણ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૫૧)

ઉત્પાદ દેખીને નિમિત્ત કહે તે ચોથું જાણવું.

૫ અંતરીક્ષ નિમિત્ત—ગ્રહનો વેધ જે વારે થાય, ચંદ્રનું મારુંલુ વૃહસ્પતી પ્રમુખ ભેદે, ભૂતનું હાસ્ય, અકસ્માત આકાશથી કલકલાટ શબ્દ ઉઠે, એમજ પ્રમુખના ગહણ થકી ગાંધર્વ નગરાદિક દેખાય ત્યાં જે કલો વર્ણ દેખાય તો, દુકાળ થાય અને લાલ દેખાય તો ગાયને કષ્ટ થાય, અવ્યક્ત હોય તો કટકનો ભંગ થાય, અને સ્નિગ્ધ સપ્રાકાર સતોરણ ઉત્તર દીશી આશ્રી થાય તો ગામ તથા રાજને જયકારી થાય ઇત્યાદિય અંતરીક્ષ જે આકાશ સખંધી લક્ષણ દેખીને સારૂ માઠું કહે તે પાંચમું નિમિત્ત જાણવું.

૬ ભૌમ નિમિત્ત—ભૂમિ કંપ થાય, ભૂમિકા માંહેથી અત્યંત મોહોટો શબ્દ નીકળે, નિર્ધાત પરે. ઇત્યાદિક યનાથી જાણવું જે રાજ્ય, પ્રધાન, સેનાપતી, દેશને ભય થશે.

વ્યંજન નિમિત્ત—વ્યંજન શબ્દે મસા પ્રમુખ તે દેખીને કહે કે અમુક સ્થાન કે મસો અથવા તલ પરચો છે મારે અમુક શુભાશુભ થશે, ડુંદી નીચે મસો, તોલ હોય તો સારો એ વ્યંજન નિમિત્ત જાણવું.

૮ લક્ષણ નિમિત્ત—સ્વસ્તીક પ્રમુખ લક્ષણ વા લાંછન જે લક્ષણ પ્રમુખ લક્ષણ તે કંકુના પાણી સરખો ડુંદીથી નીચે લક્ષણ હોય તો ઘણું મારૂ. એમ શુભાશુભનાં કરનાર અષ્ટાંગ નિમિત્ત જાણવાં, પ્રાકૃત મનુષ્યને બત્રીસ લક્ષણ હોય, બળદેવ વાસુદેવને ૧૦૮ લક્ષણ હોય, ચક્રિ, તીર્થંકરને ૧૦૦૮ ઉત્તમ લક્ષણ હોય, પગ, મુખ, નખ, નેત્ર, ગાત્રને વિષે હોય છે તે પ્રગટપણે દેખાય છે, બીજા અભ્યંતર સત્ય સ્વભાવાદિક ઘણાં હોય છે એમ પ્રવચન સારોદ્ધાર ૨૫૭ થી જાણવું.

પ્ર૦ ૧૮૫ બત્રીસ લક્ષણનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રાનુસારે કહ્યો.

ઊ૦—તીર્થંકરાદિક ઉત્તમ પુરુષને પાંચે ઇંદ્રીય પરીપૂર્ણ અંગ હોય તે બે પ્રકારે કહે છે ૧ છત્ર, ૨ તોમરસ, ૩ રથ, ૪ ઇંદ્રવજ, ૫ કુર્મ, ૬ ધનુષ, ૭ અંકુશ, ૮ વાણી, ૯ સ્વતી, ૧૦ તોરણ, ૧૧ કમળ, ૧૨ પંચાનન, ૧૩ પાદપ, ૧૪ ચક્ર, ૧૫ શંખ, ૧૬ ગજ, ૧૭ સમુદ્ર, ૧૮ કળસ, ૧૯ પ્રાસાદ, ૨૦ મસા, ૨૧ યવ, ૨૨ યુવ, ૨૩ સૂપ, ૨૪ કમંડલુ, ૨૫ પર્વત, ૨૬ સમ્યામર, ૨૭ દર્પણ, ૨૮ વૃષભ, ૨૯ પતાકા, ૩૦ કમલાભિષેક, ૩૧ સુદામ, ૩૨ મયૂર, એ બત્રીસ લક્ષણ મહોટા પુન્યવંતને હાથ પગને તળીએ હોય તે વ્યંજન આકાર કહીએ પાઠાંતર બીજાં નામ છે. હવે બીજાં બત્રીસ લક્ષણ કહે છે.

૨ જેના નખ, પગ, છબ્હા, હાથ, તાળુ, લોચન, હોઠ એ સાત રાતાં હોય તે પુરુષ ભાગ્યવાન જાણવો, જેની કાખ, હૈય કોટ નાસીકા નખ મુખ એ છ વાંનાં ઊંચાં હોય તે સર્વ પ્રકારે ઊંનતી પામે, જેના દાંત ચાંબડી કેશ આંગળીના પર્વ આંગળીની રેખા નખ એ પાંચ જેનાં સુદૃઢ હોય તે ઘણું ધન પામે, જેની આંખ દ્વદય નાસીકા હૃદયથી ભૂજ એ પાંચ જેનાં લાંબાં હોય તેનું દીર્ઘ (લાંબુ) આયુ હોય અને ઘણું ધનવંત હોય પ્રાકૃમી હોય. તથા

(૧૫૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

લલાટ દ્વય સુખ એ ત્રણ જેનાં વિપુલ (પહોળાં) હોય તે રાજા બન્યો.
 ઓવા, જંઘા, પુરૂષચિન્હ (લીંગ) એ ત્રણ જેનાં લઘુ જે ટુંકાં હોય તે પણ
 રાજા બન્યો. વળી જેના સ્વર, સત્ય, નાહી એ ત્રણ ગંભીર હોય તે સર્વ
 પૃથ્વીનો ધણી થાય એ બત્રીસ લક્ષણ ઉત્તમ ભાગ્યવંત પુરૂષને હોય ચક્રિ,
 હંસી, બળદેવ તીર્થેકરને તો પૂર્વે ક્યાં છે તેમ બણવાં એમ કલ્પસૂત્રની વાખ્યા
 માં કહ્યું છે ॥ ઇત્યર્થઃ

પ્ર૦ ૧૮૬—આઠ યોગનાં લક્ષણ કીયાં.

ૐ—૧ યમ—રાગભોહુ ગાયા ત્યાગે તે.

૨ નિયમ—સર્વ સાવધ વ્યાપાર ત્યાગે.

૩ આસન—પદ્માસનાદિ સુખાસન.

૪ પ્રાણાયામ—રેચક, પૂરક, કુંભકાદિ નાડીનો માર્ગ તજીને મુક્ત નાડીનો અભ્યાસ.

૫ પ્રત્યાહાર—પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવોસ વિષય થકી પરાનુષ્ઠ જે ત્યાગે.

૬ ધારણા—સ્વર્ગ મોક્ષની પ્રત્તી કરવા ઇચ્છે તે,

૭ ધ્યાન—ધર્મ ધ્યાનના ચાર પાયા તેણે કરી અંતર આત્માની થીરતાએ
 અભેદરૂપે ધ્યાવું.

૮ સમાધિ—આત્માના સચ્ચિદાનંદ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયતા ધ્યાનમાં મહા-
 મગ્ન થાય તે. ઇતિ યોગ લક્ષણ છુટા પત્રથી લખ્યાં છે.

પ્ર:—૧૮૭ ત્રણ પ્રકારનાં કુટુંબ કીયાં ?

ૐ:—૧ ક્ષમા, સરલ, સતોષ, સત્ય, સૌચ, તપ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ
 સ્વભાવીક અંતરંગ પ્રથમ કુટુંબ તે મોક્ષદાય છે. અને એહવા કુટુંબના પ્રતિ-
 બંધીને કષ્ટ પણ ન હોય.

॥ યદુક્તં ॥ ધર્મેયસ્ય પીતા ક્ષમા ચ જનની આતા મન સંજયા ॥

સુન્નુ સત્ય મિદ દયા ચ મમની નિરાગ્યતા મેહની ॥

સયયા મોમિ તલં દિશેષિ, વસનં જ્ઞાનામૃતં મોજનં ॥

યસ્યૈતા પિ સદા કુટુંબ મનઘં તસ્યહિ કષ્ટં કયં ॥ ૧ ॥

ઇતિ અંતરંગ ભાવ કુટુંબ તે જ્ઞાનીને વલભ છે.

૨ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, શોક, ભય, પ્રમુખ બીજી
 કુટુંબ તે અનાદિતું છે તે દુઃખદાય બન્યું.

૩ માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી આદે ત્રીજી કુટુંબ છે, તે ભવોભયનું
 થાય છે. હવે અચોરકરમી જીવ ત્રીજી કુટુંબને પોષવા સાર બીજી કુટુંબનો
 આદર કરીને પ્રથમ કુટુંબને આધુ કેસી મુકે છે, અને આસન સિદ્ધિ (નજીવ
 ભત્રી) જીવે તો સૂરવીર થઈ, બીજી ત્રીજી કુટુંબને ત્યાગીને પહેલા કુટુંબને
 અંગીકાર કરી મહાનંદ પામે છે એમ ઉપમિતિ ભવ પ્રપચે કહ્યું છે.

પ્ર૦ ૧૮૮—મિચ્છામિ દુક્કંડનો ઇષ્ઠ અક્ષરોનો કેવો અર્થ થાય છે

શ્રી જૈનતત્વસંબંધ.

(૧૫૩)

ઊ:—કરેલા અપરાધને માફ કરવારૂપ પ્રાર્થના છે, તથા પ્રકારના વિશુદ્ધાધ્યવસાયે સરસપણે ગુરૂ સમીપે માઠા કૃત્યની માફોની માગણી કરતાં જીવ તે કર્મથી હલવો અને નિર્મલ થાય છે જેમ સાબુ જોગે મલીન વસ્ત્ર ઉજળાં થાય છે. થોડા પટ લાગવાથી થોડું નિર્મલ થાય છે. તેમ પ્રણામની તારતમ્યતાએ વિશુદ્ધપણું થાય છે. અથવા મિ-જે માહુરાં દુઢકડં-જે માઠાં કૃત્ય. મિથ્યા જે ફેક નિસ્ફલ થાઓ, ઇતિ સામાન્ય શબ્દાર્થ હવે વિશેષથી અક્ષરાર્થ કહે છે ”

॥ મિ-મૃદુ-માર્દવપણાને વિષે છે ॥ જા-દાષનું આન્ધાદન કરવા અરથે છે ॥ મિ-મર્યાદામાં સ્થિત થવા માટે છે ॥ દુ-આત્માની દુગન્ધા કર્ણુ એમ જણાવે છે ॥ ક-માહુરાં કરેલાં પાપ એમ સુચવે છે ॥ જ તે પાપને ઊપશમવડે ખાલી નાખું છું. “ઇતિ મિન્ધામિ દુઢકડં” એમ સંબોધસત્તરી ગાથા. ૧૧૧-૧૨ થી જણવું.

પ્ર:—૧૮૬ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તો સમજાવું પણ ગુરૂ દ્રવ્ય તે શું.

ઊ:—સાધુનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઉપગરણ તેને ગુરૂદ્રવ્ય કહીએ. પરંતુ ધન પરિગ્રહ તે નહીં.

કેમકે સુનિરાજ પાસે સોતરૂપ રૂપેયા હોય નહીં તેથી પૂર્વોક્ત વસ્ત્રાદિક ને ગુરૂદ્રવ્ય કહીએ.

એવં ૪ દ્રવ્યને વિભક્તતાં ઉવેળી મુકે તો દુષણ લાગે માટે તે સર્વેનું પોતાના દ્રવ્યની માફક રક્ષણ કરવું ઇહાં સાધુ સાધ્વીને સાતક્ષેત્ર મધ્યેનું કહેલું ધનને રોગ આપદા નિવારવા ઔષધ વૈદ્યાદિકમાં કારણ પડેથી આવક અભાવે વાપરે પણ રોકડું નાણું સુનિતે આપવું નિષેધ્યું છે. ઇતિ.

પ્ર:—૧૯૦ ઊક્ષજલનો સંખારો કાલચિત્યા પછે કાચા પાણીમાં નાખવો કે કેમ ?

જ-સેન પ્રશ્નેષોક્ત ॥ પ્રામુક પાનીયસ્ય સંસ્વારકઃ કચ કપાનીયે મુચ્યતે કિંવા પ્રથક્ રક્ષયતે, ઇતિ પ્રશ્નોત્તર ॥ પ્રામુક પાનીયસ્ય સંસ્વારકઃ ॥

एकांते न सचित्तपानीये निक्षिप्यते इत्यक्षराणि शास्त्रेन ज्ञातानि ततो यथा यतना भवति तथा कर्त्तव्यं,
परं यथा तथा संस्वार को न निक्षिप्यत, इति.

અર્થાત્ જેમ જતના થાય તેમ કરવું પરંતુ જ્યાં ત્યાં ફેડી દેવો નહીં.

પ્ર:—૧૯૧ પાંચ ઇંદ્રીયોના વિષય કોણ તજે છે.

ઊ—૧ જ્ઞાતેંદ્રીયોનો વિષય, એકેંદ્રી, વિગતેંદ્રી, બેહેરા શબ્દાદિક વિષય શું નથી તજતા પણ ઇંદ્ર જે મૃદંગાદિક ગાયન તથા અનિષ્ટ જે ખર થાન ધૂન કના શબ્દ તેને વિષે તજે તે સુનિ કહીએ.

૨ ચક્ષુ ઇંદ્રીનો વિષય, અંધ વા એકેંદ્રીયાદિક તજે છે પણ સ્ત્રી કરાક્ષ ના-

(૧૫૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૮૬ પ્રમુખ તથા અનિષ્ટ જે વિષ્ટા બીજાત્યાદિ વિષયને રાગદ્વેષ તજે એટલે શુભાશુભ વર્ણુ જેથી સમભાવ ધરે તે સુનિ.

૭ ક્રાણેંદ્રીના વિષય, એકેંદ્રીયાદિક તજેછે. પણ ઇષ્ટ જે દુલ પ્રમુખ, અને અનિષ્ટ જે વિષ્ટાદિ એહવા ગંધને વિષે રાગદ્વેષ તજે તે સુનિ કહીએ.

૪ રસેંદ્રીના વિષય, પૃથ્વી કાયાદિક તજે છે. પણ ઇષ્ટ જે મધુરાદિક રસ તેને મનોરોગી પૂર્વક સમતા પ્રણામે તજે તેજ તપછે, કટુકરસ મધુરરસ ઉપર સમભાવ ધરે તેજસુનિ.

૫ સ્પર્શેંદ્રીના વિષય ઇષ્ટ જે સ્પર્શાદિક તથા અનિષ્ટ જે તાપ શીત, ડાંસ પ્રમુખ સ્પર્શ સજ્જનદિકને વિષે રાગદ્વેષ તજે તે સુનિ કહીએ. બહુ સુ કહીએ શ્રી રૂપવિજય ગણી આરિત્રપદ પૂજમાં લાગ્યા છે જે:—

શબ્દરૂપ હસકરસ વિષય સુખેરે, જસમન નહી સપટાય ॥

તારણ તરણ જહાજતે સુનિવરારે, વીજા નામ કહાય ॥ ૧ ॥ ધર્મિં

કેમકે નારકી સમુર્ધ્મ પર્વેંદ્રી નપુષકાદિ ત્રૈથુન અસકયથી સેવતા નથી પણ સી-લવતલું ફલ પ્રણામ વિના પામે નહી. જે માટે હે ચેતન તું ફલનો અરથીયુ તો મનનો સંવર કરી છતી શક્તિએ અક્ષત વારણ કર એમ સર્વે વિષયના અભાવે સંવરવંત ન કહીએ, વિષયાદિકનો ભેગ છતાં પણ અત્રી રાગદ્વેષ રહિતપણે વર્તે તે સંવરવંત છે. તેહને ધન્ય છે, ઇતિ ઉદ્દીય સંવર છે તેમજ કયા સંવર, યોગસંવર કરવો. એમ અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમે મિથ્યાત્માદિ નિરાધો પદસ્થા વિકારેકથીતં.

મ:—૧૮૨ સંસારી અને ત્યાગી વિષે તારતમ્યતા (તફાવત) કથન કરો.

ઊ:—૧ સંસારી જીવ સુવર્ણ કાંતી સદસ્ય હોય તો પણ પાપરૂપ કાદવે લેપાએડો છે માટે તે સ્થામવર્ણુ કહીએ. અને સાધુ સ્થામવર્ણુ હોય પણ રૂઝા પરિણામ છે માટે ગૈરવર્ણુ કહીએ.

૨ સંસારી પુરૂષ નિરોગી હોય તો પણ મિથ્યાત્વરૂપ મહાકાદવ રોગે અસ્ત છે તેથી રોગીયા બંધુવા. અને સુનિ તો બહીરંગે ગલીત દુષ્ટવંત હોય પણ મિથ્યાત્વરૂપ કોકતા નાશથી નિરોગી બંધુવા.

૩ સંસારી જીવ નીત્ય મિષ્ટાન વસ્તુ ભોજી પણ વિષયરૂપ સાડા અનાજે કરી સદા અનસ છે તેથી ક્રુધાવંત છે અને સાધુ તો બાહ્ય દ્રવ્યોને ભૂખે કરી ક્ષીણ છે પણ સમતારૂપ અશ્રુત આસ્વાદનથી સદાત્રસવંત છે.

૪ સંસારી જીવ યૌવન મદાન્નત હોય તો પણ પંડીત વીર્યોદ્ધાસ પામ્યા નથી તથા રતનત્રય ઉપબવવા વિકસ છે માટે જરાએ કરી જર્જરી બંધુવા અને સાધુ તો બાહ્ય અંગે જરાએ જર્જરીત છે તોપણ આત્મ સ્વભાવરૂપ યૌવન અવસ્થા પામ્યા છે તેથી યૌવન અવસ્થામયીજ છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૫૫)

૫ સંસારી જીવના રૂઝ નેત્ર છે તો પણ તત્વજ્ઞાન જોવાને મીચેલી આંખો છે અને સુનિતો ગણીત ચક્રુવંત છે પણ તત્ત્વને દેખવાથી રૂઝ નેત્રવંત જાણવા એમ વિશેષે ચારિત્રવંત ઉત્તમ સુનિતે લોકીતર સ્વસ્વભાવરૂપ લક્ષ્મીની ઠકુરભરૂપ સુખ તે સાધુને વિષેજ સંભવે છે. ઈતિ ઉપમિતિ ભવ પ્રપચે પ્રાક્ત.

પ્ર:—૧૯૩ સિદ્ધાંતના અર્થપ્રતે જાણવાની ઈચ્છા કરનાર પુરુષોએ અગીયાર બોલ જાણવા તે કયા ?

ઉ:—૧ ધર્મપદ, ૨ અધર્મપદ ૩ મિશ્રપદ, ૪ સ્તેય, ૫ હેય, ૬ આદેય, ૭ વિવિધ, ૮ ચરિત્રાવુદ્ધાદ. ૯ યથાસ્થિતવાદ ૧૦ નિશ્ચય. ૧૧ વ્યવહાર, એવ અગીયાર બોલ જાણવા.

પ્ર:—૧૯૪ વાજ્યાન કરવાનો કેને આધકાર છે ?

ઉ:—વ્યાકરણના ૧૬ બોલ જાણે તે શુદ્ધ ભાષણ કરે, તે નિચે પ્રમાણે જાણવા.

૧ એક વચન-વૃક્ષ, ઘટ, પટ,
૨ દ્વિવચન-વૃક્ષા, ઘટા, પટા,
૩ બહુવચન-વૃક્ષો, ઘટો, પટો,
૪ સ્ત્રીલીંગ-કુમારી, નગરી, નદી,
૫ નપુલ્કલીંગ-કમલ, નખલ,
૬ પુરુષલીંગ-અર્ધવ, સાધુ,
૭ અનિતકાળ-અકરોત્, અભૂત,
૮ અનાગતકાલ-કરિષ્યતિ, ભવિષ્યતિ,
૯ વર્તમાનકાલ-કરોતિ, ભવતિ,
૧૦ પદોદ્ભવચન-એ કારજ એણે કીધો.

૧૧ પ્રતક્ષવચન-એ એમ કરેછે.
૧૨ ઉપનીતવચન-એ પુરૂષ રૂપવંત છે.
૧૩ અપનીતવચન-એ પુરૂષકુરૂપવંત છે.
૧૪ અપનીત ઉપનીત-એકુસીસીયો પણ પડિત છે.
૧૫ ઉપનીત અપનીત-એ રૂપવંત પ. રંતુ કુસીસીયો છે.
૧૬ અધ્યાત્મ વચન-વિના વિચારું બોલે નહીં.

એ રીતે સોલ બોલનો જાણ હોય તે પ્રાંચે શુદ્ધ ભાષક હોય તેથી તે વાજ્યાનો અધિકારી છે.

પ્ર:—૧૯૫ જન વચન વક્તા તથા શ્રોતા કેવા હોય ?

ઉ:—૧ આગમમાં કહેલા ૧૬ બોલનો જાણજે પડિત હોય, ૨ શાસ્ત્રાર્થ વિસ્તાર જાણ ૩ વાણીમાંહિ સીકાય, ૪ પ્રસ્તાવ આવમર જાણે, ૫ સાચુ બોલે ૬ સાંભલનારના સંદેહ ટાલે, ૭ શાસ્ત્રજેતા મીનાર્થ ઉપયોગી હોય ૮ અર્થવિસ્તારી સંવરી જાણે ૯ વ્યાકરણ રહિત કંઠ્ય ઠંઠુભાષા અપશબ્દ ન બોલે ૧૦ વાણીથી સમાને રીઝે ૧૧ રસસ્વાદ પામે, ૧૨ પ્રશાર્થ ૧૩ અહંકાર રહિત, ૧૪ ધર્મવત સંતાપવંત એવ બોલ જોઈને જાણતે વક્તા એટલે ધર્મોપદેશક જાણવો.

હવે ચૌદ બોલ શ્રોતા જે સાંભલનારના કહે છે.

૧ ભક્તિવંત, ૨ મીઠા બોલ, ૩ ગર્વરહિત ૪ સાંભલવાની રૂચિ, ૫ ચપલ-

(૧૫૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

તા રહિત એકાગ્ર ચીતે સાંભલે ધારે ૬ જે હવા સાંભલે તેવા પ્રગટ અક્ષર કહે ૭ પ્રશ્નજાણ ૮ શાસ્ત્ર રહસ્ય જાણ ૯ ધર્મકાર્યે આલસ નહી, ૧૦ ધર્મ સાંભલતાં નિંદા ન આવે ૧૧ બુદ્ધિવંત હોય ૧૨ દાતાર ગુણ હોય ૧૩ જેની પાસે ધર્મકથા સાંભલે તેના પાછલ છતાગુણ બોલે ૧૪ કોઇની નિંદા ન કરે ખેચતાણ વાદવિવાદ ન કરે એ ચૌદ બોલ જનવચન શ્રોતાના જાણવા.

પ્ર:—૧૯૬ કેવામુનિ દેસના નાઅધિકારી હોય અને તે કેવી રીતે દેસના આપે અને તેથી શો ગુણ થાય છે?

ઉ:—સુગુરુ સવિજ્ઞ, ગીતાર્થ આચાર્યના સમીપે સમ્યગ પ્રકારથી સિદ્ધાંત ના વાક્ય પદાર્થ ૧ વાક્યાર્થ, ૨ મહાવાક્યાર્થ, ૩ તાત્પર્ય ૪ એહત્વું તત્વ સ્વરૂપ સિદ્ધાંત જાણ્યું છે જેણે એહવા ગુરુની આજ્ઞાથી; નતુ સ્વતંત્ર મુખ્યાદિની અતિ રેકતાથી, સતભૂતવાદી હોય તે દેસના જે ધર્મકથા કરે તે દેસના કેવી રીતે કરે તે કહે છે.

૧ બાલને બાહ્યચારિત્ર વૃત્તિની પ્રધાનતા ઉપદેશ કરે.

૨ અધ્યમ બુદ્ધિને અષ્ટ પ્રવચન માતારૂપ મોક્ષફલ કહે.

૩ હુધ (પંડીત)ને આગમનુપરમ તત્વ રહસ્ય જનવચન આરાધના એજ ધર્મ છે. તેથી વિપરીત તે અધર્મ ઊત્સૂત્ર વર્જવું કહે એ ત્રણ પ્રકારના પાત્ર ધર્મ સુણવા ચોચ છે, તેને ઉપગાર બુદ્ધિએ આગમોક્ત કથન કરે, કુપાત્રને દેસના કેવી તે જેમ સંનિષાંતના રોગવાલાને હુધ સાકર વિપરીત પરિણમે તેમ સમજવું, અને પાત્રને હુધ સાકર પુષ્ટીકારક જાણવી. મેઘ વૃષ્ટિથી ખેતરસવાલાં વૃક્ષ પોતાના સ્વભાવથી ગુણ પ્રમાણે અડીણ, રોલડી આદેરસ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ સુગુરુના ઉપદેશથી શ્રોતાસ્વભાવે સુગુણ દુરગુણકર્માનુસારે યહુ કરે છે. યથા ગાય જેમ ત્રણ ચરતી થકી દુઝ્યાદિક મિષ્ટરસ ઉપજાવે છે. અને સર્પ દુઝ્યપાન કરતો થકો પણ હેરરસ ઉપજાવે છે. પરંતુ ઉપદેશકને ધર્મકથાનું રૂકરૂલ થાય છે. વલી સૂત્રસુણે શંસય રખે છે. શ્રદ્ધા નિર્મલ થાય તત્વજ્ઞાનમાં ચિત્ત રમે છે અને દુરમતી દુરે જાય ધત્યાદિ ગુણ સાંભલતાં થકાં થાય છે. જૈનમતમાં આવી પ્રકારનાં સૂત્ર છે, “તથ્થવા”

૧ વિધિસૂત્ર, ૨ ઉલ્ભ સૂત્ર, ૩ વર્ણક સૂત્ર, ૪ લયસૂત્ર, ૫ ઉત્સર્ગ સૂત્ર, ૬ અપવાદ સૂત્ર, ૭ ઊલ્ભ સૂત્ર એ પૂર્વોક્તને વિષે વિભાગ ન જાણતા થકા જ્ઞાનાવરણી કર્મના ઊદયથી થા મતી મોહ હોવાથી જમાલીવત અસત' બોધ ઉપદેશ કરી દુરગતી જાય છે, માટે આગમોક્ત યુક્તિએ સહિત ચોચને પ્રતિબોધ કરવો, એજ સવિજ્ઞ પુરુષોત્ત પરમોપગારી કામ છે.

પ્ર૦ ૧૯૭—શ્રાવકને સૂત્ર લાણવાનો તથા ઉપદેશ કરવાનો અધિકાર છે કે કેમ.

ઉ:—વ્યવહાર સૂત્રમાં સૂત્ર લાણવાનો વા ઉપદેશનો અધિકાર મુનિને કહ્યો છે શ્રાવકને આરયકાદિકની રજા છે, ભગવતીજીમાં શ્રાવકને શ્રોતા કહ્યો છે, તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણ સંવરદ્વારે શ્રાવક અને દેવતાને સાંભળવાનો અધિકાર કહ્યો છે. વળી

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૫૭)

લઘ્વદ્વા ગહિયદ્વા इति वचनात्. તેમજ નિસીધમાં પણ નિવેધ કર્યો છે. ઇહાં મુનિ અભાવે આવક યોગ્યતા પ્રમાણે ધર્મોપદેશ કયે ધર્મ પમાડે, તે ધનાદિ વાંચ્યાએ રહિત ઉપદેશ પ્રશંસવા યોગ્ય છે એમ પંચમ અંગે છે, વળી મુનિ પશુ યોગ વહન વિગયત્યાગાદિ ક્રિયા કરે, ત્રણ વર્ષ પર્યાય પછી આચારાંગાદિ ભણવું કદપે તો આવકને રજા કેમ હોય, સાધુ ૧૧-૧૪-૧૬ બોલેનો જાણ હોય માટે સત્ય વચન જાણવાથી સત્ય ભાષક કહ્યો જેથી સિદ્ધાંત તેમનેજ દીધું છે, વળી શ્રીકાંણાંગજીમાં ચારને વાચના આપવી કહી છે.

૧ વિનયવંત, ૨ વિગયનો ત્યાગી, ૩ કષાય ઉપશાંત જે . ક્ષમાવંત ૪ માયારહિત આર્યવગુણી એ ચાર સત્ર ભણવા યોગ્ય છે અને તેના પ્રતિપક્ષી જે ૧ અવિનિત, ૨ વિગઈ નોલોલપી, ૩ કોધનો કરખુદાર, ૪ માયાવી જે કપટી એ ચારને વાચના આપવી નહી, અર્થાત ભણાવવા નહી. ઇતિ૦

શ્રુ-સાંભળવું એ મુળ ધાતુનો અર્થ આવક શબ્દ થાય છે, અર્થાત આવક એટલે સાંભળનાર માટે શ્રાતા કહીએ. ઇત્યર્થ.

પ્ર૦ ૧૯૮—ધર્મોપદેશ કોની પાસે સાંભળવો અને કેવા ગુરુવો આદર કરવો.

ઉ૦—૧ નિલચાસરપક્ષી૦ રૂપ સુંદર પણ વચન સુંદર નહી, કીડા વીંગેરે ખાવાથી ક્રિયા સારી નથી.

૨ કોચપક્ષી૦ રૂપ સુંદર નહી, મધુર ધ્વનિ છે. કીડા આદે ખાય તેથી ક્રિયા સારી નથી.

૩ ભ્રમર૦ કૃશ વર્ણ હોવાથી રૂપ સુંદર નહી, મધુર સ્વર નહી પુખ્ત રસ સ્વાદથી ક્રિયા સારી છે.

૪ મોર૦ રૂપવંત છે, શબ્દ મધુર છે, સર્પાદિનું ભક્ષણ કરવાથી ક્રિયા સારી નથી.

૫ કોકીલ૦ કૃશવર્ણ હોવાથી રૂપ સારૂ નહી, પંચમ સ્વર ગાવાથી વચન સુંદર છે, આંખાની મોજર ખાધાથી ક્રિયા સારી છે.

૬ હંસ૦ રૂપ સુંદર છે, મધુર સ્વર નથી, કમલનાલાદિ ખાધાથી ક્રિયા સારી નથી.

૭ પોપટ૦ રૂપે રમણીક છે, ઉપદેસ મધુર વચન છે, અંબ કદલી દાદમ ખાવાથી ક્રિયા સારી છે.

૮ કાગ૦ રૂપ સુંદર નહી, ભાષા પણ સારી નહી, અશુચિ અહાર કરવાથી ક્રિયા પણ ખોટી છે.

એમ કેટલાક ગુરુનું રૂપ એટલે વેશ ૧, ઉપદેશ ૨, ક્રિયા ૩, ત્રણે નથી, તે તો સર્વથા તજવા યોગ્ય છે, અને ત્રીકયોગવાળો પક્ષ પોપટ દ્રષ્ટાંતે સર્વોત્તમ અંગીકાર કરવા યોગ્ય છે. ક્રિયા જે સંયમ રહિત તજવા યોગ્ય છે. ક્રિયાવાન ભજવા યોગ્ય છે, અશુદ્ધોપદેશક તજવા યોગ્ય છે. શુદ્ધ ઉપદેશક ક્રિયાવાન

(૧૫૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

પક્ષ કોઠીલના દ્રષ્ટાંતે લજવા યોગ્ય છે એ પૂર્વોક્ત અષ્ટસંગીનું સ્વરૂપ વિચારી ઉત્તમ ગુરૂ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવો અને તેમનો આદર બહુ માન કરવો. તે સુનિ કેવા છે.

મોગ રોગ તજી જ્યોગ જગાયા, મોહ સુમટ મીઠ મારી છે,
મુનિરાજ સદાહી સોમાગી છે, જ્ઞાનધારા લય લાગી છે.

ઈત્યાદિ સ્તુતિપાત્ર છે. તે ધન્નાં

૧૨૫—સુગુરૂ વિના બીજાની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવો કે નહીં.

ગુરૂ—સુગુરૂ અભાવે યથા હોદાવળી શુદ્ધ રૂપક પાસાઢાદિક ચારની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવો અપવાદમાં સમ્મત છે.

સુખ્યતાએ તો અપ્રમાદી સમાન વૃત્તિ આદે સુખોએ અસંકૃત તત્ત્વ રસીક આત્મધ્યાની મોક્ષસાધક સુનિ યથાર્થ શુદ્ધ પ્રરૂપક સમીપે ધર્મોપદેશ સાંભળવો શ્રેષ્ઠ છે. જેથી આત્મગુણ વૃદ્ધિ પામે છે. ઇતિ

પ્ર:—૧૬૯ ભાવિ ચોવિસીમાં કોનો જીવ કર્મ ગતીમાંથી નીકલી કોણ તીર્થંકર થશે ?

ઊ:—શ્રેષ્ઠિજીવ પહેલી નરકમાંથી નીકલી પદ્મનાભ પ્રથમ તીર્થંકર થશે.

૨ સુપાર્શ્વ (મહાવીરનો કાકો) બીજા દેવલોકથી ચવી મુરદેવ તીર્થંકર થશે.

૩ ઉદાયી (કોણીકનો પુત્ર) ત્રીજા દેવલોકથી ચવી સુપાર્શ્વ પાંચ થશે.

૪ પોદિલજીવ ચોથા દેવલોકથી ચવી સ્વયંપ્ર તીર્થંકર થશે.

૫ દ્રઢકેતુ જીવ બીજા દેવલોકથી ચવી સર્વાનુભૂતિ તીર્થંકર થશે.

૬ કાર્તિક શેઠ (આણુંદ ગાથા પત્રીનો બાપ) પહેલા દેવલોકથી નીકલી દેવશ્રુત પ્રભુ થશે.

૭ શંખશ્રાવક આરમા દેવલોકથી આવી ઉદયપ્રભજીવ થશે.

૮ આનંદ શ્રાવક પહેલા દેવલોકમાંથી આવી પેઠાલ તીર્થંકર થશે.

૯ સુનંદાજીવ પાંચમા દેવલોકથી ચવી પોદિલ તીર્થંકર થશે.

૧૦ શતક શ્રાવક ત્રીજી નરકથી નીકલી શતકીર્તિજીવ થશે.

૧૧ દેવકીજીવ આઠમા દેવલોકથી ચવી સુનિયુવત પ્રભુ થશે.

૧૨ કૃષ્ણજી ત્રીજી નરકથી નીકલી દેવભવ કરી અમમ તીર્થંકર થશે.

૧૩ હરશતકી (રાવણનો પુરોહિત) પાંચમા દેવલોકથી ચવી નિઃકષાય તીર્થંકર થશે.

૧૪ બલદેવ છઠ્ઠા દેવલોકથી આવી નિઃપુલાક નામે તીર્થંકર થશે.

૧૫ સુલસા પાંચમા દેવલોકથી ચવી નિર્મમજીવ થશે.

૧૬ રોહિણી (બલદેવની માતા) બીજા દેવલોકથી ચવી ચિત્રયુગ પ્રભુ થશે.

૧૭ રેવતી આરમા દેવલોકથી ચવી સમાધિ નામે તીર્થંકર થશે.

૧૮ સભાલ પાઠાંતર માતલીજીવ આઠમા દેવલોકથી ચવી સંવરનામે તીર્થંકર થશે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૫૯)

૧૯ દ્વીપાયન (દ્વારકાનો બાસનાર) અગ્નિકુમાર ભુવનથી નીકલો યશોધર પ્રભુ થશે.

૨૦ કોણિક બારમા દેવલોકથી ચવી વિજય તીર્થેકર થશે. છુટા પત્રમાં કર્ણજીવ કહ્યો.

૨૧ નારદ પાંચમા દેવલોકથી ચવી મહીનાથ પ્રભુ થશે.

૨૨ અંબડતાપસ બારમા દેવલોકથી નીકલી દેવજીવ થશે.

૨૩ અમરજીવ નવમા ઐવેયકથી આવી અનંત વીર્યપ્રભુ થશે.

૨૪ સ્વયંબુદ્ધ સર્વાર્થ સિદ્ધથી ચવી ભદ્રજીવ થશે. છુટા પત્રમાં સ્વાનિ-
જીવ કહ્યો છે. અવરસ્થાને પાડાંતર હોય તો ગુરુગમ લે છે. ૪ તીર્થેકર ભગવાન-
ના ત્રીકાલીક જ્ઞાનનો અદ્ભૂતતા બહુવા સાડ ભવિષ્ય કાલજીવનનું વર્ણન કર્યું છે.

પ્ર:—૨૦૦ મુનિ કેવી ભાષાએ ઉપદેશ કરે.

ઉ:—મુનિ નિરવધ ભાષાએ ઉપદેશ કરે, જેમ કે શ્રાવકને અણલ પાણી પીવું નહી. જોયાનીના ઈંધણા દિખાડવાં નહી. દેખ્યાનીના દલડું ખાંડડું નહી. ઇત્યાદિ અર્થાપત્તિ ન્યાયે, પાણી ગતીને પીવું જોઈને દલડું રાંધડું, એટલો. પણ સંવરભાવ પરંપરાએ મોક્ષનું કારણ થાય છે, માટે શ્રાવકને જનપૂજાદિ અનુ-
ષ્ઠાન શાસ્ત્રાનુસારે જનાજ્ઞા પૂર્વક ઉપદેશ મુનિ કરે, પણ હિંસાદિ પ્રવૃત્તિ આ-
દેસરૂપે મુનિન કરે. એમ નિરવધ કોમલભાષા વૈરાગ્યમઝ હોય છે. શ્રીવિજય ભક્ષી મુરારી વિસયાનક તપ પૂજામાં મુનિને માટે સમારે મંદીરાં તે પણ મુનિને ન કલે તે અમુક સ્થાનક બંધાવા વિષે ઉપાશ્રય નવિન કરવા વિષે પ્રગટ આ-
દેશ કરવો કેમ સંભવે. શ્રી આચારાંગજીમાં પણ મુનિને માટે આહાર કે મકાન કરે તે અકલ્પનીય બહુ પરિત્યાગ કરે કહ્યું છે. કેમકે હિંસાના ત્યાગી છે માટે પછે સમયમુચક મુનિદ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ ભાવ વિચારો અપવાદને અનુસરે તે નિષે-
ધ નહી. ૪૦

પ્ર:—૨૦૧ ચાર પ્રકારનો વૃત્તિસંક્ષેપ તપ કેવી રીતે થાય છે.

ઉ:—વૃત્તિસંક્ષેપ તપમાં શ્રાવક ચૌદનિયમ દ્રવ્યાદિકનો સંક્ષેપ કરે, અને મુનિ અભિગ્રહ ધારે તે કહે છે.

૧ આજ ચારે અમુક દ્રવ્યનો આહાર નિરસેપ ગાયરીએ લેવો એ દ્રવ્ય અભિગ્રહ કહીએ.

૨ ગામ પરગામ અમુકના ઘરનો આહાર લેવો તે ક્ષેત્ર અભિગ્રહ કહીએ,

૩ પહેલીખીજી પોરસાએ આહાર લેવો તે કાલથી અભિગ્રહ કહીએ ગાવો રોતો એટા ઉરો એાદ જે દાન દે તે લેવું તે ભાવ અભિગ્રહ કહીએ એમ ચાર પ્રકારે વૃત્તિ સંક્ષેપ તપવિસ્થાનકના રાસમધ્યે કહ્યો છે.

પ્ર:—૨૦૨ મુનિરાજ રાત્રિએ દીવો રાખે કે નહી.

ઉ:—દીપકનું ચાંદણ (અજવાણું) સચિત્ત છે, કેમકે સાધુના આત્મારમાં વીજદીવાની ઉજેહીની આલોચણ છે, પરંતુ ચંદ્રસૂર્યની ઉજેહી તથા તેની આ-
લોચણ લખી નથી, તેમજ શ્રી આચારાંગજીમાં દીપક કરવાથી તે ઉકાયની હિ-

(૧૬૦)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

શા થાય છે એમ લખ્યું છે. ઇહાં કેઈ કહેશે જે દીપક કરવાથી સુનિને પ્રમાદ પણ રહે છે. જ્ઞાનવૃદ્ધિ થાય છે લંપટ ચૌરાદિકનો ઉપગ્રાત થતો નથી. પણ તેણે સમજવું જે જીનાજ્ઞા રહિત જે આચરણ તે ભવની વૃદ્ધિ કરનાર છે, વસી કેમ કહે છે જે સૂર્યચંદ્રનું વિમાન પૃથ્વી કાયમ ઇછે. તો તેના ઉજેસથી અકાયજ્ઞિ-વત્ વિરાધના થાય છે, પણ તે ધારવું ઉલટું છે કેમકે સૂર્યચંદ્રનું જે તેજ છે તે-તો વિમાનમાં રહેલા પૃથ્વીકાયના જીવોનું ઉદ્ધાન આનાપ નામે કરી. અજવાણુ છે તે પૃથ્વીકાયના જીવો સચિત્ત ખરા પરંતુ તેના શરિરની કિરણોરૂપ પ્રજ્ઞાસચિત્ત નહીં જેમ રત્નમણીયોની પ્રભાની પેઠે દીપકનું તો જ્યાં મુદ્ધિ અજવાણુ જાય છે ત્યાં મુદ્ધિ તેજીકાયના જીવનો સંભવ છે, કારણ કે દીવો તે અજ્ઞ કાયમય છે અને અજ-વાણુ પણ અજ્ઞના જીવોનું હોય છે જહાં અજ્ઞના જીવો ન હોય ત્યાં અજ-વાણુ પણ નથી હોતું, જે અજવાણુમાં જીવ ન માનીએ તો વિજ દીવાની ઉ-જેહીના પાઠની શી જરૂર પડતી, માટે સાધુને દીવાના અજવાણે ભણવું તે આગમ વિરુદ્ધ છે, જ્ઞાનસની અંદર પણ દીપકના બારીક પુદ્ગલ રોકાતા નથી. વળી સેન પ્રશ્ન ૪૫ માં ચંદ્રના અજવાણા ભેગુ દીપકનું અજવાણુ પડે તો ઉજેહી નહીં અને એકલા દીપકનું અજવાણુ શરીરે પડે તો ઉજેહી લાગે પ્રશ્ન ૩૧૮ માં પ્રતિક્રમણે વિજ દીવાતણી ઉજેહી શરીરે લાગે તો અજ્ઞિકાય જીવની વિરાધના થાય, વળી આવસ્યકની યુક્તિમાં કાઉસગ્ગના ચાર દોષ યાદ્યા છે તેમાં પણ ઉજેહી લાગે તો વસ્ત્ર ઓઢવું, વળી શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કૃત્ય ગુરૂ તત્ત્વ નિર્ણયમાં પણ અજ્ઞિકાય સેન સુનિને નિવાર્યું છે, અજ્ઞિકાય ચાવર છતાં પણ ગતી ત્રસસ્વ ભાવે વિસ્તાર પામી શકે છે જે કારણ માટે પૂર્વાચાર્યના વચનના અનુમાનથી અજ્ઞના ઉજેસમાં સચિત્તપણુનો નિરધાર થાય છે પછી બહુશ્રુત કહે તે ખરૂં. પાખી સૂત્રમાં પણ નિરમ્મી સરણસ્સ હિતિ વચનાત્ ॥ માટે સુનિને રાત્રીએ દીવો રાખવો જીવત નહીં. ઇહાં કેઈ કહેશે જે દીવાના પ્રકાશ રૂપ જે બાહર દીસે છે તે તો વિશ્રસા પુદ્ગલની પર્યાય હાય આકતિ તેજ દ્યુતિ ઇત્યાદિ પુદ્ગલ પર્યાય કહ્યા છે પણ અજ્ઞિજી જીવના પર્યાય નહીં કેમ કે તેના ગુણ પર્યાય તો હાહકરૂપે છે તે જ્યાં વ્યાપે ત્યાં બાળી ભસ્મ કરે માટે એ ઉજેહીમાં વિશ્રસા પુદ્ગલ જણવા. અર્થાત્ દીવામાંજ અજ્ઞિકાય છે, અપર નહીં, યથા શરીર છાયાવત્ વળી દર્પણમાં મુખ જેતાં આપણા શરીર સમાન સર્વ પુદ્ગલ દીસે છે તે કાંઈ આપણા શરીરના પર્યાય આરીસા માંહે ગયા નથી પણ તે આરસીનું નિમિત્ત પામીને મુખ જેવા વિશ્રસા પુદ્ગલ શ્રેણિઅંધ જમાવ થાય છે પણ તે જીવના નહીં, ઇહાં આ વચન ચાલુ વિષયને વિરાધ-કારી છે. આ બાબત કેટલાક જનોને વિષવાદ ચાલે છે પણ ટુંકામાં દીર્ઘદ્રષ્ટીએ વિચારવું જે દીપક કરવાની પુષ્ટી માટે આગમ પ્રમાણનું આલંધન કરી યથા-છંદ વર્તવું એ સુજ્ઞ પુરૂષોને યુક્ત નહીં, જેમ જેમ અજ્ઞિમય દીપકની આછાસ થાય તેવી રીતે ઉપદેશ થાય તે શ્રેષ્ઠ છે અને તેજ છકાયવું રક્ષણ છે, વળી

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૬૧)

યથાયતના ભવતિ તળા કરતવ્યં. વળી સાંભળીએ છે કે રાધનપુર આદે કેટલાક શહેરોમાં રાત્રીએ આવક થોડા દીપક કરે છે અને તે પણ યુક્તિ સહિત રાખે છે. એ વિવેકી માણસની વર્તણૂક છે.

પ્ર:—૨૦૩ મુનિરાજ એકલા વિહાર કરે કે કેમ?

ઉ૦—મુનિને એકલા વિચરવાનો શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરો છે. પરંતુ ગીતાર્થ વા તેમની નિશ્ચયે એકલ વિહારની મના નથી. હવે એકલા વિહારથી થતાં દુષણ કહે છે, પ્રમાદીપણ થાય છે, સ્વચ્છંદપણે ચાલે, પડવધ થાય, એકલો સાધુ અકાર્ય કરે, સૂતર્ય કેમ ધારે, એકલાને કોણ સીધા આવે, વિનય વૈયાવચથી રહિત હોય, મરણાંતમાં આરાધના ન કરી શકે, એવલાન શોધી શકે, ઘણા સાધુના પરિવારમાં અકાર્ય જે સીલ જાણાદિ વિચાર થાય તો પણ ન કરી શકે, મૂત્રવિષ્ટા વમન સૂઈદિ મોહીત એકલો શી રીતે પાત્રને હાથ લગાવે, શી રીતે પાણી લેવે, જગ અમુચિ ન ગણે તો જીન મતની નિંદા કરાવે, એકલો મુનિ એક ખોટું આલંબન લેઈને સતમારગથી જાણ થાય છે, માટે સાધુને એકલા રહેવું વિચરવું નિષેધ્ય છે, ગુરુ ગ્લાની બાલ વૃદ્ધાદિકોનો વિનય વૈયાવચ કરવાથી સુત્રાગમ કર્મ નિર્જરાદિ ગુણ થાય છે શંસય તથા પ્રક્ષેપો ખુલાસો પણ થાય છે માટે સમુદાયમાં રહેવું એજ ધોલક માર્ગ છે. ૪૦

જેમ પાળ વીના પાણી ન રહે, જીવ વિના કાયા ન રહે. તેમજ મુનિરાજ તે ગીતાર્થ વિના ટકી શકે નહીં વળી નર્મદાને કાંઠે રહેનારા કાગડા નદી તટ મુકી ઝીંઝવાના પાણીની જાંતથી દોડતા જેમ દુઃખી થાય છે તેમજ મુનિ મુવિહિતના સમુદાયનો ગચ્છ તજીને સ્વેચ્છાચારી થવાથી તે કાગડાની પેઠે દુઃખી થામ. જેમ અંધને કોઈ દેખતો માણસ સુમાર્ગે ચડાવે તેમ ગીતાર્થ મુખ્ય મુનિ હોય તેને આધારભૂત થાય છે માટે સાધુને ગુરુ કુલવાસ વસવું શ્રેષ્ઠ છે. પરં ૧ શ્રદ્ધાવંત ૨ પુરુષ ૩ સત્યવાદી ૪ બુદ્ધિવંત ૪ બહુ જ્ઞાત ૫ શક્તિવંત ૬ અદ્યાધિકરણી કોષ્ટદિ રહિત ૭ સંતોષવંત ૮ વીર્યવંત એવં આઠ સ્થાનકે સહિત અણગાર થોડ્ય હોય, તે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરી વિચરે ઇતિ ઠાણાંગે.

પ્ર:—૨૦૪ જીન મતમાં પાંચ પ્રકારના સાધુ અવંદણીક કહ્યા છે તે કીયા.

ઉ૦—માહા નિસિથ્ય ઉજા ॥ ગાથા ॥

કુસિલો સ્વચયા સત્થો ॥ શ્ચંદે સવચેતહા ॥

દિટિણ વિર્યે પંચ । મોયમાન નિરરુલ્લસ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે પાંચ પ્રકારના સાધુને જોવા નહીં. કેમ કે જે મંત્ર જંત્ર ઔષધ ઉપચર કંતોહલ કરનાર, ગુરુને અનિષ્ટ વચ્ચે જવાબ દેનાર સબજાતર પીંડ સાદો માણસ પીંડ લે, વિવાહ ઓત્તવ જોતો ફરે, લોકોનો પરિચય કરે, સુધોમાર્ગ ભાષે નહીં, મુનિની નિંદા કરે, મુવિહિત સંગતી નિવારે, નિયત સ્થાનવાસી જ્ઞાન ગુણ રહીત, મુખ્ય લોકને ફસાવે, પ્રમાદી રાજવેંઠી પેરે

(૧૬૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ભયથી વગર ઊપયોગની ક્રિયા કરે. વ્રતભાર વહેવા ગલોયા બળધ સમાન, પંચાશ્રવમાં આશક્ત ત્રણ ગારવ પ્રતિબંધ સ્ત્રી સેવનાર, પરિગ્રહવંત મરણ મુજબ ચાલનાર વિગય પ્રતિબંધી ગ્રહસ્થના પ્રયોજનને વિષે કરચું કરાવણ અનુમતીએ પ્રવર્તે, જેમ તેમ બકતો ફરે, એવા મૂલ ગુણ વિરાધક ભવાંતરે પણ ચારિત્ર ન પામે. ભવ સમુદ્રમાં કુખનાર એવા કુચુરને સાધુ જાણી વાંદવા નહી. વિશેષ સ્વરૂપ પ્રવચન સારોદ્ધારા આચારાંગ ઉપદેશમાળા સંબોધસત્તરી થકી જાણવું. શ્રી હરિભદ્ર સૂરિજીએ દશ વેંકાલીક મુત્રની ટીકામાં કહ્યું છે જે શ્રુતવાન હોય પણ ચારિત્ર રહિત હોય તે. તેને સત્પુરુષો અંગીકાર ન કરે. જેમ ચંડાલના પાડાનો કુઆનું પાણી તજવા યોગ્ય છે તદ્વત્ જાણવું.

સંજત વિષુ સંજતતા થાપે, પાપશ્રમણ કરી દાહ્યો.

॥ ઇતિ વચનાત્ ॥

પ્ર:—૨૦૫ પાંચ પ્રકારના નિયંત્ર (નિગ્રંથ) જન મતમાં વંદણીક કહ્યા છે તે કીયા.

જી૦—નિગ્રંથ—મિથ્યાત્વાદિક અભ્યંતર તથા ધન ધાન્યાદિક બાહ્ય પરિગ્રહ રહિત હોય તે નિગ્રંથ કહીએ તેના પાંચ ભેદ છે. ૧ પુણક, ૨ બકુશ, ૩ કુશીલ, ૪ નિગ્રંથ, ૫ સ્નાતક. એવં પાંચ મધ્યેથી પુણક, નિગ્રંથ, સ્નાતક એ ત્રણ સાંપ્રત વિષે છે, અને બકુશ કુશીલ પ્રમત અપ્રમત ગુણ ઠાણવાળા મુનિ વીરત શાસન ૨૧૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેશે ત્યાં લગી પ્રવર્તશે. મુક્તોત્તર ગુણ વિરાધક ભાવ અપવાદ પદે સેવેકે કેમ ક્રિયાદિ વાળ્યા તત્વાર્થની ભાષામાં તથા પ્રવચન સારોદ્ધાર ૯૩ થી જાણવી. વસ્તુ ગતે તેા,—

જૈલે જૈલો ન માણિક્યં । મોક્તિકં ન મજેમજે ॥

સાધવો નહીં સર્વવં ચંદનં ન વને વને ॥ ૧ ॥

વળી કહ્યું છે જે:—

થોડા આર્ય અનારય જનથી, જૈન આર્યમાં થોડા ।

તેમાં પણ પરિણત જન થોડા । શ્રમણ અત્ય વહુ થોડા ॥ ૧ ॥ ધન૦ ॥

હવે આ ઉપરથી ઘણાં કોઈ કહે છે જે હાલમાં પૂર્વવત્ કોઈ સાધુ જ્ઞાતા નથી તે અચક્ત છે. વર્તમાન જેનાથી શાસન ચાલે છે એવા બકુશ કુશીલ મુનિની અવગણના ન કરતાં તેમને નગર પ્રવેશ સામઘ્ય બહા આડંબર કરવું તે પણ શાસન ઉત્તરીતું કારણ છે. મુખ્યતા ઉત્સર્ગવંત મુનિની હેતી. પરંતુ દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલ ભાવ જોઈ શુદ્ધ પ્રરૂપક ભવસીર આત્માનંદી મુનિતું સેવન કરવું એકાંત પકડી પ્રમાદી થવું નહી. જે માટે નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે માર્ગ પ્રભુએ પ્રરૂપ્યા છે પંચ મુખતિ ત્રણ ગુપ્તિ એવં અષ્ટ પ્રવચન માતા સમ્યગ સહિત મુનિને જ્ઞાની કહ્યા છે. અને સમકિત વિના નવ પૂર્વર પણ અજ્ઞાની

શ્રી જૈનતત્વસંબંધ.

(૧૬૩)

કહેવાય. ઇહાં પ્રવચન માતા કહેવાનું કારણ એ છે જે ધર્મની જનેતા છે. એ-
ટલે દેશવિરતિ સર્વ વિરતિરૂપ ધર્મ પૂર્વોક્ત અષ્ટ પ્રવચનમાંથીજ ઉત્પન્ન થયે
છે. તે ભણી અષ્ટ પ્રવચન માતા કહીએ. ધન્ય મુનિ.

શ્રી યશોવિજયજી ઊપાધ્યાયે સંવેગ પદ્ધતી આદેની વાખ્યા કરી છે.
ત્યાં કહ્યું છે કે

જે મુનિ વેશ સકે ન વીછેડી ॥ ચરણ કરણ મુગ ફીળ્ણાજી ॥

તે જ્ઞાન મારગ માંહે દારૂવા ॥ મુનિ મુગ ચણે લીનાજી ॥ ૧ ॥

મૃષાવાદ ધવ કારણ જાણી ॥ મારગ શુદ્ધ પરુષેજી ॥

વંદે નવિ વંદાર્થે મુનિને ॥ આપ થઈ મિજ રહેજી ॥ ૨ ॥

પ્રથમ સાધુ વીજો વર શ્રાવક ॥ ત્રીજો સંવેગ પાણીજી ॥

૯ ત્રૈણે શીવ મારગ કહિર ॥ જ્યાં છે પ્રવચન સાચીજી ॥ ૩ ॥

જે પળ દ્રવ્ય ક્રિયા પ્રતીપાલે ॥ તે પળ સનમુલ્ય ભાવેજી ॥

શુક્ર વીજની ચંદ્ર કલા જેમ ॥ પૂર્ણધાવમાં આવેજી ॥ ૪ ॥

તે કારણ લજ્યાદિકથી પળ ॥ સીલ ધરે જગ પ્રાણીજી ॥

ધન્ય તેહ કૃત પુન્ય કૃતારથ ॥ મારાનિસીયની વાળીજી ॥ ૫ ॥ ૬૦

(મુનિમાર્ગના અપેક્ષાએ) જે પણ મૂલોત્તર શુભમાં ખાંભી છે તો પણ
માર્ગાભીમુખ હોવાથી સર્વથા સંજમપણાનો નિષેધ નહીં, કેમકે શુદ્ધ ભાવક
સંવિદ્ધ ગીતાર્થની આજ્ઞાને અનુસરતું મુનિને વિષે ઓજના અંદરત્ આરિત્ર
શુભની વૃદ્ધિનો સદભાવ છે.

પ્ર:—૨૦૬ મુનિ ખટ કારણે આહાર લે તેમજ ખટ કારણે આહાર ન
લીએ તે કેવી રીતે.

ઊ:—૧ ક્ષુધા વેદની ઊપસમા આહાર કરે.

૨ વૈયાવચ કરવા અરથે ભોજન કરે

૩ ધરિયા સમિતિ પાલવા આહાર જમે

૪ સંજમ પાલવા અન્ન ખાય

૫ પ્રાણ અથવા સાડ આહાર લે

૬ શ્રુત ધર્મ વાચના ધર્મ ધ્યાન કરવા અરથે ભોજન કરે એવે છ કારણે
મુનિ આહાર કરે.

૧ અતંક જવરાદિ રોગ છતાં જમવું નહીં.

૨ ઊપસર્ગ આવે જમવું નહીં.

૩ અક્ષયર્યની શુભી માટે ખાવું નહીં.

૪ પ્રાણીની દયા અરથે ખાવું નહીં.

૫ તપને નિમિત્તે ઉપવાસાદિ કરી જમવું નહીં.

(૧૬૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૬ મરણાંતર સમયે અણસણ કરી ભોજન કરવું નહીં એવું છ કારણે મુનિ આહાર ન કરે.

મુનિરાજને કેવું સુખ છે તે નિચે કહે છે.

ન ચ રાજભયં ન ચ ચોર ભયં ॥ ન ચ દ્વાલે ભયં ન વિયોગ ભયં ॥

દ્વલોક સુત્વં પરલોક હિતં ॥ શ્રમણ ત્વમિદં રમણીયતરં ॥ ૧ ॥

વસી કહ્યું છે કે. અલ્પ આહારી. અલ્પ વચની. અલ્પ નિંદ્રા. અલ્પ ઉપગરણ રાખે તેને દેવતા પણ પ્રણામ કરે છે.

પ્ર:—૨૦૭ કેવા મુનિની દીક્ષા આ જીવીકા રૂપ છે.

ઉ ૦—વિષયાયસ્યનો વિજા ॥ ક્રોધોનોયશ્મંગતઃ ॥

સંસારેનૈવ વૈરાગ્યં ॥ પ્રવ્રજ્યા તસ્ય જીવીકાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—વિષયની વ્રક્ષાનો જેણે છેદ કર્યો નથી. ક્રોધને ઉપસમાવેશો નથી. સંસારને વિષે વૈરાગ્ય થયો નથી, તેવા મુનિને આજીવીકા રૂપ દીક્ષા જણવી, અર્થાત્ સંસારના ફલને આપનાર પણ ચારિત્રના ફલ લાણી ન થાય. ઇતિ ભાવ૦

પ્ર:—૨૦૮ મુનિને કેમ વખતે વાંદવા નહીં.

ઉ ૦—૧ દેશના અવસરે. ૨ પ્રજાદ, નિંદ્રા, ક્રોધે કરી યુક્ત હોય. ૩ ઉપરાંકાપણને પામેલા હોય. ૪ આહાર કરતાં, ૫ નિહાર કરતા હોય ત્યાં વાંદવા નહીં એ પાંચ બોલ વડે અતુકમે પાંચ દોષ કહે છે. ૧ વસાંતરાય. ૨ ક્રોધ, ૩ અનવધારણ. ૪ આહારાંતરાય. ૫ લજ્જાવંત થકા શંકા ન ભાજે. એ પાંચે દુષણ જણવાં.

પ્ર:—૨૦૯ સાધુજી આહાર કરતાં જીજ્ઞાની નજરે ન પાડે તેનું શું કારણ છે.

ઉ ૦—કોઈક અત્રાદિક માગે તો તેને આપતાં પુન્ય બંધાય. તથા તે પુષ્ટ થઈને અર્ધમ કરે તેના કર્મ બંધન કારણીક થાય અથવા કોઈકની રાગ દ્વેષની બુદ્ધિ થાય ઇત્યાદિ દોષ છે. સાટે નિર્જરાના કામી મુનિ યુક્ત આહાર કરે. ગૃહસ્થને પણ કોઈ જેવાતેવા માણસને દેખતાં આહાર કરવો સારો નથી. પાણી પીતાં પડેલા રાખે છે તે પણ જ્ઞાનાદિકના વિનયાદિ લાણી જણવું.

પ્ર:—૨૧૦ વ્રણ પ્રકારના વાદનું સ્વરૂપ શી રીતે છે.

ઉ ૦—શ્રી હરિભદ્ર સુરિજીએ અષ્ટકજીમાં કહ્યું છે ને.

૧ શુષ્ક વાદ—ધર્મ દ્વેષી, મૂર્ખ અર્ધિષ્ટ અન્ય દર્શનીયો સાથે વિવાદ કરતાં મુનિને ફલ ન મળે, કંઈ સુકાય એટલુંજ.

૨ વિવાદ—પરને આજીવાંકા ચાલતી હોય તથા જશ ધણા હોય તેની સાથે મુનિયોએ વિવાદ ન કરવો, અંતરાયાદિ દોષ લાગે.

૩ ધર્મ વાદ—સર્વ દર્શની સાથે અહિંસાદિ ધર્મ કરવા પોત પોતાના શાસ્ત્રના પ્રમાણથી વાદ કરવો જેથી બેહુને ગુણ થાય, અને જીન મત રૂપ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૧૫)

અનેકાંત માર્ગની પુષ્ટી થાય માટે ઉપરના બંને વાદ સુકાને ધર્મ વાદ કરવો સફળ છે. અર્થાત્ માધ્યસ્થ, બુદ્ધિવાન, સ્વચ્છત તત્ત્વવેતા માણસ સાથે વાદ કરવો તેને ધર્મ વાદ કહીએ.

પ્ર:—૨૧૧ સુશીખ્ય કુશીખ્યનાં લક્ષણ દ્રષ્ટાંત પૂર્વક કહો.

ઉ૦—શ્રી નર્દિ સૂત્રે કથા સમાસ.

૧ મગસેલીયો પથ્થર પુષ્કરાવર્ત મેઘથી પણ ન ભીજે, તેમ કુશીખ્ય ગુરુ વચનથી એક પદ ન સીખે.

૨ કાલીભૂમિએ વૃષ્ટી થોડી હોય પણ ગાધુમાદિ પાકે તેમ ભલા શીખ્ય થોડા વાક્યથી પણ ભણે.

૩ ચારણીમાં ઘાસતાં પાણી નીકળી જાય તેમ કુશીખ્ય ભણીને ભુલી જાય.

૪ ઘાતુના ભાજનમાંથી પાણી જાય નહીં તેમ ભલા શીખ્ય પાસેથી ભણતર જાય નહીં.

૫ સુધીના આલા મધ્યેથી ધી નીકળી છીદ્ર તટે જાય છે, તેમ કુશીખ્ય ગુરુ છીદ્ર સોધે.

૬ જેમ હંસ દુધ પાણી ભેગુ છતાં જીભની ખટાસ ગુણથી દુધ એકલુ પી જાય છે તે પાણી ન્યાર કરે છે તેમ ભલા શીખ્ય ગુરુના ગુણ અહં છે છીદ્ર ન જુઓ.

૭ પાડો જેમ નદીમાં પાણી ખગાડે છે તેથી પોતાને તથા પરને ડાહડુ પાણી પીતુ પડે છે તેમજ કુશીખ્ય વખાણમાં બીજાને ન સાંભણવા દે, અને તે પણ ન સમજે.

૮ છાલીજેમ કંઈ પોતે ધીમે પાણી પીને ચાલે તેમ સુશીખ્ય કોઇને અડચણ ન કરે ને પોતે સાંભણે.

૯ મસો જેમ રૂધીર પીએ અને ગુણ ન કરે તેમ કુશીખ્ય ગુરુને સંતાપે.

૧૦ જલો પ્રથમ સંતાપે છે પછે નિર્વિકાર કરે છે તેમ ભલાશીખ્ય ગુરુને સંતોષ શાતા ઉપજાવે.

૧૧ ખીલાડી સેંકુ તોડી દુધ પીએ તેમ કુશીખ્ય વનયથી ન ભણે, બીગાડે.

૧૨ જેમ સેહલો જાનવર જીમ રૂથી પ્રમાણે થોડુ થોડુ દુધ પીએ પણ ખગાડે નહીં તેમ ભલા ચેલા જોઇએ તે રીતે ભણી વિસારે નહીં. અર્થાત્ કુશીખ્યને સૂત્રના અર્થ જવા નહીં. કેમ કે લઘુ આજ્ઞાક્ય રાજનિર્મિતમાં કહ્યું છે જે.

खलःसर्षपमात्राणी ॥ परछिद्राणियइयति ॥

आत्मनो वीलवमात्राणि ॥ वइयन्नाविनपइयति ॥ १ ॥

(यस्मात्) लाडनात् बहवोदोषा ॥ स्नाडनात् बहवोगुणाः ॥

तस्मात् पुत्रंच शिष्यंच ॥ ताडयेन्नतुलाडयेत् ॥ २ ॥

પ્ર:—૨૧૨ આઠ દૃષ્ટીતું સ્વરૂપ દુકામાં સમજાવો.

(૧૬૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

૭૦—૧ મીત્રા, ૨ તારા, ૩ બસા, ૪ દીપ્તા, ૫ સ્થિરા, ૬ કાંતા, ૭ પ્રભા, ૮ પરા, એવં આઠ દૃષ્ટી ઇહાં અલ્પ યોગ સતસંગ યોગ છે, બીજાં ધ્યાન કરે છે મારે યોગ દૃષ્ટિ કહી, અને સ્થિરાદિ દૃષ્ટિ ગ્રંથી ભેદથી હોય મારે તે સદ્ર-દૃષ્ટિ સમકિતની કહીએ. એતાવતા વિચારથી જખલું તેને દ્રષ્ટિ કહીએ.

૧ મીત્રાદૃષ્ટિ—દુરભયી જે અતિ અભિનીવેસીક મિથ્યા દ્રષ્ટિને તેા એ દ્રષ્ટિ ન હોય યથા પ્રવૃત્તિકરણ કરે એટલે મિથ્યાત્વના મંદ પ્રજ્વાલ હોય, ત્રણ સ્પર્શના અગ્નિ સરખો યોગ હોય.

૨ તારાદૃષ્ટિ—પ્રજ્વળની દ્રષ્ટિથી મંદ મિથ્યાત્વ હોય, યોગ પણ છાણાંની અગ્નિ સરખો હોય, સરસપણુ, આદર, હઠ કદાચહ પોતાનો ટેક રાખે નહી. ચોગતી રૂપ સંસાર દુઃખની ખાણ જાણી તેના ભયથી ત્રાસ પામે, ત્રીકરણ યોગ નિર્વિકારપણુ હોય સાસ્ર ધણું છે. જુદ્ધિ અલ્પ છે મારે મહોદાનાં વચન પ્રમાણ કરી માને, શુભયોગ કથાને વિષે દ્રષ્ટિ પ્રીતી બાંધે તે.

૩ બસા દ્રષ્ટિ—થીર ચિત્ત હોય, આવશ્યકાદિ કાર્ય અનુકુલપણે કરે. મિ-થ્યાત્વ છે પણ દ્રઢપણે ન હોય, યોગ કાષ્ટના અગ્નિ સરખો હોય. જન ઉપદે-સને ધન્ય માને, તત્ત્વ સાંભળવાની ઇચ્છા હોય, મનને સધે, અનાચાર પરિહાર છે.

૪ દીપ્તા દૃષ્ટિ—ઇહાં દીપપ્રભા સરખો યોગ હોય, એ દૃષ્ટિને વિષે વર્તેલો પ્રાણી ધર્મને અરથે પોતાના પ્રાણને ત્રણવત્ છાંડે પણ પ્રાણ અરથે સંકટ પડે તો પણ ધર્મને છાંડે નહી, જેમ થીરતા વરતે છે, જે સિદ્ધાંતમાંથી તત્ત્વાર્થ સુ-ણીને ભવાલીન દીપણુ તજે છે, ગુરૂની ભક્તિવંત હોય, ઇહાં સુદમ તત્ત્વ યોગ નથી કેમકે ગ્રંથી ભેદ તે સમકિત વીના ન હોય, અવેધ પદ છે મારે મિથ્યા-ત્વપણુ છે, અર્થાત્ એ ચાર દૃષ્ટિમાં ગ્રંથી ભેદ તો નહી પણ સતસંગતી સદા-ચાર પ્રવૃત્તિ હોય.

૫ થીરા દૃષ્ટિ—ગ્રંથી ભેદ કરી સચ્ચા દર્શનપણે હોય, તેનો યોગ જે પ્રકાશ રત્નકાંતી સરખો હોય, ભ્રાંતી ન હોય, સુદમ યોગ હોય, સરસ જુદ્ધિ હોય, તત્ત્વાથ રૂપ યથાર્થ જ્ઞાન હોય, મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન છેડાય, દર્શન મોહ વિ-નાશથી જે સમકિત ઉત્પન્ન થાય છે તેથી મન નિર્મલ હોય, અતી ગંભીર મ-હુર ધર્મોપદેશ રૂપ વચન હોય ચીરતાયોગ હોય કોવલપણુ હોય, ક્ષુદ્રાદિ આઠ દોષનો નાશ કરે, રાગ દ્વેષ કામ ક્રોધ મદ હર્ષનો નાશ કરે, તિલાનુબંધી ક્રોધ ન હોય, તત્ત્વ માર્ગના ધર્મ વ્યાપારનો સંયોગી હોય, વચર વિરોધ ન હોય, પાપ પ્રકૃતિનો પશ્ચાતાપ જેને હોય, જહુ મનુષ્યોની આજીવીકાનો આરોપ કરે, ઇત્યાદિ યોગ આઠ દોષ ગયાથી સહેજે ઉપજે છે.

૬ કાંતા દૃષ્ટિ—જેમ આકાસે તારા નીપે તે સરખો તત્ત્વ જ્ઞાન પ્રકાશ યોગ દીપે, તારાની પેઠે જલ નહી, શુદ્ધ શ્રદ્ધા હોય, મિથ્યાત્વ વારાના ન હોય, જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું મન પોતાના વલ્લભ ભરતાર ઉપર હોય, ઘર સમંધી કામ કરે પણ ભયત ભત્તાર ઉપર હોય તેમ એ દૃષ્ટિવાળાનું અર્હત પ્રણીત

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૬૭)

ધર્મ ઉપર ચિત્ત હોય. યદ્યપી સંસારનાં કામ કરે તથાપિ તે ઉપર સ્નેહ ધરે નહીં. સમ્યક્ જ્ઞાનનો આશ્રય કરે. જ્ઞાને કરી ધર્મને વિધનકારી કરણ નિવારે ભવ પ્રપંચથી બહોતો રહે. એમ એ દૃષ્ટિએ વર્તેતો થકો ભવસમુદ્રનો પાર પામે.

૭ પ્રભા દૃષ્ટિ—એ દૃષ્ટિનો પ્રકાશ સૂર્યની પ્રભા સરખો બોધ હોય, તિમિર નાશ કરે, ચારિત્રાદિ ત્રણ તત્ત્વની આદરણા હોય, બાહ્ય અભ્યંતર રોગ વ્યાધિ ન હોય, તેથી મુખ પુષ્ટિ હોય, મન સમાધિમાં રહે. શુદ્ધ સમક્ષિત હોય, આ ત્મ ભાવે વર્તેતો એ દૃષ્ટિમાં આત્મીક પરમાનંદ સેહેજ મુખ વેદે તે જ્ઞાની વિના કોણ કહી શકે, જેમ નગરવાસી ચતુરત્તું મુખ પામર ન જાણે, જેમ કુ-મારી કન્યા વદ્ધલ મુખ ન જાણે, ધર્મ ધ્યાન, શુદ્ધ ધ્યાન સદૈવ હોય, શુદ્ધ મોક્ષ બોધ હોય. ઇતી ભાવ.

૮ પરા દૃષ્ટિ—પોતાના આત્મ સ્વભાવમાં એ દૃષ્ટિવાળો પુણ્ય પ્રવર્તન હોય. ઇહાં સંપૂર્ણ ચંદ્રમા સરખો નિર્મળ પ્રશાંત ગુણવંત બોધ પ્રકાશ હોય. એ સ્થાનકમાં વર્તેતો યોગી નિરતિચાર પદે વર્તે. અતિક્રમાદિ દુષણો રહિત હોય, ક્ષમાદિ ધર્મ સેહેજે હોય, વચન પણ શીતળ હોય, અપૂર્વ કરુણાદિ ગુણ સ્થાનકના કરણ સાધેતો અનુક્રમે એ દૃષ્ટિએ વર્તેતો મુનિ કેવળ જ્ઞાનતું ધર પામે. વળી શિવ મયલાદિ સાત ગુણે સુક્ષ્મ સ્થાનકે પૂર્ણાનંદ મુખ પામે. એમ ભવ્ય જીવોને હેતે યશોવિજયજીએ યોગશાસ્ત્ર અધ્યાત્મ અથ ઉપમીતી, ભવ પ્રપંચ, ભવ ભાવના વૃદ્ધિ, પાતંગલ શાસ્ત્ર, પ્રવચન પ્રબોધાદિ અધ્યાને સકેતે કરી સંક્ષેપે આઠ દૃષ્ટિ યોગની સ્વાધ્યાય રચિ તે અધ્યેષી ઇહાં કિચિત માત્ર સર્વોપયોગાર્થે અને સર્વ વસ્તુ ધર્મ દૃષ્ટિ માંહે છે. તેનો બોધ થવા સાર ઉતારો કર્યો છે. વિશેષ સુચુર સમીપે ધારવું. બને સરખું અનુષ્ઠાન કરે છે પણ ન્યુનાધિક લાભ દૃષ્ટિમાં રહ્યો છે. ઇતિ તત્ત્વ.

પ્ર:-૨૧૩ મુનિને ત્રણ જોગ તે રતનત્રય ગુણે પ્રણમ્યા છે તે કેવી રીતે. અને તેથી શું સંધાય છે.

ઊ:-૧ મનોયોગ તે સમ્યગ દર્શન ગુણે દ્રઢ આસ્તિકતાદિરૂપે પ્રણમ્યા છે. ૨ વચન યોગ તે-જીવ વાણીમાંહે જ્ઞાનરૂપે પ્રણમ્યા છે.

૩ કાયા યોગ તે-ચારિત્ર ગુણે જયંચરે જયંચરે ઇત્યાદિ રૂપે પ્રણમ્યા છે. તેથી મુનિ જાવજીવ સાવધ યોગ નિવર્તેને સંજમ યોગે વર્તે છે ઇત્યર્થ. જે માટે.

॥ સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગઃ ॥ इति वचनात्.

ઈતિ વચનાત્.

અર્થાત્—જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ જે મોક્ષ માર્ગના સાધક તો મુખ્યત્વે મુનિરાજનેજ જાણવા.

પ્ર:-૨૧૪ મુનિને ૧૪ ઉપગરણ કહ્યાં છે તે કીયાં.

(૧૬૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

ઉ૦—૧ પાત્રુ, ૨ ઝાલી, ૩ કાંબલીનો કટકો, ૪ ચરવલી, ૫ ભીક્ષાએ જતાં ઉપર કપડો રાખે છે તે, ૬ પાત્રાં વેટવાનું લુગડું, ૭ શુન્ઢો તે કાંમલનો ખડ પાત્રાં ઉપરનો એજ સાત પાત્રાનાં ઉપગરણ તથા ત્રણ કપડા તે મધ્યે એ સુત્રના એક ઉનનો, ૧૦ તથા ઝોધો, ૧૧ સુહુપતિ, ૧૨ એવં ચાર જીન કલ્પીને હોય તથા એક માત્રુ, એક ચોલપટો એવં ૧૪ ઉપગરણ રિથવર કલ્પીને હોય એ મુખ્ય વૃત્તિએ જાણવાં.

પ્ર:—૨૧૫ સાત કપડ તથા ચાર મહા વિગયાદિતું સ્વરૂપ વર્ણન કરો.

ઉ૦—સાતજી અભક્ષ માંસ છે જે માંસ સુર્લભ તથા નિગોદ આદે ઘણા જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે માટે તેના ભક્ષણ આદે કરનાર મહા પાપી જાણવા, વળી માહા વિકારનું કરનાર છે. ૧ જીને મારનાર, ૨ માંસ વેચનાર, ૩ માંસ રાંધનાર, ૪ માંસ ભક્ષણ કરનાર, ૫ માંસ ખરીદ કરનાર, ૬ માંસની અનુ-મોદના કરનાર, ૭ પીત્રો અતીથી દેવતાને માંસ આપનાર એ સાત માક્ષાત પરંપરા એ જીવોના વધ કરવાવાળા હોવાથી પ્રત્યક્ષ કપડ જાણવા, તેથી તે નરકાદિ ગતીમાં જાય છે, હવે મહીરાખાન જે દારૂ જેમાં ઘણા જીવ ઉત્પન્ન થાય છે અને એના પીવાથી યુક્તો નાશ થાય છે, ઇહાં એકાવન દોષ પ્રગટ-પણે યોગ શાસ્ત્રમાં જ્ઞતાવ્યા છે વળી વ્યાધિ સમૂહ આદે સોલ દુષણ હરિભદ્ર સૂરિજીએ અષ્ટકજીમાં પણ કહ્યાં છે જેથી વક્તા એતાને તત્કાળ અરથી ભાવ થયા વિના રહેજ નહી, અફીણ પણ અભક્ષ છે. જેથી ઉદરગત રહેલા જીવોનો સંહાર કરે છે, માંખણમાં અંતર સુહુર્તમાં સુદૃઢ તદવર્ણી જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને કામ વૃદ્ધિ પણ કરે છે, વિવેકી માણસ તો તુરત છાસ સાથે તેને તપાવી નાંખે છે અને અવિવેકી લોકો તો ઘણી વખત તે માંખણને રાખી મુકે છે તે મુદ્ધમતી જાણવા. વળી વિદલ ગૌરસ જે કઠોરમાં કાચુ દુધ દહી છાસ ખાવાથી જીવોત્પત્તિ થાય છે જેમ દીવાસળી ઘસવાથી તત્કાલ અગ્નિકાય જીવ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ સમજવું, મધુમાં હજારો ઈંડાં બચ્ચાં માંખણની લાર વીગેરે અનેક જીવોની ઘાત હોવાથી ઇહ લોક પરલોક વિરોધી છે. અશુચિરૂપ છે, ઘણી વનસ્પતિનો રસ છે. મક્ષીકાનાં ઈંડાં લાર મિશ્રિત હોવાથી નિષેધ છે. ઇહાં કોઈ કહેશે જે મધ તો ત્રીદાષને હરે છે માટે ઠીક છે, તેણે સમજવું જે રોગા-પહાર તો છે પણ નરકગતી ફલદાય છે, હીચસ્માત પ્રમાદના ઉદયથી જીવવાના અરથી ઘડને જે કોઈ કાલકુટ વિષ એક કણ માત્ર ખાય તો જરૂર પ્રાણ નાશ કરે માટે જીવિવંત સજ્જનોએ જલાતકારે જીવવાની વાંચ્છા કરવી યુક્ત નહી, એવં ચાર માહાવિગઢ આદે બાવીશ પ્રકારનાં અભક્ષ જ્ઞાનીએ નિષેધ કર્યા છે. માટે વિવેકી સજ્જનોએ વિચાર કરી વર્તવું.

પ્ર:—૨૧૬ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પ્રકારે નિષેધ કરવાનો શું હેતુ છે.

ઉ૦—રાત્રિ ભોજન કરતાં ઘણા જીવનો સંહાર થાય છે, ઇહાં પ્રથમ વૈ-દક શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય કહે છે, શરીરમાં બે કમલ છે, એક રત્નકમલ અથો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૬૬)

મુખ છે, બીજી નાભીકમલ તે ઉર્ધ્વમુખ છે; એ બે કમલ સૂર્ય અસ્ત થવાથી સંક્રાંતિ બન્ય છે, માટે રાત્રીએ ન ખાવું, તથા રાત્રીએ સુક્ષ્મ જીવ લક્ષણ થવાથી અનેક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. ઇત્યર્થ.

હવે શ્રાવકને બે ઘડી શેષ દીવસ છતાં ભોજન કરવું તથા બે ઘડી દીન ઉઘ્યા પછી ભોજન કરવું. કારણ રાત્રિ ભોજનના દોષનો પ્રસંગ છે માટે ઇહાં કોઈ રાત્રિ ભોજન ન કરે પરંતુ પરચ્છન્નાણુ નથી તો તેને કૃણ નહી જેમ રૂપેયા જામે મુકે પણ વ્યાજનો કરાર નથી તો તેને વ્યાજ ન મળે, તેમાટે નિયમ જરૂર કરવું યજ્ઞ છે. ૧ દાન, ૨ સ્નાન, ૩ ચુંદ, ૪ ભોજન એ ચાર રાત્રીએ નિષેધ કર્યા છે.

રાત્રિ ભોજન કરવાથી સ્વપર જીવનો વિનાશ થવાનો સંભવ છે તે વિષે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહું છું, એક વૈશ્વ વાણીએ ગોકલાષ્ટ્રમીનો ઊપવાસ કરી પાછી રાત્રીએ ચૂલો ચેતાવી રાંધ્યું તેમાં કોઈ હોદેરી વસ્તુ લક્ષણ થવાથી ઘરનાં સર્વે માણસ ડુલી ગયા સોજા ચઢી ગયા બાદ એક બેળ નથી ગયા અને બે ત્રણ કેટલાક દીવસે બચી ગયા. એ બનાવ મેં નજરે જોયેલ છે. અચ્ચ શાસ્ત્રે પ્યુક્ત ॥

નૈવા હૃતિર્નચ સ્નાનં ॥ નશ્રાઘંદે વતાર્ચનં ॥

દાનં વા વિહિતં રાત્રૌ । મોજનં તુ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—આહુતી, સ્નાન, સ્વાધ્યાય, દેવપૂજા, દાન, રાત્રી ભોજન તો વિશેષે વર્જ્યું, ઇત્યર્થ:

વળી માંખી, જી, કીડી, કરોળીયો, કેશકંટક પ્રમુખ ભોજનમાં આવવાથી કોઈ જોડોદર વમન વિક્રિયાદિ અનેક રોગનો સંભવ થાય છે, રાત્રી ભોજન-વાળા મરીને ગાહ, ગુહક, બીલાડા, કાગ, સર્પ, સુહર, વિંછો આદિ તિર્થંચ ચેતીમાં જાય છે, ઇહાં રાત્રે ભોજન નહી કરનારને અર્થાત્ ચતુર્વિધ આહાર ત્યાગ કરનારને એક વરસમાં છ મહીનાના તપનું કૃણ થાય છે ઉત્તમ પશુ પંખી પણ રાત્રે ચુણ કરતાં નથી, વળી પૂરાણમાં પણ નિષેધ્યું છે.

અસ્તં ગતે દિવાનાથો । આપો રૂચિર મુચ્યતે ॥

અન્નં માંસસમં પ્રોક્તં । માર્કંદેનમહર્ષિણા ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સૂર્ય અસ્ત થયા પછી પાણી રૂદ્ર સમાન અને અંન માંસ સમાન માર્કંદ પૂરાણે કહ્યું છે.

વળી વેદ પૂરાણે—પારંગીતું પાપ, સરોવર સોશવાતું, દેવ દીધાતું, કુવા-શિળાય, કુંડ આલ, પરસ્ત્રી ગમન કરતાં અધિક અધિક અનુક્રમે પાપનું વર્ણન કર્યું છે, એમ સ્વપર સાસ્ત્રે નિષેધ છે. વળી નરકનાં ચાર બારણાં છે તેમાં પ્રથમ રાત્રી ભોજન કહ્યું છે, બીજી પરસ્ત્રી સેવા, ત્રીજી બોળ અથાણુ, ચોથું અનંતકાય, ઇત્યાદિ. ચ પુનઃ વિશ્વપુરાણે યુક્ત ॥

(૧૭૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અહિંસા સત્યમસ્તેયં । બ્રહ્મચર્યં સુસંજમે ॥

મદ્ય માંસ મધુ ત્યાગો । રાત્રિભોજન વર્જનં ॥ ૧ ॥

મતિ સુગમર્થ.

વળી સ્વમતથી કહે છે.

સંસસજ્જીવ સંઘાતં । મુંજાનાં નિશિ ભોજનં ॥

રાસસેમ્યો વિશિષ્યંતે । મૃદાત્માનઃ કથંજુતે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—રાત્રીએ આધાથી જીવ સમૂહ ભોજનમાં પડે છે એહવી અધ-કારક રાત્રીમાં ખાનારને રાક્ષસથી અધિક કેમ ન કહીએ, જે જીવ વિરતિ ન કરે તે શ્રંગ પુછરહિત પશુરૂપ છે, કેટલાક ભોલા ભાવે હમેશા ચોવિહાર પાળે છે પણ પચખખાણુનો અભ્યાસ રાખતા નથી તેથી કોઈ કારણે કંઈ પ્રસંગે પાણી આદિ વાવરે માટે અવિરતિ રાખવા લાણી જરૂર નિયમ પચ-ખખાણુ કરવાથી વિશેષ લાભ થાય છે.

મોકલા શ્રાવકને મુતાં વખત પણ ચાર આહાર ત્યાગ કરવાથી ગયા કા-લને બાદ કરતાં રહેલો કાળ જે રાત્રીના તેટલો ચોવિહારના લાભ થાય છે, માટે આખી રાત્રી અવ્રતપણામાં નહીં ગયાવતાં અને તેટલો વખત વ્રતમાં કાઢવો, એ સર્વ નિયમ સૂર્યોદય સુધી તો પાળવુંજ એટલુંજ નહીં પણ રાંધ-વું, દળવું, ખાંડવું, વલોવવું, પાણી ગળવું વિગેરે પણ ઉજેશ થયા વિના કરવાથી ત્રસ જીવને નુકશાનકારી છે માટે વર્જવું. ઇહાં શ્રી જ્ઞાનવિમલજી કૃત્ય રાત્રીભોજનની સ્વાધ્યાય મધ્યેથી ત્રણ મીનનો દ્રષ્ટાંત કહે છે.

૧ શ્રાવક ૨ ભદ્રક ૩ મિથ્યામતિ એ ત્રણ મીન એક ગામમાં વસે છે. તેમણે આચાર્ય મુખ્યા પાણી મુણી તેથી શ્રાવકે સકલ અલક્ષણુ પચખખાણુ ભાવથી કર્યું, ભદ્રકે સેહેજે રાત્રીભોજનનો ત્યાગ કર્યો, અને ત્રીજે મિથ્યાત્વી ક્લામણુથી પ્રતિબોધ પામ્યો નહીં, હવે શ્રાવક અને ભદ્રકની નિગતથી સકલ કુટુંબ વ્રતધારી થયું એક દીવસે રાજમંજમાં રોકાયારી સંધ્યા સમયે બંને ઘેર આવ્યા, સગા સબંધીના કહેવાથી શ્રાવકે આહાર લીધો, અને ભદ્રક નિ-શ્વસ ભાવે ન જમ્યો. ઇહાં શ્રાવકને ભોજનમાં મુક્તિ (જી) આવ્યાથી જલોદર થયું, વ્યાધિથી પીડાયા મરીને વ્રતભંગથી કુર માંજર થયો તેને સ્વાને ખ.ધો મરીને પ્રથમ નરકે ગયો, માહા વેદના પામ્યો, હવે ભદ્રક નિયમના પ્રભાવથી સૌધર્મ દેવલોકે દેવતાનું મુખ અનુભવે છે, મિથ્યાત્વી પણ રાત્રીભોજનમાં વિપશિશ્રીત અન્ન આધાથી અંગ સડી ગયું તેથી મરીને મંજરો થયો ત્યાંથી મરીને પહેલી નરકે ગયો. હવે શ્રાવકનો જીવ પહેલી નરકમાંથી ચડીને અનુ-મે નિર્ધન બ્રાહ્મણનો પુત્ર શ્રીપુંજ થયો અને મિથ્યાત્વીનો જીવ નરકમાંથી નિકલીને તેનો લઘુભાષ શ્રીધર નામે થયો એ બેહુ કુલાચારે ચાલતાં મહોટા થયા. હવે ભદ્રકનો જીવ જે દેવલોકમાં દેવતા થયો છે તેણે જ્ઞાનથી જે તોલ

શ્રી જનતત્વસંગ્રહ.

(૧૭૧)

બેહુ મીત્ર વિપ્ર ધરે પુત્રપણે દીઠા તેથી ત્યાં આવી સમ્યગ પ્રકારે સમજાવી પ્રતિબોધ કર્યો. તેથી જાતીસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યા, પછી દ્રઢ ચિત્તથી નિયમ કરી રાત્રીભોજન પરિહાર કર્યો. એહુવો સખધ જાણી કુટુંબાદિકે અમીતીથી તેમને ભોજનનો અટકાવ કર્યો, માતા પાતા પગ રોસ કરવા લાગ્યા. અને બેહુ ઉપર ધર્ષા ધરે છે પરંતુ ખંતે ભાગ્યોને દ્રઢ નિયમથી ત્રણ હીપવાસ થયા, તેમને એક મના જોઇને ભદ્રક દેવતાએ પ્રગટ પ્રભાવ કરવા રાજના પેટમાં મુલરોગ મુક્યો. મંત્રવાદી જોતિષી વિદ્યાદિકના લેલમ નિસ્ફળ થયા, મંત્રી પ્રમુખ ચિન્તાતુર થયા, નગરમાં હાહાકાર થયો, હવે એહુવે અવસરે આકાશવાણી થઇ જે રાત્રીભોજન વ્રતધર શ્રીપુંજ વિપ્ર દીન ભોજ તેહના હાથના સ્પર્શ થકી ભૂપતીને સનાધિ થશે. એમ સાંભળી નગરમાં પહો વજહાવી શ્રીપુંજ દ્વિજને બોલાવ્યો તેણે કરસ્પર્શ કર્યાથી રાજા નિરોગી થયો. પછી રાજાએ પ્રસન્ન થઇ પાંચસે ગાંમ તે વિપ્રને આપ્યાં, આવો અમલારી બતાવ દેખી બહુ જનોએ નાંસ ભોજન વ્રત અંગીકાર કર્યું. રાજાદિક પ્રતિબોધ પામ્યા અને ધર્મ કાર્યમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા. શ્રીપુંજ અને શ્રીધર અનુક્રમે સૌધર્મ દેવતાકે દેવતા થયા. પછે એ ત્રણે મનુષ્ય હવ પામી સંજમ પાલી સિદ્ધિ થયા, એમ જાણી ભવ્ય પ્રાણી જીન વાણી દૃઢ્ય આણી ભવભય આણી શિવ રાણી અખયમુખ-આણી નીકમાણી તાંણી લેવાની વાંચ્યા હોય તે રાત્રી ભોજન પરિહાર કરે. ઇહાં અધારે ખાતાં રાત્રી ભોજનનો દોષ લાગે છે. લવ્વચતુર્ભંગીજ્ઞાતવ્યા.

૧ અજવાલે રાંધી અજવાલે ખાવું. ૨ અજવાલે રાંધી અધારે ખાવું. ૩ અધારે રાંધી અજવાલે ખાવું. ૪ અધારે રાંધી અધારે ખાવું. તેમાં પ્રથમ ભંગ શુદ્ધ છે. શેષ અશુદ્ધ છે.

૧ દીવસે રાંધી દીવસે ખાવું, ૨ દીવસે રાંધી રાત્રે ખાવું. ૩ રાત્રે રાંધી દીવસે ખાવું. ૪ રાત્રે રાંધી રાત્રે ખાવું, ઇહાં પ્રથમ ભંગો શુદ્ધ છે. એમ વિચારો શુદ્ધ ભાંગે વરતણું. રાત્રી ભોજન વિષે ઘણી વાખ્યા છે પરંતુ બુદ્ધિવંત પુરુષોએ બને તેમ યૌવિધે આહાર મધેથી યથાયોગ્ય રીતે ત્યાગ કરી વિરતિપણે વરતણું પણ આપી રાત્રી અનાયતના પેરે નિબંધ ન ગમાવવી વળી તમસ્કાયના અપકાયનો સહુ રાત્રે વિસ્તાર પામે છે તથા બીજા અનેક ત્રસજીવનો ઉત્પત્તિ વાતુને વિષે થાય તે સર્વેના થતા વિનાશથી રક્ષણ કરવા સર્વથા પ્રકારે રાત્રી ભોજન નિષેધ કરવું એજ વિસિષ્ટ જનોની શ્રેષ્ઠાચરણ છે.

પ્ર:—૨૧૭ પાંચ પ્રકારની ક્રિયાનુ સ્વરૂપ સમજાવો.

જિ૦—૧ વિષક્રિયા જ્ઞાન, ક્રિયા અભ્યાસ, અહાર અરથે કરે લોક દેખા-મણી કરે જયણાએ ન પ્રવર્તે, એ કપાક્રિયા, ઝેહેરરૂપ જાણવી, તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૨ ગરલક્રિયા—આરિત્રાદિ ક્રિયા પાલતાં ચિત્તમાં ચિન્તવે જે ઇંદ્રાદિકનો

(૧૭૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

રાજરિદ્ધિ પામીએ ધનાદિકની ઇચ્છા કરે, નિયાજી કરે, તે હુડકીયા વાની પેરે કાલાંતરે ફેલે તેથી તે પણ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૩ અનુષ્ઠાન ક્રિયા—અજ્ઞાની જનવિધિ વિવેક રહિત, મનરહિત હોવાથી ઉઠળેસ સમુર્ધ્નમવત્ કરે તે પણ ફેલદાર્થ નથી, માટે ત્યાગ કરવા રૂપ છે.

૪ તદ્વેતુ ક્રિયા—વૈરાગ્યવત્ ભદ્રક, દેશના સુણી અનિત્ય ભાવ જાણી સં-સારવર્ગ વિરક્ત થકો ચઢ તેમનો રથે ક્રિયાકરે પણ વિધિશુદ્ધ નહી, ખપી હોવાથી સરવાલે વિધિશુદ્ધ થાય તેથી એ ફેલદાર્થ છે આદરવા જોગ છે. અર્થાત્ વિધિ વિવેકનો અભાવ છતાં પણ ચઢતે રાગે ધર્મક્રિયા કરે છે માટે અંગીકાર કરવા જોગ છે.

૫ અમૃતક્રિયા—ચિત્તના શુદ્ધ અધ્યવસાય શુદ્ધવિધિએ જુક્ત ભ્રમસ્તક્રિયા અનુષ્ઠાન આચરણ તે, જે ક્રિયા કરતો હોય તેનોજ ઉપયોગ હોય મનની વ્ય-અતા દોષ ન હોય, આગમના અનુસારે ભાવની વૃદ્ધિ એટલે પ્રણામની ચઢતી ધારાએ પુત્રક પ્રભાદ જે રોમરાય વિકસ્વર થાય આત્મીક સુખાનુભવ હોય તેથી અત્યંત હર્ષ ઉપજે જેમ અધને નેત્રના લાભવત્ તેમ સમયોચિત્ત ક્રિયા કરે તે સર્વે અમૃત ક્રિયાનાં મુખ્ય લક્ષણ જાણવા જેને સંસાર ભ્રમણુ ભય ઉપજે છે. વડી જેમ રોગીને અમૃતનો લેશ માત્ર આપવાથી બીજા ઔષધ કરવાં પડતાં નથી તેમ જે પ્રાણી એકવાર અમૃતક્રિયા પામ્યો તો બીજા સાધનવિના તેને મોક્ષ જવા અટકાવ થતો નથી. તેતો કેઇ વિરલા પામે. એ ક્રિયા, વિશેષે આદરવા જોગ છે એમ શ્રીપાલના રાસમાં ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું છે. ભવસ્થિતિ પાક વિનાએ ક્રિયા ઉ-દય ન આવે. ૪૭

ખા—૨૧૮ શ્રાવકને પંતર કર્મોદાન તજવાં કહ્યાં છે અને તે કૃત્રિ વિના ચાલતું નથી તેનું કેમ કરવું.

ઉ૦—ઉત્સર્ગ માર્ગે તો પંતરકર્મો દાંન શ્રાવકને વર્જવાં કહ્યાં છે, નિરવાહ ન થતાં આજીવીકા અરથે આવરે છે તે અપવાદ છે તેનું સ્વરૂપ કહે છે. કર્મનું આવવું તે કર્મોદાન કહીએ જેમાં વિશેષ જીવહિંસા થાય છે.

૧ ઇંગાલ કર્મ—જે અગ્નિઆરંભથીજ વ્યાપાર થાય છે એહવું જે ચુના ભઠ્ઠી, ઇટવાહ, કુભાર ભઠ્ઠી, લોહાર, સોનાર, ભાડજીંજ, કલાલ, કંસારા, કં-દોઈ, રંગારા, કોંયલા કરે ઇત્યાદિ જે અગ્નિઆરંભથી નીપજે તે ઇંગાલ કર્મ કહીએ.

૨ વનકર્મ—વન છેદે ઊભાં વેચે, પત્ર ફેલ ફુલ કંદ વેચે, કપાસ લોડાવે, કણ્ઠ લાવે, આજીવીકા હેતુ ખાંડે, ખાંડાવે, ઝાડ કપાવે, ખેતી ખગીયાનો વ્યા-પાર કરે કરાવે, તે વન કર્મ કહીએ.

૩ સાડી કર્મ—ગાડી ગાડાં છુસરાં ઘડે ઘડાવે વેચે તે સકટ કર્મ કહીએ.

૪ ભાડી કર્મ—અલથ ઊંટ ગધેડાં ગાડાં રાખી ભાડાં કરી આજીવીકા ચ-લાવે તે ભાડીકર્મ કહીએ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૭૩)

૫ ફાડી કર્મ—કુઆ તલાવ હાલખેડ ચાયડા નાનાવે, કાંસ કઠાને, ભોંયરાં કરાવે, પાયા ખોદાવે, વિગેરે જે પૃથ્વી ફાડવાના કરસ તે ફાડી કર્મ કહીએ, એવાં પાંચ કર્મ કહીએ.

૧ દાંતવણિજ્ય—હાથી દાંત ચમરાયો સંખ કોડા રોમ નખ માંસ કસ્તુરી ચર્મ (ચાંબડુ) ઇત્યાદિ ત્રસજીવના અંગતુ વેચતું તે.

૨ લાખનાણિજ્ય—સચ્ચસોડ ટંકણુ ધાવડા ગણી લાખ આદે બાજી જીવહણે તથા ધણી જીવના ઉત્પત્તિ થાય છે તેતુ કયાંવિકય કરે તે.

૩ રસવાણિજ્ય—માખણુ, ઘી, તેલ, ગોલ, દુધ, મધુ, મીઠુ વિગેરે નરમ વસ્તુના વ્યાપારમાં પણ જીવહાલુના થાય છે, ચરખા, મદારાદિ પણ તેમાંજ ગણવાં.

૪ કેસવાણિજ્ય—મનુષ્ય પંખી દ્વિપદ ચતુષ્પદજે દોર પ્રમુખના જે વ્યાપાર તથા ઉત્પન્ન વાલનો વ્યાપાર તે.

૫ વિપયાણિજ્ય—જેર વજનાગ સોમલ ભાંગ અફીણુ સાચુ હુરીયાલ કઠારી છરી હાલકોદાળા પાવડાં બંદુક ભાસા બરછો તરવાર લેડુ ઝેલા વિગેરે પ્રાણુ નાશ કરનાર સસ્ત્રનો વ્યાપાર તે એવાં પાંચ પ્રકારના વ્યાપાર નિષેધ કરવા બોગ છે.

૧ ચંત્રપીલણુ કર્મ—કોલ ધાણી સંચા ધંડો પ્રમુખે કરી કામ કરી આપવાં તે.

૨ નિલંછણુ કર્મ—દ્વિપદ ચતુષ્પદના નાક કાંન પુંછ છેદાવે સમરાવે, અન્નરે ગામ લાવે કોટવાડાણુ કરે, અકરાકર કરે, વિગેરે જે નિર્દયપણાતું કામ તથા કાંસ દેવા પ્રમુખ તે સર્વે નિલંછન કર્મ કહીએ.

૩ દવદાણુ—દવદેવે, ખેતરાં જંગલનાં ઘર ઘાસ વિગેરે બાળે બળાવે તે.

૪ સરહહતલાય સોમકુઆ—તલાવ કુઆ દ્રહ નદી ટાંકાના પાણી હુલેથી સોખવી જલચર જીવે હણે તે.

૫ અસહયો—કુશીલીયા, હિંસકજીવ સ્વાત મંજર કુર્ક મોરદાસ દાસી દાસી વેચવા પોષવાં તે મચ્છી કપાઇ તેસી વાઘરી સાથે વ્યાપાર કરે ઇત્યાદિ અશ્વર્ષિ પોષે તે સર્વે અસતો પોષણુ કર્મ કહીએ એવાં પંચર કર્મદાન શ્રાવકને વર્જવાં, કેમ કે એથી અતિપયે કરા જીવ હિંસારૂપ પાપ કર્મતું આવતું થાય છે મારે જેમ બા તેમ આજાસ કરવી. ઇહાં કામ કહણે જે શ્રામત માહાવારના દશ શ્રાવક મધ્યે, આણુદાદા શ્રાવકોએ હાલ ગાડાં નીમાહ વાગેરે મોકલાં રાખ્યાં છે. પણ તે વિષે સમજતું જે. પૂર્વે જે હતાં તેનાથા ધણી આજાસ કરી પ્રમાણુ મંગાવ્યા છે તેટલો ચિરતિ ભાવનો લાસ છે.

રસવતીને રસોઈ નિપજવતાં આગ્ર આરણ જયણાથી કરે. તથા ઘી, ગોલ ઘર કામમાં ખાવા સાડ જતનાએ રાખતાં તથા દીન અનાથ. રાંક દુઃખા હિંસક જીવોને દયા જુદિએ પોષતાં ઇત્યાદિ કામ તે શ્રાવકને કર્મદાનમાં ગણાય નહી. ખટજીવ વિરોધક અસજતાને રાગ દ્વેષથી આપ્યું હોય તે નિંદવા યોગ્ય છે, પણ અનુકંપાએ નિષેધ નહી.

(૧૭૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પ્ર:—૨૧૯ બાવીશ અભક્ષ કીયાં.

ઊં—૧, પેપરના ટેટા. ૨ પેપલાના ટેટા. ૩ ઊંબરાના ટેટા. ૪ વડના ટા. ૫, કચુંબટેરના ટેટા. ૬ માંસ. ૭ મદિરા. ૮ માંખણ. ૯ મધુ. ૧૦ રાત્રી ભોજન. ૧૧ વિદલ જે કઠોર સાથે ગોરસ જે કાણુ દુધ દહી છાશ મળવાથી ત્રસ જીવની ઊત્પતિ થાય છે. ૧૨ સર્વ જાતની માટી. ૧૩ હેમતે પાણી ઝમી જાય છે તે. ૧૪ કરા તે વરસાતમાં પડે છે તે. ૧૫ વિષ તે અફીણ સોમાંલ પ્રમુખ. ૧૬ રીંગણાં જેની ટોપીમાં ઘણા ત્રસ જીવ રહે છે. ૧૭ બહુ ખીજ તે જે ફલમાં આંતરા રહિત ઘણાં ખીજ હાય તે ખસખસ પ્રમુખ. ૧૮ તુચ્છ ફલ તે બોર જાંબુ પ્રમુખ અદ્ય ખાતું અને ઘણુ કાઠા નાંખતું તે. ૧૯ બોલ અ-થાણુ પાણીના સંસર્ગવાળુ. ૨૦ ચલીત રસતે વાસી રાંધેલી વસ્તુ જે રોટી શાક સીરો દુધપાક ખાસુદી કાલ લાત બગેલે પકવાન આદે અભક્ષ છે. ૨૧ અજાણ્યાં ફલ ને જેનું નામ સ્વાદ ન જાણીએ તે. ૨૨ અનંતકાય તે કંદમૂલ કોમલ વનસ્પતિ એવં બાવીશ અભક્ષનો શ્રાવક ત્યાગ કરે.

પ્ર:—૨૨૦ શ્રીમત્ માહાવીર સ્વામીના દશ શ્રાવકનું સ્વરૂપ ટુંકામાં કહો.

ઊં—વીર પ્રભુ પાસે વ્રત ઉચ્ચેસાં એપવા શ્રાવક ૧૫૯૦૦. હતા પરંતુ તેમાં દશ શ્રાવક સીરદાર થયા છે. ઘણી રિદ્ધિવાલા તેમની વિશેષે પ્રશંસા ભગવાને કરી છે. ૧ આણુંદણ. ૨ કમદેવજી. ૩ ચુલહી પ્રીયા. ૪ મુરદેવ. ૫ ચુલ્લશતક. ૬ કુંડ કોલીયો. ૭ સદાલ પુત્ર. ૮ માહાશતક. ૯ નંદનીપીયા. ૧૦ સાલીયો એવં દશ શ્રાવક બાર વ્રતધારી હતા. ચૌદ વય મૃદુવાસ. ખટવર્ષ પૌષધ શાલામાં મલી વીશ વર્ષ વ્રત પાલી અગીયાર પછીમા વહી ઊપસર્ગ સહી અણસણ કરી, વ્રત લીધા પછે વીસ વર્ષ સ્વર્ગ ગયા છે ત્યાંથી ચવી માહાવિદેહે સિદ્ધિ વરસે. એમ ઊપાસગદશાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે.

પ્ર:—૨૨૧ અકામ નિર્જરા તે શું અને સકામ નિર્જરા તે શું.

ઊં—અજ્ઞાનપણે જીવ, તરસ. તાઢ, તાપ. રોગાદિ સહન કરતો વિષય સંપત્તિ અભાવે વિષય અણુ સેવતો અકામ નિર્જરા કરે તથા સવ સંસારી જીવને સમયે સમયે વિના ઊપયોગે સાત આઠ કર્મ મુદે છે તે અકામ નિર્જર કહીએ. મિથ્યાત્વની કરણી તે દ્રવ્ય નિર્જરા કહીએ. વૃક્ષ તળે મુનિ ગીર્ણ રીતુએ ધ્યાન કરતા છતાં, તરૂની સીતલ છાયાના યોગથી મુનિને શાતા થતાં અકામ એટલે વૃક્ષના જીવોને અજાણુ છતાં પણ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી અનુક્રમે ઉદ્ધેગતીએ ચઢે છે. વલી નદીમાં જેમ પથ્થર અથડાતો ઘસાતો મોલ થાય છે તેમજ યોગતીમાં ભ્રમણ કરતાં અનેક પ્રકારે કંઠ્યના સહન કરતાં જીવ કાલાંતરે ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થવાથી મનુષ્ય ગતી પામી સકામ નિર્જરા જે સમકિત સહિત અનુષ્ઠાન કરી સિદ્ધિ પામે છે. શ્રી રૂપ વિજયજી કૃત પૂ-જાણાં કહ્યું છે જે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૭૫)

અવતો અકામ નિર્જરા યોગે ॥ માનવકી ગતી પાઝે ॥

અસરણ સરણ ॥ પરમપદ મોગી ॥

જિનકી મગતી કર માઝે ॥ સુખ મન શ્રી જિનવર પૂજીજે ॥

સહજાનંદપદલીજે ॥

સુ૦ ॥

હવે સમકિત દૃષ્ટિની લાવ નિર્જરા બે ભેદે કહે છે. મનની અભિલાષા વિના ભૂખ તરસ સીત તાપ પરિસહ બંધે બ્રહ્મવ્રત પાલે તે અકામ નિર્જરા અને જે મનમાં ઊત્સાહ સાહિત્ય પૂર્વેકા કરે તે સકામ નિર્જરા તે શુભ પ્રણામથી થાય છે અને તેનો સર્વે ક્રિયા સુક્તિનું કારણ છે, સમકિતિને ભોગના બંધ પડે પણ તિવ્ર નહીં. અર્થાત્ કર્મ બંધ અલ્પ અને નિર્જરા ધણી હોય તેથી શુદ્ધ થઈ સુક્તિ બંધ. તપ ધ્યાન સુવ્રત ભણતુ ગણતુ' ધર્મ કથા કાઝીસ-ગા વિનય વૈયાવચ્ચ રસ ત્યાગ અભિવ્રહ્મ આદે નિર્જરાનાં સ્થાન છે. દશથી જેટલી નિર્જરા થાય તેટલો મોક્ષ કહીએ. અર્થાત્ તેટલા કર્મથી છવ મુક્ત થયો કહીએ.

ધણા કાલે જે કાર્ય સિદ્ધ ન થાય તે કાર્ય સકામ નિર્જરાથી થોડા કાલમાં ભવસંતતીનું અપવર્તન કરી સિદ્ધ કરે, માટે નિશ્ચા દ્રષ્ટિ છવે જે અજ્ઞાન કષ્ટ ક્રિયા તપ જપ રૂપ અકામ નિર્જરાથી મધ્યમ દેવ ગતી પામે છે, એટલા કષ્ટ ક્રિયા સકામ નિર્જરાથી થાય તો ભવની સંખ્યા લાવે અર્થાત્ નિકટ ભવિ થાય. માટે સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત અનુષ્ઠાન કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

પ્ર:—૨૨૨ શ્રી શ્રીખવદેવજીની આજ તક સુધી જે જે નવીન પંથ નિક-લ્યા છે અને જે બાણના યોગ્ય બીના બની છે તેનું કિંચિત્ સ્વરૂપ ઇતિ-હાસ રૂપે કહો.

ઊ:—લીધી વિવાહદિ નિતિકલા સીદ્ધ વ્યાપાર અગ્નિ આદે સર્વે શ્રીશ્રી-ખવદેવજીથી પ્રગટ થયા છે. ધનંજય કોષમાં શ્રીશ્રીખવદેવજીનું નામ બ્રહ્મા લખ્યા છે. ભરત નૃપ પુત્ર મરોચીથી પારિવ્રાજક સાંખ્ય સંન્યાસી પંથ થયો પણ તે જેની હતા. ભરત આદિત્યય સાથી બ્રાહ્મણ શ્રાવક થયા તે સુવર્ણા-દિની યજ્ઞોપવિત જનેઉ જનોમની ઊત્પતિ થઈ. ત્યાંથી બ્રાહ્મણ થયા તે ચંદ્ર પ્રભુ તક જૈની માટે પુજનીક હતા, કાલાંતરે ધર્મ વિછેદ થયો તે વારે. સ્વકપોલ કલ્પોત થઈ નવા વેદાદિ રચી બ્રાહ્મણોએ આજીવીકા અરથે છવ હિંસાદિ ધર્મ પ્રવર્તાવ્યો. અર્થાત્ અમૃતમાં ઝેહેર નાખ્યું. પૂર્વના પ્રાચીન ધર્મ વેદ છોડી દીધા. સુના ઘેર કુત્તા આટો ખાય તેમ થયું. તે આજ તક મિથ્યાત્વો બ્રાહ્મણ વર્તે છે શ્રીશ્રીખવદેવજી (અષ્ટાપદ) પર્વત ઊપર મોક્ષ ગયા છે આઠ પગથીયાં હોવાથી અષ્ટાપદ કહેવાય છે, શ્રી માહાવીર પ્રભુ રાજ વીકમના ૪૭૦ વર્ષ પહેલાં પાવાપુરીમાં મોક્ષ ગયા. તેવારે જૈનતમ સુધર્મા સ્વામી બેહુ વિદ્યમાન હતા, શેષ નવ ગણધર વીર છતાં મોક્ષ ગયેલા હતા તે સર્વે

(૧૭૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

બ્રાહ્મણ વેદજ્ઞ હતા, તેમના સંદેહ ભાગી ૪૪૦૦ વિદ્યાર્થી સહિતને ઉપગાર કર્યો. જેને ૧૪૦૦૦ શીષ્ય હતા એહવા સર્વજ્ઞ શ્રી વીર પ્રભુ જ્યવંતા વર્તો. ગૌતમસ્વામીએ જેને દીક્ષા આપી તે સર્વે કેવલી થઇ મોક્ષ ગયા મતિ આશ્ચર્ય. ગૌતમના ૫૦૦૦૦ શીષ્ય સર્વે મોક્ષ ગયા. હવે ગૌતમ આદે અગયાર ગણધરના સંદેહ કહે છે. ૧ જીવ છે કે નહીં, ૨, કર્મ છે કે નહીં, ૩ જીવ છે તે દેહ છે, ૪ પાંચ ભૂત છે કે નહીં, ૫, મનુષ્યાદિ જે આ ભવમાં તે પરભવે હોય કે મનુષ્ય પણ થાય? ૬ બંધ મોક્ષ છે કે નહીં ૭ દેવતા છે કે નહીં ૮ નરકવાસ છે કે નહીં ૯ પુન્ય પાપ છે કે નહીં ૧૦ પરલોક છે કે નહીં, ૧૧ નિર્વાણ છે કે નહીં એ અનુક્રમે અગયાર ગણધરને વેદશ્રુતિના પરસ્પર વિરુદ્ધપણાથી શંકાય ઉત્પન્ન થયેલા તે સર્વે વીરભગવાને શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણથી નિવારી પ્રતિબોધ કરી ત્રીપદી આપી અજરામર પદના ભોગી કર્યા. વીર નિર્વાણ પછે સુધર્મ સ્વામી પટોધર થયા, કારણ ગૌતમજીને તેજ દીવસે કેવલ જ્ઞાન થયું છે મારે છકાસ્થ પટોધર થાય, કેવલી પટોધર થાય નહીં. વાર પછે બાર વર્ષે ગૌતમજી મોક્ષ ગયા. સુધર્મ સ્વામીનો પાટે જાળુસ્વામી છેલ્લા કેવલી થયા, તેમના પછે દશ વસ્તુ વિચ્છેદ ગઇ તે કહે છે. ૧ મત પર્યન જ્ઞાન ૨ પરમાવધિ, ૩ પુલાકકન્થિ ૪ આહારકકન્થિ ૫ ક્ષાપક્રેણુ, ૬ ઉપશમપેશુ, ૭ જિનકલ્પ, ૮ પરિહારવિશુદ્ધિ સુદ્ધ મંપરાય યથાજ્યાત એ સંજમત્રિક, ૯ કેવલ જ્ઞાન ૧૦ સિદ્ધ થયો. એવં દશ. ઇહાં કેવલી અને સિદ્ધ થયું જુદું કહેવાનું કારણ એ કે કેવલી તો નિયમાસીએ અને સિદ્ધ થાય તે કેવલ જ્ઞાન પામીને સીજે એમ જણાવા અરથે પ્રવચન સારોદ્ધાર ૮૮ માં કહ્યું છે. વલી પ્રથમ સંધ્યયુ પ્રથમ સંસ્થાન અને અંતર સુહૃત્તે સ્વદેહ પૂર્વેના ઉપયોગ એ ત્રણ વસ્તુ સ્થૂલ ભદ્ર સ્વામીના વખતથી વિચ્છેદ ગઇ. વીર મોક્ષ ગયા પછે સાડી ચૌમાલીસ મહાને પાંચમે આરો બેઠો. વીરના કેવલ પછે ચૌદ વર્ષે જમાલી પ્રથમ નિન્દવ થયો. વાર પછે છઠી પાટે ૨૧૫ વર્ષે શુલીભદ્ર થયા. ત્યાં સુધી ચૌદ પૂર્વધર હતા. તે વખતે ચંદ્રયુ-મનું રાજ હતું, તેવારે બાર વર્ષેના દુકાલ પડ્યો હતો, સુહૃંસ્ત સૂરો પ્રતિબોધીત ભીખારીનો જીવ અનુક્રમે સંપ્રતિ રાજ થયો તેણે સવાસાળ જીન પ્રાસાદ આદે કરાવો જૈનધર્મ દોપાવ્યો. રાજ વિક્રમના વારમાં કુતુદચંદ્ર (સિદ્ધસેન દીવાકર) આચાર્યે સર્વ શાસ્ત્ર સંસ્કૃત બતાવા વચન ડિચાર્યું. ઇહાં ગણધરનું અપમાન થવાથી ગુરુદત્ત પ્રાયચ્છિતરાજ જૈન ધર્મ કરવા બાર વર્ષે મૌન આદે લીંગ ધારણ કરી ડિજેશીમાં ચમતકાર બતાવો શીવલીંગ દ્રોડી એવંતી પાર્થના-થજીની મૂર્તિ પ્રગટ બતાવો. વિક્રમરાયને પ્રતિબોધી શ્રાવક કર્યો. એમ ધર્મ દોપાવી ફેર આચાર્ય બન્યા. વાર પછે ૪૫૩ વર્ષે કાલીકાચાર્ય થયા. વાર પ્રભુથી વિક્રમશુદ્ધિ સર્વે રાજયો પ્રાપ્તે જૈનધર્મ હતા, વારપ્રભુનાં તેરમી પાટે વિક્રમ સંવત ઇર્વસમાં વજૂસ્વામીની વખતે જીજીબાર દુકાલી પડી હતો વિક્રમનો પુત્ર જૈની હતો અને તેની પાટે સાલીવાહન પણ જૈની હતો. વીર પછે ૬૦૬)વર્ષે શ્રીકૃષ્ણ સૂરિનો શીષ્ય શીવમૂર્તિ નામે થયો તેણે ડીગંબર મત પ્રવૃત્ત કર્યો. શ્રી વીરાત

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૭૭)

પ્ર:૦ ૨૨૩—જન મંદીર કરાવતાં આરંભ સમારંભ થાય છે તો તે કોણે કરાવ્યા અને તેથી શું ફળ થાય છે.

ઉ:૦—કરાવનાર વિવેકી માણસની યતના પૂર્વકે પ્રવૃત્તિ હોવાથી અને પ્રતિમા સ્થાપન પૂજા સંઘ સમાગમ ધર્મ દેશના કરણ સાસન પ્રભાવના જન ગુણ બહુ માન સમક્ષિતવ્રતાદિ અનંત પુન્ય પ્રાપ્તિ હોવાથી અનુભોદનાથી શુભાધ્યવસાયથી નિર્જરા થાય છે. ઇહાં કૂપતું દ્રષ્ટાંત ભાવવું, નવીન જન મંદીર કરતાં જીર્ણોદ્ધારનું આઠગણુ ફળ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે માટે સંપ્રતી રાજ્યએ જીર્ણોદ્ધાર ૯૯૦૦૦ કરાવ્યાં. અને નવીન જન મંદીર ૨૬૦૦૦ કરાવ્યાં. કુલ સવા લક્ષ જન જીવન કરાવ્યાં. વળી કુમારપાળ તથા વસ્તુપાળ તેજપાળ તેમણે પણ જીર્ણોદ્ધાર ઘણાં કરાવ્યાં છે. જેથી પોતાના ભવનો ઉદ્ધાર થાય છે. હવે જન મંદીર તૈયાર થયા પછી વિલંબ ન કરતાં પ્રતિમા સ્થાપન કરવી. શીઘ્ર પ્રતિષ્ઠા કરવાથી અધિષ્ઠાત્રિક દેવતા તરત ત્યાં આવી વસે છે, તેથી આગળ ઉપર જન મંદીરની વૃદ્ધિ થતી જાય છે. મૂળ નાયકની નાસીકા, મુખ, નેત્ર, નાભી કેડ એમાંનો કોઈ પણ અવયવનો ભંગ થયો હોય તો તે મૂળ નાયક ન રાખવા. અને જે જન બિંબ સો વર્ષ ઉપરનું જીવું હોય, ઉત્તમ આચારજી પ્રતિષ્ઠીત હોય તે બિંબ કદાચ અંગહીન થાય તો પણ પૂજનીક છે. એક આંગળથી અચાર આંગળ સુધી ઘર દેરાસરમાં પ્રતિમા પૂજાય છે. દાંત, કાષ્ઠ, પાપાણ, લોહની પરીવાર પ્રમાણ વિનાની પ્રતિમા ઘર દેરાસરે પૂજવા યોગ્ય નથી. પ્રતિમા, તિલક, આભૂષણ, લક્ષણ સહીત હોવાથી ભવ્ય જીવને આલ્હાદકારી થાય છે. જેથી કર્મ નિર્જરા થાય છે. જન મંદીર, જન બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવવામાં દેવગતિ આદે બહુ ફળ છે. કેમ કે એ જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી પુન્ય ભોગવાય છે તેના દર્શનથી ઘણા લાભ થાય છે.

આ ચોવીસીમાં પૂર્વકાળે ભરત ચક્રિએ શત્રુંજય પર્વત ઉપર રતનમય ચતુર મુખથી બોરાજમાન ચોરાશી મંડપોથી શોભિતું એક ગાઉ ઉંચું, ત્રણ ગાઉ લાંબું એવું જન મંદીર શ્રી આદિનાથજીનું પાંચ કોડી મુનિ સહિત જ્યાં શ્રી પુંડરીકસ્વામી જ્ઞાનને નિર્વાણ પામ્યા છે ત્યાં કરાવ્યું. તેમજ ગીરનાર, આબુજી, વૈભાર પર્વત, સમેતશોખરજી, અષ્ટાપદ વિગેરેને વિષે પણ ભરત ચક્રિએ ઘણા જનપ્રસાદ કરાવ્યા છે. ત્રણ પદાર્થ સર્વોત્તમ છે. તે કહે છે.

નમસ્કાર સમો મંત્ર, શત્રુંજય સમો ગિરિ: ॥

વીતરાગ સમો દેવો, ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ. સુગમાર્થ.

પ્ર:૦ ૨૨૪—જન પડીમા વિશે કેટલાક લોકો આશંકા કરે છે, અને તે પૂજામાં હિંસા માની નિષેધ કરે છે, અને ધર્મ ક્રિયામાં સ્વરૂપ હિંસાને સાવધ કરણી ગણે છે, માત્ર બત્રીસ સૂત્ર માને છે, અને તેની પંચાંગી ઉઘાપે છે, જેથી તેજ બત્રીસમાં પરસ્પર વિરોધ ઉઠે છે, અને એકાંત દયા માની જનારા

(૧૭૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ભંગ કરે છે અને પડીમા ઉત્થાપે છે માટે એવા કુતર્ક વાદીઓનું શાસ્ત્રાનુસારે સમાધાન કરે.

ઉત્તર:—પ્રતિમા પાપાણની છતાં ક્ષણદાઢ છે; જેમ કોઈ સ્ત્રીનો પતિ મરણ પામ્યો છે તેની છબી જોવાથી તેની યાદી આવે છે, વિશેષ કામાતુર થાય છે અને તે છબીને કોઈ પગરખું મારે તો તેને ખેદ થાય છે તેમજ અને પડીમા દેખી પૂર્વના તીર્થકરોનું સ્મરણ યાદ આવે છે એજ ગુણ થયો. દસ વૈકાલિક સત્રે નારી અરિત્ર નીરખતાં મુનિને દુષણ કહ્યું છે તો પ્રભુની છબી દેખી ક્ષણ પ્રાપ્તિ કેમ ન થાય?

આશંકા—વીતરાગ તો સર્વજ્ઞ છે અને પડીમામાં તો તે ગુણ હીસતો નથી માટે ઘણો અંતર જણાય છે.

સમાધાન—આર ગુણ તો ભાવ નિક્ષેપામાં હોય અને આ તો તેમની સ્થાપના છે તેમાં એ ગુણ હોત તો ભાવ નિક્ષેપો કહેત પણ તેમ નથી. પરંતુ તેમની છબીની આકૃતી નિર્વીકાર નેત્રવાળી શાંત મુદ્રાદિ અનેક ગુણયુક્ત છે.

યથા:—

માલિની હંદ.

પ્રશમરસ નિમગ્ન દૃષ્ટિ યુગ્મ પ્રસન્ન ।

વદન કમલ મંકઃ કામિની સંગ શૂન્ય ।

કરયુગમ પિયતં શસ્ત્ર સંબંધ વન્ધ્યં ।

તદસિજ મતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—હે વીતરાગ, તારા નેત્ર ઉપશમમાં મગ્ન છે, મુખ કમળ નિર્વીકારી છે, અંક જે ખોળો તે પ્રેમદાના સંગે રહીત છે હાથ જોડે હૃદયીઆરે કરી શૂન્ય તે માટે તારી નિર્વીકારી છબી અનેક ગુણોરહિત છે. તે સમ્યક્ દૃષ્ટિ અભેદ બુદ્ધિએ ધ્યાવે છે. વળી તે જનાલય તથા અને પડીમા કરાવનાર આરમા દેવલોકે જય એમ મહા નિસ્તિથ સૂત્રમાં કહ્યું છે.

પુનઃ—

સ્નાત્ર પંચાસિકાયાં પ્રોક્તં ॥

કાઠ્યં

નેત્રાનંદ કરી ભવોદધિ તરી શ્રેયસ્તરો માર્જરી ।

શ્રીમદ્ ધર્મ મહા નરેદ્ર નગરી વ્યાપહૃતા ધૂમરીઃ ॥

હર્ષાર્ષાત્કર્ષ શુભ પ્રભાવલ હરી રાગ દ્વિપાં જિત્વરી ।

મૂર્તિઃ શ્રી જિન પુંગવસ્ય ભવતુ શ્રેયસ્કરી દેહિનામ્ ॥ ૨ ॥

શ્રી જૈનતત્ત્વસ ગ્રંથ.

(૧૭૯)

ભાવાર્થ:—તેવને આનંદકારી ભવ સમુદ્રમાં નાવ સમાન મંગળ તરૂની મંજરી છે, વહી લક્ષ્મીવંત ધર્મ રાજની નગરી છે. આપદા જે કષ્ટરૂપ વેણીને આગવા અભિરૂપ છે, હર્ષના ઉત્કર્ષરૂપ પ્રભાવની દહેર છે રાગ, દ્વેષરૂપ. શત્રુને જીતનારી છે એવી જીત મૂર્તિ ભવ્યોને કલ્યાણ કરનારી હો. જાતિ સ્મરણ કેવલ જ્ઞાનાદિ ઉપજવાનું કારણભૂત જીત પડીમા છે. દ્રવ્યથી દાન પાત્ર દિક્ષા મહોત્સવાદિ દ્રવ્યે કરી વીતરાગના છતા ગુણ પ્રગટ કરે તે દ્રવ્યે સ્તવ કહીએ, ખીજે ભાવ સ્તવ તે શુભાધ્યવસાયે કરી ક્રિયાનુષ્ઠાન કરે તે. વહી રોગીને ઔષધરૂપ જીતપૂજા છે તે સત્તર ભેદે અષ્ટ પ્રકારે વિધિ યુક્ત સિદ્ધાંતે કહી છે તે કલ્યાણકારી છે. તે દેવને નમોઽર્ચુણં આદિ આઠ થાયે કરે આર અધિકારે વંદણ કરીએ. આશંકા—નમોઽર્ચુણં માંહે

જીવદ ગં, દીવોતાળં, સરણ ગઈ વડદા શ્રી ભગવતિ સૂત્રમાં જતાં કેમ કહેતા નથી. ”

સમાધાન—તપગચ્છની સમાચારીને અનુસારે ક્રિયામાં કહેવું ન થયે શ્રી ગણધરજીએ આવશ્યક સૂત્રમાં જે નમુઽર્ચુણં કહ્યું છે તે ક્રિયામાં કહેવાય છે, તેમાં પૂર્વેનાં પદ નથી માટે ન કહેવું વળી ભાષ્યમાં પદ ૩૩ છે માટે અધિક પદ ન કહેવાં, નમુઽર્ચુણં જે કહેવું તે વીધીવાર છે તેજ કહેવું.

શિષ્ય—૧ પ્રતિમા કેવા આકારે હોય, ૨ કોની પ્રતિષ્ઠિત પૂજનીક છે. ૩ પ્રતિમાનું પ્રમાણ કેટલું. ૪ ભરાવનાર અધિકારી કોણ.

ગુરુ—૧ પદ્માશન વા કાઉસગ મુદ્રાએ હોય તે હીમંજર મતમાં લીંગધારી પ્રતિમા કરે છે પણ તે તો અયુક્ત છે અપકોર્તિતું કારણ છે પ્રભુજી નગ્ન જતાં પણ અતિશયથી નગ્ન દેખાય નહીં માત્ર વજ્રકછોટો શીલરૂપ કંદારાકાર પ્રતિમા હોય તેજ પૂજનીક.

૨ વેષધારી યતી દેરું કરાવે, પડીમા ભરાવે, પોતાના દ્રવ્યથી પ્રતિષ્ઠા કરાવે તે પ્રતિમા વાંદવો પૂજવી ન થયે. શ્રી મહાનિષીથ માંહે નિષેધ છે. અન્ય દર્શનીએ ગ્રહણ કરેલી પ્રતિમા નિષેધી છે. શ્રી ઉપાશક દશાંગ સૂત્રે શેષ સર્વ પડીમા પૂજનીક છે.

૩ એક અંગુલથી યાવત્ પાંચસે ધનુષ્યમાન પ્રતિમા ભરાવે-

૪ પ્રતિમા ભરાવે તે સમ્યગ્ દષ્ટિ આવક મુખ્યપણે દ્રવ્ય સ્તવના અધિકારી ગૃહસ્થ છે.

હવે આવક ચૈત્યવંદન કરે તે પ્રભુની જમણી બાજુએ બેસીને ઉત્કૃષ્ટ હાથ ૬૦ જઘન્ય હાથ ૦૧૧ છેડે રહી કરે; જનેશ્વર જે ભૂમીએ પગ મુકે છે તે પણ પૂજનીક છે તો તેમની મૂર્તિ વિશે શું કહેવું. સાશનનો શબ્દગાર છે.

(૧૮૦)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

શિષ્ય—શાસન કેને કહીએ.

ગુરુ—દેવ અથવા પડીમા ૧ ગુરુ જે શુદ્ધ પ્રરૂપક પરંપરાગત ચાલનાર. ૨ ધર્મ તત્ત્વ આવસ્થકાદિક સિદ્ધાંતની પંચાંગીનું પુસ્તક. ૩ એ વ્યવહારથી શાસન કહીએ અને દેવ, ગુરુ ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વનું શ્રદ્ધાનરૂપ શુભાધ્યવસાય તે નિશ્ચયથી શાસન કહીએ.

આશંકા—તે શાસનનો અધિષ્ઠાયક દેવ ધર્મવંતને દુઃખી થતાં, કષ્ટ નિવારણ કેમ કરેતો નથી.

સમાધાન—ભાવી ભાવ બને છેજ. શ્રી વીર પ્રભુને ઉપસર્ગ થયા તે કર્મોનુસારે સહ્યાથી મુક્ત થયા. વળી દેવ જાણે છે જે એ દુષ્ટ દુઃખ દેનાર કૃપાલતાના દુઃખ ભોગવશે. એને વધારે શું દુઃખ દેવું છે.

શિષ્ય—જીન પૂજામાં હિંસા થાય છે તે વિશે શું સમજવું ?

ગુરુ—હિંસા ત્રણ પ્રકારની છે.

૧ હેતુ હિંસા—અયતનાએ ઉપયોગ સહિત કરે તે જે હિંસાનું કારણ છે તે.

૨ સ્વરૂપ હિંસા—અયતનાએ ઉપયોગ સહિત કરે તો હિંસા થાય તે.

અનુબંધ હિંસા—આણાવિરૂદ્ધ મિથ્યાત્વ ભાવે પ્રવર્તે, જાણી યુગ્મીને દુષ્ટ પ્રણામે કરે તે મહાપાપીષ્ટ સ્થિતિ રસબંધનું પુષ્ટ કારણ છે. માટે ગુરુ લાઘવનો વિચાર કરી ગુણ ઠાણાની હૃદયમુજ્જ્વળ ધર્મકાર્ય કરવું આણામાં ધર્મ છે. જેમ મહોર, છાપ, સીકો દીકટ, સ્તાંપ, એ રાજ્યના ચિન્હ છે તે પ્રજાને માનવા યોગ્ય છે. તેમજ જીનાણા જીન સ્થાપના ભવ્ય પ્રજાને સન્માન સત્કાર કરવા યોગ્ય છે. શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ પૂજા વિગેરે ઉપર કૃપા દૃષ્ટાંત આપેલ છે તે સમજવો, ઈહા દ્રવ્યભાવ બે પ્રકારે પૂજા સમજવી. તેમાં દ્રવ્યસ્તવને પ્રાચે આરંભવિના થાયજ નહિ. જેમ તીર્થંકરોના ઈંદ્રાએ સમા સસરણાદિ ઓતસવ વિગેરે કર્યો છે. જેથી ઘણા લોકો પ્રભુ જાણી વાંદવા આવે છે. ગુણગ્રામ કરી માહાનિર્જરા કરે છે. કેટલાક બોધવીજ પામે છે. રેવતીએ પ્રભુને માટે પાક કર્યો તે આધાકર્મ જાણી લીધો નહી પણ રેવતીએ તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું, શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં દયાનાં સાઠ નામ કહ્યાં છે તેમાં પુજા તે દયાજ કહા છે, એકાંત દયામાં ધર્મ કહેસો તો નહી ઉતરતા મુનિપણ કેમ રહેસે વલી કહેસો જે તેની નિંદાગર્હા કરીએ છે તે વિષે સમજવું ને ફરી તેનું કરવું ન હોય તેની નિંદા પણ તેમ નથી, ઇહાં શ્રી સમવાયાંગાદિ સત્રમાં હે મુનિ એક વર્ષમાં નવવાર નહી ઉતરે તે આરાધક છે અને દસવાર ઉતરે તે વિરાધક છે. ઇહાં સમજવું જે નવવારે જીવહિંસા ન થઈ અને દશમી વારે થઈ નાના તેમ નથી માત્ર આજ્ઞાયુક્ત દયામાંજ ધર્મ છે.

આવકને પ્રથમ પ્રતે ગાંધ અતિચાર કહ્યા છે તે પણ થાવર આશ્રી નથી.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૮૧)

ત્રસ જીવ આશ્રી છે માટે પૂજા વિગેરેમાં થાવર નિહાણી સરૂપમાં થાય છે તેથી પ્રત પૂજા નિંદ્યા યોગ્ય નથી કીંતુ પ્રશંસના યોગ્ય છે. કારણ કે ત્રસનીયતના છે અવિરતિપણાનો પશ્ચાતાપ શુદ્ધ વ્યાપારાદિકનું ત્યાગપણ, જીનગુણ બહુ માન થાય છે. તીર્થંકર છતાં પણ દુપદીએ જીન પડીમા પુજી છે. આદ્ર કુમાર અને સત્યંભવ ભરાશ્રી જીન પડીમા દેખી પ્રતિભાવ પામ્યા છે. હસ્તીનાપુર નગરે પાંચ પાંડવે શાંતિનાથનો મૂલ નાયકપણે પ્રતિમા ભરાવી છે, શ્રી અષ્ટા-પદ તીર્થને વિષે ભરતેશરે ચૌવીસ જીનગીર્ણ માન પ્રમાણે રત્નમય ભરાવ્યા છે એમ શ્રી ગૌતમજીએ જગતિતામણીમાં કહ્યું છે.

ગદાવયસંઠવિય સૂવકમ દ્વિજાસણ ॥ ઇતિ વચનાત્.

વળી રાયપરેણી સૂત્રમાં સૂર્યાભ દેવે મોક્ષ અર્થે પ્રભુની પૂજા કરી છે, દ્વિપ સમુદ્ર નરક સ્વર્ગનું જ્ઞાન ચીત્રક નકસાથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમજીન પડીમા દેખી જીનગુણનો અનુભવ થાય છે જગ્યાચારણ મુનિએ પ્રતિમા વાંદી છે એ સમર્થ ભગવતીજીના વીસમા શતકના નવમા ઉદેસે સવિસ્તરપણે છે. ચેદ્દાહ વંદહ ચૈતાનિ બહુ વચનાની ત્યાંની પ્રતિમાઓ વાંદે, અંબડપારિત્રા-જક દેશવિરતિ થયો ત્યારે અરિહંતવા અરિહંત ચેદ્દાગિણવા નમવાનો આગર અને અન્ય દર્શનીના દેવગુરુને નમવું નિષેધ્યું છે, વળી આણંદ શ્રાવકે પણ પ્રત ઉ-ચર્યા ત્યાં અન્ય દર્શનીના દેવગુરુ પડીમા આદેને નમન પૂજનનાં પચ્ચજાણુ કર્યા છે તેથી પોતાનાં મોકળાં રહ્યાં એમ નિર્ધાર થાય છે. પ્રશ્ન વ્યાકરણ મધે સક્કસ સાધુને અર્થે ગણધરજીએ કહ્યું છે જે:—

ચેદ્દયદે નિઝરદ્દી વૈયા વચ્ચંકરેડ૦

જીન પડીમાની વૈયાવચ્ચ તે પણ નિર્જરા અર્થે છે, ચોથા ગુણ ઠાણાની ક્રિયા મુનિ કરે નહી પણ અનુમોદના કરે તેથી મહાનિઝરા થાય છે એમ ચૌસરણ પયત્રામાં કહ્યું છે. તીર્થંકરે જેમ નિર્વચભાષાએ વિહાર નદી કિતરવાદિ ઉપદેશ કર્યો છે તેમજ મુનિ શ્રાવકને જીનમંદીર પૂજા દ્રવ્ય સ્તવનો ઉપદેશ નિર્વચ ભાષાએ કરે વળી જીનવર કરવાથી અઠાર પાપસ્થાન ટળે છે. ઠાણાં વાદી તર્ક કરે છે કે પડીમા અધર્મદ્વારે કહી છે. ત્યાં જાણુવું જે મુનિધર્મ ધારે છતા ન કરે પરંતુ શુદ્ધસ્થ જેમ અંત પાણી મુનિને દાનદેવું જે નિપજાવે છે તે અધર્મદ્વા-રમાં છે અને તે આહારદાનથી સંવરપણે નિપજે છે જેથી અન્ય પડીમા અધર્મ દ્વારે ઘટે છે પણ જીન પડીમા વિષે સંભવ થતો નથી.

ચૌવિહ સચ્ચેપનત્તે તંજહા ૧ નામસચ્ચે ૨ ઠવણસચ્ચે ૩ દવ્વસચ્ચે ૪ ધાવસચ્ચે ૬૦ તેથી પણ સ્થાપના સિદ્ધ થાય છે.

પુનઃ

નામજિણા જિણનામા । ચવણ જિણાપુણઃ જિણંદઠ પહિમાઝ ॥
દવ્વાજિણ જિણજિવા । ધાવજિણ સમ વસરણત્યા ॥ ૧ ॥

(૧૮૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

ઇહાં જે પદાર્થનું ધ્યાન ક્રિયામાં આવે તે સત્ય કહીએ, એટલે જે દેવ શુદ્ધ છે તેની સ્થાપના પણ શુદ્ધ છે અને જે દેવ અશુદ્ધ છે તેની સ્થાપના પણ અશુદ્ધ છે, હુંડીના સ્તવનમાં યશોવિજયજીએ કહ્યું છે કે—

શુદ્ધભાવ જેહનો છે તેહના ચાર નિલેપા સાચાં ।

જેહમાં ભાવ અશુદ્ધ છે તેહના એક કાચે ।

સચિ કાચા હો જિનજી । તુઝ આળા શીર વહીણ ॥

માટે જીનનીતસ્થાપના સત્ય છે.

શિષ્ય:—જેમ પથ્થરની ગાયથી દુધનું ભાજન ન ભરાય તેમ પાપાણ મ-
ય જીન પડીમાથી કેવી રીતે ગરજ સરે.

ગુરુ:—તેમજ ગાયનું નામ લેવાથી દુધનું વાસણ ન ભરાય તો જીન ના-
મથી પણ કેમ કામ સરે અરે ભાઈ જીનેશ્વરના ગુણનું બહુ માનરૂપ શુભ દ્રષ્ટિના
આરોપણથી ભાવજીનની ભક્તિનું ફલ પામે એમ નક્કી સમજવું.

શિષ્ય:—શુભ પ્રણામની દૃષ્ટિએ લાભ થાય તો જીન પડીમાનું શું કામ છે.

ગુરુ:—પરિણામનો હેતુ તે જીનપ્રતિમા છે.

શિષ્ય:—માત્ર વેશ ધારી સાધુને વિષે મુનિનો આરોપ કરી નમસ્કાર ક-
રતાં જીનપડીમાનું પેરે ફળ મળે કે નહીં.

ગુરુ:—સાધુ તો સાવધ નિરવધ ક્રિયાવાળા હોય છે અને પડીમા તો દુષ્ટા
દુષ્ટ સ્વભાવવાળી નથી માટે સમાનપણું ન થોડે જેથી જીનપડીમાને વિષે જીન
ગુણનો આરોપ થાય પણ પાસત્યાદિકને વિષે મુનિગુણનો આરોપ ન થાય,
નિરગુણીને વિષે ગુણારોપણ ન થાય પરંતુ જ્યાં ગુણ તથા દોષ ન હોય ત્યાં
ગુણારોપણ થાય. અન્યથા નહીં અર્થાત્ ખાલી ભાજનમાં રૂડી વસ્તુ ભરાય
પરંતુ અશુભ દ્રવ્યવાસા વાસણમાં શુભ દ્રવ્ય ભરવું ન થોડે એમ યશોવિજ-
યજીએ સાડા ત્રણસોના સ્તવન મધ્યે કહ્યું છે”

પ્રતિક્રમણ કરતાં આચાર્યની સ્થાપના કરવી અનુયોગ દ્વારે કહી છે. એ-
કલા છતાં ગુરુથી સાડાત્રણ હાથ વેગલા રહ્યા હતા અત્યુત્કલ્પ જેમીઉનાહું-
નિસિહી એટલે મુજને અવગણ માંડિ પેસવાની આજ્ઞા આપો હવે વિચાર કરો
કે સ્થાપના ન હોય તો તે આજ્ઞા કોની પાસે રાગવી નહીં તો મૃષાવાદ લાગે
છે ઇહાં શીષ્ય ગુરુની આજ્ઞા માને છે અને ગુરુ સ્થાપના ગુરુ પાસે આ દેશ
માગો મુધર્મસ્વામીની પરંપરાગત આવ્યુ જે કાજલ મસીનું પુસ્તક તે દ્રવ્ય-
શ્રુત પૂજનીક વંદનીક છે. જેમ જીનવાણી પણ દ્રવ્યશ્રુત પૂજનીક છે તદ્વત્
જીવાભીગમ સરે નંદીશ્વર દિધે જીન પડીમાની પૂજા આર નિકાયના દેવતા
કરે છે. ચાર અડાઇ આદેને દીવસે મહામહોત્સવાદિ કરે છે. ઇહાં કોઈ કહેશે
જે એનો દેવતાનો કદમ છે સ્થિતિ છે એમ બોલનારને અવર્ણવાદી દર્શક બો-

શ્રી જિનવાત્સર્યમહા.

(૧૮૩)

ધિ કહીએ, રાયપસેણી સૂત્રમાં દિવાળ સુહાવ ઇત્યાદિ કૃપા કહ્યું છે, જનભુવને દે-
વગા પણ મૈથુનાદિ આરાતના કરતા નથી વડી ભગવતી શતકના ૨૫ મા ઉદ્દેસે
એ પ્રકારના વિનયમાં જન પડીમાની ભક્તિ જાહે માન તે સુશ્રુષણા વિનય
૧ અને ચોરાસી આસ્તતતા વર્જવો ને અણુઆ સાયણા વિનય, ૨, એમ સિ-
દ્ધાંતમાં સંક્ષેપ વાળ્યા કરી છે, જેમ ગુરના આરાતને ઇપકાવતાં દુષણ કહ્યું
છે તેમ જનપડીમા વિષે સમજતું મહાં વાદી કહે છે જે જનના માન પ્રમાણે
પડીમા કેમ ભરાવતા નથી તેને કહેવું જે જેમ જાંબુદ્વિપ મહોટા છે તેનો પર
નહાનો હોય છે પણ તેથી તે દ્વિપનું જ્ઞાન પૂર્ણ થાય છે.

શીખ્ય—પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત અપ્રતિષ્ઠિતમાં શું તફાવત છે, કેમકે એકજ રૂપ છે.

ગુર—રાજકુમારને રાજ્યાભિષેક કર્યો તેમજ પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમા પૂજનીક છે.

સવાલ જે—તીર્થ જુસિને પૂજનીક કેમ કહે છે ?

જવાબ—જહાં તીર્થકરતું કલ્યાણક થયું વા જહાં મુનિ મોક્ષ ગયા તે
ઉપચારે તીર્થભૂમિ વાંદવા પૂજવા યોગ્ય છે,

યત:—

ધન્નાર્ણ મામ નગરાણં ॥

શીખ્ય—ચૈત્ય શબ્દે જનપડીમા માં જ્ઞાન સમજતું કે મુનિ.

ગુર—ભગવતી સૂત્રમાં અસુર કુમાર દેવતા સુધર્મ લગે જાય ત્યારે ૧ અ-
રિહંતનું, ૨ ચૈત્યનું ૩ મુનિનું એ ત્રણ સરણ કરે છેયત: ચૈત્ય શબ્દે પ્રતિમા છે.

યત:— નન્નથ અરિહંતેવા અરિહંતચેદ્યાણિવા ।

માવાઅપ્પણા અણગારસ્સવાણિસ્સાણં ઇતિ વચનાત્.

માટે ચૈત્ય શબ્દે સાધુ હોય તો અણગાર શબ્દ જુદો કહેવાનું શું કા-
રણ કેમકે પુનરૂક્ત દોષ લાગે માટે કોસમાં પણ ચૈત્ય શબ્દે સાધુ નથી.

શીખ્ય—જન પૂજા વિષે પુન: પુન: ભાષણ કરો છો તો તે પૂર્વે કોઇએ
પૂજા કરી હોય તો મુત્રાતુસારે પ્રકાશ કરો.

ગુર—સીધાર્થ રાજ, સુદર્શન શેઠ, સાંખ શ્રાવક, પુષ્કલી શ્રાવક, કાર્તિક
શેઠ. આદે અનેક તુંગીયા નગરીના શ્રાવકોએ ઇળાકચલિકમ્મા એહવા પાઠથી
જન પડીમા પુર્વે પુજી છે એ અધિકાર ભગવતીજમાં છે, ઉપાસગ દશાંગમાં
આણંદાદિ દસ શ્રાવકોએ જન પડીમા વાંદી પુજી છે.

પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં સાધુ જન પડીમાની વૈયાવચ્ચ કરે કહ્યું છે.

ઉગ્વામ સૂત્રમાં ઘણાં જન મંદીરનો અધિકાર છે.

રાયપસેણીમાં સુર્યાલ દેવે તથા પરદેશી રાજાએ તથા ચીત્રસારથીએ જન
પડીમા પૂજી છે.

જવાલીગમ સૂત્રમાં વિજય દેવતા આદિએ જન પડીમા પૂજી છે.

જાંબુ દ્વિપ પદ્મતીએ ચમક દેવતાદિકે પૂજા કરી છે.

(૧૮૪)

શ્રી નિવૃત્તચરિત્ર.

ઉત્તરાધ્યયનના દશમા અધ્યયનની નિર્ણયિતમાં જાતમજી અષ્ટાપદ યાત્રાએ ગયા છે, નંદી સુત્રમાં વિશાલા નગરીની અંદર શ્રી મુનિમુદ્રત સ્વામીનું મહા પ્રભાવક કુંભ કુંભું છે. આવસ્યકમાં ભરત રાજાએ જીત મંદીર કરાવ્યાં, તથા

સવ્વલોપ અરિહંતે ચેદ્યાણં કરેમિ કાઠસગ્ગં

ઇત્યાદિક કુંભું છે, શ્રી ભગવતીજમાં

નમો વંખીણ લીલીણ

જ્યેષ્ઠહાર સુત્રમાં પ્રથમ ઊદેસે જીત પડીમા આગળ આલોચણ કરવી કહી છે.

માહા કલ્પસુત્ર તથા જીત કલ્પમાં સાધુ આવક જીત મંદીર વંદના કરવા જાય, ન જાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

યદુક્તં,—સમયવં તદ્દારૂવં સમગં વા માહર્ણ વા

ચેદ્ય ઘરે ગચ્છેજા, હંતાગોયમા દીને દીને ગચ્છેજા ૪૦

જોથા આરામાં તણાં જીત મંદીર હતાં, કારણ કે સુત્રોમાં જ્યાંહાં જ્યાંહાં આવકનો અધિકાર છે ત્યાંહાં ત્યાંહાં ન્હાવાકલ્લ વાલ્લકમા એટલે ન્હાઇને દેવ પૂજા કરી એહવો પ્રત્યક્ષ પાઠ છે જેથી તમામ આવકના ધરમાં જીત મંદીર હતાં. રમ્વાહ સૂત્રે બહુલા અરિહંત ચેદ્યાહ ઇતિ વચનાત્. અને તેઓ નિરંતર પૂજા કરતા હતા એમ સિદ્ધ થાય છે, દશ પૂરવંદરના આવક સંપ્રતિ રાજાએ સવા લાખ જીત મંદીર બનાવ્યાં, અને સવા કોડ પ્રતિમા ભરાવી છે. એમ શાસ્ત્રોમાં ઠામ ઠામ જીત પડીમાનો અધિકાર છતાં કુમતી માનતા નથી તે માહા મિથ્યા-ત્વોદય જણવો.

આશુદ આવકે અન્ય તીર્થી દેવતા ચાર નિર્દેશાને વંદવા ત્યાગી તે જેથી સ્વદેવતા ચાર નિર્દેશા વંદનીક ઇચ્છા, ઇહાં કહેશે જે ભાવ નિર્દેશો ત્યાગ કર્યો છે તો ખીજા ત્રણ નિર્દેશા વંદનીક ઇચ્છા, બન્ય અમૃત ખાણી સ્વાદ વાદ વાણી. શ્રી ઠાણાંજીના પાંચમે ઠાંણે ૧ અરિહંત, ૨ જીત ધર્મ, ૩ આચાર્ય ઉપાધ્યાય, ૪ ચતુર્વિધ સંધ, ૫ સમકિતી દેવતા એ પાંચનો અવર્ણવાદ બોલનાર જીવ દુલ્લભ બોધી થાય. માટે દેવકૃત જીત ભક્તિ કલ્યાણકારી છે, દેવતાને ચારિત્ર ધર્મની અપેક્ષાએ નોધરિમયા કહ્યા છે, પણ શ્રુત સમકિત ધર્મ અપેક્ષાએ નોધરિમયા નહી, કેમ કે સમકિત અપેક્ષાએ સંવર છે, પૂજા તે સમકિતની કરણી છે તે સિદ્ધાંતનમાં દેવતા પૂજન કરે છે, શ્રી દસ વૈકાલિક સુત્રે દેવાવિત્ત નમંસંતી માટે મનુષ્યથી દેવતા અધિક કહ્યા. ઇહાં પ્રજ્ઞામ ત્રણ પ્રકારે છે. યથા બે હાથ જોડી મસ્તકે લગાડી નમસ્કાર કરવો તે અંજલીબદ્ધ પ્રજ્ઞામ કહીએ. ૧

કેડનો ઉપરનો ભાગ નમાવવો તે અર્ધ વિનિત પ્રજ્ઞામ કહીએ. ૨

બે હાથ, બે હાથ, મસ્તક એવં પાંચ અંગ નમાવ્યાથી પંચાંગ પ્રજ્ઞામ થાય છે. ૩ એટલે ઊભા થઈ ખનાસમણ લેતાં એ ત્રણે પ્રજ્ઞામ સાથે થાય છે એ રીતે દેવ ગુરુને નમનું શ્રેષ્ઠ છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૮૫)

શાખ્ય—પ્રભુ તો ફક્ત ફક્ત નૈવેદ્ય ધૂપ દીપાદિના ભોગી નહીં છતાં તે દ્રવ્યથી કેમ પૂજે છે.

ગુરુ—પ્રભુતો તેના ભોગી નથી. તેમજ વંદના નમસ્કારના પણ ભોગી નથી, પરંતુ તે તો કરનારની ભક્તિ છે. જેમ ઉત્તમ માણસનું આગમન થવાથી વૈયાવચ્ચ બહુમાન કરવું તે પણ ભક્તિ છે અને તેને અન્ન પાણી આપવું તે પણ ભક્તિ છે. એટલે એ બેહુનો ભોગી છે, તેમજ પ્રભુ એ બેહુના અભોગી છે. પરંતુ ભક્તનો ભાવ પ્રધાન છે. વંદકના અશુદ્ધ ભાવથી તો ભાવ જીતને વંદનાનું ફક્ત પણ નથી અને વંદકનો શુદ્ધ ભાવ હોય તો ચાર નિષેષે જીતવંદનનું ફક્ત છે, વસી જેમ અપવાદ તે ઊત્સર્ગનું કારણ છે તેમજ નાનાં દિક્ક ત્રણ નિષેષા તે ભાવ નિષેષાનું કારણભૂત છે કેમકે કાર્યનો ઇચ્છક કારણને ઇચ્છશે કહ્યું છે કે.

સાધકાતિન નિસ્વેપા મુખ્ય, જે વિણુ ભાવ ન લહિણે ॥

ઉપગારિ દુગ માણ્યે માણ્યા, ભાવ વંદકનો ગ્રહીણે ॥

માર્વિક જન હરણે ॥

એમ દેવચંદ્રજી ગણીએ શાંતિજીન સ્તવનમાં કહ્યું છે. વસી કિત્તિય વંદિય મહિમા, ઇહાં સુહિતા શબ્દે પૂજા બણવી, વસી પૂજા, શ્રમણ માણ્ય મંગલ ઓતસવ વિગેરે દયાનાં નામ છે તે સર્વે જૈનતાં બણવાં શ્રી અનુયોગ દ્વારા મૂલ્ય પાઠમાં બરેકવા ઇત્યાદિ ઠવિજ્ઞહ અસ્તિતા અક્ષની સ્થાપના એટલે સંખ્યાવર્ત કોડા જે હાડના થાય છે. તેના થાપનાચાર્ય કરી આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરવી, વિશેષાવશ્યકે પણ ગુરુ અભાવે ગુરુની સ્થાપના કરી દ્વાદસાવર્ત વંદન કરવું, ઇહાં જેમ મુનિ હાડ રૂધીરમય છે તેમ સ્થાપના હાડની કરવાનો નિષેધ નહીં. દ્રષ્ટિમાં ધર્મ છે, વાદી તર્ક કરે છે કે તીર્થંકર તીર્થંકરને ભોગા થાય નહીં વસી ત્યાં મરફી આદે હોય નહીં તે સત્ય છે પણ તે તો ભાવ તીર્થંકર આશ્રી સમજવું ઇં

સ્વાલ—પ્રભુ છતાં પ્રતિમા હતી કે નહીં.

જવાબ—જીવ પડીમા વીર પ્રભુ છતાંની સ્થાપેલી વીરના નામની મહુવા ગામમાં જીવત સ્વામીની પ્રતિમા વિદ્યમાન છે. ઓરગાઆદમાં સુમારે ૨૪૦૦ વર્ષ અગાઉનું શ્રી પદ્મ પ્રભુનું મંદીર છે જેને માટે અંગ્રેજી અંકકારો પણ સાક્ષી પુરે છે શ્રી શત્રુંજય તિર્થને વિષે સંપ્રતિરાજ વીગેરેનાં કરાવેલા અસલ ફોટોસર વિદ્યમાન છે. તે દુરમની કુતર્કી સંવત ૧૫૦૮ માં સર થએલા કુદક લોકો અનેકાંત સિદ્ધાંતની પંચાંગી રૂપ સચુદ્રતા પ્રવાહમાં પ્રવેશ નહીં થવાથી અને પૂર્વોપાલંત ફરીનાવર્ણી કમોદયથી જીવ પડીમાના અવર્ણવાદી અને થાપના નિષેષાના ઊત્થાપક આદે અદ્યાવન બોલ વિપરીત પહે વર્તે છે.

(૧૮૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

હા રતિ સ્વેદે ઉત્સૂત્ર માષકાનાં કા ગતિર્મવિષ્યતિ ॥ યદુક્તં ॥

ઉત્સૂત્ર માષાણં, બોહી નાસો અણંત સંસારો ॥

પાણચ્ચ પ્વ્વી ધીરા, ઉત્સૂત્તં તાન માવંતિ ॥ ૧ ॥

તિત્થ યર પવયણં મુયં, આયરિઅં મણહરં મહિઠ્ઠિયં ।

આસાયંતો વહુસો, અણંત સંસારિ ઓહોહ ॥ ૨ ॥

જિણવયણ વાહુકર, વમાવ મંનાણ હંસણ મુણાણં ॥

મરકંતો જિણદવ્યં, અણંત સાસારિ આહોહ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરતાં બોધ જે સમક્ષિતો નાશ થાય છે અનંત સંસાર વધે છે માટે પ્રાણ ત્યાગ થતાં પણ ધીર પુરુષોએ હિંસાજનિરૂપ ભાષણ ન કરવું તીર્થંકર પ્રવચન શ્રુત આચાર્ય ગણધર્મોદિ મહોદ્યાની આશાતના કરનાર અનંત સંસારી હોય ॥ ૨ ॥ જીન વચન વૃદ્ધિ કરનાર જ્ઞાનદર્શન દીપા વનાર હોય પણ જીન દ્રવ્યનો ભક્ષણ જે નાશ કરનાર અનંત સંસારી થાય ॥ ૩ ॥ ઇત્યર્થઃ ઊ ભક્ષણથી જીન મંદીરની આવદાની જાગે, મુખથી કહીને ન આપે જ્ઞાનાદિ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે નાશ કરે હોવાએ તે પણ સંસારજનમણ કરે અને જે જીન દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે, રક્ષા કરે તે અલ્પ સંસારી હોય.

શીબ્ય—હિંસાએ ધર્મ કે અધર્મ.

ગુરુ—જીનાજ્ઞા યુક્ત સ્વરૂપ માત્ર હિંસાએ અધર્મ નહીં જેમ મુનિને દાંત દેતાં જીન પૂજા કરતાં મુનિ વિહાર કરતાં નદી ઊતરતાં પડીકમણે વાયુ કાયા દિહણાય વલી શ્રીકૃષ્ણ આદે શેઠાવચ્ચા પુત્ર સાથે બહુ જનોએ દિક્ષા લીધી તેના કુટુંબાદિકતું પોષણ ધર આર ધનધાન્ય પાણી વીગેરેથી પુષ્ટ કર્યા.

શ્રીમાદ્દલનાથે સુવર્ણ પુતલી કરી માંહે આહાર નાખી પ્રતિબોધ કર્યો. ઇન્દ્ર આદેસે દેવતાએ પ્રભુનો જન્માભિષેક બહુજ યેક્યો તે ભક્તિ ભાવનું ફલ છે લુણ વોહરેલુ શ્રાવક પાણુ ન લેતો મુનિવાવરે પરુને ભાત પાણીનો વિષેદ ન કરવો એ શ્રાવકને પ્રથમ વ્રતે પ્રભુએ કહ્યું છે ઇત્યાદિ આજ્ઞાએ ધર્મ છે, આજ્ઞા રહિત હિંસામાં અધર્મ છે.

શીબ્ય—સાવધ કરણીમાં પ્રભુજી ધર્મ કેમ કહે.

ગુરુ—આચારાંગજીમાં સાધુ ખાડામાં પડેતો ઘાસ વેલડી વૃક્ષ પકડી બાહર નિકલે, રસ્તામાં સાધુ નદી ઉતરે મૃગ પુછામાં સાપેક્ષ જીનુ બોલે, પાંચ કારણે સાધુ સાદ્ધીને પકડે. શીબ્યની પરીક્ષા માટે સાધુ દોષ લગાડે વલી આચારાંગે દેખાતું આશ્રવનું કારણ છે પરંતુ શુદ્ધ પ્રજ્ઞામ હોવાથી નિર્જન થાય છે. અને દેખાતું સંતરતું કારણ છતાં અશુભ પ્રજ્ઞામ હોવાથી કર્મ બંધન થાય છે. સંખ શ્રાવકે સ્વામી વત્સલ કર્યો છે, ચીત્ર સારથીએ પરદેશી રાજાને પ્રાંતબોધવા સારૂ કેશીગ-

શ્રી જૈનતત્ત્વમંત્રલુ.

(૧૮૭)

જુધર પાસે જવા ઘોડા રથ ઢોડાવ્યા છે. કોણીક ઊદાયન રાજા પ્રૌઢાડખરે જીનને વાંદવા ગયા છે. ઇત્યાદિ ઘણાં કાર્ય સમકિત દ્વષ્ટિ જીવોએ ધર્મ નિમિત્તે કરેલાં છે તેને સાવધ કરણી કહે તે અજ્ઞાની જાણવા અર્થાત્ જીનાજ્ઞા વિના જે દયા તે સ્વરૂપ માત્ર છે. પરંતુ અનુબંધે હિંસા છે, જમાલીવત્ ઇત્યાદિ વળી ધર્મદાસગણિએ કહ્યું છે જે જીન શાસન ઊચ્છેદ કરનાર જીન પડીનાતું ખંડન કરનાર મુનિનો ધાત કરનાર સાધવીતુ શીલ ખંડનાર એહવા ઊધમીને પ્રથમ તો મુનિ ઊપદેશ દેખ શાંત કરે, આવક દ્રવ્ય આપી નિવારણ કરે હવેદ ન માંને તો જેમ નિવારણ થાય તેમ કરવું ઇતિ અપવાદ.

વલી સચિતના ત્યાગી મુનિને કાલ ધર્મ કર્યા પછે ભક્તિરાગે નહવણ અગ્નિ સંસ્કાર કરે છે તથા મુખના અશુચિ પુદ્ગલના ફરસથી પ્રભુના ગુણ જોલતાં દુષણ નહી તેમ પ્રભુને સચિત્ત વસ્તુ વાગેરેથી પુજતાં ભક્તિરાગે નિર્જરા છે. ઇહાં પ્રશ્ન વ્યાકરણ સ્વમાં ધર્મ અર્થે હિંસા કરે તે મંદમત્તી કહીએ તે તો મિથ્યા દ્રષ્ટિની અધેજ્ઞાએ જાણવું કેમકે જ્ઞાનાદિકની આરાધના કરતાં હિંસા થાય તેને મહારંજ ગણે છે અને શુભ પ્રજ્ઞામને ધર્મ જાણેછે માટે મંદમત્તી નહી તો ધર્મ અર્થે હિંસા કરતાં નરકે જાય. તો સર્વ આવકોને નરકે જવું જોઇએ માટે વિચાર કરા જોલવું. જીવો કે હુક કે તેમના સાધુને વાંદવા જવું ધર્મ અર્થમાં ગણે છે અને રસ્તામાં જવું તે સંસાર ખાતે ગણે છે તો તેના વચમાં કાલ કરે તો આરાધક કે વિરાધક થાય આ કેવી મૂર્ખતા છે. માટે સમકિતનું ધર્મ કાર્ય નિર્જરાનું હેતુ છે, કારણ કે તેની હિંસા અનુબંધે નથી. સ્વરૂપે છે. માટે રૂઢ રૂઢ આપનાર છે

શીખ્ય—પૂજા કરતાં પુણ્ય પાણીના જીવ હણાય છે તે વિષે શું સમજવું.

ગુરુ—સદારભમાં જીવ હણાય છે પણ તેની અનુમોદના નથી. પ્રભુની ભક્તિની અનુમોદના છે જેમ મુનિ વિહારની અનુમોદના કરે પણ રસ્તામાં જીવ હણાય તેની અનુમોદના કરતા નથી. તદ્વત્ સમજવું. જે જીવ છકાયને હુખ દે તે અજ્ઞાતા વેદની કર્મ બાંધે. પણ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આરાધતાં જે જીવ હણાય ત્યાં અદ્ય દોષને ઘણી નિર્જરા થાય છે. તેમ તીર્થંકરની ભક્તિનું ફલ છે. મેઘ કુમારનો જીવ હાથીના ભવે એક સસલો ઉગાર્યો હતો. બીજા અનેક જીવ ચોમાસામાં હણીને ચાર ગાઉ માંડલું કર્યું હતું પણ શુભ અનુબંધે પુન્યાનુબંધી પુન્ય ઊપાર્જન કર્યું-ઇહાં પ્રશ્નમાં બંધ છે વલી કોઈ દ્રવ્ય હિંસા દેખી ભય પામે તેણે ઉપયોગ દેવો જે સ્વમાં પરજીવની દયાનું ફલ શાતા વેદની કહ્યું છે. અને આપણો આત્મા જ્ઞાનાદિ ગુણે જોડીએ તો ભાવ દયા થાય તે મોક્ષ હેતુ છે. ઘણું કરીને મુનિને પણ પાંચ બાદર થાવરની હિંસા આહાર નિહાર વિહાર વદન વૈયાવચ્યાદિ કરતા લાગે છે. પરંતુ ભાષ્યકારે કહ્યું છે જે. જીવવધો શુભપરિણામદે તુસ્તદાહિંસા યજ્ઞશુભપરિણામ હેતુર્નતદાહિંસાન એમ આગમ પ્રમાણથી દ્રવ્ય હિંસા તે કારણ રૂપ છે તે વિષય કષાયના અર

(૧૮૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

થીને હિંસા છે પરંતુ જન ગુણ બહુ માન કરનારને જન પૂજા અવસરે પુષ્પાદિકની હિંસા તે હિંસાનું કારણ નથી. એમ શ્રીદેવચંદ્ર ગણી કૃત શીતલ નાયજીના સ્તવનમાં કહ્યું છે પાંચમા ગુણઠાણા શુદ્ધિ ત્રણ હિંસા હોય. છઠે ગુણઠાણે સ્વરૂપ અને હેતુ બે હિંસા હોય. સાતમે ગુણઠાણે માત્ર સ્વરૂપ હિંસા જ હોય. તેમજ પાત પોતાની હદ પ્રમાણે ક્રિયા કરે તે જુક્ત છે. એ ત્રણ પ્રકારની હિંસા ઠાળવી એ પ્રભુનો ઉત્સર્ગ માર્ગનો ઉપદેશ છે. તેમ ન બને તો પણ અનુબંધ હિંસા તો વર્જવીજ છતાં વિધિ જુક્ત પૂજા કરતાં સ્વરૂપ હિંસા થાય પણ અનુબંધ હિંસા સર્વથા ત્યાગ થાય છે જેથી શુભ ભાવે નિર્જરા થાય છે ભગવતીજીમાં પહેલાથી તેરમા ગુણઠાણા શુદ્ધિ દ્રવ્ય હિંસા તો લાગે છે માટે વિચાર કરવો.

શીબ્ય—પૂજા કરતાં ભોક્ષ થાય તો ચારિત્ર લેવાની સી જરૂર છે.

ગુરૂ—ભગવંતે શ્રાવકને દશ વિરતિ અને મુનિને સર્વ વિરતિ એમ બે પ્રકારે ધર્મ પડ્યો છે તેમજ એ બેહુ ભોક્ષ માર્ગ દર્શાવનાર છે. પ્રાણાતિપાત આદે સત્તર પાપસ્થાનથી એક અદારમુ મિથ્યાત્વસહ્ય ભારે છે જે માટે દયાથી પણ સમક્તિ અધિક જાણવું. એમ રાયપસેણી સમવાયાંગે છે તે સમક્તિ શુદ્ધિનું કારણ જન પૂજા ભક્તિ છે. જેમ કાલા રંગની દારડી કૃષ્ણપક્ષની રાત્રે ભેવાથી સર્પ જાણી હુણે તો તેને સર્પ હિંસાનું પાપ લાગે. તેમજ પુષ્પ પૂજા વિષે જીવ છતાં પણ પ્રણામ રૂપે અહિંસા છે. જીવા જીવને મારવાથી પ્રણામે ફલ છે.

શીબ્ય—પ્રભુની પૂજા સ્ત્રીયો કરે છે તો તે સ્ત્રીયોનો સ્પર્શ દેવને કેમ ઘટે ?

ગુરૂ—શાસ્ત્રોમાં રાણીયો દેવાંગનાયોના ચિલામચને મુનિ અડકે કે તેમજ પ્રતિમાજીને સ્ત્રીયો અડકીને પૂજા કરે. કેમકે સ્થાપના નિશ્ચયે દોષ નહી. છતાં વાદી કહે છે જે પુષ્પાદિકની વૃષ્ટિ સમો સરણે દેવતા કરે છે તે તો સોના રૂપાનાં હતાં. તે કુતર્કનું નિવારણ કરવા શાસ્ત્રનો પાઠ કહે છે. જલયંચલય. ઇં જલથલનાં ઊત્પન થયેલાં દુલની વૃષ્ટિ દેવતા સમોસરણને વિષે કરે છે ઘાત સિદ્ધાંત. વલી કુણીક આદે રાજાઓ ભગવાનને વાંદવા ગયા ત્યારે રસ્તામાં જલ છંદકાય કરાવ્યો પુષ્પ પથરાવ્યાં. નગર સજ્જાર્યો વિગેરે ભક્તિ નિમિત્તે સદારભ કરવાથી ઘણું પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું છે.

સવાલ—જે પ્રભુની મૂર્તિમાં કયુ ગુણઠાણુ વર્તે છે ?

જવાબ—જેમ સિદ્ધ ભગવાનને વિષે ગુણઠાણુ નથી તેમજ પડીમાને વિષે તેનો અભાવ છે.

આશંકા—સિદ્ધ ભગવાન તો અરૂપી છે અને પ્રતિમાજી તો રૂપી છે તો કેમ ગુણઠાણુ ન સંભવે ?

સમાધાન—અનંત ગુણી સિદ્ધ તેનો આરોપ જન પડીમાને વિષે આદર

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૮૯)

બહુ માન યુક્ત કરી તેની પૂજા ભક્તિથી ઘણા જીવ નિસ્તાર પાર થયા. નિમિત્ત કારણ જૂત બને છે. ઉપાદાન કારણ તો આત્મા છે તેથી સરખાપણું કંઈક છે—શ્રી વીર વિજયજી કૃત પૂજામાં કહ્યું છે જે.

અરૂપીપણ રૂપારોપણસે, ઠવળા અણુઓમદારા ॥

વિષમકાલ જિનર્થિવ જિનાગમ, માવયણકુઆધારા ॥

જિનંદાતોરી અસ્વીયનમે અવિકારા ॥ ૧ ॥ ૬૦

માટે ઇહાં સાધકનો ભાવ પ્રધાન છે.

સવાલ—જે અષ્ટાપદ તીર્થને વિષે કૃત્રિમ ચૈત્ય ઘણાકાલ કેમ રહીસકસે. ?

જવાબ—જીખવ દૃષ્ટને વિષે ચક્રવર્તિ નામ લખે છે તે અસંખ્યાતો કાલ રહે છે તેમ ઇહાં જાણવું.

સવાલ—સર્વ જગ્યાએ સિદ્ધ થયેલા છતાં શત્રુંજયની વિશેષતા કેમ દર્શાવો છો.

જવાબ—સિદ્ધી થયેલાનાં નામ જાણીએ છે તે જગ્યાને તીર્થરૂપ માનીએ છે. જેમ ગુરૂના પગની રજ જાણીતી મસ્તકે ચઢાવીએ છે. પણ સર્વ જગતની ધૂલના ટોપલા માથે ઘાલવાન થયે માટે કદાચરૂપ ઊન્મતથી ઘેહલા થયેલા અવિવેકરૂપ અંધ પુરૂષો અનેકાંતરૂપ સૂર્યનું અવલોકન કરો.

સવાલ—ખત્રીસ સૂત્ર ભગવાને પડખાં છે માટે તેજ માન્ય કરવા ચોગ્ય છે.

જવાબ—દસવૈકાલીક, દસાશ્રુતસ્કંધ, વ્યવહાર સૂત્ર, પદ્મવશુજી, ઉત્તરાધ્યયન, નંદીસૂત્ર, પ્રમુખ આચાર્ય કૃત છતાં કેમ માનો છો.

સવાલ—જે એતો પૂર્વધર હતા.

જવાબ—નિયુક્તિ, ચૂરણી પણ તેમનીજ રચેલી છે તે નહીં માનવાનું હેતુ માત્ર જીવ પૂજા છે. જીવો કે ત્રણ પ્રકારના વાખ્યાનમાં પ્રથમ સૂત્રના અર્થમાં ટાંકા ચૂલ્હિ બાળ અર્થમાં નિયુક્તિ ત્રીજા અર્થમાં ભાષ્ય કહેએવં પંચાંગ ભગવતી સૂત્રના ૨૫ આ શતકના ત્રીજા ઉદેસમાં કહ્યું છે. તથા નંદીસૂત્રે પણ એ અધિકાર છે. તે નહીં માનતાં વિહરમાનજીવ તથા તેમનાં માતા પીતા ગણધર પરિવર માત્ર સૂત્રથી કેમ જડે. તસ્માત્ પંચાંગી પ્રમાણગસ્તિ. ઇહાં હુકકો પ્રકરણ અથાદિ સૂત્રોને ખત્રીસ સૂત્ર સાથે વિરોધ ગણી માન્ય કરતા નથી. તે વારે તેજ ખત્રીસ સૂત્રોમાં પણ પરસ્પર વિરોધ છે તેનું કેમ, “તથા” શ્રીજ્ઞાતા સૂત્રમાં મહિનાથજી ૨૦૦૦ અવધિજ્ઞાની અને સમવાયાંગમાં ૫૯૦૦ કહ્યા છે તે કેમ. શ્રીભગવતીજીમાં આવક ત્રિવિધે ત્રિવિધે કર્માદાનનાં પચખખાણ કરે અને ઉપાસગ દશાંગમાં આજુદ આવકે હલ મોકલાં રાખ્યાં છે અને ફૂલાર આવકે નિભાડા મોકલા રાખ્યા છે”

(૧૯૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઊત્તરાધ્યયનમાં જોગ થયે પણ મુનિ ઔપધ ન કરે અને ભગવતીજમાં પ્રભુએ ઔપધ નિમિત્તે ખીજોરાપાક લીધો છે તે કેમ દસ પૈકાલીક, આચારંગમાં સાધુ ત્રિવિધે ત્રિવિધે પ્રાણાતિપાતનું પચખખાણ કરે. અને સમવાયાંગ, દશાશ્રુત સ્કંધમાં નદી ઉતરવી કહી છે તે કેમ. ઠાણંગલમાં મહિનાથજીની સાથે છમીત્રે, દીક્ષા લીધી કહી છે અને જ્ઞાતાજીમાં કેવલ થયા પછે છમીત્રે દીક્ષા લીધી કહી છે તે કેમ ઇત્યાદિ ઘણા પ્રશ્નો છે પરંતુ સર્વે દીકા નિર્ચુક્તિ વીના કેમ મેળવી સકાય, કારણ કે પાઠાંતર, અપેક્ષા, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, નય, નિર્લેપ વિધિવાદ, ચરિતાનુંવાદાદિ સૂત્રોના ગંભીર આશય છે તે દીકા જેવા માહાત્મ પંડીત પુરૂષો જાણે. અને તેઓ તમામ વિરોધનું નિરાકરણ કરી શકે. મારે પંચાંગી પ્રમાણ (સત્ય છે. અત્રઃકોપિ સદેહો નાસ્તિ) જે કારણ મારે કુઠકો જીન પડીમાના દ્વેષથી પંચાંગી માનતા નથી એ અનુભવ સિદ્ધ થાય છે.

દશાશ્રુત સ્કંધનું આઠમું અધ્યયન કલ્પસૂત્ર છે તે સૂત્ર માન્યથી અધ્યયન માનવા જોગ છતાં કુઠક નથી માનતા એ માહા મિથ્યાત્વોદય જાણવો ઇહાં જે પકડયું તે મુકાય નહી તે ઊપર એક લોહ વણીકનો દ્રષ્ટાંત કહે છે વસુ નામે લોહ વણિયે પ્રથમ લોહ લીધું. પછે આગલ જતાં ત્રણ મીત્રે ત્રાંચુ રૂપુ સોનું અનુક્રમે મુકી રત્ન લેખ પ્રથમનું લોહ છોડી દીધું, અને તેણે તો માત્ર લોહનું પકડી રાખ્યું. તેથી દુઃખી થયો મારે ઇહાં પણ અજ્ઞાન ઉદયથી આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ ભાવે હું કદાચહથી. વા. કુચુરની વાસના રૂપ પાસના રૂપ પાપના બંધનથી જીનાજ્ઞા ભંગ કરી લોહ વણિકવત્ દુઃખી થયો. મારે મુચુર મહ્યાથી કદાચહરૂપ લોહ મુકી જીનાજ્ઞારૂપ રત્ન અંગીકાર કરો કે જેથી કલ્યાણ થાય.

સવાલ—પ્રતિમા મત ખંડનની ઊત્પત્તિ ક્યારથી સરૂ થઈ.

જવાબ—સંવત્ ૧૫૦૯ ગુજરાતમાં ભુકાનામે એક લાહીયો પુસ્તક લખતાં આભિનિવેશિક મિથ્યા ત્વવસે જૈનથી નવો વિપરીત વેશ જેમ લાંબુ ધોતીયું લાંબો રજોહર હાથમા ઝોલી મુખ બાંધ્યું દંડ રહિત એમ વિકરાલ રૂપ ધારણ કરી સંવત્ ૧૫૩૧-૩૨ માં સાક્ષાત્ ભસ્મ ગ્રહ જૈનાભાસ રૂપ ધરીને ઊત્સૂત્ર રૂપ ખડગ લેખ મિથ્યાત્વ રૂપ સ્થામ હસ્તિ ઊપર ચઢીને પ્રભુ પ્રતિમા આશાતના રૂપ તોપખાનું સજ કરીને તીર્થોન્નહેદ પ્રતિજ્ઞારૂપ દાડ પાન કરીને સિદ્ધાંતા ભાસરૂપ ખજૂર પહેરીને દયાભાસ દેવીને આગળ કરીને અજ્ઞાન કષ્ટરૂપ સ્ત્રેના લેખને સમ્યક્ષરૂપ ગઢને ભેદવા કાજે ચઢાઈ કરી પણ તે ગઢ ભેદાય નહી, માત્ર તે ગઢ બાહરે જે જીવો બહુલકર્મી હતા તેને પોતાના કરીને જૈના ભાસરૂપ ભુકા નામે ગચ્છની સ્થાપના કરી કુચુક્તિએ કરી જૈનની પ્રતિમાદિક નિષેધ કરી છે, વળી કહે છે જે પૂજામાં આરંભ થાય છે અને પ્રભુએ તો માહણ માહણ કહ્યું છે તે કેમ, પણ સૂર્ય જાણતા નથી જે છઠા સાતમા ગુણ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૯૧)

કાશ્વવાલાની વ્યાખ્યા ચોથા પાંચમા ગ્રન્થ કાણે કેમ અને માટે હદ મુજબ વર્તવું એજ શ્રેય છે. હુંક મત નવીન પ્રગટ થવા વિષે પાકી ખાતરી કરવી હોય તો ત્રીવંક્યલિકા સૂત્રમાં આવીસ ગાંડીલા પુરૂષોનો વૃત્તાંત જોવાથી સ્પષ્ટ માલમ પડશે. અને પૂર્વના વચનાનુસારે વર્તમાન બનાવ દેખી નિશ્ચલ ભાવ ઊત્પન્ન થશેજ. ધન્ય છે જ્ઞાનીને જેણે ભવિષ્યકાલના ભાવનું ભાષણ લવ્યજીવોને ભવ ભીરૂ ભણી ભાખ્યું. આહાહા ??? હેતુ અહિંસા ૧ સ્વરૂપ અહિંસા, ૨ પુન્ય ફલ દેવાદિ ગતિનું મુખ્ય આધે, અને અનુબંધ આહિંસા ૩ ભોક્ષ મુખ્ય આધે છે તે વિચારી વર્તવું. માટે કદાચહ છોડી ગોતાર્થની નીશ્રાએ ચાલવું ઇતિ વૃદ્ધ વાક્ય. ચ'પુત: સાહજનોદ્વજગત સર્વથા: મહોદઃ પુરૂષોએ જે માર્ગ, ચહણ કર્યો તે સંધને પ્રમાણ છે. ઇહાં છતાજ્ઞા પાળે તે સંધને મહાજન કહી એ. નતુ અજ્ઞાતીતું ટોલુ અર્થાત્ માધ્યસ્થ દૃષ્ટિ'ન તેજ મહાજન કહીએ. ઇહાં કંઈલાક ગામોમાં જન ભુવને ઘણી પ્રતીમાઓ છતાં બીજા લેવા જાય તેને મંદમતી આપતા નથી અને આદર બહુ માન થતો નથી આ કેવી ખેદની વાત છે. વળી કેઈકંઠેકાણે પ્રભુજીને પરજાગત ઘણા વરસથી દેખીએ છે. જીઓ કે તે લોકોને ઘર સખ'થી લજ્જા ખરચમાં કુરસદ મળે છે પરંતુ પારમાર્થિક કામમાં નવરાસ મળતી નથી. પણ જ્યાં સુધી દેવ ગાદીએ બેઠા નથી ત્યાં સુધી સંધને અકંદ્યાણુકરી જાણવું. માટે જેમ અને તેમ યથાશક્તિએ સુજ પુરૂષોએ જલદીથી પ્રભુને ગાદી ઉપર સ્થાપન કરવા. ઇ

પ્ર:—૨૨૫ શ્રાવકને જિન પૂજાદિક વિધિ માર્ગમાં કેવી રીતે પ્રવર્તવું.

ઉ:—પૂજા પ્રકરણાદિ મધ્યે કહ્યું છે જે. પૂર્વ તરફ બેસીને કંઠારા સહિત શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરીને ગલેલા પાણીથી કોરી અથેત ભૂમિપર બેસીને ધૃત પેરે નીર વાવરે. ૧ કપાલ, ૨ કાન ૩ કોટ ૪ કાખા, ૫ કાંડુ ૬ કંઠે ૭ કછોટો એ સાત કકાના સ્થાનનું સ્નાન કરવાથી સર્વાંગ સ્નાન થાય છે. તે રૂમાલે લુહી શુદ્ધ વસ્ત્ર પેહેરી ઊતરાસંગ કરી આઠ પડો મુખકોશ આંધ્રી કપાલે, તિલક કરી દીપ ધૂપ સહિત યતનાએ પ્રમાર્જન પૂજન કરી પંચામૃત પખાલ કરી ત્રણ અંગ લુહણ કરી અત્તર લગાવી કેશર ચંદન ધૂપાવા હાથ ધોઈ ધૂપી ચંદન ચરચીને ન વાંગે પ્રભુની પૂજા કરે પછે પુષ્પ ચઢાવે, એ અંગ પૂજા કહીએ. પછે અક્ષતફલ નૈવેદ્યથી અગ્ર પૂજા કરે. પછે ચૈતવ'દનરૂપ ભાવ પૂજા કરે પણ ભાવ પૂજા કરીને પછેથી દ્રવ્ય પૂજા કરવી ધટમાન નહી. જન ભુવને દશ ત્રીક સાત શુદ્ધિ કરી પાંચ અભિગમ સાચવવાં, ચોરાશી અશાતના ટાલવી. ઇહાં સાત શુદ્ધિ અને પાંચ અભિગમ કહે છે ૧ મનશુદ્ધિ, ૨ વચન શુદ્ધિ, ૩ કાયશુદ્ધિ, ૪ વસ્ત્રશુદ્ધિ, ૫ ન્યાયો પાર્ણતથન, ૬ ઉપગરણ જે વસ્ત્રકેશર વાડકી આદે પૂજાની વસ્તુ, ૭ ભૂમિશુદ્ધિ, એ વંસાત શુદ્ધિએ પ્રભુની કરવી. ઇહાં પૂજના કાલને નીચમ નહી. કેમકે પ્રભુ ત્રીકાલ પૂજનો છે ૧ સચિત વસ્તુનું ઊંડવું, ૨ અચિત વસ્ત્રા-

(૧૬૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ભારણ સહિત સચિનનાં એકાગ્રતા, ૪ અખંડ એક સાડી ઉતરાસંગ, ૫ પ્રભુ દાંડે નમસ્કાર કરવો. એવં પાંચ અભિગમ સાચવવાં ત્રણ પ્રદક્ષણ, ત્રણ પ્રણી પાતાદિ દશત્રીકતુ સ્વરૂપે અંધાંતરથી જાણવું, ગુમડાદિક રોગથી પાચપરૂ વહેતું હોય તો પ્રભુની અંગપૂજા ન કરે પણ વિવેકથી અંગપૂજા ભાવપૂજા કરતાં દોષ નહીં, પુદ્ગલ સુખની વાંચ્છાએ રહિતજન પૂજા કરવી શ્રેષ્ઠ છે, પ્રભુની જમણી તરફથી ત્રણ પ્રદક્ષણ દેવી, તેમજ સ્વસ્તિક (સાથીયો) પણ તેજ તરફથી થાય છે. પુરૂષને બેસવું તે પણ પ્રભુના દક્ષણ (જમણા) અંગતરફ આવે સ્થાને ડાહ્યા તરફ બેસીને જગન્ય નવ હાથ ધર દેરાસરે એક હાથ ઉત્કૃષ્ટ સાંઠ હાથ અવગ્રહ આસાનના ઢાલવા નિમિત્ત દુર રહી ચૈત્યવંદનાદિક કરવું તે ભાવપૂજા છે. આરતી મંગલદીપ પણ દાહીણઅંગ (જમણી) તરફથી ઉતરે છે.” હવે દ્રવ્યપૂજા બે પ્રકારની છે. આ ભોગ જે વીતરાગના ગુણ જાણી પ્રભુની ભાવના કરીને આદર યુક્તજન પડી માની પૂજા તે આભોગ પૂજા કર્મનો નાશ કરે છે. બીજી અનાભોગ પૂજા એટલે પ્રભુના ગુણ જાણે નહીં વિધિપૂજા ન જાણે એ અનાભોગ પૂજા શુ પરિણામે પુણ્યવતું કારણ છે. બાધીના પ્રાપ્તી અને પાપખપાવાનો હેતુ છે. સાથી જે જનગુણના અજ્ઞાણ છે તેાપણ ભક્તિ પ્રીતીના ઉદ્ધાસ અંતઃકરણમાં ઉછલી રહ્યા છે તે માટે તેને ધન્ય છે. ઇલાંજન બિબ્બના ધેવી અને અરિહા પૂજના અરોચકજીવો ભારે કરમી જાણવા હવે ભક્તિ પાંચ પ્રકારની કહે છે.

તદ્યથા પુષ્પાદ્ય ચીત્તદાજ્ઞાચ । તદ્વ્ય પરિરક્ષણં ॥

ઉત્સવાસ્તીર્થ યાત્રાચ । મક્તિપંચચિચામિને ॥

“ભાવાર્થ:—ફૂલ પૂજા, ૨ પ્રભુની આજ્ઞા, ૩ દેવ દ્રવ્યવતું રક્ષણ, ૪ મહોત્સવ, ૫ તીર્થ યાત્રા, એવં પાંચ પ્રકારે ભક્તિ જાણવી જગન્યથી. ૧ તથોલ, ૨ પાણી, ૩ ભોજન કરે, ૪ જોડા પહેરે, ૫, સ્ત્રીભોગ, ૬ નિંદ્રા, ૭ થુંકવું, ૮ લઘુનાતી, ૯ વડીનીત કરે, ૧૦ જુગાર રમે એવં દશ પ્રકારની આશાતનાજન બુધને જગન્યથી વર્જવી હવે પ્રભુની ત્રીકાય પૂજા કરવાતુ ફલ કહે છે.”

જિનસ્ય પૂજનં હંતિ । પ્રાતઃપાપનિશામવં ॥

આ જન્મવિહિતં મધ્યે । સત્તજન્ય કૃતંનિશિ ॥

ભાવાર્થ:—પ્રભુની પ્રાતઃકાલે પૂજા કરતાં રાત્રિના પાપનો નાશ થાય છે, મધ્યાને પૂજતાં આ જન્મનાં પાપ નાશ પામે છે, અને સંધ્યાએ પૂજતાં સાત જન્મનાં પાતીક જાય છે, માટે જન પૂજા, વિધિ બહુ માનથી કરતાં સંપુર્ણ ફલ મહે છે.

સારી આંગીની રચના ગાયન થતુ હોય તે અનુભોદવા યોગ્ય છે, પરંતુ તે ગાયન વાજીતના વિષયમાં લીન થવું નહીં. પુદ્ગલ ભાવ ધરાડી આત્મભાવ પ્રગટ કરવા પ્રભુ ગુણમાં લીન થવું. પણ આવિધિએ આજ્ઞાવિરૂધ્ધ લોકપ્રવાહે

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૯૩)

દેખાદેખી, જીડા નંગ કટોરા ખોટાંપાનાં, કાચ, રંગ ઉન આદિ નેષ્ટ પદાર્થથી આંગી રચે, કોમળ ટુલની કલીયો લાવી આંગી કરે, ફુલ વિંધીને હાર કરી ચઢાવે, વળી જેના અંગ તથા વસ્ત્રની શુદ્ધિ નથી એહવા માલી, વા તેની સ્ત્રી-યો વીગરેની પાસેથી ફુલ લેખ પ્રભુને ચઢાવે છે, વલી વાસી સડેલાં ભોંય પડેલાં, કંઈડેલાં નકામાં મુરબિ રહિત પુષ્પ પૂજા કરે છે ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિ તે આશ્રવનો હેતુ થાય છે શ્રી રૂપવિજયજી પૂજામાં લાવ્યા છે કે.

રજતનસલે કરી પુષ્પ અવચય કરી। પૂજીએ મવિજના પ્રેમઆળી ॥

આ ઉપરથી સમજવું જે, ખપ જેટલા ફુલ પોતે પવિત્ર પથે લાવી પ્રભુની પૂજા કરે તે શ્રેષ્ઠ છે. તેમ ન બને તો ધમા ધમી ન કરતાં ચતના પૂર્વક શુદ્ધ પુષ્પની ગવેષણા કરી જેમ લાવવૃદ્ધિ પામે, ચિત પ્રસન્ન થાય તેમ કરવું. એજ પૂજાનું ફલ છે. યથા, ચિત્તપ્રસન્ન પૂર જન ફલ કહ્યું છે ॥

શિષ્ય—પુષ્પાદિક દ્રવ્ય પૂજાથી કર્મ બાપે કે નહીં.

ગુરૂ—હરિભદ્ર સરિકૃત ત્રીજા અષ્ટકમાં અષ્ટપુષ્પીની વાખ્યા કરી છે ત્યાં જીવહિંસાથી મિશ્રિત અએલી, પુષ્પાદિક દ્રવ્યના ઉપયોગવાલી એવી જે દ્રવ્યપૂજા તે પુન્ય બંધનો હેતુ છે શુભ લાવથી સ્વર્ગાદિક મુખ આપે છે. અનુક્રમે લાવપૂજના કારણ પશ્ચાને પામીને કર્મ બપાવી મોક્ષ આપે છે. પરંતુ એકલી દ્રવ્ય પૂજાથી કર્મનો નાશ થાય નહીં. શા માટે જે એ દ્રવ્ય પૂજાને સાવધ કહી છે. અને લાવપૂજા તે આગમરૂપ દેરાએ ગુંથાએલા અહિંસા સત્યાદિ અષ્ટપુષ્પોની લાવપૂજા તે નિરવધ છે એ વિષે ત્યાં ઘણી વાખ્યા કરીને દુરમતિના કુતર્કને દુર કર્યો છે. ઈ.

ઘડાં દીપક પૂજા જ્ઞાનસ યુક્ત કરવી કહ્યું છે કે, પ્રાણી ઝગરણ કારણ કાનસ ઈંતિ વચનાત્ પશુ જે આસ, દીવી, હાંડી વીગરે ભાજનમાં ઉધાડા દીવા રાખવા એ વિધિ માર્ગ નહીં ત્રસજીવની હાની થાય છે માટે તમામને ઠાંકણાં રાખવાં, વલી તે દીપકનો તાપ પ્રભુને ન લાગે તેમ કરવું. કેટલાંક મંદમતી પ્રભુના નજીક દીપકના ભડકા કરી આંગી દીપાવે છે, અને પ્રભુની નાસીકા લગતા ધુપના ધુમાડા કરે છે, ઉધાડે મુખે આંગી રચે છે ઇત્યાદિ સર્વે આણા બિરૂદ્ધ જાણવું. કહ્યું છે જે.

ધાર તરવારની સોહેલી દોહિલી ચૌદમા જિનતળી ચરણ સેવા ॥

મુગુરૂ સમીપે ધારી વિચારી ગાડરી પ્રવાહ મુકી આજ્ઞારંગી થઈ પ્રભુની ભક્તિ કરવી તે કલ્યાણકારી છે એમ વિધિ બહુ માન પૂજનથી શિક્ષકાર્ય સિદ્ધ થાય છે, અને દુષ્ટ દેવાડકનો પ્રકોપ પ્રશાંત થાય છે. કહ્યું છે કે.

ગ્રહા પ્રણાશંતિ મયા ન યાંતિ। નદુષ્ટ દેવા પરિલંબયાતિ ॥

સર્વાણિ કાર્યાણિ વયાંતિ સિધિં। જિનેશ્વરાણાં પરિપૂજનેન ॥ ૧ ॥

(૧૮૪)

શ્રી જૈનતત્ત્વચંદ્રિકા.

હવે દેવ સખંધી આશાતના ત્રણ પ્રકારે બતાવે છે.

૧ દેવને વસ્ત્ર અને ધારો ધાસનો સ્પર્શ કરવાથી જઘન્ય આશાતના થાય છે.

૨ પવિત્ર વસ્ત્રવિના પૂજા કરતાં મધ્યમ દોષ લાગે છે.

૩ પ્રતિમાજીને પગે સંઘટે, થુક લગાવે, ભંગ કરે હેલના કરે તો ઉત્કૃષ્ટ દોષ લાગે છે.

શ્રી ભગવતીજીમાં કહ્યું છે કે જીહ્વા પુસ્તક, જ્ઞાન, જન પડીમા હોય તે સ્થાનકે સ્ત્રીભાગ, હાસ્ય, આહાર નિહાર કોડા કરતાં આશાતના થાય છે માટે વર્જવું, હવે પ્રસંગે જ્ઞાનની આશાતના ત્રણ પ્રકારની કહે છે.

૧ પુસ્તક નોકારવાળી વિગેરેને થુક લગાડે, હીનાધિક અક્ષર ઉચારવાથી જ્ઞાનોપગરણ પાસે છતાં અધોવાત નિકલવાથી જઘન્ય આશાતના થાય છે.

૨ અકાલે ભણે ઉપધાન હીણ ભણે ભ્રાંતિથી અન્ય અર્થ કહેવે, પુસ્તકાદિકને પ્રમાદથી પગાદિકને સ્પર્શ કરે, ભૂમિએ નાંખે, જ્ઞાન પાસે છતાં આહાર નિહાર કરે તે મધ્યમ આશાતના કહીએ.

૩ થુકે કરી અક્ષરમાં જે જ્ઞાનાદિ ઉપર ખેસે પાસે છતાં વડી નીતી કરે, જ્ઞાનજ્ઞાનીની નિંદા ઉપધાત કરે, ઉત્સવ ભાષણ કરે તેને ઉત્કૃષ્ટ આશાતના કહીએ. વડીનીત કરતાં વાતો કરે જેથી શબ્દોચારરૂપ શ્રુત જ્ઞાનની આશાતના થાય છે. આ રીવાજ સ્ત્રી વર્ગમાં ઘણા લાગે ચાલે છે, પુસ્તક કાગલ રસ્તામાં ફેંકી દેછે કુટે છે ઇત્યાદિ સર્વે જ્ઞાનની આશાતના જાણવી, જ્ઞાન ભણતાં ગણતાં વાંચતાં પવિત્ર વસ્ત્રાંગ શુદ્ધિ કરવી અને અશુચિ પણ્ય દાલવું એ શ્રેષ્ઠ છે.

પરંતુ મરણાંત અવસરે ઉપગાર બુદ્ધિએ એકાંત ન પકડતાં ધર્મોપદેશ કરી આરાધન કરાવતાં આશાતના નહી.

પ્ર:—૨૨૬ જનભુવને પ્રથમ પ્રવેશ કરતાં સાથે ત્રણ નિસિહિ કહેવાની રૂઢી ચાલે છે અને શાસ્ત્રમાં તો ઘર વ્યાપાર નિષેધરૂપ પ્રથમ નિસિહિ જનમંદીરમાં પેસતાં બીજી દ્રવ્યપૂજા કરતાં ત્રીજી ભાવપૂજા અવસરે તે વિષે શું સમજવું.

ઉ:—જનભુવનમાં પ્રવેશ કરતાં સાથે ત્રણ નિસિહિ કહે છે પણ તે એક જ ગણાય છે કેમકે ઘર સખંધી વ્યાપરનોજ માત્ર તેમાં નિષેધ ક્યો છે એ શ્રેષ્ઠ છે. ત્રણ નિસિહિ જુદી જુદી કહે છે તે ત્રણ પ્રકારના વ્યાપાર જુદા જુદા નિષેધ અરથે છે માટે એમ શ્રાદ્ધવિધિ ભાષાંતર પૃષ્ઠ ૧૩૨ થી જાણવું.

પ્ર:—૨૨૭ સાત પ્રકારના ચોર કહ્યા છે તે કીયા.

ચૌર ચૌરાપકો મંત્રી, મેદજ્ઞ ક્રાણક ક્રયી ॥

અજ્ઞદઃસ્યાનદશ્ચૈવ ॥ ચૌર સપ્તવિધ સ્મૃતઃ ૧

ઉ:—ભાવાર્થઃ ૧ ચોરી કરનાર, ૨, ચોરી કરાવનાર, ૩ ચોરની મીત્રાંશ ક-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૧૯૫)

૨નાર, ૪ ચોરીની વાત જાણનાર, ૫, ચોરીની વસ્તુ લેનાર, ૬ ચોરને અન્ન વિગેરે આપનાર, ચોરને સ્થાનક આપનાર, એવં સાત પ્રકારે ચોર જાણવો.

પ્ર:—૨૨૮ પ્રીતી ભક્તિ વિષે ચૌભાંગીનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ:—૧ જૈનતત્વાદર્શી ગ્રંથમાં કહ્યું છે જે પૂજા સામાયક જપતપ પ્રમુખ અનુષ્ઠાન સર્વે પ્રીતી ભક્તિના ઉદ્ધાસથી કરે અને વિધિયુક્ત કરે તે ખરૂં રૂપ અને ખરી છાપ કહીએ.

૨ પ્રીતી ભક્તિ રહિત પણ વિધિ ખરી છે તે ખોટું રૂપને ખરી છાપ કહીએ.

૩ પ્રીતીભક્તિ છે પણ વિધિ નથી તે ખરૂં રૂપ અને ખોટી છાપ કહીએ.

૪ પ્રીતીભક્તિ રહિત અને વિધિ રહિત તે ખોટું રૂપ અને મહોર છાપ પણ ખોટી છે. અર્થાત્ સર્વથા અશુદ્ધ ભાંગ છે એમ ચૌભાંગી વિચારી શ્રેષ્ઠ ભાંગે ક્રિયા અનુષ્ઠાન કરવું. આ ચૌભાંગી સર્વ સ્થલે ધર્મ ક્રિયામાં ઉપયોગી છે.

પ્ર:—૨૨૯ આત્મ સ્વરૂપ વિચારણા આત્મ જ્ઞાનવિલાસ સ્વપર સાવનું વિવેચન દ્રવ્યાર્થિક નયનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ:—શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત્ય ચાવીસીના સ્તવન મધ્યેથી કિંચિત્ ભાવ લિખ્યતે.

૧ આદિ જીનના સ્તવનમાં.

પ્રીતી અનંતીપ રથકી, જે તોડે હો તે જોડે પહ ।

પરમ પુરુષથી રાગતા, એકત્વતા હો દાસી ગુણમેહ ॥

રુષભ જિર્ણદસ્યુ પ્રીતહી ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—પુરુષના ભાવથી શરીરી જીવથી અનંતો રાગ છે તે સર્વે જે જીવ તોડે તે જીવ એ પ્રભુથી પ્રીતી જોડે આવે.

આશંકા—રાગ તો પાપસ્થાન છે તો તે કેવળ ઘટે.

સમાધાન—વીતરાગથી રાગ તે પ્રસસ્ત હજીનું ધર છે, અર્થાત્ વીતરાગતાનું કારણ છે. સંજમ સંવરૂપ પરિણમત તે સેવા દ્રવ્ય ભાવથી કરવી તે આજ્ઞાભક્તિ છે, ઘણું આજ્ઞા જે હુકમ તે કોઈ ઉપર પ્રભુએ ચલાવ્યો નથી પરંતુ જ્ઞાનવડે દીઠું તે ભાવણ કહે, અને જ્ઞાનાર્થે માર્ગ પ્રકાશ્યો. તે રીતે વર્તવું તે સેવતાં નિશ્ચે જીવ ઉત્તમ પદ પામે માટે હે ભગ્નો સકલ સંસાર કાર્ય તજી સર્વ પરભાવથી નિસ્પૃહી થઈને એક પરમાપગારી તત્વોપદેશી ધર્મે નાયક શ્રી આદિજીનની સેવા કરો.

૨ અજ કુલગતી કેસરી લહેરે, નિજપદ સિંહ નિહાલ ॥

તીમ પ્રશ્ન મક્તે મવિ લહેરે, આતમશક્તિ સંભાલ ॥

અજિતજિન તારજ્યોરે ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—જેમ જન્મથી બકરાંના ટોળામાં વંધ્યો જે સિંહ તે તેજ ટોળાને પોતાઠું કુદુંબ માને છે, તે કોઈવારે સિંહ આવે ત્યારે સર્વે ટોળા સાથે

(૧૯૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

પોતે પણ નાસી જાય પરંતુ કોઈવારે એનો અને પોતાનો આકાર સ્વરૂપ એક જોતાં નિર્ણય થાય. અર્થાત્ પ્રભુની ભક્તિ કરતાં ભવ્ય જીવ પોતાની આત્મ શક્તિની ઓળખાણ પામે જે વીતરાગ દેવ દેખી તેને સેવતાં વસ્તુ સ્વરૂપ બધે જે સત્તાધર્મે હું પણ વીતરાગ છું, નિઃકર્મી શુદ્ધ સ્વરૂપી છું એ પણ પહેલાં સંસારી જીવ દ્રવ્ય હતા પછી સિદ્ધ થયા તેમ હું પણ પ્રથમથી સંસારી છું પણ જો સાધુ તો સિદ્ધરૂપ થાઉં એ સર્વે ઓળખાણ પ્રભુ સેવા કરતાં નિપજે.

૩. એકવાર પ્રભુ વંદનારે, આગમ રીતે થાય ॥ જિનવર પૂજો ॥

કારણ સત્યે કાર્યનીરે । સિદ્ધિ પ્રતિતિ કરાય ॥ જિનવર પૂજો ॥૧॥

ભાવાર્થ:—પરમોપગારી સ્વરૂપવિલાસી ત્રૈલોક્ય પૂજ્ય ભગવંતને જો એક વાર પણ આગમ રીતે વંદણા થાય. એટલે અનુષ્ઠાન વર્ણને ગુણ બહુ માને અદ્ભુતતા આશ્ચર્યતા તદ્દવરહ કાતરતાએ જો થાય તો કાર્ય નિપજવાની પ્રતિતિ થાય. એટલે પ્રભુજીને વિધિએ વંદના કરતાં ઉપાદાન જે આત્મા તે ગુણાનુયાયી થયો તો નિમિત્ત ઉપાદાન બેહુ કારણ સાચાં મળ્યાથી કાર્ય પણ સાચું નિપજે, જેમ સ્ત્રી, ધન, વિષયાદિક અશુદ્ધ નિમિત્ત મળે તે વારે આત્મા અશુદ્ધ ઉપાદાનની થાય તેથી સંસાર અશુદ્ધતારૂપ કાર્ય નિપજે, તેમજ વીતરાગ શુદ્ધ નિમિત્ત મળ્યાથી ઉપાદાન જે આત્મા શુદ્ધ પરિણામી થાય તેથી શુદ્ધ કાર્ય નિપજે. અનાદિ કાલ સંસાર ભ્રમતાં ન આવું એહવું અરિહંત બહુ માને તે જો એકવાર આવે તો કાર્ય નિપજવાની પ્રતિતિ થાય.

૪. પર પરિણામી ક્તાય છે, જે તુલ્ય પુદ્ગલ યોગ હો મીત ॥

જહ ચલજગની દુનૌ, ન ઘટે તુલ્યને ભોગ હો મીત ॥

કયુ જાણે કયુ વની જાવહી ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—શુદ્ધ દ્રવ્યધર્મી પણ પરભાવમય થયો થકો પુદ્ગલ યોગે પુદ્ગલ ભાવલંબી ચેતના થઈ માટે હે ચેતન પુદ્ગલ યોગ અશુદ્ધતા આત્માને અધરીત છે, કેમ કે પુદ્ગલ જડ છે, ચલ છે. જગતની એક છે તે પુદ્ગલ દ્રવ્ય દ્રવ્યે ધ્રુવ છે, વર્ણગંધાદિ પર્યાય પલટાયાથી અધ્રુવ છે, સર્વ સંસારી એકેકા જીવે એકેકા પુદ્ગલ પરમાણુ તેને શરિરપણે લેખાપણે મનપણે આહારપણે અનંતી વાર લેઈ લેઈને મુક્યો છે. તે માટે એ પુદ્ગલ તે સર્વ જીવોની એક છે. અને જીવ દ્રવ્ય તો સ્વરૂપ ભોગી છે, માટે હે જીવને એ પુદ્ગલનો ભોગ ઘટતો નથી. સ્થા માટે જે હંસ તે કે વારે કચરામાં ચંચ ધાલેજ નહીં. ધૃત્યર્થ.

૫. મુમતીનાથના સ્તવનની પાંચમી ગાથાનો ભવાર્થ કહ્યો છે. કે, પ્રભુજી નિઃકર્મી છે માટે તેને કર્તા ન કહીએ પરંતુ જિણાણ જાત્યાણ આદે ઉપચારે આલંબન નિમિત્તરૂપે ગણાય છે. નિઃકર્મી તે સ્વભાવના કર્તા ભોક્તા છે, નહીં તો સંસારી અને સિદ્ધ સર્વ જીવ પ્રભુપણ પામે. સર્વ સંસારી જીવ સત્તાએ પરમગુણી છે પણ જેના ગુણ પ્રગટ થયા તે પૂજ્ય બન્યા.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૯૭)

૬ વીજે વૃક્ષ અનંતતારે લાલ, પસરે ભૂજલ યોગરે વાલ્હેસર ॥

તીમ મુક્ત આતમ સંપદારે લોલ, પ્રગટ પ્રભુ સંજોગરે વાલેસર ॥૩૥॥૩૥

ભાવાર્થ:—હવે કારણ કાર્ય ભાવ કહે છે, જેમ બીજમાં અનંતા વૃક્ષની સત્તા છે પણ માટી પાણી સંયોગ મળ્યાથી ઊગે છે તેમ ઊપાદાન ધર્મ નિમિત્ત કારણ વિના પ્રગટે નહીં જેમ જગતવાસી લોકો પોતપોતાના કાર્ય કરવા અભિલાષ ધરે છે, પણ સૂર્ય ઊદ્યાતરૂપ નિમિત્ત પામ્યા વિના કાર્ય કરી શકે નહીં. તેમ માહુરી આતમ સંપદા યદ્યપી સત્તારૂપે છે પણ જે વારે શ્રી વીરરાજ શુદ્ધ સ્વરૂપીના જોગ મળે તે વારે પ્રગટે માટે અરિહત દેવનું આલંબનરૂપ નિમિત્ત કારણ સિદ્ધતાનું નિરૂપન કરનાર છે, પારસમણીવત્. ઇહાં સોનાનાં કંઠી વિષે કારણ કાર્યભાવ કહે છે, ૧ સોનું ઊપાદાન છે. ૨ સોનાનાં સોની લેઈ ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા તે વારે ઊપાદાન કારણ કહીએ ૩ કંઠી તૈયાર થવાથી તે ઊપાદાન કાર્ય કહીએ એમ સર્વ સ્થળે સમજવું, અને આત્માને વિષે પણ તેમજ ઉતારવું.

૭ અવ્યાબાધ રુચિ થઈ । સાધે અવ્યાબાધ હો ॥

દેવચંદ્રપદ તે લહે । પરમાનંદ સમાધ હો ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:—જે પ્રભુને અવ્યાબાધ મુખ છે તે માહુરે વિષે પણ છે જેથી હું પણ જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણી છું. હવે તે માહુરો શુદ્ધાનંદ ભોગ કેવારે પ્રગટે, અપૈયાવત્ ત્રપાતુર થયો થકો મેધને અભિલાષ તો તેમ ચેતન અવ્યાબાધ મુખનો અભિલાષી થઈ પુદ્ગલ મુખને વિષે ભક્ષણ સમાન આતમ ગુણનો ધાતક જાણી તેથી ઉભાગો થકો એક આત્માનંદ કેવારે પ્રગટે એહવો યકો વર્તે અને તેના સાધક મુનિ સમીપે સ્યાદ્વાદ આગમ શ્રવણ કરી પંચાશ્રવ તણ શુદ્ધ સંજમી થઈ દેહ નીરુપૃહિ થકો મોક્ષને સાધે ત્યાં અવ્યાબાધ મુખ સિદ્ધને એકેક પ્રદેશે અનંત છે.

૮ અહો ભવ્ય જીવો જે આતમ મુખના ઇચ્છક થયા છે તો શ્રી ચંદ્રપ્રભ શુદ્ધ દેવ અશરણ શરણ કર્મ રોગના પરમ વૈધ મોહાધિકારનો ડંશ કરવા ભાવ સૂર્ય સદ્રશ, સમાક્રીના પ્રાણ, દેશવિરતીને જપવા યોગ્ય, મુનિ જેની આજ્ઞાએ ચાલે છે, ઉપાધ્યાયના દ્વંદ્વરૂપ સરોવરના હંસ, આચાર્યના નાથ, ગણધરના મોક્ષ હેતુ, સ્યાદ્વાદ ધર્મના ઉપદેશક, એહવા દેવની સેવા કરો. એજ સરણાછે.

૯ સુવિધિનાથજીના સ્તવનમાં પહેલો જીવ અને પછી કર્મ કહીએ તો પેહલા સિદ્ધને કર્મ શા કારણથી લાગે, અથવા પહેલું કર્મને પછી જીવ કહીએ તો કર્તા વિના કર્મ કેમ સંભવે એ પક્ષ ઉપજે માટે અનાદિ સહચાર સંજોગ છે. ઇહાં કોઈ પુછે જે ઊભય સંજોગ એકઠો કહ્યો તો કારણ કાર્ય સબંધ કેમ રહે. ઉપાદાન ધર્મ એક સમયમાં એકઠીજ કાર્ય કારણતા છે. સમ્યગ્ દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાનને છે, તદ્વત્.

(૧૯૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૧૦ કોવ પ્રભુની પૂજામાં દ્રવ્યહિંસા દેખી લય પામે તેને કહેવું જે સ્વયં પરજીવની દયાનું ફલ શાતાવેદની બાંધે કહ્યું છે, અને આપણે આત્મા જ્ઞાતાદિ ગુણુ જોડીએ તો ભાવદયા થાય તે મોક્ષ હેતુ છે. વિષય કષાયના અર્થિને ।હ-સાંછે પરંતુ જન ગુણ બહુ માન કરનાર તથા જન પૂજામાં પુષ્પાદિકની હિં-સાનું કારણ નથી. આત્મ ગુણુ નિર્મલતાનું કારણ છે.

૧૧ અનાદિ મિથ્યાત્વ અસંજમ કષાય યોગ હેતુ પરિણતી શૃદ્ધિત કર્મ વિપાક ક્વાથ માનવિ સંસ્થુલાત્મ શક્તિમંતને અને કાંત શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપનું શ્રવણ કરવું દુર્લભ છે, તે જીવ શ્રી જન સેવનાથી જન સ્વરૂપ ઓળખી નિજ સ્વરૂપ જાણી નિવિકલ્પ સમાધિ ભજી શુદ્ધાત્મ પૂર્ણતા પામે માટે અરિહંત સેવન તેહીજ સંસાર મહા સમુદ્ર મોહાવર્ત અજ્ઞાનાંધકાર મિથ્યાત્વ કર્મ મજા જીવને નિસ્તાર પાર કરવાનો પુષ્ટ ઉપાય છે, દાવટ જેવ દીવાને પાખ્યાથી દીપકરૂપ થાય છે, તેમજ આત્મા અરીહંત પરમાત્માને પાચી તેની ઉપાસનાથી અર્હતરૂપ થાય છે. ઉક્તં ચ.

वीतरागो यतो ध्यायन् । वीतरागो भवेत् भवि ॥

ईलिकाभमरी भीता । ध्यायंती भमरी यथा ॥ ई०

૧૨ દ્રવ્યપૂજા સંવર છે શાથી જે ભાવપૂજાનું કારણ છે. એ જીવની ભાવ-પૂજા કરવી તે પોતાના આત્માનીજ પૂજા કરવી છે તે ભાવપૂજા કહે છે. પ્રભુ-તાનો નિર્ધાર, ભાસનનું આસ્વાદન ને આનંદતાએ મગ્ન રહેવું પરંતુ ધર્મ મ-ધ્યે તનમધને તેના આસ્વાદને અનુભવે પુષ્ટ રહે તે ભાવભક્તિ છે, વંદન ન-મનાદિક તે ભોગભક્તિ છે. પ્રભુ ઉપર ઇષ્ટતા તે રાગભક્તિ જાણવી. એમ જેણે પોતાની મૂલ પરણતી પ્રભુતાથી મેળવી છે તે શુદ્ધ ભાવપૂજા જાણવી, એથી આત્મગુણુ વૃદ્ધિ પામે છે, એહીજ સિદ્ધતાનું કારણ છે, માટે વિધિ સહિત વી-તરાગની પૂજા નિરભીલાષે તત્વ સાધ્યતાએ કરે એહીજ ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૩ વિમલજીવની નિર્મલતા સમકિતી જીવને શ્રદ્ધાગોચર છે. પૂર્વધરને પ-રેક્ષ ભાસન ગોચર છે. કેવલીને પ્રતક્ષ છે. એ પ્રભુનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિંતવતાં ધ્યાન કરતાં પોતાનું સ્વરૂપ નીપજે. ઇતિ આશ્ચર્ય.

૧૪ જીવ પરીમા દેખી બહુ માન કરે, અરિહંતના કેવલ જ્ઞાતાદિગુણુ જે અનંત અતુષ્ટ્ય તેહના ભાસન ઉપયોગ યુક્ત જે જીવ સેવે તેને સંસારનો લય નથી. અર્થાત્ પ્રભુની ભક્તિ બહુ માનજે હું મોટે મગ્ન ને એ જીવ મુદ્રાનો યોગ બન્યો એ ધણીજ મોહોટી વાત થઈ એમ દ્રવ્યભાવથી કરે તે સંસાર ભ્રમજન કરે. હ્રસ્વોવિન મુક્કાહરો દ્વિતિવચનાત્ ॥

૧૫ શ્રી ધર્મનાથનો ધર્મ છે તેવોજ માહુરા આત્માનો ધર્મ છે એમ પો-તાનો આત્મા ભાવીએ સિદ્ધ અને સંસારી જીવ તુલ્ય ગણ્યા છે, સખખ, તે સ્વ-રૂપ શ્રી ધર્મનાથ સમાન વિચારવું એજ તત્વાલખી થવાનો માર્ગ છે. વળી

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૧૯૯)

વેચણ કરે છે. એ સંસારે મુજને ગ્રાસ કરી લીધો છે માટે હું દેવ તુમે મુક્ત હું બદ્ધ તુમે અકર્મ હું સકર્મ તમે સ્વરૂપ ભોગી હું પુદ્ગલ ભોગી એમ અશુદ્ધ કર્તાપણું મેં કર્યું તેથી સ્વગુણ આવરીને પુદ્ગલનો ગ્રાહક થયો તેથી હું પુદ્ગલ ભોગી થવાથી માહરે તાહરે અંતર પડી ગયો તેથી હું સંસારીજી અને તમે સિદ્ધ દ્યેયછો ઈ.

૧૬ સિદ્ધાંતમાં અરિહંત તથા તેમની પડીમા બેહુને વાંદવાનુ ફલ સરખું કર્યું છે માટે નિમિત્તપણે બેહુ સમાન છે, ભાવનિક્ષેપાના કારણ ભૂત ત્રણ નિક્ષેપા છે તેમાં પણ નામ સ્થાપના બેહુ ઉપગારી છે જેમ સમોસરણે સ્થિત પ્રભુનું નામ આકાર સર્વ જીવોને ઉપગારી થાય છે. વિશેષ નિમિત્તાવલંબીરૂપી ગ્રાહકને જનપાપના પુષ્ટનિમિત્ત છે. યદ્યપિ ભાવનિક્ષેપો શ્રેષ્ઠ છે તો પણ ભાવ વાંદકનો સફલ છે, એટલે આપણો ભાવ અરિહંતાવલંબી થાય તોજ મોક્ષ લાહીએ, માત્ર જો ભાવા નિદોષાથી તરીએ તો સર્વ જીવો મુક્ત થવા બેઠએ પણ તેમ નથી. અર્થાત્ આર નિદોષા વાંદકના શુદ્ધભાવથી સફલ છે. ઇત્યર્થ.

૧૭ પ્રથમ માર્ગાનુસારીને સમકિતને સાધે સમકિત વિરતિને સાધે વિરતી શુક્લ ધ્યાનને સાધે સુક્લધ્યાની ક્ષાયક ગુણને સાધે ક્ષાયકગુણી સિદ્ધને સાધે, એમ સાધકનો ક્રમ કુંથુજન દેશનામાં કહે, વચનમાં ગૌણતા મુખ્યતા છે કે મકે વચનનો ધર્મક્રમ પ્રવર્તન છે જેથી એક કહ્યા પછે બીજો કહેવાય, પરંતુ જ્ઞાનમાં તો સર્વભાવ તે સમયેજ જાણે તેથી વચનમાં છે પણ જ્ઞાનમાં ગૌણતા મુખ્યતા નથી, અનંત જ્ઞાનાદિ પૂર્ણાનંદના રૂપ જે માહરો સત્તાગત સ્વાદ્વાદોપયોગે ગ્રંથો તેની રૂચીપી પાસા કરીને ઉદાસીપણ જે એ સંસારી ભાવ વિભાવોપાધિ માહરે અઘટીત છે તે કેવારે તજી એમ વિષભક્ષણ તમ્હોહ પદ્ધતિ સમાન જાણીને મોક્ષાભિલાષી કેવલ જ્ઞાનાનંદને અભિલાષે હે પ્રભુ તારક મુજને વાર તાર ભવમ્ભણથી ઉગાર હવે આ સંસારીક દુઃખ મુજને ખમાતું નથી. જે માહરો અનંતો સ્વાધિન આનંદ તે પરાધિન થયો, અને હું પુદ્ગલ ગ્રાહી થયો, તત્ત્વભોગીજી પણ તત્ત્વને જાણી સંકતો નથી, ઉદ્ધમ ભાવ રૂપ અશુદ્ધ પર્યાયની શ્રેણિમાં પડી રહ્યો છું. વળી હું નાથ તાહરે શરણે આબોધુ માટે મુજને માહરો અસ્તિ સ્વભાવ પ્રગટે એહવો આત્માનો હીત સમકિત દર્શન શુક્ત ચારિત્રનો પ્રસાદ કર એહવો હું જેવારે માગીસ તેહીજદીન ધન્ય માનીસ એહવો મનોરથ કરવો. એજ સિદ્ધિતુ પરમ સાધન છે.

૧૮ એકલો કર્તાકારણની સામગ્રી મળ્યાવિના કાર્ય કરી શકે નહીં. જેમ કર્તા કુંભકાર, મૃતિકારૂપ ઉપાદાન કારણ, ચક્ર ડંડાદિક નિમિત્ત કારણ મહ્યાથી ઘટરૂપ કાર્ય શીઘ્ર કરે તેમજ ઈલાં નિમિત્ત કારણ પુષ્ટહેતુ અરનાથ પ્રભુના કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણ તેથી આપણો આત્મા બેડીએ વળી રીઝ જે મમતા ભક્તિ જે સેવા બહુ માનજે આદર, ભોગ જે આસ્વાદનધ્યાન જે ચિત્તની એકાગ્રતા પ્રભુ સાથે કરીને એકત્વપણે તન્મયપણે મળીએ મહોટાને ખોલે બેઠો તેને શી ચિંતા

(૨૦૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

છે. નિઃકર્મદેવને જેણે આદ્યો તેને મોહનું શું જોર છે, સંસારની શી બીક છે. તેના ધ્યાનથી કાર્યસિદ્ધ થશેજ, ગ્રાહક જે કાર્યનો કર્તા બિધિ સહિત પુદ્ગલ આસંસાર સહિત આશાતના ટાળી જીનગુણની ઝોલખાણ કરી સેવા ભક્તિ કરે તો પ્રભુ મોક્ષના નિમિત્ત કારણ થાય છે માટે સત્ય કારણ ગ્રહણથી કાર્યનિરૂપત થાય છે. યથા કુલકાર ચક્રને ફેરવે તો માટીના પીંડને ઘટપણે પમાડે.

૧૯ મહિજી પ્રસાદથી સ્ત્રી ધર્મ અવલંબવાની ભાવના કરે છે. અહંઆત્મ જ્ઞાનાદિ અનંતગુણ પર્યાયરૂપ અનંત સ્વધર્મઈ નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ છું. યદ્યપિ અનાદિ પ્રભાવમાં લુપ્ત સ્વભાવ બ્રહ્મ થકો અશુદ્ધ થયો તો પણ સ્વજન-તીથી મૂલ ધર્મે અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણ મય શુદ્ધિ કલંક નિરામય નિઃસંગ સર્વ મમકાર પરભાવ પણાથી રહિતજી એહવા ભાવન રમણ પરિભ્રમનરૂપ એ આત્મા રહ્યો થકો સર્વ પરોપાધિને ક્ષય કરીને સ્વશુદ્ધ સ્વરૂપને ગ્રહીને સર્વ પરભાવ ભેદ કરી નિર્મલાનંદ નિપજાયે.

૨૦ પ્રભુજી મોક્ષના નિમિત્ત કારણ છે પરંતુ જેમ કુલકાર ચક્ર ફેરવે તો માટીના પીંડને ઘટપણે પમાડે અને ન ફેરવે તો ન પમાડે તેમજ જેમ આગ-મમાં કહ્યું છે તેમ વિધિએ આશાતના ટાળી પુદ્ગલાસંસાર હિત કેવલ જ્ઞાનાદિ ગુણની ઝોલખાણ સહિત જે સેવે તો પ્રભુજી મોક્ષનું નિમિત્ત કારણ થાય છે પણ અવિધિએ સેવે તો નહીં. માટે ગ્રાહક જે કર્તા એ પૂર્વોક્ત રીતીએ જીનની ભક્તિ કરવી એજ અવિનાશી પદ્મ પુષ્પ સાધન છે, કર્તા, ૧ કાર્ય, ૨ કરણ, ૩ સંપ્રદાન, ૪ અપાદાન, ૫ અધિકારણ, ૬ એ છ કારક હરેક કાર્ય નિપજાવવાનાં કારણ છે માટે સિદ્ધિરૂપ કાર્ય કરતાં પણ એ છ કારક સર્વે હોય.

૨૧ પ્રભુનું દર્શન દુઃખાપ્ય છે, દુર્લભ છે, સંસાર ચક્રમાં મુઝીત જીવ સ્ત-તત્વથી રહિત દીન રંકને જીન સેવા ક્યાંથી મળે.

યદુક્તં ॥ इदं चकितं । सुरमणि कप दुगस्स कोडीणं ॥

લામો સુલહોદુ લહો । વંશણો તિત્થે નાહસ્સ ॥

ભાવાર્થ:—ઇંદ્રપણ, ચક્રિપણ, સુરમણી, કંદપટ્ટકની પ્રાપ્તિ મુલભ છે, પણ તીર્થંકરનું દર્શન થવું દુસ્કર છે.

૨૨ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સાથે ચિરકાલનો પરિચય છે તેને ગ્રહવાથી આત્માને નવાં કર્મ બંધાય તેથી કલંક સહિત આત્મા થાય, અને બાધકતા પરકર્તૃતા સ્વગુણ રોધકતા વૃદ્ધિ પામે જે માટે પુદ્ગલને લેતાં અનંતો કાલ થયો પણ આત્મહિત થયું નહીં. બાહ્ય ભીડ વધે માટે ઉત્તમ જીવ પુદ્ગલ ગ્રહે નહીં, એના ગ્રાહક જીવ અનતાનિગોદમાં પડ્યા છે માટે વીતરાગ દેવ અનંત જ્ઞાનાદિ અનંત ચતુષ્ઠય છે. અવર્ણાદિ અયોગિતારૂપ પોતાનું પ્રભુત્વ, વિભુત્વ, ભેદત્વ, અભેદત્વ, કારણત્વ, કાર્યત્વ, નિયતત્વ, અનિયતત્વ, અજડત્વ, અસીમત્વાદિ તે ઉત્તરંગ આત્મ સમાધિરૂપ સર્વ શક્તિ પ્રગટ કરી નિરાવરણ આત્મધર્મને આ-સ્વાદે એહવા જીનેશ્વરનું નિમિત્ત ગ્રહી હે આત્મા એહીજ સુખનું આસ્વાદન

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૦૧)

કર. વદન નમનાદક તે દ્રવ્યસેવન છે અને ગુણનું બહુ માન કરવું તે ભાવસેવન ભક્તિ છે.

૨૩ ઉપસમ રસ ભરી સર્વને કલ્યાણની કરતારી એહવી પ્રભુની મુદ્રા ભેદી તે નિમિત્ત કારણ છે ઉપાદાન કારણ તો આત્મ ઉપયોગ પ્રમુખ અધ્યવસાય છન ગુણ ભાસન જે જાણપણાનું રાગ હર્ષયુક્ત જે પ્રભુની પ્રભુતા ઇષ્ટ લાગે છે તો કર્તા જે છવ તે મોક્ષરૂપ કાર્ય સાધી શકશે એમ ભાવના કરવી એ હર્ષનું વચન છે.

૨૪ કોઇ અવસરે છતાગમ અભ્યાસે કરીને સાંસાર ભ્રમણ જ્ઞાનાવરણાદિ આવરણે આવૃત પોતાની અનંત આત્મશક્તિ જાણીને પોતાની સાધકતા અણ દેખતો પરમ નિર્ધામક સમાન શ્રીવીરના ચરણનું સરણ નિરવારી પ્રાર્થના સહિત વિનંતી કરે છે જે હે નાથ તાર તાર, યદ્યપિ રાગ દ્વેષ અસંજમાદિ દુષણે ભર્યો છું તો પણ તાહરો છુ આટે હે દયાનિધિ હું રંક દુખિત તવ મુન્ય જ્ઞાનાદિ સંપદા રહિત માર્ગ વિરાધક ભાવ દરીદ્રી એહવા મુજ ઉપર દયા કર. યદ્યપિ પ્રભુ તો દયાલુ છે તો પણ અર્થિનું કહેવું એમજ હોય ઉપચારે પ્રભુને કર્તા કહીએ પરંતુ રાગદ્વેષ રહિતને શું કરવું છે પણ પ્રભુને આલેખન જે આશ્રયથી તરીએ, કારણે કાર્યોપચાર સત્ય છે ભક્તિરૂપ આકર્ષણ શક્તિ લોહ મુખનવત્ પરમાત્મા સાથે આત્મભાવ તદ્દરૂપ મલયાથી ફૂલી ભૂત ધામ છે. વલી હે નાથ આવરણક કરજીઆદે વિષગરલ, અન્યો અન્ય અનુષ્ઠાનથી ભાવ ધર્મવિના ઉપચારે અંગીકાર કર્યું વલી જ્ઞાના વરણીય કર્મના ક્ષયો પરામયોગે સામ્રાજ્યાસ પણ ક્યો યથાર્થ અર્થે પણ જાણ્યા, પરંતુ અધ્યાત્મ ભાવના અને સ્પર્શ જ્ઞાનાનું ભવવિના શ્રુતભ્યાસ કીધો શુદ્ધ યથાર્થ સ્વાદવાદો પેત ભાવ-ધર્મ તે વિના રોષભાવ વર્મેની રૂચીને પ્રવર્તન દાનદયાદિક કરીએ તે સર્વે કારણ સમજવાં, પરંતુ મુજ વર્મે નહી, વર્મે તે વસ્તુની સત્તા આત્માને વિષે સ્વરૂપપણે પરિણામીકતાને રહ્યા છે તે માટે જે પ્રગટયો તે વર્મે એહવી શુદ્ધ પ્રતિત તથા આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવા રૂચી કરવી શ્રી વીતરાગ તેપર કાર્યના અકર્તા છે. પરભાવના અભોગી છે લીલા ભાલચ રહિત છે કેમકે ઇચ્છા લાલચતો મુખની ઉજ્જ્વલ એમ છે. પણ તે તો પૂર્વ મુખી છે તેના દર્શનથી જે આત્મા શુદ્ધ નહી થાય તો જાણીએ જે વસ્તુ છવદલ અયોગ્ય છે. વા ઉચ્છમની આમી છે. પરંતુ સ્વાદવાદ જ્ઞાને સાધકતા પ્રગટે અને સાધકતાથી સિદ્ધતા પ્રગટે એહીજસાર પદ્ધતી છે. એ તાવતા.

સ્વામી ગુણ ઓલચી સ્વામીને જે મજે । દર્શન શુદ્ધતા તે હયામે ॥

જ્ઞાન ચારિત્ર તપ વીર્ય ઉહાસથી । કર્મ જીવી વસેમુક્તિ ધામે ॥

ઘટિ મુગમાર્થ એમ શ્રી દેવચંદ્રજી ગણી કૃત ચોવિસીમાંથી કાંઈક ભાવ આત્માર્થિ છવોને ઉપગાર અરથે લખ્યો છે.

(૨૦૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

પ્ર:—૨૩૦ નવ રસનું સ્વરૂપ દ્રવ્યભાવથી સમજાવો.

ઉ૦—૧. શૃંગારરસ—દ્રવ્યથી શોભામાં છે, ભાવથી જ્ઞાનાદિ ગુણે આત્મા વિભૂષિત દેખીએ તે.

૨ વીરરસ—દ્રવ્યથી પુરૂષાર્થમાં છે, ભાવથી આત્માને વિષે નિર્જરા પ્રમુખ ઉદય દેખીએ તે.

૩ ક્રુષ્ણરસ—દ્રવ્યથી કોમલપણમાં, ભાવથી આત્માને ઉપશમ રસમાં દેખીએ તે.

૪ હાસ્યરસ—દ્રવ્યથી આશ્ચર્યમાં છે, ભાવથી અનુભવમાં કિસાહ મુખ ઉપજે છે તે.

૫ રૂદ્રરસ—દ્રવ્યથી રૂઝુઝમાં, ભાવથી ખલવંત આઠ કર્મના પ્રદેસી દલને દલન કરે તે આત્મા.

૬ બીભત્સરસ—દ્રવ્યથી બીલાનપણમાં, ભાવથી પુદ્ગલનું સ્વરૂપ વિચારીએ તે.

૭ ભયરસ—દ્રવ્યથી ચિંતામાં, ભાવથી દુઃખ દશામાં પડ્યો થકો આત્મા-સ્વરૂપ ન જાણે તે.

૮ અદ્ભૂતરસ—દ્રવ્યથી અથાહતામાં, ભાવથી અનંત વીર્યનું ચિંતન કરનાર આત્મા તે.

૯ શાંતરસ—દ્રવ્યથી માયાની અશ્વ્યીમાં ભાવથી રાગ દ્વેષ નિવારી વૈરાગ્ય ધારે તે વારે આત્મા શાંત રસમય છે. એ નવરસ ભવરૂપ છે અને ભાવરૂપ પણ છે તે દ્રષ્ટિમાં રહ્યો છે ઈહાં ભાવરસના વિલાસનો પ્રકાશ સુખદ્વિથી પ્રગટ થાય છે.

પ્ર:૦—૨૩૧ સાત વ્યસન દ્રવ્યભાવથી સમજાવો.

ઉ—૧ જીગર, ૨ માંસલક્ષણ, ૩ સુરાપાન, ૪ વેશ્યા ભોગ, ૫ આહેડી, ૬ ચોરી, ૭ પરસ્ત્રી સેવન એ દ્રવ્યથી સાત વ્યસન કહીએ હવે ભાવથી સાત વ્યસન કહે છે.

૧ શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી જીત હાર્ય માનીએ એજ જીગર છે.

૨ દહ ઉપર મગ્નતા રહે એજ માંસ લક્ષણ છે.

૩ મોહ કર્મથી મુર્છિત થવું તેજ સુરાપાન છે.

૪ કુચ્છીની રીતે ચાલવું તેજ વેશ્યા રસનું ચાખવું છે.

૫ નિર્દય પ્રણામથી પ્રાણઘાત કરવો એજ સીકાર ખેલવો છે.

૬ પર જે પુદ્ગલાદિક તેની બુદ્ધિને પરખી તેજ પરસ્ત્રી ગમ છે.

પરત્રી સામગ્રી ઉપર પ્રીતિ રાખી પ્યાર એળવવા ચાહનારાને તેજ ચોરી છે. એ સાત વ્યસનના ત્યાગીને મોક્ષસાધક કહીએ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૦૩)

પ્ર:—૨૨૨ આત્મ યોગહિત શિક્ષા સ્વરૂપ કથ કરો.

ઉ:—હું ચેતન સંધ્યારંગ સમાન જલ પરપોષા સરખો હાલ અણી જ લખીંદુવત્ કુંજર કાનનાં પેરે ચપલ નદી પુરવત્, જલ પ્રતિબીંબે ઈંદુવત્ વા-
દલ છાંય પતંગરંગ સમાન, પંથી મેલાવત્ નિશ સ્વપ્નવત્ કાચના કુંપ સમાન
અથીર એહવું જે આયુ યૌવન સ્ત્રી ધનાદિ સંપદા છે, જેના પાછલ કાલરૂપ આ
હેડી બાંણ તાંણી દોડાદોડ કરી રહ્યો છે જેણે સાગરોપમના આયુવાલાને પણ
સ્થિતિખંધ પુરો થવાથી ગ્રાસ કર્યો છે તો હું ભદ્ર તાહુરા પરિમિત આયુને
સ્થો ભડસો ધારે છે જેમ ઘરમાં ભરેલું જલ તે ખીંદું ખીંદું કાઢતાં ખાલી થઇ
જાય છે વલી, માટમા ભરેલું અનાજને એકેકે કણ કાઢતાં ખાલી થઈ જાય છે
દ્રવ્યનો ઢગલો ઢમડી ઢમડી આપતાં કાળાંતરે ક્ષય પામે છે તેમ આયુષ્યમાન
સમય સમય જતાં સર્વથા નાશ પામે છે. મુલીના અવસરે મનુષ્ય જેમ જેમ
તેના સનમુખ જાય છે તેમ તેમ મૃત્યુ નજીક આવી જાય છે તેમ હું ચેતન તા-
હુરાં જેમ જેમ વરસ જાય છે તેમ તેમ તાહુર મૃત્યુ નજીક આવી જાય છે.
માટે જુઝ જુઝ અશરણ સરણ તરણ ભવદુઃખ હરણ પરમ સુખકરણ ચરણ
અંગીકાર કર. કેમકે આ જીવે અનંતા શરીર કર્યા અનંતા પુદ્ગલ દ્રવ્ય ભ-
ક્ષણ કર્યા ઘણા દ્વીપ પર્વતના ઢગલા પ્રમાણે ખાધું સર્વ સમુદ્રથી અનંતગણ
પાણી પીધું ઘણી માતાઓનાં દુધ સમુદ્રથી પણ અધિક પીધાં સ્ત્રીયાદિકનાં
ભોગ અનંતીવાર અનંતકાલ સુધી કર્યા પણ વિષય તૃષ્ણા મટતી નથી. હા
ધર્મિ ખેદ વિષય સુખ કેવું છે જેમ વંધ્યાને સ્વપ્નદ્રષ્ટ પુત્ર પ્રસવ થયો ફેર જા-
ત્રત થઇ જીએ તો કાંઈ નહીં માટે શ્રી જીનપ્રણિત ધર્મ, સ્વરૂપાનુયાયી થઇ
વીર્યોદ્ધીસ વડે ગ્રહણ કર. એમ હરી બલમહીના રાસમાં કહ્યું છે. કેમકે આ
પુદ્ગલ સખલ થતું છે જે માટે સખંધ છુટે ભાગી જાય છે જેમ કોઇનું ઘર બે
ચાર વરસની અવધ જે મર્યાદા કરી ભાડે રાખ્યું છે તેને ચુંનો રંગ લોઢા
લાકડાથી ઠાર ઠાર કરી મુઘારવું એ કેવી મૂર્ખતા છે કેમકે મરજાદ પૂર્ણ
થએ છોડવાનું છે તો તે ઘરને જીખ વાપરવું, ભોગવવું, વસ્તુ ભરવી ઇત્યાદિ
ઉપયોગમાં લેવું તેજ સહજ છે. દ્રષ્ટાંત=પુદ્ગલ રૂપ જે પરધરમાં રહેવાવાલો
જે પુરૂષરૂપ જીવ તેને રસ સ્વાદીષ્ટ વસ્તુથી ઉદર પોષણરૂપ પરધર સમારવું,
તે જીજ્ઞા નહીં કારણ કે સખંધે ભેગુ થાય છે અને સ્થિતિ પાકે વિખરી જાય
છે એહવા પુદ્ગલને વિષે તપ જપ રૂપ કીરોયાણુ ભરી ભોગવવું એજ સફલ છે,
ગધેડા ઉપર હીરા મોતી કસ્તુરીની ગુણ ચઢાવી ત્યારે તે જાણે એ મારું છે,
પણ તે તેનું નથી. તેમજ પરવસ્તુને વિષે મારાપણુ માને તે ગધેડા સમાન
જણવા. વલી વૈરાગ્ય રત્નાકરે. સસારંમિ જસારે અર્થાત્ જે આત્મભાવમાં વ-
ર્તવું તેજ સાર છે અને પગલાવ અને પુદ્ગલીક ભાવમાં વર્તવું તે અસાર છે જે
કારણ માટે કલ્પનાથી માનીલો થોતાનો દેહ સ્ત્રી પુત્રાદિ સાર પદાર્થ પણ તે
શરીરમાં જો આત્મા ન હોય તો તે સર્વ અસાર થઈ પડે જેમ જેમ સમુદ્ર

(૨૦૪)

શ્રી જૈનતત્ત્વચંદ્ર.

સમીપે દુકડા જઈએ તેમ તેમ ઠંડી હવા વધારે જણાય તેમ જેમ જેમ આત્મચુષ્ણ સમીપ જઈએ તેમ તેમ વધારે સુખ શાંતી થાય માટે સંસાર ઉપાધિ છોડી સ્વરૂપાનુયાયી થવું એજ સાર છે.

જેમ મનુષ્યના રહેવાથ ઘર શોભે છે તેમ જીવના ચૈત્યનપણાથી પુદ્ગલ શોભે છે. અનાદિના સહચારીપણે રહેલો ખીરનીરની પેરે જડ ચેતન તેને સ્વભાવીક જીવનડે જુદું કરનાર અનુભવ જ્ઞાનરૂપ હંસપદ્મી છે તે માટે આત્મદર્શિ જીવોએ સ્વભાવ રમણ કરવું. અને પુદ્ગલ પાસેથી તપજપરૂપ પૌતાઈ કામ કાઢી લેવું એજ સાર છે. અર્થાત્ વિષયાલિલાપ પણાની અનાદિકાળની વાસના છોડી પૌતાના સહજ સ્વરૂપની યોજ કરવી ઠીકરી માટે કામ કુંભભાંજવો, રાખને માટે ચંદન આળવું. તેમ પુદ્ગલ સુખ માટે આત્મીક સુખ હારવું.

શિષ્ય—આ જીવને વિષયની વારંવાર વાંછાનો ગ્રેસ કોણ છે.

ગ્રહ—પૂર્વ કર્મ અનુસારે અને અનાદિના અભ્યાસથી ઇંદ્રીયોના વિષયની ત્રસા ઉપરામ ભાવ પામતી નથી કેમકે આહાર સંજ્ઞા ભયસંજ્ઞા મિથુન સંજ્ઞા પરિગ્રહ સંજ્ઞા એ ચાર સંજ્ઞા એકેંદ્રીયાદિ સર્વ જીવોને છે તો પછે મનુષ્યની વિશેષતાનું શું કહેવું? જાણતા છતાં પણ પુદ્ગલ ભાવમાં લીન થઈ ગયા છે માટે કર્મની વિચિત્ર ગતી છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ આશા ત્રસા મટતી નથી કશું છે કે;—

મલિતં અંગં પાલિતં મુંડં । દમન મિહિનં જાતં તુંડં ॥

વૃદ્ધો યાતિ મૃહિત્વા દંડં । તદપી ન મુંચ ત્યાજ્યાપિઢં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—અંગ ગલી ગયું છે, મસ્તકે પલી આવ્યાં છે, મુખમાંથી દાંત પડી ગયા છે, ઠંડ પકડી ચાલે છે એહવી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ ત્રસા મુકાતી નથી. હા કીર્તિ ખેદે પલી આ સંસાર અનેક દુઃખનું ભાજન છે તે કહે છે.

દુઃખં સ્ત્રીકુક્ષિમધ્યે પ્રથમ મિહમર્થે । ગર્ભવાસે નરાણાં ॥

બાલત્વે चापि दुःखं मल ललित तनुःस्त्रिपयः पान मिश्रं ॥

तारुण्येचापि दुःखं भवति विरहजं वृद्ध भावेण्यसारः ॥

સંસારે મર્મહુસ્ત્વા વદતમદિ સુખં સ્વરૂપ મળ્યસ્તિ િચિત્ ॥ ૧ ॥

એમ વૈરાગ્યવાસીત મન થકો એહવા ભોગથી પ્રાણીને કદી ત્રસા થતી નથી એમ સમજી ભાવ આવક પૃથિવ ચંદ્રવત દાક્ષણ્યાથી ભોગમાં પ્રવર્તે અને બાહ્યધૂલિ ધરૂલીલા સરખી ભવચેષ્ટા ભાસે વલી. દુહો.

मनदारु तननालि करी । ध्यानानल सलगाय ॥

કર્મ કટક મેદન મળી । ગોલા સેન ચલાય ॥ ૧

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૦૫)

એમ બનમાં અહોનીશશુભ લેસ્પાંરૂપ ભલા ધ્યાનમાં લોન રહે જેમ”
સવૈયા બાવીસા.

મોરકી ધ્યાન લગી ઘનઘોરસે દોરસે ધ્યાન લગી નટકી ।
દીપકી ધ્યાનવતંગ લગી પનિહારકી ધ્યાન લગી ઘટકી ॥
ચંદ્રકી ધ્યાન ચક્રોર લગી ચક્રવાનકી ધ્યાનદીન સટકી ॥
મનિમનોજલ ધ્યાન મુસાવર પંચ પ્રવિન રહે અટકી ॥ ૧ ॥
હવે આર શ્લોક વડે સંસારનુ અસારપણુ દર્શાવે છે.

જન્ય દુઃખં જરા દુઃખં । મૃત્યુ દુઃખં પુનઃપુનઃ ॥
સંતાર સાગરે દુઃખં । તસ્માત્ જાગ્રત જાગ્રત ॥ ૧ ॥
કામ ક્રોધ સ્તયા લોભેદે હે તિપ્તંતિ તસ્કરાં ॥
જ્ઞાનલદ્ર પ્રહારિણ । તસ્માત્ જાગ્રત જાગ્રત ॥ ૨ ॥
માતાન્તીસ્તીપતાન્નાસ્તિ । નાસ્તિભાર્યાસહોદરા ॥
અર્થોનાસ્તિ મૃદ્વાસ્તિ । તસ્માત્ જાગ્રત જાગ્રત ॥ ૩ ॥
આશયા વદ્ધતે લોકઃકર્મણા બહુ ચિંતયા ॥
આયુષ્યવનં જાનાતિ । તસ્માત્ જાગ્રત જાગ્રત ॥ ૪ ॥

ધૃતિ મુગમાર્થ હવે આત્માને વિશેષ બોધ કરે છે.

હે ચેતન જે ગુણ આત્મ દ્રવ્યમાં છે તે બીજા દ્રવ્યમાં નથી તો તેને
વિષે તું મારા પાણુ કેમ માને છે. મારે સ્વરૂપ વિલાસ કર.

શિષ્ય—વિલાસતઃ સ્વભાવ સન્મુખ થતું એજ સાર છે એમ બહીતા
છતાં તે બનતું નથી તેનું કારણ શું ?

ગુરુ—સંસાર ઉપાધિ રૂપ કુડાં આલંબનની પ્રબલતાથી નિજ સ્વરૂપ
રમણ થતું નથી એટલે સંસારીક કાર્યના અનેક પ્રકારના વિકલ્પના તુરંગના
ઉદ્ઘાસાધ્યાનના અવસરે ઝુકાવે છે મારે શુદ્ધ નિમિત્ત શ્રી વીતરાગથી પૂર્ણ
પ્રીતી જોડવી જેથી અનાદિ વિલાસ દશા છુટી અને સ્વભાવ સન્મુખ ધ્યાનની
લહેર ચઢસે, ફેર તે ધ્યાનથી ચલ્યા પછે પણ કેટલોક વખત તે આશુદ્ધમાં રહે
સે, જેમ નાટક જોનારને તાપ તાઠ ઉઝગરાથી તથા વ્યાપારીને લાભની મજુરો
યા લજ્જ કામનો થાક, આલુષણનો ભાર મોહ ગરભિત માણસને જણાતો નથી
તેમ ધ્યાનથી પુદ્ગલીક દુઃખ સહેજે વેદાય છે. એટલે જણાતું નથી સ્વાથી
જે ધ્યાન વસ્તુ છુટી છે મારે.

(૨૦૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

૧ દ્રવ્યથી આભા ગુણ પર્યાય યુક્ત અવિનાશી એક પદાર્થ છે જે વિનાશી દ્રવ્ય છે તે ઉપચારીત દ્રવ્ય છે.

૨ ક્ષેત્રથી ભોક પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશમય છે. કંથુઆમાં અને હાથીમાં તેટલી કયાના ક્ષેત્ર પ્રમાણે પ્રદેશ હોય છે,

૩ કાલથી અનાદિ અનંત છે, એટલે અનાદિ કાલનો આત્મા છે અને તેનો અંત થવાનો નથી.

૪ ભાવથી અનંત ચતુષ્થ ગુણ અગમ અગોચર અવિનાશી આદિ અનંત ગુણી છે એમ જાણી શરીર ધન કુટુંબ ઉપર મારાપણું ધરવું તે અયુક્ત છે કેમકે એ પુદ્ગલનું અને ચેતનનું સ્વરૂપ ભીન છે માટે જડ ભાવથી ન્યારા થવું કેમકે પુદ્ગલ વિનાશી છે અને ચેતન અવિનાશી છે, એમ વિચારો સુખ દુઃખ સમાન ગણવું, વળી સાત નવની આદિ અંતર પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન થાય છે નવ તત્ત્વથી છાંડવા આદરવા જાણવા આદે પદાર્થનું સ્વરૂપ વિચારે. આઠ કર્મથી સત્તામંથ ઉદય ઉદીચ્છાનું સ્વરૂપ વિચારે દ્રવાદુષ્યાગથી આત્માનું સ્વરૂપ વિચારે. ઉદ્ધક, પ્રસૂમીક, ઉપરામ, ક્ષાયક, ક્ષયોપરામ ભાવવિચારે, મુનિપણની ભાવના, અલ્યા બહુત્વ, સમભાવની ભાવના કરે, અને માડ મેં કર્યું. મેં આપ્યું, મને સુખ દુઃખ થાય છે, માડ ગયું ઇત્યાદિ અહું મમ વિકલ્પ પરભાવ પરણતી રૂપ જડ ચેતનની વેચણ કરે જે એ ઉદારીક શરીર માહરૂ નથી. તો તેના સુખ દુઃખને માડ કેમ મનાય એટલે સી આદિના ભોગમાં મગ્નપણુ માનવું એ કેવી અજ્ઞાન દશા છે, પૂર્વનો અભ્યાસ છે, કર્મનો સ્વભાવ છે તેથી છુટે નહી, પરંતુ પૂર્વ પુરૂષોનાં ચરિત્ર સંભાળી જડ સગની વાસના તજવી અને આત્મ પરણતી ભજવી શ્રેષ્ઠ છે. વ્યાપારાદિમાં ઠગાર્થ હિંસા ચોરી અસત્ય, ધર ધરણીમાં આનંદીત થાય છે પણ તે સર્વે ચેતના સ્વભાવથી ભીન છે જેમકે પરધર બળતુ હોય તેની આપણે સી ચિંતા છે, તેમ પુદ્ગલને દુઃખ થવાથી ચેતનને શું હરકત છે, એમ આત્મજ્ઞાનથી પુદ્ગલ ભાવ ન્યારે જાણ્યો છતાં પણ સ્પર્શ જ્ઞાન થયા વિના તે ભાવ ખવડો નથી, જેમ જેમ આશ્રવનું તજવું થસે તેમ તેમ ઉપાધિથી છુટાસે સામાયક જ્ઞાનાભ્યાસ વિરતી પણા રૂપ ધર્મ કરણી સર્વે અસે અસે ગુણકારી છે, ભાવના આદે કરણીમાં અસે અસે નિર્વિકલ્પ દશા થાય છે. પૂજાદિક કામમાં વસ્તુ દ્રવ્ય ખરચી લાવે તે દ્રવ્ય ઉપરથી મુરછા ઉતરે છે તે નિર્વિં સંસાર ઉપરથી જેટલો રાગ ઉતરીને પ્રભુ સાથે જોડાય છે તે નિર્વિં દેહ પૂજામાં વપરાય છે તે વખત વિષયની વાસના છુટે છે તે નિર્વિં પોસહ સામાયક પ્રતિક્રમણાદિ શુભ કરણીમાં જેટલો ભાગ સ્વાત્મ દશામાં વર્તે છે અને નિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલ ભાવથી ખસે છે તેટલો નિર્વિકલ્પદશાનો અસ પ્રગટ થાય છે. એટલે અનાદિના અભ્યાસથી મારાપણું માનેલુ તે વિભાવ રૂપ વિકલ્પ ખસવાથી નિર્વિં જ્ઞાન ભણવું સાંભળવું ધ્યાનાદિ કરતાં જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મનું ઘટવું તે પણ નિર્વિકલ્પ દશાના અંશ જાણવા, શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે કહ્યું છે જે.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૨૦૭)

જે જે અંસે નિરુવાધિકવળુ । તે તે જાણો ધર્મ ॥

સમ્યક્ દર્શન ગુણ ટાળ્યા થકી । જાવલહેશિવશર્મ ॥ ૧ ॥

માટે સર્વ ગુણી તો વીતરાગ છે પરંતુ પગસાથી રૂપેયો અધિક છે તેથી સોના મહોર અધિક તેથી માતી માણેક હીરા રત્ન અધિક અધિક પ્રશંસવા યોગ્ય છે માટે ચોથાથી અધિક ગુણ ઠાણવાસી જીવ અધિક ગુણી બનવા જેની પ્રશંસા કરતાં મહા નિર્જરા થાય છે.

શિષ્ય—અધિક ગુણી જીવ કેમ ઓળખાય.

ગુરુ—જેમની આચરણા અને આકૃતિ જેતાં સ્પષ્ટ માલમ પડે છે.

કહ્યું છે કે,—

ગુણ ટાળાની પ્રણતિ જેની નહિયે મવ જંજાલે રહે સેલડી ટાંકી રાત્રી ॥

કેતો કાલ પરાલે, ધન તે છુનિરારે જે ચાલે સમભાવે. ॥

એમ આત્મ સ્વરૂપ ભાવતાં મધ્યમ સ્થાન વૃત્તિ નિકાચીત કર્મ સીધલ થાય છે, અને અતુકમે નાશ પામે છે માટે સંવાદેષ સાધકની પેરે આત્મભાવમાં સ્થિર રહેવું એજ સાર છે. સમાધિશતકમાં કહ્યું છે જે વૃક્ષ જેમ પોતાને મથતાં અગ્નિ ઊપાજન કરે છે તેમજ આત્મા પોતે પોતાના સચ્ચિદાનંદ મય સ્વરૂપને ઊપાસતાં પરમાત્મ રૂપ થાય છે. ઇતિ ભાવ.

પ્ર.—૨૩૩ તીર્થંકર દેવને કેવલ જ્ઞાન થયા વિના અનંત બળી કહીએ કે કેમ.

ઉ.—તીર્થંકર ભગવાનને તો અંતરાય કર્મના ક્ષયો પશમથી પણ અનંત બળી કહીએ શ્રીમન મહાવીરનો જ્યારે જન્માભિષેક મેરુ પર્વત ઉપર થયોત્યારે એક કોડને સાઠ લાખ કલસના સમૂહથી સ્નાત્ર કરતાં ઇંદ્રને સેશય ઉત્પન્ન થયો. જે નાહના બાળક થકા શ્રી વીર ભગવાન એવડા અભિષેક કેમ સહન કરી શકશે, તેથી અભિષેકનો આ દેશ ન દેતા હવા તે વારે પ્રભુએ અવધિ જ્ઞાને વૃતાંત બાણી અરિહંતનું અતુલ બલ જણાવા હાલા પગને અંગુઠે મેરુ ચાંધ્યો તેથી મેરુ કંપ્યો, પૃથ્વી કંપવા લાગી પર્વત સી મર હુટવા લાગ્યાં, સમુદ્ર ચલાચલ થયો તે વારે ઇંદ્રે અવધિ જ્ઞાને પ્રભુની શક્તિ બાણી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

॥ ભુજંગ પ્રયાત છંદ ॥

સુજો વીર્ય વોલુ વિશાલો વિબુદ્ધો । નરે વાર યોદ્ધે મલી એક ગોધો ।

દશ ગોષલે લેલ્લવો એક ઘોડો । તુરંગેજ વારે મલી એક પાઘો ।

દશે પંચ મહિષો મદોન્મત્તનાગો । ગજ પાંચસે કેસરી વીર્ય ત્યાગો ॥

હરિ વીસસે વીર્ય અષ્ટાદેકો । દશ લક્ષ અષ્ટાપદે રામ એકો ।

(૨૦૮)

શ્રીજૈનતાવસંઘહ.

મલા રામ યુગમે સમોવાસુદેવો । દ્વય વાસુદેવે ગણિ ચક્રી લેવો ॥

મલા લક્ષ ચક્રો સમો નાગસૂરો । વલી કોઢિ નાગાદિપે દ્વંદ્વ પુરો ।

અનંત સુદંદ્રે મલી વીર્યજેતુ । ટર્ચી અંગુલી અગ્રથી જીન તે તું ॥ ૧ ॥

એમ સ્તુતિ કરી અચ્યુત ઇંદ્રે પ્રથમ અભિષેક કર્યો. પછે અતુલકે ઇંદ્ર તથા દેવતાઓએ અઘીસે અભિષેક કર્યો. આ પ્રકારે વિવેકી દેવતાઓની ભક્તિ કરેલી સાંભળીને પણ કુમતીતુ ધીમાઘ પણું જતું નથી તે કર્મોદય જસુવો ઇંદ્રાં પ્રજુત મહાવીર નામસ્થાથી થયું તે કહે છે.

આઠ વર્ષની ઊમરમાં શ્રી વર્ષમાન કુમર ગૌર વર્ણ સુગંધી શરીર, સાત હાથ તતુ માન, અખીહ બલવંતો, બુદ્ધિવંતો રૂપાલો, રંગીલો, રઢીઆલો, રેખાલો, મતીલો સરવીર ઇંદ્ર સ્વરૂપી સાહસીક ઇત્યાદિ અનેક ગુણોએ સહિત કેટલાક કુમારો સાથે આબલી પીપલીની કીડાને રમત કરવા નગર બાહર ગયા ત્યાં ખીજડી વૃક્ષે ચઢી બાલક સાથે રમવા લાગ્યા તે અવસરે ઇંદ્ર સલામાં પ્રજુના બળતુ વખાણ કરે છે તે કોઠ મિથ્યાત્વી દેવતા અજુમાનતો ત્યાં આવી ઠાસા સર્પનું રૂપ કરી ખીજડી વૃક્ષે વિરાઈ ગયો. તે દેખી સર્પ બાલકો નાસી ગયા, માત્ર ભગવંત નિલેય પણે ઊભા રહ્યા છે, સર્પે રૂપાટોપ કર્યો. પ્રજુએ પકડી દુર નાખી દીધો. ફેર બાલકનું રૂપ કરી પ્રજુ સાથે રમતાં હાંચ્યો. પછે પ્રજુ બલા ઊપર બેઠા. દેવતા વધવા લાગો, બાહુરતવવા સાન તાડ જેવડું ઊંચુ રૂપ કર્યું તે વારે પ્રજુએ અવધી જ્ઞાને વૃત્તાંત જાણી તેના મસ્તક ઊપર મુઠી ભારી તેથી દેવતા કેડ પ્રમાણુ કરતાંમાં પેસી ગયો, પછે શરીર સંકોચ કરી પગે લાગી દેવ સ્વરૂપ પ્રગટ કરી રીઝીને કહેવા લાગો જે ઇંદ્રે સલામાં વખાણ્યા હતા તેવા તુમે ધૈર્યવત છે. એમસ્તવાં મહાવીર એહવું અર્થાત્ અતુલો બલવંત કહીએ. ઇંદ્રાં નયની અપેક્ષા લેવો. નહીં તો અંતરાય કર્મ ક્ષય થવાથી અનંત વીર્ય ગુણ પ્રગટ થાય છે. વલી એનંતાના અનેક ભેદ છે. ઇત્યર્થ.

પ્ર:—૨૩૪-કેટલાક લોકોને મંદગી થવાથી અન્યદેવાદિકની માનતા કરે છે. મહુ શાંતિ, મંત્ર જંત્રાદિના ઊપચાર કરાવે છે તે વિષે કેમ વર્તવું.

ઊ—આધુની વખતમાં વહેમી લોકો ઘણા છે. અત્યંત પ્રિય જે જીવત વ્યના બચાવ સાડ ક્ષેત્રપાલ હનુમાન અબાળ બહુચરાળ વીગેરે દેવી દેવતાની માનતા કરે છે ને કહેજે મને આરામ થશે તો તમોને અમુક વસ્તુ અપા કરીશ ઇંદ્રાં વિચારવું જે તમારી આશા રાખનારથી તમારૂં કામ કેમ થશે વલી જેને પોતાની ભાવત વ્યતનો નિરધાર નથી તે જુલો ભટકે છે કહ્યું છે કે.

દીન દીનની મીઠોતે કીમ માજે । ફુટો દોલહો એક હોકે મવાજે ॥

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૨૦૯)

વલી પૂર્વે બેચાર વાર ઝેજ માનતા આખરીથી શાંતિ નહી થએલી તથાપિ તેના ઉપર વિદ્યાશ રાખી ફરી ફરી માને છે એ કેવી સૂર્યતા છે, પણ ખરું છે કે અન્યાયનું દ્રવ્ય હરેક પ્રકારે લુંટાસે, પૂર્વના લેહેણદાર, યોતિષિ, બાયા, યોગી, ભૂઆ, મંત્રવાદી, વૈદ્ય, દાક્તર સર્વે પોત પોતાના હીસ્સા લેસેજ વલી કેમકે તે વાઘરી લોકોને બોલાવીને માંડલુ (ડાકલુ) વળડી હાસ્યકારી કૌતક કરી નવીન ખેલ રચી ઘરમાં ઘૂણ ધાલી ધેંગા મસ્તી કરાવે છે ત્યાં ભૂઆ લોકો રાગડા તાણી પૂર્વના સુરિવાજીત્ર સાથે, કપીવત્ હુકાહુક કરી ધંધ મચાવે છે, તેથી જાણે સાક્ષાત્ ભૂતપ્રેત વ્યંતર પ્રગટ થઈ ઘૂણનારના પેટમાં પ્રવેશ કરી બોલતા હોય ના? આવી પ્રકારનો બનાવ જોઈ વહેમી લોકોને વલગાડ અથવા કેમકે કહેલુ કામણ દુમણ, દેર, મેલડી, ઝાંપડી, સીકોતર જન, મુઠ ચોટ લાગી છે એમ કહીને કુટા આલબન લેજ, વલી અક્ષત જોઈને ભૂઆ લોકો વિશેષ વહેમ ધાલે છે ઇત્યાદિ પ્રકારે માંદા માણસને ખરાબ કરે છે, પરંતુ એ વાત ઘણા ભાગે અસત્ય છે, કારણ કે સંવત્ ૧૯૫૭ ના કારતક માસમાં મારા કુટુંબી ભાઈને ત્રીદોષ થવાથી આવો પ્રતક્ષ બનાવ દીઠામાં આવ્યો હતો. મારે સુરવીર પુરૂષોએ બેરૂં અવલંબન કરવું, પણ વહેમમાં ફસાવવું નહીં, સાક્ષમાં કથયિત્ કોઈ સ્થલે કોઈ કારણે દેવાદિકેના ઉપદ્રવ, વિદ્વ, વ્યંતરનો ચારો ચમત્કાર થવાનો સંભવ છે, નાસ્તિ નહીં, પરંતુ ઠામઠામ દેવ દેવીઓ માતાઓ યોગજીયો આદે દેવોતુ રખડવું, લોકોને રગડવું, પ્રતક્ષ થવું એ વાત અસંભવોત છે કેટલીક પ્રકારના વાયુ, જ્વરસંનિપાત, ચિત્તભ્રમ આદેરોગ પ્રભાવે સાક્ષાત્ ભૂતવત્ છડવું બકવું કુદવું કંપવું થાય છે તેથી વહેમી લોકોને વહેમ પેસી જાય છે તેથી ભુલા ભમે છે અને વિના ઉપયોગી ખરચ કરે છે, તે બચાવી સારા માર્ગમાં ધનનો વ્યય થાય તો શ્રેષ્ઠ છે એવી મારી શ્રદ્ધા છે.

ઈહાં પ્રસંગે પોતાના દેવ જે વીતરાગની માનતા જે મારૂં ધાર્યું કાર્ય થશે. અથવા મંદવાડ મટશે, પુત્ર આવશે, સ્ત્રી મલસે, ધન મલસે તો તમોને કેસર દીપ દ્રવ્ય ફલ આંગી રચના અર્પણ કરીશ, તે વાત પણ અયુક્ત છે કેમકે ભાવીભાવ બનવાથી શ્રદ્ધા ઊડી જાય, પુદ્ગલ સુખ મારે લોકોત્તર મિથ્યાત્વમાં ન પડવું. ચિંતામણી રતના દાતા પાસે કાચના કડકાની યાચના કરવી યુક્ત નહીં. વ્યવહારથી વૈદ્યાદિક ઉપચાર ઉચિત ગ્રહશાંતિ મંત્રાદિ કરે પણ નિશ્ચયથી પૂર્વોપાર્જીત કર્મોદય સમજી માધ્યસ્થ રહેવું ઝેજ શ્રેય છે.

યદુક્ત—વસંત તીલકા છંદ ॥

વેદ્યાવદંતિ કપ પીત મરુદ્ વિકારં । યોતિર્વિદોઘ્રહગગાદિ વિકાર દોષં ॥

ભૂતોપસર્ગમથ મંત્રવિદોવદંતિ । કર્મેતિ શુદ્ધ મતયોયતયો વદંતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—વૈદને પુછવાથી કહે જે વાત પીત કફથી વિકાર થયો છે. યોતિ. પી ગ્રહાદિ દોષ કહે. મંત્રવાદી ભૂતાદિ દુષણ કહે, અને દુનિને પુછવાથી સમ્યગ્ પ્રકારે યથાર્થ પૂર્વોપાર્જીત કર્મનું શુભાશુભ ફલ કહે, મારે વસ્તુગતે કર્મ એ જ

(૨૧૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

કારણભૂત જાણુ' જેથી ધર્મ છે એજ દુઃખનો હરનાર અને સુખનો કરનાર છે. ઇહાં કોઇ કહેશે કે પૂર્વે કુમારપાલને વિધ્નકારી દેવતા તેને વિદ્યા પ્રભાવે શ્રી હેમચંદ્રસરિએ વશ કરી અમારી પક્ષાવી સાગ કરી છે, એ વિષે સમજવું જે એઓ મહા સમર્થવાન ઉઠકોઠ ગ્રંથના કર્તા શાસ્ત્રની આભાયના વેત્તા હતા તે આજ તે કરે સત્ય મંત્રાક્ષર પ્રભાવે દેવાદિકને પ્રતક્ષપણે બોલાવે. વા. ઈંદ્ર-જાલ બતાવે, આશ્ચર્ય દેખાડે પરંતુ આ બીચારા પાસર પેદારથી ખાખરાની ખીલોડી સાકરનો સ્વાદ શું જાણે? મારે ઇહાં સૂરજ ખઘોત (આગીથો) તુ સરખાપણું ન ઘટે. ઇત્યર્થે એટલે ઉત્તમ અધમનું સમાનપણું ન ગણવું.

પ્ર:—૨૩૫ ગર્ભાવાસનું સ્વરૂપ અને તેમાં થતી વેદના તથા પુદ્ગલના અશુચિપણની ભાવના વિગેરે શી રીતે છે.

ઉ:—અધ્યાત્મ પ્રકરણે અશુચિ ભાવનાધિકારે કહ્યું છે જે. સ્ત્રીની નાભી હેઠલ બે નાડી છે તે બેહુ ટુલ આકારે છે. તે નીચે થોનિ છે તે મધ્યે જીવને ઉપજવાનું ઠેકાણું છે. ઊંધા કમલના આકારે છે તે નીચે આંખાની માંજર જેવી માંસની પેસી છે તે રૂતુ અવસરે ફુટે છે તેથી રક્ત વહે છે તેને રજસ્વ-લા સ્ત્રી ધર્મ આવી કહે છે. સ્ત્રીની થોની પંચાવન વર્ષ ઉપરાંત મ્હાનપણા પામે છે, અને પુરૂષ પંચોતેર વર્ષ ઉપરાંત અખીજ હોય, પ્રાચે શબ્દથી અત્રીક વર્ષ પણ ગણાય ઇમનંદુલ વીયાસી સૂત્રમાં કહ્યું છે. હવે જીવોત્પત્તિ વિષે જે અર્ધામુખ ટુલના આકારે થોનિ છે તેમાં પુરૂષ યોગેવીર્ય પ્રાપ્તે ખાર સુહુર્ત સુધીમાં જીવ ઉપજે છે તે એક બે ત્રણ ઉત્કૃષ્ટ નવ લાખ મનુષ્ય ઉપજે તેનું આયુ જગન્ય અંતર સુહુર્ત ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોડીવર્ષનું છે તેના પીતા એક બેથી નવસો સુધી હોય, એટલે કોઇ સ્ત્રીએ નવસો પુરૂષ ભોગવ્યા હોય તે આશ્રી સમજવું. હવે ઉપજવાનું ઠેકાણું કહે છે. સ્ત્રીની જમણી કુબે પુત્ર હોય અને ડાબી કુબે પુત્રી હોય તેની મધ્યે નપુષક હોય છે. ગર્ભાવાસે જીવે તો ઉત્કૃષ્ટ ખાર વર્ષે રહે. એથી અધિક રહે તો છોડ સમજવો. જીવ થકી રહિત હોય તે કદાપી નવો જીવ છોડમાં ઉપજે તો છોડ પક્ષવ થાય. ત્રીજાંય ઉત્કૃષ્ટ ગર્ભાવાસે આઠ વર્ષે રહે છે. હવે તે જીવ માતાનું રૂધીર પીતાનું વીર્ય તેનો આહાર પહેલે સમયે કરે છે, તે વાર પછે શરીર પુરૂ કરી છ પર્થાસિ પુરી કરે છે, પછે સાત દીવસે પાણીના પરપોટા જેવો થાય, પછે મનુષ્યપણું બાંધે, પછે આંખા ગોટી જેવો બંધાય. પહેલે મહીને એક પલ પ્રમાણે મહોટો થાય, બીજે મહીને પેસી કઠણ થાય, ત્રીજા માસે માતાને ગર્ભાનુસારે શુભાશુભ અભિલાખ જે ઠાહલા ઉપજે, ચોથા માસે માતાના અંગનો વધારો થાય, પાંચમા માસે બે હાથ બે પગ મસ્તક એ પાંચ અંગ બંધાય, કેટલાક અજ્ઞાની પાંચમે મહીને જીવ ઉપજે છે એમ કહે છે તે ખોટું છે, કેમકે જીવ વિના દેહ વધે નહી, ઇંડામાં પણ જીવ ઉપજે અને મનુષ્યને પણ તેજ દીવસે જીવ ઉપજે છે. હવે છઠે માસે રૂધીર સંગ્રહ થાય, સાતમે માસે સાતમે નાડીઓ થાય, પાંચમે પેસી બંધાય, નવ ધમણી નાડી

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧૧)

થાય, ઉઠકોડી રોમ થાય, રોમ આહાર ગ્રહણ થાય, આઠમે માસે સર્વે અંગો-
પાંગ સંપૂર્ણ હોય, પણ ગર્ભિના જીવને લઘુનીત વડીનીત શ્લેષ્મ બલખ્યા પ્રમુખ
હોય નહીં, એ જીવ જે આહાર કરે છે તે ઇંદ્રીની પુષ્ટી તથા હાડ મીજ કેસની
વૃદ્ધિ કરે છે. એ ગર્ભમાં આહાર કરે છે તે સર્વ શરીરે કરે છે અને સર્વ શરીરે
પણમાવે છે. ધ્યાસો ધ્યાસ વારંવાર લે છે. હવે તે આહાર ક્યાંથી લે છે તે કહે છે.

માતાની નાભી અને પુત્રની નાભીની રસ હરણી જે નાડી છે તે માતા
સાથે સલગ્ન છે તે પુત્રના જીવને સ્પષ્ટ છે, તેથી આહાર કરે છે પ્રણમે છે.
વ્યવહાર નયથી તો જીવ સમય સમય આહાર લે છે, તથા માતા આહાર લે
તો ગર્ભિનો જીવ પણ આહાર લે. હવે ગર્ભમાં પીતાનાં અંગ ત્રણ છે ૧ અસ્તિ
૨ અસ્તિ માંહેલી માંજો, ૩ કેશ રોમ. તથા માતાનાં ત્રણ અંગ ૧ માંસ, ૨
લોહી, ૩ કપાલ માંહેલો ભેજો. એ ગર્ભિનાં અંગ સમજવાં, તે જીવ કદાપી
ગર્ભમાંથી ચલે તો ચારે ગતી માંહે જાય. હવે ગર્ભમાં રહ્યો થકો જીવ માતા
મુઝે તો એ મુઝે માતા જાગે તો પોતે જાગે, માતા સુખણીએ સુખાંચો. દુઃખ-
ણીએ દુઃખીયો એમ નવ માસ સુધી ઊંધે મસ્તકે ગર્ભાવાસમાં અશુચિ અપ-
ચિત્ર મલમુત્રના ભંડારમાં દુઃખ પરવશપણમાં રહે છે. નરક કુંભીપાક સમાન
ગર્ભસ્થ જીવને અતુલ વેદના થાય છે તે જ્ઞાનીગમ્ય છે. વડી જે માતાના
રૂપોરપણાનો ભાગ થોડો હોય અને પીતાના વીર્યનો ભાગ ઘણો હોય તો ગર્ભ
પુરુષ વેદે થાય. એથી ઊલટો હોય તો સ્ત્રી વેદે થાય. બેહુ સમાન હોવાથી
નપુરુષ વેદે ગર્ભ થાય. કોઈને મસ્તક પહેલું આવે કોઈને પગ પહેલા આવે.
કોઈ ત્રીજો આવે એ સર્વે પુન્ય પાપનાં ફલ જાણવાં. ઇત્યાદિ સર્વે પૂર્વની અવ-
સ્થા સંભાલે તો કોઈની દુર્ગતિ ન કરે કેમકે એ ગર્ભાવાસ નરકનાં કુંભીપાક
સરખો છે. અજ્ઞાન વશથી પૂર્વની ગાઢ વેદના જીવાની આદે સુખમાં વીસારી
દુર્ગતિ કરે છે તે સૂર્ય જાણવા. હવે શરીર વિષે કહે છે. આઠ પાંસલીયો સં-
ધીની છ ચાર પાંસલીઓ જે પાસાની છે ચાર અંગુલની ઝીયા છે. ચાર પલની જીભ છે,
બે પલનાં નેત્ર છે. ચાર પલનું મસ્તક છે. સાત અંગુલની જીભ છે, આઠ પલનું
હૃદય છે. પચીસ પલ મગધદેશ પ્રસિદ્ધ તેનું કાલજી છે. બે અંતર છે તે લઘુ
નાતી વડી નીતી જાણવી, એકસો આઠ સંધી છે. એકસો સીતેતેર મર્મસ્થાન
છે તે ઠેકાણે વાગે તો મરેજ ત્રણસે હાડની માલા છે, નવસો નાડી છે. સાતસે
શીરા છે, પાંચસે માંસની પેસી છે, નવધમણીયો નાડી છે, નવાણુ લાખ રોમ
રાય, મુઠ ડાઠી મસ્તક વિના, સર્વ મલી ઊઠકોડ રોમરાય છે. હવે એકસોસાઠ
નાડી નાભીથી ઊંચી ચાલે છે તે મસ્તક ધંધની છે તેને રસ હરણી કહીએ. મ-
સ્તકે રસ પહોંચાડે. તેના વિકારથી આંખ, નાક, કન, જીભના જલને હણે
રોગ થાય પીડા કરે ઇત્યાદિ ઊંધે નાડીનાં ફલ જાણવાં. હવે એકસો સાઠ નાડી
નાભીથી ઊઠી નીચે ચાલી તે પગના તલીએ અધાણી છે તે ઊપધાત કરે તો
નેત્ર જંધા મસ્તક આદોસી અંધ કરે. વડી એકસો સાઠ નાડી ત્રીજી વિષ.

(૨૧૨)

શ્રીજૈનતાવસંગ્રહ.

રીત ચાલે તો પેટની વેદના મુખ વેદના તથા પાસાની વેદના કરે તે હાથના આંગળાં મુઝી છે. તથા એકસો સાઠ નાડી નાલીથી અધોગતી ગુદાસ્થાને છે તે ઉપવાત કરે તો લઘુ નીતવડીનીત કંમીયા વાયુ હરસ વિકાર પાંડુરોગ ઈત્યાદિક કષોલા રોગ કરે. વલી કેટલીક નાડી કફ શ્લેષ્મની, વલી કેટલીક પીતના ધરની કેટલીક વીરજ ધરનારી છે. ઈત્યાદિ પુરૂષને સાતસે નાડી છે તે ઉપવાત ન થયાથી મુખી રહે. વિપરીતપણાથી પીડા ઊઠે. તથા સ્ત્રીને છસે ને સીતેર જાણવી. નપુષકને છસેને એસી જાણવી.

શરીરમાં સર્વે ધાતુ સરખી છતાં રોગ ન થાય, વિપરીત થયેથી રોગ ઉઠે છે. પુરૂષને પાંચ કોઠા શરીરમાં છે. અને સ્ત્રીને ગર્ભ ધારણ મુઘી છ કોઠા છે, પુરૂષને નવ દ્વાર સદા વહે છે, અને સ્ત્રીને સદા અશુચિનાઆર દ્વાર વહે છે, ઈત્યાદિ માંસ રૂધીર મલમૂત્ર વિષ્ટાદિ અનેક પ્રકારે અશુચિનો ભરેલો એહવા જે પુદ્ગલ ભાવ અનુભવ્યો છતાં હવે ચંદન અત્તર કુલેલ કુલે કરી મુગધીત વાંછે છે અને બીભત્સ વસ્તુની જુગુપ્સા કરે છે તો હા ઈતિખેદ જેમ ધોર વીણતી આણી રાજાએ કરી રાણી, પછે તે પૂર્વની વાત વિસારી દે છે, તેમ હે ચેતન તું પણ પૂર્વના ગર્ભાવાસની અનુભવેદના જેમ કોઈ દેવતા તપાવેલી ઉઠ કોડી સોયો રોમરા યને વિષે સમકાલે કોઈ જીવને ચોપેથી જે વેદના થાય તેવી ગર્ભાવાસના જીવને થાય છે. તેથી આઠગુણી વેદના જન્મ સમયે થાય છે, તેથી મરણ અવસરે અતુલ વેદના થાય છે તે ધણીવાર અનુભવેલી અજ્ઞાનભાવે વિચારીને પુદ્ગલીક કૃત્રિમ મુખમાં લીન થયો છે એ ધીકારવા જોગ છે, બહુ પ્રયાસે મળેલુ મનુષ્યપણુ તે કાય રતનવત્ હારી જાય છે. કેમકે ઘણા ભાગ આયુનો અશુભ આચરણમાં જાય છે. શેષભાગ શુભાચરણમાં જાય છે તો હે ચેતન હવે તુજને બીજી કેઈ ગતીમાં અવકાશ મળશે કે તું તારું આત્મ સાધન કરીશ ખસ છે જેમ બને તેમ પણ ધર્મ કાર્યમાં ઘણા વખત રોકાય તેમ કરવું. કેમકે પુદ્ગલનો સડણ પડણ વર્ષ ફરસાદિ પલટાવાનો ફવભાવ છે માટે તાહરા આત્મીક ધર્મમાં પ્રવેશકર એજ પવિત્ર મુખદાઇ છે આ શરીર ખાતરના ઉકરડાની પેરે કોઇવારે શુદ્ધ થાય નહી, લસણમાં કપૂરાદિક પદાર્થ ભેટ્યા છતાં પણ મુગધવંત થાય નહી, દુરજનને ઉપગાર કર્યા છતાં પણ ઐજન્યતા ધારણ કરે નહી ચંદનાદિક ચચિત અથવા ઉત્તમ ભોજનાદિકે પુષ્ટ કરેલુ શરીર તે થોડીવારમાં અપવિત્રમય થઇ જાય છે એહવું પુદ્ગલ અસાર છે પણ તેમાં માત્ર એક મોક્ષ સાધનનું શામર્થ્ય છે એજમહોદ્દ સાર છે. નગરના ખાલ સમાન નીત્ય વહેનારૂ મલ મૂત્રનો ભંડાર કંમોની કોથલી રોગની પેટી સમાન આ શરીર છે. જેમ લુણમાં પેડેલી વસ્તુ લુણમઈ થઇ જાય છે તેમ પુદ્ગલ જોગે સર્વે વસ્તુ વિણસી જાય છે માટે એકસાર ભૂત ધર્મ છે એમ જાણી આત્મ સાધન કરવું એજ કલ્યાણકારી છે.

પ્ર:—૨૩૬ કલકિ સંવત ૧૯૧૪ ની શાલમાં થયો કહે છે તે વિષે ખરૂ શું સમજવું ?

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧૩)

ઉઃ—માહા નિસિથ સૂત્રે દુષ્પત્ર સઘ સ્તોત્રે, યુગ પ્રધાન ગડિકા યંત્ર વિગેરે શાસ્ત્રાનુસારે એમ માલુમ પડે છે કે, પાંચમા આરાના ૧૦૫૦૦ વર્ષ ગયાઆદ (પછે) મુલ કલંકી રાજ થશે. દ્વીવાલીકલ્પમાં કલંકીની જે વાખ્યા છે તે બીજા ઊપકલકી આશ્રી સમજવી સિદ્ધાંતની વાખ્યા અનેક નય યુક્ત છે મારે તત્વ દ્રષ્ટિએ જોતાં શંકા ન રહે, પછે બાહુ શ્રુત કહે તે ખરું.

પ્ર:—૨૩૭ સ્ત્રી પુરૂષ સંજોગે કે વારે જીવ ઊત્પન્ન થાય છે અને કેટલા થાય છે તથા વિણસી જાય છે.

ઉઃ—પ્રવચન સારો દ્વાર (૨૪૩) થી (૨૪૬) સુધીમાં કહ્યું છે જે. સ્ત્રી પુરૂષ સંજોગે બાર મુહૂર્તમાં જીવ ઊપજે છે તે પહેલેસમયે, વીર્ય, શોહિત (લોહી) નો સમુદાય તે જ ઓજા. તેના આહાર કરે છે, તેઓ જ આહારી અપર્યાપ્તો કહીએ અને પર્યાપ્તો થયા પછે લોભ આહાર કરે છે. ચોવીસ ઘડી પછે શુક્ર (વીર્ય) લોહીનું વિદ્વંશ પણ થાય છે મારે અંતર મુહૂર્ત સુદ્ધિમાં એક પુરૂષ ભોગવી હોય તે સ્ત્રીને નવલાખ શુદ્ધિ પુત્ર ઊત્પન્ન થાય છે પણ તેમાં એક બે ત્રણ જીવતા રહે શેષ વિનાસ પામે છે ॥ સંબોધ સત્તરીમાં પણ કહ્યું છે જે.

इच्छीण जोणि मझे । इवन्ति वैईदियाउजे जीवा ॥

इकोय दोवतिनिव । लखखपहुत्तं चउकोसा ॥ १ ॥

એમ સ્ત્રીની યોનીમાં બેરેંદ્રી આદે જીવ હોય તથા બે લાખથી નવલાખ સુધી ગર્ભ જ અને અસંખ્યાતા સમુર્જમ મનુષ્ય પંચેદ્રી ઊત્પન્ન થાય છે, તેમ જ વિનાશ પામે છે. અર્થાત્ તે સ્ત્રીના સંજોગે સર્વથા પુરોક્ત જીવની હાની થાય છે અને તેના કારણીક પણ પોતે થાય છે મારે તે વિષયના વિકારને ધિકાર હો.

શિષ્ય—સ્ત્રી પુરૂષ બંનેને .ભોગ કર્મનું ફલ સરખું હોય કે અધિક ન્યુન હોય, કેમકે કર્તા પુરૂષ છે મારે.

ગુરુ—સ્ત્રીને પણ કર્મની બીજી અભિલાખા હોવાથી પુરૂષની માફક જીવ હિંશાનું ફલ મેલે છે, કરણુ કરાવણુ અનુભોદન ત્રણ સરખાં ફલ નિપજાવે છે મારે ઇતિ વ્યવહાર ફલ.

પ્ર: ૨૩૮ જીવને દશ દશા ઊપજે છે તે કેવી રીતે તથા તે પુરૂષની અવસ્થા કેટલાક પ્રકારની હોય.

ઉઃ—શ્રી તંદુલ વીયાલી સૂત્રમાં ગૌતમ ઊદરશીને શ્રી વીર ભગવાને કહ્યું છે તેના અનુસારે કહે છે.

૧ બાલ દશા—જાત માત્ર બાલક સર્વને જાણવી, બાલ સ્વભાવ, અવ્યક્ત પણે અજ્ઞાનપણે તત્વાતત્વ ન જાણે સુખ દુઃખ ન સમજે એ પ્રથમ દશકાની દશા જાણવી.

(૨૧૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ

૨ કીડા દશા—તાના પ્રકારની કીડા (રમત) એ રાચે, કામ ભોગમાં માચે, વિદ્યા ક્ષેત્ર અભ્યાસ કરે.

૩ મંદ દશા—પંચ વિધ કામના શબ્દ રૂપ સ્પર્શાદિમાં રાચે માચે, ભોગ ભોગવવા સમર્થ હોય બલ બુદ્ધિ રહિત.

૪ બલ દશા—બલ પ્રતે દેખાડે, વિજ્ઞાન બુદ્ધિવંત હોય.

૫ પ્રજ્ઞા દશા—બુદ્ધિવંત તે પ્રાણી અર્થ ચિંતવા સમર્થ હોય, કુટુંબ નિર્વાહ કરવા વાંછે, ઇલાં ચક્ષુ બલ હીણ હોય.

૬ હાનિ દશા—ઇંદ્રીને વિષે હાનિ પામે, કામ ભોગને વિષે વિરક્ત થાય. ઇલાં બાહુ બલ હીણ હોય.

૭ પ્રપંચા દશા—બલ રહિત હોય, ભોગ હીણ થાય. નિરંતર ચીકણા કંડ વણુડે.

૮ પ્રાગભારા દશા—સંકોચીત તનુ વ્યર્થ થાય, ચર્મ નિર્મોસપણા થકી નિચો આવે, શરીરે ચુંદડી પડે જરાઈ વ્યાપ્તો, કામ ભોગમાં અયોગ્ય, સ્ત્રીને અનિષ્ટ થાય, વિજ્ઞાન ઓછો, બુદ્ધિ તરલીત થાય.

૯ મુંઝહી દશા—ગાઠો ગરઠો થયો, શરીર જરાનો ઘર બાણી જીવ અકા-મીછ તો વસ્ત્રે, ગાઠો રતી ન પામે. શરીર નમ્રે બેવડો થાય.

૧૦ સાકિણી દશા—આ દશાએ પહોંત્યો અનુબ્ય તેને સયન પેરે સુઆરે ઘોધર સ્વરૂપ થાય, દયામણો દીસે, દુર્બલ રૂધીર માંસ રહિત ચિત્ત વિકલ વિશેષ દુઃખીયો છતો શુભે, ઇલાં કાલ દશા અરણ પામે.

એ રીતે શત વર્ષાયુ (૧૦૦) વાલાને પુર્વોક્ત દશ દશાના ભાગે કેટલું સુખ અને કેટલું દુઃખ છે તેની વેચણ કરી છે ચેતન તું તાહરી દશા વિચારી જો, કેમકે આ જીવે અનંતી વાર એહવી દશાને અનુભવેલી છે અને હાલ પણ તેજ દશામાં વર્તે છે તો હે મતી અંત હવે એ દશા રૂપવૃક્ષનું છેદન કરવા અમોઘ સક્ષ રૂપ શ્રી જીન પ્રણિત ધર્મનો આદર કર કેજેથી તારૂં વાંછીત કાર્ય સિદ્ધ થાય વલી બાલ્યાવસ્થામાં વિદ્યાએ કરી હક્કર સરખો હોય અને તેમા મુખો હોય. ૨ યૌવનવસ્થામાં કામે કરી રાસભ સરખો હોય અને તે સ્ત્રી મુખો હોય. ૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં બેલ સરખો હોય અને પુત્ર મુખો હોય છે. એમ ત્રણ પ્રકારની પુરૂષની અવસ્થા બાણવી એમ, યોગ સાસ્ત્રીના ભાષાંતરથી બાણવું.

પ્ર:—૨૩૯ લોક સ્વરૂપ દુકામાં બતાવો.

ઊ:—જેમ કોઈ પુરૂષ જામો પહેરી કમ્મરે હાથ દેઢ પહોલા પગે ઊભો હોય, વા, વલોણ કરનારા માણસની પેરે લોકાકાર છે, વલી જેમ મહોટા કુંડાને ઊંધું કરી તે ઉપર સરાવ સંપુટ ધરી રાખીએ તે આકારે લોક છે તે પુરૂ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧૫)

રૂપની કી નિચે અથો લોક છે. નાલી તેવીહો લોક છે, ઉપરનો ભાગતો ઉર્ધ્વ લોક છે સિદ્ધસિદ્ધા મસ્તકે છે. તે પુરૂષના પગ તલે સાત રાજ પહોલાઈ, અને નાલી પ્રદેશે એક રાજ, એ પાંચરાજ, શિરતલ એક રાજ પ્રમાણ બણવું. હવે ઊંચાઈ કહે છે, મેરૂ પર્વતના રૂચક પ્રદેશથી નવશે જોજન ઊંચા અને નવ-સે જોજન નિચા એમ અઢારસે જોજન પ્રમાણ ત્રીહોલોક છે-તે થકી ઉપરનો ઊર્ધ્વ લોક કાંઇક ઊંચો સાતરાજમાન છે, અને નિચે અથો લોક સાતરાજથી કાંઇક અધિક છે. એમ સંગ્રહણી ગાથા ૧૩૧ થી બણવું.

તે ચૌદસજ લોક રૂપ પુરૂષ કેવો છે તે કહે છે. જીવેદ્રિય શાંત મુદ્રાધારી જેને કોઇએ કર્યા નથી જેનો જન્મ મરણ થયો નથી. ખરૂં દ્રવ્યે કરી પરિપૂર્ણ પંચા સ્તીકાયમાં છે નિચે માધવતિ તલો અલોકને ફરસી ઊંચે સિદ્ધ સિદ્ધાના ઉપરના ભાગ શુદ્ધિ ચૌદરાજ માન લોક છે ત્રસ નાડી તો માત્ર એક રજગુ વિસ્તીર્ણ છે, એહવો ચૌદ રાજ લોક નામે પુરૂષ બણવો. એ લોક સ્વરૂપ ચિંતિત જ્ઞાની પુરૂષોના મનને સ્થિર કરવાનું કારણભૂત હોવાથી તથા સ્વસ્વરૂપ સાધવા ભણી લખ્યું છે. ૪૦

પ્ર:—૨૪૦ અઢાર પુરૂષો દીક્ષાને અચોગ્ય છે તે કીયા ?

ઉ:—૧ જન્મ થકી આઠ વર્ષ પર્યંતની ઉમરના બાલને દીક્ષા આપવી નહી.

૨ વૃદ્ધ જે સાઠ સીતેર વર્ષની ઉમર થયા પછે દીક્ષા આપવી નહી.

૩ નપુંસક તે પુરૂષ અને સ્ત્રી બંનેના ઉપર અભિલાખનો કરનાર.

૪ પુરૂષાકૃતિ પુરૂષ કક્ષીવ, પુરૂષ વેદાદ્ય ઘણો હોવાથી બલાતકારે સ્ત્રીને આલિંગનાદિ કરે.

૫ જડ તે ત્રણ પ્રકારે ૧ ભાષાજ ડળે બોલે તે સમજાય નહી. ૨ શરીર જડ તે સ્થુલ જડો હોય, ૩ કરણ જડ તે સિખામણ દેતાં છતાં મૂર્ખપણા થકી લાગે નહી.

૬ વ્યાધિ જે ભગદર અતિસાર કોઠ હરસ, જવર, ફેફડ પ્રમુખ રોગીષ્ટ.

૭ ચોર જે ખાતર પાડનાર વરેમારણને હુડનાર.

૮ રાજપકારી જે રાજના ભંડાર અંત:પુર, શરીર રાજકુંવર પ્રમુખના દ્રોહનો કરનાર જે હોય તે.

૯ ઉન્મત્ત જે ગાંડો યક્ષાદિકના વશ થએલો અથવા પ્રબલ મોહના ઉદયથી પરવશ થયો હોય તે.

૧૦ અદર્શન જે આંધલો હોય તથા થીણધી નિંદ્રાવાલો.

૧૧ દાસ જે લેણામાં આવેલો, વા, વેચાતો, લીધેલો હોય તે.

૧૨ દુષ્ટ તે બે પ્રકારે એક કષાય દુષ્ટ, બીજો વિષય દુષ્ટ એ બેહુ સંકલિષ્ટ અધ્યવશાયવાલો છે.

૧૩ મૂઢ અજ્ઞાની વસ્તુ તત્વનો અજાણ.

(૨૧૬)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

૧૪ રૂણાર્તિ એટલે રાજ તથા સાહુકારના સોના પ્રમુખનો ધારનાર તે. અણત્તે)
૧૫ જુગિત તે ત્રણ પ્રકારે, ૧ કોલી, સજી, મોચી, ધોખી, પ્રમુખ અછપ
કુલના તેજ તિજી ગિત, ૨ માઠા કામના કરનાર કસાઇ પ્રમુખ તે કર્મ જુ-
ગિત, ૩ કર, ચરણ, કરણ, નાસિકાદિકે રહિત કમ્પડા વામણા, પાંગલા, કુંઠા,
એ સર્વ શરીર જુગિત જાણવા. અવર્ણવાદના સંભવથી તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે.

૧૬ અવબદ્ધ જે અર્થ ગ્રહણ પૂર્વક વિદ્યાદિક ગ્રહણનિમિત્તે, વા, અમુક
દીવસ સુધી હું તમારો થઈ રહીશ.

એ રીતે જે પરાધીન થએલો તે.

૧૭ ભુતક જે ચાકર, પગાર બાંધી સેઠના ઘેર સુદતસર રહેલો સેઠના હુ-
કમમાં પ્રવર્તે છે તે.

૧૮ સેહુનિ પેટડિયા એટલે જે દીક્ષા લેવા ઇષ્ટ છે તે શિષ્ય તેહની નિ-
પેટડિયા જે ચોરી અર્થાત્ માતાપિતાના મોકલ્યાવિના દીક્ષા આપવી તેના મા-
તાપિતાને કર્મ બંધનો સંભવ થાય અને સાધુને અદત્તદાનાદિક દોષનો સંભવ
થાય, સ્ત્રીને બે વધારે ગર્ભવતી બીજી નહાંના બાલકે સહિત હોય તે.

એવં વીશ પ્રકારે સ્ત્રી પણ દીક્ષાને અયોગ્ય છે એમ પ્રવચન શાસ્ત્ર
દ્વાર. ૧૦૬-૮ થી જાણવું.

ઇહાં અઠારમા ભેદમાં સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યું છતાં આધુનીક ગંગાના પ્રવા-
હમાં આવો બેઠો જપે જે આવ્યું તે અપે તેની પેઠે પરિક્ષાને પુઠદેઢ મરજી સુ-
જબ જનાજ્ઞાની અવગુણ ના કરી સ્વામી અદત્તાદિક અંગીકાર કરે છે ઇહાં
મોહ ગભિત વૈરાગી ભોલા લોકોના રોલાનો ગોળો ભેલો કરવા ચાહે છે એ
કેવી શ્રમ ભારી વાત છે. ઇહાં કોઈ કહેજે પૂર્વે દીશાર્ણ ભદ્ર આદેને પ્રભુએ તુરત
દીક્ષા કેમ આપી છે? તથા મન કપુત્રને સચ્ચંભવ સરિએ પણ આપી છે.

તે વિષે સમજવું જે જ્ઞાની પુરૂષો અવસર જોઈ યોગ્યતા જાણી પૂર્વાપર
દષ્ટિ દેઈ તુરત દીક્ષા આપે તે ગીવાર્થની દારી તો તેમનાજ હાથમાં છે, તે નિ-
સ્પૃહી અનેકાંત માર્ગના વેતા બહુ શ્રુત ઉપયોગી થકા લાલાલાલ જાણી અ-
વિરૂદ્ધ કાર્ય કરે તેની તુલના બાલજીવોને કરવી ન ઘટે.

મુખ્યવૃત્તિએ તો ઉપદેશ દેઈ જ્ઞાનગભિત વૈરાગ્યેવાસીત કરી પ્રગટપણે
આજ્ઞા મગાવી પરિક્ષા પૂર્વક દીક્ષા આપવી તે શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ છે. એ વીમર્યાદ
છતાં રજા ન મલે તો વેશ પેહુરી કેટલાક દીવસ રહી પછે માતાપિતાને સમ-
જાવાની ભાવના સહિત ચુર પાસે આવી દીક્ષા લેતો દોષણ નહીં.

ઇહાં છઠાય જીવની દયા ભેગી માતાપિતાની દયા પણ બની રહી છે.
એવી નીતી છતાં હાલમાં માત્ર વેશધારી જે અષ્ટપ્રવચન માતાના અજણ,
સજમભેદ, સુનિગુણ, આહારદોષનુ જેને ભાન નથી તેઓ વિવિધ પ્રકારનાં કા-
રણ જોડી ધામધૂમ કરી ધંધ મચવી ધમાધમીએ બાહ્ય વૈરાગ ધરાવી કદાબહુ
ધારી કલેષ કરી કદલોવૃક્ષ ઉત્પન્ન કરવા કંથેરી બીજ આરોપરૂપ મસ્તક મું-
ડાવી માલહે છે. એ કેવી ધૂલધાણી ચિકકારવાની વાત છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧૭)

આ ઉપરથી અમારી શ્રદ્ધા દીક્ષા ન આપવી એમ નથી, કેમકે સંસાર-રૂપ સમુદ્રમાંથી નિકલવા પ્રાણીનો હાથ ઝાલી ઉદ્ધાર કરવો એ ઉત્તમજનોત્તમ પરમોપગારી કામ છે, પરંતુ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ચોરી કરી ચેલા કરવાથી મહાવ્રત અખંડ રહી શકે તે તો મારી શ્રદ્ધા નથી. વર્તમાન ચાલતા પ્રવાહમાં આ બાબતનો પ્રત્યક્ષ બનાવ દેખી આ વિષય દાખલ કરવાની સગવડ થઈ છે. એટલુંજ નહીં પણ રાજ દરબારમાં આવા ઝગડાના ઝપાટા જવાથી જૈનની લઘુતા અને ધર્મની નિવાનું નિમીત્ત કારણપણું પણ થાય છે. માટે વર્તમાનકાલ વિચારી વર્તવું એજ વૃદ્ધ વ્યવહાર છે. પૂર્વતું સચેલું ભોગવી લેધએ અને નવીન સંપાદન ન કરીએ તો ટોટો આવે માટે શિષ્યવર્ગ સંપાદન કરવા ઊદ્દેશ કરવો તે રૂઝ છે. તથાપિ પૂર્વોપાર્જીત ધન વિશ્વ સત્તા તેતું રક્ષણ કરવું તે સર્વોત્તમ છે. તેમજ પૂર્વના દીક્ષીત મુનિ ઊન્મતપણે પડવાઈ થતા બહુ સહવાસમાં રાખી પ્રતિબોધરૂપ અંકુસે કરી સ્થિર કરવા એ શાસનોત્તીની શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ છે.

અષ્ટકલમાં કહ્યું છે જે મોહના ઊંછાલાને અટકાવનારી ભાવ શુદ્ધિ ગુણવાનના આર્થિનપણાથી થાય છે માટે આત્મા અને પુદ્ગલાદિકના ગુણ દોષ બેણે બહુયા છે તેવ! ઉત્તમ ગુરૂ પાસે દીક્ષા લેવી પરંતુ સ્વતંત્ર ચોતાને હાથે ન લેવી જેથી ધર્મનો વ્યાધાત થાય નહીં. અને નજીક મુક્તિ થાય. ૪૦

પ્ર:—૨૪૧ પાંચ ગુણ આશય વિશેષ દેખાડ્યા છે તે કીયા ?

ઉ:—ઘોડશકમાંથી જશો વિજયજી સાડા ત્રણસો ગાથાના સ્તવતમાં લાવેલા તે કહે છે.

૧ પ્રશ્નિધાન નામા આશય વિના હીન ગુણ કાણે વર્તે તેની કુરૂણા ન કરે અને હીન ઉપર દ્વેષ કરે તો પોતે હેઠા આવે.

૨ પ્રવૃત્તિ નામા આશય વિના એક પ્રારંભીત ધર્મ કાર્યમાં ધિરભાવ ન રહે.

૩ વિઘ્નજય નામા આશય વિના સાધુને માત્ર ક્રિયાએ કરી મોક્ષ માર્ગ અવિચ્છિનપણે કેમ સધાય વિશેષ આગલ કહેશે.

૪ સિદ્ધિનામા આશય વિના ચોતાથી અધિક ગુણી સાધુનો વિનય, મધ્યમને ઊપગાર, હીન ગુણીની દયા એ ત્રણ ભાવ ન હોય.

૫ વિનિયોગ નામા આશય જે ગુણ વિના પર જીવને ધર્મે જોડવાપણું ન હોય. યાવત્ સર્વ સંવર થાય ત્યાં મુઘી ધર્મ પરંપરા ત્રુટે નહીં. અને એ ગુણ ન હોય તો ત્રુટી જાય. એ સર્વ ગુણ તે જ્ઞાન વિના કેમ પામીએ. માટે જ્ઞાનનું સેવન કરવું.

છહાં શિષ્ય—વિદ્વાન જ્ઞાનવાંન પુરૂષો તો ઘણા ભાળીએ છે.

ગુરૂ—જ્ઞાન ભલું તેતું જેનો મદ વિષય ઉપશાંત થયો છે. પરંતુ જે મદ વાધ્યો તો એમ સમજવું જે.

જલથી અગ્નિ ઊઠતં તરણીથી તિમિર મહંતં ચંદ્રથી તાપ જરંતં અમૃતથી ગદ (રોગ) દુતં જે કારણ માટે પર્વનવત્ સ્તબ્ધ એહુવો જે અહંકાર તે દુર્લભ બોધિનિદાન બહુવો.

(૨૧૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ત્રતિય ગુણ સયમાં ધર્મ વિષે ત્રણ વિધનનો જય ખતાવે છે.

ધર્મ કરતાં તાઢ તાપ લાગે છે તે હીન વિધન છે. તેનો વીરાશનાદિકે કરી જય થાય છે.

આજી વ્યાધિ જે જયરાદિ શરીરના રોગ તે મધ્યમ વિધન છે, એટલે તાઢ તાપથી વિશેષ છે તે આહારે કરી જતાય છે.

અંતર વ્યાધિ જે મિથ્યાત્વ મોહની એટલે ધર્મ કરતાં મિથ્યાત્વનો ઉદય થઈ જાય તો મહોદ્ધ વિધન થાય, પૂર્વના બેથી આ વિધન આકરૂં છે તે સુગુર યોગે કરી જતાય છે. કેમકે ગુરૂ સમાગમે સમકિત પામે. માટે જ્ઞાનાભ્યાસ વિના વિધન રહે નહીં, જ્ઞાનાભ્યાસથી પ્રણામ દ્રઢ રહે. સીત તાપથી ચલે નહીં. જ્યર પ્રમુખમાં કંત કર્મ અહીં આસે મિથ્યાત્વ જોર છતાં સમ્યક્ જ્ઞાને જન વચન લાવે ઇત્યર્થ.

પ્ર: ૨૪૨ જનકદેવી મુનિ કોને કહીએ.

ઊ:—પ્રથમ સંધયણવંત, નવ દશ પૂર્વધર હોય. લગ્નિધવંત નગ્ન છતાં પણ ખીજની દ્રષ્ટિએ ન આવે તીસરા પ્રહરે એકલ અહારી, વલી છ મહીના અહાર ન મલે તો પણ કીલામણા ન પામે. આંખમાં પરેલું ત્રણ અને પગમાં વાગેલો કાંટો પણ ન કાઢે. વાધાદિકના ભયથી પાછો ન હરે. રોગનું ઔષધ ન કરે. ડંડ (લાકડી) ન રાખે. ઊભા કાઊસગ કરે. ઇત્યાદિ ઊત્કૃષ્ટપણે વર્તતા જન કલ્પધારી મુનિનીને ધન્ય છે આવા મુનિની તુલના કરતા સામર્થ્ય રહીત એવા દીગંબર મુનિ નામધારી મહીયલ માલહે છે પણ તે ઉભય ભ્રષ્ટ થાય છે. એટલે નથી સ્થિવિર કલ્પી નથી જન કલ્પી જે માટે ગજવા ચરચર કેમ વહે કેમકે ગીતાર્થની આજ્ઞા બહાર છે માટે ઇ

પ્ર: ૨૪૩ તપ ગચ્છનાં ધુરથી ગુણ નિખ્યત પર નામ કેવી રીતે થયાં.

૧ નિઝંથ નામ—સુધર્મ સ્વામીથી આઠ પાટ લગે થયું.

૨ કોટીક નામ—સુસ્થિત સુપ્રતિબદ્ધ કોટીવાર સરિમંત્રણ પકર્યાથી નવથી ચૌદમી પાટ સુદ્ધિ રહ્યું.

૩ ચંદ્રગચ્છ નામ—ચંદ્રસૂરિ આદે ચાર શિષ્ય વજ્રસેનના પંદરમી પાટે થયા. ત્યાં ચોરાસી ગચ્છ થયા.

૪ વનવાસી નામ—સામંત ભદ્રસૂરિ સોલભિ પાટે થયા તે વનવાસી હતા તેથી પાંત્રીસ પાટ લગે ચાલ્યું.

૫ વડગચ્છ નામ—સર્વ દેવ સરિ છત્રીસમી પાટે થયા તેઓને વડ હેઠં સરિપદ આપ્યાથી તેજ નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

૬ તપા નામ—જગતચંદ્રસૂરિ ચૌમાલીસમી પાટે થયા જેણે આંખીલ વર્ધમાન આદે બહુ તપ કરી તપાખી ૩૬ ધારણ કર્યું. રાજસભામાં ચોરાસી વાદીયોને જીતી જય પામ્યા છે. એ પ્રકારે છ નામ ગુણ નિખ્યત તપગચ્છનાં જણવાં, પરંતુ કદાચરથી નામ ધારણ કર્યું નથી તેથી શુદ્ધ પરપરા કહીએ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૧૯)

શેષ શુદ્ધ પરંપરા ન કહેવાય. ઇહાં કદાચહી કુટીલમતી કહે છે જે નવા નવા ગચ્છ કાઢી નવા નવા મન ગમતા અંથની રચના કરી તે મતીશ્ચમ જાણવો. કેમકે પૂર્વોક્ત પુરુષોએ જેને અંથ પ્રકરણાદિની રચના કરી છે તે સર્વે સત્તાનું સારેજ રચી છે, નતુસ્વેચ્છાએ રચી. તેથી અવિરુદ્ધ છે. એ પ્રકારે પ્રસિદ્ધ ધુરં. ધર તપગચ્છની પ્રનાલીકા જાણવી. શેષ પરંપરા પઠાવલી અંથાંતરથી જાણવી.

ઇહાં મતાં તરલ્લેદથી પોતપોતાનાં વાડા બાંધી પરમ્પર વિરોધ ભાવ દીમ કરે છે તે અચુક્ત છે કેમકે આપણ સર્વે જૈન ભાષ્યો શ્રી વીરપ્રભુના ઉપાસક હોવાથી એક પીતાના પુત્ર છીએ, જેમ એક વૃક્ષની સાખાઓ જુદી જુદી હોય છે પણ તેનું મુલ એકજ છે, વસ્તુ ગતે એક સાધ્યદષ્ટિથી માધ્યસ્થ ભાવે વર્તવું એજ શ્રેય છે.

પ્ર:—૨૪૪ નવાઅંથ સ્તવનાદિ જોડવાનું શું પ્રયોજન છે કેમકે સિદ્ધાંતમાં શું નથી.

ઉ:—સિદ્ધાંતમાંથી ઉધરીને જે અંથ કર્યા છે તે શ્રુત સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવા નાવા સમાન છે.

શિષ્ય:—ભલે પૂર્વાચાર્યોએ જે જોડ કરી છે તેથી ખસ છે તે ભણો ગણો હવે પુનઃ પુનઃ માથાકુટ કરવી તે વ્યર્થ છે

ગુરુ:—પૂર્વે જે ઉત્તમ જનોએ ધર્મ કર્યો છે તો તમારે હવે કરવાની સી જરૂર છે નાના એમ નથી. પૂર્વ પંડિતોનું બહુ માન કરતો છો તેમના વચનને અનુસારે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે યોજના કરે તેને ધન્ય છે. ગુરુ કુલવાસી જેને આર્ગવું નિર્મલ જ્ઞાન હોય તે જોડ કરવા લાયક છે જેથી શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે અને સિદ્ધાંત ઊપર ધસી પ્રીતી જાગે છે. પંડિતોજ શવાદ ખલ પુરુષથી ખમાતો નથી તેથી નિષેધ કરે છે પણ સજ્જનને મુખ ભણી નવા અંથ જોડતાં થાકવું નહીં. જશકીરતીની વાંછાએ રહિત ઉપગાર બુદ્ધિએ રચના કરતાં પુન્ય વૃદ્ધિ પામે એનિ: સદેહ છે. એમ શાઠા ત્રણસોના સ્તવનમાં કહ્યું છે.

રાગ છંદ. વૃત્ત દ્વહા વીગેરે કવિતા જૈન મતના શાસ્ત્રાનુસારે જોડવી જેમ દ્વહાની પ્રથમ તેર માત્રા બીજા પદની અગીયાર દેરતેર દેર અગીયાર માત્રા હવે ભુજંગ પ્રયાત જેમ

તમાકુ તમાકુ તમાકુ તમાકુ, પીણસો દિશાના દિશાના દિશાના ।

જુઆકો જુઆકો જુઆકો જુઆકો, નચે લેદહી હૈં સયાના સયાના ॥

ઇહાં અક્ષર મેળ માત્રા મેળ ગણાદિ દુષણ ન આવે તેમ રચના કરવી. પરંતુ દેશી બંધ કવિતામાં તેનું પ્રમાણ નહીં ઝડપમક પ્રાસવાલી કવિતા શ્રુગાર રૂપ સોભે છે. પરંતુ પૂર્વે રચેલી રચના કરવી ઠીક નહીં. કહ્યું છે કે—

પૂરવ લીચીત લચે સર્વી લેદ, મસી કાગલને કાંઠો ।

માવ અપૂર્વ કહે તે પંડિત, વહુ વોલે તે વાંઠોરે ॥

(૨૨૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અર્થાત્ શાસ્ત્રનો રહસ્ય લેઈ અપૂર્વ ભાવની રચના કરવી.

પ્ર:—૨૪૫ પાંચ પ્રકારે સ્ત્રી પુરૂષ સાથે ભોગ નહીં કરતાં પણ ગર્ભ ધરે તે કેમ.

ઉ:—૧ વસ્ત્ર વર્ણત સ્ત્રી ખોટી રીતે આસન ઉપર બેઠી હોય તો યોનિ-આકર્ષણ શક્તિએ શુક્ર પુદ્ગલ પ્રવેશથી ગર્ભ રહે.

૨ વીર્ય પુદ્ગલ ખેડીત વસ્ત્ર યોનીમાં પ્રવેસ કરવાથી વા પહેરવા થકી,

૩ શુક્ર પુદ્ગલ પોતે યોનીમાં પ્રવેસ કરવાથી,

૪ શુક્ર પુદ્ગલ પરના પ્રવેસ કરવાથી.

૫ પાણીમાં સ્નાન કરવાથી એટલે પૂર્વના પહેલા શુક્ર પુદ્ગલના પ્રવેસથી એવા પાંચ પ્રકારે સ્ત્રી પુરૂષ સાથે ભોગ નહીં કરતાં પણ ગર્ભ ધારણ કરે એમ પંચ મઠાંણે ઠાણાંગે કહ્યું છે આ વિષય સ્ત્રી વર્ગને બહુ વિચારવાનો છે.

પ્ર:—૨૪૬ પાંચ પ્રકારે પુરૂષ સંભોગ છતાં પણ સ્ત્રી ગર્ભ ન ધરે તે કીમ.

ઉ:—૧ યૌવન અવસ્થા ન પામેલી પ્રાચે: બાર વરસ શુદ્ધિની.

૨ યૌવન વીત્યા પછે એટલે વરસ પંચાવન પછે રીતુ બંધ થવાથી.

૩ જન્મથી નીરખીજ જેવાં ઝણી હોય તે.

૪ રોગીષ્ઠ—રોગ પીડીત હોય તે.

૫ સોકાતુર દુઃખાતા મનવાલી.

એવં પુન:—પાંચ પ્રકાર કહે છે.

૧ નિરંતર રીતુ વહેતું હોય તે, ૨ રીતુ ન આવે તે. ૩ ગર્ભાસય છિદ્ર વિનાસ પામેલો છે તે. ૪ વાયુ પ્રમુખથી હણાઈ ગયું છે ગર્ભ શક્તિ જેની. ૫ ઘણા પુરૂષ સેવવાથી વા અત્યંત કામ સેવનથી ગુણકાવત, ગર્ભ ધારણ ન કરે, ઇતિ ઠાણાંગે.

પ્ર: ૨૪૭ છ પ્રકારના કૃતસીત વચન (દુષ્ટ વચન)—સાધુ સાધ્વીને બોલવાં ન કહે તે કીમ.

૧ જીકું વચન. ૨ હેંસના કરવી તે. ૩ ખીનસીત—ખતી મરમતું ઉઘાડતું તે. ૪ રૂપ વચન—કોર વચન જે હેંદુષ્ટ પાપીષ્ટ ઇત્યાદિ. ૫ ગૃહસ્થ વચન જે મા બાપ પુત્રાદિ વચને બોલવું તે. ૬ ગએલા કલેશ નીઝીરીણ કરવા બોલવું કહ્યો કરવો તે.

પ્ર:—૨૪૮ ચાર પ્રકારના પુરૂષ વિષે ચૈભાંગી કહો.

ઉ:—૧ સિદ્ધાંતના શુદ્ધ પદ્ધતિ છે પરંતુ ઉઘાર ક્રિયા પ્રમુખથી પ્રભાવક નથી.

૨ શુદ્ધ ક્રિયાથી શાસન નહીં પાવે છે પણ શુદ્ધ પદ્ધતિ નથી.

૩ શુદ્ધ પદ્ધતિ છે તેમજ ક્રિયાથી શાસન દીપાવે છે.

૪ ક્રિયા નથી તેમજ શુદ્ધ પદ્ધતિ પણ નથી એવં ચૈભાંગી વિચારવી.

પ્ર: ૨૪૯ પૃથ્વી ચલે છે (કંપે છે) તેનું શું કારણ છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૨૨)

હિ:—૧ રત્નપ્રભા પૃથ્વિને ઉપર વિશ્વસા બાદર પુદ્ગલ લાગવાથી દેશ-થકી પૃથ્વિ કંપે.

૨ વ્યંતર વિશેષ રીઢીવંત ઊંચોનીચો પૃથ્વિથી થાય તેથી પણ પૃથ્વિ હલાવે.

૩ નાગકુમારાદિનું પરસ્પર સંગ્રામ થવાથી પૃથ્વિ ચલે છે. ચપુત:

૧ રત્નપ્રભા પૃથ્વિ ધનવાત ક્ષોભ પામ્યાપ છે ધનોદઘી ક્ષોભ પામે તેથી આખી પૃથ્વિ હલાવે.

૨ કેાઘ મહોદી રીઢીવાળો દેવતા તથા પ્રકારના સાધુને પોતાની રીઢી કાંતી જશ બલ વીર્ય પ્રાક્રમ દેખાડતો થકો આખી પૃથ્વિ ચલાવે.

૩ વૈભાનીક અસરકુમારને પરસ્પર ભવ પ્રત્યે વૈર ભાવથી સંગ્રામ કરેથી બક્રી પૃથ્વિ હલાવે પાતાલવાસી દેવ આપસમાં લડાઇ કરે. ગુસ્સો કરી જમીનપર ભાત મારે તેથી પણ જમીન હલારો કોશ કંપે અને ગામોગામ તળે ઉપર થઇ બાય. કમનશીખવાલા દેશમાં એવો ઉત્પાત થાય છે. પરંતુ શેષનાગ માથુ હલાવે કહે છે તે અસત્ય છે.

પ્ર: ૨૫૦ દેવતા ત્રણ પ્રકારની વાંછા કરે છે તેમજ ત્રણ પ્રકારે પશ્ચાતાપ કરે છે તે કેવી રીતે.

હિ:—૧ મનુષ્ય ભવ, ૨, આર્ય ક્ષેત્ર, ૩ ઉત્તમ કુલમાં જન્મ. એવાં ત્રણની વાંછા કરે છે તેમજ અહો બલ છતાં, વીર્ય છતાં વિઘ્નજય છતાં ગુરવાદિકની સામગ્રી છતાં પૂર્વ ભવે હું શ્રુત ભણ્યો નહીં.

૨ અહો આ લોકના વિષયાદિ-પ્રતિબંધે કરી પરલોકને પુઠું દેધ વિષય ત્રશ્નાએ કરી ઘણા કાલ ચારિત્ર પર્યાય પાળ્યો નહીં.

૩ અહો મે રીદ્ધિ રસ સાતા ગારવે કરી ભોગની આશાંકાએ ગૃહપણે શુદ્ધ ચારિત્ર ફરસ્યું નહીં. એવં ત્રણ પ્રકારે દેવતાને પૂર્વનો પશ્ચાતાપ થાય છે.

પ્ર:—૨૫૧ મેઘવૃષ્ટિ અદ્ય થાય છે તથા બીલકુલ ન થવાનું કારણ શું છે?

હિ:—૧ જે દેશમાં અપકાય થોનિયા છવ તથા પુદ્ગલ ઉપજે નહીં તથા ચવે નહીં ક્ષેત્ર સ્વભાવથી બણ્ણુ.

૨ દેવાદિકનો અવિનય કરવાથી તે કોપે થકે બીજા દેશમાં વરસાત ખેંચી બાય છે.

૩ વરસાતા વરસાતને વાયુ વિનાશ કરે દેશાંતર લેધ બાય. તેમજ મહા-વૃષ્ટિનું કારણ ઉપરના પ્રતિપક્ષપણેથી સમજવું. અર્થાત્ ક્ષેત્ર સ્વભાવે ૧ દેવ પ્રભાવે, ૨, વાયુના બલથી અધિક વૃષ્ટિ થાય છે. ૩ ઇત્યર્થ ઇતિ ઠાંણું.

પ્ર:—૨૫૨ ચાર પ્રકારની ગહ્ણા કહી તે કેઈ.

હિ:—૧ સ્વદોષ કહેવાને ગુરૂને આશ્ર ધરા એહવો પરિણામ તે એક ગહ્ણા.

૨ વિશેષથી પાપની ગહ્ણા કરીશ એહવો વિકલ્પ કરે તે બીજી ગહ્ણા.

૩ જે પાપ લાગે તેહનું મિથ્યા દુસ્કૃત એહ વચનરૂપ ત્રીજી ગહ્ણા.

(૨૨૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૪ એણે પ્રકારે દોષની ગર્હણા કરે તે જિનેન્દ્ર દોષ શુદ્ધિ કહી એહવી ચિન્હ તના તે ચોથી ગર્હા ઠાંગાંગે કહી છે.

પ્ર:—૨૫૩ ચાર વિશ્રામ કહ્યા તે કીયા.

ઊ:—જેમ ભાર વહનાર માણસ એક ખભેથી બીજે ખાંધે ભાર ધરે તે એક વિશ્રામ કહીએ લઘુનીતિ વડીનીતિ કરતાં બીજે. દેવાલયમાં વાસો કરે તે ત્રીજે. પોતાના મુકામે આવી ભાર ઉતારે તે ચોથો વિશ્રામ. તેજ રીતે શ્રાવકને ચાર વિશ્રામ શ્રી ઠાંગાંગ સૂત્રમાં કહ્યા છે તે કહે છે.

૧ જે અવસરે બ્રહ્મ વ્રત, પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રણ ગુણવ્રત પચખાણ નોકારસી પ્રમુખનું અષ્ટમી ચતુર્દશી દીવસે ઉપવાસ આદરે તીહાં પણ શ્રાવકને એક વિશ્રામ કહ્યો.

૨ વડી જે અવસરે સામાયિકલે દશાવગાશિક કરે. ૩ડી રીતે પાલે તે અવસરે એક વિશ્રામ કહ્યો.

૩ વડી જે દીવસે અષ્ટમી ચતુર્દશી અમાવાસ પૂર્ણિમાસી દીને પરિપૂર્ણ અહોરાત્રિ પૌષધ કરે સમ્યગ્ પ્રકારે મન વચન કાયાથી પાળે તે અવસરે એક વિશ્રામ કહ્યા.

૪ વડી જે છેહલી મરણાંતિક સંલેખણા અનશન તપ જે ભાત પાણીનું પચખાણ કરી તે છેવ વ્રજની ડાલની પેરે કાલને અણવાંછતો થકો વર્તે છે તે અવસરે તે શ્રાવકને એક વિશ્રામ કહ્યા.

એ રીતે વિશ્રામનું સ્વરૂપ વિચારી આ જીવને કર્મરૂપી ભારથી હલવો કરવા ઉદ્યમ કરવો એજ જ્ઞાન ફલ જાણવું.

પ્ર:—૨૫૪ વિવેકી પુરૂષો કામ ભોગને વિષે કેવી રીતે વર્તે છે. અને તેથી તેઓને કેવી સંતતીનો લાભ થાય છે.

ઊ:—વિવેક વિલાસ ગ્રંથમાં કહ્યું છે જે સ્ત્રીને રીતુ દીન ૧૬ તક રહે છે. તેમાં પ્રથમના દીન ૩-૪ નિષેધ કર્યા છે. તે દીવસોમાં મૈથુન સેવતાં પુત્ર નિર્બલ અદ્યાયુ, આચારબ્રુષ્ટ, દલીદ્રી, વિઘાહીન નિર્ગુણી થાય છે. પછેથી પુષ્ટ વીર્યવંત પુરૂષ પ્રસન્ન ચિત્તથી કામ ક્રીડા કરે તો સંતતી સારી થાય છે. રીતુની એકી દીને પુત્રી થાય અને બેકીએ પુત્ર થાય. દીવસ ભોગનો પુત્ર નિર્બલ થાય છે. છઠી રાત્રી, અષ્ટમી રાત્રી, દશમી, બારમી, ચૌદમી, સોલમી રાત્રી-બાલો પુત્ર વિદ્વાન, વિનર્ઘ, સત્યવાદી, ધંદ્રીજય, ગુણવંત થાય, એ પૂર્વોક્ત તી-થીયો ભોગીને રૂડા પુત્રના લાભ ભણી થાય છે. તે રીતુના પ્રથમ દીવસથી સમજવું. એથી વિપરીત થયાથી ધનનો ધર્મનો નાશકારી થાય છે. ઇહાં પર્વ તાથી તો અવશ્ય વર્ણવી યુક્ત છે.

સ્ત્રીને ત્રીજા માસે પુરૂષ જાતીની વસ્તુનો ડાહલો થાય તો પુત્ર થાય. અને સ્ત્રી જાતીની વસ્તુનો ડાહલો થાય તો પુત્રી થાય,

ઈત્યાદિ ભવિષ્યકાલના ભાવનું ભાશન થવા વિવેક વિલાસમાં ધણી પ્રકારનો વાળ્યા કરી છે ત્યાંથી જોવી.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૨૩)

યદ્યપિ વિષયાભિલાષી જીવોની અનાદિના અભ્યાસથી ત્રણા છીપતી નથી. તથાપિ તીવ્રાનુબંધના લાયથી ભોગને વિષે તિવ્ર અનુરાગ નહી કરતાં તેજ અવસરે વિજય શેઠ. જંબુ સ્વામી, મેઘકુમાર, સુદર્શન શેઠ. સાળીભદ્ર, શુક્તીભદ્રજી આદેના ચરિત્રની ભાવના વાસીત થવાથી વિષયમંદ રસ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે ઇત્યર્થ.

પ્ર: ૨૫૫ ચાર સ્થાનકે મનુષ્ય લોકમાં અંધકાર થાય તે કેમ.

ઉ:—૧ અરિહંતનો વિરહ થાય ત્યારે ભાવથી અંધકાર થાય. છત્રભંગાદિ ઘણા ઉત્પાત ઉપજે માટે.

૨ અરિહંત ભાષિત ધર્મ વિચ્છેદ થાય તે વારે અંધકાર થાય. એકાંત દુઃખમાં કાલ છૂટે આરો પ્રવર્તે.

૩ ચૌદ પૂર્વ વિચ્છેદ જાતાં અંધકાર થાય આગમ હાનિ માટે.

૪ બાદર અગ્નિ વિચ્છેદ જાતાં દ્રવ્યથી અંધકાર થાય. દીપાદિકના અભાવ માટે. એવં અંધકાર.

પ્ર:—૨૫૬ ચાર પ્રકારે અજવાળું થાય તે કેવી રીતે ?

ઉ:—૧ અરિહંતનો જન્મ થતાં ઘણા દેવતા આવે તે માટે. અને સ્વભાવથી પણ અજવાળું થાય.

૨ અરિહંત દીક્ષા લે તે અવસરે અજવાળું થાય.

૩ અરિહંતને કેવલ જ્ઞાન ઉપજે તે માંહુમાથી અજવાળું થાય.

૪ અરિહંતના મોક્ષના મહિમાથી અજવાળું થાય. એમ ચાર પ્રકારે અજવાળું થાય છે શ્રી ઠાંણાંગે.

પ્ર: ૨૫૭ ચાર પ્રકારના મેઘ કયા ?

ઉ:—૧ પુષ્કર સંવર્તક પુષ્કર વર્તે એકવાર વરસે તો દશ હજાર વર્ષ લગે ધરતી સ્નેહવંત કરે.

૨ પ્રધુમ્ન એકવાર થાય તો એક હજાર વર્ષ લગે ધરતીપ્રતે સ્નેહવંત કરે.

૩ જમ્બૂ એકવાર વરસેથી દશ વર્ષ લગે ધરતી સ્નેહવંત કરે.

૪ જિમ્હુ નામા મેઘ ઘણીવાર વરસે તે વારે એક વર્ષ લગે ધરતી પ્રતે સ્નેહવંત કરે, ઇચ્છે પ્રકારે ચાર પ્રકારના પુરૂષ ભાવવા. જેમ એકવાર ઉપદેશ સાંભળી ઘણા કાલ લગે ધર્મની મીઠા ભેદાય ઇત્યર્થ.

પ્ર:—૨૫૮ ચાર પ્રકારના કુંભ સરખા ચાર પુરૂષ કયા ?

ઉ:—૧ મધુનો ઘડો, મધુનો ઢાંકણો—મન મેલ રહિત અને જીભ પણ મીઠા બોલી તે પુરૂષ જાણવો.

૨ મધુનો ઘડો, વિષનો ઢાંકણો—મન મેલ રહિત અને જીભ કડવા બોલી તે.

૩ વિષનો ઘડો, મધુનો ઢાંકણો—મન મલીન પાપ સહિત અને જીભ મીઠા બોલી તે.

૪ વિષનો ઘડો, વિષનો ઢાંકણો—મન મેલો અને જીભ પણ નિત્ય કડવા બોલી તે ઇત્યર્થ.

(૨૨૪)

શ્રીજૈનતત્વસંગ્રહ.

પ્ર:—૨૫૬ પાંચ પ્રકારના દંડ કીયા ?

ઉ:—૧ અર્થ દંડ, ૨ અનર્થ દંડ, ૩ હિંસા દંડ, ૪ અકસ્માત દંડ જે અન્યને હુણતાં બીજે હુણાય, ૫ દૃષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ તે મિત્રને અમિત્ર જાણી હુણે તે ઇત્યર્થ.

પ્ર: ૨૬૦ છ પ્રકારે લોક સ્થિતિ કહી તે કેમ ?

ઉ:—૧ આકાશે વાયુ રહ્યા છે ધનવાત, ૨ વાયુને આધારે ધનોદધી છે, ૩ ધનોદધીને આધારે પૃથ્વિ છે ૪ પૃથ્વિની આધારે ત્રસથાવર પ્રાણી છે, ૫ જીવને આધારે અજીવ છે, ૬ જીવકર્મ પ્રતિષ્ઠિત છે. એવં.

પ્ર: ૨૬૧ છ પ્રકારે અવધિ જ્ઞાન કહ્યા તે કેમ.

ઉ:—૧ અનુગામી ભવાંતરે સાથે આવે અથવા જીવ્યાં જાય ત્યાં સાથે આવે તે, ૨ અનાનુગામી જે ઊપન્યો તેહજ ક્ષેત્રે રહે, બીજે ન આવે, ૩ વધે-માન જે વધતો જાય, ૪ હીનમાન જે ઊપનાપ છે હીન થાતો જાય, ૫ પ્રતિ-પાતી તે આવીને જાય, ૬ અપ્રતિપાતી તે આવ્યા પછે જાય નહી. ઈ.

પ્ર:—૨૬૨ આચારના પલિમથૂ છ કહ્યા તે કીયા ?

ઉ:—૧ પાપાણાદિ નાંખે એહવી ચેષ્ટા કરે તે સંજમનો પલિમથૂ કુક-ર્ષતા કહીએ.

૨ મુખથી અવિભાસી બોલે તે સત્ય વચનનો પલિમથૂ જણવો.

૩ ચક્ષુ લોહુપી ધર્યાસમિતીનો પલિમથૂ છે.

૪ તિતણીક તે અલાભે ખેદ પામ્યો જેમ તેમ બોલે તે એવણા સમિ-તીનું પલિમથૂ.

૫ ઇચ્છા લોભીયો તે મુત્તિનું પલિમથૂ એટલે નિર્લોભીનું પલિમથૂ.

૬ સંજમ નિયાણનો કરણ હાર તે મોક્ષ માર્ગનું પલિમથૂ. ઇ.તિ ઠાણાંગે. સંવર જોગમાં ચિત્ત લગાધને ષટ પલિમથૂ મુનિ દુર કરે.

પ્ર:—૨૬૩ છ પ્રકારે પ્રમાદ પડિલેહણા કહી તે કેમ ?

ઉ:—૧ આરભટ-ઉતાવલા થઈ વસ્ત્ર પડિલેહેતે, ૨ સમર્દના માંહોમાંહે વસ્ત્ર લગાડે, ૩ મોસલી-તિરછો ગૂઢ વસ્ત્ર રાખે, ૪ પ્રજ્ઞેટની-વસ્ત્રને ઝાટકે, ૫ વ્યાક્ષિત-અન્યત્ર ઊંચો નીચો નાંખે, ૬ વેદિકા-ઢીંચણ ઊપર હાથ રાખે, એવં છ પ્રકાર ટાલી પડિલેહણા કરવી.

પ્ર:—૨૬૪ મૂળ સાત ગૈત્ર કહ્યા તે કીયા ?

ઉ:—૧ કાશ્યપ, ૨ ગૌતમ, ૩ વત્સ, ૪ કુત્સ, ૫ કૌશિક, ૬ મંડપ, ૭ વાસિષ્ઠ. ઇતિ.

પ્ર:—૨૬૫ સાત સ્વરનાં નામ તથા સ્થાન વીગેરેનું સ્વરૂપ ટુંકામાં કહો.

ઉ:—૧ સડજ સ્વરનો સ્થાન જીભનો અથ્ર ભાગ, તે મોર બોલે, માદલ બોલે, એવં જીવાજીવ ભેદ જણવો. જે મનુષ્યને સ્વભાવક સડજ સ્વર હોય તે ફાલતવાન હોય.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૨૫)

૨ રિપલનો સ્થાન હૃદય તે કુકડા બોલે, ગામુખી બોલે, સ્વાભાવિક રિપલ સ્વરવાળો હોદાવંત ખળનાવંત હોય.

૩ ગાંધાર સ્થાન, કંઠાગ્રતે હંસ બોલે. શંખ બોલે તે પુરૂષ ગાયન કલા કવિતા ધર્મ શાસ્ત્રમાં કુશળ હોય.

૪ મધ્યમનો સ્થાન, જીભનો મધ્ય, તે બોકડા બોલે ઝાલર બોલે તે હીં-મતવાંન હોય.

૫ પચ્ચમ સ્વર નાસિકાએ બોલાય તે કોયલ વસંત કાલે બોલે. દર્દરી બોલે. તે પદવીધર હોય.

૬ ધૈવત સ્વર, દાંત હોઠથી બોલાય, તે સારસ કોય બોલે. ઢાલ બોલે. તે દગલબાજ ખેલાડી હોય.

૭ નિષાદ સ્વર કપાળે બોલાય, તે હાથી બોલે. મહા ભેરી સમ્રમ સ્વરે બોલે તે ટંટાખોર પાપી હોય.

એવં સાત સ્વરના ત્રણ ગ્રામ જે ઠામ. મુર્છના જે સ્વરનો નિષખવવો એકવીસ પ્રકારે છે એગણપચાસ તાન છે. ઇત્યાદિ સ્વર મંડલ વાખ્યા ઠાંણે સ્પષ્ટ દર્શાવી છે. તે જોવાથી સતાર સરોદો વિજ્ઞાદિકતું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય છે.

સા-રિ-ગ-મ-પ-ધ-નિ-એ સાત સ્વરનાં બીજ છે. ૧ ભેરવ, ૨ માલકોશ, ૩ દીપક, ૪ હિંડોલ, ૫, મલહાર, ૬ શ્રીરાગ એવં છ રાગ છત્રીસ રાગણી અડતાલીસ પુત્ર મલો કુલ પરિવાર ૯૦ છે. પૂર્વે તો અસલી ભેરવ રાગ ગા-વાથી વગર બળધે ઘાણી ફરે, માલકોશથી પથ્થર પાણી થાય, દીપક રાગથી દીવો થાય, હિંડોલથી જીલણો ચાલ્યો જાય, મલહારથી વરસાદ થાય. શ્રીરાગથી ધરમાં લક્ષ્મી વૃદ્ધિ પામે એવી શક્તિ હતી. હાલમાં તેવા ગાયનકારનો યથાર્થ ઉપયોગ નહીં હોવાથી તે ભાવ નથી ઈ

પ્ર:—૨૬૬ શ્રીમત મહાવીરના તીર્થને વિષે સાત પ્રવચનના નિનહુવ થયા તે કયા.

ઊ:—૧ બહુર જમાલીનો મત, ૨ જીવનો છેલો પ્રદેશ હીજ જીવ છે, એ તિષ્ઠ ગુમેનો મત છે. ૩ અવ્યક્ત સર્વ વસ્તુ છે એ આપાદીચાર્યનો મત છે, ૪ ક્ષણક્ષયી ભાવનો પ્રરૂપક આસમિત્રનો મત છે, ૫ એક સમયમાં બે ક્રિયા વેદિયે છે તે ગંગનો મત છે. ૬ ત્રણસિક મત જે જીવ, અજીવનો જીવ, એવં ત્રણ રાસીનો મત સડલુક, ૭ જીવ કર્મ સ્પર્શને વેદ છે, જીવને કર્મ સાપની કાંચલીની પેરે કર્મનો બંધ નથી એ ગોષ્ઠા માહિલનો મત છે, એ સાત નિનહુવ મતના ધર્માચાર્ય શ્રી ઠાંણાંગ સૂત્રથી જાણવા.

પ્ર:—૨૬૭ નવ સ્થાનકે જીવને રોગ ઊપજે તે કેમ?

ઊ:—૧ ધણો આહાર કર્યાથી, ૨ અહિત ઇંદ્રીને પ્રતિકુળ ભોજનથી અજી-

(૨૨૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

શ્રીમાં ખાય, ૩ ઘણું ઉંઘવાથી, ૪ ઘણું રાત્રી જગવાથી, ૫ વડીનીત રોકવાથી, ૬ લઘુનીત રોકવાથી, ૭ માર્ગે ઘણું ચાલતાં, ૮ પ્રતિકુલ ભોજન કરવાથી ન સદે તે ખાય જીલ સ્વાદે, ૯ ઇંદ્રીના અર્થ વિષય વિપાકથી કામ વિકારથી ઇતિ ઠાણાંગ.

પ્ર:—૨૬૮ શ્રીમન્ મહાવીર સ્વામીના તીર્થને વિષે નવ જીવોએ તીર્થંકર નામ કર્મ ગોત્ર કર્મ નિપજાવ્યા તે કોણ કોણ.

ઉ:—૧ શ્રેણિકરાજ, સુપાર્થ મહાવીરનો કાકો, ૩ ઊદાઘ, ૪ કુણિકનો પુત્ર પૌલ્લિલ અણગાર, ૫ દ્રઢાય, ૬ શંખ, ૭ શતક, ૮ સુલસા શ્રાવિકા, ૯ રેવતી, એ નવ જાણવા.

પ્ર:—૨૬૯ દશ પ્રકારનાં સુખ કયાં તે કીયાં ?

ઉ:—૧ નીરોગપણ, ૨ મોટું આયુ, ૩ ધનાઢ્યપણ, ૪ સંતોષ, ૫ અસ્તિ સુખ જે વારે જોઇએ તે વારે સુખકારી ભોગ મસે તે. ૬ કામી જે શબ્દરૂપે સુખ કારણ ત્વાત સુખ, ૭ ભોગ ગંધ રસ સ્પર્શ ૮ શુભો અનિર્દિતો ભોગો વિષયો, ગતિચેતિસ સુખ મેવ, ૯ નિષ્કમતે દીક્ષા સર્વ સુખનું કારણ, ૧૦ અનાયાધ તે મોક્ષ સુખ, ઇતિ સ્થાનાંગ.

પ્ર:—૨૭૦ દશ પ્રકારનાં વૃક્ષ સુખમ સુખમ સમયને વિષે ઊપભોગપણે આવે છે તે કીયાં ?

ઉ:—૧ માતંગ, મદિરાદિ આપે, ૨ ભૃગ, ૯ જન આપે, ૩ ત્રુટિતાંગ વાછત્ર આપે, ૪ દીપાંગ, દીવો, ૫ જ્યોતિ, ૬ ચિત્રાંગ, માલ્ય આપે, ૭ ચિત્ર રસ ભલા રસ આપે, ૮ મહ્યાંગ, આભરણાદિ આપે, ૯ શૃંગને આકારે હોય, ૧૦ અનિઆણુ, વસ્ત્ર દાતા એવં દશ કલ્પ વૃક્ષ જાણવાં.

પ્ર:—૨૭૧ શ્રાવક કેવી રીતે જાપ તથા ધ્યાન કરે.

ઉ:—શ્રાવક નિંદ્રા થોડી કરે. પાછળની ચાર ઘડી રાત્રિએ ઊઠીને મનમાં નમસ્કાર મંત્ર સંભારી તત્વનો જાણ હોય તે નાસિકા સ્વર વિચાર કરે. ઊઠીને મંદ સ્વરે શબ્દોચાર પૂર્વે ઊત્તર તરફ રહીને નમસ્કાર ભણે. આઠ પાંખ-ડીના કમલમાં નવ પદ સ્થાપન કરી ધ્યાન ધરે તે ઊત્કૃષ્ટ જાપ છે, સંજ્યા વિના ગણે તે અધમ જાપ છે, નોકરવાલી આદે સંજ્યાથી ગણે તે મધ્યમ જાપ છે. તે નોકરવાલી સુખડની, રૂદ્રાક્ષ સૂત્ર વિગેરેની, અંગુઠા ઉપર તર્જની આંગ-લાએ ગણે, ભૂમિએ, વસ્ત્રે, શરીરે અડકાવે નહી. મેરૂ ઓલંધે નહી. દૃઢ્ય સામી રાખી ગણે, જે નખ લગાવે, મેરૂ ઓલંધે, વિખર ચિત્તથી જાપ કરે તો થોડું ફળ મહે, મૌન જાપ ઠીક છે. થાકે તો ધ્યાન કરે. વળી થાકે તો સ્તોત્ર ભણે. અરિહંત, સિદ્ધ આચરિય ઉવચ્છવાય, સાધુ એ ૧૬ અક્ષરની વિધાનો જાપ ખસો વાર કરે તો ચોથ ફલ થાય. અરિહંત, સિદ્ધ, એ છ અક્ષરનો જાપ ત્રણસો વાર કરે તો એક ઊપવાસનું ફળ મહે. એ વ્યવહારથી જાણવું. સર્વ કલ્યાણકારી

શ્રી જૈનતાવસાંઘ.

(૨૨૭)

જાપ, અ, સિ, આ, ડ, સા છે. એ પાંચ બીજ છે, એનો ઊંકાર થાય છે, નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ મોક્ષ મુખ માટે જાપવો. ઐનમઃ સિદ્ધેભ્યઃ ઇહ લોક મુખ ફૂલ આપે. નમઃ સ્કાર મંત્રનો જાપ એ લોક મુખદાયક છે, એકાગ્ર ચિત્તે ગણતાં અષ્ટભય દૂર જાય છે, સુતાં, ઊઠતાં, બેસતાં, ચાલતાં, હરેક કામમાં હરેક સ્થળે નોકારમંત્રનું સ્મરણ કરવું. એજ મંગળકારી છે, સજ્યામાં બેઠા પણ મનમાં અત્યંત બહુ માન પૂર્વક પાંચ પરમેષ્ઠિ જાપ કરે, નોકરવાલી, વા વચન ઊચ્ચાર તો સજા જાડી ભૂમિ પુણ જાપ કરે. તે ત્રણ પ્રકારે કહે છે.

૧ માનસજાપ—મનની વિચારણા સ્વસં વેદ્ય હોય ॥૨॥ ઊપાંસુજાપ—જે બીજે સાંભળે નહીં પરંતુ અંતર જલ્દય રૂપ હોય ॥૩॥ ભાષ્યજાપ—બીજે સાંભળે તે એ ત્રણ જાપ અનુક્રમથી ઊત્તમ, મધ્યમ, અધમ જાણવા, શાંતિને માટે માન સજાપ કરવો પુષ્ટીને માટે ઊપાંસુ જાપ કરવો આકર્ષણને અર્થે ભાષ્ય જાપ કરવો, નોકારના એક અક્ષરથી વા. એક પદથી પણ જાપ થાય છે. વિધિ કહે છે. અનાભી કમલમાં સ્થિત ધ્યાવે સિવણું મસ્તક કમલમાં સ્થિત ધ્યાવે, આ, મુખ કમલમાં સ્થિત ધ્યાવે, જ રદ્ય કમલ સ્થિત ધ્યાવે સા કાર કંઠ પીંજરમાં સ્થિત ધ્યાવે એ પાંચનો ઐ કાર બન્યો છે. અરિહંતની આદિમાંથી અ લેવો અશરીરી સિદ્ધની આદિમાંથી પણ અ લેવો, આચાર્યની આદિમાંથી આ લેવો, ઊપાધ્યાયની આદિમાંથી જ લેવો, મુનિપદની આદિમાંથી મ લેવો, તેડવારે અ,અ,આ,ક,મ, એવો ઉચ્ચાર થાય છે, ત્રણ અ કારનું રૂપ આ થાય છે, અને આ કાર જ કાર મલ્યાથી જ કાર થાય છે, પછે મ કારનો બીંદુ રૂપ થવાથી ઐ કાર સિદ્ધ થાય છે, એ પાંચ પરમેષ્ઠિને ઐ કાર કહીએ એ પાંચના ૧૦૮ ગુણ હોવાથી તેની જાપ માલા ગણવાની પ્રવૃત્તિ પ્રાસદ્ય થઇ યસ્માત્—

કારણ વિંદુ સંયુક્તં । નિત્યં ધ્યાયંતિ યોગીનઃ ।

કામદંમો ક્ષદંચૈવ ઐ કારાય નમો નમઃ

હવે વિશ્વ લોકો ઐ કારને ઇશ્વર કહે છે, જેમ કે આ કાર રજો ગુણ રૂપ વિશ્વ, ડ કાર સત્ય ગુણ રૂપ બ્રહ્મા મ કાર તમો ગુણ રૂપ સંકર એ ત્રણ અક્ષરોથી ઐ કાર બન્યો કહે છે. હવે શ્રી રૂપ વિજયણ પૂજામાં લાવેલા તે, ચાર પ્રકારનું ધ્યાન કહે છે ॥૧॥ નિર્મલ સરદ પુન્યમશશી સમનિજ આત્મ ધ્યાન રદ્ય કમલ મધ્ય સ્થાપી ધ્યાવું તે પિંડસ્થ ધ્યાન કહીએ ॥૨॥ અરિહંતના પદ અક્ષરનો જાપ રદ્યમાં સ્થાપી ધ્યાય તે પદસ્થ ધ્યાન કહીએ ॥૩॥ સમો સરણે સ્થિત ભાવજનને રદ્ય કમલમાં સ્થાપી ધ્યાય તે રૂપસ્થ ધ્યાન કહીએ ॥૪॥ સિદ્ધ ભગવાનનું ધ્યાન રદ્યમાં ધરવું તે રૂપાતિત ધ્યાન કહીએ. માટે સર્વ વિકલ્પ તણ યોગની થિરતાએ આત્મા લયલીન થઇ ધ્યાનાવલબ્ધ થવું એ પરમપદનું પુષ્ટ સાધન છે એનિઃસદેહ છે.

(૨૨૮)

શ્રીજૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

“ હવે નમસ્કાર મંત્રનું મહાત્મ્ય કહે છે. ”

નવકારં ફક્ અરકર, પાવં ફેડ સત્ત અચરાણં ।

પન્ના સંચંપણં , સાગરપણ સયમગેણં ॥ ૧ ॥

જૌ ગુણ ફલસ્વમેગં, પૂર્ણ ફિવિદ્વિજિજિનનમુકારો ।

તિત્થયર નામગોઅં, સોવંચ્છન્નત્થિ સંદેહો ॥ ૨ ॥

અદ્વેવય અદ્વસયા, અદ્વસહસ અદ્વ કોઢીઓ ।

જો ગુણફાત્તિ જુતો, સો પાવડ સાસયંઠાણં ॥ ૩ ॥

ધૃતિ સુગમાર્થ એમ ગુરુદત આમનાય આ સ્થાન વિશેષે કરી જે છવ ભાવ સહીત વિધિએ યુક્ત નોકાર મંત્રનો જાપ કરે તે ધણ લોક પરલોકે સમસ્ત વાંછીત ફલની સિદ્ધિ પામે. ત્રીજા ભવે મોક્ષ જાય, આદે પૂર્વનું સાર પણ એજ છે.

પુનઃ જંછ માસીચરસીય, તવેણ તિવ્વેણ જીઝુણપાવં ।

નમુકાર અણુપૂઠિવ, ગુણેણતયંસ્વણ દ્વેણં । ૧ ॥

ભાવાર્થ:—છ માસી વરસી તપવડે કરીને જે પાપનો નાશ થાય છે તે નવકારની અનુપૂર્વિ (ટીપ) ગણતાં અર્ધ ક્ષણ માત્રમાં નાશ થાય છે; ધણ પાંચ પદની ટીપ ગણતાં છ માસી તપ ફલ, અને નવ પદની ટીપ ગણતાં વરસી તપનું ફલ કહે છે જન્માંતર અવસરે અવશ્ય એ નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરવું; જેથી ભવાંતરે કંબલ સંબલવત્ દેવગતી પામે.

હવે ચાર પ્રકારના ધ્યાનનું સ્વરૂપ કહેવા પ્રથમ આર્તધ્યાનના ચાર પાયા કહે છે.

૧ ઇષ્ટ વિશેષ, ૨ અનિષ્ટ સંયોગ, ૩ રોગાર્ત, ૪ અગ્ર સોચાર્ત ધ્યાન; ક્રમ વ્યાપાર રહિત પણ ફલ આપે.

આદિની ત્રણ લેસ્થા હોય, રૂદન વિલાપનું ધ્યાન પણ એમાં છે. નંદન મણીયાર, દુદુરવત્ ત્રીજાંય ગતી પામે.

૨ છેદન, દહન, ભંજન, મરણ, બંધન, પ્રહાર, અનુકંપા રહિત હિંસા ૧ જીકું, ૨ ચોરી, ૩ પરિગ્રહ રક્ષણ, ૪ આદે જે વિચારણાનું ધ્યાન તે રોદ્ર ધ્યાન કહીએ. એજ હિંસાનંદ આદે ચાર પાયા પણ જણવા.

આદિની ત્રણ લેસ્થા હોય છે. નિર્દયપણે પાપ કરી હુર્ષ ધરે. એ ધ્યાનથી તંદુલ મત્છવત્ નરકે જાય છે.

૩ સત્ત અર્થ મહાવ્રતનો બંધ મોક્ષ આચાર ગતી આ ગતી પ્રાણીની દયા વ્યવહાર ક્રિયારૂપ સાધન રતનત્રય સાધન પરિણામ, જીન વચનની સદહણા તે ધર્મ ધ્યાન દેવગતી ફલ આપે. શીલ સંજમમાં રક્ત હોય, ચેતન તન્મયપણાનો ઊપયોગ, મૈત્રાદિ ચાર ભાવના વળી એકત્વ ભાવના ધરે તે શ્રાવકને પ્રભાતના ઊદયવત્ પ્રકાશવંત હોય. તેના અધિકારી

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૨૯)

તો મુનિરાજ છે. એતાવતા ધર્મ જે ક્ષમાદિક દશ પ્રકારનો તે થકી ન પડેલું તે ધર્મ ધ્યાન કહીએ. તેના ચાર પાયા કહે છે.

૧ આજ્ઞા વિચય—સર્વજ્ઞ પુરૂષોની આજ્ઞાનું ચિંતન કરવું તે કેમકે જેમને અસત્ય બોલવાનું કારણ નથી.

૨ અપાય વિચય—રાગ દ્વેષ કપાય ઈંદ્રિયોને વશ પડેલા પ્રાણીયોનું સંસારીક કષ્ટ ચિંતન કરવું તે.

૩ વિપાક વિચય—જ્ઞાના વર્ણાદિક કર્મના શુભાશુભ વિપાકનું ચિંતન કરવું તે.

૪ સંસ્થાન વિચય—પૃથ્વિનું વલય, દ્વિપ સમુદ્રાદિક વસ્તુનું સંસ્થાન (આકૃતિ) નું વિચારવું તે.

એ ધ્યાન ચોથાથી આઠમા ગુણ ઠાણા સુદ્ધી હોય.

૪ શુક્લ ધ્યાન, આઠમાથી ચડતુ-શુક્લ એટલે નિર્મલ શુદ્ધ આલંબન તથા નિરાલંબન સ્વરૂપ તન્મયપણે ધારે. ખંતી પ્રમુખ ચાર આલંબનરૂપ ભૂમિકા છે જેની તેથી ઊંચે ચઢે છે. સિદ્ધ સાધકનો એક સ્વભાવ હોય. મોક્ષ ફલદાઇ છે. તેના ચાર પાયા કહે છે.

૧ પ્રથક્ત્વ વિતર્ક સવિચાર, ૨ એક્ત્વ વિતર્ક અવિચાર, ૩ સુક્ષ્મ ક્રિયા અનિવૃત્તિ, ૪ સમુચ્છીન ક્રિયા અપ્રતીપાતી ઇતિ ઠાણાંગે. પ્રથમના બે પાદધ્યાય રહ્યા પછે કેવલ થાય છે, શેષ બે પાપાધ્યાયા પછે મોક્ષ જાય છે. વજ્ર રીખ-ભ નારાય સંઘયણ, પૂર્વધર આધ્યાનના અધિકારી જાણવા. વિશેષ ચાર ભેદની વાખ્યા યોગ શાસ્ત્રના દશમા પ્રકાશથી જાણવી સુક્ષ્મ બુદ્ધિ ગમ્ય છે, માટે ગુરૂગમ લેવો. બીજી રીતે ચાર પાયા પણ લખે છે (૧) પ્રથક્ત્વ વિતર્ક સપ્ર વિચાર (૨) એક્ત્વ વિતર્ક અપ્ર વિચાર (૩) સુક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતી (૪) ઉચ્છંન ક્રિયા નિવૃત્તિ પહેલા પાયામાં ભેદ જ્ઞાન થાય છે. બીજા પાયામાં અભેદ જ્ઞાન થાય છે. ત્રીજામાં બાહ્ય યોગ રૂંધાય છે. ચોથામાં સુક્ષ્મ યોગ રૂંધાય છે. એવી રીતે વર્તના થાય છે. એવો પુરૂષો શ્રેણી એટલે કર્મ ક્ષપક કરવાની પંક્તિ એક પછે બીજી પ્રકૃતિ ખપાવી અનુક્રમે કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ પામે છે છતાં આલંબન તે સમોસરણે સ્થિત અરિહંત તથા તેમની પડિમાનું ધ્યાન તે અને નિરાલંબન ધ્યાન તે આત્મ ગુણમાં નિશ્ચલતા પર-વસ્તુના વિકલ્પ પણાએ રહિત એવા ધ્યાની જનોને ધન્ય છે.

પ્ર:—૨૭૨ ધ્યાનના પુરૂષોના આસનનું સ્વરૂપ તથા ધ્યાનનાં સ્થાન તથા ત્રણ પ્રકારે કાયોત્સર્ગ તથા પ્રાણાયમનું સ્વરૂપ કહેા.

ઉ:—પર્યંકાસન, વીરાસન, વજ્રાસન, અખજસન, ભદ્રાસન, દંડાસન, ઉત્ક-ટીકાસન, ગોદાહીકાસન, કાયોત્સર્ગ, અન્ધાસન, ગજાસન, હંસાસન, કોચાસન. વિગેરે ઘણી જાતનાં આસન થાય છે, આસન જયથી મન સ્થિર થાય છે.

(૨૩૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

માટે ધ્યાનનું સાધન ભૂત આસન છે. અર્થાત્ મુખે કરી આસનવાસી બેઠેલો બંને હોઠ બેઠીને નાસીકાના અગ્રભાગે દ્રષ્ટિ સ્થાપીને હેઠલ ઊપર દાંતને અણકુરસો પ્રમુખ મુખવાસી પૂર્વ ઊત્તર, વા જન સનમુખ ઊભો રહીને પ્રમાદ રહીત શરીર સામર્થ્યવાન ધ્યાન પ્રવૃત્ત થાય છે. ઇહાં જન કલ્પીનું આસન જે ઊભા ઊભા કાયોત્સર્ગ કરે. અને સ્થિર કલ્પી તે ઊભાં, બેઠાં, મુતાં ત્રણ પ્રકારે કાયોત્સર્ગ કરે, તે અનુક્રમે ઊત્તમ, મધ્યમ, જગન્ય ભેદે બહુવો ઇતિ યોગ શાસ્ત્ર ચતુર્થ પ્રકાશે.

૧ નાભી, ૨ હૃદય, ૩ નાસીકાનો અગ્ર ભાગ, ૪ કપાલ, ૫ બ્રુહદી, ૬ તાલવું, ૭ આંખ, ૮ મુખ, ૯ કાન, ૧૦ મસ્તક. એ દશ ધ્યાનની ધારણાનાં સ્થાન યોગશાસ્ત્ર પદ્ય પ્રકાશમાં કહ્યાં છે. ઇહાં પાંચમા પ્રકાશને વિષે પ્રાણાયામ અંગ વિષે સમજવાનું જે શ્વાસોશ્વાસની ગતીને જે રોકવું તે પ્રાણાયામ કહીએ. જે મુખ અને નાસીકાના પવનને રોકવાથી મન જીતી શકાય છે માટે. ધ્યાની પુરૂષો આવી રીતે કહે છે.

તેના ત્રણ ભેદ છે ॥૧॥ પૂરક-દશમે દ્વારે શ્વાસ પુરવો ચઢાવવો તે. ॥૨॥ કુંભક-ત્યાં સ્થિર કરવો તે. ॥૩॥ રેચક-અટલે ધીમે ધીમે તે શ્વાસને પાછો ઉતારવો તે. નિર્વિદન પવિત્રપણે એ ધ્યાન થાય છે.

વિશેષ વાખ્યા ત્યાંથી બેવી.

અર્થાત્ બાહેરના વાયુનું આકર્ષણ કરી ઉદરમાં ભરવું તે પૂરક. અને ઉદરમાંથી ચતનાએ વાયુને બાહેર કાઢવો તે રેચક તથા તે વાયુને નાભી પદ્મમાં સ્થિર કરી રોકવો તે કુંભક પ્રાણાયામ કહીએ ઇતિ.

પ્ર:—૨૬૩ નિયમ ધારવાનું સ્વરૂપ. અને તેથી થતા ગુણનું વર્ણન ટુંકામાં સમજાવો.

ઉ:—૧ સચિત્ત ૨ દગ્ધ ૩ વિગદ્ધ ૪ વાણ ૫ તંબોલ ૬ વત્થ ૭ કુસુમેસુ ૮ વાહણ ૯ સયણ ૧૦ વિલેવણ, ૧૧ વંમ ૧૨ દિશિ ૧૩ ન્હાણ ૧૪ મતેસુ ॥૧॥ અર્થ:—સચિત્ત—માઠી પાણી અગ્નિ વનસ્પતિ ખીજ આદેનું વજન માન દગ્ધ—મુખમાં સ્વાદ અરથે નાંખે તે વસ્તુની ગણતી વિગદ્ધ—ધી, ગાળ, દહી દુધ તેલ કડે વીગદ્ધ. વાણ—પગરખાં મોજડી પાવડી મોજનું નિયમ. તંબોલ—પાન સોપારી આદે મુખવાસ. વત્થ—પોતાને વાપરવાનાં વસ્ત્રની ગણતરી માન. કુસુમેસુ—ફુલ, અત્તર, છેકણી આદે મુખવાનું માન. વાહણ—ગાડી, ઘોડા, નાવ આદે બેસવાનું સયણ—મુવાના ખાટલા, પાટ પથરણાં પાટલા આદે. વિલેવણ—તૈલાદિ શરીરે ચોળવાનું વજન માન. વંમ—નારી ભોગનો નિયમ. દિશિ—દશ દિશાએ જવાનું પ્રમાણ ન્હાણ—સર્વાંગે સ્નાનનું પ્રમાણ. મતેસુ—ભાત પાણીનું વજન, એ ચૌદ નિયમ નિરંતર શ્રાવક ધારે. તથા પૃથ્વીકાય જે માટી મીઠું આદે વાપરવાનું પાણી તે કુવા તળાવ નદી વાવ્ય વહેરે સમુદ્રાદિકના પાણીના તોલનું માન. અગ્નિ આરભ ચુલા ક્યારી, સઘડી આદેનું નિયમ. વાગી જે પંખા હીંગલા પડવાનું

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩૧)

પ્રમાણ. વનસ્પતિ જે લીલાં ફલ ફુલ શાક, છાલ કાષ્ટ પત્ર મૂલ ખીજ આદેતું ગણીત તથા વજન માનતું પ્રમાણ ત્રસકાય તે બેરેંદ્રિયાદિક જીવ વિના અપરાધે સંકલ્પી હજીવા બુધિ મારૂ નહી. અસી જે ધાર અણી ધખાકો ઘંટી આદે જીવ વધનાં શસ્ત્રનો નિધમ, મસી તે ખડીયા કલમો રગવાનું પાણી પ્રમુખનો નિયમ કૃષિ તે ખેતી ટાંકાં જીર્ણો. કુવા તળાવ વિગેરે પૃથ્વી ખોદવાનું પ્રમાણ કરવું જેથી વિસ્તાર પામેલા અવિરતિપણાનો અટકાવ થાય છે, જેમ મંત્ર બળે વિજીતું ઝેર ડંકમાં આવે છે. ઇલાં દેસાવ ગાસીક દશમુ વ્રત જેમાં થોડું મોકળુ અને ઘણું નિષેધ. સમજવાનું એ છે જે હમેશાં શ્રાવકને એક દીશી ખપ જેટલી મોકળી મુકી બાકીની દીશાએ હજારો ગાંઠો જયા આવવાનો નિષેધ કરવો જેથી લાખો મણનો બોળે ઊતરી તોલા ભારમાં આવી પડે છે. નિયમ ધારે તેને સાતમું વ્રત ભોગોપભોગ અને દશમું દેસાવગાસીક બનેતું પચખાણ ભેચુ લેવાય છે. તે કચ્છ કોટી વિચારી જેમ પળે તેમ કરવું. ઇલાં દિશિ પ્રમાણ કરવાથી ઊપરાંત જીવ હીંસા, જીકું, ચોરી મૈથુન પરિગ્રહ વ્યાપારાદિક પાપનો નિષેધ થયાથી કેવો મહોટો લાભ થાય છે. એટલુંજ નહી પણ.

વારે વ્રતના નિયમોર સંસ્થે પણ હમાં થાય, મંત્ર વળે જેમ વિછીનું હે ।

સેર તેડંકે જાય હો જિનજી. મ.

ગંડસી ધરસી દીપસી વેઠસી આદે એમાં આવે છે તે મુહુર્ત, દીન રાત પક્ષ માસાદિક શુદ્ધિ થાય છે. તે દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ ભાવે સમજવું, આ વ્રત ઘણું પુષ્ટિકારક છે. ઇતિ.

પ્ર:—૨૭૪ પૂર્વે બાર કુલની ગોચરી મુનિ કરતા તે બાર કુલ કીયાં ?

ઊ:—૧ ઊગ્રકુલ, ૨ ભોગકુલ, ૩ રાજકુલ, ૪ ક્ષત્રિકુલ, ૫ ઇક્ષ્વાકુલ, ૬ હરિયંશ કુલ, ૭ ગોષ્ઠ કુલ, ૮ ગંડક કુલ તે ગામમાં ઊદ્ધોષણ કરે તે, ૯ વા. ધિકકુલ તે સુતાર, ૧૦ ગામ રક્ષક કુલ, ૧૧ વણિક કુલ, ૧૨ તંતુવાય તે સાળવી ઇતિ આચારાંગે. એ બાર કુલની ગોચરી આગલ મુનિરાજ લેતા. પરંતુ આધુનિક કાલમાં ગુરૂ પરંપરાએ આચાર્યની મર્યાદા મુજબ ગોચરી કરવી.

ચક્રવર્તિરાજ નીચરાજ દંડ પાસીક દુગંધિત કુલ (મોચી) વીગેરે નીંદનીક દાસ પ્રમુખ કુલની ગોચરી પૂર્વે લેતા નહી, અને હવણાં પણ લેવી નહી ઇ.

પ્ર:—૨૭૫ શરીર સંબંધી સપ્ત ધાતુ કેઇ ?

ઊ:—૧ રસ તે ખાંધાના પદાર્થનો સાર, ૨ રક્ત, ૩ માંસ, ૪ ચરબી, ૫ હાડ, ૬ મીઠા, ૭ વીર્ય. એ સપ્ત ધાતુથી શરીર બંધાય છે. લોહી, મેલ, પીયા, અદ્ધમા, કફ. વિષ્ટાદિ સર્વે તેનો મળ બાણવો, સોના રૂપાદિ સપ્ત ધાતુ બીજી અણવી ઇતિ.

પ્ર:—૨૭૬ સ્વપ્ન ૧૫૫ શુભાશુભ ફલનું શી રીતે સમજવું.

ઊ:—૧૫ પ્રકારનાં સ્વપ્ન કહે છે. ૧ અતુલવી વસ્તુનું, ૨ સાંભળી વાતનું,

(૨૩૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૩ દીકલું, ૪ રોગથી, ૫ ચિંતીત વસ્તુનું, ૬ સહજ સ્વભાવથી, ૭ દેવતાના ઉપદેશથી, ૮ પુન્ય પ્રભાવથી, ૯ પાપ પ્રભાવથી તે મધ્યે પ્રથમનાં છ સ્વપ્ન નિષ્ફર છે, શેષ ત્રણ ફલદાર્ઢ છે. દેવ ગુરૂ ગૌતમજી શત્રુજયદિ તીર્થનું નામ લેઈ સુવે તો માકું સ્વપ્ન ન આવે. પ્રભુનું ધ્યાન સ્તુતિ કરેથી ખોટું સ્વપ્ન વિલય થાય છે. રૂડ સ્વપ્ન આઘ્યાથી સુષુ નહી, ખોટું સ્વપ્ન આઘ્યાથી સુષુ દીક છે. સુર્યોદયનું સ્વપ્ન તત્કાળ ફલે છે. દેવ પૂજક, તપસ્વી, ધર્મ, જીતેન્દ્રિય, શાંત ગુણોને માકું સ્વપ્ન આવે તે પણ ફલભણી થાય છે. ઇત્યાદિ. ૭૨ પ્રકારનાં સ્વપ્ન છે તેમાં ૩૦ મહા ફલદાર્ઢ છે, અને ૪૨ સામાન્ય ફલદાર્ઢ છે. ઇત્યાદિ કલ્પસૂત્રની વાખ્યાથી જાણવું. દાવસનું સ્વપ્ન જીકું છે ફલ ન મલે.

તીર્થંકરને નિઝંથ મુનિને તીર્થ જગામાં સ્વપ્નમાં દેખે તો શ્રેષ્ઠ છે. ધરાદો પૂણ થાય. સ્વપ્નમાં નદી સરોવર કુડ સમુદ્ર પાણી ભરેલો દેખે તો ઘણા ધન મળે પણ તે રીત પ્રકૃતિવાળાને નિષ્ફળ છે. નાટક કરે ઉલટી કરે દેખે તે ખોટાની નીશાની છે. સર્પ વિષુ દેખી ડરે નહી તે ધન પામે. પલંગ જીત્તા ચોરીએ જાય તેની ઓરત જલદી મરે. સ્વપ્નમાં રોવે તો ખુશી થાય. હસે તો રોવું પડે. મોર દેખે તો રાજથી મુલાકાત થાય. કોઈ સ્ત્રીનું મુખ ચુંબન દેખે તો હરેક ફાયદો થાય. પોતે મરી ગયો દેખે તો ખુશ થાય. આપને ગદકીમાં ભરેલો દેખે તો ફાયદો છે ખીમારી શખસ ચંદ્ર સૂર્યનું સ્વપ્ન દેખે તો જલદી આરામ થાય. ઊત્સવ દેખે તો ખુશી પેદા થાય. દૂધ દહીંથી દેખે તો સારૂ છે. વીજલી પડી દેખે તો કેદ મળે. હાડ રાખ દેખે તે ખુશી છે. વેણા આરીસો દેખે તો હુકમ હોદ્દો મલે. જહાજ પર ચઢે તો દાલત મલે. દીવો દેખે તો વાંછીત થાય. પોતાના મસ્તકમાંથી લોહીની ધારા પડતી દેખે તે ઘોડા દીવસમાં રાજ થાય. દાવાનલ વરસાત લડાઈ ગર્જના દેખે તો રાજ તરફથી હરકત થાય. જમીનકંથ ઊલકાપાત તારા ખરતા દેખે તો કલેશ થાય. જીન પડિમા હસતી રોતી ખંડીત દેખે તેને પીડા થાય. સ્વપ્નમાં વીર્યપાત નુકશાનકારી છે. સ્વપ્નમાં પોતાના દીલને પસંદકારી સીજ દેખે તો ફાયદાકારી છે. ઇત્યાદિ ઘણી વાખ્યા છે તે અંથાંતરથી જાણવી ઇતિ.

પ્ર:—૨૯૭ તીર્થંકર નામ કર્મ સ્વાથી ખંધાય છે. અને તેનો ઉદય ક્યારે ગણાય છે તે કહો ?

ઊ—અરિહંતાદિ વિસ્થાનકનું આરાધન કરવાથી જીન નામ કર્મ ખાંધે તે સરાગથી જાણવું. નહી તો એક સ્થાનક પ્રભાવે નિર્જરા કરા તદભાવે મોક્ષ જાય. કથચિત સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ નારકી ભાંધે તો નિવેધ નહી. કેમકે ખખ સ્વામી ત્વકર્મ અંથમાં લાઘ્યા છે મારે જીવ દયાનું ફળ દીધાય પામે, વાંદવાનું ફલ ઊંચ ગોત્ર પામે, ઇત્યાદિ પુન્ય ફલ તે પુન્યાશ્રવ છે. તે ગુણ ઠાણાની હદ મુજબ આદરવા યોગ્ય છે, પરંતુ પુન્ય ફલની ઇચ્છા તો છાંડવા જોગ છે. ઇહાં પુન્ય તત્વ શ્રાવકને વ્યવહાર નયે ગ્રહણ કરવા જોગ છે, અને નિશ્ચય નયથી

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩૩)

છાંડવા ચોગ્ય છે. મુનિને ઊત્સર્ગે ત્યાગવા જોગ છે, અને અપવાદે ગ્રહણ કરવા ચોગ્ય છે. શિષ્ય—વિપાકોદય ક્યારે ગણાય.

ગુરુ—જન નામ કર્મ બાંધે ત્યાંથી અંતર મુદુર્ત્ત પછે પ્રદેશોદય જાણવો. વિશેષે વિશેષ વૃદ્ધિવંત હોય અને કેવળ જ્ઞાન થયા પછે રસોદય (વિપાકોદય જાણવો. ઇતિ રહસ્ય.

પ્ર:—૨૭૮ ચૌવિસ તીર્થકરનાં માતા પિતા કેમ ગતિએ ગયા છે.

ઉ:—રીખવદેવથી ચંદ્ર પ્રભુ લગે આઠની માતા સિદ્ધિ પામી છે, સુવિધિ નાથથી શાંતિ નાથ લગે આઠની માતા ત્રીજા દેવલોકે ગઈ છે. કુંથુનાથથી વીર પ્રભુ લગે આઠની માતા ચોથા દેવલોકે ગઈ છે. રીખવદેવના પિતા નાગ-કુમાર દેવતા થયા છે. અજીનાથથી ચંદ્ર પ્રભુ સુગ્રીવા પિતા ઇસાન દેવ-લોકે ગયા છે. સુવિધિથી શાંતિનાથના પિતા સનતકુમાર દેવ થયા છે. કુંથુના-થથી વીર પ્રભુજીના પિતા માહેદ્ર દેવ થયા છે. પ્રવચન સારોદ્ધાર વચનાત્ ઇ.

પ્ર:—૨૭૯ તેર કાઠીયા કહ્યા છે તે કીયા.

ઉ:—|| ગાથા || આલત ૧ મોહર અવજ્ઞા ૩ થંમાકોહાપ પમાયદ કવિજ્ઞતા ૭ મયદ જોગ ૯ અજ્ઞાન ૧૦ વાલેવ ૧૧ કોહલા ૧૨ રમણા ૧૩ || ૧ || ભાવાર્થ ૧ આલસકાઠીયો, ૨ મોહ, ૩ અવજ્ઞા, ૪ માંન, ૫ કોધ, ૬ પ્રમાદ, ૭ કંપણ, ૮ ભય, ૯ શોગ, ૧૦ અજ્ઞાન, ૧૧ વ્યાખેપ જે વ્યગ્ર ચિત. ૧૨ ક્તોહલ, ૧૩ રમણ જે વિષયર-સમાં મગ્ન રહે. એ તેર કાઠીયા ધર્મ સાધનમાં જીવને વિધન કરનાર છે માટે તેને છાડવા ઉચ્ચ કરવો. ઇ ૦

પ્ર:—૨૮૦ અષ્ટોતરી સ્નાન શાંતિસ્નાન ગ્રહ દીગપાલ પૂજન પ્રાંતે પ્ર-તિષ્ઠાદિ સમાપ્તી અવસરે પ્રાર્થના રૂપ જે ત્રણ ગાથા કહેવાય છે તે કંઈ.

ઉ:—યાયાતિ શાસનં જૈનં । સદ્યઃ પ્રત્યૂહનાશિની ॥

સામિપ્રેત સમૃદ્ધ્યર્થં । ભૂયાત્ શાસનદેવતા ॥ ૧ ॥

આહ્વાનં નૈવજાનામિ । ન જાનામિવેસર્જનં ॥

પૂજાર્ચા નૈવજાનામિ । ત્વંગતિઃ પરમેશ્વરી ॥ ૨ ॥

આજ્ઞાહીનં ક્રિયાહીનં । મંત્રહીનં ચયત્કૃતં ॥

તત્સર્વક્ષમયાદેવ । ક્ષમસ્વ પરમેશ્વર ॥ ૩ ॥

પ્ર:—૨૮૧ સરોદય વિદ્યાનો વિચાર શાસ્ત્રમાં શી રીતે છે.

ઉ:—પ્રભાતે નિંદ્રાના છેદ વખતે પૃથ્વી, ૧ જલ ૨ તત્વ વહેતો શુભ છે. અને અગ્નિ ૩ વાયુ ૪ આકાશ તત્વ ૫ વહેતો અશુભ દુઃખદાય છે. એ પાંચ તત્વ ઓળખવાનું રૂપ કહે છે. નાસીકાનો પવન ઊંચો જાય ત્યારે અગ્નિ તત્વ જાયવું. નિચો જાય તો જલતત્વ જાયવું. ત્રીજો જાય તો વાયુ તત્વ,

(૨૩૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

અને શુદ્ધ ત્રીણ પવન નિકલે તો પૃથિતત્વ છે. નાસીકાની બે પરાની અંદર વહે, બાહર ન નિકળે તો આકાશ તત્વ જણવું. પહેલું ૧ પવન તત્વ વહે છે. પછે ૨ અગ્નિતત્વ વહે છે. પછે ૩ જલતત્વ, પછે ૪ પૃથિતત્વ, પછે ૫ આકાશતત્વ વહે છે. સદા એજ ક્રમ છે. પૃથિવ અને જલતત્વમાં શાંતિકાર્ય કરવું. શેષ ક્ષણ તત્વમાં સ્થિર કાર્ય કરવું ચુકત છે. જીવન પ્રશ્ન, ધન્ય, પુત્ર, યુદ્ધ, જય, લાભ, જાવક, આવક, પુછવું તે જલતત્વ પૃથિતત્વમાં ઠીક છે. અગ્નિ વાયુતત્વમાં એ ઠીક નહી. પૃથિવતત્વમાં પ્રશ્ન કરે તો કાર્યસિદ્ધિ ચિરતાએ થાય, અને જલતત્વમાં કરે તો શિશ્નપણે થાય.

૧. નાસીકાનો સ્વર દક્ષણ (જમણા) અંગ તરફ વહે તે સૂર્ય નાડી જણવી. તે ધંગલા કહીએ.

૨. નાસીકાનો સ્વર વામ (ડાબી) તરફ વહે તે ચંદ્ર નાડી જણવી. તે ધોંગલા કહીએ.

૩. બેહુ નાસીકાએ સરખો વહે તે સુખમા નાડી જણવી. સ્વર તો બેહુ નાસીકા તરફ વહે છે. પણ જે તરફ વધારે ચાલે તે ગણવો. શુકલપક્ષની પડવે દીવસે જે વામીનાસીકાનો સ્વર ચાલે તો પંદર દીવસ તક આનંદ આરોગ્યતા રહે. અને જે કૃષ્ણપક્ષની એકમને દીન દક્ષણનાસીકાનો સ્વર (નાડી) ચાલે તો પંદર દીન સુખ આનંદ રહે, એથી વિપરીત હોય તો વિપરીત ફલ આપે શુકલપક્ષમાં પ્રથમ ત્રણ દીન વામનાસીકા સવારે ઊઠતાં વહે તો ઠીક છે. શુભ છે, પછે ત્રણ દીન દક્ષણ સ્વર ચાલે તો સારો છે. દેર આગલ ત્રણ દીન વામ સ્વર ઠીક છે, એમ અનુક્રમે પંદર દિન સુધી સમજવું. તેમજ કૃષ્ણપક્ષની એકમના દીવસથી પ્રથમ ત્રણ દીન દક્ષણ સ્વર ચાલે તો સારો છે આગલ ત્રણ દીન વામ સ્વર શુદ્ધ છે. એમ અનુક્રમે પંદર દીન તક સમજવું. ચંદ્ર સ્વરમાં સૂર્ય ઊંજે, અને સૂર્ય સ્વરમાં સૂર્ય અસ્ત હોય તો શુભ છે. તથા સૂર્ય નાડીમાં સૂર્ય ઉદય હોય અને ચંદ્ર નાડીમાં અસ્ત થાય તો પણ શુભ છે. ઘણાં સુખમામાં ઠીક નહીં વળી કોઈક શાસ્ત્રમાં રવી, મંગળ, ગુરુ શનીવારમાં દક્ષણ સ્વરમાં સૂર્યનાડી દીન ઊગતાં ચાલે તો શુભ છે. અને સોમ બુધ શુક્ર એ ત્રણ વારોમાં સુતાં ઊઠતાં ચંદ્ર નાડી ચાલે તો શુભ છે. વિપર્યય ચાલે તો અશુભ છે. કોઈ ક્રમમાં શંકાંતીના ક્રમથી સૂર્ય ચંદ્ર નાડી વહેતો શુભ છે. કોઈક્રમમાં ચંદ્રમા રાસી પલટે તે ક્રમથી પણ કહ્યું છે પરંતુ જૈનાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રાદિકોનો તો પૂર્વે લખ્યો તેજ મત છે. છત્રીસ ગુરુ અક્ષર ઊચ્ચારતાં જેટલો કાલ થાય છે તેટલો વાયુ નાડીને બીજી નાડીમાં સંચાર કરતાં લાગે છે. ધન કમાવામાં વિવાહ કામમાં ગયો આવે તે પ્રશ્નમાં જીવવાના પ્રશ્નમાં ઘર ક્ષેત્રાદિ લેતાં ક્રિયાણાં લેતાં વેચતાં, નોકરી કરવા, ખેતી કરતી વેલા શત્રુ જીતવામાં વિધારંભમાં રાજ્યાભિષેકમાં દિક્ષા પ્રતિષ્ઠા આદિ સ્થિર કાર્યમાં ચંદ્રસ્વર અમૃત નાડી કહે છે ચોતિષથી સ્વરોદય જ્ઞાન બળવાન છે. ચંદ્રસ્વર બલ આ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩૫)

આર્ય અથવા દેવસ્થાપન કરનારને ન હોય તો અંધ રાખવું ફેર પ્રતિષ્ઠા કરે. તમારો ચંદ્રસ્વર ચાલે ને કોઈ સખસ ડાલી તરફ ડિલો રહી પુછે કે વરસાદ થશે કે નહીં (જવાબ) થશે તેજ પ્રમાણે કોઈ બે જણની લડાઈમાં સુ છે જે કોણ છતસે (જવાબ) પહેલુ નામ બોલે તેની ફતેહ હોય.

ઈત્યાદિ શુભ કાર્યમાં ચંદ્ર નાડી વહેતો કદયાણકારી છે પ્રશ્નના સમયમાં કાર્યના આરંભમાં પૂર્ણ વામી નાડી પ્રવેસ કરતી હોય તદા નિશ્ચય કાર્ય સિદ્ધિ જાણવી. એમાં સદેહ નહીં. કેદથી ક્યારે છુટસે રોગી ક્યારે સાજો થસે. સ્થાન ભ્રષ્ટનો પ્રશ્ન, યુદ્ધ પ્રશ્ન અકસ્માત ભય, સ્નાન, ભોજન, પાણી પીતાં, ગર્ભ વસ્તુની સોધ કરતાં. વિવાદ, મૈથુન, કષ્ટમાં એટલા કાર્યમાં સૂર્ય નાડી શુભ છે. કોઈક આચાર્ય કહે છે જે વિદ્યારંભ, દિક્ષા, વિવાદમાં શાસ્ત્રાભ્યાસમાં મંત્ર યંત્ર સાધનામાં સૂર્ય નાડી શુભ છે ચંદ્રસ્વરમાં જલ પીવું અને સૂર્યસ્વરમાં ભોજન કરવું ઠીક છે. ચંદ્રનાડી સૂર્યનાડી બેહુમાંથી જે નાડી ચાલે તે તરફનો પગ ઉઠાવી નિરંતર પ્રથમ ચાલે તો કાર્ય સિદ્ધ થાય. વામ પગ શુક્લ પક્ષમાં અને જમણા પગ કૃષ્ણપક્ષમાં સજ્જમાંથી ઉઠતાં ધરતી ઉપર ધરે તે ભલું છે ઇતિ યોગશાસ્ત્ર તથા જૈનવાદશ ગ્રંથાનુસારે લેશ માત્ર જાણવું.

પ્ર:—૨૮૨ વિવાહ કેટલી પ્રકારના કહ્યો છે?

ઉ:—લોકમાં અગ્નિ દેવતા વિગેરેની સમક્ષ હસ્ત મેલાપ કરે તેને વિવાહ કહેછે. હવે વિવાહના આઠ પ્રકાર કહેછે.

૧ આભુષણ પહેરાવી કન્યાદાન કરવું તે બ્રહ્મ વિવાહ કહીએ.

૨ ધન ખરચી કન્યાદાન કરવું તે પ્રજપત્ય વિવાહ કહીએ. તે માતા પિતાની રજાથી પંચ વિધમાન કરે તે. કોઈ ઠેકાણે કન્યાના પિતાને ધન આપી વિવાહે તે પ્રજપત્ય વિવાહ કહ્યો છે.

૩ ગાય બલધ જોડી આપી કન્યાદાન કરે તે આર્ષ જે રૂપી સખંધો વિવાહ કહીએ તે લૌકીક વનવાસી સાધુનો કરેલો જાણવો.

૪ યજ્ઞનાન બ્રાહ્મણને યજ્ઞની દક્ષણા તરીકે કન્યા આપે તે દેવવિવાહ કહીએ એ ચાર પ્રકારના વિવાહ લૌકીક ધર્મને અનુસરતા છે, જેન નીતી જુદીછે બ્રાહ્મી જે ભરતની સાથે જન્મી હતી તેનો વિવાહ બાહુબલી સાથે કર્યો અને બાહુબલીની સાથે સુંદરી જન્મી હતી તેનો વિવાહ ભરતની સાથે કર્યો. ત્યાંથી માતા પિતાની દીધી કન્યા વ્યવહાર ચાલ્યો. બાદ શ્રી રીખવદેવજીએ એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થએલ ભાઈ બેહેનનો વિવાહ દુર કર્યો. તથા લોકમાં પણ તેજ વ્યવહાર ચાલુ થયો છે. ઘણાં કોઈ તર્ક કરે જે રીખવદેવજીએ જુગલીઆની સ્ત્રી મંગલા સાથે લગ્ન કર્યું તે પુર્નલગ્ન કહેવાય કે કેમ તેનું સમાધાન જે પ્રજા જુગલીઆ સાથે લગ્ન થએલું નહીં તેને રીખવજી પરણ્યા તે પુર્નલગ્ન કહે નહીં પુરૂષ ગમે તેટલીવાર પરણે પણ સ્ત્રી એકવાર પરણેલીનું ફરી લગ્ન તેને પુર્નલગ્ન કહીએ. તેનો શાસ્ત્રમાં નિષેધ કર્યો છે.

(૨૩૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

૫ માતા પિતા ભાઇ વર્ગને ન ગણતાં મન ગમતાં વરને વરે તે ગાંધર્વ વિવાહ કહીએ.

૬ કાંઇ પણ ઠરાવ કરીને કન્યાદાન કરે તે અસુર વિવાહ કહીએ વા હાર જીત સરત વગાવી વિવાહ કરે તે.

૭ જળરાધથી કન્યાનું હરણ કરવું તે રાક્ષસ વિવાહ કહીએ.

૮ સુતેલી અથવા પ્રમાદમાં રહેલી કન્યાનું ગ્રહણ કરવું તે પૈસાય વિવાહ કહીએ વા છલકપટ વિદ્યાથી ઉડાવી લેઇ જાય તે.

આ પાછળના ચાર વિવાહ લૌકિક ધર્મને અનુસરતા નથી પણ જો ૧૨ કન્યાને માંહોમાંહે પ્રીતીભાવ હોય તો વિરૂધ નથી. પવિત્ર સ્ત્રીના લાભ હોવાથી સંતતી સારી થાય છે, તે આચારી વિચારી સારો થાય છે, હવે સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવા ઉપાય કહે છે. ૧ સ્ત્રીને ઘર કામમાં જોડવી. ૨ ખરચ માટે માફકસર રકમ આપવી. ૩ સ્વતંત્રપણું આપવું નહીં. ૪ હુમેશાં માતા સમાન વડીલ સ્ત્રીઓના સહવાસમાં રાખવી જેથી શીલવ્રતાદિ સચવાય છે. એક ગોત્રી સાથે વિવાહ નિષેધ છે. ચંદ્રનાડીમાં હસ્ત મેળાપ સારો કહે છે.

અન્ય ગોત્રીનું વિવાહ કરે પણ તે કુલ, વય, ધન, રૂપ, વિદ્યા, શરીર સદઆચારાદિ ગુણે કરી શોભીત હોય ત્યાં કરે. નહીં તો શ્રીમતીવત વિરોધ ઉત્પન્ન થાય. વળી શરીરનું લક્ષણ જન્મપત્રી જેઠ લગ્ન કરે. નિતિથી વિશેષ ખરચ વિવાહાદિ કમાન કરવું. સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ છે માટે સ્નાત્ર પુજા સંધ ભક્તિમાં ધન ખરચ કરે તે સફલ જણવું. ઇતિ.

પ્ર:—૨૮૩ કેટલાક શીખામણુ જાનવર પાસેથી લેવાની છે તે કહે છે.

ઉ:—૧ સડી પહેલાં ઉઠવું, બોલવું, બંધુવર્ગમાં ખાધાની વસ્તુ વેચી આપવી, સ્ત્રીને તાબામાં રાખવી. એ ચાર શીખામણુ કુકડા પાસેથી લેવાની છે.

૨ એકાંતમાં સ્ત્રી સંલોગ કરવો, ઘીકાઠ રાખવી, અવસરે ઘર બાંધવું, પ્રમાદ ન કરવો. કોઇનો વિશ્વાસ ન રાખવો, એ પાંચ શીખામણુ કાગડા પાસેથી લેવાની છે.

૩ મરજી મુજબ ભોજન કરવું, અવસરે અદ્યમાત્રમાં સંતોષ રાખવો. મુખે નિંદ્રા લેવી. સહજમાં જાગત થવું, સ્વામી ઉપર ભક્તિ રાખવી. સુરવીરપણું રહેવું, એ છ શીખામણુ સ્વાન પાસેથી લેવી.

૪ ઊપાડેલો ભાર વહેવો, તાઢ તાપની પરવા ન રાખવી, હુમેશાં સંતુષ્ટ રહેવું. એ ત્રણ શીખામણુ રાસભ (ગધેડા) પાસેથી લેવી.

૫ બગની પેટે કાર્યનો વિચાર કરવો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩૭)

૬ નાહરની પેઠે લોટવું.

૭ સસલાની પેરે નાશી જવું.

૮ સિંહની પેરે શક્તિવડે પોતાનું કાર્ય કરવું. ઇત્યાદિ ઉપરથી સમજવું જે ગુણ આહુક શ્રાવક ઊચિત્ત અનુચિત્તનો વિચાર કરો કાર્ય કરે જેથી વાચ્છીત કાર્ય સિદ્ધિપણે થાય છે. ઇતિ.

પ્ર:—૨૮૪ માતાપિતા, ધર્માચાર્યના ઉપગારનો બદલો કેમ વળે ?

ઉ:—૧ શ્રી ઠાણંગજીમાં માતાપિતા, ૧ શેઠ, ૨ ધર્માચાર્ય, ૩ એ ત્રણના ઉપગારનો બદલો જીવતાં મુઠ્ઠી માતાપિતાની ચાકરી ભક્તિ કરે. મિષ્ટ ભોજન કરાવે, બંધે ચઢાવી ફેરવે, તો પણ તેનો કરેલો બદલો ન વળે, પરંતુ તેમને જો કેવલી ભાષિત ધર્મમાં સ્થાપન કરે તો બદલો ઊતરે. જૈન તત્વ શોધક અથવા માતાપિતાનો વિનય કરતો ચૌદહજાર વર્ષના આઊભે દેવતામાં ઉપજી એમ કહ્યું છે.

૨ શેઠ-સ્વામી, કોઠ દરીદ્રી ઊપર તુષ્ટમાન થઈ દોલત આપે. પછે તે શેઠ નિર્ધન થયો. અને નિર્ધન હોતો તે મુડીવાળો થયો. તે શેઠને બદલો વાલવા ધણું ધન આપે, પરંતુ તે બદલો ન વળે. પણ જો જીવન ધર્મરૂપ કુસુમે વાસીત કરે તો પૂર્વના ઉપગારનો બદલો વળે.

૩ કોઠ પુરૂષ મુનિના મુખથી ધર્મ મુણી દેવગતી પામ્યો હવે તે મુનિને દુકાળમાંથી મુગાળમાં લાવી મુકે, રોગીને નીરોગી કરે. ઊજડમાંથી ગામમાં લાવે. પણ તે દેજી ન ઊતરે. તે માત્ર જીવપ્રશ્નિત ધર્મથી જાણ થયેલા તે મુનિને તે દેવતા ધર્મમાં સ્થિર કરે. ધર્મનો પ્રતિબંધ કરે તો પૂર્વના ઉપગારનો બદલો ઊતરે. એ પુરૂષને કંતજ કહીએ.

છહાં સમજવાનું એ છે જે નિર્ધન લોકો ધણી મજૂરી કરે છે પણ ઊંદર પુરણ થતું નથી, અને હું ચેતન તુજને તો પાંચ ઇંદ્રિયોના ભોગ વિષય ઇચ્છા પૂર્વક મલે છે એ કેવી પૂર્વના કમાણી છે, નહીં તો તારી પણ તેવી દશા થાત. આવી રીતે પ્રત્યક્ષ બનાવ દેખતો છો તો મોહાંધ થયો થકો, શાંત સંવેગરૂપ ભૂમિને વિષે સમકિતરૂપ બીજતા આરોપની અવગણના કરતો વિષય કષાયરૂપ ભૂમિકામાં મિથ્યાત્વરૂપ બીજતા વાચેતરની વૃદ્ધિ કરે છે, હા ઇતિ ખેદે આવા કંતધન પુરૂષ કેવી કંદર્થના પામશે. આ વિષે ભવભીરૂ પુરૂષાએ વિચારવું જે પૂર્વના ઉપગારની અવગણના નહીં કરતાં સ્વરૂપવિજ્ઞાસી થઈ જનારો રંગી થવું જેથી પૂર્વ કૃતનો બદલો વળે છે. અર્થાત્ પૂર્વ પુન્યોદય ભોગવતો છો તો નવીન પુનઃ પુનઃ પુન્યોપાર્જન કરવું એજ સાર છે. ઇતર કંતધનપણને ચિન્નકર હો.

પ્ર:—૨૮૫ ઊંતરાયણ દીવસે દાન કરેછે. હુતાસણીના ભડકાનું પૂજન. ગણેશ ચોથે રાત્રિ ભોજન કરે છે. નાગ પાંચમે નાગનું પૂજન. શીતળાનું ઠંડુ ખાણું, જન્માષ્ટમીનું વ્રત. ધનતેરસે ધન ધોવાનું. શ્રાદ્ધ નૈવેદ્ય. સની ભોમ એક ભક્ત

(૨૩૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

ભોજ. યાગની માનતા. દેવદેવતાંની માનતા. અક્ષત દેખાડવા, હેડે તથા ઉભા ખાવું. ઉઘાડે મસ્તકે ફરવું. બાધા રાખી હાથે કંકણ ધાડી ફરવું. કેશ વધારવા મુંડન કરવું. બેડી ધાલવી ઊંતાયણ મુકવાં. દૃષ્ટિ બાંધવી. ઘડા શ્રીફલ ધાંટી વાલવી. અમુક વસ્તુની આખડી કરવી. મરનારને દુઃખી દેખી શીઘ્ર મરણની વાંચાએ કષ્ટીયાં આંબેલ વીગેરેનું માનવું. અંખાજી જઈ ભયો કરાવી આહાણુ જમાડવા વીગેરે પુદ્ગલ સુખ અરથે તથા બલાતકારે જીવવા અનેક પ્રકારે અજ્ઞાન કષ્ટ અપુષ્ટ ઊપચારનું સેવવું. માનવું એ વિષે તાત્પર્ય શું સમજવું.

ઉ:—ઊનારાયણ, મિથ્યાત્વ પર્વનું બહુમાન કરવાથી દુષણકારી છે. સર્વ દીવસોમાં સર્વે જીવોનું પાલણુ પોષણ કરવું, તેમ ન બને તો કલ્યાણક તીર્થી, વા, જૈનપર્વમાં વિશેષ પ્રકારે ધર્માનુષ્ઠાન કરી પુષ્ટ થવું. હોળી ધુળેટી કુશીસ-પણુ પૂજણી છે તેથી મિથ્યાત્વ છે. તે હોળીકા પર્વ ચરિત્ર જોવાથી હુતાસ-નોના ફેગટ ફેલ ફંદ ફળેતાનો ઘડા ફટ દેઢ કુટ્ટી જશે. ગણેશ ચોથમાં ઊંદરની ભક્તિ રાગે રાત્રિએ ખાય છે તે ઊંદર સરખા ત્રીજંચ અવિવેકી જણવા. કેમકે ચોથ નથી કરતા તેમનાં વસ્ત્ર કાપવાં એવું તે જનવરને જ્ઞાન નથી. માટે મિથ્યા છે. પાંચમને દીવસે નાગ પૂજે છે તે નાગની ધાસ્તીથી જે રખેવ લગે નહીં તે પણ મિથ્યા છે. શીતલા દીવસે ઠંડુ ખાધાથી શીતલા માતા નડે નહીં પણ એ તો સ્વભાવીક રોગ છે તે સમજતા નથી માટે તે પણ મિથ્યાત્વ છે. અષ્ટમી કૃષ્ણનો જન્મ છે તે અન્યમતીઓએ માન્યો છે. ધનતેરસે ધનની વૃદ્ધિની લાલછાએ પૂજે છે પણ પુન્ય વિના લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય નહીં તેવું મૂર્ખ સમજતા નથી. શ્રાદ્ધ કરનાર કેવલ મૂર્ખ છે. કેમકે પોતાના પિત્રોને અવગતીયા માને છે, વાસ નાંખે છે તે કેટલા દીવસથી છાપરે બેસી રહેલા હશે, પણ વિચારતા નથી જે પૂર્વે તમારા પુત્રો વાસ નાંખતા હશે તે શ્રાદ્ધ પક્ષ આવે થકે તમારા મુખમાં કોળીઓ આવી પડે છે. તેનો સ્વાદ તમને જો આવે તો તમારો કરેલો કાગવાસ તમારા પિત્રોને આપવો જોઈએ, તેથી તે પણ તદન ખોટું છે. બીજી બાધા આખડી માનતા નૈવેદ્ય સતીભોમ આદે કરવા, ઉંતાયણ દ્રષ્ટિ બાંધવી પૂર્વજીયાં વીગેરે અસત્ પ્રવૃત્તિ, ભ્રમણા, વહેમ અજ્ઞાન દશા છે, જેને પોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મોનો નિશ્ચય નથી તે લોકો ભટકાય છે, કુટાય છે, અથડાય છે. ટીચાય છે, લુંટાય છે, ધુટો ઢોલ હોય તે કેમ વાજે માટે સર્વ મિથ્યાત્વ પર્વ, લોક પ્રવાહ ઢોંગ મુકા દેખને શ્રીજીનપ્રણિત પર્વનું સેવન આદર સહિત કરવું એજ કલ્યાણકારી છે. ઇલાં કોઈ શુદ્ધસ્થને ઘેર નૈવેદ્ય ઊઝણી જમણવાર કરેલું જમતાં સમકીતીને બાધક આવે કે કેમ તે વિષે સમજવું જે સમુદાય જીતાય નહીં તે ભણી અનુભોદના ન કરતાં જમે તેથી સમકીતને દુષણ નહીં. શંકાદિ પાંચ દુષણ વિચારવાં. ઇલાં ત્રણ શુદ્ધિમાં કાય શુદ્ધિને પણ હરકત નથી. વળી મરનારને કષ્ટીયાં આંબેલ વીગેરે કહેનાર તો કેવલ અજ્ઞાનીજ છે કેમકે પંચેન્દ્રિયના પ્રાણનો નાશરૂપ મહાકષ્ટની અનુભોદના કરવાથી પ્રાણાતનો માનસીક પાપ બાધે છે. માટે જ્ઞાનીની બસીહારી કહ્યું છે કે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૩૯)

કષ્ટે કરવું સોહિલું, અજ્ઞાની પણ સ્વેલ ।

જાળવણું જગ દોહિલું, જ્ઞાની મોહન વેલ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ તત્વજ્ઞાન વિના પ્રાણી ભુલો ભમે છે કેટલાક માણસો મંદવાડની વૃદ્ધિ થવાથી અંબાજી વીગેરેની માનતા કરતાં છતાં મરણ શરણ થયેલા મે નજરે પ્રત્યક્ષ જોયા છે. ફેર તેના ઉપર વિદ્યાસ ધરવો એ કેવી જડતા છે. કદી સેકડું મંદવાડીઆ મધ્યેથી કદાચિત્ એકાદ માણસ આયુષ્મલથી બચી ગયો તેથી શું સામર્થ્યવાન આલંબન ગણાય? શું બળાતકારે જીવી શકાય. શ્રી મન મહાવીરપ્રભુ અનંતબલના ધણી, પરંતુ ભસ્મગ્રહનું ઉન્નતપણું ફેડવા કીંચિત આયુષ્મલ વધારી શક્યા નહી. તો બીજા સામાન્ય પુરૂષોની શી વાત કરવી ઇતિ.

પ્ર:—૨૮૬ મુગુરને વંદના કેવી રીતે કરવો અને તેના સમાગમથી શો ગુણ થાય છે.

ઉ:—૧ ફેડા વંદણા=મે હાથ જોડી મસ્તક નમાવવું. એ સર્વ સંધને માંડોમાંડે કરવું.

૨ થોભવંદણા=બેખમાસમણાં રૂડા મુનિ પ્રત્યે દેતો વળી કારણથી લીંગ ધારી મુનિ સમકિતીને પણ કરવી.

૩ દ્વાદશાવર્તવંદણા=ખાર આવર્ત, પચીસ આવસ્થક વિધિ સહિત બે ખમાસમણાં દેતે આચાર્ય ઉપાધ્યાય પ્રમુખપદ રહેલા મુનિરાજને કરે. એમ શ્રાદ્ધ વિધિમાં જણાવ્યું છે. તેનું ફક્ત કહે છે. ઊંચ ગોત્ર બાંધે કર્મની ગાંઠ સીધસ કરે. કૃષ્ણત્ માટે શ્રાવકોએ ચતુર્વિધ સંધને વંદન કરવું. આદર સત્કાર સન્માન બહુમાન વિધિ યુક્ત મુગુરને વિશેષ પ્રકારે કરવું. તેમજ તેવા સદગુર શુદ્ધ પ્રરૂપક સંવિજ્ઞ ગીતાર્થ સમીપ શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવું જેથી પરદેશી રાજાની પેરે-શંસય નષ્ટ થાય હવે તે પરદેશી રાજાને શું શંસય હતો અને તે કેવી રીતે પ્રતિબોધ પામ્યો તે કહે છે.

સ્વેતંબી નગરીનો પરદેશી રાજા તેને ચિત્રસારથી પ્રધાન હતો, તેણે ચાર જ્ઞાને સહિત કેસી ગણધરની પાસે સાવત્રી નગરીમાં આવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તે મંત્રીના આગ્રહથી કેસી સ્વામી સ્વેતંબી નગરીએ પધાર્યા, ત્યાં રાજાને પ્રધાન લેઈ ગયો, ત્યાં રાજાએ કહ્યું કે હે મુને કાં વૃથા કષ્ટ કરોછો. કેમકે ધર્મ વીગેરે જગતમાં છેજ નહી.

સ્વાલ—મારી માતા શ્રાવીકા હતી અને પિતા નાસ્તિક હતો તેમને મરણ અવસરે મેં કહ્યું જે તમો સ્વર્ગ નરકનાં મુખ દુઃખ મને જણાવજ્યો. પરંતુ મરણ થયા બાદ (પછે) તેમણે કાંઈ પણ મને મુચવ્યું નહી.

જવાબ—તારી માતા સ્વર્ગ મુખમાં મજા હોવાથી અને તારા પિતાથી નરકની ઘોર વેદનાથી અહીં આવી શકાયું નહી.

(૩૪૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

સ્વાલ—એક ચોરના મેં તલ જેટલા કડકા કર્યા પણ તેમાં કોઈ જીવ દેખાયો નહીં.

જવાબ—અરણીના કાષ્ટની અંદર અગ્નિ છતાં તેના ગમે તેટલા કડકા કરીએ તોપણ તેમાં અગ્નિ દેખાય નહીં, તેમજ શરીરના ગમે તેટલા જીણા કડકા કરીએ પણ જીવ દેખાય નહીં.

સ્વાલ—જીવતા તથા મરણ પામેલા માણસને તોલ વજન કરતાં કોઈ પણ ફેર જણાયો નહીં.

જવાબ—પવનથી ભરેલી અથવા ખાલી ધમણ તોલીએ તો સરખો વજન થાય છે. રતીભારનો પણ તફાવત જણાશે નહીં તેમ શરીરમાં જીવ છતાં અથવા નોકળ્યા પછી શરીરના તોલમાં ફેર પડે નહીં. હલકો ભારે થાય નહીં.

સ્વાલ—છીંદ્ર વિનાની કોઠીની અંદર એક માણસને પુરીને તે કોઠી ઉપર ઢાંકણનો સીલ કર્યો પછે તે મરણ સરણ થવાથી તેના શરીરમાં અસંખ્ય કીડા મેં જોયા, પરંતુ તે માણસનો જીવ બાહર જવાને તથા તે કીડાના જીવોને અંદર પેસવાને વાળના અથ્ર ભાગ જેટલો પણ માર્ગ મારા જોવામાં આવ્યો નહીં એમ ઘણી પ્રકારે પરિક્ષા કરીને હું નાસ્તિક થયો છું.

જવાબ—કોઈ એક કોઠીની અંદર પુરેલો માણસ અંદર સંખ્ય પ્રમુખ વળે તેના શબ્દ બાહર સંભળાય છે. પણ તે શબ્દ કીડા માર્ગે બાહર આવ્યો તે જણાય નહીં, તેમજ કુંભીની અંદર પુરેલા માણસનો જીવ શી રીતે બાહર ગયો અને કુંભીની અંદર થયેલા કીડાના જીવ અંદર સી રીતે આવ્યા, તે પણ જણાય નહીં. ઇત્યાદિ યુક્તિથી શ્રી કેસોગણધરજીએ પ્રતિબોધ કર્યો જેથી પરદેશી રાજા નાસ્તિકપણું છોડીને સુશ્રાવક થયો. તે રાજાની સૂર્યકાંતા રાણી પરપુરુષ આશક્ત હોવાથી તે પરદેશી રાજાને પૌષધ પારણે વિષ દીધું, તે વાત પોતે તુરંત જાણીને પ્રધાનને કહી તેણે સમાધિ મન કરાવ્યું, આરાધના પૂર્વક અણસણ કરી સુધર્મ દેવલોકે સર્વાભ દેવ થયો. હવે સૂર્ય કાંતા સ્ત્રીએ તે વિષની વાત પ્રગટ થવાથી બીકથી જંગલમાં નાસી ગઈ. ત્યાં સર્પના દંસથી મરણ પામી નરકે ગઈ. પછે એક દવસ વીર પ્રભુ આંમલ કલ્પા નગરીએ સમોશર્યા છે તેમનો આગળ તે સૂર્યાભદ્રે આશ્ચર્યકારિ દિવ્ય નાટક કરી સ્વર્ગે ગયો ત્યાંથી મહાવિદેહે સિદ્ધિ પામશે. એમ સદગુરૂના ઉપદેશથી ઘણો બોધ થાય છે. યથા હેમચંદ્રાચાર્યથી કુમારપાલ રાયવત્ ઇત્યાદિ શ્રાદ્ધવિસિધી જણાવું.

પ્ર:—૨૮૭ મુરખના આઠ ગુણ તથા બુદ્ધિના આઠ ગુણ કીયા.

ઉ:—૧ ચિંતા રહિત, ૨ ઘણું ભોજન કરે, ૩ મનમાં લાજ પામે નહીં, ૪ રાત્રિ દીવસ મુખે મુઠું રહે, ૫ કાર્યકાર્યનો વિચાર ન કરે, ૬ માન અપમાન વિષે સમાન હોય, ૭ પ્રાચે રોગ રહિત હોય, ૮ શરીરે દ્રઢ સ્થૂલ બલવંત હોય. એ આઠ ગુણે કરી મુખ મુખે જીવે છે. તે પણ સમાન મૂર્ખ જણવા.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૪૧)

દિતોપદેશો મૂર્ચાણં । પ્રકોપાયન શાંતયે ।

પયપાનાં મુજંગાનાં । કેવલં વિષ વર્ધનં ॥ ૧ ॥

હવે બુદ્ધિના આઠ ગુણ કહે છે. ૧ સાંભળવાની વાંચ્છા, ૨ શાસ્ત્રનું સાંભળવું, ૩ શાસ્ત્રનું ગ્રહણ કરવું, ૪ શાસ્ત્રનું ધારવું, ૫ તર્ક કરવો, ૬ વિચાર કરવો, ૭ અર્થનું વિવેચન કરવું, ૮ તત્વનું જ્ઞાન કરવું.

ગીત શાસ્ત્ર વિનોદેન કાલોગચ્છતિ ધીમતાં,

વ્યસનેન હિ મૂર્ચાણં, નિદ્રયા કલહેન ચ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ બુદ્ધિવંત અને મૂર્ખનો વખત એવા કાર્યમાં જાય છે.

નમંતિ સ્થાલિનોઃ વૃક્ષા, નમંતિ કુલીના જનાઃ ।

સુષ્ક કાષ્ઠં ચ મૂર્ચાશ્ચ, ન નમંતિ કદાચન ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ ગુણીજનને વિષે નમ્રતા ગુણ હોય, અને મૂર્ખને વિષે કંઠસાસપણ હોય છે. હવે વિદ્યા વિના પશુ તુલ્ય છે અને વિદ્યાવંત પુરુષનું પ્રાધાન્યપણ કહે છે.

વિદ્યાનામનરસ્યરૂપ મધિકં પ્રચ્છન્ન ગુણં ધનં,

વિદ્યા ભોગ કરી યશઃ સુખ કરી વિદ્યા ગુરુણાં ગુરુઃ ।

વિદ્યા બંધુજનો વિદેશગમને વિદ્યા પર દૈવતં ।

વિદ્યા રાજસુ પૂજ્યતે નહિ ધનં વિદ્યાવિહીનઃ પશુઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ બુદ્ધિબળથી વિદ્યા આવે અને વિદ્યા પ્રભાવે પ્રભુતા પામે.

ન ચૌર હાર્ય નચ રાજ હાર્ય, ન ભ્રાત્ર ભાજ્યંનચ ભારકારિ ।

વ્યયકૃતે વર્દેત એવનિત્યં. વિદ્યાધનં સર્વ ધન પ્રધાનં ॥ ૧ ॥

પ્ર.—૨૮૮ કાલ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ તથા કેટલી પ્રકારના રોગ હોય અને તે સ્વાધી થાય છે તે કહે.

હિ.—અમૃતસાગર ગ્રંથ તથા યોગશાસ્ત્રાનુસારે મરણ પરિક્ષા લીખ્યતે.

જે રોગીને દીવસમાં શીત લાગે અને રાત્રિએ ગરમી, તથા ગળામાં કફ બાલે તે મરે. જે રોગીના નાકની અણી શીતળ હોય, હાથ પગ દૃઢ્ય શીતળ હોય, માથામાં શુળ ચાલે તે મરે. જે રોગીની કાંતી લજ્જાપ્રતાપ જાતી રહે, સ્વભાવમાં અધિક થઇ જાય. તે છ મહીના માંહે મરણ પામે. જે રોગીનું અંગ કપે, ગતી ભંગ હોય, વર્ણ બદલાય, ગંધ જ્ઞાન ફરે તે રોગી મરે. ઝાડામાં રોગ અગ્નિ સરખો દેખાય તે છ મહીનામાં મરે. કામ, પરસેવે હીણ હોય તે ત્રણ માસમાં મરણ પામે. જે રોગીને કાનમાં છીદ્ર બંધ કરવા છતાં શબ્દ સંભળાય નહીં તે મરે જ. જે રોગીને આંખ, દેહ, મુખ, વર્ણ બદલાય તે મરે. જે રોગીને છલ, નાકનો અગ્રભાગ દેખાય નહીં તે મરે. નાકની અણી વાંકી થાય.

(૨૪૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ચક્ષુ લાલ થાય તે નિશ્ચે મરેજ. જે રોગીની ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષયને અહુષ્ઠ ન કરે તે મરે. જે રોગીની વાણી બોલવાથી થાકી જાય તથા સામર્થ્ય ધટી જાય તે મરે. જે રોગીને કાચમાં તથા પાણીમાં પોતાની છાયા દેખાય નહીં તે પણ મરે. જૈનતત્વાદર્શી ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે જે, તીલક કરીને આરીસો દેખે તેમાં મુખ મસ્તક ન દેખે તો પાંચ દીવસમાં મૃત્યુ પામે. જે રોગીનું મુખ લાલ પદ્મ સરખું થઇ જાય, તથા જીભ કાલી થઇ જાય, જેના શરીરમાં પીડા ઊઠી આવે તે રોગી પણ મરે. જે રોગીનું હૃદય તથા નાભી, તથા ખંધ કંપવા લાગે તે મરેજ. જે રોગીને બીજની આંખની પુતળીમાં પોતાનું સ્વરૂપ દેખાય નહીં તે પણ મરેજ. જે રોગીને સૂર્યોદયમાં જમણે તથા સાયંકાળે ડાહ્યો સ્વર આલે તે રોગી મરે નહીં, અર્થાત્ જીવેજ. ઇતિ.

છીંક-વિષ્ટા-વીર્યગ્રાવ તથા મૂત્ર જે એકીજ વખતે થાય તો તે માસમાં તે તીથીમાં, વા, તે વર્ષને અંતે મૃત્યુ થાય. હુમેશાં ખંને આંખો ફરક્યા કરે, ઊંચે ઠંડું ખરસઠં કોમલનો સ્પર્શ માલુમ ન પડે. બોલતાં વખતે વારંવાર ખલાયમાન થાય, ઇંદ્રિયો વિષય ન અહે, ઇત્યાદિ મધ્યેનું એક લક્ષણ પણ હોય તો એક માસમાં મૃત્યુ પામે. સ્મરણ શક્તિ અને ગતીનો ભંગ થાય, હકાર શબ્દ ઉચ્ચવાથી ઠંડો પવન નિકળે અને ફુતકાર કરવાથી ઊંચે વાયુ નિકળે તથા પાંચ અંગ પર શીતળ થાય તે દશ દીવસમાં મૃત્યુ પામે. શરીર અરધુ ઊંચે તથા અરધુ શીતળ થાય તથા શરીરમાં અકસ્માત્ જવાલાયો ઊઠે સાત દીવસમાં મૃત્યુ પામે. સ્થાનક કર્યા પછે તુરતજ હૃદય અને પગ સુકાઈ જાય તે છઠે દીવસે નિશ્ચે મૃત્યુ પામે. દાંતનો ધસારો થાય. મડદા જેવી ગંધ થાય, છાયામાં વિકતી થાય તે ત્રણ દીવસે મરે. આકાશમાં સપ્ત રૂપીયો તથા અહોને ન જોઈ શકે તે મૃત્યુ પામે.

પ્રભાતમાં અથવા સાયંકાળ અથવા અજવાળી રાત્રિએ પોતાના ખંને હાથો વિસ્તારીને છાયા જોવી, તે વખતે જો ડાહ્યો હાથ ન દેખાય તો પુત્ર અને સ્ત્રીનો નાશ થાય, અને જો જમણો હાથ ન દેખાય તો ભાઈઓનો નાશ થાય. હૃદય ન દેખાય તો મૃત્યુ થાય, ઊદર ન દેખાય તો ધનનો નાશ થાય, ગુહ્ય સ્થાન ન દેખાય તો પિત્રનો નાશ થાય, ખંને સાધળો ન દેખાય તો વ્યાધિ થાય, ખંને પગો ન દેખાય તો પરદેશ જવું થાય. અને જો સર્વ અંગ ન દેખાય તો તુરત મરણ થાય. ત્રણે કાળ વખતે રોગીના ઘર ઉપર જો કાગડાઓનું ટોળું મલે તો મૃત્યુ થાય. રોગીના રસોડા તથા શયન ઘર ઉપર જો કાગડાઓ આંમડું, હાડકું, દોરડું, કેશ ફેંકે તો મૃત્યુ નજીક થાય. પુછનાર માણસ પહેલાં જાણનાર જે વૈદ્યનું નામ લે અને પછે જો રોગનું નામ લે તો કાર્યની સીદ્ધિ થાય. અને તેથી ઉલટી રીતે નામ લે તો વિપર્યાસ થાય. વળી જે માણસને પાંસલીનો શ્વાસ ચાલતાં નાસીકામાં પવન બોલે અને પવનની રૂંધણ થવાથી મુખ પહોળું રહે શ્વાસ ચાલે, તથા ગળાનો હીડો નીચે ઊંચે ગમનાગમન કરે તેનું આયુ સ્વદંપ જાણવું. એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સમજવું. ઇતિ.

શ્રી જૈનતાત્પર્યગ્રંથ.

(૨૪૩)

સ્વાલ—રોગ કેટલી પ્રકારના છે ?

જવાબ—૫૬૮૯૫૮૪ જાતના સર્વે રોગ જાણવા તે છઠી સાતમી નારકીની વચમાં સદા સર્વદા હોય.

સ્વાલ—તેમાં મહોદા રોગ કેટલી પ્રકારના હોય.

જવાબ—૧ કાશ, ૨ શ્વાસ, ૩ જવર, ૪ દાહ, ૫ કુખ શુળ, ૬ ભગંદર, ૭ હરસ, ૮ અજીર્ણ, ૯ આંખની વેદના, ૧૦ કર્ણ વેદના, ૧૧ પુઠ શુળ, ૧૨ પામખરસી (ખસ) ૧૩ કોઠ, ૧૪ જલોદર, ૧૫ વેગ જે મસ્તક વેદના, ૧૬ વાયુ, એવં સોલ મહારોગ મૃગાપુત્રને હતા.

સ્વાલ—અજીર્ણનું લક્ષણ શું ?

જવાબ—૧ મનને ૨ શરીરને વાયુ અતી દુર્ગંધ જણાય. ૩ આડાનો ખુલાસો ન થાય. ૪ શરીર ભારે ભારે જણાય. ૫ ભોજન ઉપર અરૂચિ થાય. ૬ ઓઠકાર સારો ન આવે. એ લક્ષણથી અજીર્ણ થયું સમજવું. તે છતાં ભોજન કરે તે વિષ સમાન જાણવું, શરીરને વિષે બગાડ કરે છે. તેથી ધર્મ કાર્યમાં વિધનકારી થાય છે.

પુનઃ ઉક્તં ॥ યામમધ્યેન મુક્તવ્યં યામ યુગ્મનં લંચયેત્ ।

યામ મધ્યે રસોત્પત્તિ । યામ-યુગ્મે બહુ ક્ષયં ॥ ૧ ॥

એટલે પહેલા પ્રહરમાં ખાવું નહી તેમજ બપોર સુધી લાંબવું નહી. પહેલા પહોરમાં ખાધાથી રસ વ્યાધિ થાય છે, અને મધ્યાન લગી ભુજ્યા રહેવાથી બળ નષ્ટ થાય છે, વળી છ પ્રકારે રોગ થાય છે તે કહે છે.

અત્યંબૂપાનં વિષમાશ્નનં ચ । સુપ્તંચ દિવા નિશિ જાગરંચ ।

સંરોધનં મૂત્ર પુરિષ યોશઃ । ષઢાભિ પ્રકારેઃ પ્રમંત્રંતિ રોગાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—૧ ઘણું પાણી પીવાથી, ૨ વિષમ આસને બેસવાથી, ૩ દીવસે ઊંઘવાથી, ૪ રાત્રીએ જાગવાથી, ૫ મૂત્ર, ૬ આડા રોકવાથી એવં છ પ્રકારે રોગ થાય છે, માટે જીવ્હા ઇંદ્રિ વશ કરવાથી ધાતુ મુક્તરે છે તેથી સર્વે રોગ જીતાય છે તેથી ધર્મ સાધન સુખ સમાધિ એ સંધાય છે. વળી જઠરાગ્નિનું પ્રબળપણ, ૨ દીર્ઘશ્વાસ, ૩ પવનનો જય. ૪ શરીરની લઘુતા એટલાં વાનાં પ્રાણના જયને અરથે થાય છે. ઇતિ યોગ શાસ્ત્રે.

એ વ્યવહારીક વચન જાણવું. નિશ્ચયથી તો અશાતા વેદની કર્મનાં બધોદયથી રોગ પીડા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે સ્થિતિ પરિપક્વથી વિલય જાય છે. વલી મરણ નીકટ લક્ષણ કહે છે.

૧ ખોટું સ્વપ્ન આવે. ૨ સ્વભાવ ફરે. ૩ દુર નિમિત્ત મલે. ૪ ખોટા ગ્રહ આવે. ૫ આત્માનાં આચરણ ફરે. ૬ દેવતાના કહેવાથી એવાં લક્ષણથી ઉગમ જીવોએ આયુ નજીક જાણી ધર્મ કાર્યમાં શીઘ્રપણે ઉદ્યમ કરવો. ઇતિ.

(૨૪૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ

પ્ર:—૨૮૯ છ રૂતનાં નામ તથા માસ અને ખોરાકીનો ગુણ બતાવો.

ઉ:—૧ વર્ષારૂત—શ્રાવણ, ભાદ્રવો, તેમાં લવણ ગુણકારી છે.

૨ સરદારૂત—આસો, કારતક, તેમાં જલ ગુણકારી છે.

૩ હેમતારૂત—માગસર, પાપ, તેમાં ગાયતું દુધ ગુણકારી છે.

૪ શિશિરૂત—માહા, ફાગણ, તેમાં આંખખાંતો રસ ગુણકારી છે.

૫ વસંતારૂત—ચૈત્ર, વૈશાખ, તેમાં ધૂત ગુણકારી છે.

૬ શ્રોમ્હારૂત—જેઠ, અષાઢ, તેમાં ગોળ ગુણકારી છે.

તેમજ પર્વ તીથીમાં ધર્મ કરવાથી પૂર્વવત્ વિશેષ પ્રકારે ફલીભૂત થાય છે.

પ્ર:—૨૯૦ કયું પર્વ તીથી પ્રમાણ કરવું.

ઉ:—પ્રભાત સમયે પચખાણની વેળાએ જે તીથી આવે તેજ લેવી સૂર્યોદયને અનુસરીનેજ લોકમાં પણ દીવસે વીગેરે સર્વ વ્યવહાર ચાલે છે જે માટે તીથી સૂર્યોદય વેળાએ થોડી હોય તો પણ તે પ્રમાણ કરવી. અને ઉદયમાં નહીં છતાં પછે ઘણા કાલ પહોંચે પણ તે સંપૂર્ણ ન ગણવી. શ્રી ઊમાસ્વામીના વચનની સાક્ષી શ્રાદ્ધ વિધિમાં આપી છે ત્યાં કહ્યું છે જે પર્વતીથીનો ક્ષય થાય તો તેની પૂર્વની તીથી ક્ષય કરવી, અને વૃદ્ધિ થાય તો બીજી તીથી માન્ય કરવી. શ્રી વીરપ્રભુનું જ્ઞાન નિર્વાણ કલ્યાણક લોકને અનુસરીને કરવું. એટલે લોક પ્રવાહે આસો વદ ૧૪ દીવાસી કરે તો તે ગરજ આદે તેજ દીવસે ગણાય. અધિક માસ હોય તો તે ન ગણતાં બીજો માસ ગણવો. જેમ બે શ્રાવણ હોય તો બીજો શ્રાવણ ગણવો અને બે ભાદ્રવા હોય તો બીજો ભાદ્રવો ગણવો. પશુસણની સંવતસરી પર્વ બીજા ભાદ્રવા સુદમાં કરવું. એજ પ્રમાણ છે. ઇતિ.

પ્ર:—૨૯૧ નવ પ્રકારના નિયાણાનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ:—૧ રાજ થવાની ઇચ્છા. ૨ પ્રધાન આદે રીદ્ધિવત ગૃહસ્થ થવાની ઇચ્છા. ૩ સ્ત્રી થવાની ઇચ્છા. ૪ મનુષ્ય થવાની ઇચ્છા. ૫ દેવતા થવાની ઇચ્છા. ૬ આપણી દેવી ભોગની ઇચ્છા. ૭ ભોગ રહીત દેવતામાં ઊપજવાનું નિયાણું કરે. ૮ શ્રાવકની ઇચ્છા. ૯ ચારિત્ર પામવાનું નિયાણું. એ રીતે નવ પ્રકારનાં નિયાણાં તેમાં પ્રથમનાં છ નીયાણાના ઘણાને દુર્લભ બોધી હોય. પ્રાયઃ ધર્મ સઘલે નહીં. સાતમાવાળો ધર્મ સાંભળે. સમકિત પામે પણ દેશવિરતિપણું ઉદય ન આવે. આઠમાવાળો દેશવિરતિપણું પામે પણ સર્વ વિરાતપણું ન પામે. નવમા નિયાણાવાળો સર્વ વિરતિપણું પામે પણ ભોક્ષ ન પામે. જે માટે જન મતને વિષે નિયાણાનો નિષેધ કર્યો છે.

વારિ જઈ જઈ વિનિયાણ વંધણં ઇતિ વચનાત્ ॥

ઈહાં અવિરતિનું ભોગ પ્રતીયુ નિયાણું બાંધે તે ભોગ પુરા થયે ત્રત ઉદય આવે. જેમ દુપતીના છેવે પૂર્વભવ ભોગ પ્રતીયુ નિયાણું બાંધ્યું હતું તે પાંચ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૪૫)

ભરતારી થઈ ભોગ પુરા થયા પછે મનઉદય આવ્યું, માટે એને અવિરતિ આશ્રી નિયાણું કહીએ. પણ સમકિતનો નહી. સમજવાનું એ છે જે ઊંચી પાયરીની મેળવેલી પુનઃ તે નિયા નંબરની માગણીમાં ઉતરી પડે છે. જેમ રત્ન પદાર્થ છોડી કાચની ચાચનામાં તુલ્ય થાય છે એટલે સમકિતના નિયાણાવાળો દેશવિરતિપણું ન પામે, તેમજ દેશવિરતિવાળો સર્વ વિરતિ ન થાય. અને સર્વ વિરતિ નિયાણાવાળો ભ્રાજ ન લહે. જેનું નિયાણું કરે તે વસ્તુ મળે. ઉપર ન ચઢે માટે ઉત્તમ પુરૂષોએ નિયાણું ન કરવું ઇતિ રહસ્ય.

પ્ર.—રૂદર અજ્ઞાની કેવા અધારામાં અથડાય છે.

ઉ.—કેટલાક અજ્ઞાની લોકો મત્સર ડાંસની ધણી ઉત્પત્તિ થવાથી ભર-પુર ધુણી કરી આકાશ છાવણી કરે છે, વસી કેમક, ઢોરના ખાંણની ખોરાકી બાફવા રાત્રિને વિષે ભૂમિમાં ગોતા કરી ગોરા સલગાવી ધુણીનો ધધ ચલાવે છે જેથી ધણા ત્રસ થાવર જીવોનું લીલા માત્રમાં બલીદાન થઈ જાય છે, એટલે બલતી અગ્નિમાં કેટલાક જીવો બલી જાય છે, અને ધણા જીવો ધુમ્ર પ્રભાવે મુઝાઇને મરણ પામે છે, સમજવાનું એ છે જે તેવા ઉપદ્રવ્યથી ઘરમાં અથવા વસ્ત્ર ઓઢીને મુઝું, તથા ઢોરને પણ તેમજ કરવું દીવસને વિષે ચાલતા ચુલે ઢોરનું ખાંણ બાફવાથી જીવોનું નુકશાન ધણા ભાગે થાય છે. વસી પુક પાપડીમાં પણ વિવેકી જનોએ વિચાર કરવો કેમકે જાવના જારીયાની અંદર ડાંઢીઓમાં કંથુઆ સફસ્ય જીવો આશ્રીત રહેલા અને ઉપર પણ ત્રસજીવો રહેલા, તેમજ પાપડીની અંદર કીડા ધયલ પ્રમુખ જીવો રહેલાને અગ્નિસભેગે ભસ્મભૂત થઈ જાય છે, તેમજ બાજરીયાં વીંગેરેમાં પણ સમજવું. જીવો ઇંદ્રિના કિચિત્ સ્વાદને અરથે પાંચે ઇંદ્રિયોને પૂર્ણ હુખના પોટલામાં પાડવી એ કેવી અજ્ઞાનદશા છે. માટે સજ્જન પુરૂષોએ વિવેક પૂર્વક વર્તવું.

પૂર્વપણ પર્વ—(પરિ-સમસ્ત પ્રકારે ડષણ વસવું) હિતિપરુષણ આવે થકે અઠાઇ પાલવા બદલ પૂર્વે, ધોવું દલવું ખાંડવું, લેપવું રાંધવું વીંગેરે વિશેષ પ્રકારે મહીના બે માસની સામગ્રી સજે છે. વસી પળુપણમાં શ્રાવકો પોતાના ઘેર પાછલી રાત્રીએ પ્રતિકમણ, દેવદર્શન, વાખ્યાન સાંભલવાની ઊતાવલથી રસોઈ પાણી સાફ અગ્નિ આરંભ ચુલાચ્યારી સલગાવે છે વલોણ કરે છે. પર્વનું વિચારતા નથી જે બીજા દીવસે કરતાં સર્વોત્તમ પળુસણ પર્વનું વિશેષ માન છે જે માટે આઠ દીવસ તો અમારી જે અહિંસા ધર્મમાં પ્રવર્તવું, અને તથાવિધ કાર્ય પણ દીવસે કરવું.

વસી અષ્ટમી ચતુર્દશિઆદે પવતીથીત મહત્વપણ બ્રહ્મમહુતથી અહો-રાત્રિ બીજા સૂર્ય સુધી પાલવું અષ્ટ છે.

સ્વાલ—કઠોરની દાલ, તુલ (ફાતરાં) કરવા સાફ આખા દાંણા પલાડીને કાડવી કે દાલ કરીને તેને પલાડીને છોતરાં રહીત કરવું એ બનેમાં કેવી રીતે વર્તવું, અને તેમાં વધારે ઓછું નુકશાન શું છે.

(૨૪૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

જવાબ—આખા દાણા પલાડી મુકી તેનાં પેટા ફાટે ત્યારે મુકવાને પછે તેની દાલ કાઢે છે તેમાં ધાન્યના ઉગતા અંકુરી અનંતકાય જીવ સમુદ્ધની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશ થાય છે. માટે તેમ કરવું અનુચિત છે. અને દાલ કરેલી તેને પલાડી ઉપરથી છોડા ઉખડે છે એવો લાભ લાભનો વિચાર કરી નીર ધારેલું કાર્ય કરનાર જીવસ્થ વિવેકરૂપ વ્યક્તિએ દેખતો જાણવો. જેમ નગર પ્રવેશ કરવા પાંસરી સડક મુકી વક્રમાર્ગે ન જવું, જે કાર્ય થોડા ખર્ચ અને થોડા પ્રયાસે થતું હોય તો વધારે ખર્ચ કરવાની સી જરૂર છે, તેમજ થોડા આરંભે કાર્ય થાય તો ધણું આરંભ ન કરવો. આ શીખામણ મુખ્યતાએ સ્ત્રી વર્ગને ધારવાની છે.

પ્ર.—૨૮૩ મૈથુન સેવનાર જીવસ્થ પ્રભાતે સ્નાન કર્યાવિના જનમંદીરે જાય કે નહીં.

ઉ.—મૈથુન સેવનાર આવક આવિકા વિવેકી હોય તે પ્રથમથીજ અંગશુદ્ધ કરે છે, જેમ વડીનીત કરીને ગુદા શુદ્ધ કરે છે તેમ જલથી તે અપવિત્ર સ્થાન શુદ્ધ કરે છે, પછે પ્રભાતે હાથ પગ નાભી લગે અંગ શુદ્ધ કરી જન મંદીરે જઈ અગ્ર પૂજા ભાવપૂજા કરતાં બાધક નહીં. માત્ર અંગપૂજા તો સર્વાંગે સ્નાન કરીનેજ થાય છે કેમકે દેવના પવિત્ર છતાં પણ સ્નાન કરી જનપૂજા કરે છે. તો મનુષ્યને અશુચિના નવ, ખાર, દ્વાર વહેતા છતાં સ્નાનવિના પૂજા કેમ ઘટે, માટે યતનાએ સ્નાન કરી જનપૂજા કરે. જનભુવન સમીપે બાહેર રહી મુઆલા મુતકવાલો પણ જીનેશ્વરનું દર્શન કરે તો દુષણ નહીં. ધણું લાભ છે. આ વિષે શંકા કરનાર અજ્ઞાની અબુઝ જાણવા. માત્ર જલથીજ પવિત્ર પણ માનનાર બ્રાહ્મણાદિક આ બાબતમાં કુતર્ક કરે છે પણ તેણે સમજવું જો.

આરંભે વર્તમાનસ્ય । મૈથુનાભિરતસ્યચ ।

કૃતઃશૌચંભવેત્તસ્ય । બ્રાહ્મણસ્ય યુધિષ્ઠિર ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જીવ વધમાં સદા પ્રવર્તે, તેમજ મૈથુન ભોગમાં નિરંતર તત્પર હોય, એવા બ્રાહ્મણને હે ધર્મરાજ ક્યાંથી શુદ્ધતા થાય, એમ મહાભારતાદિકે કહ્યું છે. માટે દયા સત્યાદિક ગુણવિના માત્ર પાણીથી શુદ્ધતા થાય નહીં, જલ છે તે બાહ્યપવિત્ર ગુણી છે, માટે ગુણી પુરૂષોએ પૂર્વાપર વિચાર કરી કાર્ય કરવું. પણ દુસ્તર ભવ સમુદ્રનો કાંઠો દેખાડનાર એવું જે જીનેશ્વરનું દર્શન તેના અંતરાય કોષ્ટને કરવો નહીં. કેમકે પુરૂષને અશુચિના નવદ્વાર, અને સ્ત્રીને બાર દ્વાર સદાવહે છે, તેતો સ્નાન કરવાથી પણ અપવિત્ર રહે છે તો વિચાર કરો કે કેવી રીતે પવિત્ર થવું. પણ વ્યવહાર શુદ્ધિ ભણી બાહ્ય અંગ નોતીસર પવિત્ર કરી દેવગુરુ દર્શન ભક્તિ અને શાસ્ત્રાભ્યાસ નિરંતર કરવો એજ સાર છે.

પ્ર.—૨૮૪ મરનાર પાછલ રોવા કુટવા અને રંગડા તાંજવા વીગેરેનો રીવાજ પાલે છે તે યોગ્ય છે કે નહીં.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૪૭)

૩—ઘણા લોકો મરનાર પાછલ રૂઢન કરે છે તે કેવલ મુર્ખ જાણવા, કે-
મકે જગતવાસી જીવ સર્વે આપણા સખધી છે, અનાદિકાલ આશ્રી છે કાચના
જીવ આપણું કુટુંબ છે કેમ ઘણા કાલનો કેઈ વર્તમાનકાલના સંગા છે, તે સ-
ખધે ભેગા થયા છે. કર્મોત્સારે જન્મ મરણ કરે છે. તેનો શોથ કરવાથી નવીન
કર્મ બંધાય છે. મારે ફાકટ લોક દેખાડવા રૂઢન કરવું તે નેત્રને પીડાકારી છે,
કેટલાક લોકોમાં છાતી કુટવાનો ચાલ છે, કેઈ માથુ કુટે છે, કંઈ કેશ તોડે છે.
કેઈ હાથ ધસે છે, કેઈ વિલાપ કરે છે. કેઈ છાજ્યાં લે છે, કેઈ રાગડા તાણી
પણજીયા લે, કેઈ પછાડયો નાખી ભૂમિએ પડી જાય છે. કેઈ ખાલડાં ચુંટી
નાખે છે, કુટતાં પીટતાં મોં વાલતાં પરલોક ગયેલાને પરસ્પર સંભારી સંભા-
રીને શોકની ઉઠીરણા કરી દઝાપો કરાવે છે. ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના કતોહલ
કરે છે તે સર્વે ફોગટ છે. એથા કાંઈ વલતું નથી, ઊલટી નેત્ર અને મસ્તકને
વેદના ઊત્પન્ન થાય છે. એ સર્વે અજ્ઞાન દશા જાણવી. માત્ર પોતાના વર્તમાન
કાલના પુઠગલ મુખની મામી પડયાથી ખટપટ કરે છે, જો મરનારના પ્રિય
(વાહલેસરી હોય તો) અંતાબવસરે પૂર્ણ પ્રેમથી જીવ પ્રણિત ધર્મનું રૂડા
પ્રકારે આરાધન કરાવી સદગતીએ પહોંચાડે તે સખધી સાચો જાણવો, નહીં
તો મુરિકાંતા સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામીને ઝેર દીધું, ચુલણીએ કામ વશથી પુત્રને
લાક્ષાગૃહમાં ખાલવા ઉપાય કર્યો. કુણીકે પીતાને પાંજરે બાંધ્યો. ભરત બાહુ-
બલીએ સંગ્રામ કર્યો. મુભૂમ ફરસુરામે પરસ્પર લડાઈ કરી ચાણક્યે પરબત
સાથે ઠગાઈ કરી. તસ્માત્, માત્રુ, પિત્રુ, પુત્ર, આત્ર, મિત્ર, કલત્ર, સ્નેહો પિક્તતમં
(ખોટો) જાણવો. ઇહાં સમકિત દૃષ્ટિ જે લોકાપવાદ ટાલવા લોકાચાર કરે છે
પણ તે વાતનો વારંવાર ખેદ કરે નહીં. કેમકે એમજ ભાવીભાવ સમજે છે.
અનિત્ય પદાર્થની હાનો વૃદ્ધિનો સદ્ભાવ છે એમાં આશ્ચર્ય નથી. એમ જાણી
માધ્યસ્થ રહે છે. પુત્રાદિકનું મરણ થવાથી પણ પશ્ચાતાપ ન કરે, કર્મની વિ-
ચિત્ર ગતિ છે, શ્રીવીર પ્રભુને પુત્ર નહીં, એક પુત્રી થઈ. પ્રથમ ચૌમાસે અ-
નાવૃષ્ટિ એટલે વરસાતનો અભાવ થયો, મારે ભાવીભાવ બનેજ. શ્રી મુધર્મ
ધંદ્રે શ્રી વીર પ્રભુને વિનંતી કરી જે હે વિભો: અઘૂસી અહુ માંહેલો ત્રીસમો
ભસ્મઅહુ તે જન્મ નક્ષત્ર થકી ઊતર્યો નથી માત્ર બે ઘડી બાકી રહ્યો છે એ-
ટલું તમારે આચુખ્ય બે ઘડી વધારો તો તે અહુ ઊતરી જાય તો પછવાડે ધ-
ર્મને વિષે ઊદયપૂજા થાય. અને સાધુ સાધવીની માનતા થાય. નહીં તો તમારા
મોક્ષ ગયા પછે તમારા સંતાનીયાને બે હજાર વર્ષ પર્યંત પીડા થશે. તે આં-
ભલી ભગવંત બોલ્યા હે ધંદ્ર એ થયું નથી, થાતું નથી. થાશે પણ નહીં. એક
સમય માત્ર આચુ મારાથી વધે નહીં એમજ ભાવિભાવ છે. હવે વિચાર કરો
કે જે ભાવજ્ઞાનીએ દીઠા છે તેજ રીતે બને છે. તો શોગ સંતાપ કરવાથી શું
વલતાનું છે. મારે વૈરાગ્ય ભાવ ધરવો. યથા ॥ ધર્માધ્યાને સ્મરણે ચ ૧ રોગિણ
યામતિર્મૈવેત્ । યદિ સાનિશ્ચલાબુદ્ધિઃ । કોન મુચ્યેત્ બંધનાત્ ॥ ૧ ॥ હવે ભાવિ ઉપર
માલીની છંદ કહે છે.

(૨૪૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઉદયતિ યદિર્માનુઃ । પશ્ચિમાયાં દિશાયાં ।

પ્રત્નલંતિયાદિમેરુઃ શીતતાં યાંતિ વન્દિઃ ।

વિકસિત યદિ પદ્મ પર્વતાગ્રે શિલાયાં ।

તદપિ ન ચલતીયં મામિની કર્મરેણાં ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ પૂર્વાક્ત વસ્તુ ઊભટ પાલટ થાય તો પણ કર્મરેણા ચલે નહીં.

હવે લોકરૂઢી સાચવવા ભણી થોડા દિવસનું પથરણું ઘેર રાખે તેમાં શ્રી વાલવા રાગડા તાણી સગા સંબંધીને સભારે છેકણીનું નિમંત્રણ કરી જોડના લપકા નાંખી જીવેને ફસાવવા એ કેવી મુઠા છે. ફક્ત પથરણું એસવા આવનારને જીજ વાર્તાલાપ કરી પરસ્પર પુદ્ગલનું અનિત્યપણું દર્શાવી મહા મંગલ કલ્યાણકારી નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ પ્રતેક જણ દીઠ નોકરવાસી આપવી. પરંતુ વારંવાર રડવું, કંટવું, વિલાપ કરી મોહની કર્મ બાંધવું ઠીક નહીં. મતલબ કે સંસાર નીતિસર પથરણું પણ થોડી મુદતમાં વહેવું ઊઝાવી લેવું બસ છે. એવી રીતે પ્રતિદીન મુન્નારાની કેળવણીમાં ઊત્તેજન આપવું એ ઉત્તમ પુરૂષોની રૂઢી આચરણા બજાવી. ૪૦

પ્ર:—રદ્ધ વ્યવહાર શુદ્ધિ અર્થે, લૌકિક લૌકોત્તર હીત ભણી વિવેકી આવકોએ કેવી રીતે વર્તવું.

ઉ:—પ્રથમ રાત્રિકંતમાં રાત્રિએ નિંદ્રા થોડી લેવી. જીવ રહિત સજ્જનમાં ડાહ્ય પામુ હેઠલ કરી મુવું. પશ્ચિમ ઊત્તર તરફ મસ્તક કરી દેવમંદીરમાં સર્પની બીબી ઉપર વૃક્ષતળે સ્મશાનમાં મુવું નહીં લઢાઇ મટાડી પાણી પાસે રાખી વસ્ત્ર ઓઢી બારણું બંધ કરીને ચૈત્યવદન કરી દેવગુરૂને વાંદી સર્વ અહાર ત્યાગ કરી દેસાવગાસીક વ્રત લેઇ ચાન્ન સરણ સર્વ જીવરાસ ખમાવી પાપ સ્થાન આલોઇ મુદ્દત્યની અનુમોદના કરી દુઃકૃત્યની નિંદા કરી બ્રહ્મવ્રત ધરી જહ મે હુજ્જપમાજો એ ગાથા નમસ્કાર મંત્રપૂર્વક સાગારી અણુસણ કરી. અરિહંતો મહ દેવો આખી ગાથા કહી પાંચ નવકાર બજાવી મુવું એ રીતે ઉપશાંત મોહપણુ વૈરાગ્ય ભાવવાસીત થઈ નિંદ્રા લેતાં કદાચ આયુ સમાપ્ત થઇ જાય તો રૂઢી ગતી થાય કેમકે આરોધના પુર્વક મરણ થાય માટે વળી એથી ખોટું સ્વપ્ન પશુ ન આવે, રૂડું ધર્મ સ્વપ્ન આવે હવે રાત્રિએ જાગે તે વારે ધર્મ ધ્યાન ચિંતવે, કદાપી અનાદિના આજ્ઞાસથી કામ પીડા કરે એટલે સ્ત્રીના વિષયની અભિલાષા થાય તેવારે તેના અપવિત્રપણાની વિચારણા કરે જે હાડ ચાંબડી ચરખી આંતરડાં લોહી માંસ વિષ્ટા વાગેરે પુદ્ગલ સ્કંધ શરીરના આકારે પરણ્યા છે એવી સ્ત્રીના વિષયમાં રમણીક થાય છે. એમ વિચારી મહા પુરૂષ શ્રી જન્મુસ્વામી, શુભીભદ્રજી, મુદ્દર્શનશેઠ, વિજયશેઠ આદે ઉત્તમ પુરૂષોની પ્રસંસા

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૪૯)

પંપની ખમો ઉપર, ધૃત્ત તમે સ્મસાનમાં મુકુ નહી. લઠાઈ મટાડી પાણી પાસે રાખી, વસ્ત્ર ઓઢી, ખારણુ ખંધ કરી ચૈત્યવંદન કરી દેવગૃહને વાંદી સર્વ અહાર ત્યાગ કરી દેસાવગાસોક વ્રત લઈ ચાર સરણુ કરી, સર્વ જીવરાસ ખમાવી, પાપસ્થાન આલોઢ મુકૃત્યની અનુમોદના કરી, દુઃકૃત્યની નિંદા કરી બ્રહ્મવ્રત ધરી. જડમે હુજ પમામો એ ગાથા નમસ્કાર મંત્ર પૂર્વક સાગારી અણસણ કરી. અરિહંતો મહદેવો આખી ગાથા કહી પાંચ નવકાર ગણી મુકુ. એ રીને ઉપશાંત મોહુ પણે વૈરાગ્ય ભાવ વાસોત થઈ નિંદ્રા લેતાં કઠાચ આચુ સમાપ્ત થઈ જાય તો રૂડી ગતી થાય કેમકે આરાધના પૂર્વક ભરણુ થાય માટે વળી એથી ખોટુ સ્વપ્ન પણ ન આવે, રૂડુ ધર્મ સ્વપ્ન આવે, હવે રાત્રિ-એ જાગે તે વારે ધર્મ ધ્યાન ચિંતવે કઠાપી અનાદિના અભ્યાસથી કામ પીડા કરે એટલે સ્ત્રીના વિષયની અભિલાખા થાય તે વારે તેના અપવિત્રપણાની વિચારણા કરે જે હાડ ચાંખડી ચરખી આંતરડાં લોહી માંસ વિષ્ટા વીગેરે પુ-દ્ગલ સ્કંધ શરીરના આકારે પ્રણમ્યા છે એવી સ્ત્રીના વિષયમાં તું કેમ રમણીક થાય છે. એમ વિચારી મહાપુરૂષ શ્રી જંબુસ્વામી યુક્તોભદ્રજી, મુદર્શન સેઠ વિજયસેઠ આદે ઉત્તમ પુરૂષોની પ્રસંસા કરે, ભવસ્થિતિ દુઃખની ખાણુ જાણી કષાયાદિ દુરગુણોને જીતવા ઉપાય ચિંતવે, વૈરાગ્યવંત થકો સંસાર ચારક (ખંધીખાતુ) રૂપ જાણી નિકલવાનો મનોરથ રૂપ ભાવના ભાવે જેથી કામ કટકને જીતાય છે. વાહુ આ કેવી ખુબી છે. કામભોગ જાદે કરવાથી આંખતું તેજ ધરે, દમ ચડે બેહોરો અને કમજોર થાય, છેવટ દુઃખ પડે.

માતા પિતાને નમસ્કાર કરતાં તીર્થ યાત્રાતુ ફલ થાય છે. વૃદ્ધ અને શીલ, જ્ઞાનાદિ ગુણવંતની સેવા કરવી. નીચમ લેછ વિરતીપણું ધરવું. તેમજ લીધેલા વ્રતને પાલવું. ધર્મનો અભ્યાસ કરવો, મન્દ્ર જિળ્ળજાળ ની પાંચ ગાથા મુજબ વર્તવું. ૧ પેસાખ વડીનીત, ૨ મેથુન, ૩ સ્નાન, ૪ ભોજન, ૫ પૂજાજપ એવં પાંચ મૌનપણુ કરવાં, કહ્યું છે કે,

મૂત્રોત્સર્ગ મલોત્સર્ગ, મૈથુનં સ્નાન મોજનં ॥

સંધ્યાદિ કર્મ પૂજાચ, કુર્યાત્ જત્ પંચ મૌનવાન ॥ ૧ ॥

ઉપવાસાદિ તપવાલો દાતણુ ન કરે, મુનિ પણ ન કરે કેમકે તપસ્યાવંત પુરૂષ દાતણુ કર્યા વિના પણ શુદ્ધ છે, અન્યશાસ્ત્રે પિઉક્તં.

ઉપવાસે તથા શ્રાદ્ધે, ન કુર્યાત્ દંત ધાવનં ।

દંતાના કાષ્ટ સંજોગા, દંતિ સપ્ત કુલાનિરૈ ॥ ઇતિ.

નિરવધ ભૂમિએ સ્નાન કરે, નશ્ન થઈ તથા સેવાવળાદિક આચ્છાદિત મલીન જલમાં નહાવું નહી. ઉશ જલથી સ્નાન કરીને ઠંડુ ખાવુ નહી, તેમજ શીતલ જલથી સ્નાન કરીને ઉશ ભોજન કરવું મૃતકની ધુણી લાગવાથી અને

(૨૫૦)

શ્રી જૈનતાત્વસંગ્રહ.

મસ્તક મુંડાવી સ્નાન ન કરે પણ ગામ સંઘ્રામે જતાં વિદ્યા મંત્ર સાધતાં રાત્રિએ પર્વ દીવસે સ્નાન કરે અને મસ્તક પણ ન મુંડાવે, જન પુનઃદિ કાર્યે સ્નાન કરે તે ભાવમુદ્રીતું નિમિત્ત છે. પરંતુ શરીર સુખ માટે સ્નાન ન કરે વારંવાર લઘુ નીતી વડી નીતી કરીને શંકા કરી વહેમ ધરી પુનઃ પુનઃ સ્નાન કરતો પગલે પગલે જીવહિંસા કરે તે દ્રવ્ય મુદ્રીમાં પુન્ય નથી, માત્ર પાપતુંજ કારણ છે, આ વિષય મારા મીત્રોની વિચિત્ર આનુચરણ પ્રત્યક્ષ જોઈ દાખલ કર્યો છે. આત્મા સદા પવિત્ર છે. અન્ય શાસ્ત્રે પિઓક્તં.

સત્ય શૌચં તપ શૌચં, શૌચં ઇન્દ્રિય નિગ્રહઃ ॥

સર્વ ભૂતદયા શૌચં, જલ શૌચં ચ પંચમં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—૧ સત્યવાદી, ૨ તપસી, ૩ જીતેન્દ્રિય, ૪ દયાવંત એ ચાર ભાવથી પવિત્ર છે. ૫ પાંચમો જલથી પવિત્ર તે દ્રવ્યથી જાણવો. કેટલાક લોકો કુંડ તથા ગંગાજી જમુના ગોદાવરી નર્મદા આદિ નદીઓમાં અધિક માસમાં સ્નાન કરવાથી પુન્ય માને છે તેણે સર્વજ્ઞ ભાષિત ધર્મતું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી. કેમકે જલાશ્રીત રહેલા જીવો ઉપર પડતું મુકી તેઓને ત્રાસ ઉપજાવતાં બેધ-ધડકથી વિષ પાન કરી મગ્ન થાય છે એ કેવી અજ્ઞાન દશા છે. જે જલ શરણથી પાપ જાય તો મત્સાદિક જીવોની સિંચનાએ સિદ્ધિ થતી જોઈએ. માટે દયાવંત પુરુષોએ પુદ્ગલાનંદ માટે થોડું જળ ગળીને નિરાસી ભૂમિએ સ્નાન કરવું ઉચીત છે.

શિષ્ય:—લૌકિકમાં જલ શૌચવાલાને આચાર વંત કહે છે તે વિષે શું સમજવું.

ગુરુ:—શીલં પ્રધાનં નકુલં પ્રધાનં, કૂલે ન કિં શીલ વિવર્જિતેન ॥

બદ્યોનરા નિચ કૂલે પ્રસૂતાઃ, સ્વર્ગે ગતાશીલ મુપૈશ્વ ધીરાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત ૩૬ આચારથી પ્રધાનપણું તિથાં સ્વર્ગનાં સુખ મેલે છે, પરંતુ કુલતું પ્રયોજન નહી. ઇતિ અન્યમતે કથીતં વસી.

અન્યમતા વલંબીઓએ ભસ્મ ૧ ઘુલ, ૨ મારી, ૩ આતાપના ૪ ખાલ, ૫ જલ ૬ માનસ સ્નાન, ૭ એમ સાત પ્રકારે સ્નાન માનેલું છે. ઇહા ગંધ મેલ લેપનો નાશ કરનાર એવું જે પાણી તેને દ્રવ્ય સ્નાન કહીએ. પરંતુ ઘુલ ભસ્માદિતું સ્નાન તેનો વ્યર્થ છે.

જલથી પણ કાંન નાકાદિની શુદ્ધિ થતી નથી ફક્ત ચાંચડીની શુદ્ધિ થાય છે, તે પણ થોડીવાર રહે છે હવે જે અંતરંગ મેલને દુર કરનાર એવું જે શુભ ચિત્ત ધર્મ ધ્યાન રૂપ પાણી તે ભાવ સ્નાન કહીએ. શેષ અસ્નાન છે. ઇહાં જન પૂજા ગુરુ ભક્તિ નિમિત્તે જે જલ સ્નાન કરવું તે ભાવ. સ્નાનતું કારણ ભૂત સમજવું તેને પૂર્વ પૂરુષોએ સોભનીક કહ્યું છે એની વિશેષ વાખ્યા.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૨૫૨)

હરિભદ્ર સરિદ્રુત બીજ અષ્ટકૃત્તમાં છે ત્યાંથી જોવી. આ ઉપરથી બ્રાહ્મણાદિક લોકોનું જલ આચાર રૂપ ધર્મનું ખડન થયું. અર્થાત ભાવ સ્નાન—રૂપ આચાર ધર્મ તેજ પ્રધાન છે સ્ના મારે જે જલના બીંદુમાં માત્રમાં પણ ધણા જીવ રહેલા છે તેની વીરાધના થાય છે. ॥ તદ્વચા ॥

एगंमि उदग बिंदुमि, जे जीवा जिण वरेहिं पन्नता ॥

તે જડ સરિસવ મિત્તા, જંબુ દીવે નમાયંતિ ॥ ૧ ॥ ધતિ

માહા ભારથને વિષે તીર્થાધિકારે કહ્યું છે.

आत्मा नंदी संजम तोयपूर्ण, सत्यावहा शील तटादयोमि ॥

તત્રાભિષેકં કરુણાંમુ પુત્ર, નવારિણ શુદ્ધતિ ચાંતરાત્મા ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—આત્મરૂપ નદી સંજમજે રૂડા નીયમરૂપ જલ, સત્યરૂપ પ્રવાહ, શીલરૂપ કાંઠો, તેમાં અહો પાંડુ પુત્ર યુધિષ્ઠર સ્નાન કરે, પણ જલ મંજનથી અંતર આત્મા શુદ્ધ થાય નહી. વલી કેઇકે પરસ્ત્રી ભોગી, પવિત્રપણું રાખવા ધણું પાણી ઢોલી જતાજટ રાખેછે. જલના છાંટા નાખે છે પણ તે જેમ મુસલમાન પેસાખના બીંદુને નાપાક ગણી ધોતીઆમાં ઢેખારે રાખે છે અને અશુચિ દુગંધનીક બીલતસ વસ્તુ જે માંસ તેનું ભક્ષણ કરે છે, તેવા એ જડ સીરામણી જાણવા, કેમકે જલના અસંખ્ય જીવો તથા તેના પ્રવાહમાં ત્રસ જીવોની અનુકંપા ઉઠી જવાથી નિર્દયપણું થાય છે. જે કારણ મારે અન્ય શાસ્ત્રે પિઓક્તાં.

सर्वे वेदानतत् कर्पुः, सर्वे यज्ञाश्च भारत ॥

સર્વે તીર્થાભિષેકાશ્ચ, યત્ કર્યાત્ પ્રાણીનાં દયા ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સર્વે વેદનું પઠન કરે સર્વ યજ્ઞ કરે, સર્વ તીર્થ કરે, તે થકી પણ પ્રાણીની દયા વિશેષ સફલ છે. અર્થાત જીવ દયાનો લાભ બીજા કૃત્યોથી મલા શકતા નથી. વળી કહ્યું છે જે

इंद्रियाणि पशुन कृत्वा, वेदीं कृत्वा तपोमवा ।

અહિંસા માહુંતિ કૃત્વા, આત્મ યજ્ઞં યજામ્યહં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—ઇંદ્રિયોરૂપી પશુ કરીને તપરૂપ વેદીકા કરીને દ્યારૂપી આહુતી કરીને હું આત્મરૂપી યજ્ઞ કરું છું એમ વિષ્ણુ યુધિષ્ઠર પ્રત્યે કહે છે. શા મારે જે

यूयं वित्वा पशुन हत्वा, कृत्वा रुधिर कर्दमं ॥

યદૈવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કે ન ગમ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પશુ બાંધવાનો યજ્ઞ સ્થંભ છેદીને પશુને હણીને લોહીનો કર્દમ કરીને જ્યારે સ્વર્ગે જવાતું હોય તો હે યુધિષ્ઠર પછે નરકે કોણ જશે. જે કારણ મારે કહ્યું છે કે અહિંસા લક્ષણો ધર્મો ધતિ વચનાત.

(૨૫૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ

વિષય મુખના અર્થી જીવો મન ગમતા કપોલ કહાવીત ઉડાવ કરે છે. પરંતુ પરિણામે તેને ધર્મની ધનની શરીરની હાની થાય છે, ધન્ય, શરીર યૌવન એ ત્રણ કામનાં કારણ છે, અને દાન, દયા, ઇંદ્રિ દમન એ ત્રણ ધર્મનાં કારણ છે, અને સર્વ સંગ પરિત્યાગ કરવો એ મોક્ષનું કારણ છે.

છતી વસ્તુના ત્યાગપણાનું ફલ તો વિશેષ છે તેમાં આશ્ચર્ય નથી પરંતુ અછતી વસ્તુ જેમ મરૂં દેશમાં અંખ ફલ નાગરવેલનાં પત્રનો પણ નિયમ કરવાથી વિરતિરૂપ મોટું ફલ મલેછે જેમ પછી પતી વંચ્યુલને ગુરૂ મહારાજાએ અજાણ્યાં ફળ ન ખાવાનો નિયમ કરાવ્યો હતો તેથી તેણે અટવીમાં ભુખ્યા છતાં તથા લોકોએ ઘણું કહ્યું છતાં કિંપાક ફળ અજાણ્યાં હોવાથી ખાધાં નહીં ખીજ સાથેના લોકોએ ભક્ષણ કર્યો તેથી મરણ પામ્યા એમ આ લોકમાં પણ ફલદાઢ છે. ઘણાં કોઈ કહેશે જે નિર્ધન ભીક્ષુકને તપસ્યા કરે અને ચારિત્ર અલ્પ કરે તેમાં શું વિશેષ છે. તે ઉપર દ્રષ્ટાંત આપેછે.

રાજગૃહી નગરીમાં એક ભીખારીએ દીક્ષા લીધી, તે જોઇ લોકો તેની હાંસી કરવા લાગ્યા જે ઘણું ધન ત્યાગ કર્યું ભાઈ તેથી મુનિ ત્યાંથી વિહાર કરવા મુચવ્યું. ત્યારે અભય કુમારે ત્રણ કરોડ સોનૈયાનો ઢગલો ચૌદામાં કરાવી લોકોને ખોલાવી કહ્યું કે જે માણસ કાચુ જલ, અગ્નિ, સ્ત્રીનો સ્પર્શ એ ત્રણ વસ્તુ જાવ જાવ મુધી ત્યાગ કરે તેને આ ધનનો ઢગલો આપવાનો છે તે વારે લોકોએ વિચાર્યું જે એ ધન છોડી શકાય પણ જલ પ્રમુખ વસ્તુ ન છોડાય ત્યારે પ્રધાને કહ્યું અરે મુઠ જનો તમે આ દ્રુમક મુનિની હાંસી કેમ કરો છો એણે એ જલાદિ ત્રણ વસ્તુઓ ત્યાગવાથી ત્રણ કરોડથી પણ વધારે ત્યાગ કર્યો છે. તે સાંભળી લોકો પ્રતિબોધ પામી તે દ્રુમક મુનિને ખમાવ્યા માટે અછતી વસ્તુનો પણ ત્યાગ કરવો, નહીં તો પશુની પેરે અવિરતિપણામાં કાલ જાય છે, અને ત્યાગવાથી વિરતિપણાનું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. લક્ષ્મી ઘણી છતાં નિયમ કરવું, શક્તિ છતાં ખમવું, યૌવન વયમાં વ્રત લેવું દળાદ્રીપણામાં અલ્પ પણ દાન દેવું. એ ચાર પ્રકારથી ઘણું લાભ થાય છે.

પરિગ્રહ પ્રમાણ કરવાથી પારવિનાની આશા ત્રણ મર્યાદામાં આવે છે. તેથી સંતોષ વૃદ્ધિ પામે છે અને સર્વ સંતોષવંત મુનિ તો અનુતરવાસી દેવનું મુખ અત્રે અનુભવે છે. ચુગન:

સંતોષ સ્ત્રીષુ કર્તવ્યઃ, સ્વ દારે મોજને ધને ॥

ત્રિષુચૈવ ન કર્તવ્યઃ, દાને ચાધ્યયને તપે ॥૧ ॥

ભાવાર્થ:—પોતાની સ્ત્રીને વિષે ૧ ભોજનને વિષે, ૨ ધનને વિષે સંતોષ કરવો, અને દાન ૧ ભણતર, ૨ તપ, ૩ એ ત્રણને વિષે સંતોષ ન કરવો ૪૦

સર્વે જીવોએ સર્વ પ્રકારના સખંધ માંહોમાંહે પુર્વે ઘણીવાર મેળવ્યા છે પરંતુ સાધર્મિક પ્રમુખ સખંધને પામનારા જીવો તો ત્રિસાજ હોય છે, સાધ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૫૩)

મિ ભાઈનો આદરસત્કાર કરવાથી ઘણું પુન્ય ખંજાય છે. પુત્રાદિકના વિવાહાદિકમાં પણ સાધર્મિને નિમંત્રણ કરવું. ઉત્તમ ભોજન વસ્ત્રાદિ આપવું શ્રી સંભવનાથનો જીવ પુર્વે ત્રીજા ભવે વિમલ વાહન રાજા હતો જેણે મહોદ્વા દુર્ભિક્ષમાં સર્વે સાધર્મિ ભાઈઓને ભોજનાદિક આપીને જીવ નામ કર્મ બાંધ્યું છે. કદાચ સંકટ આવી પડે તો ગાંઠનું ધન ખરચી ઉદ્ધાર કરવો વળી તે પ્રમાદથી અનાચાર સેવે વા ધર્મથી ચુકી જાય તો તેને જૈન ધર્મ સંખ્યાથી બોધ કરી ધર્મમાં જોડવા સામેલ થવું.

આવિકાનું વાત્સલ્ય પણ આવકની પેરેજ કરવું, કારણ કે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને વિષે અનુરાગ ધરનારો શીલ પાલનારો સંતોષવાલી એવી આવિકાની કાંઈ પણ ઓછી ભક્તિ કરવી નહીં આવક સમાન ગણવી કેમકે જેના શીલના મહીમાથી અગ્નિ જલ થાય, સર્પ તે ફૂલ માલ થાયછે. જલ થતુ થાય વાદ્ય, શીયાળ થાય, વિષ અમૃત થાય છે, સંઘનું ચોથું અંગ આવિકા છે મુલસા આદે આવિકાઓની શ્રીવીર પ્રભુએ પ્રશંસ્યા કરી એ વાત કાંઈ થોડી છે ? વાહ ! !

સ્વજન સાધર્મિ સદગુણને યાત્રાએ જવાનું નિમંત્રણ કરવું, અને તેને ભાતુ ભાડા વિગેરેની મદદ કરવી તીર્થનાં દર્શન થવાથી સુવર્ણ ફૂલ મોતી આદિ વધાવીએ. પછે પ્રભુને વાંદો પુજી સ્તવના કરી યાચકને દાન દીજે તો ઘણું ફળ છે. જેમ પુર્વે તીર્થકરના આગમનની વધામણી લાવનારને દાન આપતાં સાંભળીએ છીએ.

ધર્માચાર્ય માતા પિતાદી નવનો સાથે ઉચિત આચરણ કરવી, કેમકે જે લૌકિક ઉચિત આચરણમાં કુશલ નથી તે સુક્ષ્મ લોકોત્તર જૈન ધર્મને વિષે શી રીતે કુસલ થાય. વલી સત પુરુષોએ કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ—ગદ્ય વસ્તુનો શોક—કોમળની નિંદ્રાનો છેઃ કોમળ કાલે ન કરવો. ઘણા મતમાં પોતાનો મત આપવો. શુભ ક્રિયામાં આગેવાન થવું. ખાર મોરી કરાવવી નહીં. નમ્રપણું નહાવું સુવું નહીં.

ચૌમાસમાં વિશેષ વ્રત નિયમ કરવાં. ચૈત્ય પ્રવાડી કરે હલ, ગાડાં-ઝાં-માત્તર ન કરે-વર્ષાઋતુમાં બહુ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે સર્વ વસ્તુ સોધન કરી ખાય, સચિત્ત ત્યાગ કરે--કેમકે આવકને તો નિરવધ નિર્જીવ પરિમીન આહાર કરવો કહ્યો છે. તે ઘણી થીરતાએ નહીં તેમજ ઘણી ઉતાવળથી નહીં નહીં જમવું. એકું ન મુકવું. વળી દરરોજ સ્ત્રી પુત્રાદિકને દ્રવ્યથી યથાથોગ્ય વસ્ત્રાદિક આપીને તથા ભાવથી ધર્મોપદેશ કરી તેનો ખમર લેવી. નહીંતો તેના કરેલા કુકર્મથી તે આવક લેપાય છે. જેમ ચોરને સહાય કરનાર માણસ ચોરના અપરાધમાં સપડાય છે. તેમ ધર્મ બાબતમાં પણ જણવું. તથાવિધ સ્ત્રીના કરેલા પુન્યમાં પણ સ્વામીને ભાગ મલે છે.

દેવ પૂજન—દાન, સામાયક વ્રત કરે, રસ ત્યાગ કરે, અભક્ષ્ય ત્યાગે-કાઉસંગ કરે, જ્ઞાન ભણે ગુરૂ વાંદે, શીળ પાલે, વનસ્પતિ ત્યાગે, વળી ચૌમાસમાં

(૨૫૪)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

માંચો પગરખાં દાતણ વસ્ત્રરંગણ લીંપણ ત્યાગ કરવું લીંત પાટલા ધૂત તેલના વાસણ ક્ષંધણ ધાન્યાદિ વસ્તુમાં લીલ ફૂલ થાય છે માટે પહેલાથી ચૂનાદિ ક્ષાર વસ્તુ લેવાવની જેથી એ જીવોની રક્ષા થાય છે. પાણી એકું હોય તે છુદ્ધ નાંખવું. ગોળ ધી તેલના ભાજન યત્નથી ખાંચી રાખવાં, જન મંદીર પાંચધસાલા સમારી રાખે. વિષય કપાય મંદ કરે. છઠ્ઠ અઠમાદિ તપ કરે. પાપ-રંજ ત્યાગે. ખાંડ ખજૂર ખારેક દ્રાક્ષ ટોપરાં આદે મેવા અભક્ષ થાય છે. સાક ભાજીની સુકવણીમાં લીલ ફૂલ તથા ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થવાથી અભક્ષ થાય છે. સંઘ ભક્તિ કરવી.

ગીતાર્થ પાસે પ્રાયશ્ચીત લેવું જેથી દ્રઢ પ્રહારી વ્રત પાપથી હલુઓ થાય છે. ઇત્યાદિ કૃત્યો વિશેષે ચોમાસામાં કરવાં. શક્તિ અનુસારે હમેસાં પાણે તેને ધન્ય છે. જ્યાં હમેસ દાન પુન્યતું કામ થાય છે તે ઘર દેવલોકનો નમુનો જાણવો.

ધર્મસ્થાનક કરાવે, જાવત વર્ષ મધ્યે એક જાતા કરે, શ્રુત જ્ઞાનની પૂજા વાસક નીપુરાદિકથી કરે. શાસન ઊંનતી કરે. જૈનાગમ પુસ્તક મેળવી ભંડાર કરાવે. ધર્મ, અર્થ, કામ એ ત્રણની સિદ્ધિ થાય એહવા સ્થાનકે રહેવું. હિંસક દુરગુણીના પાટોસમાં નહી રહેવું. દેરાસરની પાસે રહેવાથી હાની થાય છે. અવસર વિના દીવસે નિંદ્રા લેવી ઠીક નહી. પૂર્વ તરફ મસ્તક કરી સુએતો વિધાનો લાભ થાય. દક્ષણ તરફ મસ્તક કરી સુવાથી ધન લાભ થાય. પશ્ચિમ તરફ મસ્તક કરી સુવાથી ચિંતા ઉપજે, ઉત્તર તરફ મસ્તક કરી સુવાથી મૃત્યુ યા નુકસાન થાય છે એમ નિતિ સાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. જે ગામમાં જન મંદીર ઉપદેસક ગુરૂ અને સાધર્મિ ભાઈ હોય ત્યાં શ્રાવકને વસવું યોગ્ય છે. સર્વ ક્ષેત્ર માં કુસલ થવું. જેથી સુખે નિરવાહ થાય. અને ધર્મ સાધી સકાય. પ્રથમ મનુષ્ય માત્રને અકૃત્યતું તજવું, પછે સુકૃત્યતું ભજવું. એ શાસ્ત્રતું રહસ્ય છે. દિક્ષા મહોત્સવ કરતાં મહાપુન્ય ઉપાર્જન કરે. જેના ફૂલમાં ચારિત્રવંત થાય તે ફૂલ પણ પુન્યવંત જાણવું. માટે ઉત્તમ પુરૂષ. ચારિત્રની ચાહના કરે. ન બંને તો આરંભની ઓછાસ કરે. મરણાંત અવસરે દશ પ્રકારની આરાધના કરે જેથી આઠ ભવમાં સિધિ વરે શ્રાવકે દેવગુરૂ ધર્મના સાચા અથવા જુઠા સોગન ખાવા નહી. અને ખાયતો ઘણા સંસાર વધારે. દ્રવ્યસતરામાં દ્રષ્ટાંત તરીકે પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય ગ્રંથમાં હીર સૂરિજીએ દેવ દ્રવ્યના ભક્ષણ કરનારને ઘેર મુખ્ય વતિએ શ્રાવકને નીમુકપણે જમવું ન કહેવે આ ઉપરથી શ્રાવકે વહેવ દ્રવ્યના રક્ષણ વિષે ખુબ લક્ષ આપવું.

હવે આજીવીકાના સાત પ્રકાર કહ્યા છે. ૧ વ્યાપાર, ૨ વિદ્યા, ૩ ખેતી ૪ પશુપાલન, ૫ કારીગરી, ૬ નોકરી, ૭ ભીક્ષાવૃત્તિ એ સાત મધ્યેથી શ્રાવક યથાયોગ્ય નિર્દુષણ ન્યાયથી વ્યાપાર કરે.

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

(૨૫૫)

લક્ષ્મીર્વસતિ વાણિજ્યે, કિંચિદસ્તિ ચ કર્ષણે ॥

અતિ નાસ્તિ ચ સેવાયાં, મિત્રાયાં ન કદાચનં ॥ ૧ ॥ ઇતિ

૧ વળી બુદ્ધિથી કમાવું તે ઉત્તમ છે. ૨ હાથે કમાય તે મધ્યમ છે. ૩ પગે કમાય તે અધમ છે. માથે બોળે ઉપાડી કમાય તે અધમાધમ જાયવું. એ ચાર પ્રકારની કમાઈમાં આવક ઉચિત રીતે કરે, પણ ભોક્ષાવૃત્તિ આવક ન કરે. કોટવાલાદિકની નિર્દયપણાની નોકરી આવક ન કરે.

ગુણવંત, કૃતજ્ઞ, ગંભીર ધીર્યવંત પુરૂષની નોકરી કરવી, દેશકાલ અનુસરી ન્યાયથી પણ જ કરે. દેવું થયું હોય તો કરાર પ્રમાણે આપવું.

ધર્મારંભે રુણચ્છેદે, કન્યાદાને ધના ગમે ॥

શત્રુ ઘાતેજ્ઞિ રોગેચ, કાલ ક્ષેપં ગકારણત્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત એટલા કામમાં વાર ન કરવી.

હવે અશક્તિપણે દેવું પુર ન થાય તો તેના નોકર થઈ પુર કરવું. નહીં તો ભવાંતરે એના ચાકર મહીષ (પાડો) બળદ, ઊંટ, ખર, ઘોડે પ્રમુખ થઈ દેવું પુર કરવું પડે, લેણદાર પણ જાણે જે આ દેવાને સમર્થ નથી તો માગે નહીં અને કહેજે ભાઈ મળે તો આપજે. નહીં તો આ ધન મેં ધર્માદા ખાને ક્યું. ચો-પડામાંથી વાળુકું જે તારી પાસે માફ લેકું નથી. કેમકે જેને આજીવોડા પુરા થતી નથી એવા ગરીબ રાંક ઉપર જીલમથી વા, દાવો અરજી કરી જમીથી બળાતકારે આજીવીકાનાં સાધન હરાજ કરાવી લેણું વસુલ કરવાથી કેવલ નિર્દયપણું હોવાથી સમકિત રત્ન કલંકીત થાય છે. માટે ભવભિર પુરૂષોએ સદાચરણ સદયપણે વર્તવું. મુખ્ય વૃત્તિએ તો આવક ધર્મી સાથે લેણું દેણું કરે, ધનની અપ્રાપ્તિથી પણ ખેદ ન કરે. કદાચ નિરવાહન થાય તો ખર કર્મ કરે તે સસંકપણે કરે પણ મક્કલાય નહીં, ધનનાસ્તિ, વા, નિરધનપણામાં પણ ધર્મ છોડવો નહીં, કેમકે પુર્વ સંચિત પુન્ય પાપના ઉદયથી સંપત્તિ વિપત્તિ થાય છે માટે ધૈર્ય અવલંબન શ્રેષ્ઠ છે. ઘણું ધન થાય તો પણ ૧ અહંકાર, ૨ નિર્દયતા, ૩ ત્રશ્ના, ૪ કંઠણ વચન, ૫ વેસ્થા નટ આદિ નિય પાત્ર શું વાલહપણું એ પાંચ ન કરે કારણ એ પાંચ વાંતા પ્રાયે ધનવતને થવાનો સંભવ છે. માટે તે તજવાં ઉક્તયં

નિર્દયત્વ મહંકાર, ત્રશ્ના કર્કશ માવણં ॥

નીચ પાત્ર પ્રિયત્વં ચ, પંચ શ્રી સહચારિણ ॥ ૧ ॥ ઇત્યર્થ.

ગામમાં વ્યાપાર કરવાથી કુટુંબ મેળાપ, ધરકાર્ય, ધર્મકાર્યાદિ સુખે અને માટે પ્રાય પરગામ વ્યાપાર ન કરવો ન ચાલતાં નજીક દેશાંતરે વ્યાપાર કરે તો ઠીક છે, હવે દેશાંતરે જતો કેવી રીતે વર્તવું તે કહે છે.

(૨૫૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

જૈનમાં મગવતે શ્રી ગૌતમસ્વામિને સર્વ લલિત સંપતત્યે ॥

મમ સર્વ મિષ્ટાર્થ સિદ્ધિ કુરુ ૨ સ્વાહા ॥

કલ્યાણ મંગલકારી નમસ્કાર મહામંત્ર તથા ગૌતમ સ્વામીનું સ્મરણ કરવું જેથી વાંચીત કાર્ય સિદ્ધિપણે થાય છે. કુકમ તોલક કરી શ્રીફલ પ્રમુખ ફલ હાથમાં લેવું મસ્તકે સ્થાપન વસ્ત્ર પહેરવું નહીં ઉઘાડે મસ્તકે નહીં. કલેશ રહિત પ્રયાણ કરવું. દેશાંતર જતીવેલાએ પોતાની ડાહી બાજુએ વૃષભનો મથુરનો શાખનો ઝાલરનો પોપટનો કોયલનો કોઈપણ વાછંત્રનો શબ્દ સંભળાયતો શુભ સુચક જાણવો. તેમજ જમણી બાજુએ સિંહનો ઉટનો કાગનો અધીનો હસ્તિનો કૌચ પક્ષિનો શબ્દ સંભળાયતો શુભને સુચવે છે ઘરમાંથી નિકળ્યા બાદ પાછું વળી જોવું નહીં. અને ઘરમાં પાછું આવવું નહીં. કેમકે તે અપમુક્ત છે. તે વખતે પોતાને અથતા પરને છીંક આવેતો થોડો વખત વિશ્રામ લેવું જવું. વળી તે વખતે આગણામાં પાણી ઢાલવું નહીં. થુંકવું નહીં લઘુનીત કરવા બેસવું નહીં મસ્તક ખણવું નહીં. રૂદન કરવું નહીં. જે દીવસે દેશાંતર જવું હોય તે દીવસે કાલ ઉદયેગ ચોઘડીઆ વખતે પ્રયાણ કરવું નહીં. જે દીવસે કુટુંબમાં કોઈ માણસનું મૃત્યુ થયું હોય તો તે દીવસે પ્રયાણ વર્જવું. મસ્તક ઘૂંટન મૈથુન સેવન દુધ ભોજન પશુ તાડન વર્જવું. કેમકે તે અપમુક્ત છે દહીં દુધ મધ અર્થીયાર મીઠાઈ તાંબુલ ઘોઝેલા વસ્ત્ર લેઈ ઘોઝી સામો મલેતો ફતેહ હોય, પાછળ અને જમણી તરફ જો પવનચાલે તો શ્રેષ્ઠ છે, ગર્ભવતી રજસ્વલા વિધવા સ્ત્રી સામો મલેતો ઠંક નહીં પરંતુ માતા વિધવાસામી મલે તો હરકત નહીં. લુલો આધળો કાંણો કાઠીનો ભારો દુર્ગંધની વસ્તુ રાખ હાડકાં પથ્થર તેલ ચાંચડુ સુકી ઘાસ છાસ કપાસ કાલી વસ્તુ લોહું હીજડો ઊંટ રાસલ પાડાની સ્વારી રોતો આદમી સામો મળે તો ઠીક નહીં એક બેચાર ખોટા મુકન થયાથી ફરી રહેવું, તીસરીવાર તેમ થાય તો જાણવું જે જરૂર ખુર થતાર છે. પુર્વોપાર્ણત કમોતુસારે શુભાશુભ મુકન થાય છે પણ દેવગુરુનું અપમાન કરીને કોઈ નીબ્રંછણા કરીને બાળકને રોવરાવાને સ્નાને લકોને દેશાંતર ન જવું છવિતવ્યની ઈચ્છા કરનારો શ્રાવક નોકાર મંત્ર ગણી દેવગુરુને વાંદી સર્વને રૂડા પ્રકારે બોલાવી વોલાવી ગામાંતર કરે રોગી, ખુટો, પુખરો. ગર્ભવતી સ્ત્રી વતરાને કાંઈક આપીને પ્રયાણ કરવું સારું છે. પરંતુ દુધ પીને મૈથુન કરીને સ્નાન કરીને પોતાની સ્ત્રીને હણીને થુંકીને કંઠણ શબ્દ સાંભળીને ગાળો મુણીને મસ્તક ઘૂંટાવીને ખોટા મુકન થયાથી પરદેશ જવું નેષ્ટ અને વિદ્વંકારી જાણવું માટે મુકન નિમિત્ત મુહુર્ત જોઈને દેશાંતરે જવું, ઘણું કોઈ કહેશે જે ભાવી ભાવ અને છે મુકનનો વેહેમ છે પણ તેણે સમજવું જે ભવિકાલે વાંચીત અર્થની સિદ્ધિ આદે જણાવનાર નિમિત્ત કારણરૂપ મુકન છે જલ ભરેલો ઘડો સામો મળે તે રૂડા મુકન છે, રૂડો ચંદ્ર

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૫૭)

નક્ષત્ર મુદુર્ત્ત આવે તે શુભ શુકન છે. શ્રીપાલ રાજાએ વિજય મુદુર્ત્ત અને સૂર્ય નાડી સ્વર ચાલતાં પ્રયાણ કર્યાથી જય પામ્યા છે. પ્રયાણ વખત ઉત્તરી થાય, પાગડી પડી જાય, વમન થાય, ઠેસ વાગે તો અશુભ છે. સર્પ, બીંડાડી આડાં ઉતરે તો વિશ્રામ લીધા વિના પ્રયાણ કરવું નહીં. હૃથીયારખંધ સ્વાર સામો આવે, ઘોડો હેપારવ કરે, હસ્તી સામો આવે, ગાય કુમારીકા માટી ભરેલો રાસભ જલ ભરેલો પાડો બસંધ સધરા સ્ત્રી મંગ મીડું વાસણમાં લેવ આવતી મળે. અક્ષત લેવ આવે, નાપિક જે હૃથીયાર સહિત સામો મહે, સ્ત્રી તીલક શ્રીફલ સહિત, બાલક લેવને સામી મહે, પુષ્પ લેવને કુંકમ તથા કોઝ કેરી લેઈ આવે, ૩ સમુદ્ર, શંખ, શેત્રડી, પાન, ત્રાંબા રૂપાના વાસણ, ગોળ દાંતની અખંડ ચુડીઓ લેવ સન્મુખ આવે તો શુભ છે.

ત્રીડંડીયા થોગી, ભીંકુક, રંડા સ્ત્રી, ગર્દભ, નોડીઓ, રોતી કુમારોકા, ભેંસ, વાંદરો, ઉંદ, દીપક હાથમાં લેવ તથા રડતા સહિત મડદુ સન્મુખ મહે તો અશુભને સુચવે છે. વલી પ્રયાણ વખતે સૂર્ય અસ્ત થતો હોય, અકસ્માત મેઘ ગર્જના ધુમ્મસનો ધુત્કાર શબ્દ, શિયાલનો શબ્દ, સંભળાય તો અશુભ સુચવે છે, શરીર ઉપર કાગડાની વિષ્ટા પડે, ભ્રમર ડંખ મારે, હાથમાંથી ફલ પડી જાય, પોતે સોપારીઆદિ ફલ કાપે, ગલેથી ફુલમાળ હટી જાય, શરીરપર રૂધીર પડે, તીલક ભ્રુશઘ્ન જાય, ખીસકોલી શરીરપર પડે, તુચ્છ ફલની ભેટ મહે, સન્મુખ માટીનું વાસણ કોઠ ભાગી નાંખે, શરીરપર કોયલો પડે, પકાવેલું અનાજ પડે તે અશુભને સુચવે છે. તે વખતે ઘરમાં પાછા ન પેસતાં નજીકની જગોપર વિશ્રામ લેઈ ફેર શુભ શુકન આવેથી પરદેશ પ્રયાણ વિલંબ રહિત કરવું. વ્યાપારાદિ કાર્ય માટે જે ગામમાં પ્રવેશ કરવો હોય ત્યાં આસપાસ ચાલોસ હાથ સુધીની ભૂમિપર પેશાળ કરવો નહીં, વલી મોર, બગલુ જમણી તરફ શબ્દ કરે તો શુભ છે, તેમજ હંસ, કાગ, કુકડો, કૌચ-પક્ષિ, કોકીલ ડાલી બાળુએ શબ્દ કરતાં બેઠેલું હોય તો તે શુભને સુચવે છે. વલી તે ગામમાં પેસતાં પાછું વલી જોવું તે પણ અશુભને સુચવે છે. તેજ વખતે પોતાને અથવા સન્મુખ આવતાને જે છીંક થાય તો અશુભ છે, મસ્તકનું વસ્ત્ર ત્યાં ઉતારવું તે અશુભ છે. વલી પ્રવેસ કરતાં જે ઉઘાડે માથે સ્ત્રી પુરૂષ મહે, ગર્દભ, રંડા સ્ત્રી, મહોષ આવતાં મહે તો અશુભનેજ સુચવે છે. માટે તે વખતે નગર પ્રવેશ કરવો નહીં અને જે તેજ વખતે ગાય, હરિણ, હસ્તિ, અશ્વ, કુમારિકા, હૃથીયારખંધ પુરૂષ સન્મુખ આવે તો તે ઉત્તમ શુકન છે. માટે વિલંબ રહિત પ્રવેસ કરવો. ઇત્યાદિ ઘણી વાખ્યા શુકન શાસ્ત્રથી જાણવી.

શુક, શ્લેષ્મ, મડદુ, મનુષ્ય, રૂધીર, વિષ્ટા. મુત્ર, બલતી અગ્નિ, સર્પ, શસ્ત્ર એટલું આલંબવું નહીં. નદીકાંઠે, ગાયના ગોકુલમાં, વડવૃક્ષ હેઠલ, જલાશય-માં, કુપકાંઠે, રસ્તામાં ઝાડે (જંગલજનું નહીં) રાત્રિએ વૃક્ષ હેઠલ ન રહેવું,

(૨૫૮)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ

મહાપ, ગર્દભ, ગાય ઉપર સ્વારી ન કરવી, વસ્ત્રાદિ પહેરવાનો ખોટો આડંબર રાખવો. જે કામ કરવું તે પાંચ પ્રમેષ્ટિ સ્મરણ પૂર્વક કરવું, ધન કમાવાના પ્રારંભમાં અમુક ભોગનું ધન શુભ માર્ગમાં વાપરવાની ભાવના જરૂર કરવી. અને તે લાભ થવાથી તેમાંજ વાપરવું. ધર્મ કામમાં જે વાપરે તે ધન રિદ્ધિ કહીએ. અને શરીરના ભોગમાં આવે તે ભોગરિદ્ધિ કહીએ. ધર્મ અને ભોગથી રહિત તે પાપરિદ્ધિ કહીએ. માટે રૂઝ કામે ધન ખર્ચવું તેજ શ્રેય છે. ન્યાયથી ધન રળીને સુપાત્રમાં ખર્ચવું તે શ્રેષ્ઠ છે. અન્યાયનું ધન પણ ધર્મ કાર્યમાં વાપરવું તે સારૂ છે પરંતુ તે કુપાત્ર વાપણ કરતાં ફલ નથી. અનુકંપાએ દેવ હીક છે. જેમ ગાયને હણીને કાગડાને માંસ દેવું તેમ અન્યાયનું ધન કુપાત્રને આપવું છે. ન્યાયનું ધન કુપાત્રને આપવું તે પણ નેષ્ટ છે. ઇત્યાદિ ચૌભાગી વિચારી દાન આપવું. હવે આદ્યવિધિમાં. કુડી સાક્ષી ભરે. ૧ ઘણા કાલ દ્વેષ રાખે. ૨ વિદ્યાસીને હણે. ૩ કર્મી શુભનો ધાત કરે. ૪ એ ચાર ચંડાલ કહ્યા છે. પાંચમો જાતીનો ઉપનો તે ચંડાલ જાણવો. રાજ વિરૂદ્ધ, દેશ વિરૂદ્ધ, કાલ વિરૂદ્ધ, લોક વિરૂદ્ધ, ધર્મ વિરૂદ્ધ, એ પાંચ પ્રકારના વિરૂદ્ધ ત્યાગ કરવા. જેથી સમકિત ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. હવે પિતા થકી પણ માતાની ઉચીત આચરણા વિશેષે કરવી કેમકે વિશેષ પૂજ્ય છે માટે સ્વજનને માતા પિતાના પક્ષવાલાની હીનતાનો ઉદ્ધાર કરવો. પરંતુ તેમની સાથે લેણ દેણ વ્યાપાર ન કરવો. સ્ત્રીઓએ લોકીક ગાણાં ગાવાં નહીં અને ઘુમવું નહીં. સ્ત્રી રીસાણી થકી મનાવવી. કારણ કુવાદિક આપઘાત કરે માટે. પરતિચિને પણ ઘર આવે થકે યથાયોગ્ય દાન દેવું, રોગી દુઃખીનો ઉદ્ધાર શક્તિ અનુસારે કરવો. તલનો દસીદો ન કરે કંદમુલ ફલ, રીંગણા આદે મહુડાનો વ્યાપાર ન કરવો, શેલડીમાં ખોર મુકાવવો નહીં, ઘણાં ઘર કરી ભાટે આપવાં નહીં. છોકે બગાસુ મુખ ઢાંકી કરવું, સભામાં ખુરી ચેષ્ટા ન કરવી. નાકમાં આંગળી ધાલી મેલ ન કાઢે. મુખ ફાડી હસે નહીં. ભૂમિ ઉપર લખે નહીં, દાંતે નખ ન તોડે. માતા પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, બાલવંદ, પામર, તપસ્વી આચાર્ય બેહેન, મિત્રાદિ સાથે વચનની લડાઈ ન કરે. ગ્રહણ ન દેખે, કુપમાં ન જુએ, સંધ્યા સમય આકાસ ન દેખે. મૈથુન કરનારને, સીકાર મારનારને, નશ્ત્ર સ્ત્રીને, યોવન સ્ત્રીને, પશુ કિડાને, કન્યાનાં યોનીને એટલાંને જોયાં નહીં. તેલમાં, શસ્ત્રમાં, મુત્રમાં, જલમાં, રૂપીરમાં આપણું મુખ ન જોવું, આયુ દુટ્ટે માટે. નષ્ટ થઈ વસ્તુનો શોક ન કરવો. રવિ, ભોમ, શનીવારે મસ્તક મુંડાવવું નહીં. ઘણાંથી વૈર ન કરવું, ધર્માદિ શુભ કાર્યમાં અગ્રેસરી થવું. ખુરા કામમાં આગવાન થવું નહીં, થાકેલાને, ભણનારને, રોગી મુનિને, લોચ કરનાર મુનિને દાન દેવાથી ઘણું ફલ થાય છે, રોગી આદે મુનિને તો અશુદ્ધ અહારાદિ આપવાથી પણ ફલ થાય છે. અભય ૧. સુપાત્રદાન ૨. તે મોક્ષદાયક છે. શેષ ત્રણ દાન તે સંસારીક મુખ આપનાર છે. મુનિ અછતાં દિશા અવલોકન કરી જમે તેને પણ ઘણું ફલ છે. માગણ અધાદિકને પણ અનુકંપાએ ભોજન આ-

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૫૯)

પત્રું. માતાદિ પશુ વિગેરેને ભોજન કરાવી પછે ભોજન કરે. જે માફક આવે તેવું ભોજન કરે. અતિ રસગરબો ન થવું જે માટે કંઠ નાડીથી હેઠળ ઉતરેથી સર્વ વસ્તુ સરખી થાય છે માટે ક્ષણ સ્વાદ અર્થે લોહુપ્ત ન થવું. ઘણા પાપની વસ્તુ ન ખાવી. અતી ભોજનથી અજીર્ણ થાય છે, થોડું ખાધાથી વિશેષ જળ હોય છે. પ્રભાતે, સંધ્યા સમયે, રાત્રિએ ભોજન ન કરવું, સહેલું, વાસી અન્ન, અભક્ષ, આગાસે, ચાલતાં, ધુપમાં, વૃક્ષતલે, અધારે, મુખ હાથ પગ, વસ્ત્ર વિના ઘોયાં મલીન છતાં, નમ્રપણે, ભીનો વસ્ત્ર પહેરીને, અપવિત્રપણે ન ખાવું. વ્યગ્ર ચિત્તથી, પગરખાં પહેરીને, નખળે આસને બેસીને દક્ષણ દિશાએ, ચ્યાર વિદિશાએ બેસીને, ચંડાલ દ્રષ્ટિએ ધર્મભ્રષ્ટ દ્રષ્ટિએ ન ખાવું, કુટેલા પાત્રમાં, મલીન પાત્રમાં, વિષ્ટા થકી ઉત્પન્ન થએલી વસ્તુ, રજસ્વલા સ્ત્રીના સ્પર્શવાળી વસ્તુ, બાળહત્યાકારકના સ્પર્શથી, પશુ પંખીએ મુઘેલી બોટાલી હોય, અગ્નિથી વસ્તુ, ફરીથી ઉજી કરેલી વસ્તુ ન ખાવી. બેચાર જણ ભોગા બેસીને ન જમવું. સ્વજનનું રાંધ્યું મોનપણે નમસ્કાર સ્મરણ પૂર્વક જમવું શ્રેષ્ઠ છે. વસ્તુ માત્ર સર્વે નાસિકાથી મુંધીને ખાવાથી દ્રષ્ટિ દોષ નષ્ટ થાય છે. અતિ ખાટું, ખાડું, ઉજી, ઠંડું ન ખાવું, શામાટે જે અતિ ઉજી ખાધાથી રસ હણાઈ જાય છે, અતિ ખરાશથી ઇંદ્રિયોની શક્તિ કમ થાય છે, અતિ લવણથી નેત્ર ખગડી જાય છે. અતિ સ્તિગ્ધથી નાસિકા વિષયરહિત થાય છે તીક્ષ્ણ દ્રવ્યથી કંઈ દુર જાય છે. કષાયલો મીઠો દ્રવ્ય ખાય તો પીત નષ્ટ થાય છે. સ્તિગ્ધ ધૃતાદિકથી વાયુ દુર જાય છે. બાકી શેષ રોગ છે તે ન ખાધાથી દુર જાય છે માટે ઉપવાસાદિ તપસ્યા શ્રેષ્ઠ છે. જે પુરૂષ શાક ન ખાય, ધૃત રોટી, ચાવલ, દુધ ખાય અને ઘણું પાણી ન પીએ, અજીર્ણ છતાં ખાય નહીં, સ્ત્રી ભોગ ન કરે તે રોગને છૂટે છે. ભોજન પહેલું પાણી પીધાથી મંદાગ્નિ થાય છે ભોજનની વચમાં પાણી પીધાથી રસાયણવત ગુણકારી છે, ભોજન અંતે પાણી પીધાથી વિષ માફક જાયવું, અર્થાત પાણી થોડું પીવું એ જપ્ત્ય છે. કોઈ ઠેકાણે ભોજનની આદિમાં પાણી વિષ સમાન કહ્યું છે. અને અંતે સદસાસમાન પણ કહ્યું છે. ૧ વાત જવર, ૨ શ્રમ જવર, ૩ કોષ જવર, ૪ શોક જવર, ૫ કામ જવર, ૬ ધાવ જવર. એટલા તાવ ટાલી શેષ તાવ તથા નેત્રના રોગની આદિમાં લાંબુ કરવી શ્રેષ્ઠ છે. વળી તાવવાળાએ ૧ સ્નાન, ૨ સ્ત્રીભોગ, ૩ ભૂમિ સંચારો, ૪ ભારે ખાણું વર્જવું સાડું છે. ઉત્સર્ગે તો આવક દિવસમાં એકવાર ભોજન કરે, રાત્રિએ દુધિહાર, તિવિહાર, ચોવિહાર કરે. ઉત્સર્ગે દિવસ છતાં કરે. અપવાદે તો રાત્રિએ પણ કરે, પણ તે દિવસ ઉગ્યા તક જાયવું ઘણું કોષ અજ્ઞાની જીવો પાછલની બે ઘડી રાત્રિ શેષ રહે તેવારે પ્રસાત સમજ દાતણપાણી, ભોજન કરે છે તે વ્રતને પિડાકારી જાયવું. વળી કેઈ મુર્ખ સચિત્તનો ત્યાગ કરી એકાસણાદિકમાં બીડી હોકો પીએ છે તે અગ્નિના સંસર્ગથી વ્રત ભંગ કરે છે. આવી અજ્ઞાન દશા બહુધા ગામડામાં વિસ્તાર પામી ગઈ સાંભળીએ છે. માટે વ્રત અને વ્યસન બંનેનું બેસતું કેમ આવે. કહ્યું છે કે,

(૨૬૦)

શ્રી જૈનતત્વસત્રહ.

ब्रह्मचारि यइ भुइ संथारी वेइयावाडे वसवुं,
वे कामतो नहीं वने, आटो खावो ने भसवुं. १

ઉત્તમ પ્રકૃતિવંત, સાધર્મિ, બુદ્ધિમાન, સત્યવાદી, ગાંભિર્યાદિક ગુણવંત જીવને મિત્ર કરવો. જેનાથી પ્રીતિ મિત્રાઇ હોય, તેનાથી વિવાદ, દ્રવ્યનો વ્યવહાર અને તેની સ્ત્રી સાથે એકાંત વર્જવી.

ભૂમિ ખોદીને તેમાં ફરી તેજ માટી પૂરતાં વધે તો તે ઉત્તમ ભૂમિ જાણવી. ખરાબર થાય તો સામાન્ય ભૂમિ, અને ખુટે તો નેષ્ટ ભૂમિ જાણવી. જે ભૂમિમાં ત્રણ દિન ૩ માં ઉગે તો શ્રેષ્ઠ ભૂમિ જાણવી, દિન ૫ માં ઉગે તો મધ્યમ, દિન ૭ માં ઉગે તો હીન ભૂમિ જાણવી.

વૃક્ષ તથા ધનની છાયા પહેલા તથા છેલ્લા પ્રહર ટાળી શેષ પ્રહરની પડે તો દુઃખદાયક છે જનમંદીર પાછલ ન વસવું, અહંતાની દ્રષ્ટિએ પણ ન વસવું.

વિરોધ રહિત સારા પાઠોશમાં ધર લેવું, યુદ્ધ નાટ્યરંગભ્યાદે ચિત્રામણ ધર આગલ અશુભ છે, ચૈત્ર સ્વપ્ન, કુલવેલ, વૃક્ષાદિ ચિત્રામણ શુભ છે. નવું ધર કરવું હોય તો ઇંટ, કાષ્ટ, ચુનો તૈયાર નિરદુષણ લેવો. તેમાં જન મંદીરની વસ્તુ તથા વાવ્ય, કુપ, સ્મશાન, મઠ, રાજમંદીરનાં કાષ્ટ પાષાણ ઇંટનો કડકો પણ વર્જવો. હળસકટ, રેંટ, યંત્રનાં કાંઠાવાલાં કાષ્ટ વર્જવાં. ધર પ્રવેશ કરે તે. સ્નાત્ર, સ્વામીવાતસલ, રૂડા મુહુર્તમાં કરવું. જેથી લક્ષ્મિ વૃદ્ધિ પામે. પરંતુ હોમ હવનાદિ આરંભ કરી આહ્વાણ પોષવા યુક્ત નહી. હવે ધરનાં કમાડ દહન પણ મુખે ઉઘડે એવાં કરવાં, કેટલાક પ્રમાદિ લોકો હજારો રૂપૈયાની ઇમારત બંધાવે છે પરંતુ રૂડા અણીયારા બંધવાના ચાર આના નહી ખરચવાયા હજારો જીવોનું નુકસાન ધસારાથી થાય છે. અહો કેવી મુર્ખતા છે, પચેદ્રિ જનનું નુકસાન થવાના સંસ્થવથી કમાડે ભૂંગલ તો ભીડાવવીજ નહી. કમાડતો યતનથી ભીડાવે અને જતનાથી ઉઘાડે. હરેક સંસારિક કામમાં પૂર્વાપર હાની વૃદ્ધિનો વિચાર કરી શુભાશુભ કાર્ય કરે. ઇત્યાદિ વ્યવહાર શુદ્ધિ અર્થે અનેક પ્રકારના ઉપચાર આદ્યવિધિ આદે ગ્રંથોમાં આવડને દર્શાવ્યા છે. શામાટે જે અવનાદિ કાલની સંજ્ઞાથી આવડને અર્થચિંતા આદે કરવી પડે ત્યારે તેણે ધર્મ પ્રમુખને બાધક ન આવે તે માટે જાણવું.

શિષ્ય—શ્રી કેવળી ભાષિત આગમ તેવા સાવધ વ્યાપારમાં જીવોની પ્રવૃત્તિ શામાટે કરાવે ?

ગુરુ—મુનિને વિહાર, આહાર, વ્યવહાર, વચન એ ચાર વાનાં શુદ્ધ જોવાય છે, અને શુદ્ધસ્થને તો માત્ર એક વ્યવહારશુદ્ધિ જોવાય છે, કેમકે એથી સર્વ ધર્મકત્યો સફલ થાય છે. ન્યાયથી ધન મેલવેલું શુદ્ધ હોવાથી આહાર શુદ્ધ હોય છે, તેથી દેહ શુદ્ધ હોય તેથી મન શુદ્ધ થાય છે, તેથી ધ્યાન શુદ્ધિ હોય છે, તેથી અવ્યાબાધ મુખ સધાય છે, ઇત્યાદિક પરંપર કારણભણી એ ઉપદેશ છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૬૧)

પ્ર:—૨૯૬ ચાર ગતી, ચૌવીસ ડંડક, તથા ચાર ગતિના જીવોની ગતિ આગતિનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

ઉ:—૧ દેવગતિ, ૨ મનુષ્ય ગતિ, ૩ તિર્યચ ગતિ, ૪ નરક ગતિ. એ ચાર ગતિમાં જીવ પરિભ્રમણ કરે છે.

૧ સાત નરકનું ડંડક

૧ ગર્ભજ તિર્યચ પંચેદ્રિ.

૧૦ ભુવનપતીનાં ૧૦

૧ ગર્ભજ મનુષ્ય પંચેદ્રિ.

૫ પૃથ્વિકાયાદિ પાંચના.

૧ વ્યંતર દેવ સોલનું,

૩ વિગલેદ્રિનાં બેદ્રેદ્રિ તેરેદ્રિ ચૌરેદ્રિ. ૧ જોતિષિ દેવ પાંચનું.

૧ વૈમાનિક દેવ બેનું.

એ રીતે ચૌવીસ ડંડક જણવા, હવે તે જીવોની ગતી આગતીનું સ્વરૂપ કહે છે.

પર્યાપ્તા પંચેદ્રિ તિર્યચને મનુષ્ય, ચાર નિકાયના દેવતામાં જાય, તેમજ સંજ્યાતા આયુષાળા પર્યાપ્તા પંચેદ્રિ તિર્યચ મનુષ્ય પર્યાપ્તા પૃથ્વિકાય, અપકાય, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય એ પાંચ ડંડકમાં નિચે દેવતાનું આવવું છે. પર્યાપ્તા સંજ્યાતા આયુના ગર્ભજ તિર્યચ મનુષ્ય એ બે સાતે નરકમાં જાય. તેમજ નારકીમાંથી નિકળી એજ બે ડંડકમાં ઉપજે બીજે નહી. એ સામાન્ય પછે સંગ્રહણીમાં સાતમી નરકમાંથી નિકળીને મનુષ્ય ન થાય એમ કહ્યું છે માટે, પૃથ્વિ, અપ, વનસ્પતિકાયમાં નારકી વર્ણને જીવ સર્વે ત્રેવિસ ડંડકના આવી ઉપજે. થાવર પાંચ, વિગલેદ્રિ, તિરી, નર એ દશ પદમાં પૃથ્વિ, અપ, વનસ્પતિકાય જાય. પૃથ્વિકાયાદિ દશ પદથી નિકળી તેડે, વાઉમાં ઉપજે. તેડે વાઉમાંથી જવું, મનુષ્ય વર્ણને નવ પદમાં હોય, એજ દશ પદમાંથી નિકળી વિગલેદ્રિ થાય અને વિગલેદ્રિમાંથી નિકળી પૃથ્વિકાયાદિ દશમાં જાય, મનુષ્ય ચૌવિસ ડંડકમાં જાય, તેમજ તેડે વાઉ વર્ણ આવિસ ડંડકમાંથી નિકળ્યા મનુષ્ય થાય. ગર્ભજ તિર્યચને જવું આવવું ચૌવિસ ડંડકને વિષે હોય, એમ ડંડક પ્રકરણ ગાથા ૩૯ માં કહ્યું છે. અંતરદ્વિપનાં બુગણીઆ, દશ ભુવનપતિ, વ્યંતર ૧ મળી અગિયાર ડંડકમાં જાય, અને આ ગતિ, મનુષ્ય, તિર્યચ મધ્યેથી છે. અસન્નિ તિર્યચનું જવું ચોતિષિ વૈમાનિક વિના આવિસ ડંડકમાં છે. અને આ ગતિને જે આવવું, પાંચ થાવર, વિગલેદ્રિ, પંચેદ્રિ, તિર્યચ, મનુષ્ય એ દશમાંથી છે. સમુર્ધ્મ મનુષ્ય, એજ થાવરાદિ દશમાં જાય. આ ગતિ તેડકાય, વાઉકાય વિના આઠમાંથી છે. એમ ડંડક પ્રકરણે કહ્યું છે.

હવે ચાર નિકાયના દેવપણું કયા કયા જીવો કેઈ કેઈ ક્રિયાથી પામે તે સંગ્રહણી સુત્ર ગાથા ૧૪૯ થી ૧૫૬ સુધીથી જણવું સમુર્ધ્મ તિર્યચ મરીને ઉત્કૃષ્ટ ભુવનપતી વ્યંતર સુધી જાય, પણ ચોતિષિમાં જાય,

આશંકા—પુર્વે અધ્યયવસાયનું ફલ કહ્યું છતાં મનરહિત સમુર્ધ્મ દેવગતી કેમ પામે.

(૨૬૨)

શ્રી જૈનતત્ત્વસંગ્રહ.

સમાધાન—અભય દેવસુરિ મહારાજ કહે છે, સંજ્ઞા વિશેષ રૂપ અધ્યવ-
સાએ કરી મનરહિત સમુર્થમ પણ દેવગતિ પામે, ઇત્યર્થ.

પ્રભુઆણા રહિત તત્ત્વજ્ઞાને શુન્ય બાલ જે મિથ્યાત્વી હોય તેનું જે પં-
ચાગ્નિ પ્રમુખ તપ છવ હિંસાનું કરનાર તેને વિષે આશક્ત હોય, વળી તપ
છતાં મહા રોષવંત હોય, તપ કરી અહંકાર કરે, વૈર પ્રતિબંધ કરે, એહવા છવ
મરીને અસુર કુમાર ભુવનપતીમાં ઉપજે ગાથા ૧૫૦ થી ગળાં ડાંસો ખાઈ મરે,
વિષ ખાઈ મરે, પાણીમાં મરે, અગ્નિમાં બસી મરે, ત્રણ ક્ષુધાએ મરે, વિરહ
દુઃખથી મરે, ગિરિ શીખરથી પડી મરે, એટલા ઠેકાણે અભ્યંતર રૂદ્ર પ્રણામ-
ના અભાવે અને મંદ શુભ્ય પરિણામે શુભ પાણી પ્રમુખ પેરે જે શુભ પ-
રિણામ આવે તો મરીને વ્યંતર દેવગતી પામે ૧૫૧ કંદમુલ અહારી, વનવાસી
તાપસ જાતી, મરીને ભુવનપતી આદે દેવને યોતિષિ સુધી જાય ચરક પરિવ્રાજક
ભુવનપતીથી બ્રહ્મ દેવલોક સુધી જાય કંબલ સંબલ જેવા તિર્યંચ સમક્રિતિ
દશચરિતિ સહિત મરીને સહસ્રાર સુધી જાય દશચરિતિ શ્રાવક મરીને બારમા
દેવલોક સુધી જાય. ૧૫૨

વેસવારી યતીલીંગે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય તે ક્રિયાબળે કરી દશવિધ ચક્રવાલ
સમાચારી પ્રભાવે મરીને નવમા ઐવેયક સુધી જાય, દ્વાદશંગી સુત્ર મુદ્રાં સદ
હે પરંતુ મુત્રોક્ત એક પદને પણ અસદ હતો મિથ્યાદૃષ્ટિ કહીએ. ગાથા ૧૫૩
છદમસ્થ સાધુનું ઉપજતું ઉત્કૃષ્ટ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધી. ગાથા ૧૫૫
ચૌદપુર્વિ સાધુ જગન્યથી લાંતકે ઉપજે અને તાપસ સન્યાસી સાક્યાદિક જગ-
ન્યથી વ્યંતરને વિષે ઉપજતું હોય એ સર્વે પોતપોતાના શાસ્ત્રે ક્ત મર્ગે ચાલીને
પોતપોતાની ક્રિયામાં સાધવાન હોય તેમનું ઉપજતું સમજવું. ૬૦ ગાથા
૧૫૬થી જાણવું.

પ્ર:—૨૬૭ ચાર ગતીમાં ચૌવીસ ડંડકને વિષે જગન્ય ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન તથા
આયુમાન કેટલું હોય?

ઉ:—ચાર થાવરને જગન્ય ઉત્કૃષ્ટ શરીર માન અંગુલને અસંખ્યાતમે
ભાગે જાણવું, બાકી વીસ ડંડકે જગન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમે ભાગ ઉત્કૃષ્ટ
પાંચસે ધનુષ નારકીનું દેવતા તેરમાં સાત હાથ દેહમાન હોય, મત્શાદિક તિ-
ર્યંચનું એક હજાર જોજનનું વનસ્પતિનું તેથી અધિક હોય. મનુષ્યને અને તે-
રેંદ્રિને કાનખજુરાદિકનું લગ્ન ગાઉનું બેરેંદ્રિ શંખાદિકનું બાર જોજનનું ચૌ-
રેંદ્રિને ભમરાદિકનું એક જોજનનું શરીર માનશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. પૃથ્વીકાયનું
આયુ ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ હજાર વર્ષનું હોય, અપકાયનું સાત હજાર તેઉકાયનું
ત્રણ અહોરાત્રિનું વાઉકાયનું ત્રણ હજાર, વનસ્પતિકાયનું દશ હજાર વર્ષનું નર
તિર્યંચનું ત્રણ પદ્યોપમ જાણવું, દેવતાનારકીને સાગર તેત્રીસનું આયુ હોય એ
શરવે ઉત્કૃષ્ટથી જાણવું. વ્યંતરનું એક પદ્યોપમનું યોતિષિનું એક પદ્યોપમ

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૬૩)

લાખ વરસ અધિક જીવનપતીને એક સાગર અધિક ઘેરેદ્રિયું બાર વરસ તે-
રેદ્રિયું આગજીવ્યાસ દીવસનું ચૈરેદ્રિયું છ માસનું ઉત્કૃષ્ઠથી જાણવું. હવે જગ-
ન્યથી પૃથ્વિકાયાદિ દશ ડંડકે અંતર મુહુર્ત આયુ સ્થિતિ હોય. ૧૩ શેષ દે-
વતા ૧ નારકીને દશ હજાર વર્ષ આયુ સ્થિતિ જગન્યથી જાણવા. હાથી, સિંહ,
અષ્ટાપદ પ્રમુખનું આયુ મનુષ્ય સરખું હોય, અને ઘોડા વેસર પ્રમુખનું મનુ-
ષ્યને ચોથે ભાગે હોય, ગોડરાં બકરા શિયાલ પ્રમુખનું મનુષ્યને આડમે ભાગે
હોય, ગાય ભેંસ ઊંટ ગવૈંસ (ગવેડું) પ્રમુખનું મનુષ્યને પાંચમે ભાગે હોય,
કૂતરાં પ્રમુખનું મનુષ્યને દશમે ભાગે આયુષ્ય જાણવું, ઇત્યર્થ.

પ્ર:—૨૬૮ વનસ્પતિ તથા ત્રસકાયનું બીજ સ્થાન શું? તથા છકાય છ-
વોની ઉત્પત્તિ સ્થાન કયાં સુધી છે?

ઉ:—૧ અગ્ર બીજા:—જેના અગ્ર ભાગે બીજ છે તે કોરડાદિ. ૨ મુલ
બીજા:—મુલને વિષે બીજ છે તે કમલકંદાદિ. ૩ પર્વ બીજા:—પર્વમાં બીજ છે
તે ઇંદુ (શેલડી) આદે ૪ સ્કંધ બીજા:—સ્કંધને વિષે બીજ તે વડ પ્રમુખ
૫ બીજ રૂહા—બીજ વાવ્યાથી ઉગે તે સાલોગાદુમાદિ ૬ સમુદ્ધિમા—જેનું
બીજ દીકામાં આવતું નથી તે ત્રણ લતાદિ જાણવા એમ દશવૈજ્ઞાનિક ચતુર્થા-
ધ્યયનથી જાણવું.

હવે ત્રસકાય આશ્રી કહે છે.

૧ અંડજા:—ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલા કોકીલાદિ ૨ પોતજા:—ખાલ થકાજ
ઉપજે તે હાથી પ્રમુખ જાણવા, ૩ જરાયુજા:—ગર્ભના વેદને કરી વેદિન તે મે-
નુષ્ય ગોમહોપાદિ ૪ રસજા:—દધો પ્રમુખ ચલોતરસથી ઉપજે તે ઘેરેદ્રિ આદિ
૫ સંસ્વેદજા:—પરસેવાથી થાય તે માલોખાદિ જાણવા, ૬ સમુદ્ધિમા:—સ્ત્રી
સંજોગ વીના ઉપજે છે તે મક્ષીકાદિ, ૭ ઉદ્ધિમા:—મૂમિ ભેડીન ઉપજે છે તે
તીડપંપતંગાદિ, ૮ આપપાતિકા:—જે ઠંકાણે અવતરવું હોય તેજ ઠંકાણે એકદમ
પ્રાપ્ત થઈ ઉત્પન્ન થાય તે દેવનારકી જાણવા. ઇતિ.

હવે છકાયની ઉત્પત્તિ સ્થાન કહે છે.

પૃથ્વીકાય, વાઉકાય ત્રણ લોકમાં છે. અપકાય સાત નરકથી બારમા દેવ-
લોક સુધી છે, વિગલેદ્રિ ત્રીજા લોકમાં છે. અગ્નિકાય મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં છે. બીજે
નહી પચેદ્રી ત્રણ લોકમાં છે. સીદ્ધસીલા ઉપર તો સિદ્ધ લગવાનની છે મુકમ
થાવર તો ચૈદ રાજમાં ભરેલાં છે. એમ જ્ઞાનીનાં વચન સુણી નિગાદની અ-
ધારી રાત તરિયચ તારાની રાત મનુષ્ય ચાંદણી રાત, અનુભવ રૂપ સુર્ય તે-
જવંત આત્મજ્ઞાનો પુરૂષો પોતાના ઘટમાંજ રત્નત્રયરૂપ રાંધી ભેઈ રહ્યા છે. જેથી
મરણ નજીક આવ્યાથી પણ વિપ્રાથી ખરડાએલા વસંતી પેરે કાયાને છોડી દેશે
પણ ખેદ ધરતા નથી એહવા અધ્યાત્મો પુરૂષોને ધન્યવાદ છે. ઇ.

પ્ર:—૨૬૯ મુલ નાયક પ્રભુની દૃષ્ટિ દ્વાર સાખાના કયા ભાગે સ્થાપવી,
તથા પદ્માસનનું માપ કેમ થાય.

(૨૬૬)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઉ:—દ્વાર સાંખાના આઠ ભાગ કરી ઉપરનો આઠમો ભાગ મુકી દેખને સાતમા ભાગના ફરી આઠ ભાગ કરવા તેમાંથી આઠમો ભાગ મુકવો. ને સાતમા ગજાંસ ભાગી પ્રકારવડે દૃષ્ટિ મેળવવી શ્રેષ્ઠ છે. સેન પ્રત્ને પશુ એમજ જણાવ્યું છે. હવે સમ ચતુરસ્ત્ર પાસાન તે એક ઢોચચુથી બીજા ઢોચચુ મુધી દોરી માપી લ્યે; ફેર ડાખા ઢોચચુથી જમણા ખભા મુધી ત્રીજું જમણા ઢોચચુથી ડાખા ખભા મુધી ચોથું પ્રમુના નીચા સ્થળથી મસ્તક મુધી સર્વ માપ સરખું હોય તે સમચોરસ કહીએ. ૪૦

પ્ર:—૩૦૦ પ્રતિષ્ઠાદિ મુહુર્ત્તે તથા શુભા શુભ યોગેની સમજીતી દુઃકામાં ખતાવો.

ઉ:—મુહુર્ત્તે મુક્તાવલિ ઉક્તં ॥

અથ મહા, ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ શુક્લ પક્ષ શુક્ર, બુધ, સોમ, ગુરવાર.

માઘાદિ પંચ માસે, શશિ ધવલ ગતે શુકસોમ્યંદુર્જીવે.

પુર્ણિમે ૫-૧૦-૧૫ જ્યાંતે ૩-૮-૧૩ તીથી વૃષ, સિંહ, વૃશ્ચિક, કુંભ લગ્ન.

વારે પૂર્ણા જયારૂવા તિથિ વૃષ હરિમેવૃશ્ચિકે કુમ્ભ લગ્ને

રોહણી, પુષ્ય, ત્રણ ઉતારા. મૃગશિર, પુતરવચ્ચ, હસ્તા, ધનેષ્ટા, મુલ, અનુરાધા.

ઘાતાપુષ્યોત્તરાષ્ટ્ર મૃગશિરિકરે વાસવે મૂલમૈત્રે

રેવતી, અશ્વિની, સ્વાતી એ નક્ષત્રે સ્થાપના પ્રતિષ્ઠા થાય છતાં ગુરુ તથા શુક્રનો અસ્ત જોવો.

પૌષ્પાચન્યોનિલક્ષે ત્રિદશગુહસદા સ્થાપનં વા પ્રતિષ્ઠા ॥ ૧ ॥

વળી લગ્નશુદ્ધી ગ્રંથમાં માગસર, અષાઢ કહ્યા છે, કોઈ ઠેકાણે આવણ પશુ છે. પરંતુ અધિક માસ લેવો નહીં.

તીથિયો મુદ ૧૦ થી વધુ ૫ મુધી પણ કહી છે. આરંભસિદ્ધિમાં ભોમવાર વર્ણ બીજા વાર લીધા છે. મધ્યા, શ્રવણ નક્ષત્રાદિ પણ કહ્યાં છે. હવે એમ જોગ ન બને અને દેવ સ્થાપન કરવાની ઉતાવળ હોય અને શુભ લગ્ન મુહુર્ત્ત આર ન મળે તો લગ્નશુદ્ધિ પ્રકરણ તથા નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં જાયા લગ્નનીવિધી કહ્યા છે; તેના અનુસારે મુહુર્ત્ત કરવું.

નદ્યથા ન તિથિ નચ નક્ષત્રં, નવારો નચ ચંદ્રમા,

નગ્રહૌ પગ્રહાશ્વૈવ, વાયાલજ્ઞં પ્રશસ્યતે. ॥ ૧ ॥

તેની સમજીતી આપે છે, કોઈ પુરૂષ સૂર્યને પુઠં દેખ ઉભો રહી જાયાથી પગમાં ભરે તે વાર પ્રમાણે સમજવું. અથવા સાત આંગલનો શંકુ મુકે તેની તેની જાયાથી જાયા જોવી તે આંગળ ભરવાનાં કહે છે. રવિવારે આંગલ ૧૧ સોમવારે આંગળ ૮૧ ભોમ ૯ બુધ ૮ ગુરવારે ૭ શુક્રે ૮૧ સનીવારે ૮ એ રીતે સરખી જમીન ઉપર પાટીયાનો શંકુ મુકીને આંગળની જાયા જોઈ મુહુર્ત્ત

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૬૫)

કરવું તે કલ્યાણકારી છે. એ છાયા લગ્નથી યાત્રાદિ હરેક કાર્યનો પ્રારંભ કરે તે કલ્યાણકારી કહ્યો છે. પ્રતિષ્ઠા દિક્ષા યાત્રાએ જવા. મુનિને વિદેશ ગમને, નગર પ્રવેશે, ઉજમણે, અષ્ટોતરી શાંતિ સ્નાત્રાદિ શુભ કાર્યારંભમાં તથા પ્રકારના દુષ્ટ યોગ વર્જવા. અને અમૃત સિદ્ધિ, રાજયોગ, રત્નોયોગ, કુમારયોગ આદિ ઉત્તમ યોગ ઉત્તમ ગ્રહ, લગ્ન શુદ્ધિ રૂઠા ચંદ્ર શુભ મુહુર્ત લેવું શ્રેષ્ઠ છે, પ્રભુને દેરસરમાં પ્રવેશ કરતાં જમણે તથા સન્મુખ ચંદ્ર લેવો. પ્રતિમાજીને ચંદ્રખલ જોવું, અંધારીયામાં તારાખલ જોવું, વાર તીથી નક્ષત્ર ચંદ્રખલ ન હોય તો પણ લગ્ન ખલવાન જોવું. ધુલે કરી આકાશ ઢંકાઈ ગયું હોય તો તે દીવસે મુહુર્ત કરવું નહીં.

ઉત્પાત—જે ગાજવીજ, જલકુટો, ધનુષ ખેંચે, રક્તવર્ણ આકાશ થાય, અકાળે વૃષ્ટિ થાય તે સર્વે દીવસ વર્જવા. ગ્રહજીના દીન ૭ આગલ પાછલ વર્જવા, ધાતી ચંદ્ર નક્ષત્ર તીથી માસ વર્જવો, જ્વાલામુખી, વત્છ, રાહુ, મૃત્યુ, કાણ, વૃષ્ટિ, યમધંડ, વૈવરત, યોગિની, વ્યતિપાતાદિ કુયોગ વર્જવા. જૈનના ચોતિપના ગ્રંથોમાં રવિકુમાર, રાજ, થિવિર યોગમાં કામ કરે તે અતિશય ફલ ફળ આપે છે. અને તેમાં બીજા કુયોગ હોય તો પણ હરકત કરી શકતા નથી.

ચંદ્રસ્વર ચાલતાં દેવ સ્થાપન કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

રવિયોગ તે—ચાલતા સૂર્ય નક્ષત્રથી. ૪, ૬, ૯, ૧૦, ૧૩, ૨૦ એમાંનું નક્ષત્ર હોય તે રવિયોગ જણવો.

કુમારયોગ—મંગલ, બુધ, સોમ, શુક્ર, તિથી ૧, ૬, ૧૦, ૧૧, ૫ નક્ષત્ર અશ્વિની, રોહણી, પુનર્વસુ, મધ્યા, હસ્ત, વિસાખા, મુલ, શ્રવણ, પૂર્વા, ભાદ્રપદ એ વારમાંનો વાર, તિથિમાંની તિથિ, નક્ષત્રમાંનું નક્ષત્ર આવે તો કુમારયોગ થાય.

રાજયોગ—રવિ, મંગલ, બુધ, શુક્ર, ૨, ૭, ૧૨, ૩, ૧૫, એ તિથિએ, ભરણી, મૃગશર, પુષ્પ, પૂર્વાફલગુણી, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂર્વાષાઢા, ધનેષ્ટા ઉત્તરા ભાદ્રપદ, એ નક્ષત્ર માંહેલુ નક્ષત્ર, તિથિયો માંહેલી તિથિ, વારમાંનો વાર હોય તો રાજયોગ થાય. તે પણ ઘણો ઉત્તમ છે.

સ્થિવિર યોગ—ગુરુ, શનિવાર, ૧૨, ૮, ૪, ૯, ૧૪, તિથિ, કૃતિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, ઉત્તરા ફાલગુણી, સ્વાતિ, જેષ્ઠા, ઉત્તરાષાઢા, શતભિષા, રેવતી, એ નક્ષત્રમાંનું નક્ષત્ર, તિથિમાંની તિથિ, વારમાંનો વાર આવે તો સ્થિવિર યોગ જણવો. તે અણસણ તથા રોગનું ઔષધ કરવામાં ઉત્તમ કહ્યો છે.

હવે લગ્ન શુદ્ધિ પ્રમાણે સિદ્ધિયોગ નિચે પ્રમાણે જણવો.

તિથિ	વાર	નક્ષત્ર.
૮	રવિ	હસ્ત, ઉત્તરા ઋણ, મુલ.
૯	સોમ	રોહણી, મૃગશર, પુષ્પ, અનુરાધા, શ્રવણ.
૧, ૬, ૮, ૧૩	મંગલ	ઉત્તરા ભાદ્રપદ, અશ્વિની, રેવતી.
૭, ૧, ૧૨	બુધ	કૃતિકા, રોહણી, મૃગશર, પુષ્પ, અનુરાધા.
૧૦, ૧, ૧૫	ગુરુ	અશ્વિની, પુષ્પ, પુનર્વસુ, અનુરાધા, રેવતી.
૭, ૬, ૧૧, ૧૩, ૧,	શુક્ર	રેવતી, અનુરાધા, શ્રવણ.
૧, ૬, ૧૪	શનિ	રોહણી, શ્રવણ, સ્વાતિ.

(૨૬૬)

શ્રી જૈનતાપસ ગ્રહ.

તીથી વારે સિદ્ધિયોગ—વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ જાણવો, હવે આદંભ સિદ્ધિમાં સિદ્ધિયોગનું મેક્ષાપ મળતો નથી તે બહુશ્રુત ગમ્ય છે.

હવે આદંભ સિદ્ધિને અનુસારે મમૃત સિદ્ધિ યોગ કહે છે.

હવે નારચંદ્ર રાપણમાં તો યાત્રાના પ્રયાણ વિષે રવિ-હસ્ત નક્ષત્ર ઉત્તમ નક્ષત્ર કહ્યાં છે, તે અશ્વિની, પુષ્પ, રેવતી, મૃગશીર, મૌમ—મૃગશીર મંગલ-અશ્વિની પુનર્વસુ, હસ્ત, જ્યેષ્ઠા, અનુરાધા, સુલ ૬૦ હવે દિક્ષાવાર કહે જુવ-અનુરાધા છે રવિ, જુવ, ગુરુ, શનિ ઉત્તમ છે. શૌભાયના વાર પણ ગુરુ-પુષ્પ સિદ્ધિયોગાદિ હોય તો લક્ષ્ય શુદ્ધિમાં ઉત્તમ કહ્યા છે. પ્રતિષ્ઠા શુક-રેવતી અને દિક્ષા તો ચંદ્રાની હોરામાં કરવું સારું છે. રવિના શનિ-રેવતી હોરામાં ઠીક નહો. લક્ષ્યનો સ્વામી બલવાન જોવો. વળી એ વાર નક્ષત્રે અ-યાત્રાએ તથા પરદેશ જવું હોય તો સન્મુખ વા જમણે મૃતસિદ્ધિ યોગ ચંદ્ર લેવો. અને ચંદ્ર બલ પણ જોવું. યોગિની પુઠે રાખ-જાણવો. સામો કાલ વર્તે. શુભ લક્ષ્ય વા છાયા લક્ષ્યમાં પ્રયાણ કરવું સારું છે.

ઉત્તર હસ્તા દદાણ ચિત્તા પૂરવ રોહણ છુળે નિષ્ઠા ।

પશ્ચિમ શ્રવગ મકરિ સગમણ હરિહર બ્રહ્મ પૂરંદર મરગ ॥ ૧ ॥

પૂર્વ વલનો ગયો નિવાસ ઉતર પાંડવ ગયા વનવાસ ॥

પશ્ચિમ રાવળે સીતા હરિ દક્ષણ અગસ્ત ગયા તેના વ્યાકરી ॥ ૨ ॥

ઘતિ અન્ય શાસ્ત્રે.

હવે સાત વારતું કૃષ્ણ નારચંદ્ર પ્રમાણે કહે છે. પ્રાણી ગ્રહણમાં ગુરુ સારો, પરદેશ જવામાં શુક સારો, લણવામાં જુવ સારો, દક્ષણ આપવામાં શનિ સારો, લગાડમાં વા રાજને મળવામાં મંગલ સારો, રોમવાર સઘળા કામમાં સારો, પરદેશ જવામાં પણ સારો છે. પરંતુ રવિ, મંગલ વિશેષે કરી વર્તવો.

હવે કુંભ સ્થાપનામાં રવિ નક્ષત્રથી પ્રથમનાં પાંચ નક્ષત્ર મુકીને પછીનાં આઠ લેવાં. તે પછીના આઠ વરજીને પછીનાં ૭ લેવાં. એવં એક નક્ષત્ર કુંભ ચક્રનાં છે, તેમાં કુંભ સ્થાપન મુહુર્ત કરવું. કુંભચક્ર મુહુર્ત જોવું.

રોહણ્યો તર રેવત્યો મૂલ સ્વાતિ મૃગા મઘા ।

અનુરાધાશ્ચ હસ્તશ્ચ વિવાહે મંગલ પ્રજાઃ ॥

ઘતિ વિવાહ લક્ષ્ય નક્ષત્ર જાણવાં.

વિસાલાદિ ચતુષ્કેષુ માસ્કરા દૌકમેજતુ ।

ઉત્તમ મૃત્યુ કાળગરવ્યં સિદ્ધિ યોગ પ્રકીર્તિતાં ॥

એમ નક્ષત્રવારના અનુક્રમથી ચાર જોગ થાય છે.

આદિત્ય હસ્તો ગુરુણાંચ પુષ્પો બુધેનુ રાધા શનિ રોહણીચ ॥

સોમેન સોમ્યં મૃગુ રેવતિચ મોમાશ્વિની ચામૃત સિદ્ધિયોગઃ ॥

ઘતિ અમૃત સિદ્ધિયોગ જાણવો.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૬૭)

મયા અર્કચારે શશિને વિશાલા આદ્રાકુજે સોમ સુતેચમૂલં ॥

ગુરુ ચક્રતિકા મૃગ રોહણીવ શનૌચ હસ્તો યમવંદ યોગા ॥ ૧ ॥

ઈતિ યમવંદ યોગ જાણવો.

વઢવે મૂલને પાંચમ ભરણી આઠમ ક્રતિકા નામ રોહણી ।

દશમ અશ્લેષા સુળે સહિયાં એ પાંચ જોગ જ્વાલા મુખ કહિયા ॥

જાયોતો જીવે નહી વસીયો ઉજડ થાય ।

નારી પહેરે ચુડલૌ બાંદ મપૂલિ જાય ॥

વાવે તે લળે નહી કુળ નીર ન હોય ।

ગામ ગયો આવે નહી જો સીમાતુ જોવ ॥

ઈત્યાદિ ધણી વાખ્યા ધણા શ્લોક છે પણ અંત જૌરવના ભયથી બચ રાખ્યું છે. વિશેષ યોગાદિકતુ સ્વરૂપ જોવું હોય તો રા. રા. અનુપચંદભાઈ તુ-રચેલુ પુસ્તક પ્રત્યેક રત્ન ચિંતામણી જોવું.

પ્ર:—૩૦૧ બાધાધિક મતવાલો ભાતની પેરે પ્રસિદ્ધ પ્રાણીના અંગને (માંસ) ભક્ષણ કરવું માને છે. એટલે ચોખ્ખા છે તે એકેંદ્રિ પ્રાણીનું અંગ છે અને માંસ છે તે પંચેંદ્રિ પ્રાણીનું અંગ છે એમ તુલ્ય ગણે છે તે વિશે શું સમજવું.

ઉ:—બૌદ્ધો વનસ્પતિને આદે એકેંદ્રિને પદાર્થોને પ્રાણી તરીકે માનતા નથી આદે અંગ તરીકે ભક્ષણના સાધનમાં મલતુ નથી. વસી માંસ અંગ છે તે વારે તેના અંગ (હાડકાં) પણ અંગ છે તેને કેમ ભક્ષણ કરતા નથી અને સરખું નથી જેમ ગાય અને માતા આદિકનાં ઉત્તમ દુધ અને લોહી માંસાદિક વસ્તુમાં ભક્ષાભક્ષપણુ પ્રસિદ્ધ દેખાય છે વસી સ્ત્રી અને માતા બંનેમાં ભો-ગવિલાસ અને પૂજ્યપણનાં સરખાં પ્રવૃત્તિ હોતી નથી, બૌદ્ધના લંકાવતાર સૂત્રમાં પણ માંસનો નિષેધ કર્યો છે, વસી જૈનમાં તો નિગોદ આદે અન્ય જીવોનાં ઉત્પત્તિ માંસમાં માનેલા છે તેથી અભક્ષ છે. ભ્રામણ લોકો વેદ મંત્રથી પવિત્ર કરેલું માંસ ખાવું કહે છે તે પણ તેના શાસ્ત્રથી ઉલટું છે. આ બાબતના વાખ્યા શ્રીહરિ ભદ્રસૂરિજીએ સતરમા અષ્ટકજીમાં દર્શાવી છે, ત્યાંથી જાણવી.

પ્ર:—૨૦૨ ધણા લોકો વિદ્વંસપણાં તથા રોગ મંદગી નિર્વાણુર્થ મંત્રયંત્રાદિ અનેક પ્રકારના અનુચિત ઉપચાર કરે છે અને મિથ્યાત્વ જાતમાં ફસાય છે તે અસત્ય પ્રવૃત્તિ હોવા માટે જૈનમાં સત્ય ઉપચારનું સાધન કોઈ છે?

ઉ:—સદ્બુદ્ધ પ્રણિત ૧૭૦ તીર્થંકરનો મહા પ્રભાવીક યંત્ર તીજ્ય પહુતમાં મંત્રાક્ષરે સહિત છે તેને ઉક્ત વિધિએ સેવતાં વાંછોત ફલનો સિદ્ધિ થાય છે. તે કહે છે પવિત્રપણે પાટીઆ ઉપર ચંદન કપૂરાદિક લેપ કરી યંત્ર લખાં ધુ-પાદિકે પૂજાએ. પછે દ્વાર સાખાએ બાંધીએ વા પાન કરીએ જેથી અનેક પ્રકારના ગ્રહભૂતાદિ દોષનું અપહારણ અને ઉપસર્ગ આદિ વ્યાધિ પીડા સકરકૃષ્ટથી મુક્ત થાય છે, અને ઈષ્ટ ફલનો પ્રાપ્તિ થાય છે. એહવો મહીમાવંત યંત્ર છે.

(૨૬૮)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારના જૈન મતમાં *અક્ષર અંક લખવીવંત—પુષ્તતર ઉપચાર છતાં અવર મંદમતી મિથ્યાત્વી એ આચરેલા લુલા ઉપાયનું કોણ મુખ્ય સેવન કરે. અર્થાત મિથ્યાત્વરૂપ અમળણમાં ભવ્ય જીવોએકસાવતું નહીં. ઘણાં કોઈ કહે જે એમ કરવાથી આવકને લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ લાગે કે નહીં, તેને માટે સમજવું જે માત્ર પુદ્ગલ સુખના અરથી વિષયાશક્ત ભવા-ભિનંદી જીવને તો મિથ્યાત્વ લાગે પરંતુ આત્માનંદી શ્રદ્ધાવંત ભવભીરુ જીવો છે તે પરંપરાએ ધર્મકાર્યને બાધક રોગોપસર્ગ અંતરાય ઉચ્છેદવા પ્રબલ પ્રસિદ્ધ અપૂર્વ મંત્રનું સેવન કરતાં દુષણ નહીં. ઇતિ

પ્રગ ૩૦૩—સ્વામીવાત્છલ કેવી રીતે કરવો.

ઉઃ—વિશેષ ચોમાસામાં ચુલા ચ્યારીને પૂજી પ્રમાણ ચંદ્રવો બાંધી વાસણ પ્રતિ લેખન કરી જયણપૂર્વક સીધું સામન જોઈ ઝાડકી ચાલી સોધન કરી પવિત્ર જળ એટલે ગરેલા પાણીથી રસવતી કરે ત્યાં ત્રસ જીવ સંસર્ગ વસ્તુ અભક્ષ અનંતકાય વર્ણ રજત (રૂપ) પાત્રસમ સ્વધર્મનું મિષ્ટાન વસ્તુથી પોષણ કરે ભૂમિખોદી આ રસોઈ કરવી તે કરતાં લોઢાના ચુલાથી કરવી ઠીક છે, કેમ કે ચોમાસામાં ક્યારી ખોદી અગ્નિ કરતાં અસંખ્ય ત્રસાદિ જીવનો વિનાશ થાય છે. તથા ઇંધણ છાંણમાં આશ્રીત રહેલા ત્રસ જીવો તથા લીલ કુલના જીવો અગ્નિથી ભસ્મભૂત થઈ જાય છે. વળી કેટલાક અવિવેકી માણસો સીધા વાસણની સુધી ન કરતાં ધર્માધર્મિએ રાત્રિને વિષે પકવાન ચુરમું રાંધીને સંધ ભક્તિ કરે છે તથા નાતવરો નોકારસી આદેમાં પણ ચણાના આગ સાથે કાચા દુધને આવો તથા દાણાના એસામણમાં કાચી છાશ દહીં નાંખી કઢી કરે છે, તથા સડેલી ત્રસ જીવસહિત સાક ભાજીનું છેદન ભેદન કરે છે. જીવાકુલ ભુમિઓ ભાંણા માડી જમે છે. વધેલું અન્નવાસણ એકું વાસી રાખે છે. એક ઠેકાણે એકું ઉંચું ઢાલે છે, જેથી અસંખ્ય જીવોત્પતિ વિનાશ થાય છે. અને દુર્ગંધના ઉછા-લાથી રોગોત્પતિ પણ થાય છે અરે શું થોડી અજ્ઞાનતા છે ગામડામાં આ બા-બતના ઘણા ગોટાલા દેખાય છે રસના ઇંદ્રિના લોહણી જડબુદ્ધિ જનોને ભક્ષા-ભક્ષનું ભાન રહેતું નથી દયાપહુલ વખડનાર મહામાહુણ બીરૂદધારક પ્રભુજી, આવા પ્રકારના સ્વામી વાત્છલની પુષ્ટિ કેમ આપે જે કારણ માટે સર્વ જીવોનું ઇચ્છનાર સજન આવક વર્ગે, અવિવેકી માણસોની આચરણ દુર કરી જયણા પૂર્વક પુર્વાપર દ્રષ્ટિ દેઈ લાભલાભ વિચારી દ્રવ્યસ્વામી વાત્છલ કરવો. વલો તનમન અને ધનથી સીજતા સાધર્મિને યથા વાત્સલ્ય યોગ્ય રીતે સહાય કરવી.

ઈત્યાદિક દ્રવ્ય વાત્છલના અનેક ભેદ છે. અને ભાવથી તો ધર્મોપદેશ દેઈ જીવ પ્રશ્નિત ધર્મને વિષે જોડવો જેથી ઘણા કાલ સુખી થાય.

આ ઉપરથી હુમેશાં આવકને વિશેષ પ્રકારે સમજવાનું જે પોતાના ઘર

* અક્ષર સંનોગ તે મંત્ર કહાંએ તે મંત્ર ઉચારવાથી જે જે પરમાણુ ફેલાય છે તેથી કોઈ પ્રકારની અસર પેદા થાય છે જેથી સર્પ ઝહેર આદે નષ્ટ થાય છે ઇત્યાદિ ઘણા ફાયદા થાય છે.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૬૯)

રસવતી નીપજવતાં પૂર્વોક્ત રીતે ઇંધણ છાણાં વિગેરેની સુધી કરી પૂર્વોક્ત રીતે વર્તવું, કારણ કે માત્ર ઊંઠર પુરણ અરથે અનેક જીવોનું બલીદાન કરવું યુક્ત નહીં. આવો વિવેકરૂપ દીપક તો જેના રદ્યમાં દયારૂપી અંકુર ઉગેલો છે તેનેજ હોય છે આ વિષય ઉપધાનાદિ ટોલાં પૌસાતી ઓલી અઠાધિર આદે હરેક તપના પારણા અંતરવારણાદિ ચોમાસી સંઘભક્તિ સંસારી જમણવાર સર્વ કાર્યમાં લાગુ કરવો ઘણું કોઈ તૈયાર પકવાનાદિ વસ્તુ લાવી સ્વામી ભક્તિ કરે તે પણ શ્રેય છે, પરંતુ વિશેષ ભક્તિથી વિશેષ ફલ છે. કેમકે ઉત્તમ સુવણે પાત્ર સમાન મુનિનો જોગ નિરંતર મળવો મુશ્કેલ છે. માટ મધ્યમ રૂપાના ભાજન સમાન આવકની ભક્તિ નિરંતર શક્તિ પ્રમાણે અવશ્ય કરવોજ.

પ્ર૦ ૩૦૪:—પુરૂષ સ્ત્રીનાં શુભાશુભ લક્ષણ ટુંકમાં સમજાવો ?

ઉ:—સામુદ્રિક આદે શાસ્ત્રાનુસારે કિચિત ભાવ લોખ્યતે. બે હાથ બે નેત્ર એક નાસીકા એ પાંચ લાંબા હોય અને કંઠ, લીંગ, જંઘા, પીઠ એ ચાર ટુંકાં હોય તે ધનવંત હોય. જેનું લીંગ છ આંગલ હોય તે રાજા પ્રધાન થાય, લાંબુ બહુ લીંગ હોય તે દરિદ્ર થઈ દુઃખ પામે હાથ પગની આંગળીયો પાતળી હોય તે ચતુર ધનવાન હોય, જેના નખ પાતલા હોય તે શુભવાન, બલવાન આયુવાન ધણે હોય, રાજા થાય. શુદ્ધમવાળા મનોહર હોય તે સઘળામાં શીરદાર થાય. હાથ અને પગનાં તડીઆં લાલ હોય તેને સુખ ભોગ ધન મળે છે. આંખોના ખુણા લાલ હોય તે ભાગ્યશાળી જાણવો. જીભ અને હોઠ લાલ હોય તે સુખભોગી જાણવો. જેનું રદ્ય અને મસ્તક તથા કપાલ વિશાલ હોય તે રાજા થાય. પગની વચલી આંગલીથી અનામીકા જે મોટી હોય તો વિદ્યાગુણી તથા પ્રભુનો ભક્ત થાય. હસ્ત રેખામાં કનિષ્ઠકા આંગલી પાસેથી નિકળીને જેટલી રેખા આંગલીયો ઓલંધી જાય તેટલા પચીસ પચીસ વર્ષોનું આયુષ્ય અધિક જાણવું. છેક તર્જની સુધી તે રેખા જાય તો સો વર્ષાયુ જાણવું. જેના હાથમાં ઘણી રેખાઓ હોય તે દરિદ્રિ મુખ નિર્લજ નિર્ધન જાણવો. અને જેના હાથમાં થોડી રેખાઓ હોય તે નિર્ધન જાણવો. પગની નોચે એક બે તલ હોય તો તે ઉત્તમ જાણવો. જેનું રદ્ય વિશાલ હોય તેને ઘણું ધન અને પુત્રો હોય તથા રાજ પામે. જેના હાથ ઘુંટલ સુધી લાંબા હોય તથા સીધા હોય તે અત્યંત શુભ જાણવો. જેના મુખમાં બત્રીસ દાંત હોય તે રાજા થાય. એકત્રીસ હોય તે પ્રધાન થાય ત્રીસવાલો મુખી હોય, અનુક્રમે ઉતરતા હોય તે કનિષ્ઠ જાણવો ખુદા ખુદા દાંતવાળો વિદ્વાન હોય. જેના આંગલના દાંત બાહર નિકળેલા હોય તે ભાગ્યસાલી હોય. જેની આંખો લાંબી હોય તે મંત્રી થાય, ગાલ હોય તે સરો થાય વિશાલ નેત્રવાલો ભાગ્યશાલી રાજા થાય. નરમ રેસમ જેના કેશવાલામે રાજ તરફથી માન મળે છે. હાથમાં છત્રચામર ચક્રદ્વજ શ્રીવત્ષ અંકુશ કમલ ધનુષ ગદાના આકારો હોય તે ચક્રવર્તિ રાજા થાય. પગમાં ઉર્ધ્વરેખા તુલાવિગર હોય તો ધનવાન ભાગ્યસાલી થાય. પગમાં રથ ચક્ર છત્ર હોય તો રાજપદવી મેલવી શકે છે. કપાલ મસ્તકે તીલમસા હોય તે માન પામે આંખ મુખ નાક કાને

(૧૭૦)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

ઉપરનો હોઠ ગર્દન ભુકુટી છાતી હાથ ઉપર તીલ હોય તે સુખી હોય ઝંઘા-
પર તીલ હોયે સ્વારી કરે. પગપર તીલક હોય તે પરદેશ ભ્રમરે, લીંગપર
તીલ હોય તો સારો સ્ત્રી શુભેલાપ કરે છે, કોષપગથીપર તીલવાલો પ્રતાપી હોય
પેટકુદકેતાં ફીકર રહે, નાભી પુરકે હોદાથી પડે, ગુદા પુરકેથી દુસમનની અ-
હાર થાય લીંગ પુરકે તો સ્ત્રીના મેલાપ થાય. આંખોથી આર અંગુલ ઊંચા
કપાલમાં કેશ હોય તે ઠંકુરાઇ ભોગવે, માંજરી આંખવાલો દગલખાજ અને
ખુની હોય. સ્નિગ્ધ નેત્રવાલો નિર્ધન ઉડી આંખવાલો દિર્ઘાયુવંત કમલ સમ-
નેત્રવાલો ઉમદા હોય. જેના કપાલમાં પાંચ રેખા હોય તે ૧૦૦ વર્ષ જીવે આર
ત્રણ બે, એક રેખાવાલો, ૮૦-૬૦-૪૦ વર્ષ અનુક્રમે જીવે, હસમુખો સદા સુખી
હોય લાંબા કાંનવાલો સુખી હોય. છાયાકાન વાલો કંજુસ હોય સપાટ છાતી
ઊંડી છાતીવાલો આનંદ ભોગવે, હાથની આયુષ્ય રેખા વિભવ રેખા પિત્તરેખા
એ ત્રણ રેખા લાંબી અખંડાત હોય તે ઉમર ઈજત દાસતવંત પુરણ જા-
ણવો. અંગુઠાના મધ્યભાગમાં જવરેખા હોય તે ધનવાન હોય, અંગુઠાના ઉપ-
રના પાછલના ભાગમાં જવ હોય તે સુખી હોય આંગલીયા ઉચી કહીએ ત
મળેલી દેખીએ તે દાસતવંત હોય અંતર હોય તે ખરચ કરાવે, અનામિકાના
મૂલથી કનિષ્ઠાં ગુલીનુ મૂલ નિચે હોય તે બુદ્ધિવંત હોય તેમજ મધ્યમ અને
તર્જનીનું મૂલ નિચે હોય તે બુદ્ધિવંત ઉપદેશક હોય.

અનામિકા કનિષ્ઠાંગુલીની આડી અને ઉર્ધ્વરેખા ઉત્તમ કહી છે, મધ્યમાનુ
ફલ ઉલટુ છે.

૧ જેની પિત્તરેખા નિર્દોષ હોય તે દેવલોકથી આવ્યો અને દેવલોક જવા
વાલો જાણવો.

વચલી માત્ર જે વિભવરેખા નિર્દોષ હોય તે મનુષ્ય ગતીમાંથી આવ્યો
અને મનુષ્ય ગતીમાં જવાવાલો જાણવો.

૩ આયુરેખા નિર્દોષવાલો તિર્થંકર અધોગતીમાં આવ્યો અને અધોગતી-
એ જવાવાલો જાણવો.

જે પુરૂષના ડાલા હાથની વચલી વિભવરેખા અખંડ લાંબી નિર્દોષ હોય
તેને ભોગ વીલાસ મહે, વામા હાથની આયુરેખા અને કનિષ્ઠાંગુલીની વચમાં
જે રાજ રેખા હોય છે તેથી દીક્ષા, ધર્મ, ઇજતવંત ગણાય છે, જેના પગમાં નવ
આંગલ લાંબી ઉર્ધ્વરેખા હોય તે રાજા, મુનિ બને, જેનો શુક્રપાત જલદી થાય
તથા હૃમેસાં સુકુનાક રહે તે લાંબા આયુષ્યવાલો જાણવો, લાંબો તથા ઉડી આં-
ખવાલો પશુ દિર્ઘાયુવંત હોય. જલ ભરી આંખવાલો દલીદ્રી, એક આંખવાલો
દગલખાજ હોય. ઇત્યાદિ ઘણી વાખ્યા છે.

૨ હવે સ્ત્રીના લક્ષણો નીવિવક્ષા કરે છે. જે સ્ત્રીના કેજ સુદૃઢ, ચોકાશવા
લા હોય તે સતી જાગૃતી લાંબો આંખવાલો ઉત્તમ જાણવી નહાંની આંખ.

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ.

(૨૭૧)

વાલી પતીવશ કરે. મુછની જગાએ વાલ ઉગેલા હોય તે લક્ષ્મી નેહરે, જેસ્રીના ડાલા સ્તનપર તલ અથવા મસ હોય તે ઉત્તમ જાણુવી. અને જેના સ્તનોપર વાળ હોય તે ડાકણી સરખી જાણુવી. જેની નાભી ગંભીર હોય તે ઉત્તમ જાણુવી. જે સ્ત્રીના પેડુના ભાગ ઉપર બીલકલ વાળ ઉગતા ન હોય તે વાંઝણી જાણુવી, ડિંડી ચોનીવાસી પણ વંધ્યા જાણુવી. લાંબી ચોનીવાળી દુર્ભાગીણી જાણુવી. જે સ્ત્રીની સાથલ ઉપર વાળ ઉગેલા હોય તે પુત્ર તથા પતીને ક્ષય કરનારી જાણુવી, જેની સાથળો હંમેશાં પસીનાથી ભીની રહેતી હોય તે ઉત્તમ જાણુવી. જેને ડાલા પગને તડીએ ઉધે રેખા હોય તથા જેનું મુખ ગોળ હોય, લાંબા કેશ પાતલા હોય, નાસીકાના બે છીદ્ર છોટા હોય, આંખમાં શરમ હોય તે પદમણી સ્ત્રી જાણુવી. લાલ કેશવાળી છોટા ઉંમરમાં રડાય, કોયલ કંઠ અને છોટા દાંતવાળી સ્ત્રી ભાગ્યશાસી જાણુવી. ઇત્યાદિ સામુદ્રીક શાસ્ત્રાનુસારે જાણુવું.

પ્ર.—૩૦૫ હવે ગ્રંથકર્તા પોતાની લઘુ ॥ કર્તો થકો સમભાવની સર્વોત્કૃષ્ટતા બતાવે છે.

પરાપવાદન મુર્ખમદોષ નેત્રંપરસ્ત્રી જન વિજ્ઞાનેન ॥

ચેતઃ પરાપાય વિવિતનેન કૃતં મવિષ્યામિ કથં વિમોહં ॥ ૧ ॥

અર્થ—પર અપવાદ બતાવે કરી મુખને દુષણ સહિત કર્યું; પરસ્ત્રીનું રૂપ દુષ્ટ બુદ્ધિએ દેખવે કરી આંખને સદાપ કરી પરને કષ્ટ થવા ચિત્તવે કરી ચિત્તને સદાપ કર્યું; એહવાં કર્મ કર્યાં માટે હું પ્રભુ આગલ માહુરી શો ગાત થશે.

પુનઃ વૈરાગ્ય રંગોપસ્થંચનાદ ધર્મોપદેશો જન રંજનાય ॥

વાદાય વિદ્યાધ્યય નંચમે ભૂત કિયદ્યબ્રૂવે હાસ્યકરં સ્વમીશ ॥ ૨ ॥

ઇતિ મુગમાર્થ.

લોકૌર્વિ લોકયતે ચૌરો ગતે સ્વલોપિ વસ્તુનિ ॥

સર્વસ્વ હરમાત્માન યેન પશ્યંતિ નો જના ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—થોડી વસ્તુ ગયે છતે લોકો ચોરને શોધે છે, પરંતુ આત્માનું સર્વસ્વ હરણ થતાં મનુષ્યો જોતા નથી. અર્થાત રાગ દ્વેષરૂપ ચોરો આત્મારત્ન તરીકે ગુણરૂપ ધનનું હરણ કરે છે તે કાંઈ ભાળતા નથી. હા ઇતિ એક પ્રમાદ પણામાં આત્મ દ્રવ્ય હુઠાઈ જાય છે, માટે જેમ અને તેમ પણ રાગ દ્વેષને છતવા ઉદય કર્યો.

યસ્માત્ દુહો.

સંજમપાલે સિદ્ધનમે શીલેન સંઘે લેશ ॥

તોહે તસ શિવંગેતી વેમલી જસમત રાગ ન દ્વેષ ॥ ૧ ॥

(૨૭૨)

શ્રી જૈનતત્વસંગ્રહ

શિષ્ય—તે રાગ દ્વેષનો પ્રેરક કોણ છે ?

ગુરુ—રાગ દ્વેષ પરિણામનો હેતુ મિથ્યાત્વ મોહનીરૂપ મહિરાતું ઉદ્ભવપણું નિશ્ચયથી છે. મોહ રાગ છે રાગ દ્વેષ પ્રધાન છે. કામ ક્રોધાદિ મુલક છે, માટે તેના વશ ન થતાં સંવર લાવ ધરવો. કેમકે:—

આશ્રવો ભવ હેતુ સ્યાત્ સંવરો મોક્ષ કારણં ॥

इतीय मार्हती मुष्टी रदनस्या प्रपंचनं ॥ ૧ ॥

નયની અપેક્ષાએ પર દર્શન જીતવું અંગ છે, માટે મધ્યસ્થ લાવે વર્તવું. કેમકે સર્વ અતુષ્ટાન ધર્મસાધન, વિધિવિધાન, ભણવું, ગણવું, જાણવું, સદ્ભવું આદરવું, પાલવું, ધારવું, વિચારવું, માત્ર રાગ દ્વેષ જીતવાને અર્થ છે. પંદર ભેદ સિદ્ધ થયા તે પણ એ રાગ દ્વેષનો અભાવરૂપ સમભાવ પ્રગટ થવાથીજ થયા છે. અર્થાત સમભાવ એજ મોક્ષ છે.

यक्तुं सेयं वरोय आसंवरोय बुभ्रोय अहव अन्नोवा ॥

समभाव भावि अप्पा लहह मुखं न संदेहो ॥ ૧ ॥

એમ સંબોધસતરીમાં કહ્યું છે. એટલે સ્વેતાંબર, દિગંબર, બુદ્ધ વા અન્ય મતાવલંબી હોય પણ આત્માને સમભાવે ભાવતાં મોક્ષ લહે એ નિસંદેહ છે.

किंबहुणइ हजहजह रागदो सालदुविलज्जंती ॥

तह तहपय दिअव्वं एसा आणा जिणंदाणं ॥ ૧ ॥

અર્થ:—બહુ શું કહીએ જે જે પ્રકારે રાગ દ્વેષ વિલય થાય તેવી રીતે પ્રવર્તવું, એજ શ્રી ચિતરાગ દેવની આજ્ઞા છે.

હતિ અધ્યાત્મ મત પરિક્ષા અથ વચનાત.

संघोयं गुण रत्न रोहण गिरिः संघस्सतां मंडनं ।

संघोयं प्रबल प्रताप तरणि संघो महा मंगलं ॥

संघोभि पितत दान कल्प विटपी संघो गुरुभ्यो गुरु : ।

संघ सर्व जनाधिराज महिता संघश्चिरं नंदता ॥ ૧ ॥

मंगलं भगवान् वीरो मंगलं गौतमः प्रभु : ॥

मंगलं स्थूल भद्राद्या जैन धर्मोस्तु मंगलं ॥ ૨ ॥

અથ દેવવિજય મહારાજ વિષે.

(મનહર છંદ.)

પ્રગટ પ્રભાવવંત દેવવિજયસુ સંત, પુરવ સૂરિ રચીત મારગ દીપાવતો;
કૃપાદી હસવંતર ન્યાય નીતી ધારનાર, અરથ જણાવનાર સુમન વિચારનો.
યુગતી હેતુ દ્રષ્ટાત નય ભંગને પ્રમાણુ તીક્ષણુ બુદ્ધિથી બોધ સુક્ષ્મ ઉચારતો;
પ્રથમ દુઃકૃત લાગ પછે સુકૃતનો ભાગ, ઇલાદિ પ્રબોધ તણો ખેમને આભારતો. ૧
સંવત ૧૯૪૫ ની માલમાં શ્રી પાલીકાણે ચૌમાન્ડુ રહેલા તે વખતે તેમના ગુરુભાષ
મુનિ ગુણવિજયજી પણ સાંજ હતા. તે વખતે પશુસણમાં હું ત્યાં તેમની સમીપ દીવસ
૧૫ રહી પ્રભોતર સમ્યગ પ્રકારે ધારેલા આદિ ધેર આગ્યા પછે થોડી સુદતમાં તેઓ કાલ
ધર્મ પામ્યા તે વાત સાંભળી તેમના પ્રસિદ્ધ ગુણુ હુકામાં કવિતમાં ઉતાર્યા છે.

અથ માતૃશ્રી ઉમીયાબાઈ વિષે.

જાતવંત માત ઊમીયાની કહુ વાત જાત, સાંભળો પ્રખ્યાત છે પ્રસિદ્ધ નીજ ગામમાં;
જોધને વિચારીને સુધારીને આચારી કરે, પાણી રસવતી આદે ધર તણા કામમાં;
દેવ ગુરુ સેવ અહ મેવ પડી ટેવ જોને, પરમ ધરમ રચી વિરતીતા ધામમાં;
ઇલાદિ અનેક ગુણુ સોણીત જનેતા સુજ, ખેમ કેમ વીસરે સમય કામ કામમાં. ૨
ધણી એક શ્રાવિકાચો દયાળુ દેખીએ છે કિંતુ મારી માતૃશ્રીની જયણા અનુકંપા;
ધર કામમાં દ્રષ્ટિ પ્રતિષેખન પુંજન પ્રમાર્જન સદસ્ય અવર સ્વીર્ગ આખી ગુજરાતમાં જોતાં
થોડીજ હસે એમ અતુમાન કર્ણું. કિંવહુના.

અથ પ્રોય મીત્ર મુંબાઈનિવાસી સંસ્થાન રૂપાલ.

સતુભાષ નાનચંદ અવર કરતુરચંદ પ્રીયમીત્ર માહરા ઉત્તર ચિતવંત છે;
પરમ ધરમ જૈન ધારવા ધીરજવંત, દીન દુઃખ ટાલતા દાશક પુન્યવંત છે.
ગુણીજન સાથે સુખકાર ધરે ખ્યાર સાર, જીતરાજ તણા ગુણુ ગાવા ગુણુવંત છે;
સરલ સૌભાગ્યવંત મારગાનુંસારી જેહ, સ્નેહવંત મીત્ર ખેમચંદ તે ભણંત છે. ૩

અથ બીજી ઓરત કરવાના અહીલાખીને અનુમત સિદ્ધ સોખામણુ.

પરણવું પરણવું કરીને મુરખ મન મોહમાં મુઝાયો મુઠ જહુ મકલાય છે;
વિવિધ વિવિધ ભલા ભોગની આતુરતામાં મનુષ્ય અમુલ્ય ભવ નિઃકલ ગમાય છે.
વિષયમાં વાહો જેહ દાખશે જરૂર નેહ ખાતરનો ખોદનાર ખુબ ખતા ખાય છે;
કહે ખીમચંદ ધારી ધારીને વિચારી જુઓ, પુનરપિ પ્રણુનારો પૂરણુ પદ્મય છે. ૪

અથ ગુપ્ત આંકની સંખ્યા સમજવા વિષે.

૧ ૧ ૧ ૨ ૨ ૨ ૩ ૩ ૩ ૩ ૩ ૩ ૩
શરી જુમિ એક લુજ નયન સુગમ દેવ, જૂના ત્રી વન્ડી લોક ગુણુ તણુ ધારીએ;
૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૫ ૫ ૫ ૫
મુગતી વરણુ યુગ વેદ ચક્રચાર સાર શો લુન જાણુ હવે જ્યાંક વિચારીએ.

(૨)

૬ ૬ ૬ ૬ ૬ ૭ ૭ ૭ ૮ ૮ ૮ ૮
ખટ ચક્ર શાસ્ત્ર રસ દર્શનને મુનિ સમ સાત વસુ નાગ ગજ અપ્રતે ઉચારીએ.

૯ ૯ ૯ ૧૦ ૧૦
ખંડ ભક્તિ અંક દશ દીસી કહે ખીમ હમ અંક ગતીયામ આણી ગણીત વધારીએ. ૫

અથ કર્મ વ્યાસ અશુદ્ધ જીવદ્રવ્યનાં નામ કહે છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ચિદાનંદ પુષ્કરપ ચેતન અલખજીવ, અશુદ્ધ સમયસાર અશુદ્ધોપયોગીહે;
૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
ન્યુપ સ્વયંભુ ચિતમુરતી ધરમવંત, પ્રાણવંત પ્રાણી જંતુ જીવ ભવભોગીહે;
૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫
ગુણધારી કલાધારી ભેષધારી વિદ્યાધારી અંગધારી સંગધારી યોગધારી યોગીહે;
૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨
ચિન્મય અખંડ હંસ અક્ષર આતમરામ કરમનો કરતાર પરમવિયોગીહે. ૬

અથ શુદ્ધ જીવ દ્રવ્યનાં નામ કહે છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
અખંડ અક્ષય શિવ અક્ષર અચલ ઇશ, અનર અમર પુદ્ગલ શુદ્ધ અનાહારીહે;
૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
અકષાઈ અવ્યામાધ અનાદ અનંત સિદ્ધ પરિવ્રજ પૂરણપરમ પદધારીહે.
૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
નિરંજન નિરાકાર અકલ અમલ અજ અશરીરી અવિનાશી ઉપાધિનિવારીહે.
૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨
અયોગી અભોગી નહીરાગદેષ મોહવેદ પ્રભુચિદાનંદ ભગવાન ખેમતારીહે. ૭

ઇતિ કર્મ મુક્ત સિદ્ધ ભગવાનનાં નામ જાણવા.

અથ સાત પ્રકારે આયુ ક્ષય પામે છે તે કહે છે.

૧
શોષકમી. સીધલ આયુષ્ય ઘટે સાત ભેદે રાગ સ્નેહ ભયથી પ્રથમ ભેદ જાણીએ,
૨
હથીયાર દોરગદિ નિમિત્તથી ખીજો કહો, ખીજો ઘણો સરસ અહાર અંગ આણીએ.
૩
૪
મુલાદિક વેદનાથી યુગ ભેદ પરાધાત ખાણમાં પડ્યાથી ભેદ પાંચમો પીઠાણીએ,
૫
૬
૭
અહી વન્હી વિપાદિ પ્રમુખના પ્રયોગે પટ શાસો શાસ રૂંધવાથી સપ્તમ વખાણીએ. ૮

અથ ત્રેસઠ લાખી પુરૂષ માતા પિતા શરીર જીવ વિત (કવિત)

૨૪ ૧૨ ૬ ૬
વીસ ચાર અરિહંત દશ દોશ દોષ ચક્રવર્તિ નવ હરી નવ બલદેવ નરસારએ,
૬
૮
પ્રતિ વાસુદેવ મળી સલાખી પુરૂષ થયા ત્રેસઠ માત તાત દેવ જીવ ધારએ.

(૩)

૫૯ ૬૦ ૫૨
જીવજી ઓગણસાઠ શોભીત શોભીત સંઘેણસાઠ ઉંચા તેહમાંથી આઠ પિતા સુખકારએ.

૬૧
વળી એક સ માત દેખો બાઈ શુઠ વાત ખીમતે જરૂર હોય શિર બરતાર એ. ૯

અથ બાવીસ અભક્ષ નામ વિષે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
ઊંઘરાંને ક્યું મર પીપક્ષને પીપલાંનાં વડ ક્ષત ચાર મહા પિ ગય વિચારીએ,

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
હેમ અતે વિષ કરા ભૂમિકાયને અથાણું રચણી ભોજન કંદ મૂત્ર ન વિદ્યારીએ;

૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨
બહુ ખીજ વિઃલને વિગણ અખણ ક્ષત તુચ્છ ક્ષત તથા રસ ચઢીત વિચારીએ,
એ બાવીસ પ્રવચન અમક્ષ કહે ખીમને ભખંતમર અનંત વધારીએ. ૧૦

(મનહુર છંદ) અથ સમકિતના ૬૭ બોલ વિષે.

૪ ૩ ૧૦ ૩ ૫
ચૌસદહણ તીર્થોગ વિનય છે દશ વિધ ત્રણ સુદ્ધિ અને પણ દુષણ નિવારીએ,

૮ ૫ ૫ ૬ ૬
આઠ પ્રભાવક પંચ ભુષણ લક્ષણ પંચ ખટજયણને વળી ખટ છે આગારએ;

૬ ૬
ખટ ભાવનાને ખટ કાણ સમકિતતણાં સવી મળી સડસડ બેદ છે ઉદ્ધારએ,
તેહતણા તત્વનો વિચાર જે આ વાર કરે ખેમચહે ચાર ગતી ભવતણો પારએ. ૧૧

અથ દશ અછેરા (આશ્ચર્ય) વિષે કહેછે.

૧ ૨ ૩ ૪
વીર કેવળીને ઉપસરગ ભીક્ષુક કુલ મલ્લિજન ત્રીયા વેદ વીરદેશના ગણ,

૫ ૬
કૃષ્ણને કપીલ વાસુદેવ નાદ સંખ યુત્ત રવિ શશી વિમાનમાં વીર વંદના વડી;

૭ ૮
સુમત્તનુ રિપુ બ્રહ્મા માંસ ભક્ષણ નરક ચમરેદ્રે દરો ઉત્પાત દેવશોક જે,

૯ ૧૦
એક સમે સોંને અઠ રીખવણ આદે સિદ્ધ સુરિધિ શીતલ વચે અન્યની પૂજ થઈ ૧૨

અથ શુભાશુભ કર્મ ફલ વિષે.

તપ સંજમથી સ્વર્ગ, સાત વ્યસને નરક, તપાદિ કૃત્રીયા રૂપવંત તે સોહાય છે.

ધનવંત થાય તે જે સુખાવને દાન દીએ, પરાયુ ધન હૃત્રીથી નીરધન થાય છે.

પર ઉપગારે મનોવાંછીત ભોગને લહે, ગર્ભને ગદ્યાવ્યાથી તે વંધ્યાભવ જાય છે.

નિંદા સાંભળ્યાથી બેરો ગાન અપવાદે અંધ ઇલાદિ કરમગતી ખેમચંદ ગાય છે. ૧૩

અથ પંચ પ્રમેછી ગુણ વર્ણન.

નમો પરમેષ્ઠી પંચતણા સ્તવું ગુણસાર, પ્રથમ ગુણ શ્રી અરિહંતતણા આરણ.

સિદ્ધ આહગુણ મન સમરતાં સુખ થાય. છત્રીસ ગુણે કરીને શોભીત આપરણ.

(૪)

તેમ પચવીસ ઉવઝાય સાહુ સતાવીસ, સરવ મહી એકસોં આઠ ગુણધારણ;
તેપરથી નવકારવાઝી અણી મણીઆણુ, જપુ બપ પાપ કાપ ખીમ તાર પારણ. ૧૪

અથ ચૌદ સ્થાનકે સમુર્ધમ પંચેદ્રિ ઉપજે છે તે વિષે.

૧
ગર્ભજ મનુષ્યા ઉચ્ચારમાં સમુર્ધમ પંચ ઇંદ્રી ઉત્પત્તી અંતમૂર્તિ ધારીએ,

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
મૂતમાંહે બલખા સલેષમ વમન પીત પર લોહી વીર્ય આદે જયણથી ટાળીએ.

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
સુક પુદ્ગલ ભીજે મૃત્યુ દેહ સ્ત્રી સંજોગ પાલ સૌ અશુચિ ચૌદ સ્થાનિક વાહીએ;
અંગુલ અસખ ભાગ અંત મહુરત આય. પ્રાણુ આઠ નવ કર્મ ચુગ્લુ એ પાલીએ. ૧૫

અથ અછતનાથનું સ્તવન લીખ્યતે.

દર્શનમાં ગંભીરાણ લાગે પ્યારા. એ દેશી.

મને અછતનાથ બહુ પ્યારા છે સુખકારા છે મને અછતનાથ બહુ પ્યારા છે મોહ
રીપુને વિદ્યર્થા છે. મને ૧ છત શત્રુ વિજયાના ન્યા, તીરથ પદ દાતારા છે મં ગજ
લંછન કંચન મય કાયા, ભવ સંતતી નીતારા છે મને ૨ ધ્યાન અનલખમે ધાતી આદ્યા,
કેવલજ્ઞાન આગારા છે મં દેવે સમવસરણુ વિરચાયા સે પાન એસી હજારા છે. મને ૩
કોડા કોડી દેવ મીલાયા, જોજન એક વિસ્તારા છે; મં ચૌમુખ ચૌવધ ધર્મ દીપાયા, પુરી
પરખદા આરા છે. મને ૪ સત્સો જોજન છતીતારા, ચોત્રીસ અતિપમ ધારા છે મં બહુ
પ્રાણી ઉપદેશી તાર્યા, પ્રાણુજીવન હમારા છે મને ૫ કરણારસ સીંધુ ભવપારા, અડવડીયાં
આધારા છે મં કર્મ જંજીર કાટન કુકારા, નરક નિગોદ નિતારા છે. મને ૬ યોગીશ્વર અ.
વિચલ ગુણુ તારા, હૃદય કમલમાં ધાર્યા છે મં સમાધિ વર આપો સુખકારા, ખેમચંદ ઉપ-
ગારા છે મને ૭ દત્તિ વત્સાદ ગામમાં મુલ નાયક શ્રી અછતજીવન સ્તવન સંપૂર્ણ.

અથ શ્રી અછતજીવનનું બીજું સ્તવન.

રાગ બંગાલો રાગ નહી મહે એ દેશી.

તીરથ પતી પ્રભુ અછત જીવંદ, સેવે સુરતર ઇંદ્ર નરિંદ્ર સાહેબ સાંભલો
મોહમલ જ્યા મહારાજ, તીજે મુજ ઘેરી લીધો આજ. સાહેબ સાંભલો. ૧
નરક નિજેદ અનંતીતાર, ભમીયો પણ મુજ નાચો પાર. સાહેબ
તમે અમે મળીયા પાર અનંત, સીંધપણે થયા આપ ભદંત; સાહેબ ૨
અનંત ચતુષ્ઠ પાખ્યા સાર, એક પ્રદેશમાં સુખ અપાર, સાહેબ
નેક નજર ફરી આપો તાય, એક અંસે નવી હાની થાય. સાહેબ ૩
ગજ મુખ નીકસે દાણો એક, કીડી કુટુંબ સહુ ખાય વિવેક, સાહેબ
એહ અરજ અવધારો રાજ, તુમ સેવકનાં સીંજે કાજ. સાહેબ ૪
છત શત્રુ તપ વિજયાનંદ, હેમ વરણ મુખ પુનમચંદ. સાહેબ
ઉપગારી રવિચંદ પસાય, ખેમચંદ નીત નીત ગુણુ ગાય. સાહેબ ૫ ઇતિ.

(૫)

અથ રસના ઇંદ્રી વિષે ઉપદેશ.

પૂજ્ય ભવતરણી ભવતરણી એ દેશી.

રસના રસ હરણી રસ હરણી, ભવ આવર્તની કરણી; રસના રસ હરણી રસ હરણી.
એ આંકણી. સમક્રિતિકુ નવી આચરણી આચર નૃપની ધરણી. રસ૦ ૧ રસના રસમાં બહુ
લપટાયા, મુનિ ગુણ શ્રેણીની ઝરણી. રસ૦ મોદક સ્વાદ આશાદ રૂપીધર તથા ત્રીદશ ગતી
વરણી. રસ૦ ૨ જગત જીવ વ્યવહાર તથેથી, અહાર દીશા આચરણી. રસ૦ જોગ અ-
બ્યાસતણી ઇગનારી પુદ્ગલ સુખ કાતરણી. રસ૦ ૩ શાંત સરોવર નીર સોષાવે; આતાપે
જીમ તરણી; રસ૦ પાંચે ઇંદ્રિ રસના વશમાં, મીન મરણીની કરણી, રસ૦ ૪ અહાર લોચની
રસ લાલચથી કંઠ લગી તે ભરણી. રસ૦ યાવ અમેધ્ય સરવથા તે પચુ, શાસોશાસ વિ-
ખરણી. રસ૦ ૫ રસ ગરથી અતીરોગ ઉપાવે. બીજ વ્રધિ જીમ ધરણી, રસ૦ પુદ્ગલ ભાવ
રૂચે નહીં જોડને અધ્યાતમ કરણી. રસ૦ ૬ લોલા લોભી શીત્ર ગમાવે અંતે દુઃખ વધત-
રણી રસ૦ એક જીતે તે સધળું જીતે, સુખની લહે ખીમ શિવ પરણી. રસ૦ ૭ છતિ.

અથ મુનિ ગુણ વર્ણુ સ્વાધ્યાય.

મને અજીતનાથ બહુ ખ્યારછે. એ દેશી.

મુનીરાજ સદાહી સોભાગી છે, સોભાગી છે વડ ભાગી છે; મુનીરાજ સદા હી સો-
ભાગી છે. ભોગ રોગ તથા જો ગજ ગાયા, મોડ સુમટ ભીડ ભાગી છે મુનિ૦ મિત્રાદિક
ચૌ ભાવના ભાવે, ધ્યાન ધારા લય લાગી છે. મુનિ૦ ૧ પરિસહ મોજની ફોજ હઠાવા,
ત્રીજ દશા જસ જગી છે. મુનિ૦ સમતા શું રમતા ગુણ આગર, ભવની ભાવક ભાગી છે.
મુનિ૦ ૨ પરઉપદેશી પરઉપગારી, જીવ આણા અનુરાગી છે. મુનિ૦ કર્મ ઇંધણુને તપ અ-
મિત્રી, ભરમ કરણુ રહ લાગી છે. મુનિ૦ ૩ દ્રવ્યભાવ અનુકંપા ધારી મૃત્યાવાદના ભાગી છે;
મુનિ૦ અણુ દીધું મનથી નવી ઇચ્છે, શીત્ર સત્તાહ સોભાગી છે. મુનિ૦ ૪ પરિસહ ગ્રહ
માહે નવી પડતા, શિવ રમણીના રાગી છે; મુનિ૦ શાંત સુધારસ સમ પરિણામી, ભવ ભીર
વડ ભાગી છે. મુનિ૦ ૫ સ્વાદનાદ નિશ્ચય વ્યવહારી શુદ્ધ ભાષક વૈરાગી છે. મુનિ૦ સદા કાલ
સોહંપદ ધારી, ખેમચંદ તસરાગી છે. મુનિરાજ સદા હી સોભાગી છે. ૬ છતિ.

અથ દશ પ્રકારના વ્રત વિષે.

અજીતનાથ પ્રભુ વંદણા કરીને, દશ વિધ વ્રત આદરીએજ;

૧ ૨ ૩ ૪
પહેલે દીન ઉપવાસ એકામણુ, ચોખો નિરિ ફિરીએજ;

૫ ૬ ૭
એક કવલ પછે એ કલ્પ કાણુ, એક દત્તી ચિત્ત ધરીએજ;

૮ ૯ ૧૦
આંખીત્ર પરધરીયું આખરીયું કરી ભવસાગર તરીએજ.

અથ પાખીઆદે પ્રતિક્રમણની પ્રાંતે ઉઠીને કહેવાનું ગંગાળ ગીત.

નેક નજર કરો નાથજી. એ દેશી.

શ્રી અજીતનાથ પ્રભુ વંદીએ, કર્યાં પાપ આતોષ નિંદીએ જીડો ગુણ ગાઓ ગુર રાજના,
કયાં સંધ સાથે ખમત પાંમણા, આજ પાખીનાં હરખ વધામણા જીડો ગુણ ગાઓ ગુર રાજના. ૧

(૬)

અતિચાર પંદર દીન રાતના ગુરુ સામે આલોચા ભાત ભાતના જીહો. ગુણુ. ૧
કરી પાખી પ્રતિકમણુ ઉડીયા, જાણુ મોતીતણા મેહ વુડીયા જીહો. ગુણુ. ૧
ચોમાસી સંવત્ઠરી ભાવણુ, ફરી અવસર પાખી ઠાવણુ. જીહો. ૩
નીતરાધને દેવરીએ આવણુ, ખેમચંદ મંગલગીત ગાવણુ. જીહો. ગુણુ. ૩

અથ ઉપદેશ. હારે મારે ઠામ ધરમના શાઝ પચવીસ દેશજી. એ દેશી.

હારે મારે જોમનીઆનું લટકુ દહાડા ચારજી, નાણુ તો મત્રશે પણુ ટાણુ નહી મજેરે લો;
હારે મારે લાહોંગી લક્ષ્મીને અનુસારજી. પુન્ય ક્ષેત્રમાં વાગ્યું ખીજ તે બહુ ફેરે લો.
હારે મારે તે ઉપર હું કહુંજી એક દ્રષ્ટાંતજી, ખસ ખસના ડોઝમાં ખીજ અનેકજી રે લો.
હારે મારે તીમ ધન વૃદ્ધિ પામે દાન પ્રભાવજી, ચઢને રાગે જેહને હૃદય વિવેકજી રે લો.
હારે મારે સાલીમદ્ર પુરવ સંગમ ગોવાલજી, ચિત્ત વિત્તને પાત્ર મુનિ પડી લાભ તારેલો.
હારે મારે પુન્યાનુંખધી પુન્યતણા પરભાવજી, વીર ચરણુ લહી ખેમ કુરાગ પદ પાવતારે લો.

શ્રી જૈન વિદ્યાશાળા અમદાવાદ ડાસીવાડાની પોળમાં.

શેઠ સ્વચંદ જયચંદ માઈ પાસે મારે શંવત ૧૯૨૫ ની સાલમાં ધર્મગોષ્ઠી થયાથી તેમજી પુસ્તકાદિકનો આશ્રય આપ્યો. તથા ધર્મ ચરયા બણવું ગણવું પુઝવું થયાથી મને કાંઈક બોધ થયો જેથી તેમના સ્વાભાવીક ગુણુની કિંચિત રચના કુલ ગુંથણી કવિતારૂપે કરી છે. એટલે તેઓનું શંવત ૧૯૨૯ ની સાલમાં પરલોક ગમન થયું ત્યાર બાદ તેમના વિરહની વેદનાનો વિશાપ પ્રસસ્ત રાગભાવે પદ બંધ રચેલો તે કહેજી.

મનહર છંદ.

જ્ઞાનનો વધારનાર સાણો સીરદાર સાર, ધર્મ પંથ ધાર સુખો રવિચંદ નામજી;
સુધારો સમ્ભવનાર કુમતિ હઠાવનાર, સમભાવ ધરનાર વિદ્યાશાળા ઠામજી,
પરમ અરથ ઠામ હયામાં ધરાવી હામ, ધામ બહુ ઠામ કર્યા સાધારણુ કામજી,
ગુણુનો બંડાર તારનાર ખીમને અધાર, આમ વિસરામ ગયો કેમ રહે હામજી. ૧
સાંભળ્યું સાહેબ સુખાજીએ કર્યો સ્વર્ગવાસ, ત્રાસ યૈ નિદાસ લાગા ભલા ગુણુ ભાખવા;
ચોરતણી માત પેરે શોકાતુર થઈ સહુ, ઉદાસપણેથી લાગ્યા નિશાસ.ઓ નાખવા.
વિચારી વિલોકતાં આ લોકમાં ન તુજ સમ, જનનીએ જાણે જગ દયા ધર્મ દાખવા,
સંસારમાં રહી સહી કામ કર્યું સુધારાનું, જરૂર જાણુંજી એક એક જૈન મત રાખવા. ૨
સુખાજી સાહેબના વિરહ થકી દુઃખ દીલ, વજ્રપાત ધાત પેરે વપુને વિદારતું;
આહા શું કર્યોથી જેર જમતુ હઠાવી દેઈ, વાળીએ પાછા જરૂર પણુ નથી ચાલતું,
જેહવું આલોક કામ ધામ પરલોક તામ, હામથી કરીશ કામ સાણા સાહુકાર તું;
અંતકાલ મતી રીતી ગતી તારી સારી ભારી, સુખકારી નસમકિત પામીશ શ્રીકાર તું. ૩
ધારતો ધીરજથી ધરમને તું ધુર થકી, જ્ઞાનનું વિશેષ માન જીવ જન ધારતો;
ગુણુ એકવીસ બેસ લેશ નહી માન તાન, નિરંતર ધરમ કયા કહી સુધારતો,
પ્રવચન પુટ થઈ પરને પદાબ્યા ખોતે, પ્રગટ પ્રસિદ્ધ થયો જશનો વિસ્તારતો;
ફેગટ વખત નહી ગાળેનો પ્રમાદ માંહી, જયંત બૂપાલ પેરે જ્ઞાન તું આરાધતો. ૪

+ ક્ષાયક ભાવનું સંગકિત.

(૭)

મનુષ્યમગન નય મુખ બાપ મધુ સમ, મનુષ્યમાં મેળવ્યું તે માન મતિવંતરે;
 તુજ ગુણ ગુહ ગ્રહે મૂઠ કરે ગોષ્ઠી કોમ, હોય તથ વશ યશ થાય ગુણવંતરે,
 સાગરનું જલ લધુ ગાગર મપાય નહી, પશુ મતિમંદપણે સાનાન્ય ગણતરે;
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ પ્રતે પ્રતિપક્ષ ધર્મો, તેહે તું પ્રત્યક્ષ ગુણ ગાય ખીમ અથરે. ૫
 આયુષ્ય અધિક હોત પંચ વા વરસ દશ, ફેલાવત ખડુ મત વૃદ્ધ જૈન ધર્મને;
 રાજનગરમાં મૂળ વિદ્યાશાળા અનુકૂળ, થાપીને અથો છપાવ્યા કાટ ન તે કર્મને,
 સાળાચાળા સજ્જનો સુધાર્યા તે સકલ શુભ, સમતિ મુજબ સમજવી દીવા મર્મને;
 રવિ જ્યું પ્રતાપવંત પ્રકૃતિ પ્રભાવ ચંદ્ર સદાયરજ્જે સેબીન લેરા શિવ સર્મને. ૬
 ન્યાય તણી નિસરાએ નરખતાં કોઇ નહી, કો વીદ્યાછ તુજ સમ ઈડ લોકવાસ એ;
 ઓગણીસ સત્તરથી ઓગણત્રીસ અંદર શાળામાં સુવરો સારો કીયો તે સાચાસ એ;
 ખાંતથી ખચીત ખુમ ખેલનો લખા ખગ, ધુર બરપુર ગુણ એક તુજ પાસ એ,
 તજ દ્રેષ અભિમાન મેળવ્યું તે શ્રુતજ્ઞાન, આયુષ્ય વરસજીવી દો જીણા પચામ એ. ૭
 પત્રમાંહે સ્વાલ પચવીશ મેં લખાણ કર્યું, વાંચી તેનો અરથ અંતર ખુસબ્યા પેછે;
 ધારી ધારી ધાર છું સુચક્ય હું ધીરજવરી, નજરે નિહાલે નિશરીન સુખ આપે છે,
 વારંવાર વાંચી વાલુ વાંચતાની વૃત્તિ થાય, વિરહની વેદનાથી ધીરજ ઉઘાપે છે;
 કહે ખીમ દૈવગતી જેથી સુખ શાન્તિ થતી, તે કાગળ કાગરૂપ કાળજને કોપે છે. ૮
 સુખનો સાધક દીન દુઃખ હરનાર ગયો, કોણ હવે નાણુથી સુનણ કરનાર છે,
 હમેસાં હીમતદાર હોદા અધિપતી ગયો, કોણ હવે ધીરજની ધ્યાન ધરનાર છે;
 પ્રગના પ્રકાશ પડુ પુરણ પ્રવિણ ગયા, કોણ હવે જારી જડ મત હરનાર છે,
 ઠરવાનું ઠામ રડું ધીરજનું ધામ ગયું, કોણ હવે પ્રજ્ઞના ઉત્તર કરનાર છે. ૯
 સાણા સુખા રવિચંદ્ર નામ છે પ્રખ્યાત બલ્લ, અંતર રીપું આ કાળે અન્ય શું હરાવશે;
 સુધારાની શાખાનો વિસ્તાર સુખકાર થવા, સ્વદેશ પ્રદેશ કોણ સાળાઓ કરાવશે;
 અવર અનેક કામ ઉત્તમ કર્યો તે હેતુ, કવિતામાં કવિ નામ કાયમ ધરાવશે,
 વાલ્હા વિના શાળામાં સધાવતાં હસત મુખ, કોણ હવે ખીમાજી કહી મને બોલાવશે. ૧૦
 ધણી ઊપચારે કરી થયો એક રાય પુત્ર, તેહના વિયોગતણો ખેદ કેમ ટાળવા;
 સાણા સુખા રવિચંદ્રે સ્વરગમાં કર્યો વાસ, શોક તજ તેહનો સંતોષ શાથી વાળવો;
 હુંનરીએ મજુરીથી મહંત હુંનર આપ્યો, લુલાવો થયથી કહો શી રીતે સંભાળવો,
 તેમ ખેમ બાવી બાવ જ્ઞાનજ્ઞાન દેણકાર, રાજનગરમાં હુંગાઈ ગયો માળવો. ૧૧
 એ રીતે મારા પરમ ઉપગારી સુખા સાહેબ રવચંદ્રભાઇના વિરહ વિષે સ્વસ્થમતિ
 અનુસારે કિંચિત વર્ણન સં. ૧૯૨૯ ની સાલમાં કરેલું તે આ પુસ્તક છપાવાના પ્રસંગો
 સ્મરણ અરથે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે એમનું સવિસ્તર ચરિત્ર જાણવાની ઇચ્છા હોય તો રા. રા.
 ગીરધરલાલ હીરાભાઇનું રચેલું ટુંક વૃત્તાંત જોવું. ઇતિ.

પુર્વોક્ત શેઠ રવચંદ્રભાઇના વિદ્યાસનું બાજન વિદ્યાશાળાનો સુધારો કરનાર શા. મગ-
 નલાલ મનસુખરામ સંવત ૧૯૫૬ ની સાલમાં કાળધર્મ પામ્યા તે વિષે.

(મનહર છંદ.)

સિંહ તણો બાળ વિદ્યાશાળાતણો સ્થંભ પડ્યો, મુખ્ય હતો મેમ્બર મગનલાલભાઇ તે,
 સુખા રવચંદ્રની પ્રવૃત્તિ અનુસરનાર, જ્ઞાનાદિ સુધારા તણા કામમાં અમાઇ તો;

(૮)

સત્યનો સખાઈ ગુણ ગામ શુદ્ધ ભવકનો, ક્ષત્ય દિ ગુણોની રૂડી કીધી છે કમાદને;
કહે ખેમચંદ બની પાતનો વિશ્રામ ગયો, હવે તો પ્રવિણ રથા ઓટાવાવ ભાઈ તે. ૧

અથ શ્રી સંઘવર્ણન શત્રુંજય સ્તવન.

નેક નજર કરો નાથજી એ દેશી.

આજ ઓઝવ રંગ વધામણા, ગિરિરાજ તણા ક્ષેત્રે ભામણુજી હો. ગુણુ ગાઓ ગિરિરાજના.

પ્રભુ આદિજ્યંદ મહારાજના જીકો ગુણુ ગાઓ ગિરિરાજના. ૧ આંકણી.

ઐગણીશ ઐગણસાઠ સત્રમાં, પોસ સુદ ત્રોજને ભુગુવારમાં જીહો. ગુણુ

કરે મુદૂરત નગરની બાહીરે, છે. ઓટાવાવ ઝરેરી બહીરે. જીહો. ગુણુ ૨

મુનિ સિદ્ધિ વિજય અદે સોહા. ધણાં ધણાં સુજન મન મોહના. જીહો. ગુણુ

જન મંદીર સાથે દીપતું, તેનો મોહક કટકને જીપાતું. જીહો. ગુણુ ૩

સૌભાગ્યવતી ગીત ગાય છે, ભક્ષા વાજત્ર નટક થાય છે. જીહો. ગુણુ

દેશ સેરક પંથ સંધાવતા, જન ચૈત્યવદી ગુણુ ગાવતા. જીહો. ગુણુ ૪

નીત સ્વામી વતજ પરભાવના, દાન દીએ નયકને સુહામણા. જીહો. ગુણુ

વધી જીરજોહાર સુધારવા, ધન ખરચે ભવ દુઃખ વારવા. જીહો. ગુણુ ૫

સંઘ સાજનની શોભા ધણી, એક મુખે જાએ કેમ વરણવી. જીહો. ગુણુ

જતાં તીરથ મારગે આવતા, જત્રાણુ જનો ભેગા થતા. જીહો. ગુણુ ૬

ટોળા વિદ્યાશાળાની વખણાય છે, રાતી જગો પૂજા ભણવાય છે. જીહો. ગુણુ

ગાઓ ગામના સામૈયા થાય છે, ધવલ મંગલ સોહાગણુ ગાય છે જીહો. ગુણુ ૭

ધૈર્ય ગંભીર આશ્ચર્યવંત છે, સમતા રસ ઇંદ્રિ દમત છે. જીહો. ગુણુ

ન્યાયરાગી નિપુણ મતિવંત છે, શુદ્ધ શ્રદ્ધા ભદ્રિક ગુણુવંત છે. જીહો. ગુણુ ૮

એમ ગુણુ ગણુ શોભિત અગ છે. તેમ ભાવણુ પણ અતી ચંગ છે. જીહો. ગુણુ

શ્રાદ્ધ વિધિ શ્રાવક ગુણુ જે કહ્યા, તે તો પ્રગટ સંઘવીમાં લક્ષ્યા. જીહો. ગુણુ ૯

વધી ઝરી પાલીને સંધાવતા, ગિરિરાજ સમીપ જામ આવતા. જીહો. ગુણુ

સોના રૂપાને કુદરે વધાવતા, ગિરિરાજતણા ગુણુ ગવતા. જીહો. ગુણુ ૧૦

માતું સિદ્ધિ સૌધ ચઢવા ભણી, ગિરિરાજની પાજ નિસરણી. જીહો. ગુણુ

હવણુ જન આદિ જીહારતા, દીલ ભાવ જીહંદ સંભારતા. જીહો. ગુણુ ૧૧

દ્રવ્યગુણુ પરમપથું ધ્યાવતા, કુદર કર્મ કટકને હડાવતા. જીહો. ગુણુ

ત્રણુલોક પૂજત પ્રણુ તહર, શૂળ દીકે મોલું મન માહર. જીહો. ગુણુ ૧૨

ધુરરાગ મુનિ જિન તું થયો, તુજ આગમ વચણે મેં લહ્યા. જીહો. ગુણુ

જીહાં અનંત મુનિ મુગતી વર્ધા, જશ આલંબને ભવી ભવ તર્ધા. જીહો. ગુણુ ૧૩

સરણુંગત શેવક કીજીએ, ખોધ ખીજ દયાણુ દીજીએ. જીહો. ગુણુ

ભવસંત તીયારો માહરી, નીત સ્તુતિ કરેણું તાહરીજી. જીહો. ગુણુ ૧૪

કરે તીરથને પ્રદક્ષણા, રૂડી રથ યાત્રાની નહી મણા. જીહો. ગુણુ

પછે તીરથ મોગ ધનાવતા, કંગી પૂર્ણ હરખ ધર આવતા. જીહો. ગુણુ ૧૫

સુખા રવચંદ શેક પસાયથી, ગાયો સિદ્ધિ ગિરિરાય જીહ સથી. જીહો. ગુણુ

ખેમચંદ અરજ ઊરમાં ધરો, એક જિનશાસન રસીયો કરો. જીહો. ગુણુ ૧૬

દર્શિત શ્રી અમદાવાદ વાસી ઝવેરી ઓટાલાલ લલુભાધના સંઘનુ વર્ણન શ્રી

શત્રુંજય તીર્થ સ્તવન સંપૂર્ણમ.

અગાડિથી આશ્રય આપનારનાં નામ.

વલાદ.

- ૫ શા. નાગરદાસ તારાચંદ.
 ૧ શા. ગીરધરલાલ ગુલાબચંદ.
 ૧ શા. નહાલચંદ ગીરધરલાલ.
 ૧ શા. માણિકલાલ વસતારામ.
 ૧ શા. કુલચંદ ખેમચંદ વીરચંદ.
 ૧ બાઈ. જેકેર શા. છગનલાલ હેમચંદ
 ની વીધવા ચોરત.
 ૧ બાઈ. સતોક શા. ગીરધર દીપચંદની
 દીકરી-
 ૧ ભટ. દોલતરામ ધનેશ્વર.
 ૫ શ્રી જ્ઞાનખાતે હ. બઈ ચંચળ ખેમચંદ,
 ૧ શા મગનલાલ ચોતમદાસ.

જમેતપુરા.

- ૨૫ શ્રી જ્ઞાનખાતાની. હા. શા. ડાહ્યાભા-
 ઇ હરજીવન દાસ. તરફથી.
 ૧ શા. હરજીવનદાસ મોતીચંદ.

મુંબાઈ.

- ૧૫ શા. કસ્તુરભાઈ નહાનચંદ તથા ભાઈ
 લલુભાઈ નહાલચંદ.

વહેલાળ.

- ૧ શા. પરસોતમદાસ દઆલજી દાસ.
 ૧૫ શ્રીજ્ઞાનખાતે હા. શા. લલુઅમીચંદ
 ૧ શા લલુભાઈ અમીચંદ.
 ૧ શા. રામચંદ છગનલાલ.
 ૨ બઈ. જેકેર શા. જીવજીદાસ હરગોવન
 દાસની દીકરી.

મુલસણ.

- ૧૦ શ્રી. જ્ઞાનખાતે શા. રામચંદ હરચંદ તરફથી

- ૨ શા. રામંદ હરચંદ.

મુઢેરા.

- ૧ ગાંધી. મુલચંદ ઘહેલચંદ,
 ૧ ગાંધી. લલુ ઘહેલચંદ.
 ૧ દોસી. પરસોતમ હરચંદ.
 ૧ શા. ત્રીકમલાલ મગનલાલ.
 ૧ શ્રી જ્ઞાન ખાતે.
 ૧ ગાંધી. મગનલાલ ઘહેલાચંદ.
 ૧ શા. લલુભાઈ ભાઈચંદ.
 ૧ દોસી. લલુભાઈ પાનાચંદ
 ૧ મણીઆર. સવચંદ સાંકલચંદ.
 ૧ મણીઆર. દીપચંદ સાંકલચંદ.

ડભોડા.

- ૧ શા. દોલતરામ કુલચંદ.
 ૧ શા. કાલીદાસ જેઠાદાસ.
 ૧ શા. ડાહ્યાભાઈ કસ્તુરચંદ.
 ૧ શા. છગનલાલ ઉગરચંદ.
 ૧ શા. ભોટભાઈ મગનલાલ.

વડોદરા.

- ૧ શા. મોતીચંદ ભાઈચંદ.
 ૧ શા. કસ્તુરભાઈ નાગરદાસ,
 ૧ શા. નહાલચંદ હેમચંદ.
 ૧ બરાડીઆ. દોલતચંદ પુરસોતમદાસ
 ૧ શા. જેશંગદાસ જેઠાદાસ.

આખજ.

- ૧ શા. મગનલાલ અમીચંદ.
 ૧ શા. હરચંદ અમીચંદ.
 ૧ શા. કસ્તુરભાઈ રામચંદ.

ઐગાણુજ.

- ૧ શા. ઐતમદાસ હેકમચંદ.
 ૧ શા. સોમચંદ અમથાલાલ.
 ૧ શા. અમથાલાલ દલસુખરામ.
 ૧ શા. કાલીદાસ કર્તુચંદ
 ૧ શા. કર્તુરચંદ મગનલાલ.
 ૧ શા. લલુભાઈ ભાઈચંદ.
 ૧ શા. પરભુદાસ ભાઈચંદ.

બહીએલ.

- ૧ શા. કેશવલાલ ચકુભાઈ.
 ૧ શા. અમથાલાલ મોતીલાલ.

વીજપુર.

- ૧ શા. નથુભાઈ મંછારામ.

નરૌડા.

- ૨ શા. મોહનલાલ મુલચંદ.
 ૧ શા. રામચંદ હરગોવિનદાસ.
 ૧ શા. લખમીચંદ ખેમચંદ.
 ૧ શા. પાનાચંદ કેવળદાસ.
 ૧ શા. લલુભાઈ મગનલાલ.
 ૧ શા. વાડીલાલ મુલચંદ.

શાંતજ.

- ૧ શા. ઊગરચંદ બહેચરદાસ.
 ૧ શા. કુલચંદ માનચંદ.

પરાંતીજ.

- ૧ શા. પોચાલાલ ડુગરશી.

પરાંતિઆ.

- ૧ શ્રી. જ્ઞાનખાતા તરફથી
 હ. ગીરધરલાલ હીરાચંદ.

ચાણુસમા.

- ૧ ગોરજી. તારાચંદજી કૃતેચંદજી.

એણાસણ.

- ૧ ભટ ડાહ્યાભાઈ પુરસોતમદાસ.

પાટણ.

- ૨ શા. મગનલાલ ચુનીલાલ. પાઠશાળા
 ખાતે મહેતાના વાડામાં.

લણુવા.

- ૧ શા. મગનલાલ હેમચંદ.
 ૧ શા. છગનલાલ હેમચંદ.
 ૧ શા. નાગરદાસ દવારકાદાસ.

અડાલજ.

- ૧ શા. પરશોતમદાસ ઊગરચંદ.
 ૧ શા. દલસુખરામ મનસુખરામ.
 ૧ શા. ઊમેદરામ બહેચરદાસ.
 ૧ શા. મલુકચંદ દીપચંદ.

ભાંડુ.

- ૧ શા. મુલચંદ મગનલાલ.હ. હકમચંદ.

કાલરી.

- ૧ શા. નથુશા પાનાચંદ.

ગાંભુ.

- ૧ શા. તલકચંક પાનાચંદ.

વીરમગામ.

- ૧ ગાંધી. મગનલાલ સાંકળચંદ
 શ્રી.જૈનધર્મ વિજયપુસ્તકાલય ઓપ્રીસ.
 ૧ શા. ઊજમસી ગલાબચંદ. તથા
 વખતચંદ.

ડીસાકાંપ

- ૧ શા. મોતીલાલ સરૂપચંદ.
 ૧ શા. ચુનીલાલ નગીનદાસ.
 ૧ શા. જેણાભાઈ મહાસુખરામ.
 ૧ શા. ચુનીલાલ લાલચંદ.
 ૧ શા. વાડીલાલ પાનાચંદ.
 ૧ શા. પુનમચંદ. મંગળચંદ.

લીખોદરા.

- જ્ઞાનખાતે હ. પ્રેમચંદ તરભોવનદાસ.

ચરતળ.

૧ શા. આસારામ શોભારામ.

ખોરળ.

૧ શા. કસ્તુરચંદ ગીરધરલાલ.

૧ શા. છગનલાલ કુલચંદ.

રાયપર

૧ શા. અમથાલાલ જોચંદ

૧ શા. ડાહ્યાભાઈ રણછોડદાસ.

ધામણવા.

૧ શા. મગનલાલ દીપચંદ.

આંખલીઆરા

૧ શા. મહાસુખરાંમ સુરચંદ.

સંઘ તરફથી

કંઠવાડા-

૧ શા. શોભારામ ખુશાલદાસ.

રાજપર

૧ શા. હરજીવનદાસ મનસુખરામ.

કાઠી

૧ શા. જીવાભાઈ વીરચંદ.

વડસમા.

૧ શા. મોહનલાલ હાથીશેઠ.

૧ જ્ઞાનખાતે

પાલણપુર.

૧ શ્રી. જૈનવિદ્યોતેજક સભા.

પેથાપુર.

૧ પારી. લાલભાઈ સાંકરચંદ.

દહેગામ.

૧ શા. નથુભાઈ મુલચંદ.

૧ શા. છગનલાલ કુલચંદ.

૧ શા. મગનલાલ ચુનાદુકાન.

૧ શા. આશારામ નાહાલચંદ.

૧ શા. મથુરદાસ છગનલાલ.

અમદાવાદ

૨ ઝવેરી છોટાલાલ લલુભાઈ. સંઘવી

૧ શા. મોતીલાલ કસ્તુરચંદ.

૨ શા. ભાયચંદભાઈ કુલચંદ.

૧ શા. ભુરાભાઈ કુલચંદ.

૨ શા. ખાલાભઈ કંકલભાઈ.

૧ શા. મનસુરામ કેશવજી.

૧ શા. ડોસલચંદ મુલચંદ.

૧ શા. મોતીચંદ દલીચંદ.

૧ શા. તીકમદાસ મોતીચંદ.

૧ શા. તારાચંદ મોતીચંદ.

૧ શા. ગલાખચંદ દેવચંદ.

૧ શા. ડાહ્યાભાઈ મગનલાલ.

૧ શ્રી. લુણશાવાડાની જૈનસભા ખાતે

૧ શા. મણીલાલ ડાહ્યાભાઈ. ઠા.

ગુણપારેખનીપોલ

૧ શા. ઊમાભાઈ જેઠાભાઈ.

૧ શા. ગુલાખચંદ નગીનદાસ.

૧ શા. નાથાલાલ મગનલાલ.

૧ શા. પ્રેમચંદ ઉગરચંદ. શાહપુર

૧ શા. દોલતરામ કેશવલાલ.

રાજમહેતાની પોલ

૧ શા. શરૂપચંદ છોટાલાલ.

મદ્રાસ

૫ શેઠ સાંકળચંદ તલકચંદ.

દેકાવાડા

૧ શા. લખમીચંદ દલસુખરામ.

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ. પંક્તિ. અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
પ્રસ્તાવનાનાં	
૧ વર્ગ	વર્ગ
૧૧ પ્રાથે	પ્રાથે
૧૪ છ	છુ
૧૫ દ	દ
૧૫ અપૂર્વ	પૂર્ણ
૧૬ સાથે	સાથે
૧ ૨૧ સંગની	સંગની
૨ ૩૪ અને	વલી
૩ ૬ દર્શન	દર્શન
૪ ૫ કલ્પા	કલ્પો
૫ ૨૫ બાણવુંતે	બાણવું
૫ ૨૯ મુખાવાદી	મુખાવાદ
૬ ૧ દુલભ	દુર્લભ
૬ ૧ દર્શન	દર્શન
૬ ૨૨ ચાદ	ચોદ
૭ ૧૦ અનર્થ	અનર્થ
૭ ૧૩ મુદ્દત	મુદ્દત
૭ ૨૪ પ્રવર	પ્રવર
૮ ૩ જંસકે	જંસકે
૯ ૩૨ સિધ	સિધ
૧૦ ૩ પ્રમ	૦
૧૦ ૪ ઊં	૦
૧૦ ૧૩ રહ્યા	રહ્યા
૧૦ ૧૮ પુનમુક્તવં	૦
૧૧ ૨ સર્વવ્યર્થ	સર્વવ્યર્થ
૧૩ ૧૭ જૈનધર્મ	જૈનધર્મ
૧૪ ૧૯ દુર્લભ	દુર્લભ
૧૪ ૨૫ પચ્ચખાણુ	પચ્ચખાણુ
૧૫ ૨૦ રમકયં	વરમકયં
૧૬ ૭ તેમ નથી	તે મનથી
૧૬ ૮ મલગા	મૂલગા
૨૦ ૧૦ આકાશસ્તિકાય	આકાશસ્તિકાય
૨૧ ૧૭ સિધ્ધિ	સિદ્ધ
૨૧ ૨૬ અરૂંદ્રાચળહે	અરૂંદ્રાચળહે
૨૨ ૧૪ પરમયોનિ	પરમયોનિ
૨૩ ૧૧ દ્રવ્યધી	દ્રવ્યધી
૨૮ ૪ વાસ	વાસ
૨૮ ૨૪ કેવલજ્ઞાની	કેવલજ્ઞાનીને
૨૯ ૧૬ વસવાદી	વસવાદી
૩૦ ૮ છે	૦
૩૦ ૨૪ આથપણો	અર્થપણો

પૃષ્ઠ. પંક્તિ. અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩૦ ૧૬ પ્રતિપલ	પ્રણિપલ
૩૧ ૩૨ ઐવક	ઐવેવક
૩૫ ૭ ભોગીન	ભોગી
૩૫ ૮ શ્રોતે દ્રિનાં	શ્રોતે દ્રીના
૩૫ ૩૦ સ્પર્શશોદ્રિ	સ્પર્શોદ્રિ
૩૬ ૪ આદર	બાદર
૩૮ ૩ મહાપ્રતીરૂપ	મહાવતીરૂપ
૩૯ ૬ અરોયપુરાણ	અરોયપુરાણ
૩૯ ૩૦ ચિત	ચિત
૩૯ ૩૩ મણિચંદ્રહુત	મણિચંદ્રકૃત
૪૦ ૧૨ ક્યાંથી	ક્યાંથી
૪૦ ૧૯ જે	જ
૪૨ ૧૦ નિરાણુ	નિરવાણુ
૪૩ ૩૧ વધારી	વધારી
૪૪ ૨ જમ	જેમ
૪૪ ૩ તા	તાં
૪૪ ૩૨ ઝક્કા	ઝક્કો
૪૪ ૩૨ આરાળે	આરોવળે
૪૫ ૭ સંસેધમણુ	સંસેધમા
૪૭ ૨૦ ઊંણુને	ઊંણુને
૪૮ ૩ બલ	૬ બલ
૪૮ ૩ પ્રલાહ	પ્રલાહ
૪૮ ૪ ભદ્રા	ભદ્ર
૪૮ ૫ નંદન	નંદ
૪૮ ૫ એવં	૦
૫૧ ૩૪ આકાશસ્તિકાય	આકાશસ્તિકાય
૫૨ ૯ અરહા	અરહ
૫૨ ૧૧ વ્યવહારે આ-	૦
દરવા યોગ્ય છે	
૫૨ ૨૯ દ્રષ્ટિરા	દ્રષ્ટિ
૫૨ ૩૩ શુણન	શુણ
૫૩ ૧૦ અવસ્થા	અનાવસ્થા
૫૩ ૨૩ બહુ	મેહુ
૫૪ ૧ બાહ્ય	બાહ્ય
૫૪ ૧૯ કાયને	કાયને
૫૫ ૨ આવ્યાબાધ	અવ્યાબાધ
૫૬ ૯ ગાતમને	ગાતમને
૫૭ ૯ અંગેવેક્ષે	અંગેવેક્ષે
૫૭ ૧૬ આરમંતે	આરમંતે
૫૭ ૧૬ કુલગરની	કુલગરની
૫૮ ૪ બળી	બળી
૫૮ ૪ એસે	અસે

(૨)

પૃષ્ઠ. પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫૯ ૨૪	વચને	૦
૫૯ ૨૫	યુગવત્	યુગપત્
૫૯ ૩૨	ચોવિસત્થી	ચોવીસત્થાથી
૬૦ ૧૨	અનુત્તરવાસી	અનુતરવાસી
૬૦ ૨૧	ગર્ભમુછમ	ગર્ભજસમુછમ
૬૦ ૨૧	સજપયામા	પર્યામાઅપર્યામા.
૬૦ ૨૮	૪૦૪૦૨૦	૨૦૪૦૨૦
૬૦ ૩૩	છકાયની	છકાયજી
૬૧ ૧	આચરણુ	આચરણા
૬૧ ૨	શ્રાવકને	શ્રાવકે
૬૧ ૭	અત્યત	અત્યંત
૬૧ ૨૯	સચિતા	સચિત
૬૧ ૩૦	ભૂજલદિ	ભૂજલદિ
૬૨ ૨૩	એવી સજીવ થાય	ત્રેવીસ જીવ થાય
૬૨ ૨૬	ફલ્યુશ્રી	૦
૬૨ ૨૭	સાહી	શ્રુશ્રીસાહી
૬૨ ૨૭	નગીલ	નાગીલ
૬૨ ૩૨	ગુણે	ગુણો
૬૩ ૧૫	ઊસર્પિણિનો	ઊત્સર્પિણિનો
૬૩ ૧૫	આ રીતે	આરોતે
૬૩ ૧૬	શુદ્ધ'ક	શુદ્ધેદક
૬૩ ૧૮	કુલદ	ફલ
૬૩ ૧૯	આદનુપૂર્વ	પછાનુપૂર્વ
૬૩ ૧૯	તેની સર્વજ્ઞાન ઉ-	તેના સર્વભાવજિ-
	લટી સમજવું.	લટી રીતે સમજવા
૬૩ ૨૦	કેમ	કે કેમ
૬૩ ૨૮	ખાર દટિ	ખાર વટિ
૬૪ ૩	અપ્રમાદ	અપ્રમાદ
૬૪ ૯	પ્રશ્ન ૧૧૧ પ્રમાણે	૦
	ભણવી	
૬૪ ૨૨	સુર્યભિન્ન	સુર્યભિન્ન
૬૫ ૨૭	તણુ	તણા
૬૪ ૩૧	જ્ઞાનવાંદુ	જ્ઞાનવાંદુ
૬૪ ૬૪	ચૈત્યવંદન	ચૈત્યવંદન
૬૫ ૧	મયુરાવતત	મયુરાવર્તન
૬૫ ૧૧	પાવતણુ	પાવતણુ
૬૫ ૧૧	ઊત્સર્ગે	ઊત્સર્ગે
૬૫ ૧૪	અસંખ્ય	અસંખ્ય
૬૫ ૧૮	નિરંતર	નિરંતર
૬૫ ૨૨	દીપકા	દીપીકા
૬૫ ૨૩	વરણે	કરણે
૬૫ ૨૮	એવં	એવં
૬૫ ૨૯	વળી	વડી
૬૫ ૩૬	અથ	અર્થ

પૃષ્ઠ. પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬૬ ૩૪	કપા	ક્રિયા
૬૭ ૫	નામ	નામાં
૬૭ ૫	બધાંબું	બધાંબું
૬૭ ૨૪	દુષ્ટદેતા	દુષ્ટદેતા
૬૯ ૬	ફળું છે કે	વળી ફળું છે કે
૭૦ ૬	કદબ	કદબ
૭૦ ૨૬	રત્નમયજી	રત્નમયજીવ
૭૦ ૨૮	ભવતાનતર	ભવતોજેતર
૭૧ ૨૩	સંદે	સંદે
૭૧ ૨૪	જ્ઞાનચયસ્ય	જ્ઞાનચય
૭૨ ૧૦	શુદ્ધ પ્રભાવે	શુદ્ધ ભાવે
૭૨ ૩૨	વ્યય	વ્યયા
૭૨ ૩૨	નરા	નરા:
૭૨ ૩૨	સંપદસ્ય:	સંપદસ્યુ:
૭૩ ૪	તીર્થને	તીર્થનો
૭૩ ૧૫	એકે	એક
૭૩ ૧૯	દેવાનું	દેવનું
૭૪ ૨૧	સાધારણ	સાધારણ
૭૫ ૨૩	સહેજનવણ	સહેજુનવણ
૭૫ ૩૪	પ્રકલે	પ્રકલ્ય
૭૬ ૧૦	રાવી	વરાવી
૭૬ ૩૦	સત્ય	સત્ય
૭૬ ૩૩	લવી	લેવી
૭૭ ૫	ગુણો	ગુણા
૭૭ ૬	ગુણો	ગુણી
૭૮ ૧૧	વસ્તુ સહિત	વસ્તુ
૭૮ ૧૭	થવાવ છે.	થવા પછે
૭૮ ૧૮	રથાવીર	થાવીર
૭૮ ૧૯	હુદને	શ્રીને
૭૯ ૪	સિદ્ધાને	સિદ્ધાંત
૭૯ ૧૪	લહીએ	લહેએ
૭૯ ૧૭	આચરણના	આચરણના
૭૯ ૨૯	પૂન	૦
૭૯ ૩૦	જીવ પૂજનથી	નથી
૮૦ ૩	એટલે	એટલે
૮૦ ૧૫	પત્રવણુ	પત્રવણા
૮૦ ૧૬	અંદર	અંદર
૮૦ ૧૮	વીર્યમાં	વીર્યમાં
૮૦ ૧૮	વીર્યનાં	વીર્યમાં
૮૦ ૨૦	સંજ્ઞાગમાં	સંજ્ઞેગમાં
૮૨ ૧૧	શ્રાવકને	શ્રાવકને
૮૩ ૪	સંત	૦
૮૩ ૧૭	હાથ	હાડ
૮૩ ૨૪	મામ	માન

(૩)

પ્ર. પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પ્ર. પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૮૩ ૩૫	છતે	છતે ને	૯૫ ૨૭	માસક્ષપણાદિ	પાસક્ષપણાદિ.
૮૪ ૩	રાજપિને	રાજપિને	૯૫ ૩૫	વિગધ	નિવિગધ
૮૪ ૮	ગણાં છે	ધણાં છે	૯૬ ૮	પ્ર	પ્ર ૧૩૧
૮૪ ૧૦	તે	તેમ	૯૬ ૯	૧૩૧	૦
૮૪ ૧૬	બોલ	બોલે	૯૬ ૩૩	કાસીઅ	કાસીઅં
૮૪ ૧૮	પયાપને	પયાપ	૯૭ ૧	કીટ્ટિઅં	કીટ્ટિઅં
૮૪ ૨૮	તળાં	તળુ	૯૭ ૫	પાખીને	પાલીને
૮૪ ૩૩	કુંડ	કુંડ	૯૭ ૬	નહી	૦
૮૪ ૩૫	ચરિત્રમાં	ચારિત્રમાં	૯૭ ૬	આધક	આધક નહી.
૮૪ ૩૫	પરિણામે છે	પરિણામે છે	૯૭ ૬	પોરસીના	ધરસીના
૮૫ ૧૩	લ	લક્ષ	૯૭ ૧૨	કહેવા	કહેવો
૮૬ ૧૮	૫૩	૦	૯૮ ૧૭	ક	ક
૮૬ ૨૪	ભોગણ	ભોગેણ	૯૮ ૨૭	પાલી	પાણી
૮૭ ૧૧	સારોદર	સારોદર	૯૮ ૩૪	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૮૭ ૨૫	કરીએ	કહીએ	૯૯ ૧૧	જાતિમાધ્યોજ	જાતિમાધ્યોજા
૮૭ ૩૩	કેના	કેમ			જુઓ
૮૭ ૩૪	સાખી	સલાખી	૧૦૦ ૪	અવલંબસે	અવલંબસે
૮૭ ૩૭	અતિ	અતિ	૧૦૦ ૨૩	પરમ પક્ષી	પરપક્ષી
૮૮ ૧	એ	૦	૧૦૦ ૨૭	કરી	૦
૮૮ ૩૦	કાલ	૦	૧૦૨ ૬	પશ કીરતીની	જશ કીરતીની
૮૮ ૩૧	ધણા લગે	ધણા કાલ લગે	૧૦૨ ૨૧	ચરિત્રનાં	ચારિત્રનાં
૮૮ ૩૨	કે	૦	૧૦૨ ૨૨	કરી છે	કહી છે
૮૯ ૧	ચાવત	ચાવત	૧૦૩ ૨	મંગલગતી	ચંગલગતી
૮૯ ૨	બાંધી	બાંધે	૧૦૩ ૨	૨૮૨૫૮૦	૨૮૩૫૮૦
૮૯ ૫	તાણવા વાણાની	તાણવાણાની	૧૦૩ ૨	૪૭૩૬૩૩	૪૭૨૬૩૩
૮૯ ૮	ચળેયર	ચળેય	૧૦૩ ૧૨	પીટ	પીટ
૮૯ ૧૧	ધુણાક્ષર	ધુણાક્ષર	૧૦૩ ૧૩	ચુચુક	ચુચુક
૮૯ ૧૪	ભવે	ભવ	૧૦૩ ૧૬	૪૮૬મયદંથી	૪૮૬મયદંત
૯૧ ૧૬	પ્રધાન	પ્રધાન:	૧૦૩ ૧૯	તે	તેનું
૯૨ ૨૧	આવસ્યસૂત્ર	આવસ્યકસૂત્ર	૧૦૩ ૨૨	નાપ્રાસાદ	૦
૯૨ ૨૨	ધતિ મૂલસૂત્ર	ધતિ મૂલસૂત્ર	૧૦૪ ૮	ચંદ્રાનન:	ચંદ્રાનન:
૯૩ ૨	આગ્રાયણી	અગ્રાયણી	૧૦૪ ૧૮	આરોપકારી	આરોપ કરી
૯૩ ૫	એકકોડીને છ	એક ઊંચોકોડી	૧૦૪ ૨૩	બારણ	બારણા
૯૩ ૬	એકઊંચોકોડી	એકકોડીનેછ	૧૦૪ ૨૪	શનિઆ	અનિશ્રા
૯૩ ૧૮	ચોથા	ચોથા	૧૦૪ ૨૫	ચલ	ચૈલ
૯૩ ૧૮	ભાન છે	માન છે	૧૦૫ ૩૩	પ્રાણ	આળ
૯૩ ૨૫	સમુચ્ચય	સમુચ્ચય	૧૦૬ ૨૫	જી	જે
૯૪ ૨૧	પ્રધાન મુનિયસ	વંદનીમુનયો વદંતિ	૧૦૬ ૨૭	પ્રુષ્ઠ	પ્રુષ્ઠ
૯૪ ૧૦	૩૮૧૧૨૧૭૦	૩૮૧૧૧૨૯૭૦	૧૦૭ ૩	અશ્વપોસ	અશ્વપોસ
૯૪ ૧૯	અનંત	તે અનંત	૧૦૭ ૪	અનુક	અનુકં
૯૫ ૧	આત્મા	આત્મ	૧૦૭ ૧૯	ચેતનને	ચેતને
૯૫ ૧૭	તે પાણી	પાણી	૧૦૮ ૧૭	ધર્મસ્તયસ	ધર્મસ્તસ્ય
૯૫ ૨૨	હલ	હલદ	૧૦૮ ૩૫	બાલની	બાલની ચેશી
૯૫ ૨૬	અદ્વાપચ્ચાળ	અદ્વાપચ્ચાળ	૧૦૮ ૩૬	પ્રસિદ્ધિ	પ્રસિદ્ધ

(૪)

પૃષ્ઠ પકિત.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ પકિત.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૦૯ ૧	અખંડ	અખંડ	૧૧૫ ૬	આપણુ	આપણુ
૧૦૯ ૧૦	ચૈદા રાત ને	ચૈ દારાત ને	૧૧૫ ૭	પવદહ	પવદહ
૧૧૦ ૮	સગાન	સમાન	૧૧૫ ૮	નીવદ	નીવદ
૧૧૧ ૪	દેખાતો	દેખતો	૧૧૫ ૯	થકોની	થકો ની
૧૧૧ ૭	કીમાસોદ	કીડાસોદ	૧૧૫ ૧૦	સભતે પછી	સાધુને
૧૧૧ ૧૦	ગણતો	ગણતો	૧૧૫ ૧૨	પડે	પડે
૧૧૧ ૧૩	શરિર	શરીરી	૧૧૫ ૧૭	સદ્ધિ	સાદ્ધિ
૧૧૧ ૧૭	આશાતા	અશાતા	૧૧૫ ૨૧	વીદવા	વાંદવા
૧૧૧ ૨૨	ગુન	ગુણ	૧૧૫ ૨૨	ઐહવે	ઐહવે
૧૧૧ ૨૬	ચરિત્રને	ચારિત્રને	૧૧૫ ૨૪	પાથીના	પાણીના
૧૧૧ ૨૯	શાસ્ત્ર	શસ્ત્ર	૧૧૫ ૨૫	તેમને	તેમનો
૧૧૨ ૭	મોક્ષભિલાષી	મોક્ષાભિલાષી	૧૧૫ ૨૬	સણકીતનું	સમકિતનું
૧૧૨ ૨૨	ને	ન	૧૧૫ ૨૯	માવમા	માવના
૧૧૨ ૨૨	નેણુ	નેમ	૧૧૫ ૩૦	અર્થાત	અર્થાત
૧૧૨ ૩૩	ચોદણી	ચોદણી	૧૧૫ ૩૦	અનો,યમ	અનોપમ
૧૧૩ ૩	અધક મુનિ	અધક મુનિ	૧૧૬ ૩	તાણી	તાપનથી
૩ ૪	કયો	કયો	૧૧૬ ૩	અનેકરંત	અનેકાંત
૧૧૩ ૬	છપો	છપા	૧૧૬ ૫	શાસ્ત્ર	શસ્ત્ર
૧૧૩ ૯	માંદ	માંદે	૧૧૬ ૯	શાસ્ત્રી	શાસ્ત્ર
૧૧૩ ૧૨	સામાવાર	સાઢાવાર	૧૧૬ ૧૩	એકાંત	એકાંત નહી
૧૧૩ ૧૨	કેવલ	ચઢાંચઢાં કેવલ	૧૧૬ ૧૬	અનુકંપા	અનુકંપા કરતાં
૧૧૩ ૧૭	તપતે	તપતે	૧૧૬ ૧૬	હેવ	વ
૧૧૩ ૨૨	સનંત	સનત	૧૧૬ ૧૮	કપાયખાત	કપાય પાતલો
૧૧૩ ૨૩	આંગલીને	આંગલીને	૧૧૬ ૨૧	અસંખ્યાતા	અસંખ્યાતા
૧૧૩ ૨૫	નદીવિષ્ણુમુનિ	નદીવિષ્ણુ મુનિ	૧૧૬ ૨૫	તેથી	તેથી તેરંદ્રિનું
૧૧૩ ૨૭	રૂપીની	રૂપિની	૧૧૬ ૩૬	તે	૦
૧૧૪ ૧૧	તપકર્મ વિનાશય	તપકર્મ વિનાશ	૧૧૭ ૧૬	અનુપૂર્વે	અનુપૂર્વે
	ય	ય	૧૧૭ ૨૨	કર્તાને	કર્તાને
૧૧૪ ૧૬	ને પ્રભાવ	નેમ ભાવતપ	૧૧૭ ૨૪	છે	૦
૧૧૪ ૧૯	શક્તિ	શક્તિ અનુસારે	૧૧૮ ૪	અસર્થ	અસમર્થ
૧૧૪ ૧૯	તે	તે	૧૧૮ ૪	પદપાતી	પદપાતી
૧૧૪ ૨૦	વિષુ	વિષુ	૧૧૮ ૧૦	કર્તાને	કર્તા તે
૧૧૪ ૨૨	મધ્ય	રાસમધ્યે	૧૧૮ ૧૧	ગર્ભાસમાં	ગર્ભાસમાં
૧૧૪ ૨૩	વિષય કષાયરે	ટાલ્યા વિષય કષાયરે	૧૧૮ ૧૩	નાંકુર	નાંકુર
૧૧૪ ૨૪	તપસ્વાની	તપસ્વીની	૧૧૯ ૧૦	બધોધ્યા	બધોધ્ય
૧૧૪ ૨૮	નકાચીત	નકાચીત	૧૧૯ ૨૩	અધ્ય	અધ્ય
૧૧૪ ૨૮	સ્વદ્ય	સ્વદ્ય	૧૧૯ ૩૨	કોલકોડી	કોલકોડી
૧૧૪ ૩૩	તેમને	૦	૧૨૦ ૧	દકના	દિકના
૧૧૪ ૩૫	નડીધ્યુટ્ટી	નડીધ્યુટ્ટી	૧૨૦ ૭	આચ્છાદનને	આચ્છાદન તે
૧૧૫ ૩	મૃગાવતસાદિ	મૃગાવતી સાદિ	૧૨૦ ૧૪	હેડ	હેડ
૧૧૫ ૪	માંદેડે	માંદે	૧૨૦ ૧૮	ઘટવત	ઘટવત
૧૧૫ ૫	ગયેલા	ગયેલા	૧૨૦ ૩૦	તીર	તિર
૧૧૫ ૫	ભાવ	ભાવથી	૧૨૧ ૧૪	ને	ન
			૧૨૨ ૭	અસિશસ્ત્રાદિકે	અસિશસ્ત્રાદિકે

(૫)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૨૨	૮	ધરતા	ધરતાં	૧૩૭	૨૩	કન	કર્મ
૧૨૨	૮	અંતરાયને	અંતરાયને	૧૩૭	૨૪	મનુષ્યહી હોય હોય મનુષ્યહી હોય	
૧૨૨	૯	અત્રપાણી	અત્રપાણી	૧૩૭	૨૫	ત્રમ	ત્રણ
૧૨૨	૩૪	વિરાધતા	વિરાધતા	૧૩૭	૨૫	તેશું	૦
૧૨૪	૨	સત્ય	સત્ય	૧૩૮	૨	થકી	થકા
૧૨૫	૫	વિપાકા	વિપાક	૧૩૮	૨૫	દ્રવ્ય	દ્રવ
૧૨૬	૧૮	જલવાતર	જલવત	૧૩૮	૩૦	ઝઘ્ઘવચ્ચ	ઝઘ્ઘવચ્ચ
૧૨૬	૨૧	સપ્રતિકા	સપ્રતિકા	૧૩૮	૩૩	મહધિક	મહધિક
૧૨૬	૨૫	કર્મનો	કર્મનો	૧૩૯	૨	મહધિક	મહધિક
૧૨૭	૩	બેદે	બેદે	૧૩૯	૬	ગાન	ગાન
૧૨૭	૧૨	બુદ્ધિવાલ	બુદ્ધિવાલા	૧૩૯	૨૭	મિષ્ટતર	મિષ્ટ
૧૨૭	૨૯	કષાયોગ્યે	કષાયોદ્યે	૧૪૦	૪	ક્ષેપક	ક્ષેપક
૧૨૮	૩	લાભો	લાભે	૧૪૦	૧૫	અને તે	અનંતે
૧૨૮	૩	જાણવાં	જાણવું	૧૪૧	૩૦	કોણલ	કોમલ
૧૨૮	૧૭	અધ્યવસાયે	અધ્યવસાય	૧૪૨	૨૪	ક્ષુધાત્રસાદિ	ક્ષુધાત્રસાદિ
૧૨૮	૧૭	ગુણહાણુ	ગુણહાણુ	૧૪૨	૨૯	ચર્મો	ચર્મ
૧૨૯	૮	મુહુર્ત	મુહુર્ત	૧૪૩	૯	શરીર	શરીર
૧૨૯	૨૬	ગુણહાણુ	ગુણહાણુ	૧૪૪	૨	સિધાંત છે	સિદ્ધાંત છે.
૧૩૦	૨૩	નિષે	નિષે	૧૪૪	૧૧	સર્વ	સર્વ
૧૩૦	૨૩	શ્રેણિક	શ્રેણિક	૧૪૪	૨૦	પાલોક	વાલો
૧૩૧	૫	કુરિષ	કુરિષ	૧૪૪	૨૩	ભૂજપટી	ભૂજપરી
૧૩૧	૬	સમવાયે	સમવાયે	૧૪૪	૩૧	પુન ભવાંતરે	પુન:ભવાંતરે
૧૩૧	૨૭	લાગે	લાગો	૧૪૫	૨	ભવ	ભાવ
૧૩૧	૨૯	ગયો	ગયા	૧૪૫	૮	છવઠા	છેવઠા
૧૩૩	૧૩	મહાધિક	મહધિક	૧૪૬	૧૩	તપવેલુને	તપવેલુને
૧૩૩	૨૯	સંગાંતર	સંગાંતર	૧૪૬	૧૩	વિષેયણી	વિષેયણી
૧૩૩	૨૯	કેવલગમ્ય	કેવલીગમ્ય	૧૪૭	૨૭	માણવકં	માણવકં
૧૩૩	૩૨	સૌધેન્દ્રનેની વા		૧૪૮	૭	મેરૂથી પણુ હલકુ	મેરૂથી પતિ
		આપવાનું પાલ-				શરીર	મોડું રૂપ
		ક વિમાન અં-		૧૪૮	૭	જેથી જલ કંટક	
		વંચાર.	૦			ઉપર મુનિ ચાલી	
૧૩૩	૩૩	ગિડુ	ગિડુ			શકે પણુ કિલામણા	૦
૧૩૪	૬	જન્યથી	જન્યથી			ન થાય	
૧૩૪	૨૩	ચંદ્ર	ચંદ્ર	૧૪૮	૧૦	ગાની શકે	ચાલી શકે
૧૩૬	૭	અં	૦	૧૪૮	૧૯	ચોની	ચોનીનું
૧૩૬	૯	સાંત	સાંત	૧૪૮	૨૨	જાણી	જોણી
૧૩૬	૨૫	સાદી છે	સાદી છે	૧૪૮	૨૨	જાણી	જોણી
૧૩૬	૨૩	સાથેજ હોય છે	ગિરનાર મહા-	૧૪૮	૩૧	કુર્મોનનત	કુર્મોનનત
			તમમાં સાથે કલા	૧૪૮	૩૩	વંસીયતા	વંસીયતા
			છે અને સ્તુતિમાં	૧૪૯	૯	આત્મ	આત્મ
			જુદા કલા તે	૧૪૯	૧૦	સેકક	સેકન
			ગાનીગમ્ય છે.	૧૪૯	૧૩	ઉલાસ	ઉલાસ
૧૩૭	૨૨	પ્રણાભાવે	પ્રણાભાવે	૧૪૯	૧૭	પજાતિ	પજાતિ

(૬)

પ્ર.ક્ર.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પ્ર.ક્ર.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૪૯	૨૧	અતેજસ	અને તેજસ	૧૫૯	૩૧	ઓદ	આદે
૧૫૦	૧૪	અતિ	અગ્નિ	૧૬૦	૪	અકાયજિ	અગ્નિકાય
૧૫૦	૧૮	વ્યંજન	વ્યંજન	૧૬૦	૧૭	યુક્તિમાં	યુક્તિમાં
૧૫૦	૩૪	ઊત્પત્તિ	ઊત્પાત્ત	૧૬૦	૨૪	છાય	છાયા
૧૫૧	૪	ગહણુ	ગ્રહણુ.	૧૬૦	૨૫	અગ્નિ છો	અગ્નિના
૧૫૧	૭	ધર્ત્યાદિય	ધર્ત્યાદિક	૧૬૧	૧	યથાચત્તના	યથાચત્તના
૧૫૧	૧૨	વ્યંજન	૭ વ્યંજન	૧૬૧	૧૯	બ્રાંતથી	બ્રાંતિથી
૧૫૧	૨૪	ઈદ્રવજ	ઈદ્રવજ	૧૬૧	૨૯	સન્નયા	સન્નપા
૧૫૧	૨૫	સ્વમી	સ્વસ્તિક	૧૬૧	૧૯	શ	સ
૧૫૧	૨૯	તળીએ હોય	તળીએ તથા શ- રીરે હોય.	૧૬૨	૮	તે	૦
૧૫૨	૨૨	પીતા	પિતા	૧૬૨	૯	પાડાનો	પાડાનાં
૧૫૨	૨૩	મિદ	મિદં	૧૬૨	૧૯	ભાષામાં	ભાષ્યમ
૧૫૨	૨૫	મનઘં	મનઘં	૧૬૨	૨૨	શૈલો	શૈલે
૧૫૨	૩૧	(નજીવ	(નજીક	૧૬૨	૨૬	થોડા	મોઢા
૧૫૩	૧૯	ધનને	ધન તે	૧૬૨	૨૭	છે	સે
૧૫૩	૩૧	તને	રાગદેવ	૧૬૩	૭	યક્ષે	પક્ષે
૧૫૪	૧	વિષયને	વિષયને વિષે	૧૬૪	૧	મરણાંતર	મરણાંત
૧૫૪	૬	મનોયોગી	મનોયોગ	૧૬૩	૧૬	મુક્ષોત્તર	ઊત્તર
૧૫૪	૧૧	હસ	રસ	૧૬૪	૯	વિજ્ઞા	જિજ્ઞા
૧૫૪	૧૧	સવટાય	લવટાય	૧૬૪	૯	યશમંગત	પશમંગત:
૧૫૪	૧૪	લવતનું	લવતનું	૧૬૪	૨૬	વનયથી	વિનયથી
૧૫૪	૧૫	સંવર	સંવર	૧૬૫	૨૭	જીવ	૦
૧૫૫	૧૭	છે	૦	૧૬૫	૨૮	અર્થત	અર્થોત
૧૫૫	૩	લોકોતર	લોકોત્તર	૧૬૫	૩૦	યશ્યતિ	પશ્યતિ
૧૫૫	૧૧	આધિકાર છે	અધિકાર છે	૧૬૫	૩૧	વશ્ય	પશ્ય
૧૫૫	૧૬	વૃક્ષો	વૃક્ષો	૧૬૬	૧૮	ને	ને
૧૫૫	૩૦	કંઠણુ ભાષા	કંઠણુ ભાષા	૧૬૭	૨૧	બને	બને
૧૫૬	૧૩	પ્રધાનતા	પ્રધાનતા	૧૬૭	૨૭	જયંચીરે	જયંચિટે
૧૫૬	૨૦	અદેરસ	આદેરસ	૧૬૭	૩૦	ધતિ વચનાત	૦
૧૫૬	૨૧	યથા	૦	૧૭૦	૨૬	સુકા	યુકા
૧૫૬	૨૬	તદ્યથા	તદ્યથા	૧૭૦	૩૨	અનુ.મે	અનુક્રમે
૧૫૬	૩૪	આશ્વકાદિકની	આવશ્યકાદિકની	૧૭૦	૩૪	નેતોત્રિ	નેયુતો
૧૫૭	૨	કરે	કરે	૧૭૧	૧૬	આણી	તાણી
૧૫૭	૨૬	નથી	છે	૧૭૧	૨૮	વસ્તુને	વસ્તુને
૧૫૭	૩૧	શુરનું	શુરમાં	૧૭૩	૧	ખાદાવે	ખાદાવે
૧૫૮	૧૮	સ્વયંપ્ર	સ્વયંપ્રભ	૧૭૩	૧૩	ઝોલા	ઝોલા
૧૫૯	૪	કહો	કહો છે	૧૭૩	૨૨	જીવે	જીવોને
૧૫૯	૪	સ્વાતિ	સ્વાતી	૧૭૩	૨૩	અસધ્યો	અસધ પોષણુયા
૧૫૯	૯	સે છે. ધ	સેવો ધ૦	૧૭૩	૨૩	દાસી	૦
૧૫૯	૧૨	અણુલ	અણુગલ	૧૭૩	૨૫	કર્મદાન	કર્મદાન
૧૫૯	૨૦	પણે	પણુ	૧૭૩	૩૦	મંગલ્ય છે	માં લાગ્યા છે.
૧૫૯	૩૦	ગાવો	ગાતો	૧૭૩	૩૧	રસવતીને	રસવતીને
				૧૭૩	૩૧	આગનઆરમ	અગ્નિઆરમ

(૭)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૭૪	૧૫	એપવા	એવા	૧૮૪	૨૧	વંદના	વંદના
૧૭૪	૩૪	ભાણાં	ભામાં	૧૮૪	૨૧	ભાગી તે	ભાગી છે
૧૭૫	૭	સહિત	સહિત	૧૮૪	૨૯	વૈકાલિક	વૈકાલિક
૧૭૬	૨૬	જનેજી	જને જીજે	૧૮૫	૧૬	મુહિતા	મહિતા
૧૭૮	૭	ચરિત્ર	ચીત્ર	૧૮૬	૨	માષગણ	માષગાળ
૧૭૮	૧૬	શુન્ય	શુન્ય:	૧૮૬	૧૧	અનત	અનંત
૧૭૮	૨૧	શન્યતે	શન્ય	૧૮૬	૧૩	ઊલક્ષણથી	ઊપલક્ષણથી
૧૭૮	૨૧	ગુણોરહિત	ગુણોસહિત	૧૮૭	૧	પ્રોઢાડઅરે	પ્રોઢાડઅરે
૧૭૮	૨૩	નિસ્તિથ	નિસિથ	૧૮૭	૧૧	ભક્તિરાને	ભક્તિરાગે
૧૭૮	૨૬	મોંજરી	મોંજરી	૧૮૭	૧૫	નહી તો	નહી
૧૭૮	૨૬	હર્ષોર્ષોર્ષ	હર્ષોર્ષ	૧૮૭	૩૩	વદન	વંદન
૧૭૯	૧૧	વટ્ટા	વટ્ટા	૧૮૭	૩૪	જીવવધો	જીવવધોઢ
૧૭૯	૧૬	વૈધીવાર	વિધિવાદ	૧૮૮	૨૧	અડકેકે	અડકે છે
૧૮૦	૧૪	કરે તો	કરતાં	૧૮૮	૨૭	પ્રમાણગાસ્તિ	પ્રમાણાસ્તિ
૧૮૦	૨૦	કુપનો	કૂપનો	૧૮૭	૨૦	રૂપ પાપના	૦
૧૮૦	૨૧	દ્રવ્યસ્તવને	દ્રવ્યસ્તવને	૧૮૦	૩૪	કરી છે	કરે છે
૧૮૦	૨૮	ને	ને	૧૮૧	૩૪	પ્રભુની	પ્રભુની પૂજા કરવી
૧૮૦	૩૩	પ્રતે	પ્રતે	૧૮૨	૨૪	ત્રીકાય	ત્રીકાય
૧૮૧	૧૫	આગર	આગાર	૧૮૨	૨૬	સસજન્ય	સસજનમ
૧૮૧	૧૫	જનવર	જનવર પૂજા	૧૮૨	૩૩	આવિધિએ	આવિધિએ
૧૮૧	૩૦	ચૌવિહ	ચૌવિહે	૧૮૩	૬	કે	કે, તીલુબિધ આવક
૧૮૧	૩૩	ચવળ	ઢિવળ				સ્નાન, કરી કરધરી ૧
૧૮૧	૩૩	જિણંદઢ	જિણંદ				૭૫ ચંચેરી જમ ૩
૧૮૧	૩૩	પઢિમાઢ	પઢિમાઢો				સુખ વનમાં
૧૫૧	૩૪	દ્વ્યજિણ	દ્વ્યજિણા	૧૮૩	૧૧	પૂજન	રે પૂજન
૧૮૧	૩૪	ભાવજિણ	ભાવજિણા	૧૮૩	૨૧	ડંગારણ	ડંગારણ
૧૮૨	૭	જનનીત	જનનીજ	૧૮૩	૨૯	આણારગી	આણારગી
૧૮૨	૧૬	જન પડીમાનું	જન પડીમાની	૧૮૪	૧૨	પગાદિકને	પગાદિકને
૧૮૩	૨	દેવગા	દેવતા	૧૮૪	૨૭	કહે છે	કહે છે તે મન વચ
૧૮૩	૪	ને	તે				કાયાથી ઘર સંબંધી
૧૮૩	૧૫	જનપડીમમાં	જનપડીમા કે				વ્યાપારને નિષેધ ક-
૧૮૩	૧૭	યત:	અત:				રવા અરથે છે.
૧૮૩	૧૮	માવાજપ્પણ	માવીજપ્પણો	૧૮૪	૨૮	એ એટ છે	એ પણ ઠીક છે અને
૧૮૩	૨૧	ચૈત્યે	ચૈત્ય	૧૮૪	૩૧	ચૌર	ચૌર:
૧૮૩	૨૫	ણ્યા	ણ્યા	૧૮૪	૩૨	ચૌર	ચૌર:
૧૮૪	૩	પ્રભગક	પ્રભાવિક	૧૮૫	૨૩	પરિણમત	પરિણમન
૧૮૪	૪	અરિહંતે	અરિહંત	૧૮૬	૧૨	વંદના	વંદના
૧૮૪	૯	જન	જન	૧૮૬	૧૫	સસાર	સંસાર
૧૮૪	૯	સાધુ આવક	સાધુ પોસાતી આવક	૧૮૬	૨૮	હે તુઝને	હે ચેતન તુઝને
૧૮૪	૧૧	સમયવં	સેમયવં	૧૮૭	૨	પ્રગટ	પ્રગટે
૧૮૪	૧૩	તણાં	ધણાં	૧૮૭	૬	પામ્યા	પામ્યા
૧૮૪	૧૪	ન્યાયાકલ	ન્યાયાકય	૧૮૭	૧૮	વિષે	વિષ
૧૮૪	૨૧	દેવતા	દેવતા	૧૮૭	૨૫	ડંશ	ડંશ

(૮)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૯૭	૨૮	એજ સરણુ છે	એજ ત્રણુ સરણુ છે	૨૦૮	૨૭	અખાળ	અખાળ
૧૯૭	૩૩	સમ્યગ્	જેમ સમ્યગ્	૨૦૮	૨૮	અર્પ કરીશ	અર્પણુ કરીશ
૧૯૮	૪	તણા	તથા	૨૦૯	૩૧	વૈદ્યાવદંતિ	વૈદ્યાવદંતિ
૧૯૮	૪	હિંસાનું	હિંસા તે હિંસાનું	૨૧૦	૧૮	અર્ધામુખ	અર્ધામુખ
૧૯૮	૩૧	હકોવિન	મુકાહરો	૨૧૧	૫	પણુભાવે છે	પ્રણુભાવે છે
૧૯૮	૩૩	સખખ	સખખ તે સ્વખતી	૨૧૧	૨૪	છ	છે
		એકજ છે		૨૧૨	૨૦	કાય	કાગ
૧૯૮	૩૪	વળી	હાં	૨૧૩	૧	સધ	સંધ
૧૯૯	૧૦	જન પાપના	જન થાપના	૨૧૩	૪	ઊપકલક્રી	ઊપકલક્રી
૧૯૯	૧૨	ભાવ	ભાવ	૨૧૩	૯	શોહિત	શ્રોણિત
૧૯૯	૧૪	માર્ગાનુંસારીને	માર્ગાનુંસારીતે	૨૧૩	૧૫	હવંતિ	હવંતિ
૧૯૯	૧૯	પૂણ્યાનંદના	પૂણ્યાનંદતા	૨૧૩	૩૦	કેટલાક	કેટલા
૨૦૦	૩	રહિત	રહિત	૨૧૪	૨૮	સાસ્ત્રીના	સાસ્ત્રીના
૨૦૦	૬	સ્ત્રીધર્મ	સ્વધર્મ	૨૧૫	૩૦	તેજતીબુદિત	તેજતીબુદિત
૨૦૦	૯	શુદ્ધિ	શુદ્ધિ	૨૧૫	૨૪	ગીવાર્થ	ગીતાર્થ
૨૦૦	૧૦	ભાન	ભાસન	૨૧૭	૧૨	શાસનોનહતી	શાસનોત્રતી
૨૦૦	૨૧	સ્ત	સ્વ	૨૧૯	૨૦	જેન	જેન
૨૦૦	૨૩	હૃદતંત્રાકિતં	હૃદતંત્રાકિતં	૨૧૯	૨૪	સદેહ છે	સદેહ છે
૨૦૦	૨૩	દુઃગ્સ	દુઃમ્સ	૨૨૦	૨૭	મરમતું	મરમ
૨૦૦	૩૩	અખડત્વ	અખડત્વ	૨૨૨	૧	જીનેશ્વર	જીનેશ્વરે
૨૦૧	૨૨	રૂચીને	રૂચીને	૨૨૨	૧૭	તે છેધ	તે છેધ
૨૦૧	૩૧	હયામે	હપામે	૨૨૪	૨૫	ઊતાવલા	ઊતાવલો
૨૦૨	૩૧	ગમ છે	ગમન છે	૨૨૫	૨૮	અજીવતો	અજીવનો
૨૦૩	૯	અનાજને	અનાજને	૨૨૬	૧૬	ઉપભોગપણુ	ભોગોપભોગપણુ
૨૦૩	૩૨	સસારમિ	સંસારમિ	૨૨૭	૨	સિદ્ધમ્ય:	સિદ્ધમ્ય:
૨૦૪	૪	રહેવાથ	રહેવાથી	૨૨૭	૯	જલ્મ	જલ્મ
૨૦૪	૨૦	ત્યાજ્યાપિઠં	ત્યાજ્યાપિઠં	૨૨૭	૧૯	જ	ઓ
૨૦૪	૩૨	સેન	જ્ઞાન	૨૨૭	૨૨	કારડ	ઝકાર
૨૦૫	૧૨	પતાનાસ્તિ	પિતાનાસ્તિ	૨૨૮	૨	કેડ	કેડહ
૨૦૬	૧	આભા	આત્મા	૨૨૮	૧૧	જીઝરાપાવં	જીઝરાપાવં
૨૦૬	૯	ભાન છે	ભીન છે	૨૨૮	૧૬	કહે છે	કહું છે
૨૦૬	૨૦	સગની	સગની	૨૨૮	૨૩	દુદુરવત	દુદુરવત
૨૦૬	૨૫	ખતો	ખસતો	૨૨૯	૯	સરથાન	સરથાન
૨૦૭	૧	નિરુપાધિકવણુ	નિરુપાધિકવણુ	૨૨૯	૨૫	એવો	એવા
૨૦૭	૧૦	ટાંકી	ટાંકી	૨૨૯	૨૮	આત્ય	આત્મ
૨૦૭	૧૧	મુનિહારે	મુનિવહારે	૨૨૯	૩૨	અખજસન	અખજસન
૨૦૭	૧૨	વૃત્તિ	વર્તિ	૨૩૧	૧૫	હે	રે
૨૦૭	૨૧	સેશય	સંશય	૨૩૧	૨૨	ઉદ્ધોપણુ	ઉદ્ધોપણુ
૨૦૭	૩૧	અષ્ટાદેકો	અષ્ટાદેકો	૨૩૧	૩૩	અણુવી	બાણુવી
૨૦૮	૨	ચક્રો	ચક્રી	૨૩૨	૧૨	પીત	પીત
૨૦૮	૯	રઠીઆશે	રઠીશે	૨૩૨	૩૧	બંધ	બંધ
૨૦૮	૧૦	મતીશે	રતીશેમતીશે	૨૩૩	૨૨	ચાયાતિ	ચાપાતિ
				૨૩૪	૫	ક્ષણુ	ત્રણુ

(૯)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૩૪	૫	કાર્વ	કાર્ય
૨૩૫	૨	ચાલ i	ચાલતાં
૨૩૫	૩	સુછે	પુછે
૨૩૫	૧૫	દશ	દર્શ
૨૩૫	૨૬	જેન	જૈન
૨૩૬	૪	પગાવી	લગાવી
૨૩૬	૧૮	કમાન	કમાં ન
૨૩૮	૨૪	આપવો	આવવો
૨૪૨	૭	ખધ	ખંધ
૨૪૪	૪	પાપ	પોપ
૨૪૪	૫	શિશિરતુ	શિશિરતુ
૨૪૪	૧૧	દીવસે	દીવસ
૨૪૪	૧૩	ઉમા સ્વામીના	ઉમાસ્વાતિ
૨૪૫	૧૮	સક્રમ્ય	સદ્રમ્ય
૨૪૪	૩૧	વારિજહ	વારિજહ
૨૪૫	૧૯	રહેલાને	રહેલા
૨૪૫	૨૬	સાંબલવાની	સાંબલવાની
૨૪૫	૩૧	પવતીથીનુ	પર્વતીયાનું
૨૪૫	૩૨	શ્રષ્ટ છે	શ્રેષ્ટ છે
૨૪૫	૩૪	બનેમાં	બંનેમાં
૨૪૬	૨	અંકુરી	અંકુરા
૨૪૬	૩૪	પાલેછે	ચાલેછે
૨૪૭	૩	કાલનો	કાલના
૨૪૭	૧૪	અંતા	અંત
૨૪૭	૩૫	રોગિણ	રોગીણાં
૨૪૮	૧	માનુ:	માનુ:
૨૪૮	૪	મામિની	માવિની
૨૪૮	૧૮	સર્પનીબીખી	લીટી ૧૪ વધારે બે વાર છપાયાથી કાઢી છે.
૨૪૯	૨૨	જિણખંઆણ	જિણખંઆણ
૨૪૯	૩૨	સેવાવાદિક	સેવાલાદિક
૨૪૯	૩૩	કરવું	કરવું નહી
૨૫૦	૧	સ્નાનકરે	સ્નાન કરે
૨૫૦	૨	સ્નાનકરે	સ્નાન ન કરે
૨૫૦	૬	આતુચરણુ	આચરણુ
૨૫૦	૨૨	બહોનરા	બહોનરા
૨૫૦	૨૨	મુચેશ્વ	મુચેશ્વ
૨૫૧	૩	બીંદુમાં	બીંદુ
૨૫૧	૮	પૂર્ણ	પૂર્ણ
૨૫૧	૮	તટાદયોમિ	તટાદયોર્મિ
૨૫૧	૨૫	માહુતિ	માહુતિ
૨૫૧	૨૮	ચૂંચંચિત્યા	ચૂંચંચિત્રા.
૨૫૨	૩	ધમનાં કાણુછે	ધર્મનાં કારણુ છે

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૫૨	૧૧	બીક્ષુકને	બીક્ષુક
૨૫૨	૩૦	તો	તપે
૨૫૩	૨૮	નહી	°
૨૫૪	૯	વત	વત
૨૫૪	૧૪	વાસકનીપુરા-	વાસક પુરાદિકથી
		દિકથી	
૨૫૪	૩૧	વદેવ	દેવ
૨૫૫	૮	પણુજ	પણુજ
૨૫૫	૧૦	નકારણા	નકારચેત
૨૫૫	૧૩	ધોડે	ધોડે
૨૫૬	૧	સંપત	સંપતપ્
૨૫૬	૨૩	હરી	હરી
૨૫૬	૨૫	કોઈ	કોઈની
૨૫૬	૨૮	બુટો	બુટો
૨૫૬	૨૮	વતરાને	વૈતરાને
૨૫૬	૩૩	ભવિકાલે	ભવિષ્યકાલે
૨૬૦	૧૯	પણુ	પણુ
૨૬૦	૨૬	અવનાદિ	અનાદિ
૨૬૧	૧૪	નિચે	નિચ્ચ
૨૬૧	૨૮	આગતિને	આ ગતી
૨૬૨	૯	શુભય	શુભ
૨૬૨	૧૯	સાક્યાદિક	સાક્યાદિકનું.
૨૬૨	૨૮	અને	°
૨૬૨	૨૯	ચૌરેદ્રિને	ચૌરેદ્રિ જે
૨૬૩	૨૧	માલીખાદી	બુલીખાદિ
૨૬૩	૨૩	તીડપ	તીડ
૨૬૩	૨૮	ભગવાનની	ભગવાનજ
૨૬૪	૪	પપાસન	પદમાસન
૨૬૪	૧૪	કુમ	કુમ
૨૬૪	૧૯	ચન્યોનિલક્ષે	શ્વિન્યાનિલક્ષે
૨૬૪	૨૭	નચથા	તચથા
૨૬૪	૨૭	નચ	નૈચ
૨૬૪	૨૮	નમ્રહૌ	નમ્રહો
૨૬૪	૨૮	ઢાયાલજ	છાયાલજ
૨૬૪	૩૦	તેની	°
૨૬૫	૧૪	ફલ	°
૨૬૬	૧૪	દદાણ	દક્ષણ
૨૬૬	૧૫	શ્રવગ	શ્રવણ
૨૬૬	૧૫	મરગ	મરણ
૨૬૬	૧૭	વ્યાકરી	વ્યાકારી
૨૬૭	૪	વડવે	પડવે
૨૬૭	૪	નામ	નામ
૨૬૭	૮	કુળ	કુળ
૨૬૭	૯	સીમાતુ	સીહાતું

(૧૦)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૬૭	૧૩	બાધાધક	બાધાધિક
૨૬૭	૧૬	વનસ્પતિને	વનસ્પતિ
૨૬૭	૧૬	એકેદ્રિને	એકેદ્રિ
૨૬૭	૧૮	અનત	અસ્ત
૨૬૭	૨૨	કર્ચા છે	કર્ચો છે
૨૬૭	૨૬	નિર્વાણુર્થ	નિર્વાણુર્થો
૨૬૭	૩૩	અપહરણુ	અપહરણુ
૨૬૮	૧૩	સ્વધર્મનું	સ્વધર્મનું
૨૬૮	૧૪	આ	૦
૨૬૮	૧૬	છાણુ	છાણુ
૨૬૮	૨૦	દાણાના	દાભના
૨૬૮	૨૧	સડેલી	સડેલુ
૨૬૮	૨૧	ભુમિએ	ભુમિએ
૨૬૮	૨૪	શુ	શુઆ
૨૬૮	૨૭	જીવોનું	જીવોનું હીત
૨૬૮	૨૮	આચરણુ	આચરણુ
૨૬૮	૨૯	લાભલાભ	લાભાલાભ
૨૬૮	૩૦	વાતસક્ષ	૦
૨૬૮	૩૪	સંતોગ	સંતોગ
૨૬૯	૧૬	સુદ્ધમવાળા	સુદ્ધમવાળા
૨૬૯	૨૭	ધુટલ	ધુટલુ
૨૬૯	૩૬	કાને	કાંત
૨૭૦	૨	તીસ	તીલ
૨૭૦	૨	તીલક	તીલ
૨૭૦	૪	અ	૦
૨૭૦	૧૪	આંગલીયાડિચી	આંગલીએ ડિચી
		કહીએ ત.	કરીએ તો.
૨૭૦	૨૪	અધોગતીમાં	અધોગતીમાંથી
૨૭૦	૩૩	કેજ	કેચ
૨૭૧	૨	સ્તનપર	સ્તનપર
૨૭૧	૧૦	રંડાય	રંડાય
૨૭૧	૧૫	પરાપવાદન	પરાપવાદન
૨૭૧	૧૫	દોષ	દોષ
૨૭૧	૨૧	રંગોપજ્ઞ	રંગોપરજે
૨૭૧	૨૨	કિયદય	કિયદ
૨૭૧	૨૫	હરમાત્માના	હરમાત્માનાં
૨૭૧	૨૫	ચેન	ચેનં
૨૭૧	૨૭	આત્મારત્ન	આત્માનારત્ન
૨૭૨	૧૭	દિગ્ધર્મ	દિગ્ધર્મ

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધિપત્ર.
૧	૧૦	કુકામાં	કુંકામાં
૧	૨૧	દાશક	દાયક
૧	૩૦	સુગમ	યુગમ
૧	૩૦	ભૂન	ભૂવન
૨	૧	અપ્રતે	અષ્ટતે
૨	૨	ગતીયાગ	ગતીવામ
૧	૫	ચિત્તમુરતી	ચિત્તમુરતી
૨	૧૯	વિત	વિષે
૨	૨૦	દોશ	૦
૨	૨૧	ત્રેશક	ત્રયશક
૨	૨૧	દેવ	દેહ
૩	૨	શોભીત	૦
૩	૪	વિવારીએ	નિવારીએ
૩	૫	અતે	અને
૩	૭	પ્રવચનઅભક્ષ	પ્રવચન પ્રગટ
			અભક્ષ
૪	૬	પાલ	ખાલ
૪	૬	વાહીએ	નિવારીએ
૪	૭	અસખ	અસખ્ય
૪	૨૦	ખારા છે.	ખારા છે, ખારાછ
૪	૧૨	લછન	લંછન
૪	૨૫	પાર	વાર
૫	૧૧	અધ્યાતમ	ત અધ્યાતમ
૫	૧૨	સુખની	સુખ
૫	૨૬	વંદણા	વંદન
૫	૨૭	કરીએછ	કરીએછ
૫	૩૦	પખીઆદે	પખીઆદે
૬	૭	લાહોળી	લાહોળી ને
૬	૨૬	એક એક	એક
૭	૪	.	પ
૭	૧૬	કોપેછે	કોપેછે
૭	૧૯	ગયા	ગયો
૭	૨૫	ટાલવા	ટાલવો
૭	૨૮	રાજનગરમાં	રાજનગરમાંથી
૭	૩૭	તો	તે
૮	૨	કમાઇને	કમાઇ તે
૮	૧૦	મોહક	મોહ
૮	૨૬	ઠવણુ	ઠવણુ
૮	૨૮	તહર	તાહર

